ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՈՂՔԸ

ԹԷՈՂԻԿ

1909

Աջաս Հայուն

Պզտիկ Հանրագիտարանը

131 պատկերով,

եւ 1001 նիւթով.

Գ. ՏԱՐԻ

Ա.շնաւասիրութիւամբ

Յօգուտս Ա.զգ. Որբանոցին

Կ. ՊՕԼԻՍ

Տպագր. Վ. եւ Հ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

1909

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑՑԸ

Գ. ՏԱՐԻ

Փնտռել Որբանոցին կնիքը՝
իւրաքանչիւր օրինակի կողքին վրայ:

ԹԷՈԴԻԿ

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ՉՐՕՍԱԼԻ ՈՒ ՊԻՏԱՆԻ

Գ. ՏԱՐԻ

1909

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՌԻՆ ԱՂԻՒՍԻՐԸ ՈՒՐՈՒՄՈՅԻ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ԱՐԻԳՈՒՐ Գ. ՕՏԼՄԵՍԵՆԻ
ԱՅՆԹԱՂ - ՀԱԼԷՊ - ՊԷՅՐՈՒԹ
ԴԱՍ Կ. ԹԻՒ 635

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՓՈԽԱՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ

Սիրելի Աղրաիլներ, Վուիլներ,
Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ բարի... Ահմահաւորութիւն:
ՎԱՀԱԳՆ. ԹԷՈԴԻԿ

ԹԷՈԴԻԿԻՆ

Ծիրանի ծռվէն ծընած վահագնի
Ծիրանի լաթեր տըէք որ հագնի,
Ու այդ կարմըրիկ եղէգնիկին մէջ
Կեանքի ծուխէն վե՛ր Ծող Բոցը կանգնի:

Ահա ոտուկներն՝ երկնող երկընքին
Ամպը Ծող չտեսնեն՝ այլ կապոյտն անգին.
Ու յոյսի կռակի այդ գընտիկներէն
Մէկը հա՛րն բլայ, միսը մայրիկին:
ԵԴԻՇԷ ԵՂՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆ

Յունգի ս. Էջմիածնի Կաթողիկոսին

Ծանոթանալ – խնդիր – առնել – Կաթողիկոսական տան գա-
ղափար – միտք – նպատակ և ապագայ – ծրագիր հա-
սարակ – քարոզ և հոգևորական – քարոզ ազգային խոչընդո-
հոգևոր ներկա – ընթացք տարիների ընդհանուր – քարոզ-
ը – հարկավոր պարտական էին ուժեղ միջոց ապագայ – քարոզ
ծանրության պարտականություն – հնարք հա – ասարակ – քարոզ
սարակ – քարոզ առանձնապես միջոցներ-պարտականության և հոգևոր
ծանոթ – քարոզ ազգային ա – ազգային հասարակության – քարոզ
ազգային պարտքի ասհնարհասարակ – քարոզ պարտական ընդ
հոգևորական քարոզչության և ազգի ապագայ. – ընդ – քարոզ ծա-
նոթանալի. հասարակ – պարտական ապագայ – քարոզ հոգևոր
նող ազգին ընդհանուր ը – և պարտական ը – ին ընդհանուր հոգևոր –
քարոզ ա – ազգային հասարակ ը և հանդիսական – քարոզ հոգևոր
տանիք և ընդհանուր – քարոզչական ընդհանուր.
ազգի ընդհանուր տեր հասարակական քարոզ – քարոզ
և ընդհանուր – քարոզ ընդհանուր – հասարակական և ծանոթանալ
ապահով ազգ հասարակ – ընդհանուր – ապագայ
ը – քարոզ և ընդհանուր – ընդհանուր քարոզ – ապա
հոգևոր. ապագայ հասարակ ընդհանուր ընդհանուր

ապագայական

Ստորագրություն

19 մարտի 1908

«Երկաթէ Պատերազմ» ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ՀԱՑԻԻ
որ իր ամառանոցէն Մայրամուտը ժամացոյց
13 Օգոստոս 1908 ին:

Պատր. Տէրտէրեան, Գարեգինեան Տ. Գլխէ Սրբազան Դուրեան

ՅԱՅՏՆՈՒԱԾ

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ

Մեր հոգևոր վերաթերյալ 1908 թվական «Ամենուն Տարեցույց», ի՞նչ եմ որ թերթերի շատ լավ գնահատած է այս գեղեցիկ գործին պատասխանության հարց, ես պատերազմները նախանձելի և պատասխաններ ես գրելու,

Փախ-վանահայր և վերապետ
Դպրեվանեցի Արմաշ-
ԲԱՐԴԻՆ ՎՐԴՈՑ.

Սերելի թերթին — Շնորհակալությամբ ստացայ վերոհանյալ «Ամենուն Տարեցույց»ը։ Այսպես բերել, Ալ չգիտեմ. հարկերդ լի... երկար, ինչ ես ջ'նել ես, ջ'նել բանի դալիս՝ փոքրությունը հր, հրապույր հր իշ հոգին ան, ներկած տարեցույցներ- ին ալ գեղեցիկներ են, բայց չեմ իմանար թե որ ես Տարեցույց չինել գեղ չափ իմանան ըլլայ չ'նայնցնելու գործիք, Տարեցույցդ երկու «Սկիզբ մթնոլորտ» մը ես, որ երկուքը, բնությունը, լուսնյակը, խոտաբույսը, գիշերվան, բնագիտությունը, վիպությունը, երգարվեստը ես օգտակար իրը սիրտն իրեն ես յուրդրեն երբեմն, Այս բլորին վրայ ուրիշ նախ գործերու ամբողջ, երբեմն ճալիոր ընդունելի. ուրախ զարմանք չե «Ամենուն Տարեցույց»ին այդպիսի կերպ և սիրելի ընդունելության գնահատությունները, կը մղեմ իմ ճանապարհ՝ մոռնալ՝ իրավ, գալ տարածանն ուրիշ գեղեցիկ պատրաստել, երբ իրենց ես ուրիշ գեղեցիկ բան մ'արտադրել, Սիրելիր ողջույններ,

Հ. ԱՐՍԵՆ ՎՐԴՈՑ. ՂԱԶԻԿԵԱՆ
Վանեցի

Այս գիրքը երբեք «բեքլամ»ի պետք չունի։ Ո՛չ թե միայն «Ամենուն», այլ «ամեն ժամանակի Տարեցույց» է, ո՛չ երբեք հինանալու դատապարտուած։ Թէոդիկ հանճարեղ միտք մ'է. և ասոր վկայ են «Ամենուն Տարեցույց»ի Ա. և Բ. տարիները, որոնք պետք են զարմացնել ա՛ և է ընթերցող իրենց ինքնատիպ նորութիւններով։ Արամիտ, օգտակար, գրական, բազմատեսակ յօդուածները կարելի չէ բովանդակութեան մէջ ամփոփել։ Ծանօթ և ծանօթանալիք դէմքեր այդ հատորին մէջ կ'երեւան ուսումնական, գրական ու գեղեցիկ գրութիւններով։ Վերջապէս մեր գրախօսականին սեղմ իմաստը պիտի ըլլայ՝ պատուիրել հայ հասարակութեան՝ «Ունենալ Ամենուն Տարեցույցը՝ ամեն բան ունենալու համար»։

Հ. ՄԿՐ. ՎՐԴՈՑ. ՊՕՏՈՒՐԵԱՆ
(Բազմավէպ)

Շնորհակալությամբ ստացանք նոր գրքեր Տրեցույցը, որոնց խմբագրությունը արձագանք է ընդհանրության։ Հ. ԵՒ Զ. ԱՍԱՏՈՒՐ

Թուրքիոյ հոգ տարբեր է մանր խնդիրներ ճնշելը։ Իր երկիրը, խնդրավ մօզայիք մը ունի տեսակ երեսակութիւն, իմ կանդուր ցոցհանդես մը Բիւրոյի մեծ պաշտօնէից երեսները զբաղուած վճռագրութիւններուն վրայ, որոց ցոցեղեկներն այս օրերս լեցուն լրագրաց սիւները բոլորովին անհոգ եղեր մանր մանր հարցերով, զոր զոյք եւ՝ ձգած էր։

Դրախօսական «Գիւզանդիոն» ԲԻԶԱՆԴ ՔԼԶԵԱՆ

Երբ անցեալ տարի Թուրքիոյ Պօլսեցի ձեռքը երեսփոխան հրատարակած «Ահաւոր Տրեցույց»ն ամենուն մեծ ընդունելութիւն գտաւ հասարակաց, եւ արձանագրեց. տրամաբանօրէն՝ հաւանութիւնով էրբ երեսփոխը եւ անհրաժեշտ էր տեսակ մը, մտածեր սակայն տարակոյսը՝ որ անհաճոյական սառնութիւններ լինէին ձայն էր նախորդին վրայ, պարզապէս որ էրբոյ սենեակ մը եղաւ սահման համար։ Գնահատական «Գրախօսական»ն լսողաց պատասխանէ՝ որ յանկարծակի պիտի ըսէ՝ էր բազմաթիւ նորանոր լուրերով լեցուն, որոնք արդէն լսուած յանդգնութիւններէ կը լսէին էրեսի համար, վայելուչ պատրուակը՝ այն է էրբոյ մը համար, ինչպէս որ եւ ան անհոգ համար վայելուչ զբօսավեղին։ Այս մանր յաւելուածը ընդհանրութեան վ. ս Հ. Տէր-Ներսեսեան՝ որուն սեղանը ընդունելութեան յանձն սաց էն ներկայիս ընդայնելու համար արդէն լսուած «Ահաւոր Տրեցույցը» 1908 է, որ էրբոյ արձակէ ե էրկնոց տրոյ։ «Ահաւոր Տրեցույցը» ըստ սովորութեան ճոխ ե ընդարձակ ե էր նախորդէն։ Ի՛նչ բազմազան, լուսեղեն, լաւ ե հոգ պարունակութիւնե ե այն որ ուղէն կը գրկէ լուսոյ, պարզուած պարզութեամբ ըստ։ Այն չինուհոգութիւնը՝ այն մեծ ինչ էրբոյ արձակ լսելիք սովորութիւնը մը կը յայտնեն հեղինակ սովորական ընդէր, օգտակար, հետաքրքրական։ Ըստ խոսքն պէտքի հանդիսաւորն մը կը նկատ Տրեցույցներս այս գրախօսութեան, ե նոյ ներգործ էրբոյ նմանութիւն Almanach Hachette ի։ Ա. Տրութիւնը էր բոլոր եղեալի յաւելուածներով ըստ վեր կը ճոյ Բ. գրութեան, թուրքիոյ ե էր հրատարակիչները ընդհանրութեան ենթարկեն մեծ պահանջ։ ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Դրախօսական «Արշալոյս»

Անխոչ պրպտող միտքիդ համայնապատկերներն են Տարեցույցներդ որոնց տարիներու շարքը կը խոստանայ համայնագիտարան մը դառնալ իր հիմնեղ եւ օգտաշատ պարունակութեամբ։ Տարեցույցի պատրաստութեան վարպետ մ'ըլլալդ ապացուցած /րդղութիւն մ'ի այսօր, իրաւամբ շահուած տիտղո՛ս մը որուն շատ դիւրաւ պիտի չկրնան արժանանալ յաջողակ մրցակիցներ, ա՛րքան ալ մտխան եւ որքան ալ նկրտին, քանի որ չունին մտքի այն առեղծիչ ոյժն որ Տարեցույցիդ մէն մի էջին մէջ կը փայլի։

Բ. Մ. ՊՕԶԱՃԵԱՆ

Աղբ- բարեւ՛. — Ձեր Տրեցույցը գեղեցիկ ե, էր պարունակութիւնն հաճելի պատրաստութեամբ, էր խնամքի պատկերներն ճշգրիտ ե հոգածու գործադրութեամբ։ Անպարելի, հրատարակը գեղ հըն ե ան. տրէք

մը գիրք կրնայ ազդել ընթերցողի մը վրայ, ես հավատացած եմ, որ «Տարեցույց»ը կրնայ ազդել ամեն ընթերցողի վրայ, որովհետև ամեն ընթերցող իր մեջ գրական ճաշակ մը կրելով կը կարդայ գիրքերը։

ԱՐՏԱՇԵՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Տարեցոյցդ իր ներքին արժէքին տեսակէտով, առիթ չեմ ունեցած քաղդատելու նոյն անունին տակ երեւցած ուրիշ հրատարակութիւններուս հետ. եթէ սակայն ունենայի այդ առիթը, կը վախնամ որ — արուած ըլլալով իմ անձնական նախասիրութիւններս, — աւելի ախորժէի անոնցմէ որոնք կը ձգտին գրական հաւաքածոներ ըլլալու. բայց ժողովրդային առումով «Տարեցոյց» անունին համապատասխանող մտատիպարին, կարծեմ թէ ամենէն աւելի նորէն քու կինդ է որ կրցած է մօտենալ։

ԶԻՓՔԻ-ՍԱՐԱՖ

1907 ի անդրանիկ «Տարեցոյց»դ գնահատողներէն շատեր գուշակեր էին արդէն թէ 1908 ինը պիտի գերազանցեր զայն։ Եւ այնպէս ալ եղաւ, և գոհ եմ այսպէս ըլլալուն և այսպէս ըլլալուն համար ալ սրտովին կը շնորհաւորեմ, կ'ողջունեմ զքեզ, զի այդպէս ըլլալովը ճշմարիտ ապագայիդ տուած եղար քու իսկապէս յառաջդիմող միաբիդ մեծութեան։ Զքեզ գուդող գրչի աղբարիկ մը ասկէ աւելի անկեղծութիւն մի՛ սպասեր։

ՏՕՄԻՆՕ

. . . Այս երէցուդ տարին է որ կը հրատարակէ իր «Ամենուն Տարեցոյցը», այս անթափանցելի նախադրեալն ունենալէ ճիշդ — այլաչէն, խմբագրական ինճուխներուն — փոխադրութիւններ էին որ պիտի գտնէի այս գրքին մէջ, պէտք էր հետեւէի, հետազօտելու և այլաչէն հատորներէ բազմութիւն, ճիշդ — գործ ծանր անոնք արդարացնող։

ՅԱԿՈԲ ՏԻՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

«Մանզումէ»

. . . Իր նմաններուն լաւագոյնն է ան արդարեւ, ճիշդ — ընդէր գործնականութիւնը, մասնաւոր գործերուն — մանաւանդ մեծ մասը ֆեղերիզ գործերուդ 376 լայնածաւալ էջեր գրող այս գործերուդ շուրջ մէնակէն գնահատութիւն մը վերլուծել։

Ա. Գ. (Փաստաբան)

«Բիւզանդիոն»

Սէրելի Թէոդիկ.— Տարեցոյցէդ երէսները էր կարդալէն առաջ երէցուդ գործին գովքը կարդացի, հայ Տարեցոյցներու գործնականութեան վրայ քանի մը խօսք ալ ես ուզեի։

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

«Ամենուն Տարեցոյցը» ներքը անգամ մըն ալ շեշտեցին իմ մէջս սա հաւատքը թէ անոնց հեղինակը դէմքը մըն է մեր գրականութեան մէջ, օժտուած անօրինակելի ինքնատպութեամբ, յամառ աշխատողի անուսուցանելի կարգապիրով և անվհատ ճաշակով, որոնց շնորհիւ էր որ պայմանագրական տարաձևերով բեռնաւոր «Տարեցոյց» անունը գեղեցկացուց վերակենդանացուց ան, համակրելի և իմաստալից բառի մը վերածելով զայն։

ՍՏ. ԲԱՐԵԼԵԱՆ

Մանկիկներուն պէս որոնք Պօնմառշէն ներս մնալնուն՝ իրենց վառվռուն աչքերը չորս դին, ու թաթիկնին հաս հան կը պարզեն՝ պլլազան առարկաներէն շլացած. Ճիշդ անոնց պէս եղայ ես ալ, երբ առաջին անգամ սկսայ թերթատել «Ամէնուն Տարեցոյցը»ն։ Ամբողջութիւնը՝ ճաշակաւոր, ամէն էջ՝ նոր, ամէն նիւթ՝ խնամած, և ամէն պատկեր տեղն դրուած գտայ անոր մէջ։ Encyclopédie մըն է ան, անթերի աշխատութիւն մը, որուն Ա. Տարին ա՛նքան գնահատելէ վերջ, 1908ինը՝ ա՛լ աւելի կատարելագործուած՝ եկաւ հաստատել սա ճշմարտութիւնը թէ Թէոդիկ գրագէտի կարողութեան հետ տարեցոյցի հեղինակի իրաւ՛ունքն ալ իւրացուցած է։ Տպագրութեան մաքրութիւնը և կոկիկ կազմն ալ մեծ դեր խաղացած են գործին փայլուն յաջողութեան մէջ։

ՋԱԶԱ

Հաւրագիտակ

Something about everything, and everything about something! Ա՛յս պէս պիտի բացագանչէր վստահօրէն հայագէտ ամերիկացի մը, եթէ երբեք Ձեր 1908ի Տարեցոյցը ձեռք անցուցած ըլլար։ Դրականութիւնը հոն է, Բանասիրութիւնը՝ հոն, Լեզուագիտութիւնը, Արուեստը, Դիտութիւնը, Արհեստը, Հոգեբանութիւնն ու Իմաստասիրութիւնը, ամէնքն ալ իրենց տեղերը կը գրաւեն։ Ձեր ձեռնարկած բոլոր գրական գործերուն մէջ, միշտ Ձեր կոչումին ու նպատակին գիտակից դանուած էք, եւ 1908ի «Ամէնուն Տարեցոյցը» չէ՛ որ այդ գիտակցութիւնն առաջին անգամ ի յայտ կը բերէ։

Շաղօրհնիսուրկ (Պէրլին)

Ա. Յ. ՊԱՌԱԻԵԱՆ

Մ[illegible] [illegible]ան [illegible]ներն են [illegible] Տ[illegible]ցոյցներդ [illegible]՝ [illegible] [illegible]ց [illegible]ան [illegible]ներուն [illegible]ը [illegible]ս, [illegible]ը [illegible]ն [illegible]ը [illegible]ն [illegible]ը [illegible]ն

Ո՞ր-ե՞ւ եմ գնդելով որ նորայ տարին այս «Ամենուն Տարեցույցը» իր ընթերցողներուն գոհացում կ՚ընծայէ՝ ընդարձակ ըլլալով եւ օգտակար պարունակութեամբ՝ ընթերցողներուն գնահատանքին արժանանալով եւ։

Իզմիր

Կ. Յ. ՊԱՇԿԻՕԹԻՐԵԱՆ

«Ամենուն Տարեցույցը» իրաւ ճոխ պարունակութեան է։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԴԱՐԱԿԻՕԶԵԱՆ

. . . Թերթել եմ. — վատահ եղէր որ Ձեր այս տարին օգտակար ը՞ճլլլ էր։

Ծիլիսկ

ՄԻՀՐԱՆ ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

Ազնիւ թերթել. — Արդէն այր մարդ պարտէզին նախանձոտը՝ անշո՞ւշ «Ամենուն Տարեցույցը» գնահատած էր, իրաւ այս տարուան հատորը կարծես գերազանցած էր անցեալները, այո, ուրախ Տարեցույցիդ հարստութեան է, չգոհանալ. տակաւին ամենուն չհասցնող ուրախ հատորին մը, իբրեւ նոր իւղնդէն։ Անդրադարձ խոհեմութիւն, ճանչնալով մեզ յարդարելէն. խորհրդարանէդ հարստացա ճոխ էին, անոնց վերլուծումը՝ անդրադարձ, պատմականդ՝ հին-նիզ ան գոհաչ, ձուլածոյ էջերով ուրախացուցիր, իմ այս ձեր հանգիստ ան ամենուն մեծ Ձեր Տարեցույցը ընդարձակելու ճիգերն անդնդալի՝ հայոց գոհ ճանչ որ գործեր երբեմն եւ մը դէպի ցոյց երիտասարդ մեծ։

Պուռնազա

Օ. ՏԻՏԻԵԱՆ

. . . «Ամենուն Տարեցույցը» մեր միակ «Հաշվեթ»ն է, որով այս տարի ալ թէոդիկ ցուցուց իր արտակարգ կարողութիւնը՝ իբր Տարեդարձամատեան գրապետ։

«Հանրագիտակ»

ԱՆՄԵՌՈՒԿ

1908 ի Տարեցույցիդ գերազանցեց նախորդը. այս Բ. Տարեցույցնուդ համար ալ իմ սքանչացումն ու շնորհաւորութիւններս յայտնելով, կը մաղթեմ որ շատ տարիներ համայնքը բաղդն ունենայ վայելելու Ձեր «Ամենուն Տարեցույցը»։

Ատանա

ՄԻՍԱՔ ԴԱԶԱԶԵԱՆ

Սիրուն, գրաւիչ տպագրութեամբ, հետաքրքրական պէսպիսուն պարունակութեամբ հրատարակութիւն մըն է որուն մէջ ամէն մարդ կարող է իր ճաշակին յարմար նիւթ մը գտնել կարդալու համար։ Դեղարուեստական, գրական, բժշկական, կրթական, օրէնգիտական ճիւղերն ալ անտեսուած չեն «Ամենուն Տարեցույցը»ին ժամանցի բաժինը կազմող ճոխ զուարճալիքներու բառախաղերու, օգտակար գիտելիքներու, առածներու, գեղեցիկ խօսքերու, կենսագրական նօթերու եւլն.ի մաս։ Ամենուն կը յանձնարարենք «Ամե-

Նաւն Տարեցոյցը» և կը շնորհաւորենք անոր համակրելի հեղինակը, ինչպէս նաև հրատարակիչները՝ իրենց գրական ու արուեստագիտական յաջողութեան համար։

«Ա. ՄԱՄՈՒԼ»

«Ամէնուն Տարեցոյցը» իր ներքին բովանդակութեամբ, նաև ձեւաւորութեամբ ալ գեղեցիկ տպագրութեամբ է։ Ամէն տարի թէոդիկի «Տարեցոյց»ը կը ընդունելութեան կ՚արժանանայ հանրութեան կողմէ. ասիկա ալ կը նշանակէ որ հեղինակը իր գործին մէջ կը յաջողի։

«ԱՐԵՒԵԼՔ»

(Դրախօսական)

Թէոդիկի 1908 տարեւան «Ամէնուն Տարեցոյցը» — Էր-Ներսէսեան մատենաշարի և գեղեցիկ տպագրութեամբ — կը պարունակէ ամէն դասակարգերու համար շահեկան գրութիւններ և դիտելիքներ։

ՆՈՅՆ

Օրուան ընթերցանութեան միակ գիրքը դարձած է հիմայ «Ամէնուն Տարեցոյցը», իր բովանդակութեան պէսպիսութեամբը։ Ամէն դասակարգի և ամէն հասակի յարմարող այս գիւթական Տարեցոյցին հեղինակը դաղտնիքը գտած է արդարև զայն թէ՛ զբօսալի դարձնելու և թէ՛ պիտանի։

ՆՈՅՆ

Պօլսահայ երիտասարդ գրագէտ Թէոդիկ հրապարակ հանեց 1908ի «Ամենուն Տարեցոյցը», հրատարակուած՝ վ. և Հ. Էր-Ներսէսեան տպարանին կողմէ, գեղեցիկ և պատուաբեր տպագրութեամբ։ Թէոդիկ իր բոլոր ջանքը նուիրած է՝ 1908ի տարեցոյցը գերազանցելու համար իր նախորդը որ ա՛յնքան ջերմ ընդունելութիւն մը գտաւ։ Ա՛յնքան խիտ ծանօթութիւններ, ա՛յնքան խղճամիտ ուսումնասիրութիւններ, ա՛յնքան հետաքրքրաշարժ պատմուածքներ, ա՛յնքան խելքէ միտքէ չանցած նորութիւններ, գրական ա՛յնքան գեղեցիկ գոհարներ դիւրաւ կը հալածեն հոն որ, մարդ կը տարուի խորհելու թէ հեղինակը ինչպէ՞ս ժամանակ կրցեր է գտնել այդ կարգի համայնապատիական գործ մը մէջտեղ հանելու, վերջին ծայր խնամով պատրաստուած։

«ԱՐՇԱԼՈՅՍ»

Ցելտուելի կը գտնենք նաև տարւոյն Տարեցոյցները, 5 հատ, որոնց մէջ այսօրուան միակն ունի ճոխ երես և միակն ունի յուշատետր Ապէ. Հինգհարիւրը և Թէոդիկի «Ամենուն Տարեցոյցը»։

«ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ»

Այս գիրքը իր ճոխ նիւթերով, իր բազմաթիւ պատկերներով և իր շքեղ տպագրութեամբ բնաւ չի տարբերիր եւրոպ. նմանօրինակ հրատարակութիւններէն, ինչ որ քիչ պատիւ մը չէ թէ՛ հեղինակին և թէ՛ տպագրիչներուն։ Թէոդիկ իր նրբին ճաշակով և մտնրաղին ընտրողութեամբ դիտցած

Ի հաճելին կցորդել օգտակարն ու պիտանին, և իր երկը անհրաժեշտ դարձընել ընկերային ամէն դասակարգի պատկանող անձերու համար։ Տանտիկինին, բարեկիրթ օրիորդին, դպրոցական ուսանողին, գեղարուեստասէր, դիտասէր և գրասէր անձերուն հետ գործի մարդիկն ալ ուշին իրենց բաժինը այս գեղեցիկ հրատարակութեան մէջ, որու գլխաւոր հրապոյրն է մանաւանդ ամէնօրեայ արձանագրութեանց յատուկ յուշատետրը։ Կ'արժէ որ ամէն գործի մարդու գրասեղանին վրայ գտնուի այս հատորը, որուն ճաշակաւոր և ակաղձուն տպագրութեանը համար ո՛չ մէկ ջանք խնայած չեն Տէր-Ներսէսեան եղբարք։

«ԲԻԻՐԱՒՆ»

(Առեւտրական շաբաթաթերթ)

Գեղեցիկ ը ընդունի, որ իր դիմակին մէջ մարդկային երեսներ կան, որոնց հոգիները ցոյց տան, որ մարդիկ ինքնին վատ են, կ'արժէ որ մէկը զանոնք ուսումնասիրէ։

«ՅԱՂԻԿ»

(Մանուկներու հանդէս)

. . . Մեծանուն հեղինակին գրչէն ելած «Ամենուն Տարեցոյցը» թէպէտ տարիներու գեղեցիկ շարք մը չէ բոլորած, սակայն շատ մը տարիներէ ի վեր լոյս տեսած նմանները կը գերազանցէ։ Թէոդիկ անունն իսկ բաւական էր Տարեցոյցիս արժանիքը գնահատելու համար. ատոնց գործ՝ պէսպիսութեամբ նիւթոց, ղեկտրաթի ու պիտանի գիտելիքներով, մաքուր թուղթի վրայ և շքեղ տպագրութեամբ։ Ասկից գիրքը ո՛չ միայն հասարակ ժողովրդեան մատուռ զարգացման կը ծառայէ, այլ նաև բարձրագոյն աստիճանի մարդկան ալ մեծապէս կրնայ նպաստել։ Բ. տարին օժտուած է զանազան առաւելութիւններով, զորոնք չունէր նախորդը։ Ցամենայնի յաջող և օգտակար գտանք զայն և յիրաւի «տարեցոյցներուն տարեցոյցը» կրնանք անուանել։ Ջերմ կը յանձնարարենք ամէնուն «Ամենուն Տարեցոյցը» և սրտանց կը մաղթենք հեղինակին յաջողութիւն իւր օգտակար ձեռնարկին մէջ։

Դրախօսական

«ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ»

Վերջ-ջի-. . . ը «Ամենուն Տարեցոյցը» մեծ չափ։ Ա-վոր-ված գիր մը չի։ Ձի ծուղը իջ ղրկոյ։

«ՀԱՆՐԱԴԻՏԱԿ»

(Զաւեշտաթերթ)

Թէոդիկի «Ամենուն Տարեցոյցը» խնամով պատրաստուած գործ մըն է, ուր ամէն հասակի ու սեռի համար ընթերցանութեան բազմաթիւ նիւթեր, արձակ ու ոտանաւոր, գիտելիքներ, առածներ եւլն. եւլն. իրարու կը յաջորդեն։ Հեղինակը մանաւանդ ճիգ ըրած է կարելի եղածին չափ շատ բան տալու իր ընթերցողներուն, և այս առթիւ գրքին մեծագոյն մասը խտացուցած է մանր 8 բուներու գիրերու մէջ։ Բազմաթիւ պատկերներ կան ամէն գասակարգի ծանօթ անձերու։ Տպագրութիւնը խիստ խնամով և մանաւանդ հոգածութեամբ կատարած են Տէր-Ներսէսեան եղբայրները, որոնք արդէն կարճ ժամանակի մէջ ցոյց տուին իրենց գեղարուեստական ճաշակը։

«ՄԱՆԶՈՒՄԼ»

Բազմաշխատ խնամքով, յոգնատանջ աշխատութիւնով գլուխ հանուած՝ ճշմարտապէս համակրութեան արժանի Տարեցոյց, որուն մէջ ընթերցանութեան հրապուրիչ նիւթերը, շահագրգռական էջերը իրարու հետ կը մրցին, Տէր-Ներսէսեան տպագրութիւնը խնամքի և մանրութեան մարմնաւորումի մըն է հասած հոն, Տարեցոյցը հանդիսացնելով նաև արուեստական տեսակէտով փայլուն հատոր մը, պճնուած գունաւոր դեղեցիկ կողքով մը։

«ՄԱՍԻՍ»

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՅՈՒՆՎԱՐ 31 ՔԵԱՆՈՒՆԻ ԱՆԻ

1 Հինգշաբթի է։ Դ. օր պահոց Ծննդ. Կատանդ և Տարեմուտ 1909 Քառասնից Քրիստոսի ըստ Հին Տոմարի։ Ցն՝ Տօն Անուանակոչութեան Տէառն, և յիշատակ Բարպղի հայրապետին։ Լտ. Ցունվար 14։ Տճ. Զիւրիճճէ 22 և Գասըմ՝ 68։ Հր. Թէքէր 21։

2 Ուրբաթ –։ Դ. օր պահոց Ծննդ.։ Լտ. Ցունվար 15։

3 Շաբաթ –։ Ե. օր պահոց Ծննդ Սրբոցն Բարպղի հայրապետին և եղբօրն Գրիգորի Նիւսացւոյն, Սեպուհատրոսի Հռովմայ հայրապետին, և Աբբայ Եփրեմի Խուրին Ասորւոյ։ Ցն. Մատաթիայ մարգարէին։ Լտ. Ցունվար 16։

4 ✠ Կիրակի Բ։ Լ. Ցիան։ Զ. օր պահոց Ծննդ.։ Լտ. Տօն անուանն Յիսուսի և Անտոնի սրբոյն։ Ցունվար 17։

5 Երկուշաբթի Բ։ Ձրագալոյց Ծննդ. և Աստուածայայտնութեան Տէառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ցն. Ձրագալոյց Յայտնութեան։ Լտ. Ցունվար 18։

6 ✠ Երեքշաբթի է։ Տօն Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան Տէառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ուտիք է 8 օր շաբունակ։ Ցն՝ Յայտնութիւն Տէառն։ Լտ. Ցունվար 19։ Տար. Թազադր. Մուհամմէտ Ալի Շահին Պարսից. 1907։

7 ✠ Չորեքշաբթի է։ Բ. օր Ծնդ. Յիշատակ մեռելոց։ Ցն՝ Ցովհ. Կարապետին։ Լտ. Ցունվար 20։

8 Հինգշաբթի է։ Դ. օր Ծնդ։ Լտ. Ագնէսի կուսին. Ցունվար 21։ Տճ. Պուբճի Տէլվ (Զահոս)։

9 Ուրբաթ է։ Դ. օր Ծննդեան։ Լտ. Ցունվար 22։

10 Շաբաթ –։ Ե. օր Ծնդ. Տճ. Մուհարրէմ (օր 29), և Տարեմուտ 1327 Քառասնից Հիջրէի։ Հր. Սեբաթ (օր 30)։ Լտ Ցունվար 23։ Տարեթ. Գահառ. Լուսաբեր Լ. Թազաւորին Անգլիոյ և Կայսեր Հնդկաստանի. 1901։

11 ✠ Կիրակի –։ Զ օր Ծննդեան։ Լտ. Ցունվար 24։

12 Երկուշաբթի Բ։ Լ. օր Ծննդեան։ Լտ. Ցունվար 25։

13 ✠ Երեքշաբթի Բ։ Ը. օր Ծննդեան և Տօն Անուանակոչութեան Տէառն մե-

րոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։Լտ. Յունվար 26։

14 Չորեքշաբթի ֆ֊. Պահք ։ Լտ. Յովհ. Ոսկեբերանին ։ Յունվար 27 ։ Տար. Ծննդ. Վիլհելմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ . 1859 ։

15 Հինգշաբթի ֆ֊. Տօն Ծննդ. Սրբոյն Յովհ. Կարապետին ։ Լտ. Յունվար 28 ։

16 Ուրբաթ ֆ֊. Պահք ։ Լտ. Յունվար 29 ։

17 Շաբաթ ֆ֊. Սրբ ցն Պետրոսի հայրապետին , Վլասայ եպիսկոպոսին և Արիստոդոմայ սարկաւագին ։ Ցն* Անտոնի անապատականին ։ Տն. Ախըրը արպաիի որ է վերջ քառասուն աւուրց առաջնոյ մասին ձմերան։ Լտ. Յունվար 30 ։ Տար. Գահ. Ֆրեդերիք Ը. Թագաւորին Տանիմարքայի. 1906 ։

18 ✻ Կիրակի –֊. Ա. զկնի Ծնդ. ։ Բարեկենդան պահոց Առաջ. ։ Ցն* Աթանասի և Կիւրղի հայրապետացն Ալեքսանդրիոյ , և Դրիւ՛տիօն , որ է սկիզբն մեռասան կիւրակէից։ Տն. Լվվելի խամսիյն , որ է սկիզբն յիսուն աւուրց երկրորդի մասին ձմերան։ Լտ. Յունվար 31։

19 Երկուշաբթի –֊. Ա. օր պահոց Առաջ. ։ Ցն. Լուծումն պահոց յայամ եօթնեկի ։ Լտ. Փետրվար 1։ Տն. Աշուրէ կիւնիւ ։

20 Երեքշաբթի ֆ֊. Բ. օր պահոց Առաջ. ։ Ցն. Եւթիմիոսի ճգնաւորին ։ Լտ* Տեառնընդառաջ . Փետրվար 2 ։ Տար. Գահ. Մանուէլ Բ. Թագաւորին Փորթուկալի. 1908։

21 Չորեքշաբթի ֆ֊. Գ. օր պահոց Առաջ։ Լտ. Վլասայ եպիսկոպոսին . Փետրվար 3 ։

22 Հինգշաբթի ֆ֊. Դ. օր պահոց Առաջ։ Լտ. Փետրվար 4 ։

23 Ուրբաթ ֆ֊. Ե. օր պահոց Առաջ. և յիշատակ առաքման Յովհաննու մարգարէին առ Նիկոմէդացիան ։ Լտ. Ագաթայ կուսին . Փետրվար 5 ։

24 Շաբաթ ֆ֊. Սրբոյն Սարգսի զօրավարին , և որդւոյ նորա Մարտիրոսին և չորեքտասան զինուորացն ։ Լտ. Տրոռնեայ կուսին . Փետրվար 6 ։ Հր. Տաբերդլուխ անկոց ։

25 ✻ Կիրակի ֆ֊. Բ. զկնի Ծննդ. ։ Ցն. Գրիգորի Աստուածաբանին ։ Լտ. Եօթանասնեքորդաց կիւրակէ . Փետրվար 7 ։

26 Երկուշաբթի –֊. Սրբոց Աստվածանց զօրավարաց , և Թէոդորոսի զօրավարին։ Լտ. Փետրվար 8։ Հարսանիք։

27 Երեքշաբթի –֊. Սրբոց Սուբիասանց վկայից ։ Ցն* Փոխադրութիւն Նըշխարաց Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին ։ Լտ. Փետրվար 9 ։

28 Չորեքշաբթի ֆ֊. Պահք ։ Լտ. Փետրվար 10 ։

29 Հինգշաբթի ֆ֊. Սրբոց Ոսկեանց քահանայից ։ Ցն. Փոխադր. Նշխարաց Իգնատիոսի հայրապետին ։ Լտ. Փետրվար 11 ։

30 Ուրբաթ ֆ֊. Պահք ։ Ցն* Երից հայրապետացն Բարսղի , Գրիգորի և Յովհաննու Ոսկեբերանին ։ Լտ. Փետրվար 12 ։

31 Շաբաթ ֆ֊. Սրբոյն Խահակայ Պարթեւի հայրապետին մերոյ ։ Ցն. Յիշատակ մեռելոց ։ Լտ. Փետրվար 13 ։

Դպ 2/1989

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՅՈՒՆՎԱՐԸ (*)

1. *Ինչպէս որ այս ամսուն բնութեան մէջ ամէն ինչ կը ննջէ և կը հանգստանայ յառաջիկայ գարնան համար զօրութիւն ժողվելու նպատակաւ, նոյնպէս ալ թէ՛ պարտիզպանութեամբ զբաղողներուն և թէ՛ պարտիզասէրներուն համար հաւասարապէս հանգստեան ամիս մըն է ան։ Ցաճախ երկիրը պինդ սառած է, մեծ ցուրտ կը տիրէ, ձիւնն ալ՝ ինքզինք առատ է որ բացօթեայ աշխատութիւն մը անկարելի է։*

Ծաղիկի պիրտաբը կամ հարուստի մը պարտիզպանը լաւ կ'ընէ եթէ մանրամասն աչքէ անցուցնէ թէ յառաջիկայ գարնան սերմերէն, ծառերէն, վարդերէն, բոյսերէն, ևլն. ի՛նչ պիտի պակսի իրեն. իր իսկ ժողված սերմերէն վեր ի վերոյ կը հաշուէ և մանրամասն կը նշանակէ պակասածը և զայն կ'ապսպրէ, որչափ շուտ, այնչափ լաւ։ Ամէնուն համար ալ աղէկ է՝ իրեն պէտք եղած սերմը 15 օր առաջ իր քով ամբարած ունենալը, քան երկար առեն անոր սպասելու հարկադրուած ըլլալը։

Մեղմ օրերուն՝ անցած աշնան անմշակ մնացած հողը թող փորուի, պեղուի և հերկուի. հատաքեր թուփերը, մանաւանդ արքայամօրերը թող կարուին։ Աչքէ պէտք է անցուննել աշնան այս տեսակ տունկերով եղած անկարաններն ու սառնամանիքէն խախտածները կամ դուրս ելածները հաստատել՝ արմատներուն բոլորտիքը լաւ մը ոտքով կոխելով։ Լաւ կ'ըլլայ նաեւ եթէ այսպիսի անկոց արմատներուն պարարտ հող կամ բոլորովին փտած աղբ թափուի, ասով եկող տարին՝ նոր բոյսերուն առատ սնունդ տրուած կ'ըլլայ։ Մեղմ օդերուն՝ բաց տեղ անկուած ձմեռուան բանջարեղէններն [ինչպէս կանաչ կաղամբ կամ գլուխկաղամբ, գանգրակաղամբ (Brassica oleracea sabauda) սպիտակ կաղամբ, գոնգլեղ (Brassica oleracea gongylodes) ստեպղին, ազատիղի արմատներ, ևլն.] պէտք է ապատել իրենց վրայի ծածկոյթներէն և դեղնած տերեւները կտրել հանել, սակայն այս ծածկոյթ-

(*) *Բանջարանոց եւ ծաղկանոց ունեցողներու դիւրութեան համար՝ կը բարգմանենիք հետեւեալ շատ գործնական հատուածները։ Բայց առ բայ հետեւելու է Օսկար Քնօպֆ մեծ պարտիզպանին խորհուրդներուն։ Միայն բացառիկ տարիներու մէջ, կրնան պարտիզպանական գործողութիւնները բացառիկ կերպով կարգադրուիլ։ Տրուած ընդհանուր կանոնները պէտք է բաղամբներու եւ երկիրներու համեմատ՝ 10, 20, 30 օր յառաջ կամ վերջը սկսիլ։ Յուսանք թէ «Ամենուն Տարեցոյցը» առիթ կունենայ ասոնք իր ընթերցողներուն՝ ծաղկեփշակութեամբ զբաղելու, որուն տարած հրճուանքը շիտակին կը վարձատրէ թէ՛ բախտած հոգիին եւ թէ՛ ամենախնամած դրամները։*

ները անկա տաններուն քովերը պէտք է պահել, որպէս զի սառնամանիք եղած պահուն, խոնդին ձեռքի տակ պատրաստ ունենալին։ Մառանն՝ ուսպի մէջ պահուած արմատ-բանջարեղէններն [կարոս, շերեվիլ եւլն.] պէտք է աչքէ անցունել, բոլոր փտած մասերը հանել, և ուսպը խոնաւցունել, եթէ չափազանց չորցած ըլլայ։ Այս աշխատութիւնը խոհեմութեամբ պէտք կատարել, և չափազանց շատ ջուր տալէ զգուշանալ, որպէս զի բանջարեղէնները քիչ մը հաքը չի փոխեն։

Եթէ մեծամեծ պարտէզներու մէջ՝ բոզկերու, աղցանի, տեսպիններու, ընդակաղամբի, վարունգներու և ծնեբեկի համար ծլարաններ պիտի հաստատուին, այսպիսի ածուներ պատրաստելու ժամանակը Յունվարն է։ Ասոր համար պէտք է ձիու բոլորովին թարմ աղբ առնել, ածուներուն բոլորտիքը զօրաւոր ծածկոյթներ դնել և գետնին տէպ տէպ նորոգել։ Եթէ խոհանոցի համար ուտելի սոխեր և կամ յաջորդ ամեռան համար սերմնացու սոխեր գետին փռուած կը պահուին, անոնց մէջ փտածներ նշմարուելուն պէս, պէտք է գետնին ժողվել նետել։ Սաստիկ ցուրտերուն՝ սոխերն ալ ծածկելու է, սակայն մեղմ օդերուն պէտք է հեռացունել այդ ծածկոցը։ Այս հանգիստի ատեն օգտակարապէս կը գործածուի՝ պարտէզի գործիքներ ու կազմածներ պատրաստելու և ամրողջացունելու։ Աղբախառն հողով պատրաստուած ածուներն՝ որոնք անցած տարուան մէջ գործածուած են և դեռ լի են հողով ու աղբով, պէտք է պարպել և պարտէզին մէջ դիզել։ Որչափ այս աղբախառն հողը առուի, այնքան աւելի լաւ հող մը կ'ունենանք գալիք տարուան։ Թէ՛ այս հողին մէջ թաղարատուներ դնելու և թէ՛ այս հողով պարտէզը պարարտացունելու համար։ Եթէ ղարդածաուերն ու ցանգերը տակաւին քշտուած չեն, մեղմ օդերուն ընելու է։ Սաստիկ ցուրտերուն՝ անտուկներու մէջ բացօթեայ պահուած բուսոց անտուկներուն իրը ծածկոյթի ծառայող նիւթերը պէտք է աւելցունել, նոյնպէս վերյիշեալ անտուկները յարդէ ծածկոյթներով ու դարաններով պահպանել, մեղմ օդերուն յաճախ հովթիել և փտած տերեւները հեռացունել։

2· Ծաղկանոցներու մէջ այս ամիս գրեթէ ամենեւին գործ չիկայ, Բաց օդերուն կրնայ յակինթներու, կակալներու, հրանունկներու (ranunculus), պուռներու (anémone) ածուները պատրաստուիլ, սակայն այս աշխատութիւնը մեծ մասամբ աւելի կանուխ սկսելու է։ Եթէ ձմեռն անձիւն ու ցուրտ չլայ, պէտք է բացօթեայ ալիւր թուփերը ծածկել։ Առ այս, ամենէն լաւն է եղեւինի ճիւղեր գործածել։ Յարդը յանձնարարելի չէ, որովհետեւ մանրկերը ձմեռը յարդի մէջ պահուըտիլ կը սիրեն։

Ամենակի կամ ջերմանոցներու տունկերուն թաղնուած տերեւները հանելու է, խոհեմութեամբ ոռոգելու և կարելի եղածին չափ յաճախ հովթիելու է, տերեւազարդ տունկերը շատ անգամ գաղջ ջուրով լուալու է։ Եթէ զարդի թուփեր աճեցունել կ'ուզուի, հիմնյ զանոնք թաղարի մէջ դնելու և տաք տեղ մը դնելու է, որպէս զի քիչ առնէն արմատ արձակեն։

ՓԵՏՐՎԱՐ 28 ՇՈՒՊԱԹ

1 ✠ Կիրակի Ե. Դ. զկնի Ծննդեան։ Լտ. Վաճառներորդաց կիւրակէ ։ Փետրվար 14 ։

2 Երկուշաբթի Ե։ Սրբոցն Մարկոսի Եպիսկոպոսին , Պիոնի քահանային , Կիւրղի և Բենիամինի սարկաւագացն և վկայիցն Արդլմեհի , Որմզդանայ և Սապհեի ։ Հարսանիք ։ Տոմ. Մեհեկան (օր 30) ։ Ցն* Նաւակատիք յայսմ եօթնեկի , և Տեառնընդառաջ ։ Լտ. Փետրվար 15 ։

3 Երեքշաբթի –Յ. Սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայից ։ Լտ. Փետրվար 16 ։

4 Չորեքշաբթի –Է. Պահք ։ Լտ. Փետրվար 17 ։

5 † Հինգշաբթի ԲՅ. Սրբոց Վարդանանց զօրավարաց հազար երեսունեւեվց վկայից ։ Ցիշատակ մեռելոց ։ Լտ. Փետրվար 18։

6 Ուրբաթ ԲԷ. Պահք ։ Տն. Պարսեղ Հուշ (ձուկ) ։ Լտ. Փետրվար 19 ։

7 Շաբաթ ԳՅ. Կոստանդնուպոլսոյ Ս. Փոլովնոյ հարիւր յիսուն հայրապետաց ։ Յայսմ. Մեհեկան (օր 30) ։ Տն. Ձէմրէի էվվէլ պէ հավա , որ է օր իջանելոյ ջերմուխեան արեւու յօդս ։ Լտ. Փետրվար 20 ։

8 ✠ Կիրակի Ե։ Ա. Բառասնորդաց ։ Բուն բարեկենդան ։ Ցն. Բուն բարեկենդան , և երկուց Թէոդորոսաց վկայից ։ Լտ. Յիսնեորդաց կիւրակէ , իբր Բուն բարեկենդան ։ Փետրվար 21 ։ Տն. Սէֆէր (օր 30) ։

9 Երկուշաբթի –Յ. Ա. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Փետրվար 22 ։ Հր. Ադար (օր 29) ։

10 Երեքշաբթի –Է. Բ. օր մեծ պահոց ։ Ցն. Ղարալամպոսի քահանային ։ Լտ. Փետրվար 23 ։

11 Չորեքշաբթի ԲՅ. Գ. օր մեծ պահոց ։ Ցն վկայոյ եպիսկոպոսին ։ Լտ. Օր Մոխրոց , և Մատաթեայ առաքելոյն ։ Փետրվար 24 ։

12 Հինգշաբթի ԲԷ. Դ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Փետրվար 25 ։

13 Ուրբաթ ԳՅ. Ե. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Փետրվար 26 ։

14 ✠ Շաբաթ ԳԷ. Զ. օր մեծ պահոց ։ Տեառնընդառաջ ։ Ա. Նիւրհան (օր 30) ։ Ցն. Թէոդորոսի զօրավարին ։ Լտ. Փետրվար 27 ։ Տն. ճէմրէի սանի պէ սալ , որ է օր իջանելոյ ջերմուխեան արեւու ի ջուրս ։

15 ✠ Կիրակի Ե։ Բ. Բառասնորդաց և Լ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Բառասնորդաց կիւրակէ . Փետրվար 28 ։ Հր. Կամաւոր ծոմ վասն մահուանն Մովսիսի ։

16 Երկուշաբթի Ե։ Ը. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 1 ։

17 Երեքշաբթի –Յ. Թ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 2 ։

18 Չորեքշաբթի –Է. Ժ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 3 ։

19 Հինգշաբթի ԲՅ. ԺԱ. օր մեծ

պահոց ։ Լտ. Մարտ 4 ։ Հբ. Ծոմ վասն եօթերայ ։

20 Ուրբաթ Բ։ ԺԲ. օր մեծ պահոց, Լտ. Մարտ 5 ։

21 Շաբաթ Գ։ ԺԴ. օր մեծ պահոց, Սրբոցն Կիւրղի Երուսաղիմայ հայրապետին, և միւս Կիւրղի եպիսկոպոսին և մօր նորա Աննայի ։ Լտ. Մարտ 6 ։ Տն. Ձէմրէի սալիս ֆիւլ Միւրաթ, որ է օր իջանելոյ չերմուածան արեւու ի հողն ։

22 ✠ Կիրակի Ֆ։ Գ. Քառասնորդաց և ԺԴ. օր մեծ պահոց ։ Աննատակին ։ Լտ. Թովմայի Ագուինացւոյն ։ Մարտ 7 ։ Հբ. Փուրիմ, տօն յիշատակի եօթերայ, որ է շէքէր պայրամը, ուրախ երկուս ։

23 Երկուշաբթի Գ։ ԺԵ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 8 ։

24 Երեքշաբթի Դ։ ԺԶ. օր մեծ պահոց ։ Ցն* Գիւտ գլխոյ սրբոյն Յովհաննու Կարապետին ։ Լտ. Մարտ 9 ։

25 Չորեքշաբթի –Յ. ԺԷ. օր մեծ պահոց ։ Ցն* Դրիգորի Աստուածաբանին ։ Լտ. Մարտ 10 ։ Տն. Լվվէլի պէրտիւլ ճուզ, որ է սկիզբն ցրտոյն պառաւանց որ տեւէ եօթն տիւ և ուշ գիշեր ։ Հիւսիսն ֆուրթունասը ։

26 Հինգշաբթի –Ե. ԺԸ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 11 ։

27 Ուրբաթ Բ։ ԺԹ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 12 ։

28 Շաբաթ Բ։ Ի. օր մեծ պահոց ։ Սրբոցն Յովհաննու Երուսաղիմայ հայրապետին և հայրապետացն մերոց Յովհաննու Իմաստասիրին Օձնեցւոյ, Յովհաննու Որոտնեցւոյն և Գրիգորի Տաթեւացւոյն ։ Լտ. Մարտ 13 ։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՓԵՏՐՎԱՐԸ

1. *Այս ամսուան մէջ ալ որ և է կատարուելիք աշխատութիւն օդէն կախում ունի, ուստի որոշակի կանոն մը տալ դժուար է։ Յաճախ կը պատահի որ փետրվարը մեզի բարեկամական դէմք մը կը ցուցնէ և իր մեղմաթեամբը մոռցնել կու տայ թէ քիչ առնէն պարուն պիտի ըլլայ, սակայն յետոյ խիստ Մարտ կամ Ապրիլ մը կը փճացնէ ամէն բան՝ զոր մեղմ փետրվարը բնութիւնը չրտապուրելով դուրս հանած էր հողէն։ Պարտէզն աշխատելու համար և ոչ մէկ դեղեցիկ օրուան առիթը փախցնելու է, իրաքանչիւր ժամէն իսկ պէտք է օգուտ քաղել՝ փորելով, պարտէզը մաքրելով, սերմանելի ածուներ պատրաստելով, որովհետեւ բնաւ չենք գիտեր թէ Մարտին ի՞նչ օդ պիտի ունենանք։ Մեզմ ու դեղեցիկ օդերուն սկսելու է կանխահաս բանջարեղէններուն սերմանացանութիւնը, գլխաւորաբար սեւպղիւնի, սոխի, շոմիւնի, ազատիւղի, սիրեխի (Scorzo nera parviflora), և աւրիշ արմատ—տունկերու, բայց ի մտանգուրի կարոսի (չախուր), որովհետեւ այս վերջինն տեսակը միւսներէն դժուար կը ծլի և կազմուելու համար միւս տեսակներէն աւելի երկար ժամանակի կը կարօտի, եթէ օդը կէրպով մը յարմար ըլլայ, կանխահաս ողող, նաեւ թաղայ կը տնկուի, առաջին-*

Ները սովորականէն քիչ մը աւելի խորունկ, որպէս զի ճնճղուկներուն կեր չըլլան։ Կանխահաս բանջարեղէններ՝ ինչպէս կարմիր բողկ, աղցան, տեսդղին, մշակելու համար ազատ ունեն պէտք է չինել և կամ արդէն ցունվարին չինուածները վերատին յարդարել և գործածել։ Կը ցանուի նաեւ ասպիտակ ու կարմիր կաղամբ, գանգրակաղամբ, ընդհակաղամբ (գառնապիք), բնականաբար ազատ ունեներու մէջ։ Եթէ փետրվարի վերջերը տաք և գեղեցիկ օդ ընէ, այդ ցանքը բացը պաշտպանուած ածուներու մէջ կրնայ կատարուիլ, բայց ընդհանրապէս այս աշխատութիւնը յունվար ամսուան կը մնայ։ Երբ ակնմն ազատ ունեներուն մէջ ձլի, մեծ խնամքով պէտք է հովթիւ, որպէս զի բոյսերը կարճ ու հաստացողուն մնան։ Այս ցանելու գործողութիւնը կրնայ կատարուիլ սենեակը թաղարի մէջ ալ, եթէ քիչ քանակութեամբ բանջարեղէնի պէտք կայ։ Այս սերմերը ձլելուն պէս՝ պէտք է բոյսերն օդին անհարթութեանց վարժեցնել և թաղարները ամէն ամէն բաց օդ տանիլ։ Որչափ բոյսերը կարճ և հաստացողուն ըլլան, այնքան աւելի կարճ կը մնան. և եթէ ասիկա վանց առնուի, բոյսերը մանրացողուն կ'ըլլան և անպէտ։ Եթէ յառաջիկայ գարնան ծնեբեկի անկաստաններ պիտի տնկուին, ժամանակն ու օդը ներելուն պէս, այդ անկաստանները հիմնակուընէ պատրաստելու է։

2. ԾԱՂԿԱՆՈՑՆերը տակաւին հանգստեան մէջ են։ Արտաքոյ կարգի նպաստաւոր օդերուն՝ կրնաք թփազդիները զատել և փոխադրել. նոյնպէս ամսուան տակուն ծաղիկներ, զոր օր. ծլուծլուկը (Silene inflata), դելփինիոնը (Delphinium sû. սեռայ յիլեի), կոլինսիան (Collinsia), յափուկը (Reseda) եւն. կրնաք բացօթեայ տնկել։ Գլխաւորաբար այս ամիս ալ ցունվար ամսուա մէջ եղածին պէս սենեակի ծաղիկները մաքրելու և փտած տերեւները հեռացնելու է. փետրվարի վերջերը տունկերուն այլեւս փոխադրութեան կրնայ սկսուիլ։ Հիմայ բոլոր խոտազգի ծաղկանց սաղարի (տայտրիա) ներ պէտք է պատրաստել և կամելիա, մրտավարդ (Rhododendron), ղեւնավարդ (Azalea) և վարդերու պատուաստաներն ընել։ Կամելիաներ, վայրագոյն բռնչի (Viburnium roseum), ղեւնավարդ ու վարդերը պէտք է բաժնել, եթէ ցունվարին եղած չէ այս գործողութիւնը։ Եթէ առատ ունենալ հարկ է, պէտք է շաքարակներ ցանելու անոթները պատրաստել և ամսուան վերջերն այս տեսակը ցանել։ Ընդհանրապէս՝ կազմուելու համար չա՛տ ժամանակի կաբոտ ամսուան ծաղիկներն՝ այս ամիս տնկելու է։

ՄԱՐՏ 31 ՄԱՐԹ

1 ✻ *Կիրակի ԻՅ. Դ. Քառասնորդաց և ԻԱ. օր մեծ պահոց ։ Տնտեսին ։ Լտ. Մարտ 14 ։ Տճ. Տարեմուտ 1325 եղեւմտական Քուականին ։*

2 *Երկուշաբթի ԻԲ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 15 ։*

3 *Երեքշաբթի ԻԳ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 16 ։ Տճ. Ախբրը պէրտ իւլ ուճուզ , ոչ է վերջ ցրտոյն պատաւանց ։*

4 *Չորեքշաբթի ԻԴ. օր մեծ պահոց ։ Միջինք ։ Տոմ. Արեգ (օր 30) ։ Լտ. Մարտ 17 ։*

5 *Հինգշաբթի ԻԵ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Գաբրիէլի հրեշտակապետին ։ Մարտ 18 ։*

6 *Ուրբաթ ԻԶ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Յովսեփայ Ա. հօրն ։ Մարտ 19 ։*

7 *Շաբաթ ԻԷ. օր մեծ պահոց ։ Սրբոց քառասնից մանկանցն , որք ի Սեբաստիա կատարեցան ։ Յն. Գիւտ նշխարաց սրբոյն Յովհաննու Կարապետին ։ Լտ. Մարտ 20 ։ Տճ. Ախբրը խամսին , որ է վերջ յիսուն աւուրց երկրորդի մասին ձմերան ։*

8 ✻ *Կիրակի ԻԷ. Ը. Քառասնորդաց և ԻԸ. օր մեծ պահոց ։ Դատաւորին ։ Գարնանամուտ և հաւասարութիւն , և լինի տիւ և գիշեր հաւասար ։ Լտ. Մարտ 21 ։ Տճ. Իճիտալը բէպիի ։ Պայսից Նէվրուզ , որ է նոր օր արքայական , և է նոցա ամանոր և պայրամ ։ Լտ. Բննեղիկտոսի արքային ։ Տճ. Պուրճի Համէլ (խոյ) ։*

9 *Երկուշաբթի ԻԸ. օր մեծ պահոց ։ Յայտմ. Արեգ (օր 30) ։ Յն* Քառասուն մանկանց ։ Լտ. Մարտ 22 ։*

10 *Երեքշաբթի ԼԷ. Լ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 23 ։ Տճ. Բէպիւլ Եվվէլ (օր 29) ։ Հր. Նիսան (օր 30) , որ է Ա. ամիս ըստ Ս. Գրոց ։*

11 *Չորեքշաբթի ԻԹ. ԼԱ. օր մեծ պահոց ։ Յն. Վկայից եպիսկոպոսին ։ Լտ. Մարտ 24 ։*

12 *Հինգշաբթի ՌԷ. ԼԲ. օր մեծ պահոց ։ Լտ* Աւետումն ։ Մարտ 25 ։*

13 *Ուրբաթ ԻՅ. ԼԳ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 26 ։*

14 † *Շաբաթ ԼԷ. ԼԴ. օր մեծ պահոց ։ Սրբոյն Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին , յիշատակ չարչարանաց և մահուն ի վիրապն ։ Լտ. Մարտ 27 ։*

15 ✻ *Կիրակի ԲՅ. Զ. Քառասնորդաց և ԼԵ. օր մեծ պահոց ։ Թագաւորին ։ Լտ. Մարտ 28 ։*

16 *Երկուշաբթի ԲԷ. ԼԶ. օր մեծ պահոց ։ Ա. Աւետեաց (օր 5) ։ Լտ. Մարտ 29 ։ Հր. Ապիլ , որ է գարնանամուտ ։*

17 *Երեքշաբթի ԷՅ. ԼԸ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Մարտ 30 ։*

18 *Չորեքշաբթի ԷԷ. ԼԸ. օր մեծ պահոց ։ Յն. Կիւրղի Երուսաղիմայ հայրապետին ։ Լտ. Մարտ 31 ։*

19 *Հինգշաբթի ԹՅ. ԼԹ. օր մեծ*

պահոց ։ Լտ. Ապրիլ 1 ։

20 Ուրբաթ դ։ Խ. օր մեծ պահոց ։ Լտ. Ապրիլ 2 ։

21 Շաբաթ –յ· Յիշատակ յարու-Քեանն Ղազարու ։ Պահք ։ Ա. Շամ. (օր 30), և տարեմուտ ՄՂԴ = 294 փոքր Քուականնին Զուլայեցւոց. և զարնանամուտ ըստ հնոյ տումարին ։ Լտ. Ապրիլ 3 ։ Տճ. Մէվլուտ ։

22 ✠ Կիրակի –է· Ծաղկազարդ ։ Պահք ։ Ցն. Կիր. Ողոգմեան, որ է Ծաղկազարդ ։ Լտ. Կիր. արմաւենեաց, որ է Ծաղկազարդ ։ Ապրիլ 4 ։

23 Աւագ Երկուշաբթի բ։ Պահք ։ Լտ. Վիչէնցիոսի Ֆէրէրեան։ Ապրիլ 5 ։

24 Աւագ Երեքշաբթի բ։ Պահք։ Յիշատակ սուրբ կուսանաց ։ Լտ. Ապրիլ 5 ։ Հր. Պասէք, որ է Խամուրսուզ պայրամը, ուրբաթ ունի ։

25 Աւագ Չորեքշաբթի բ։ Պահք ։ Ցն* Աւետումն Ս. Աստուածածնի ։ Լտ. Ապրիլ 7 ։

26 ✠ Աւագ Հինգշաբթի բ։ Պահք ։ Յիշատակ ընծրեանց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Ցն. Տան ամենայն երկնային զօրաց ։ Լտ. Ապրիլ 8 ։

27 Աւագ Ուրբաթ դ· Պահք ։ Յիշատակ չարչարանաց և խաչելութեան և Յաղթան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Լտ. Ապրիլ 9 ։ Տար. Ծննդեան Լէօրոյտ Բ. Թագաւորին Պէլճիքայի. 1835։

28 Աւագ Շաբաթ դ։ Ձրագալոյց Զատկի ։ Լտ. Ապրիլ 10 ։

29 ✠ Կիրակի –յ· Զատիկ Յարութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ուտիք է մեզ մինչեւ ց՚ետին շաբաթումն ։ Ցն. եւս Զատիկ, և ուտիք է նոցա մինչեւ ց՚նոր կիրակէ ։ Լտ. եւս Զատիկ։ Ապրիլ 11 ։

30 ✠ Երկուշաբթի –է· Բ. օր Զատկի ։ Յիշատակ մեռելոց ։ Ցն* և Լտ* Բ. օր Զատկի ։ Ապրիլ 12.

31 ✠ Երեքշաբթի բ։ Գ. օր Զատկի ։ Ցն* Գ. օր Զատկի ։ Լտ. Ապրիլ 13։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՄԱՐՏԸ

1. *Այս առաջին ամիսն է որ Ծաղկանոցներու եւ բանջարանոցներու մէջ ամենակարեւոր աշխատութիւնները կը պահանջէ. եթէ անոնց փոյթ չը տարուի, պարտիզպանն ու պարտիզասէրը կը նեղուին ամբողջ ամառը։ Բայց որովհետեւ Մարտին օդը յաճախ գէշ ու փոփոխական կ՚ըլլայ, անոր համար նախընթաց ամսէն աւելի այս ամսուան մէջ ամէն գեղեցիկ օր եւ նոյն իսկ ժամ՝ պէտք է պարտէզին յատկացուիլ։ Այս տուն եղած խոնջէնքն ու աշխատութիւնը՝ եկող ամառուան մէջ կրկնապատիկ, եռապատիկ կը հատուցանէ պարտէզը պարտիզպանին։ Տաք օդերուն բանջարեղէնի ծլարաւինները (ծիլ արձակելու ածուները) պէտք է հովթփել, ցորեկուան ժամերուն ասոնց վրայի ապակեայ ծածկոյթները կարելի է բոլորովին բանալ, որովհետեւ արեւը հիմայ առաջուան ամիսներէն աւելի զօրութիւն ունի, պէտք է առատ ջրել եւ ասոր համար ալ քիչ մը գաղջ ջուր կը գոր-*

ծածուխ, Մեսպղին, բողկ, սղգան, ոլոռ, եւլն. բանջարեղինաց տեսակներն որոնք Յունվարին կամ Փետրվարին անկուած են, երկրորդ անգամ պէտք է ցանել, Հինայ սղբածուներու մէջ կամ դուրսը, մանաւանդ զառիվայրի վրայ — ուր սղբածուներ կը պակսին, — յարմար կերպով չինուած ածուներու մէջ կը ցանուին շաղգուկ (Beta vulgaris), սեւաւուտաս կամ խիճմ (Scorzonera hispanica), ազաւխդ, ջրայխուր կամ ջրի կարոս (Sium sissarum), տեսակ տեսակ ապրգու կանանչեղէններ, երկայն ստեպղին, գազար կամ վայրի ստեպղին (Pastinaca), եղերդ (Cichorium intibus) պրաս, ամէն տեսակ սղգաններ, ջրկոսիմ (Sepidium, գղ. cresson), բողկ (Raphanus) եւ շամաւամաշ կամ երբակնէպ ոլոռ (Pisum sativum saccharatum), մէկ խօսքով այն ամէն բանջարեղէնները՝ որոնք առջի երկու ամիսներուն չի մշակուեցան, Կանխահաս գետնախնձոր ալ կրնայ անկուիլ, Այս ամսուան ընթացքին մէջ պէտք է անկել ասկաղոնիկ սխտորուկ (skorikáfik soçuli, գղ. échalotte), սոխ, սխտոր, գետնախնձորի կոճղեզ եւլն.։ Ջմեռը դուրսը բացօթեայ մնացող բանջարեղէններուն ածուները պէտք է պեղել, հողը կակուղցնել, սաւելէն արմատները դուրս ելած բոյսերը հատատակելու է, ոռքով արմատները կոխելով, ելագի ածուները շտկելու է, ելագի երկնցող պատատուկ խիղերը կարել հանելու է, հողը լաւ մը բահով բանալու և ածուներուն վրայ աղբախառն հող ցանելու է, Ապրիլին դարձեալ շումիլ ունենալու համար այս ամսուան ընթացքին մէջ բացը ցանելու է անկէ, անցած ամսուան մէջ անկուածները պէտք է արօրել եւ փորել, ապա թէ ոչ Մայիսին հունահ կ'երթան։ Եթէ ծնեբեկի (Asperge) ածուներ չինելու դիտաւորութիւն կայ, պէտք այդ աշխատութիւնը սկսիլ եւ պէտք եղած ծնեբեկի քանակութիւնը ճշդիւ հաշուել։ Ծնեբեկ անկելու համար սճապարելու հարկ չկայ, լաւագոյն ամիսներն են Ապրիլն ու Մայիսը։ Բազմամեան բոլոր բանջարեղէնները, զոր օր. կանկառ, ծովաբողկ (Cochlearia armoracia), ցիւդ (Pimpinella) եւլն. այս ամսուան մէջ պէտք է փոխադրել։ Վարունգի եւ սեխի ածուները պէտք է մաքրել, աւելորդ խոտերը հանել. որպէս զի նորակազմ խիղերը տարածուելու տեղ գտնեն։ Եթէ այս ամիս օդը շատ անհարթ ըլլայ եւ տուննկեր անկելու անյարմար, պէտք է ամէն բան առաջուց պատրաստել, ինչպէս ածուները հաշուել ու բաժնել, փորել այն տեղերն ուր տակաւին փորուած չէ, մոլախոտերը քաղել եւլն. այնպէս որ Ապրիլի գեղեցիկ օդերուն կարելի ըլլայ անկելու սկսիլ։

2. Ինչպէս բանջարանոցներու՝ նոյնպէս ալ ԾԱՂԿԱՆՈՑներու մէջ շատ աշխատութիւն կայ Մարտին։ Եթէ ածուներու բոլորտիքը տօսախ եզրեր (bordure) կը գտնուին, պէտք է զանոնք աչքէ անցուներ եւ մաքրել։ Դալարիքն աւելով կամ սանտրով աւլել եւ անոնց վրայէն տերեւներն ու հողը հանել պէտք է։ Դալարիքին վրայէն գլանով անցնիլ շատ օգտակար է։ Եթէ օդը գեղեցիկ ու խանաւ է, այս ամսուան մէջ իսկ կրնան նոր խոտամարգեր անկուիլ, Ցած կամ բարձրացողուն վարդերու, փափուկ թուփերու, գեղձի ու ծիրանի ծառերու ծածկոյթները վերցուներ է, սակայն զանոնք ձեռքի

տակ պատրաստ ունենալու է, որպէս զի խիստ առանձանքի կամ սառի պահուն զանոնք վերատին ծածկել կարելի ըլլայ։ Ամեն անտուկներու մէջ մնացող ծաղիկները, թափոդիներն ևլն. լաւ օդերուն պէտք է հովթափել եւ առոգել ու գեղեցիկ օդերուն բոլորովին բանալ։ Մատղաշ բոյսերը գեղեցիկ օդերուն կարելի է անտուկներէն ալ հանելով դուրս բերել, եւ եթէ գիշերայն առանձանքէ վախ չիկայ, դուրսը ձգել։ Այս ամսուան կէսերը կամ վերջերն, եթէ օդը նպաստաւոր ըլլայ, կը ցանուին շահպրակ (շենպոյ) շահորտամ (գաւեմիլ), նզնացուղի կամ ատիւծարեւան, չիւնական ասպղածաղիկ եւլն. բոլորն ալ աղբատներու մէջ։ Աղբատու չունեցողը թաղարներու մէջ կրնայ տնկել եւ գեղեցիկ օդերուն դուրս հանել։ Մլած տնկիկներն երրորդ եւ չորրորդ տերեւն արձակելնուն պէս, պէտք է ուրիշ թաղար փոխադրել։ Այս սերմերը Մարտին դուրսը բաց տեղ ցանելը բնաւ խոհեմութիւն չէ, որովհետեւ օդը մինչ անհաստատ կ'ըլլայ։ Յունիսէն Օգոստոս ցանուած չիւնական կովացնծուկները կամ գարնանածաղիկները (premula veris) կ'սկսին այս ամսուան մէջ ծաղկիլ։ Մարտի վերջերը մեխակները կը տնկուին. թաղարի մեխակներու աղուրանները՝ թաղարներու կամ բաց հողին մէջ, իսկ հողի մեխակներու աղուրանները՝ բաց հողի մէջ։

Ա.ՊՐԻԼ 30 ՆԻՍԱՆ

1 Զորեքշաբթի ԲԻ. Դ. օր Զատկի, Լտ. Ապրիլ 14։

2 Հինգշաբթի ԻՅ. Ե. օր Զատկի, Ի քաղաքս ինչ և ի գիւղօրէս տօն վասն արտօրէից, Լտ. Ապրիլ 15։

3 Ուրբաթ ԻԻ. Զ. օր Զատկի, Տամ. Ահեկան (օր 30), Ցն՝ Տօն Պալըզը ապազմային, Լտ. Ապրիլ 16։

4 Շաբաթ ԻՅ. Լ. օր Զատկի, Յիշատակ գլխատման սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին, Լտ. Ապրիլ 17։

5 ✠ Կիրակի ԻԻ. Ը. օր Զատկի, Նոր կիւրակէ կամ կրկնազատիկ, Ցն. Թովմայի առաքելոյն, Լտ. Ապրիլ 18, Հր. Ծոմ վասն մահուան Յեսուայ։

6 Երկուշաբթի –Յ. Թ. օր Յինանց, Լտ. Ապրիլ 19։

7 ✠ Երեքշաբթի –Լ. Ժ. օր Յինանց, Աւետումն Ս. Աստուածածնի, Լտ. Ապրիլ 20։

8 Չորեքշաբթի ԻՅ. ԺԱ. օր Յինանց, Յայտմ. Ահեկան (օր 30), Լտ. Ապրիլ 21, Տն. Իէպիւլ ախըր (օր 29), Տար. Ծննդեան Կարոլ Թագաւորին Ռումանիոյ. 1839, Տն. Պուրճի Սէվճը (ցուլ)։

9 Հինգշաբթի ԲԻ. ԺԲ. օր Յինանց,

Լտ. Ապրիլ 22 ։ Հր. Եառ (օր 29)։

10 Ուրբաթ էչ. ԺԴ. օր Ցինանց ։ Լտ. Սուրբ Գէորգ ։ Ապրիլ 23 ։

11 Շաբաթ էխ. ԺԴ. օր Ցինանց ։ Լտ. Ապրիլ 24 ։

12 ✠ Կիրակի Գ. ԺՅ. ԺԵ. օր Ցինանց ։ Տօն Աշխարհամատրան, որ է Կանաչ Կիւրակէ ։ Լտ. Մարկոսի աւետարանչին ։ Ապրիլ 25 ։

13 Երկուշաբթի ԺԽ. ԺԶ. օր Ցինանց։ Լտ. Ապրիլ 26 ։

14 Երեքշաբթի –չ. ԺԸ. օր Ցինանց։ Անկասեղ ։ Լտ. Ապրիլ 27 ։ Տճ. Զաքրի ֆուրնունսը ։

15 Չորեքշաբթի –խ. ԺԸ. օր Ցինանց ։ Լտ. Ապրիլ 28 ։

16 Հինգշաբթի էչ. ԺԹ. օր Ցինանց։ Լտ. Ապրիլ 29 ։

17 Ուրբաթ էխ. Ի օր Ցինանց ։ Լտ. Ապրիլ 30 .

18 Շաբաթ էչ. ԻԱ. օր Ցինանց ։ Լտ. տօն առաքելոցն Փիլիպպոսի և Յակոբայ։ Մայիս 1 ։

19 ✠ Կիրակի Դ. էխ. ԻԲ. օր Ցինանց ։ Կարմիր Կիւրակէ ։ Լտ. Մայիս 2 ։ Հր. Ծոմ վանն մահուանն Հեղեայ և զերուձեան տապանակին ։

20 Երկուշաբթի ԺՅ. ԻԴ. օր Ցինանց ։ Ա. Ադամ (օր 30) ։ Լտ. Դիւտ Խաչ։ Մայիս 3 ։

21 Երեքշաբթի էխ. ԻԴ. օր Ցինանց։ Լտ. Մայիս 4 ։ Տար. Ծննդեան Մուհամմէտ Ալի Շահին Պարսից. 14 Րէպիւլ ախըր. 1289 = 9/20 Յունիս 1872։

22 Չորեքշաբթի –չ. ԻԵ. օր Ցինանց։ Ցն* Կիսապենտէկոստէ ։ Հր. Երկրորդ Խամուրտուզ ։ Լտ. Մայիս 5 ։

23 Հինգշաբթի –խ. ԻԶ. օր Ցինանց։ Ցն* Ս. Գէորգ ։ Լտ. Մայիս 6 ։ Տճ. Խըտրէլլէզ ։

24 Ուրբաթ էչ. ԻԷ. օր Ցինանց ։ Լտ. Մայիս 7 ։

25 Շաբաթ էխ. ԻԸ. օր Ցինանց ։ Ցն. Մարկոսի աւետարանչին ։ Լտ. Մայիս 8 ։

26 ✠ Կիրակի Ե. էչ. ԻԹ. օր Ցինանց ։ Տօն Երեւման սրբոյ Խաչին։ Լտ. Մայիս 9 ։ Հր. Լաղլաուէր ։

27 Երկուշաբթի էխ. Լ օր Ցինանց ։ Ցն. Շմաւոնի Տեառնեղբօր ։ Լտ. Մայիս 10 ։

28 Երեքշաբթի ԺՅ. ԼԱ. օր Ցինանց։ Լտ. Մայիս 11 ։

29 Չորեքշաբթի էխ. ԼԲ. օր Ցինանց։ Լտ. Մայիս 12

30 Հինգշաբթի –չ. ԼԴ. օր Ցինանց։ Ցն Յակոբոսի զլխադիր առաքելոյն։ Լտ. Մայիս 13 ։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ԱՊՐԻԼԸ

1 . Զափազանցած չենք ըլլար , եթէ ըսենք թէ այս ամիսն այն ժամանակակիցն է որ թէ՛ ծաղիկի սիրահարին և թէ՛ պարտիզպանին ամենամեծ գործունէութիւն կը պահանջէ ։ Եթէ փետրվար և Մարտ ամիսները ցուրտ ու խիստ ըլլալով գեղեցիկ օրեր քիչ եղան , այն ատեն բոլոր այն աշխատութիւնները՝ որոնք նոյն երկու ամիսներուն մէջ արդէն տեղի ունեցած պէտք էին ըլլալ ։ Ապրիլին կը մնան ։ Կանխահաս , միջակահաս և անագանահաս

ոլոռները պէտք է ցանել· կանաչ կաղամբ կամ գլխակաղամբ, գանգրակաղամբ, սպիտակ կաղամբի տեսակները, գոնգիղ՝ բացօթեայ պատրաստուած ածուներու մէջ՝ անգամ մըն ալ անօսր կը ցանուին. իւրաքանչիւր անկիկ միւսէն 3—4 սանդիմէտր հեռաւորութիւն պէտք է ունենայ։ Ձմեռուան կաղամբ և գուխ կաղամբ (գաւառ չահանա) կոչուածներու տեսակներն են միայն որ աւելի ուշ կը ցանուին, որովհետև սոոնք միայն սառնամանիք մը ուտելէ վերջ ախորժահամ կը դառնան։ Շողգամ (Brassica napobrassia), հիւնդի կամ բանճարատեւու աղցան (Cichorium endivia) և ամառուան աղցան կը մշակուին, մէկ խօսքով մինչև այսօր զանց առնուած բոլոր բանջարեղինաց բացօթեայ սերմանումը կը կատարուի։ Փիչ քանակութեամբ հարկաւոր եղած տեղն ճակնդեղի հունաը պարտէզի մէջ, իսկ մեծ քանակութեամբ ուղուած տեղն արտի մէջ կը ցանուի։ Պահպանուած ածուներու կամ աղբածուներու մէջ կանուխէն բացօթեայ ցանուած բոլոր բանջարեղէնները հողի մէջ կը տնկուին, բայց պատահական մեծ սառնամանիքներու համար թաղարներ պատրաստ կ'ունեցուին, որպէս զի սոոնք տունկերու վրայ շրջելով կարելի ըլլայ զանոնք ծածկել։ Բոլոր ցուրտ կամ տաք աղբածուները ստէպ և առատօրէն հովթիւել պէտք է, մոլախոտերը քաղելու է, կանխահաս բանջարեղէններէն, ինչպէս աղցան, կարմիր բողկ, սեսպղիւն ևայլն. ամէնէն ղօրաւորները պէտք է հանել և խոհանոցի համար գործածել։ Ամառուան կիսուան վարունգները, դդումները և սեխերը թաղարներու կամ աղբածուներու մէջ կը գրուին, որպէս զի սոոնք մայիսին կամ բացօթեայ (ինչպէս դդումը) կամ աղբածուներու մէջ (ինչպէս վարունգը և սեխը) տնկուին։ Կարճաբերձ յուրիան կամ դիւղը, (Phascolus nanus) այս ամառուան կէսէն մինչև վերջը կը տնկուի։ Ին կանխահաս տեսակները կ'ընտրուին. անագանահասներուն տակուին ժամանակ կայ, երկայն յուրիաններէն (չալը ֆասուլիա) արագահաս երեք տեսակները և ռուսական ճերմակ հսկայ լուբիան կը տնկուին, որովհետև այս տեսակները գիպուածական սառնամանիքին շատ լաւ կը դիմագրեն։ Ամսոյս վերջերը ինչ ինչ բանջարեղէններ պէտք է քրել հանել և վրայէ վրայ դիզել, նաև բոլոր պարտէզին մէջ մոլախոտը քաղել հանել պէտք է։ Պատահմամբ պարպուած ածուներն՝ որոնք կանխահաս բանջարեղէնով մշակուած էին, պէտք է հերկել, անոնց մէջ ուրիշ նորեր տնկելու համար։ Ձմեռուան համար անգամ մը եւս բանջարեղէն կը մշակուի, ինչպէս կանաչ կաղամբ, գանգրակաղամբ, գոնգիղ ևլն։ Եթէ կանխահաս գետնախնձոր խիստ ուժգին սառնամանիքին պատճառաւ Մարտին չի ցանուեցաւ, Ապրիլին կարելի եղածին չափ կանուխ պէտք է սկսիլ այս աշխատութեանն։ Շատ երաշտ օդերուն — մանաւանդ արեւմտեան հարաւային կիզիչ հովերուն — ելագի տնկարանները պէտք է ամէն օր ջրել։

2. ԾԱՂԿԱՆՈՑներուն մէջ ալ՝ ծաղիկի սիրահարներուն և պարտիզպաններուն կատարեալ ուշադրութիւնը կը պահանջէ Ապրիլ ամիսը։ Անցած ամսուան մէջ բոլոր սերմանուածները փուխով հովթիւելու և ոռոգելու է իրիկուընները. սերմերու հետ միկտող աճող մոլախոտերէն մաքրել պէտք է ածուները։ Եթէ այս ցանուածներն իրարու խիստ մօտ գտնուին, պէտք է զանոնք վերոյին իրարմէ հեռացունել, այսինքն ս'րմէրու [illegible] 3—4 սանդի-

մէջը հեռաւորութեամբ իրարու քով՝ տղմածուխ կամ պահպանուած ածուխներու մէջ տնկել, զանոնք նախ քիչ մը գոյ՝ բայց չոտոյ օդաւէտ պահել։ Ապրպէսով չառաջ կը բերուին շատ ղօրաւոր, հաստատօղուն բոյսեր, որոնք չոտոյ բաց տեղ փոխադրութեան անվտանգ կրնան տոկալ։ Պէտք է ձեռնարկել նաև՝ ամառուան կարճ բոյսերուն ներմանուցանութեան, եթէ տակաւին բաց տեղ ցանուած չեն։ Ամառուան ազնիւ տունկերուն ներմանուցանութիւնն ալ սկսելու է. ասոնք կը տնկուին կա՛մ տղմածուխ, կա՛մ թռղարի և կա՛մ ծաղկամաններու մէջ, որոնք սենեակի մէջ կը պահուին մինչև բոյսերուն երեւումը, և տնկէ վերջ դուրսը բաց տեղ հանուելով օդին խստութեան կը վարժեցուին։ Ամառուան ազնիւ բոյսերէն միայն պարզ ու բազադրեալ յիւնեանիներու, հինուածաղիկներու, օր. պատիպաց (Impatiens balsamina) և մեռնիածաղիկի (Pagetes patula) ցանքը կրնայ չաջարդ ամառան չտատանգուիլ, միացեալ բոլորն ալ այս ամառան ընթացքին մէջ պէտք է ցանուիլ։ Արդէն տնկարկուած կամ ներմանուած ածուներու մոլախոտերը մաքրել և բատ բախտի չափազանց խիտ ծլած սերմերը անօգտագործել պէտք է։ Վարդերուն ծածկոյթը վերցուիլ և զանոնք չօտել, եթէ այս գործողութիւնն աննպաստ օդին պատճառաւ առջի ամառան մէջ կատարուած չէ։ Պատատուկ տունկերն՝ արիշներու (փայտեայ վանդակորմերու) կապելու և խիղերը հաստատար չափով բաժնելու է, որպէս զի արիշը բոլորովին ծածկուի։ Ոլթատունկերու ոստերը բանալու և խաշլ(ցից)ներու կապելու է։ Թռղարատունկերն իրենց ձմեռուան թաքստոցէն կարելի եղածին չափ առէպ դուրս պէտք է հանել, եթէ գիշերային սառնամանիքէ չի վախցուիր՝ բաց տեղ ձգել. բոլոր ասոնց ու սենեակի բոյսերուն պէտք է հողը փոխել, նոր լեցուիլ, և չաճախակի ոռոգել։ Պարտէզի ծաղիկներու եղանակն է, ինչպէս չարմար ատենն է կոնարեր ծառեր տնկելու, որոնք Օգոստոսէն Հոկտեմբեր ալ կը տնկուին և այդ միջոցին շատ դիւրաւ կ'աճին։ Նպաստաւոր օդերուն արդէն բնութեան մէջ բազմաթիւ ծաղիկներ կը գտնուին։ Ցանկիներ, կակալներ, բրդուխներ (զաֆրան) և ուրիշ ծաղկաոստեր, դարձեալ թիֆիներ (անթառամ ծաղիկ, մանուշակներ ևլն.), նաև քանի մը թուփեր ծաղկելով դեղեցիկ օրերուն պարտէզը ժամանակ անցնելը հաճոյալի կը դարձունեն։ Եթէ Ապրիլին վերջերն օդը ներէ, զհորգևնի (Dahlia)ներու ծլած կոճղէղները բաց տեղ կը տնկուին, բայց անհարթ երկիրներու համար այս աշխատութիւնը Մայիսին կ'ըլլայ։ Ձմերանոցի և նարընջատանի տունկերն այս ատիս դուրս կը հանուին. սակայն զգուշանալու է որ մի՛ գուցէ Մայիս ամառան պատահական ուժգին սառնամանիքներ վնասեն անոնց։

ՄԱՅԻՍ 31 ՄԱՅՔՍ

1 Ուրբաթ –։ ԼԴ. or Յինանց, Ցն. Երեմիայ մարգարէին, Լս. Մայիս 14։

Շաբաթ Բ֊. ԼԵ. or Յինանց, Ցն. Գիւս Նշխարաց Ա֊Ծանասի հայրապետին, Լս. Մայիս 15։

✠ Կիրակի Զ. Բ։. ԼԶ. or Յինանց, Տոմ. Մարերի (30)։ Լս. Մայիս 16։

Երկուշաբթի Է֊. ԼԷ։ or Յինանց, Լս. Մայիս 17։ Տար. Ծննդեան եւ Գահակալութեան Ալֆօնս ԺԸ. Վազաւորին Սպանիոյ. 1886։

5 Երեքշաբթի Է։. ԼԸ. or Յինանց, Լս. Մայիս 18։

Չորեքշաբթի Ը֊. ԼԹ. or Յինանց, Լս. Մայիս 19։ Տար. Ծննդ. Նիքողա Բ. Կայսեր Ռուսիոյ. 1868։

7 ✠ Հինգշաբթի Ը։. Խ. or Յինանց, Համբարձումն Քրիստոսի Տեառն մերոյ յերկինս, Ցն* եւ Լս* Համբարձումն Քրիստոսի։ Մայիս 20։ Տճ. ձէմազիւլ էվվէլ (or 30)։

8 Ուրբաթ –֊. ԽԱ. or Յինանց, Յայսմ. Մարերի (or 30)։ Ցն. Յովհաննու աւետարանչին, Լս. Մայիս 21։

Շաբաթ –։. ԽԲ. or Յինանց, Ցն. Եսայեայ մարգարէին, Լս. Մայիս 22։ Տճ. Պուրճի ձէվզա (երկաւոր)։

10 ✠ Կիրակի Լ. Բ֊. ԽԴ. or Յինանց, Երկրորդ Յաղկազարդ, Լս. Մայիս 23։ Տար. Գահ. Կարոլ Թագաւորին Ռումանիոյ. 1866։

11 Երկուշաբթի Բ։. ԽԴ. or Յինանց, Լս. Մայիս 24։

12 Երեքշաբթի Է֊. Խե. or Յինանց, Լս. Մայիս 25։

13 Չորեքշաբթի Է։. ԽԶ. or Յինանց, Պահք, Լս. Մայիս 26։ Հր. Սաւվմ, կամ Պէնէէկոսէ, որ է Կիւլ պայրամը աւուրս երկուս։

14 Հինգշաբթի Դ֊. Խէ. or Յինանց, Երկնային վիճակ. ի յիշատակ վիճակաւ ընտրութեան Մատաթեայ առաքելոյն։ Լս. Մայիս 27։ Տար. Թագ. Նիքողա Բ. Կայսեր Ռուսիոյ. 1897։

15 Ուրբաթ Դ։ ԽՀ. or Յինանց, Պահք, Լս. Մայիս 28։

16 Շաբաթ –֊. ԽԹ. or Յինանց, Լս. Մայիս 29։

17 ✠ Կիրակի –։. Ծ. or Յինանց, Հոգեգալուստ, Պէնտէկոստէ, Բարեկենդան Եղիական պահոց, Ցն. եւ Լս. եւս Հոգեգալուստ, Մայիս 30։

18 Երկուշաբթի Բ֊. Ճ. or Հոգեգալուստ, Պահք, Ցն* Տօն Ս. Երրորդ. եւ ուխտ է յայսմ եօթնեկի, Լս*. Ճ. or Հոգեգալստեան, Մայիս 31։

19 Երեքշաբթի Բ։. Դ. or Հոգեգալուստ, Պահք, Լս. Յունիս 1։

20 Չորեքշաբթի Է֊. Դ. or Հոգեգալուստ, Պահք, Ա. Շրաթ (or 30)։ Լս. Յունիս 2։

21 Հինգշաբթի Է։. Ե. or Հոգեգալուստ, Պահք, Ցն*. Կոստանդիանոսի

եւ Հոգիներայ։ Լ.ս. Յունիս 3։ Տար. Ծննդ. Փրեսերիր Ը. Թագաւորին Տանիմարքայի. 1843։

22 Ուրբաթ ԻԲ. Զ. or Հոգեգալստեան։ Պահք։ Լ.ս. Յունիս 4։

23 Շաբաթ ԻԳ. Է. or Հոգեգալստեան։ Լ.ս. Յունիս 5։

24 ✠ Կիրակի ԻԴ. Ա. Կիւրակէ Յարութեան, եւ Յիշատակ Եղիայ մարգարէին։ Ծն*. Տօն ամենայն սրբոց եւ Բարեկենդան առաքելոց։ Լ.ս. Ամենասուրբ Երորդութեան։ Յունիս 6։ Տար. Գահ. Եորկիոս Ա. Թագաւորին Յունաստանի. 1863։

25 Երկուշաբթի ԻԵ. Սրբոց Հռիփսիմեանց կուսանաց։ Առաջին պասկ. Հարսանիք։ Ծն. Պահք Առաքելոց (or 35։ Լ.ս. Յունիս 7։

26 Երեքշաբթի ԻԶ. Սրբոց Դայիանեանց կուսանաց։ Լ.ս. Յունիս 8։ Տար. Թագոր. Ֆրանց-Եօզէֆ Կայսեր Աւստրիոյ իբր Թագաւոր Հունգարիոյ. 1867

27 Չորեքշաբթի ԻԷ. Պահք։ Լ.ս. Յունիս 9։

28 Հինգշաբթի ԻԸ. Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Աթանագինեայ եպիսկոպոսին։ Լ*. Տօն խորհրդոյ Ամենասուրբ Հաղորդութեան։ Կիւլ փանայըրը։ Յունիս 10։

29 Ուրբաթ ԻԹ. Պահք։ Լ.ս. Բառնաբայ առաքելոյն։ Յունիս 11։

30 † Շաբաթ Ի Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին յիշատակ ելից ի վիրապէն։ Լ.ս. Յունիս 12։

31 ✠ Կիրակի Բ. ԻԱ. Տօն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ սրբոյ Էջմիածնի։ Կատարի հանդէս յամենայն եկեղեցիս։ Լ.ս. Յունիս 13։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՄԱՅԻՍԸ

Ամէն պարտիզպան ի հարկէ ջանացած պիտի ըլլայ որ այս գեղազարդ ամիսին՝ իր պարտէզը կատարեալ ըլլայ, և թէ բոլոր ածուներուն մէջ պարապ տեղ չի մնայ։ Տաք օրերուն, անընդհատ տեղացող անձրեւէն վերջ, պարտիզպաներին և արհեստով պարտիզպանին մեծ աշխատութիւններ կը պատճառէ մոլախոտը. ամէն շաբաթ՝ օր մը յատկացնելու է՝ պարտէզը հիմնովին մաքրելու համար։ Որքան արմատաւոր ըլլայ այս քաղաքանն, այնքան աւելի չաւ է, որովհետև կանդուն մնացած իւրաքանչիւր մոլախոտի թուփ՝ քիչ առնէն հունտի կ'երթայ, հունտը հասունցնելով հատիկ հատիկ կ'իյնայ և քիչ ետք մոլախոտն աւելի մեծ քանակութեամբ կը բուսնի։ Բանջարեղէններուն հողը պէտք է կակուղցնել՝ թեթեւ մը փորելով, և մեծ երաշտութեան պահուն ոռոգել։ Թեթեւ աղբաջուրով ոռոգելը մանաւանդ մեծապատ օգնական է. միայն տկար բոյսերն այս հիւթով չափազանց ոռոգելու չէ, և ոռոգելէն ետքը մաքուր չուրով անգամ մըն ալ ջրելու է։ Ծիներեկի անկարաններ ունեցողը թող ակռի քալել. առանց առաջին մատղաշ բողբոջներուն ձեռք դպցնելու՝ թող քաղէ մեծցածները։ Ընդհանրապէս անկուելէն՝ 3—4 տարի չանցած ծիներեկ քաղելը շատ ձեռնտակար է, եթէ Ապրիլին ձմեռուան կաղամբ, տերեւակաղամբ և կարմիր կաղամբ դեռ մշակ-

ուած չեն, Մայիսին կէսէն առաջ պէտք է ցանուին, նոյնպէս ամառը թարմ ու մատղաշ կանաչեղէն ունենալու համար, անգամ մը եւս կը ցանուին խոխոռ-ֆոթէթ, խոխոռ-խոնդ իղձ, ոլդ, ոթեղէն, ըմբո եւլն. Մայիսի առաջին երեք օրերէն վերջ լուգիայի ցամքը կ'սկսի 8—15 օր ետք, նորէն կը տնկուի Վի-ոլէ(լոճ-բէրդ ըմբո) եւ երկար ըմբոի երկու տեսակներուն նորընձիւղ բողբոջներն եթէ բուսած ըլլան եւ խիստ սառնամանիք ընէ, լաւագոյն է անգամ մըն ալ տնկելը, վասն զի սառնամանիքէ սառած տերեւներէն օգուտ չի կայ։ Աչնան եւ ձմեռուան բոլոր տունկերը պէտք է անօսրացուիլ, այսինքն խիտ խիտ տնկուածներէն քանի մը հատը հանել եւ հողը կակուղցուիլ, որպէս զի կանգուն մնացած բոյսերը կարենան տարածուիլ։ Գալիք երկու ամիսներուն հատանականաբար ածուներ կը պարպուին. ուստի կը յանձնարարուի հիմնակուրնէ այս ածուներն անգամ մըն ալ մշակել. այս նպատակաւ խոխոռ-ֆոթէթ-իղձ, խոխոռ-ֆոնդէլ եւ խոնդ իղձի կանխահաս տեսակները կը տնկուին։ Մայիսի վերջերը տակաւին կը ցանուին հոլդոն (mâche Rapontica) եւ ձմեռուան հէնտ (էնտիվ) (Cichorium endivia)։ Ա.յս երկու տեսակներէն միայն հարկաւոր չափով ցանելու է, որովհետեւ այս երկու տեսակներն ալ շուտով հունտի կ'երթան։ Մայիսին կէսերը եւ վերջերը ֆըոթէի (cerfeuil) բանջարին տերեւները կը դեղնին, ասիկա նշան է թէ ֆոյէները կամ թուները հասունցած են, ուստի հանելու է զանոնք եւ մէջերը խոհանոցի գործածելու՝ իսկ մանրերը նորէն տնկելու է։ Վեր բարձրացած բոլոր ոլոգի տեսակներն այս ամսուն ծայրահատ ընելու է։ Ադրածուներու կամ թաղարներու մէջ մեծցած վըոնդէները, ոթեղները, զարդի եւ ուտելի դդումները դուրսը բաց տեղ կամ պարպուած աղբատեղիներու մէջ կը փոխադրուին։ Բայց որովհետեւ տակաւին գիշերը կրնան սառիլ, անոր համար թաղարներ պատրաստ ունենալու է, որպէս զի զանոնք տունկերու վրայ շրջել կարելի ըլլայ։ Ասոնց պատճառած յոգնութիւնը կրկնապատիկ եւ եռապատիկ կը հատուցուին հունձքի ժամանակ։ Եթէ օդը երաշտ ըլլայ, բոլոր բանջարեղէնները կարելի եղածին չափ առատ ջրելու է։ Ոլոի դուլոլի (Vicia faba) ծիլերուն ամենաբարձր կատարներն առաջին ծաղիկներուն հետ պէտք է կտրել, այսպէսով կանխահաս եւ համեղ պտուղ կուտան։ Ելագի արտերուն մէջ այս տունկերուն առաջին խոզերը բաժնելու է եւ երաշտ օրերուն ծաղկած բոյսերն առատօրէն ջրելու է։

2. ՄԱՂԿԱՆՈՑ. — Ամառուան ծաղիկներու տնկիկները բաւական զօրացած պէտք են ըլլալ, որ կարենան տակալ բաց տեղ փոխադրուիլեան։ Այս աշխատութեան համար կարելի եղածին չափ անձրեւոտ եւ մգլատած օրուան սպասելու է, բայց եթէ այս տեղափոխութիւնը ստիպողական է եւ տաք ու չոր օր մը կատարել հարկ ըլլայ, այն ատեն բոյսերը տնկելէ առաջ՝ ածուները լաւ մը ոռոգելու եւ տնկելէն ետքն ալ նոյնպէս իւրաքանչիւր տունկն առանձին ջրելու է։ Շատ տաք օրերուն կը տնկուի քաղաամուկը

(Impatiens balsamina), պարզ և բազմագոյն յիւնեաններ, հնդիկ շահոռամ (մեռելածաղիկ) (Tagetes patula) և ամառուան շատ ծլող բոլոր բոյսերը, եթէ տնանք աննպաստ օդերուն պատճառաւ ասկէց առաջ չեն սերմանուած. եթէ գիշերային սառնամանիքներէ վախ չի կայ, կարելի է անոնցմէ տունկերը դուրս հանել և այսպէսով ջերոցները կը պարպուին իրենց թանկագին բոյսերէն։ Ա՛յս տեսակ բոյսերով պամուկին կիսաշրջանք մէկ տեղը գեղեցիկ խումբեր կը ձեւացուին։ Սակայն տունք քովէ քով շարելէ առաջ, պէտք է տունկերն ուրիշ թաղար մը փոխադրել։ Թաղիկներուն թաղարներն իրարմէ հեռու պէտք է դնուին, որովհետև բոյսերն ամառ ատեն որքան օդաւէտ ըլլան, այնքան աւելի լաւ է, և արգելն ձմեռը՝ տեղի նուազելիան պատճառաւ, յաճախ սեղմուած մնալու սովորած են։ Թաղարներուն կէսէն մինչեւ 3 քառորդ մաս հողին մէջ թաղուած ըլլալու է։ Եթէ աւելի ամիսներուն՝ գետրգիլիներ, թրաշուչաներ (ռմկ. ագռաւու բուր) (gladiolus palustris) և ուրիշ սոխարմատ ծաղիկներ անկուած չեն, հիմայ հողի մէջ կը տնկուին։ Իւրիկուլները բոլոր բոյսերը պէտք է ջրել։ Շատ բարձրացած տունկերը խոլերուն (նեցուկ) կապելու է. մոլախոտերը միշտ հանելու մնքրելու է։ Ա՛յս աշխատութեան որքան աւելի հոգ տարուի, այնքան աւելի գեղեցիկ տեսք մը կ'ունենայ պարտէզը։ Ա՛յս ամառան մէջ գալարիքներուն (gazon) ուշադրութիւն ընելու է. 15 օրն անգամ մը պէտք է զանոնք հնձել և հնձելէն վերջ գլանով վրայէն անցնիլ և ջրել։ Եթէ թաղարներուն մէջ ցուխէն Օգոստոս ցոյս ատած ձմեռուան ղեռդ (Cheiranthus) և դէբ-ղէ (Cheiranthus cheiri) կայ, տունք հիմայ կը ծաղկին։ Ա՛յս երկու տեսակէն բաց տեղ սքանչելի և բուրմնաւէտ խումբեր (groupe) կը ձեւացուին։ Պարզ շահպրակները հանել նետելու է։ Եթէ ծաղիկները թափած սբոմի և լալի (Tulipo gesneriana) ածուներ կան, պէտք է բահով փորել, սոխերը դուրս հանել, չորցուցնել և չոր տեղ մը պահել։ Ա՛յս ածուներուն մէջ իսկոյն ամառուան տունկեր տնկելու է, ինչպէս ղեռդ և ասթր (Aster), ամառուան կամ աշնան ծաղկալից խումբեր ունենալու համար։

* * *

Փուքսնի (fuchsia ֆիւքս չիչէյի) իր կարմրագեղ ծաղիկներով հրաշալիքներէն մին է քնութեան։ Ա՛յս ծաղիկը սակայն մնկոտ է և սառնամանիքը զինքը կ'սպաննէ։ Պէտք է կանուխէն ներս առնել անոր թաղարը։ Եթէ տունկը գետինը՝ հողին մէջն է, յօդուածները կարեցէք և ծածկեցէք զինքը չոր խոտերու բարդ խուռով մը։ Ձմեռը հանգիստ կրնայ անցուցնել ան՝ այդ ապաստանին մէջ, և գարնան՝ պիտի տեսնէք որ շատ առատ կերպով ծլարձակեր է։ Եթէ կ'ուզէք որ փուքսնիները խոշոր ու չքեղ ծաղիկներ տան, մէկ լիտր ջուրի մէջ հալեցուցէք 250 կրամ սոսինձ (colle forte) և 100 կրամ ամոնեական աղ. այս խառնուրդին 1/4 ը կը դնէք 20 լիտր ջուրի մէջ, որով կը ջրէք փուքսնիին արմատները՝ 2 օրը 1 հեղ։ Եթէ այդ գործողութիւնը 5–6 մը կրկնէք, ծաղիկները խոշորցած և աղօրցած պիտի տեսնաք։

ՅՈՒՆԻՍ 30 ՀԱՑԻՐԱՆ

1 Երկուշաբթի –յ. Սրբոց մանկանցն Բեթղեհէմի, և Ակակիոսի վկային. Մովկիմայ քահանային և կողպատիսի գինաւորին։ Հայաստանիք։ Լտ. Ցունիս 14։

2 Երեքշաբթի –է. Սրբոց կուսանացն Նունեայ և Մանեայ։ Տոմ. Մարգաց (օր 30)։ Լտ. Ցունիս 15։ Տար. Դահակապետութեան վիլհելմ Բ. Կայսեր Գերմանիոյ. 1888։

3 Չորեքշաբթի ԲՅ. Պահք։ Լտ. Ցունիս 16։

4 Հինգշաբթի ԲԷ. Սրբոց Իշխանացն Սահակայ և Ցովսեփայ. և վկայիցն՝ Սարգսի և Բագոսի։ Լտ. Ցունիս 17։

5 Ուրբաթ ԷՅ. Պահք։ Լտ. Տօն սրբոյն Յիսուսի։ Ցունիս 18։

6 Շաբաթ ԷԷ. Սրբոցն մեծին Ներսեհի հայրապետին մերոյ և Խադայ եպիսկոպոսին։ Լտ. Ցունիս 19։ Տճ. ձէմազիւլ ախըր (օր 29)։

7 ✠ Կիրակի ՏՅ. Դ. զկնի Հոգեգալստեան։ Բարեկենդան պահոց Լուսաւորչի։ Յայսմ. Մարգաց (օր 30)։ Լտ. Ցունիս 20։ Հր. Թամուզ (օր 29)։

8 Երկուշաբթի ՏԷ. Պահք։ Սրբոցն Եպիփանու Կիպրացւոյն, Բաբելոյ հայրապետին և երից աշակերտաց նորին։ Լտ. Ցունիս 21։

9 Երեքշաբթի –յ. Պահք։ Սրբոցն Կոստանդիանոսի Յազաւորին և մօր նորա Հեղինեայ։ Ամառնամուտ և սրեւագարձ խեցգետնի, ցերեկն սկսանի կարճանալ, և գիշերն երկարիլ։ Լտ. Ցունիս 22։ Տճ. Փասլը Սայֆի, սկիզբն առաւտուանեան չուրցն Նեղոսի (Նիլ միւպարէք)։ Պուրճի Սէրէնան (խեցգետին)։

10 Չորեքշաբթի –է. Պահք։ Լտ. Ցունիս 23։

11 Հինգշաբթի ԲՅ. Պահք։ Սրբոցն Թէոդիտոնի Դալատացւոյն, և Թալիլեայ բժշկին. և եօթն կուսանացն որ յԱնկիւրիա կատարեցան։ Ցն. Սրբոց առաքելոցն Բարթուղիմէոսի և Բառնաբայ։ Լտ՝ Ծնունդ Յովհաննու Կարապետին։ Ցունիս 24։

12 Ուրբաթ ԲԷ. Պահք, Լտ. Ցունիս 25։

13 ✠ Շաբաթ ԷՅ. Գիւտ Նշխարաց Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին։ Լտ. Ցունիս 26։

14 ✠ Կիրակի ԷԷ. Դ. զկնի Հոգեգալստեան։ Լտ. Ցունիս 27։

15 Երկուշաբթի ՏՅ. Սրբոց վկայիցն Անտոնինոսի, Թէոփիլոսի, Անիքտոսի և Փոտինոսի։ Հայաստանիք։ Լտ. Ցունիս 28։

16 Երեքշաբթի ՏԷ. Սրբոցն դանիէլի մարգարէին և երից մանկանցն Սեդրաքայ, Միսաքայ և Աբեդնագովի։ Լտ՝ Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի։ Ցունիս 29։

17 Չորեքշաբթի –յ. Պահք։ Լտ. Ցունիս 30։

18 † Հինգշաբթի –է. Սրբոց Քարգ-

մանչացն մերոց Սահակայ և Մեսրոպայ։ Կատարի հանդէս յամենայն գպրոցս։ Լտ. Յուլիս 1։

19 Ուրբաթ Բ֊ց. Պահք։ Ա. Նախայ (օր 30)։ Լտ. Այցելութիւն Ս. Աստուածածնի։ Յուլիս 2։

20 Շաբաթ Բ֊կ. Արբոցն Տրդատայ Քաղաւորին։ Աշխէն տիկնոջ և Խոսրովիդխտոյն։ Լտ. Յուլիս 3։

21 ✻ Կիրակի Բ֊ց. Ե. Գիւտ Տփոյ Ս. Աստուածածնի։ Լտ. Յուլիս 4։ Տար. հատատուածեան Միացեալ Նահանգաց Ամերիկայի. 1777։

22 Երկուշաբթի Բ֊կ. Սրբոյն Կայիտոսատոսի, և քառասուն և ինն վկայիցն, և Ղուկիանոսի քահանային։ Հաբաննիք։ Լտ. Յուլիս 5։

23 Երեքշաբթի Գ֊ց. Սրբոյն Զաքարիայ մարգարէին։ Լտ. Յուլիս 6։ Հր. Ծոմ վասն առաջին Երուսաղէմի։

24 Չորեքշաբթի Դ֊կ. Պահք։ Ց՝ն՝ Ծնունդ Յովհաննու Կարապետին։ Լտ. Յուլիս 7։

25 Հինգշաբթի Ե֊ց. Սրբոյն Եղիսէի մարգարէին։ Լտ. Յուլիս 8։

26 Ուրբաթ Զ֊կ. Պահք։ Լտ. Յուլիս 9։

27 Շաբաթ Բ֊ց. Սրբոց երկոտասան առաքելոցն և Պօղոսի երեքտասաներորդ առաքելոյն։ Լտ. Յուլիս 10։

28 ✻ Կիրակի Բ֊կ. Զ. զկնի Հոգեգալստեան։ Բարեկենդան պահոց Վարդավառի։ Լտ. Յուլիս 11։

29 Երկուշաբթի Բ֊ց. Ա. օր պահոց Վարդավառի։ Ց՝ն՝ Առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի։ Լտ. Յուլիս 12։

30 Երեքշաբթի Բ֊կ. Բ. օր պահոց Վարդավառի։ Ց՝ն՝ Երկոտասան առաքելոց։ Լտ. Յուլիս 13։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՅՈՒՆԻՍԸ

1. Ամառուան առաջին ամիսն է այս. բանջարանոցին մէջ աշխատութիւնը քիչ մը դադար կ'առնէ։ Այլեւս նոր անկուելիք բան չի կայ, այլ առջի ամիսներուն մէջ անկուածներուն պէտք է խնամք տանիլ և զանոնք լաւ վիճակի մէջ պահել։ Այս ամառուան ամէնէն գլխաւոր աշխատութիւնը ջրելն է, որուն ամէնէն յարմարագոյն առեն է իրիկունը. բայց եթէ ասիկա անկարելի ըլլայ, առաւուն ալ կարելի է ջրել։ Մանաւանդ ընդհ֊ջ֊մբը շատ ջուր կ'ուզէ. որքան աւելի ջուր տրուի, ծաղիկներն այնքան աւելի խոշոր եւ գեղեցիկ կ'ըլլան։ Երբեմն երբեմն, մանաւանդ ամպամած օդերուն, լոյծ ազբայջուրով ջրելը շատ օգտակար է։ Պարարէղի մաքրութեան մեծ հոգ տանելու է, առ նուազն շաբթուան մէջ օր մը այս աշխատութեան պէտք է յատկացնել և այս գործողութիւնն ալ հիմնովին կատարելու է։ Եթէ ածու մը թափուր մնացած ըլլայ, պէտք է զայն վերստին փորել, ազբ դնել և հոն ն֊ն֊ս֊ս֊ ֆ֊ն֊ր֊ի֊ջ֊մբ, ֆ֊ն֊ի֊ջ֊, ն֊ռ֊ն֊ն֊ ի֊ջ֊մբ մշակել. սակայն քանի մը ածու ալ անմշակ կը թողուն՝ Օգոստոսին հոն նոր ելք֊ մշակելու, կամ շոմին և կամ թէ ֆ֊ր֊ո֊դ֊ե֊ք֊ ցանելու համար։ Անագանահաս ոլոռ

մէկ քանի տեսակները տակաւին կրնան ցանուիլ, նոյնպէս ձմեռուան հիւծ. ամէնէն ուշ՝ մինչեւ Յունիսին վերջերը ձմեռուան բոլոր բանջարեղէններուն տնկարկութիւնն աւարտած ըլլալու է։ Եղէ֊ջ ը֊բէ֊ներու խիզերը նեցուկի կապելու և վարունգներուն, սեխերուն ու դդումներուն հաւասար չափով կարելու է։ Սեխի խիզերը չորրորդ տերեւէն վեր կարելու է և պտուղն ընկուղի չափ մեծնալէն վերջ, պտուղէն վեր երկնցող ճիւղը կարելու է։ Երաշտութեան առեն ելագենիներն ոռոգելու է և տունկերուն մէջտեղը գտնուած հողն աղաղ (կաղնիի կեղեւի փոշի)ով կամ սղոցուկով ծածկելու է։ Յունիսի վերջերը ծներեկ կարելը կը դադրեցուի։ —Ամեպղին շատ սիրողը՝ աշնան և ձմեռուան մէջ թարմ ատեպղին ունենալու համար կրնայ նորէն տնկել։ Նոյնպէս ը֊բէր բ֊ղի ալ կրնայ մէյ մըն ալ տնկուիլ։

2. ԾԱՂԿԱՆԱՒՈՒ. — Հիմայ բաւական զօրացած ամառուան տունկերն, եթէ մշտիսին չեն տեղափոխուած, պէտք է այլեւս փոխադրել։ Ցակինթներն արմատախիլ ընելով մնքրելու և անոնց սոխերն օգտագործելու է։ Ցորեղ մը պահելու է։ Նոյնպէս հրա֊նո֊ի (ֆ֊բֆ֊ո֊ի, Ranunculus), էննո֊ (ֆ֊էի֊բ֊ո֊ի, պ֊ո֊ի֊ր֊ո֊ի, Anemone) արմատախիլ պէտք է ընել և այսպէս պարպուած ածուներուն մէջ, պարտէզին տիրոջը ճաշակին համեմատ, ամառուան տունկեր կամ թաղարատունկեր (ինչպէս, ֆ֊ֆ֊ի֊, պ֊ե֊ր֊բ֊ն֊, ռմկ֊ ո֊ր֊ո֊ե֊ վենէյն) եւ կամ զարդի համար տերեւատունկեր մշակելու է։ Սակայն անհնար է էննոն եւ հրանո֊ի֊ն տեղէն հանել չուզէ, կրնայ զանոնք դուրսը ձգել՝ առանց կոճղարմատներուն վնաս պատճառած ըլլալու։ Այս ամառուան մէջ նպատակաւոր կերպով կը ցանուին թփագիներ, որոնք յետոյ պզտիկ թաղարներու մէջ տնկուելով բաւական կը զօրանան եւ այսպէսով ձմրան կրնան տակաւ։ Բայց եթէ ասոնց սերմնացանութիւնը փետրվարէն մինչեւ Մարտ ջերոցի կամ սենեակի մէջ արդէն կատարուած ըլլայ, կարելի է հիմայ զանոնք բաց տեղ փոխադրել։ Եթէ գարնան թաղարատունկերու ցանքը տեղի ունեցած է, ամենայարմար ատենն է Յունիսը՝ զանոնք առանձին թաղարներու մէջ տնկելու։ Աշնան ծաղիկ ունենալու համար կը ցանուի նաեւ ձմեռուան ը֊հոդ֊ի֊ն։ Եթէ աղբածուներու կամ ջերոցի մէջ նորակազմ բոյսեր կը գտնուին, այս ամառուան մեղմ օդերուն միշտ հովթփելու եւ երեկոյեան առաւօտուն ջրելու է։ Թէ՛ բաց տեղի և թէ՛ սենեակի կամ ջերոցի թաղարատունկերը ջրելու է ամէն իրիկուն։ Ինչպէս բանջարանոցներու, նոյնպէս ալ ծաղկանոցներու մէջ մեծ հոգ տանելու է մոլախոտերը քաղելու, որպէսզի ամէն տեղ չի տարածուին անոնք։ Ծաղիկներու թագուհին՝ վ֊ր֊ը հիմայ բոլորովին բացուած կ'ըլլայ և գեղեցիկ կը ծաղկի, եթէ Ապրիլի կամ Մայիսի շատ ցուրտ օդերուն պատճառաւ ծաղկումն երկու երեք շաբաթ ուշացած չէ։

ՅՈՒԼԻՍ 31 ԹԷՄՄՈՒԶ

1 Զորեքշաբթի ԺՅ. Դ. օր պահոց Վարդավառի ։ Լտ. Յուլիս 14 ։ Տար. հաստատութեան Պետութեան Թաղդիոց · 1789 ։

Հինգշաբթի ԺԱ. Դ. օր պահոց Վարդավառի ։ Տոմ. Հրտից (օր 30) ։ Ցն* Դիւտ Տփոյ Ս. Աստուածածնի ։ Լտ. Յուլիս 15 ։

3 Ուրբաթ –Յ. Ե. օր պահոց Վարդավառի ։ Լտ. Տան հանդերձից Ս. Աստուածածնի ։ Յուլիս 16 ։ Տար. Ընդհանուր Կուսաթաղ Ե. Թագաւորին Շուէտի · 1858 ։

4 Շաբաթ –Ա. Յիշատակ տապանակին հնոյ և տօն Նորոյս Ս. Եկեղեցւոյ ։ Նաւակատիք ։ Լտ. Յուլիս 17 ։

5 ✠ Կիրակի ԺՅ. Վարդավառ ։ Տան այրակերպութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Լտ. Յուլիս 18 ։ Տն. Ըէնէպ (օր 30). իչ այլոր ։

6 ✠ Երկուշաբթի ԺԱ. Բ. օր Վարդավառի ։ Յիշատակ մեռելոց ։ Լտ. Յուլիս 19 ։ Հր. Աբ (օր 30) ։

7 Երեքշաբթի ԺՅ. Դ. օր Վարդավառի ։ Տոմ. Հրտից (օր 30) ։ Ցն. Սրբուհւոյն Կիրակեայ ։ Լտ. Մարգարէից տայ կուսին ։ Յուլիս 20 ։

8 Չորեքշաբթի ԺԱ. Պահք ։ Լտ. Յուլիս 21 ։

Հինգշաբթի ԺԲ. Սրբոյն Եսայեայ մարգարէին ։ Հարսանիք ։ Լտ. մեր Մարգարէնացոյն ։ Յուլիս 22 ։

10 Ուրբաթ ԺԲ. Պահք ։ Լտ. Յուլիս 23 ։ Տն. Էլիայի Բէղաիպ · Դանիէլ կճէսի ։ Պուրճի Լահտ (առաւօտ) ։

11 ✠ Շաբաթ –Յ. Սրբոցն Թադէոսի առաքելոյն մերոյ և Սանդիտոյ կուսին։ **Յիշատակ համօրէն նոցա նահատակաց մերոց, որ կատարեցան ի Զէյթուն, ի Սասուն, ի Կ. Պոլիս եւ յայլեւայլ գաւառս վասն ազատութեան։ Եւ հրաշակերտմն Սահմանադրութեան Թուրքիոյ. 1908** ։ Ցն. Եւփիմեայ կուսին ։ Լտ. Յուլիս 24 ։

12 ✠ Կիրակի –Ա. Բ. զկնի Վարդավառի ։ Լտ. Յակոբ Ալփեայ առաքելոյն ։ Յուլիս 25 ։

13 Երկուշաբթի ԺՅ. Սրբոցն Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին, և քառասուն և հինգ վկայից. և կուսանացն Յուստինեայ, Եւփիմեայ և Քրիստինեայ ։ Հարսանիք ։ Լտ. Աննայի մօր Ս. Աստուածածնի ։ Յուլիս 26 ։

14 Երեքշաբթի ԺԱ. Սրբոցն Ազանագինեայ եպիսկոպոսին, և տասն աշակերտացն, և 5 վկայից ։ Լտ. Յուլիս 27 ։ Հր. Ծոմ վասն գերութեան և աւերման Երուսաղէմի, որ է Գարա պայրամ ։

15 Չորեքշաբթի ԺՅ. Պահք ։ Լտ. Յուլիս 28 ։

16 Հինգշաբթի ԺԱ. Սրբոց նախահարցն Ադամայ, Աբելի Մելքայ, Ե-

Նովսեպ, Ենովբեյ, Նոյի, Մելքիսեդեկի, Աբրահամու, Իսահակեյ, Յակովբեյ, Յովսեփեյ, Մովսէսի, Ահարոնի, Եղիազարու. Յեսուայ, Սամուէլի, Սամիսոնի, Յինթայեայ, Բալտակեյ, Դեղէոնի և այլոց նախահայրց։ Լտ. Մարտեայի քեռն Ղազարու։ Յուլիս 29։

17 Ուրբաթ էն. Պահք։ Ցն. Մարքիանեայ կուսին։ Լտ. Յուլիս 30։ Տճ. Էվվէլի էյեամ իւլ պահուր։ Սամ էվլի։ Տար. Դահակալութեան Վիրջորիօ Էմմանուէլի Դ. Թագաւորին Իտալիոյ. 1900։

18 Շաբաթ էն. Սրբոց որդւոց և Յոհաննց Հօրն մերոյ Դրիգորի Լուսաւորչին, Արիստակիսի, Վրթանէսի, Յուսկանն, Դրիգորիսի և Դանիէլի։ Լտ. Յուլիս 31։

19 ✠ Կիրակի –յ. Դ. զկնի վարդավառի։ Ա. Ղամար (օր 30)։ Լտ. Օգոստոս 1։

20 Երկուշաբթի –է. Սրբոց Մակաբայեցւոցն՝ Եղիազարու քահանային, և Շամունեայ և եօթն որդւոց Նորին։ Հարսանիք։ Ցն. Եղիա մարգարէին։ Լտ Օգ. 2։

21 Երեքշաբթի ԲՅ. Սրբոց երկոտասան մարգարէիցն՝ Ովսեայ, Ամոսայ, Միքիայ, Յովելեայ, Աբդիու, Յովնանու, Նաւմայ, Ամբակումայ, Սոփոնիայ, Անգեայ, Զաքարիայ և Մաղաքիայ։ Լտ. Օգոստոս 3։ Տարեդարձ Ծննդեան Հօքըն Լ. Թագաւորին Նոյ վեկիոյ. 1872։

22 Չորեքշաբթի Բէ. Պահք։ Ցն. Մարիամու Մագդաղենացւոյն, և գիւտ Նշխարաց Փոկասու հայրապետին։ Լտ. Ս. Դոմինիկոսի։ Օգոստոս 4։

23 Հինգշաբթի էՅ. Սրբոցն Սոփիայ և երից դստերացն Պիստոսի, Ելպիսի և Ագապեայ։ Լտ. Օգոստոս 5։

24 Ուրբաթ էէ. Պահք։ Լտ. Տօն Այլակերպութեան Քրիստոսի։ Օգոստոս 6։ Տճ. Միշըրը էյեամ իւլ պահուր։

25 Շաբաթ էՅ. Սրբոցն Անտոնի, Տրիփոնի, Պարսամոյ և Անուիրիոսի ճգնաւորացն։ Ցն. Աննայի մօր Ս. Աստուածածնի։ Լտ. Օգոստոս 7։

26 ✠ Կիրակի էէ. Դ. զկնի Վարդավառի։ Լտ. Օգոստոս 8։

27 Երկուշաբթի –Յ. Սրբոցն Թէոդոսի Մագաւորին և եօթն մանկանցն Եփեսոսի։ Հարսանիք։ Ցն. Պանդալէոնի բժշկին։ Լտ. Օգոստոս 9։ Տար. Թագադրութեան Լուսաւոր Լ. Թագաւորին Անգլիոյ և Կայսեր Հնդկաստանի. 1902։

28 Երեքշաբթի –է. Սրբոցն Կիրակոսի, և մօրն Յուդիտայի. և վկայիցն Դորոթեոսի, Պօղիքրատի և Դրիգորիսի։ Լտ. Լաւրենտիոսի վկային։ Օգոստոս 10։

29 Չորեքշաբթի ԲՅ. Պահք։ Լտ. Ֆիլոմենայ կուսին։ Օգոստոս 11։

30 Հինգշաբթի Բէ. Սրբոցն Վահանայ Դողնացւոյն. Եւգինեայ կուսին, և հօրն Փիլիպպոսի, և մօրն Կղոդեայ և երկուց եղբարցն Սերգեայ և Ապիտոնի. և երկուց ներբինեացն։ Ցն. Շիղայի առաքելոյն. և Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի։ Լտ. Օգոստոս 12։

31 Դերեքշաբթի էՅ. Պահք։ Լտ. Օգոստոս 13։ Տճ. Միրաճ կիճէսի։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՅՈՒԼԻՍԸ

1. Ամէնէն առատ բանջարեղէն բուսացնող ամիսն է Յուլիսը։ Բանջարանոցներու մէջ դիտուորեալ պէտք է հողը կակուղցնել՝ թեթեւ փոքելով, մոլախոտերը քաղել, և չափազանց խիտ բոյսերն անօրացնել։ Ձմեռուան համար բաց տեղ կը ցանուի նորէն կանխահաս բանջարեղէններ, ինչպէս ոլեղէն, ներփ ու ճերմակ բազէ։ Միայն ձմեռուան 2 ամիսներն են որ պարտիզապետին և պարտիզպանին պահ մը դադար առնել կուտան, և ասկոյն վաճառականի պարտիզպանն այդ պահուն ալ կ'զբաղի սերմի առեւտուրով։ Տեսակ տեսակ ֆէֆէլներ և ձմեռուան համար առաջին ընդը կը անկուի։ Եթէ ոսխ-ղէլները (ոսխ, ոսխոր ևլն.) առջի ամսուան մէջ հողէն չի հանուեցան, պէտք է շատ չանցած հանել. ապա թէ ոչ՝ մանաւանդ խոնաւ օդերուն, ոսխերը ծիլ կ'սկսին։ Ելէկի արտերուն մէջ՝ պազաբաղէնի վերջ, պէտք է էջէրները կարել, որպէս զի այսպէսով ձեռք բերուած բոյսերով ելագի նոր ածուներ անկուին. հին ածուներուն հողը փորելու՝ և մոլախոտերը արմատուստ հանելու է։ Եթէ 3-4 տարի անընդհատ ելագով մշակուած արտեր կան, պէտք է հոն բոլորովին ուրիշ բոյս անկել. հին ածուները լաւ մը պէտք է աղբել, փորել և հոն յաջորդ գարնան բանջարեղէն անկել։ Միայն 3-4 տարի վերջ կարելի է դարձեալ միեւնոյն տեղն ելագ մշակել։ Հասունցած կանխահաս գետնախնձորները հողէն հանելու և այսպէսով պարպուած հողը փորելէ և բոլորովին փտած աղբով պարարտացունելէ վերջ, հոն աշնանային ճակնդեղ անկելու է։

2. ՅԱՂԿԱՆՈՑՆ այս ամիս ալ պարտիզապետէրէն և պարտիզպանէն կատարեալ ուշադրութիւն կը պահանջէ։ Եթէ պարտէղին մէջ թռուփերէ կազմուած ցանգեր կան, պէտք է զանոնք կարել։ Վայրի վարդ ունեցողը զգոյշ պէտք է պատուաստէ։ Պատուաստան է՛ն ազնիւ տեսակ վարդէն առնելու է. եթէ պարտէղին մէջ չի գտնուի, ուրիշ պարտիզպանի մը բերել տալու է։ Մակէդ ծաղկող վարդերն՝ առաջին անգամ ծաղիկ տալէ վերջ, պէտք է յօտել, որպէս զի անգամ մըն ալ ծաղկին։ Եթէ թփուղիններու կամ թաղարաուանկերու սերմանացանութիւնն առաջին ամիսներուն մէջ կատարուած է, պէտք է զանոնք այս ամսուան ընթացքին մէջ փոխադրել։ Տեսակ տեսակ ղոդը-ղներ և ֆէֆ-ֆ-էլներ այս ամսուան մէջ պէտք է ցանել, նոյնպէս աշնան շահպրակ, եթէ առջի ամսուան մէջ ցանուած չէ։ Անհեակին եւ թաղարի տունկերու թաղարափոխութիւնն այս ամսուան մէջ կրնայ կատարուիլ։ Երաշտ օդերուն՝ բոլոր թաղարատունկերն, — և եթէ կարելի է պարտէղին ածուներն ալ — իրիկուան ջրելու է։ Ներդող այս ամսուան տեւողութեան, պարտէղին ածուներուն և ճամբաներուն մոլախոտերը մաքրելու է։ Ծաղիկի մասին են հարուստ ամիսն է ասիկա։ Թփ-էլէներուն մեծ մասը, ամսուան գրեթէ բոլոր տունկերը — թէ՛ դուրսը բաց տեղ և թէ՛ աղբաձուխ մէջ մշակուած և յետոյ փոխադրուածները, — ղ-ըդ-ը-ներն ու վ-ըդ-երը ծաղկելով ամենագեղեցիկ ու սիրուն տեսարան մը կը պարզեն։

ՕԳՈՍՏՈՍ 31 Ա.Պ.ՕՍՓՕՍ

1 Շաբաթ ԻԱ. Սրբոց հայրապետացն Աթանասի եւ Կիւրղի, եւ Գրիգորի Աստուածաբանին. Տոմ. Աւելեաց (or 5). Յն. Սկիզբն պահոց Ս. Աստուածածնին. Լ.ս. Օգոստոս 14.

2 ✠ Կիրակի ԻԲ. Ե. զկնի Վարդավառի. Լ.ս. Վերափոխումն Ս. Աստուածածնին. Օգոստոս 15.

3 Երկուշաբթի ԻԱ. Սրբոցն Եւգինէոսի, Մակարիոսի, Վաղերիոսի, Կանդիտոսի եւ Ակիւղասայ. Հարսանիք. Լ.ս. Ռոբոսի խոստովանողին. Օգոստոս 16.

4 Երեքշաբթի –Գ. Սրբոցն Անդրէի զօրավարին, եւ բանակի նորին. եւ Կալինիկոսի եւ Դիմեդեայ վկայիցն. Լ.ս. Օգոստոս 17. Տճ. Շապան (or 29).

5 Չորեքշաբթի –Ե. Պահք. Լ.ս. Օգոստոս 18. Հր. Իլուլ (or 29). Տար. Ծննդեան Թուականի Ջուանմ-Եօզէֆ Ա. Կայսեր Աւստրիոյ. 1830.

6 Հինգշաբթի ԲԳ. Սրբոցն Ադրիանոսի եւ կնոջն Անաստոյս. եւ Թէոդորոսի եւ Եւեւիւրոսի վկայիցն. Յայսմ. Աւելեաց (or 5). Տոմ. Նաւասարդ (or 30). Ամանոր եւ տարեմուտ ՏՆԲ=4402 բուն եւ շարժական Թուականին Հայոց. Ցն* Այլակերպութիւն Քրիստոսի. Լ.ս. Օգոստոս 19.

7 Ուրբաթ ԲԵ. Պահք. Լ.ս. Օգոս. 28.

8 Շաբաթ ԻԳ. Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն երկերիւր հայրապետացն. Լ.ս. Օգոստոս 21.

9 ✠ Կիրակի ԻԵ. Զ. զկնի Վարդավառի. Բարեկենդան պահոց Ս. Աստուածածնի. Լ.ս. Օգոստոս 22.

10 Երկուշաբթի ԻԳ. Ա. օր պահոց Աստուածածնի. Լ.ս. Օգոստոս 23.

11 Երեքշաբթի ԻԵ. Բ. օր պահոց Աստուածածնի. Յայսմ. Նաւասարդ (or 30). եւ տարեմուտ ՌՅԸ=1359 հասատուն եւ անշարժ Թուականին Հայոց ըստ յայսմատուրաց. Ի յեթին ժամանակս սովորութիւն եղեւ դնել զկիւրղն Թուականիս ի Կաղանդս Յունուարի ըստ հին տոմարին. Լ.ս. Բարթուղիմէոսի առաքելոյն. Օգոստոս 24. Տճ. Պուրճի Սիւմպիւլ (կոյս).

12 Չորեքշաբթի –Գ. Դ. օր պահոց Աստուածածնի. Լ.ս. Օգոստոս 25.

13 Հինգշաբթի –Ե. Դ. օր պահոց Աստուածածնի. Լ.ս. Օգոստոս 26.

14 Ուրբաթ ԲԳ. Ե. օր պահոց Աստուածածնի. Լ.ս. Օգոստոս 27.

15 Շաբաթ ԲԵ. Տօն Շողակաթի Սրբոյ Էջմիածնի, ըստ տեսեան Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ. Ցն* Վերափոխումն Ս. Աստուածածնին. Լ.ս. Օգոսթինոսի եպիսկոպոսին. Օգոստ. 28.

16 ✠ Կիրակի ԻԳ. Վերափոխումն Ս. Աստուածածնին. Լ.ս. Դխոտումն Յովհաննու Մկրտչին. Օգոստոս 29.

17 ✠ Երկուշաբթի ԻԵ. Բ. օր վերափոխման. Ցիշատակ մեռելոց. Լ.ս. Ռոզայի կուսին. Օգոստոս 30.

18 Երեքշաբթի ԺԲ. Գ. or վերափոխման, Ա. Նպար (or 30), Լ. Օգոստոս 31, Տճ. Պէրան կիճէսի, Տար. Ծննդեան Վիհելմինա Թագուհւոյն Հոլանտայի. 1880,

19 Չորեքշաբթի Ժ. Դ. or Վերափոխման, Պահք, Լ. Սեպտեմբեր 1, Տար. Ծննդ. Օգոստափառ Դազի Սուլթան Ապտիւլ Համիտ Խան Բ. Կայսեր Թուրքիոյ. 16 Շապան 1258. 10 Սեպտեմբեր 1842, եւ Տար. Գահակալութեան. 11 Շապան 1293. 19 Օգոստոս 1292 (1876),

20 Հինգշաբթի –Ի. Ե. or Վերափոխման, Լ. Սեպտեմբեր 2,

21 Ուրբաթ –Լ. Զ. or Վերափոխման, Պահք, Ցն. Թադէոսի առաքելոյն, Լ. Սեպտեմբեր 3,

22 Շաբաթ ԲԻ. Լ. or Վերափոխման, Լ. Սեպտեմբեր 4,

23 ✠ Կիրակի ԲԼ. Լ՛ or Վերափոխման, Ցն* Թ. or Վերափոխման, Լ. Սեպտեմբեր 5,

24 Երկուշաբթի ԳԻ. Թ. or Վերափոխման, Լ. Սեպտեմբեր 6,

25 Երեքշաբթի ԳԼ. Սրբոցն Ցովակիմայ եւ Աննայի Ծնողաց Ս. Աստուածածնին, եւ Կանանցն Իւղաբերից, Հարսանիք, Լ. Սեպտեմբեր 7,

26 Չորեքշաբթի ԺԻ. Պահք, Լ* Ծնունդ Ս. Աստուածածնին, Օգոստ. 8,

27 Հինգշաբթի ԺԼ. Սրբոյն Երեմիայ մարգարէին, Լ. Սեպտեմբեր 9,

28 Ուրբաթ –Ի. Պահք, Լ. Օգոստ. 10,

29 Շաբաթ –Լ. Սրբոց առաքելոց Թովմայի, Յակոբայ եւ Շմաւոնի, Ցն* Գլխատումն Յովհաննու Մկրտչին եւ Պահք, Լ. Սեպտեմբեր 11,

30 ✠ Կիրակի ԲԻ. Գ. զկնի Վերափոխման, Գիւտ Գօտւոյ Ս. Աստուածածնին, Լ. Սեպտեմբեր 12,

31 Երկուշաբթի ԲԼ. Սրբոց վկայիցն Ստեփանոսի Ուլնեցւոյն, եւ Գոհարինեայ, Դաւիդոսի, Տուբիկոսի եւ Ռասիկոսի, Հարսանիք, Ցն* Գիւտ Գօտւոյ Ս. Աստուածածնին, Լ. Սեպտեմբեր 13,

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՕԳՈՍՏՈՍԸ

1. *Այս ամիս՝ բանջարանոցին մէջ սովորական աշխատութիւններ տեղի կ՚ունենան, ինչպէս բահով փորել, մոլախոտերը հանել, երաշտ օդերուն ջրել, հասունցած բանջարեղէնները քաղել եւլն. Ձմեռուան ըմպելի (պաննէթ) եւ աշնանային ճակնդեղ ալ կը ցանուին, սակայն միայն այս ամսուան սկիզբը։ Պրռ եւ ձմեռուան ոռխ պէտք է տնկել։ Պարպուած ածուներու մէջ ոռ ռոյէ հաղր (խոթ ռալռ) կրնայ ցանուիլ։ Ասոնց առաջին բերքը կարելի է Հոկտեմբերին քաղել։ Եթէ այս սերմանուածները ձմեռն առնել ուզուի, ձմեռուան օդ սկսելուն պէս՝ ածուները պէտք է մնատուկներով ծածկել եւ ասոնց վրայ ալ տախտակներ տարածել եւ աշնան ու ձմրան՝ յաճախ հովթըփել։ Այս տեսակ ցանքը մինչեւ ձմեռ կը գիմանայ եւ այսպէսով շարունակ թարմ ու կանանչ աղցան կ՚ստացուի։ Եթէ ժամանակը ներէ՝ պարպուած*

ընդարձակ ածուները հերկել ու աղբելու է, ասով ևկող տարուան պատրաստ կ'ըլլան։ Կանաչ մշակողը պէտք է որ տկարացած ցօղուններն ու դեղնած տերեւները կտրէ՝ նոր անկուած կանկառի բոյսերու տեղ վաստրկելու համար։ Եթէ Եղէգները զօրացած ու բաւական միջուկ բռնած ըլլան, պէտք է զանոնք կապել, որպէս զի անոնց գոց կանանչ գոյնը՝ բաց կանանչի փոխուի։ Ա.յդ տունկին խոհանոց տարուելէն 15 օր առաջ պէտք է ընել այս աշխատութիւնը. կապելու համար ալ բոլորովին չոր օդ մը ընտրելու է։ Եթէ ուզուի որ ծովաբողկին (Cochlearia armoracia) և լաստին (Erysimum) արմատները հատընան ու զօրանան, պէտք է արմատին քովերը հողը բանալ, հատու դանակով մը բոլոր երկրորդական արմատները կտրել և միայն գլխաւոր արմատը թողուլ։ Ա.յս գործողութենէն վերջ արմատին շուրջը բացուած փոսը վերատին լեցուելու է։ Երաշտ օդերուն՝ ուտելի և զարդի բոյսերն առատօրէն ջրելու է և առաջիններուն վրայ չափէն աւելի պտուղ թող տալու չէ, որպէս զի մնացածներն աւելի խոշորնան և շուտ հասունանան։ Ամ այս վերջերը, խորունկ փորուած ածուներու մէջ, գարնան սկիզբը գործածելու համար նորէն ստեպղին կը ցանուի։ Ա.յս ամսուան մէջ բոլոր կազմակերպութիւններուն վրայ մեծ բազմաթեամբ երեւան կուգան խաչածաղկաբոյսերը (Brassica) Թրթնջուկները՝ զոր մեծ փութկոտութեամբ ժողվել ու ճզմելու է։ Նաեւ, ծերացած և քիչ պտուղ տուող պաղտոս ածուները աղբաջուրով յաճախ պէտք է ջրել։

2. Ծաղկանոցը կրկնապատիկ ուշադրութիւն ու աշխատութիւն կը պահանջէ։ Աղբածուի կամ թաղարի մէջ կը ցանուի երփներանգ մանուշակ (Viola tricolor maxima), թաղարի և ածուի մէջ՝ մանուշակ (Myosotis) ի տեսակները։ Ա.յս աշխատութեան համար ամառուան առաջին կէսը կ'ընտրուի, որպէս զի բոյսերը ձմեռը չկած բաւական զօրանան և ձմեռը չի փճանան։ Առաջի գարնան, երկայնակեաց (Prima auricula) արդէն թառամած թփիկները պէտք է հողէն հանել, բամնել և վերատին անկել։ Նոյնպէս ծաղկաթափ սոխուկներն ալ հաւելու և անոնց արմատէն սոխուկները զատելու է և թէ՛ առանձ և թէ՛ ծաղկելու յարմար սոխերը լաւ պատրաստուած ածուներու մէջ դարձեալ անկելու է։ Եթէ ելլագի նոր ածուներ պիտի պատրաստուին, պէտք է տունկերը (ֆէրն) ժամանակին հայթայթել, ձեռքի տակ պատրաստ ունենալու համար։ Օգոստոս եւ Սեպտեմբեր ամիսներն ելլագ անկելու շատ նպաստաւոր են։ Տօսախ չինուած ածուի եզրերն ու վնասուած տօսախները պէտք է նորոգել։ Ջերոյի եւ սենեակի բոլոր տունկերուն համար առջի ամառան մէջ բսուածները դարձեալ կը յանձնարարուին։ Ծաղկաբեր տունկերու վերաբերեալ բոյսերն — ինչպէս Խոտիկն (Pelargonium), Ֆուշիան, Արեւադարձիկը (Heliotropium), Լանտանէնին (Lantana camara) եւլն. կը գործածուին՝ սեղան, յարկածածուկ ճեմելիքներ (Վերանդա) եւ սենեակներ զարդարելու։ Խոտազգի բոլոր բոյսերէն աղբուրներ կը պատրաստուին բացօթեայ տեղեր։ Ա.յս ամսուան մէջ պէտք է փոխադրել այն թաղարատունկերն որոնց փոխադրութիւնը հարկաւոր է, որպէս զի արմատները կարենան ամրել։ Շատ ճիւղաւորուած վարդենիներ ու-

Նեցողն աղուբիներ կրնայ պատրաստել։ Բայց բոլոր տեսակներն այս բանին յարմար չեն եւ մեծ փորձառութիւն պէտք է՝ յարմար տեսակներն ընտրելու։ Շատ կանուխ չյլլնի, նոյնպէս եւ ուշ. ուշնալ փափաքողը պէտք է որ ասոնց սոխերն ապսպրէ Օգոստոսի վերջերը։ Կոնոբէբ ծառեր անկել ուզողը պէտք է անոնցմէ բերել տայ, որովհետեւ Օգոստոսին, Սեպտեմբերէն մինչեւ Հոկտեմբերի սկիզբը դիւրաւ արմատ կ'արձակեն եւ կ'աճին, բան մը որ կոնաբերներուն համար միշտ դժուար է։

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30 ԻԼՈՒԼ

1 *Երեքշաբթի ֆ֊. Սրբոց մարգարէիցն եզեկիէլի, եզրի եւ Զաքարիայ հօրն Յովհաննու Մկրտչին, Ցն. Միմէոնի Սիւնակեցւոյն. եկեղեցական տարեմուտ է նոցա։ Լս* Խաչվերաց։ Սեպտեմբեր 14։*

2 *Չորեքշաբթի ֆ֊. Պահք։ Լս. Սեպտեմբեր 15։ Տճ Բամազան (or 30։*

3 *Հինգշաբթի ֆ֊. Սրբոցն Յովհաննու Կարապետին եւ Ցորայ արդարոյն։ Լս. Եօթն ցաւոց կուսին. Սեպտեմբեր 16։ Հր. Թշրի (or 30). եւ Տարեմուտ 5670 նահանջ Քուակիանի, եւ տօն է նոցա աւուրս երկուս։*

4 *Ուրբաթ ֆ֊. Պահք։ Լս. Սեպ. 17։*

5 *Շաբաթ –֊. Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն երեքհարիւր ուԼեւտան հայրապետաց։ Տոմ. Հոռի (or 30)։ Լս. Սեպ. 18։*

6 ✠ *Կիրակի –֊. Դ. զկնի վերափոխման։ Բարեկենդան պահոց Ս. Խաչի։ Ցն* Միքայէլի հրեշտակապետին. ի գլուզօրէս տօն վասն արտօրէից։ Լս. Սեպտեմբեր 19։ Հր. Ծոմ վասն սպանման Գոնողիայ որդւոյ Աբիկամայ։*

7 *Երկուշաբթի ֆ֊. Ա. օր պահոց Խաչի։ Լս. Սեպտեմբեր 20։*

8 ✠ *Երեքշաբթի ֆ֊. Բ. օր պահոց Խաչի։ Ծնունդ Ս. Աստուածածնի յԱննայէ։ Ցն* Ծնունդ Ս. Աստուածածնի։ Լս. Մատթէոսի աւետարանչին։ Սեպտեմբեր 21։*

9 *Չորեքշաբթի ֆ֊. Դ. օր պահոց Խաչի։ Ցն. Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց Ս. Աստուածածնի։ Լս. Սեպտեմբեր 22։*

10 *Հինգշաբթի ֆ֊. Դ. օր պահոց Խաչի։ Յայտ. Հոռի (or 30)։ Լս. Սեպտեմբեր 23։*

11 *Ուրբաթ ֆ֊. ե. օր պահոց Խաչի։ Աշնանամուտ եւ հասարակած եւ լինի տիւ եւ գիշեր հաւասար։ Լս. Սեպտեմբեր 24։ Տճ. Իմիտալը հարիֆի, որ է աշնանային ամիսք. եւ սկիզբն նուազութեան ջուրցն Նեղոսի. (Նիլ մու֊*

պարէք)։ Պուրճի Միզան (կշիռ)։

12 Շաբաթ ԺԱ. Տօն եկեղեցւոյ ի նաւակատիս սրբոյ Խաչի։ Նաւակատիք։ Ղս. Սեպտեմբեր 25։ Հր. Փիլուս. Տօն քաւութեան, որ է Զօրապ պայրամը եւ է նոցա ծոմ մեծ։

13 ✠ Կիրակի Ժ. Խաչվերաց։ Ղս. Սեպտեմբեր 26։

14 ✠ Երկուշաբթի Ա. Տօն Խաչի։ Ցիշատակ մեռելոց։ Ցն. Խաչվերաց, եւ պահք է նոցա այսօր։ Ղս. Սեպտեմբեր 27։

15 Երեքշաբթի Բ. Տօն եկեղեցւոյ։ Ղս. Սեպտեմբեր 28։

16 Չորեքշաբթի Գ. Պահք։ Տօն եկեղեցւոյ։ Ղս. Միքայէլի հրեշտակապետին։ Սեպտեմբեր 29։

17 Հինգշաբթի Դ. Տօն եկեղեցւոյ։ Ա. Թիւայ (օր 30)։ Ղս. Տօն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, եւ Հերոնիմոսի վարդապետին։ Սեպտեմբեր 30։ Հր. Սուքբօթ, տօն տաղաւարահարաց, որ է Դամըշ պայրամը, աւուրս իննն։

18 Ուրբաթ Ե. Պահք։ Տօն Խաչի։ Ղս. Հոկտեմբեր 1։

19 Շաբաթ Զ. Տօն Խաչի։ Ղս. Պահապան հրեշտակաց։ Հոկտեմբեր 2։

20 ✠ Կիրակի Ա. Բ. զկնի Խաչի։ Բարեկենդան պահոց Վարագայ Սրբոյ Խաչի։ Ցն. Եւստաքէոսի մարտիրոսին։ Ղս. Տօն Վարդանանի։ Հոկտեմբեր 3։

21 Երկուշաբթի Ը. Պահք։ Սրբոյն Մամասայ, Փիլիկիտիմոնի եւ Սիմէոնի Սիւնակեցին։ Ղս. Փրանկիսկոսի Ասիզացւոյն։ Հոկտեմբեր 4։

22 Երեքշաբթի Թ. Պահք։ Սրբոց կուսանացն Փերոնեայ եւ Մարիանեայ եւ վկայուհւոյն Շուշանայ դստեր մեծին Վարդանայ։ Ղս. Հոկտեմբեր 5։

23 Չորեքշաբթի Ի. Պահք։ Ցն. Յղութիւն Յովհաննու Կարապետին։ Ղս. Հոկտեմբեր 6։

24 Հինգշաբթի ԺԱ. Պահք։ Սրբոց հայրապետացն Բարաղամու, Անթիմոսի եւ Երանոսի։ Ցն. Դիւս պահկերի Մ. Աստուածածնի։ Ղս. Հոկտեմբեր 7։

25 Ուրբաթ ԺԲ. Պահք։ Ղս. Պրիճիտայ կուսին։ Հոկտեմբեր 8։

26 Շաբաթ ԺԳ. Սրբոյն Դէորգայ զօրավարին, Ադոկոսի եւ Իոմանոսի երգեցողին։ Ցն. Ննջումն Յովհաննու աւետարանչին։ Ղս. Հոկտեմբեր 9։

27 ✠ Կիրակի Բ. Դ. զկնի Խաչի։ Տօն Վարագայ Սրբոյ Խաչի։ Առաջին կիւրակէ Եօն շաբաթուց։ Ղս. Հոկտ. 10։

28 Երկուշաբթի Բ. Սրբոցն Դատի Դրվնեցւոյն, եւ վկայից Ղամբէոսի եւ Ղամբէուհւոյն։ Հարսանիք։ Ղս. Հոկտեմբեր 11։ Տճ. Դասըր կիճէսի։

29 Երեքշաբթի Ե. Սրբոյն Եւստաքէոսի, եւ կնոջն Թէոպիստեայ եւ երկուց որդւոցն. եւ կուսանացն Երմինեայ եւ Նեկտարինեայ։ Ղս. Հոկտ. 12։

30 Չորեքշաբթի Զ. Պահք։ Ցն. Տօն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ։ Ղս. Եղուարդայ Ապաւորին։ Հոկտեմբեր 13։ Տճ. Խուշ կէչիմի Քուրպունասը։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԸ

1. Ակս ամիս բանջարանոցի աշխատութիւնները քիչ մը դադար կ'առնեն։ Խնամս օգերն ամէն օր ջրելէ կ'ազատեն պարտիզպանը։ Մոլախոտը կը նուազի։ Օգոստոսի վերաբերեալ աշխատութիւններէն յետագայները վերջնապէս Սեպտեմբերի առաջին կիսուն մէջ պէտք է կատարել։ Ձմեռուան համար պէտք է ցանել ուչ-ն եւ նոյնպէս այն կաղամբազգիներն որոնք պէտք են ձմեռը բացօթեայ մնալ, ինչպէս ընդ-ղ-ծ, ւ-ն-ղ-ծ, փ-ն-ր-ղ-ծ, փ-ն-ի-ղ, նոյնպէս լ-ե-ր ալ կարելի է ցանել։ Եվրդները ետեւէ ետեւ ցանելու է, բայց ոչ ամէնը ժկէն, այլ ժկ անգամեան համար խոհանոցի պէտք եղածը։ Պէտք է ուշադիր ըլալ տնկարաններու բոյսերը փոխադրելու, այնպէս որ իւրաքանչիւրն իրեն համար 5-6 սանթիմէթր տեղ գրաւէ։ Եթէ այս ամսուն սկիզբը ցանուածները չափազանց մեծնան կամ ճճիներէ փճանան, այդ տուներէն անգամ մըն ալ ցանելու է հարբերը։ Լ-ւ-ի (ծ-մ-ն-) մակոյն այս տունկին ծայրերը, վերջին ծաղիկներն ու վերջին պտուղները թող կարէ, որպէս զի վարը կախուած լոլիկներուն աւելի սնունդ հերիալով՝ շուտ մեծնան։ Սեպտեմբերի վերջերը նորէն կը ցանուին ղ-ն, ա-ւ-ե-ղ, ռ-ե-ղ-ի եւլն. և. յաճախ ձմեռուան նպաստաւոր օգերուն ներմանուածներն աւելի լաւ կը յաջողին, քան Օգոստոսին կամ այս ամսուան սկիզբ ցանուածները։

2. ԾԱՂԿԱՒՈՐ. — Եթէ Օգոստոսին՝ խոտազիներու աղբերներ պատրաստուեցան, վանոնք այս ամսուան առաջին կիսուն թաղարներու մէջ անկելու է. և առաջին օրերը փակ տեղ մը պահելէ վերջ՝ պէտք է օդաւէտ տեղ մը հանել։ Վերատին աչքէ անցուելու է ուշադրութեամբ վարդերուն պատուաստանները, և եթէ պէտք տեսնուի կարելի է անգամ մըն ալ պատուաստել։ Ամբ-յս սկիզբը թաղարներու մէջ կը տնկուին ձմեռուան, աշնանային և ուրքունի ղ-ն-ր-ներ։ Մեխ-ի աղբերները հին ճիւղերէն պէտք է առնել ու տնկել։ Եթէ Օգոստոսին տնկուած չեն, հիմայ բաց տեղ կը տնկուին եղէգ-ն-ե-ն ճ-ռ-ռ-ղ, ծ-ղ-ի և ա-մ-ռ-ի։ Գարնան՝ շատ կանուխ ծաղիկ ունենալու համար, կը ցանուին նաեւ գ-ղ-ձ-ն-ի, ռ-ք-ռ-մ-ե-ղ (Aquilaria vulgaris), ձ-ն-ձ-ռ-ի, ւ-լ-ն-ւ- եւլն., Կանխահաս յ-լ-ն-ի, ւ-ւ-ղ (ը-լ-ե) տնկելու է, թաղարները զով տեղ պէտք է դնել և հողով պատել։ Այս ամսուան վերջերը կամ յաղորդ ամսուան ընթացքին մէջ բաց տեղ կոճղեղի ածուներ կը պատրաստուին։ Դ-ա-բ-ի. ջերոցի կամ սենեակի բոլոր թաղարատունկերուն ոռոգումն այլ եւս միայն առտուները կը կատարուի։ Պատահական գիշերային սառնամանիքներու դէմ բացօթեայ տունկերը պահպանել կարենալու համար, պէտք է ծածկոյթներ հոգալ։ Աշնան և ձմեռուան յ-ֆ-ի ունենալու համար, հիմայ թաղարի մէջ ցանելու է։ Այս թաղարներն աղբածուի մէջ մխրճուած պահելու է, 2-3 շարաթէն տնկիկները կը բուս-

նին ։ Խիստ սառնամանիքներէ վերջ մատղաշ բոյսերուն [ինչպէս են՝ հնդկաձի (գշ. balisier), ֆուրչիններ եւլն.] ոճղէները կամ պոլերը հողին հանելու՝ և ջերոցի պատուհաններուն տակ կամ մուտքի փոխադրելու է ։ Եթէ օդը կերպով մը նպաստաւոր ըլլայ ։ կոճղէղները մինչեւ հոգին մէջ թողլ տալու է, որովհետեւ այսպէսով լաւ մը կը հասունանան եւ ձմեռը քիչ կը փոխին ։ Օգոստոսէն մինչեւ հինգ տակաւին ամառուան տունկերէն բազմաթիւ տեսակներ կը ծաղկին ։ ինչպէս ֆուրչիններ, Բրուելլներ, Տրոպէոլիի տեսակներ, Զինիաներ եւլն. ։

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31 ԹՇՐԻՆԻ ԼՎՎԻԼ

1 Հինգշաբթի ԲՅ. Սրբոց Յակոբեանց Սահակայ և Համազասպայ ։ ՅՆ. Ա. Նահանգայ առաքելոյն ։ Լ. Հոկտեմբեր 14 ։ Տճ. Արիճէ ։

2 Ուրբաթ ԲԻ. Պահք ։ Լ. Հոկտեմբեր 15 ։ Տճ. Շէվվալ (օր 30). և Շէքէր պայրամը ։ ուռուբա երիս ։

3 Շաբաթ ԲՅ. Սրբոց եօթանասունն և երկու աշակերտացն Քրիստոսի ։ Լ. Հոկտեմբեր 16 ։ Հր. Խեուան (օր 29) ։

4 ✻ Կիրակի ԲԻ. Դ. զկնի Խաչի ։ Երկրորդ կիւրակէ եօթն շաբաթուց ։ Լ. Հոկտեմբեր 17 ։

5 Երկուշաբթի ԴՅ. Սրբոցն Փոկասու Հայրապետին, և Երանոսի Հեռեւողին առաքելոց ։ Հարսանիք ։ Տամ. Սահմի (օր 30) ։ Լ. Ղուկասու աւետարանչին ։ Հոկտեմբեր 18 ։

6 Երեքշաբթի ԴԻ. Սրբոց կուսանացն Թեկղեայ, Վատվատեայ և Պեղագեայ ։ ՅՆ. Թովմայի առաքելոյն ։ Լ. Հոկտեմբեր 19 ։

7 Չորեքշաբթի ԵՅ. Պահք ։ Լ. Հոկտեմբեր 20 ։

8 Հինգշաբթի ԵԻ. Սրբոցն Պանդալէոնի բժշկին, Երմողեայ քահանային, և Եւպրաքսեայ կուսին ։ Լ. Հոկտեմբեր 21 ։

9 Ուրբաթ ԶՅ. Պահք ։ ՅՆ. Յակոբայ Տեառնեղբօր ։ Լ. Հոկտեմբեր 22։

10 Շաբաթ ԶԻ. Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն մերոց Մեսրոպայ, Եշիէի, Մովսէսի քերթողին, Դաւթի անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն, Ներսէսի Շնորհալւոյն և Ներսէսի Լամբրոնացւոյն ։ Յայտմ. Սահմի (օր 30) ։ Լ. Հոկտեմբեր 23 ։

11 ✻ Կիրակի ԷՅ. Ե. զկնի Խաչի ։ Երրորդ կիւրակէ եօթն շաբաթուց ։ Լ. Յովսէփայ Հրեշտակապետին ։ Հոկտեմբեր 24 ։ Տճ. Պուրճի Ագրէպ (կարիճ) ։

12 Երկուշաբթի ԷԻ. Սրբոցն Գրիգորիսի Աղուանից Կաթողիկոսին (Յի-

Հատակ գիւտի Նշխարաց), և Սրբոց Հարցն՝ Թաթևոյ, Վարոսի, Թովմասու, Անտոնի և Կրօնիդեայ, և եօթն Թոռամաճարակացն՝ որք յինանկեան վանան կատարեցան։ Հարանիք։ Լտ. Հոկտեմբեր 25։

13 Երեքշաբթի ԺԵ. Սրբոց առաքելոցն Անանիայ, Մատաթիայ, Բարնաբայ, Փիլիպպոսի, Յովհաննու, Շիղասի և Սիղուանոսի։ Լտ. Հոկտեմբեր 26։

14 Չորեքշաբթի Ի։ Պահք։ Լտ. Հոկտեմբեր 27։

15 Հինգշաբթի –Ե. Սրբոցն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյն, և առաքելոցն Տիմոթէոսի և Տիտոսի։ Լտ. Առաքելոցն Սիմոնի և Յուդայի։ Հոկտ. 28։

16 Ուրբաթ –Ի. Պահք։ ՅՆ. Ղուկիանոսի Հարիւրապետին։ Լտ. Հոկ. 29։

17 Շաբաթ ԻԵ. Սրբոց աւետարանչացն Մատթէոսի, Մարկոսի. Ղուկասու և Յովհաննու։ Ա. Դամայ (օր 30)։ Լտ. Հոկտեմբեր 30։

18 ✠ Կիրակի ԻԲ. Զ. գՆի Խաչի։ Չորրորդ կիւրակէ եօթն շաբաթուց։ ՅՆ. Ղուկասու աւետարանչին։ Լտ. Հոկտեմբեր 31։ Տճ. Ծոչ գամբրմ։

19 Երկուշաբթի ԻԵ. Սրբոցն Ղուկիանոսի Հարիւրապետին, և Յովսեփայ Առաւաճախօրն, և Յովսեփայ Արեմաթացւոյն, և բարեկամին Քրիստոսի Ղազարու, և քերց Նորա Մարթայի և Մարիամու։ Հարանիք։ ՅՆ. Յովհէսէ մարգարէին։ Լտ* Նոյեմբեր 1, և տօն Ամենայն սրբոց։

20 Երեքշաբթի ԻԱ. Սրբոցն Թէոդիտոսի քահանային, և Զենոնի վինաւարին, և Մակարայ, և Եւդոքսեայ և Իսմէլոյ։ Լտ. Ցիշատակ Համօրէն Ննջեցելոց։ Նոյեմբեր 2։

21 Չորեքշաբթի ԺԵ. Պահք։ Լտ. Նոյեմբեր 3։ Տար. Դաշ. Նիքոլա Բ. Պապեր Իուլիոյ. 1894։

22 Հինգշաբթի ԻԱ. Սրբոց Խորխորեանց և վկայիցն Արտեմայ և Քրիստափորի. և երկուց կանանցն Կալինիկեայ և Ակիւլինեայ։ Լտ. Նոյեմ. 4։

23 Ուրբաթ –Ե. Պահք։ Լտ. Նոյ. 5։

24 Շաբաթ –Ի. Սրբոց երկոտասան վարդապետացն՝ Ութէոսի, Դիոնեսիոսի, Սեղբեստրոսի, Աթանասի, Կիւրղի Երուսաղիմացւոյն, Եփրեմի Խուրին Ասորւոյ, Բարսղի Կեսարացւոյն, Գրիգորի Նիւսացւոյն, Գրիգորի Աստուածաբանին. Եպիփանու Կիպրացւոյն, Յովհաննու Ոսկերերանին եւ Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյն։ Լտ. Նոյեմբեր 6։

25 ✠ Կիրակի ԻԵ. Ի. գՆի Խաչի։ Դիւտ Խաչ։ Հինգերորդ Կիւրակէ եօթն շաբաթուց։ Լտ. Նոյեմբեր 7։

26 Երկուշաբթի ԻԲ. Սրբոցն Անաստասիոյ քահանային, եւ Վարոսի, և Թէոդորիգեայ, և որդւոց Նորա եւ որոց ընդ նմա կատարեցան։ Հարանիք։ ՅՆ* Դեմետրեայ վկային։ Լտ. Նոյեմբեր 8։ Տճ. Գասբմ։ Գասբմ Ֆուրթունասը։

27 Երեքշաբթի ԻԴ. Սրբոց Հիպերիքեանց որք ի Սամոսատա կատարեցան. և Սեւերիանոսի Սեբաստացւոյն, և Բաբելայ ծերոյն, և ութսուն և չորից աշակերտաց Նորին։ Լտ. Նոյեմբեր 9։ Տար. ՅՆնդ. Լուսարտ Լ. Թագաւորին Անգլիոյ և Կայսեր Հնդկաստանի. 1841։

28 Չորեքշաբթի ԻԱ. Պահք։ Լտ. Նոյեմբեր 10։

29 Հինգշաբթի ԺԴ. Սրբոյն Յովհաննու Ոսկերերանին։ Լտ. Նոյեմբեր 11։ Տար. ՅՆնդ. Վիթթորիօ Էմմանուէլէ Գ. Թագաւորին Իտալիոյ. 1869։

30 Ուրբաթ ԻԱ. Պահք։ Լտ. Նոյ. 12։

31 Շաբաթ –Ե. Ամենայն սրբոց հնոց և նորոց, յայտից և անյայտից։ Լտ. Նոյեմբեր 13։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԸ

1. Այս ամսուան մէջ այլեւս բանջարեղէն չի սերմանուիր։ Առաջելէն տակաւին կը ցանուի ղեփն որ շուտ կ'աճի, նդինպէս դալրէ ոլոռ։ Այլեւս բացօթեայ միայն ձմեռուան աղցան կը մշակուի, որ յաճախ խղուելու կեր կ'ըլլայ։ Առ այս, ամենալաւ միջոցն է՝ տունկերուն վրայ կերուածք նշմարուելուն պէս, առաւօտն զանոնք ժողվելը։ Պարպուած աղբատեղիներու մէջ նպաստաւոր կերպով կը տնկուին գեղ կանխահաս սոխուկի հալրի քանի մը տեսակները։ Դեղերիկ օդերուն պատուհան բանալով եւ գէշ օդերուն միայն հովթիթեղով կարելի է՝ հոկտեմբերի սկիզբէն մինչեւ նոյեմբեր եւ աւելի ետքը, թարմ սոխուկի հալր ունենալ։ Սեպտեմբերին ցանուած ընդհալրմբն ու փնդհալրմբը բացօթեայ աղբատեղիի մէջ պէտք է տնկել եւ կարելի եղածին չափ քիչ ջրել. այսպէսով զով օդի կը վարժեցուին եւ ձմեռուան տակալու համար բաւական կը զօրանան տունկերը։ Երբ շատ օդերուն, փնդրմբ բանջարեղէնները հողէն կը հանուին եւ ձմեռուան համար՝ կամ մառանը աւազի մէջ կը թաղուին եւ կամ փոսերու մէջ կը պահուին։ Կանանչ բանջարեղէնները, ինչպէս կանաչ հալրմբ, փնդրհալրմբ եւլն. հողէն հանուելնուն պէտք իսկոյն պէտք է մաքրել եւ թաղել, ապա թէ ոչ շուտ կը թոռմին ու կը թօշնին։ Աւազի մէջ թաղելէ յետոյ անգամ մը առատօրէն ջրելու է։ Կանանչ հալրմբն ու փնդրհալրմբը շիտակ եւ ոչ շատ խորունկ փոսերու մէջ պէտք է թաղել եւ վրան թեթեւ մը ծածկել։ Կանանչ կաղամբի գլուխները կտրելով կարելի է մառանի մէջ ալ պահել։ Գոնդիլը մինչեւ գնդարմատէն ալ վեր՝ հողին մէջ թաղելու եւ սաստիկ ցուրտերուն չարդով ու տերեւով պահպանելու է։ Լոլոյն հրուին (ֆեօֆերիչ) բոլոր տերեւները մինչեւ նորընձիւղ տերեւիկները կը բրցուին եւ արմատով միասին բաւական խորունկ փոսերու մէջ կը թաղուին. թեթեւ ցուրտերուն չարդով՝ իսկ սաստիկ ցուրտերուն հողով կը ծածկուին։ Կարոսի քանի մը տրցակներ ալ մառանի մէջ կը պահուին, որպէս զի միշտ խոհանոցի պիտոյից համար պատրաստ ունենցուի։ Անգամահաս գետնախնձորները հանելով փոսերու կամ մառանի մէջ ձմեռուան համար պահելու է։ Եթէ պարտէզը տակաւին ծաղկած ընդհակառակն գտնուի, ամբողջ տունկն արմատներով եւ կարելի եղածին չափ շատ հողով հանելով սառնամանիքէ զերծ անուշկներու, փոսերու կամ մառանի մէջ տնկելու է. ծաղիկը գեղ կ'ուշի եւ կերակուրի կը գործածուի։ Տնկելէն ետքը լաւ մը ջրելու է։ Ձմեռը թարմ պղպեղ ալ կարելի է ունենալ, եթէ արմատները բրգաձեւ թաղուին աւազի մէջ՝ գլուխները վեր ցցուած, եւ երբեմն եթէ ջրուի. այսպէսով արմատները գրեթէ բոլոր ձմեռը թարմ տերեւներ կու տան։ Ծալբդի եւ խինյ (սքօրզոներա) (Scorzonera hispanica) գետ հողին մէջ կը մնան, բայց սառնամանիք տեսնելէ առաջ խոհանոցին համար պէտք եղած պաշարը մառան կը տարուի։ Ամէնէն վերջը պրասները կը հանուին, բայց կարելի է հողին մէջ ալ թողուլ։ Ելագենիներուն մէջտեղերը մնացած միջոցին վրայ 5

անդիմեդր բարձրութեամբ փտած աղբի խառ մը տարածելու է։ Երբ բոլոր ածուները պարպուած և բոլոր քանջարեղէնները ձմերոց փոխադրուած են, պէտք է աղբ ցանել, փորել, արօրել, և այս աշխատութիւնը յաջորդ ամիսն ալ շարունակելով աւարտելու է։

2. ՕԳՈՍՏՈՍԻՆ ալ այս ամիս հետզհետէ կը պարպուի։ Ծաղկաթափ ու չորցած տունկերը կը կտրուին և մատղաշները հողով, յարդով կը ծածկուին։ Եթէ ֆէրթէնները, հնդկղէները և ճ–ն–չ–ն բր–ը–ը տակաւին դուրսը գտնուին, այս ամսուան ընթացքին մէջ ասոնց ճղիկները հողէն կը հանուին և ջերմոցներու մէջ կը պահուին։ Այս տունկերուն համար գործածուած ցիցերն ու պիտակներն ալն. հողէն հանելու է, հովին չորցունելէ վերջ խուրձեր շինելով սղլատան մէջ պահելու է, որպէս զի գալ տարի անգամ մըն ալ կարենան գործածուիլ։ Եթէ օդին ներելուն պատճառաւ թաղարատունկերը տակաւին դուրսը կը գտնուին, հիմայ անպատճառ սենեակ, ջերմոց կամ մանաւանդ տեղ մը փոխադրելու է։ Կարգաւորելու աշխատութիւնն օդին համեմատ տեղի կ'ունենայ. առաջին առանամանիքն ընելուն պէս՝ գործողութիւնը կ'սկսի նոյն իսկ եթէ Օգոստոսին, Սեպտեմբերին կամ Հոկտեմբերին հանգիպի։

Ազատ ժամանակներուն, մանաւանդ առաւօտուն, երբ ուրիշ աշխատութիւն մը ընել կարելի չէ, բոլոր ինկած տերեւները, պարտէզի շիւղերը, նոյնպէս աղբ, հին յարդէ կապերն ալն., մէկ կողմ դիզելու է։ Այս խառնուրդը ձմեռը ամէն բահով խառնելու է, որ օգտակար աղբահող մը կուտայ, թէ՛ պարտէզին անպիտան տեղերն արգասաւորելու և թէ՛ թաղարատունկերու հողը փոխելու յարմար։ Պարպուած բոլոր ածուներուն վրայ հետզհետէ աղբ տարածելու և ջանք փորելու է։ Սենեակի տունկերը, ջերմոցի բոյսերն ամէն օր աչքէ անցունելը պէտք չէ մոռնալ. ջանք պէտք է ջրել, մաքրել և գեղեցիկ օրերուն մանաւանդ երբ ջերմոցը կամ մառանն արեւ չի տեսներ և կամ մէթ է, — բոյսերը դուրս հանել։ Սենեակի տունկերը կարելի եղածին չափ ամէն և երկար ատեն՝ պատուհաններ բանալով հովթփելու է։ Վ–ըդեր և ղ–ըդ–ռ–ոեր անկելու յարմար ժամանակն է։ Եթէ գալ ամրան վարդեր պատրաստել ուզուի, հիմայ վարդի տունկեր կը անկուին։ Բոլոր վարդերն, ըլլան պատուաստուած կամ վայրի, անկուելէն անմիջապէս վերջը պէտք է ծռել և հողով ծածկել։ Եթէ դուրսը, ածուի կամ թաղարի մէջ ծլելու համար յ–ւ–ղ, ւ–ւ–ղ, ւ–ր–ռ–ո և ուրիշ կոճղիզաւոր կամ սոխարմատ ծաղիկներ մեծցուած կամ անկուած չեն, Հոկտեմբեր ամսուան մէջ ասոնք կատարուելու են, ապա թէ ոչ Նոյեմբերին հողը կը սառի և խուրձերը դուրսը անկել այլեւս անկարելի կ'ըլլայ և կոճղիզաւոր ծաղիկներուն ծիլերը թաղարի մէջ ուշ անկուելով ուշ կը ծաղկին։ Պարտէզին ծաղկազարդ մնալն օդէն կախում ունի։ Եթէ Հոկտեմբերին գիշերային սառնամանիքներ պատահին, պարտէզն ալ քիչ առնէն թափուր և ամլոյի կը դառնայ։ Իսկ եթէ գեղեցիկ օդեր ընէ, Հոկտեմբերին պարտէզին մէջ ծաղկած շատ բոյսեր կը գտնուին և նոյն իսկ մինչեւ Նոյեմբեր, եթէ օդը մեղմ և տաք ըլլայ։

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30 ԹՇՐԻՆԻ ԱԱՆԻ

1 ✻ *Կիրակի –է. Ը. զկնի Խաչի, Վեցերորդ կիւրակէ Եօթն շաբաթուց, Ցն. Կոզմայի և Դամիանոսի, Լտ. Նոյեմբեր 14, Տճ. Զիւլգատէ (օր 30), Հր. Քասղեւ (օր 29),*

2 *Երկուշաբթի Բ. Սրբոցն Ստեփանոսի Հռոմայ հայրապետին, և քահանայից, և Սարկաւագաց և ժողովրդոց որք ընդ նմա կատարեցան, Հաբասանիք, Լտ. Նոյեմբեր 15, Տար. Ծննդեան Մանուէլ Բ. Թագաւորին Փորթուկալի. 1889,*

3 *Երեքշաբթի Բէ. Սրբոցն Ակիւիսիմեայ եպիսկոպոսին, և Յովսեփայ քահանային, Այիթալայ սարկաւագին և Պղատոնի վկային, Լտ. Նոյեմբեր 16,*

4 *Չորեքշաբթի Բ. Պահք, Տոմ. Տրէ (օր 30), Լտ. Նոյեմբեր 17,*

5 *Հինգշաբթի Բէ. Սրբոց հայրապետացն Մետրոփանոսի, Աղեքսանդրոսի և Պօղոսի խոստովանողին. և Նօտարացն Մարկիանոսի և Մարտիրոնի, Լտ. Նոյեմբեր 18, Տար. Գահակալութեան Հօքըն Լ. Թագաւորին Նորվեկիոյ. 1905,*

6 *Ուրբաթ Գ. Պահք, Լտ. Նոյեմբեր 19,*

7 *Շաբաթ Գէ. Սրբոց հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի և ամենայն երկնային զօրաց, Լտ. Նոյեմբեր 20,*

8 ✻ *Կիրակի –յ. Թ. զկնի Խաչի, Եօթներորդ կիւրակէ Եօթն շաբաթուց, Ցն. Միքայէլի հրեշտակապետին, և ամենայն երկնային զօրաց, Լտ. Ընծայումն Ս. Աստուածածնի, Նոյեմբեր 21,*

9 *Երկուշաբթի –է. Սրբոցն Մելիտոսի Անտիոքայ հայրապետին, և Մինասայ Եգիպտացւոյն, և միւս Մելիտոսի եպիսկոպոսին, Բուրայ քահանային և Շինու սարկաւագին, Հաբասանիք, Յայտ. Տրէ (օր 30), Լտ. Նոյեմբեր 22,*

10 *Երեքշաբթի Բ. Սրբոցն Դեմետրեայ վկային, և Բասիլիսկոսի քահանային, Լտ. Նոյեմբեր 23, Տար. Գահակալութեան Վիլհելմինա Թագուհւոյն Հոլանտայի. 1889, Տճ. Պուրճի Գավա (ազեղնաւոր),*

11 *Չորեքշաբթի Բէ. Պահք Լտ. Նոյեմբեր 24,*

12 *Հինգշաբթի Գ. Սրբոցն Գուրիասայ, Սամոնասայ, Աբիբայ սարկաւագին, Ռոմանոսի միայնակեցին, Մանկանն խոստովանողի և Հիւսիքոսի զինաւորին, Ցն. Յովհաննու Ոսկեբերանին, Լտ. Կատարինեայ կուսին, Նոյեմբեր 25,*

13 *Ուրբաթ Գէ. պահք, Ցն* Յովհաննու Ոսկեբերանին, Լտ. Նոյեմբեր 26,*

14 *Շաբաթ Դ. Սրբոց առաքելոցն Անդրէի և Փիլիպպոսի, Ցն. Փիլիպպոսի առաքելոյն, և Բարեկենդան քառասնօրեայ պահոց Ծննդեանն Քրիստոսի, Լտ. Նոյեմբեր 27,*

15 ✻ *Կիրակի Դէ. Ժ. զկնի Խաչի, Բարեկենդան պահոց Յիսնակաց, Ցն. Սկիզբն Քառասնօրեայ պահոց Ծննդեանն Քրիստոսի, Լտ. Ա. կիւրակէ Գալըստ-*

եան, որ է սկիզբն կամուտ պահոց Ծննդեանն Քրիստոսի ։ Նոյեմբեր 28 ։

16 Երկուշաբթի –յ. Ա. օր պահոց Ցիսնակաց ։ Ա. Համբարձ (օր 30) ։ Ցն. Մատթէոսի աւետարանչին ։ Լտ. Նոյեմբեր 29 ։

17 Երեքշաբթի –ւ. Բ. օր պահոց Ցիսնա՛յց ։ Լտ. Անդրէի առաքելոյն ։ Նոյեմբեր 30 ։

18 Չորեքշաբթի բյ. Գ. օր պահոց Ցիսնակաց ։ Լտ. Դեկտեմբեր 1 ։

19 Հինգշաբթի բւ. Դ. օր պահոց Ցիսնակաց ։ Լտ. Դեկտեմբեր 2 ։ Տար. Դահակալութեան Ֆրանձ-Յոզէֆ Ա. Կայսեր Աւստրիոյ-Հունգարիոյ. 1848 ։

20 Ուրբաթ էյ. Ե. օր պահոց Ցիսնակաց ։ Լտ. Դեկտեմբեր 3 ։

21 ✻ Շաբաթ էւ. Ընծայումն Ս. Աստուածածնի երից ամաց ի տաճարն ։ Ցն* Ընծայումն Ս. Աստուածածնի։ Լտ. Դեկտեմբեր 4 ։

22 ✻ Կիրակի զյ. Ա. Ցիսնակաց ։ Լտ. Դեկտեմբեր 5 ։

23 Երկուշաբթի զւ. Սրբոց կուսանացն Ցուլիանեայ և Վասիլիսայ։ Հարսանիք ։ Ըմբռնաղ ։ Լտ. Նիկողայոսի հայրապետին՝ պաշտպանին նաւավարաց։ Դեկտեմբեր 6 ։ Տճ. Եաւրագ տէօբիւմիւ ֆուրծունասը ։

24 Երեքշաբթի –յ. Սրբոցն Ղուկիանոսի քահանային, Տարագոսի, Պրորոսի, և Անդրոնիկոսի վկայից. և Ոնեսիմայ և այլոց աշակերտացն առաքելոյն Պօղոսի ։ Լտ. Դեկտեմբեր 7 ։

25 Չորեքշաբթի –ւ. Պահք ։ Լտ* Ցղումիւն Ս. Աստուածածնի յԱննայէ ։ Դեկտեմբեր 8 ։ Հր. Խանուկայ, որ է Գանտիլ պույրամը ։ Տար. Գահակալութեան Կուսիավ Ե. Թագաւորին Շուէտի. 1907 ։

26 Հինգշաբթի բյ. Սրբոցն Կղեմայ հայրապետին, և Բազարատայ Տոռոմենոյ եպիսկոպոսին ։ Լտ. Դեկտեմբեր 9 ։

27 Ուրբաթ բւ. Պահք ։ Լտ. Դեկտեմբեր 10 ։ Տար. Դահակալութեան Լէօրոլտ Բ. Թագաւորին Պէլճիգայի. 1865 ։

28 ✻ Շաբաթ էյ. Սրբոց առաքելոց և առաջին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի և Բարթուղիմէոսի ։ Լտ. Դեկտեմբեր 11 ։

29 ✻ Կիրակի էւ. Բ. Ցիսնակաց ։ Լտ. Դեկտեմբեր 12 ։

30 Երկուշաբթի զյ. Սրբոցն Գենաբիոսի եպիսկոպոսին, և Մերկերիոսի զինաւորին ։ Հարսանիք ։ Ցն. Անդրէի առաքելոյն ։ Լտ. Դեկտեմբեր 13 ։ Հր. Թէքէի (օր 29) ։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐԸ

1. Այս ամսուան առաջին աշխատութիւնն է՝ գուբսը դանուած բանջարեղէնները ձմերոց փոխադրել ։ Եթէ բաց տեղ ի–ի– անկուած ըլլայ ։ — և դիտեցէք որ կանկառը բաղմամեայ տունկ մըն է ։ — պէտք է սառնամանիքներէն հողով պահպանել ։ Հողը կարելի եղածին չափ պէտք է բարձր դիզել ։ Աւելի սաստիկ սառնամանիքներուն՝ իբր ծածկոյթ դիզուած հողին վրայ աւելցնելու է յարդ ։ աղբ կամ եղեւինի ճիւղեր ։ Տակաւին գուբսը գըտնուող եղէգները սաստիկ սառնամանիքներէն առաջ՝ աղբածուները կամ

մառանը փոխադրելու է։ Տակաւին դուրսը սեպտեմբեր ունեցողը և զանոնք դեռ պահելով խոհանոցի համար գործածել փափաքողը թող ածուները տերեւով կամ աղբով ծածկէ։ Եթէ խիստ սաստիկ առնամանիքներ չէ պատահին, այս ածուներէն՝ մինչև ձմեռուան ամէնէն յառաջացած առները կարելի է թարմ սեպտեմբեր առնել։ Ծնէբեկի ծլարաններուն մեծ հոգ տանելու է. կարելի եղածին չափ պէտք է մոլախոտերէն և անոնց արմատներէն մաքրել, շատ աղբ ցանել և խորունկ թաղել։ Եթէ աղբայուր կայ, աղբի տեղ անով պէտք է առատ ջրել։ Հողը աղբով պարարտացունելու վրայ քանի մը գիտելիք. — Աղբախառն հողի մէջ կը տնկուին այն բոլոր կանաչեղէնները՝ որոնց հողէն դուրս ածած մասը միայն կ'ուտուի սովորաբար, ինչպէս կաղամբ, ընդիւղմբ, բողբոջմբ, գնդբիւղմբ, գնդիւղ ևն.։ Տարի մը առաջ աղբով պարարտացած հողի մէջ կը տնկուին այնպիսի կանաչեղէնները՝ որոնց հողին մէջ ածած մասը կ'ուտուի, ինչպէս ոլոռդէն, ճակնդեղ, տեսակ տեսակ արմատ-բանջարեղէններ, ոլոռ ևն.։ Կարո՞ւ է ըլլալ կրնան աղբով նոր պարարտացած հողի մէջ տնկուիլ։ Ոլոռներն ու լոբիները՝ բացի բալլէյեն, 2—4 տարի առաջ աղբով պարարտացած հողի մէջ պէտք է տընկել, որովհետև եթէ նոր աղբախառն հողի մէջ տնկուին, այս տեսակ տուներքը, թէեւ տերեւաշատ կ'ըլլան, սակայն բնաւ պտուղ չեն տար։ Եթէ թարմ աղբի տեղ շատ տարիներ մնացած ոչխարհաղով պարարտացուած հողը՝ բնականաբար արդիւնքը տարբեր կ'ըլլայ։ Աղբով պարարտացուելիք հողն՝ աղբը տարածելէ ետքը, պէտք է փորել շատ խորունկ, բայց հասատ գուղձերով։ Ամէն պարագայի մէջ ջանալու է, որ այս կամ յաջորդ ամառուան բոլոր պէտք եղած տեղերը փորուած և պարարտացուած ըլլան, որպէս զի յաջորդ գարնան ամէն բան կարգի դրուած ըլլալով իսկոյն մշակելու ձեռնարկուի։

2. ՇԱՂԿԱՆՈՅԻՆ մէջ ամէն աշխատութիւն Հոկտեմբեր ամառուան օգնէն կախում ունի. եթէ այս ամիս գեղեցիկ և տաք եղած ըլլայ, Հոկտեմբերի աշխատութիւնները Նոյեմբերի մէջ ալ կը շարունակուին։ Կատարուելիք գլխաւոր աշխատութիւնները են՝ բոլոր մատղաշ զարդաթուփերը, վարդերն ու թփիկները առատիկ ցուրտերուն դէմ պահպանել, դիւրաթեք ցօղուն ունեցողները գետին պառկեցունելով հողով ծածկել, իսկ անճկուն ճիւղեր ունեցողները չարդով պատատել, կամ կարճ թփիկները հողով, չարդով կամ եղեւնի ճիւղերով ծածկել։ Ասոր վերջին նիւթն ամենայարմարն է, որովհետև մուկերն անոր մէջ տեղ չեն շիներ, ապէ զատ՝ հողէն ոչ մի առաւելութիւնն ունի որ անոր չափ օգը չի խափաներ։ Բարձրացօղունք և մատղաշ զարդի ծառերն՝ ինչպէս ռոդոդենդրոններ, ռ-ր-վ-ր-ր (վ-ր-դ-ն-ռ-ռ, Rhododendron) և լ-ռ-ն-վ-ր-դ (Azalea) կը պահպանուին. ասոնց բոլորտիքը ցիցեր տնկելով և վերի ծայրերն իրարու փիացունելով, չարդ կազմուած լուրջն ամրողջովին չարդով, կանեփի քուղ (թել) երով, եղեւնի ճիւղերով ևն. կը ծածկուի։ Պտղատու ծառերու արիշներն (ձողիք) ալ նոյնպէս եղեւնի ճիւղերով ծածկելու է։ Պատատուկ տունկեր՝ ինչպէս ճ-ն-ղ-ռ-վ-ր-ղ (ճճաղգը)), ղ-ր-վ-ր-ղ (ռ-ռ-ր-ր-ն, վ-ր-ր-ռ-ռ. Clematis vitalba) ևն. և ռ-ր-ռ-ռ-ղ-ն

արիշներէն պէտք է վար առնել, հողին վրայ պառկեցուցնել և հոն ամէնքն իրար կապելէ վերջ հողով ծածկել։ Գոբոնոներու (հրանունկ) և ֆէնէնէրու և ուրիշ հասարակ մատղաշ սոխարմատ ծաղիկներու ածուները գրեթէ 15—20 սանդիմէթր բարձր տերեւի խաւով մը ծածկելու է։ Ջերմոցներն, ուլեաներն ու հասարակ տունկեր պահելու տեղերը կարելի եղածին չափ առտ պէտք է հովթափել, բոյսերը մաքրել և բոլոր փտած մասերը զգուշութեամբ հեռացուցնել։ Այս տունկերը ջուրի շատ պէտք ունին, ուստի եթէ ջրել պէտք ըլլայ, պայծառ օդին ընելու է և առաւօտին վերջ հովթափելու է։ Նոյնպէս սենեակի տունկերուն փոշին առնելու է և տերեւատունկերու տերեւները գաղջ ջուրի մէջ թաթխուած սպունգով մը մաքրելու է։ Կարելի եղածին չափ ատեպ պատուհանները բանալու և գեղեցիկ օդերուն տունկերը դուրս հանելու է, որովհետև մաքուր օդը բոլոր տունկերուն ամենապատուական դեղն է։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31 ՔԵԱՆՈՒՆԻ ԷՎՎԷԼ

1 Երեքշաբթի ԺԱ. Սրբոցն Յակովկոս և Իրաւափառաչ վկայիցն։ Լտ. Դեկտեմբեր 14։ Տճ. Զիւլհիճէթ (օր 29)։

2 Չորեքշաբթի ԺԲ. Պահք։ Լտ. Դեկտեմբեր 15։

3 Հինգշաբթի ԺԳ. Սրբոց հարցն Եզիպտացւոց՝ Պօղոսի, Պօղայ, Մակարայ, Եւագրի, Յովհաննու գրեցւոյն, Յովհաննու կաթնահատակին, Նեղոսի, Արսէնի, Սիսիանու, Դանիէլի, Սրապիոնի, Մակարիոսի, Պիմէնի և այլոց սրբոց հարց։ Լտ. Դեկտեմբեր 16։

4 Ուրբաց ԺԴ. Պահք։ Տոմ. Քաղոց (օր 30)։ Լտ. Դեկտեմբեր 17։

5 Շաբաթ ԺԵ. Սրբոցն Նիկողայոսի և Գրիգորի սքանչելագործ հայրապետացն. և Միւռոնայ եպիսկոպոսին։ Լտ. Դեկտեմբեր 18։

6 ✻ Կիրակի ԺԶ. Գ. Յիսնակաց։ Բարեկենդան պահոց Սրբոյն Յակոբայ։ Յն՝ Նիկողայոսի հայրապետին՝ պաշտպանին նաւավարաց։ Լտ. Դեկտեմբեր 19։ Տօն Անուան Նիքոլա Բ. Կայսեր Ռուսիոյ։

7 Երկուշաբթի ԺԷ. Պահք։ Սրբոցն Մինասայ, Երմոգինէսայ, Գրաբոսի, և կամաւոր ազգատացն Յովհաննու և Ալեքսիանոսի։ Լտ. Դեկտեմբեր 20։

8 Երեքշաբթի ԺԸ. Պահք։ Սրբոցն Կուռնելիոսի հարիւրապետին և Շմաւոնի ազգականին Քրիստոսի, և Պօղիկարպոսի հայրապետին Զմիւռնիոյ. և վկայիցն՝ որք ընդ նմա կատարեցան։ Լտ. Թուվմայի առաքելոյն։ Դեկտեմբեր 21։

9 ✻ Չորեքշաբթի ԺԹ. պահք։ Յղութիւն Ս. Աստուածածնի յԱննայէ։

Քայամ. Քաղոց (օր 30)։ Ջմեռնամուտ և արեւադարձ այծեղջեր · ցերեկն սկսանի երկարիլ և գիշերն կարճանալ ։ Ցն* Ցրղուխին Ս· Աստուածածնի յԱննայէ ։ Լտ. Դեկտեմբեր 22 ։ Տճ. Արիֆէ ։ Լվվէլի արպային, որ է սկիզբն քառասուն աւուրց առաջնոյ մասին ձմեռան, որ կոչի Գարա գըշ· Ձեմհերիր ։ Կիւն տէօնիւմիւ ֆուրճունասը ։ Հր. Ծոմ վասն պաշարման Երուսաղէմի ի Նաբուգոդոնոսորայ։ Տճ. Պուրճի ձէտի (այծեղջիւր)։

10 Հինգշաբթի –յ· պահք ։ Սրբոցն Եւստաթիոսի , Օքսենտիոսի , Եւգինէոսի, Ովբեստեսի և Մարդարիոսի ։ Լտ. Դեկտեմբեր 23 ։ Տճ. Դուրպան պայրամը , աւուրս չորս ։

11 Ուրբաթ –է· Պահք ։ Լտ. Դեկտեմբեր 24 ։

12 Շաբաթ բ֊յ· Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին, Մարուգէի ծրգնաւորին և Մելիտոսի եպիսկոպոսին ։ Ցն* Սպիրիդոնի եպիսկոպոսին ։ Լտ* Ծնունդ Քրիստոսի ։ Դեկտեմբեր 25 ։

13 ✻ Կիրակի բէ· Դ· Յիսնակաց ։ Լտ. Ստեփանոսի նախավկային ։ Դեկտեմբեր 26 ։ Տար. Ծննդեան Եօթիւս Ա· Թագաւորին Յունաստանի . 1845 ։

14 Երկուշաբթի բ֊յ· Սրբոց հայրապետացն Իգնատիոսի և Ադդէի. և Մարութայի եպիսկոպոսին ։ Հարսանիք ։ Լտ. Յովհաննու աւետարանչին ։ Դեկտեմբեր 27 ։

15 Երեքշաբթի բէ· Սրբոցն Թէոդոսիոպոլ եպիսկոպոսին, և Թէոդիայ վկային. և չորից զինուորացն՝ Բասոսի, Եւսեբի, Եւտիքի և Բասիլիդեայ ։ Լտ. Մանկանցն Բեթղեհէմի ։ Դեկտեմբեր 28։

16 Չորեքշաբթի գ֊յ· Պահք։ Ա· Արամ (օր 30) ։ Լտ. Դեկտեմբեր 30 ։

17 Հինգշաբթի դ֊է· Սրբոց կուսանացն Ինդոսի և Դոմնայի, և Գղերիկոսի քահանային, և երկուց բիւրուցն ։ Լտ· Դեկտեմբեր 30 ։

18 Ուրբաթ –յ· Պահք ։ Լտ. Դեկտեմբեր 31 ։

19 Շաբաթ –է· Նախավկայ և ի Քրիստոս հաւատացեալ անդրանիկ Քաղաւորին Սրբոյն Աբգարու ։ Լտ. Յունվար 1 և տարեմուտ 1910 Քուսականի նոր տոմարին և Տն* Տնօրէնութեան Տեառն ։

20 ✻ Կիրակի բ֊յ· Ե· Յիսնակաց ։ Լտ. Յունվար 2 ։

21 Երկուշաբթի բէ· Սրբոց քահանայիցն Աբրահամու և Խորենայ . և Անաբաձի բժշկացն Կոզմայի և Դամիանոսի ։ Հարսանիք ։ Լտ. Յունվար 3 ։

22 Երեքշաբթի դ֊յ· Սրբոցն Աստուածատոյ վկային ։ Լտ. Յունվար 4 ։

23 Չորեքշաբթի դէ· Պահք ։ Լտ. Յունվար 5 ։

24 Հինգշաբթի գ֊յ· Սրբոցն Դաւիթ մարգարէին և Յակոբայ առաքելոյն ։ Ցն* Ձրագալոյց Ծննդեան ։ Լտ* Յայտնութիւն Տեառն ։ Յունվար 6 ։

25 Ուրբաթ գէ· Պահք ։ Ցն* Ծնունդ Տեառն մերոյ. և ուտիք է նոցա միչեւ ի չորս Յունվարի ։

26 Շաբաթ –յ· Սրբոցն Ստեփանոսի նախասարկաւագին և առաջին մարտիրոսին ։ Ցն* Բ· օր Ծննդեան, և տօն Ս· Աստուածածնի ։ Լտ. Յունվար 8 ։

27 ✻ Կիրակի –է· Զ· Յիսնակաց ։ Ցն* Գ· օր Ծննդեան և Ստեփանոսի նախավկային ։ Լտ. Յունվար 9 ։ Տար· Դահակալութեան Մուհամմէտ Ալի Շահին Պարսից· 1906 ։

28 Երկուշաբթի բ֊յ· Սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պողոսի ։ Լտ. Յունվար 10։

29 Երեքշաբթի բէ· Սրբոց որդւոցն որոտման Յակոբայ առաքելոյն և Յովհաննու աւետարանչին ։ Բարեկենդան

պահոց Յիննդեան ։ Լ. Ց. Յունվար 11 ։ Հր. Սէբաք (օր 30) ։

30 Զորեքշաբթի ԽՅ. Ա. օր պահոց Յիննդեան ։ Լ. Ց. Յունվար 12։ Տճ. Մուհարրէմ (օր 30). և տարեմուտ 1328 Յուլականի Հիճրէթին։

31 Հինգշաբթի ԽԼ. Բ. օր պահոց Յիննդեան։ Լ. Ց. Յունվար 13։

ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԸ

1. Այս ամսուան համար աշխատելու ուղղութիւն մը տալ գրեթէ անկարելի է, որովհետեւ օդը խիստ փոփոխական է և երկրին կլիման ալ մեծ դեր կը կատարէ։ Շատ մը տաք երկիրներու մէջ Հոկտեմբերի և Նոյեմբերի աշխատութիւնները Հիւսիսի տեղի կ'ունենան, մինչդեռ լեռնային և ցուրտ երկիրներու մէջ բացօթեայ ո՛չ մէկ աշխատութիւն կը կատարուի, եթէ փորելը տակաւին աւարտած չէ, ձմեռ չեկած՝ այս աշխատութիւնը շրջացնել ջանալու է։ Եթէ օդը կերպով մը ներէ՝ մէջը բանջարեղէն պահուած փոսերն ու տեղերը պէտք է բանալ, մաքրել և փտելու սկսողները հանել. իսկոյն խոհանոցի գործածելու համար, Հողի կամ աւազի մէջ թաղուած բանջարեղէնները ամէպ աչքէ անցուցնելու է, և եթէ ասոնք սառած ըլլան և խոհանոցի համար գործածել հարկ ըլլայ, բայց տեղէն իսկոյն տաք խոհանոց փոխադրելու չէ, այլ տաքցած և սառնամանիքէ զերծ տեղ մը փոխադրելով ապահովելու է որ սառը լուծուի։ Ձմեռուան համար տանիքի մէջ տարածուած սոխն ալ մէկէն պէտք չէ խոհանոց բերել։ Սառնամանիքներուն՝ սոխերուն վրայի չարդէ ծածկոյթը պէտք է աւելի շատցնել։ Անձիւն ձմեռուան և խիստ սառնամանիքի պահուն բացօթեայ ձմեռուան տունկերը (ազնո՛ւ, ըռ-ֆն, Բ-ոլ եւլն.) քիչ մը տերեւով ծածկելու է, եթէ Դեկտեմբերին գետինը սառի և շատ աղբայուր կուտակուած ունենաք, հոգին վրայ տարածեցէք։ Աղբայուրով պարարտացնելը շատ անգամ՝ չոր աղբով պարարտացնելէն աւելի արգասաբեր կ'ընէ երկիրը։ Պարտիզպանութեան յատուկ բոլոր գործիքներն այս ամսուան պէտք է լաւ քննութենէ մը անցուցնել, մնասուածները նորոգել։ Խեչակ (նեցուկ) ներ, թուանշան կրող տախտակներ, պիտակներ պէտք է պատրաստել, յարդէ ծածկոյթներ հիւսել տալ եւլն.։

2. Ծաղկանոցին մէջ ալ այս ամիս միայն ադր կը ցանուի, և կը փորուի ու կը պեղուի։ Այս ամսուն կրնայ ցանուիլ Գարնանածաղիկ (Primula veris) և Ըլճենի (Primula auricula) ցանուիլ։ Այս ամսուան գլխաւոր զբաղումն է տընկարաններուն և աղբածուներուն ծածկոյթները մերթ վերցնել և մերթ դնել ու կարելի եղածին չափ վերոյիշեալ տեղերը հովթափել, այսինքն կա՛մ պատուհանները բոլորովին հանել և կա՛մ փայտով մը բաց պահել։ Գլխաւորաբար պայծառ և ոչ շատ ցուրտ օդերուն ընելու է ասիկա։ Եթէ բոյ-

սերն որ և է տեղ պահել հարկ ըլլայ, պէտք է միշտ զանոնք մաքրել, փտած մասերը հանել և կարելի եղածին չափ օդաւէտ ու լուսաւոր պահել։ Սաղարթաւոր տունկերը՝ նոյեմբեր ամսուան մէջ քսուած կերպով մաքրելու և լուալու է։ Դուրսը բաց տեղ այլեւս ծաղիկ չի բուսներ. սակայն ջերոցներու, սենեակներու մէջ կարելի է բուսցնել։ Նոյեմբերի սկիզբը ծլող հովտաշուշաններ եթէ լաւ խնամուին՝ Մնուենդին կը ծաղկին։ Ջերոցներու եւ սենեակի մէջ դափնեդէմը (Laurus tinus)կը ծաղկի, եթէ քիչ մը տաք պահուի, բայց աստիկ տաքին ծաղիկը կը թափի։ Նոյնպէս էպիֆիլլումն (գլ. (épiphylle) Դեկտեմբերի վերջերը կը ծաղկի, եթէ տաք տեղ մը դրուած ըլլայ։ Գաղթական յիւրն կոչուածներն ալ այս ամսուան մէջ շատ դիւրաւ ծաղիկ կը բառնան. նոյնպէս հալոթոման յիւրիններն, եթէ Օգոստոսի վերջը կամ Սեպտեմբերի սկիզբը տնկուած ըլլան։ Զինական քրիզանթեմները (կովացընծուկ) եթէ շատ կանուխ ցանուած են, կրնան մինչեւ նոր տարի իրենց ծաղիկները բանալ։ Թէեւ վերոյիշեալ ծաղիկները յառաջ բերելը շատ մը մեծ կամ փոքր դժուարութեանց հետ կապուած է, սակայն ասոր փոխարէն ծաղկասէրին ուրախութիւնը չափ ու սահման չունենար, եթէ իր յարատեւութեամբ յաղթի՝ — մինչ դուրսը բնութիւնը սառոյցի ու ձիւնի մէջ կը թաղուի, — սենեակի մէջ ծաղկալից տունկեր յառաջ բերելու։

* * *

Բարիզի Մուսէոնին մէջ Պրն. Պրէալ և Պրն. Ձիւսթինիանի՝ — տեսնելով որ խնաւ գաճէ սալոյատակի մը վրայ իբր 20 ժամ մնացած զանազան հունտերու ծանրութիւնը 100 ին 55 աւելցած էր, — գաղափարն ունեցան 100 ին 20 համեմատութեամբ ջուր պարունակող հողի մէջ այդ հունտերը ձգելու, անոնց մօտ ցանելով միանգամայն՝ հասասար կշիռով չի թրջուած հունտերու քանակ մը։ Այժիս մը վերջ քաղեցին բոլոր հունտերուն օդային մասերը.— թրջուած սերմերէն եղածները չորնալէն ետք՝ միւսներէն 6 անգամ աւելի կը կշռէին։

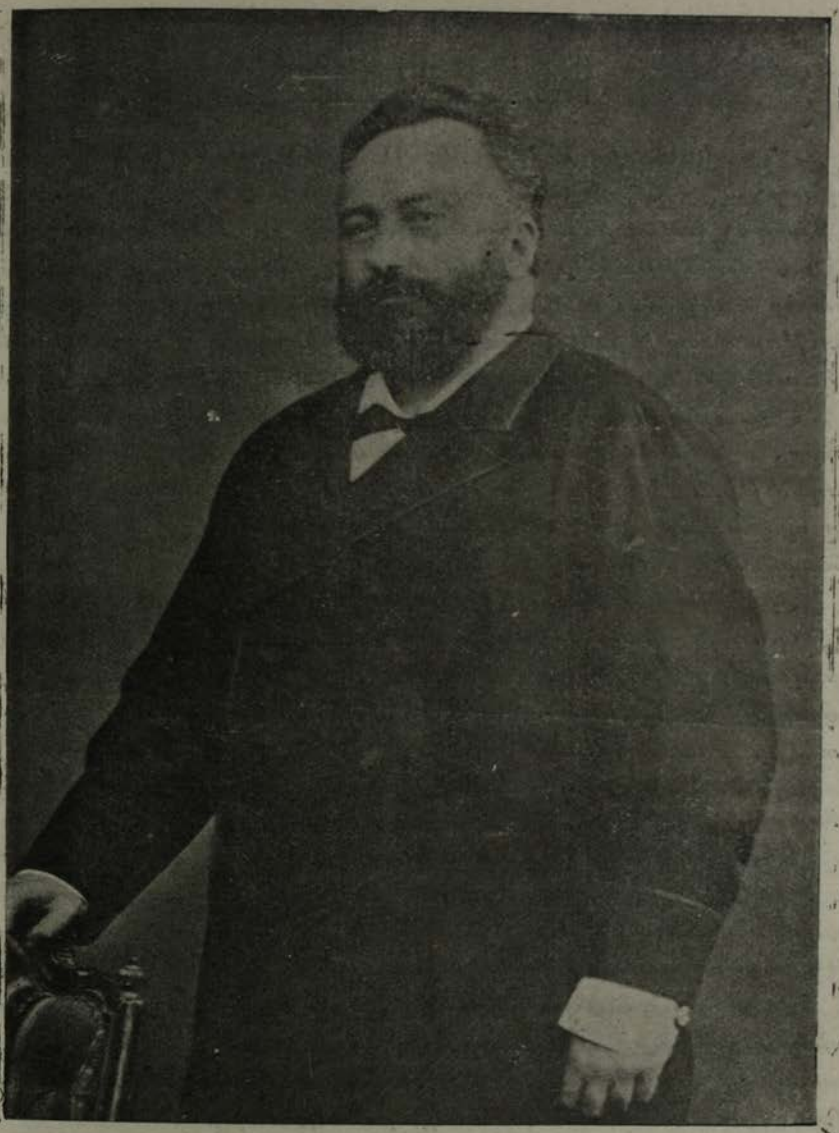

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑԸ

ԲԱՍ

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆՏԻՊ ԷՋԵՐ,
ՑՕԴՈՒԱԾՆԵՐ, ՓԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ,
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ,
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵՐ,
ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐՆԵՐ ՄԵՌԱՒ
ԵՒ ՈՂՋ ԱԶԳԱՅԻՆՆԵՐՈՒ
ԵՒ ԱԿԱՆԱՒՈՐ
ԴԷՄՔԵՐՈՒ
ԵՒՆ. ԵՒՆ.

ամ. Սահմանադրութեան հիմնադիր՝ Միհհաս Բաշայի խորհրդատու եւ նշանաւոր գրագէս, **ԴՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ**

Ծն. Իւսկիւտար, 1834, Դեկտեմբեր 9 — Մեռ. Բարիզ, 1886 Օգոստ. 5

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Կեանքիս մէջ օր մը չէ եղած որ չ'ապշիմ։ — Այս աշխարհիս մէջ այնքան անիրաւութիւնք կան և այնքան խեղճ է մարդս, որ արդարութեան զգացումն որ ունինք մեր նեղսիրտ դին և մասնաւորեան զգացումը մեզի կ'ուսուցանեն թէ այս աշխարհը անցք մըն է միայն մեզի համար, կամուրջ մը։ — Տգիտութեան առեն աւելի հանգստաւէտ կեր և այսօր չ'հանգստացողները գիտուններն են։ Չ'հանգստացողնե՞րը, ո՛ դիտէ թէ չ'են հանգստանար։

Ինչ որ ունայնութիւն, խաբէութիւն կայ ամէն բանի խորը, այն ոմանց մտածութիւնը սուտով կը նեղկէ, ոմանց ալ հեգնութիւնը կը գրգռէ։ Միթազ կայ որ աւելի պատնութիւն կը պարունակէ քան թէ արտասուք։ Կ'ըսեն թէ Մոլիէռ իր ժամանակին ամենէն մեծ մարդն էր։

Որ և է ձեւի մէջ, ամեն ձեւի մէջ, սիրէ՛ գրականութիւնը, այն միայն կը մնայ։ Օ, կատակ, ամեն բանէ կը դատրի մարդ, վայելքներէ կը հրաժարի, իր պատրանքներէն, իր յոյսերէն, կիրքերէն, իզձերէն, ամեն ունեցածէն, ամեն ղգացածէն, բան մը չ'մնար, դեռ կը մնայ գրականութիւնը, որ հոգեզուարճ բերկրութեանց աղբիւր մը կ'ըլլայ բացառիկ վայրկեաններու մէջ։

Ամենայն ինչ նեղսրտնկատ[illegible]ն է ախեզերաց մէջ, և ինչպէս նեմեսեան կարգին մէջ՝ այնպէ՛ս ալ բարոյական կարգին մէջ կա՛յ նեղսրտնկատութիւն, և բարոյական կեանքին մէջ նեղսրտնկատութիւնը՝ արդարութի՛ւնն է։

Յուզմունքը կենդանութեան նշան է, բայց անոգտաւսակ յուզմունքը ամուլ ճիգերով կ'սպառէ Աղբին ոյժը։ Երեւակայեալ վտանգի մը դէմ խիզախելով, չատ անգամ իրական վտանգին դէմ անպատրաստ կը գտնուի մարդ։

Ալեկոծութեան ժամանակ, երբ խեղ ալիք և բուռն հողմանք միայն կ'իշխեն նաւուն, օրդ ա՛յն ատ ոգի կը վարէ զեկը, է՛ն յաստին նաւապետին և անհնազանդելին իսկ իրաւունքն է, երբ արիւթիւն զգայ յինքն, զեկը ձեռք առնել և վարել նաւը. այդպիսի յանդգնութեան նախատրամադրու-

թիւնը՝ նաւուն փրկութիւնն է։ Երանի՛ իրեն եթէ նաւն ի խաղաղ նաւահանգիստ առաջնորդուց, և ուրիշ՛ երանի եթէ այդ պարտաւորութիւնը կատարելէն ետքը ապրեցաւ անյայտ եղաւ ամբոխին մէջ, աննշան՝ ինչպէս էր առաջ։

✍ Ո՞վ կ'ըսէ թէ մարդուս կեանքին պարագաները չ'են ճկիր նաեւ երբեմն բարեյաջող պատահականութեանց. ո՞վ կ'ըսէ թէ ամեն մարդ՝ հաւասար կերպով՝ դժբախտութեան կիրքը կը կրէ ծնած օրէն մինչեւ մեռած օրը։ Ես որ առաջ չէի հաւատար, հիմա կը հաւատամ բացառութեանց։

✍ Ամերիկացի աղջիկ մը նոր և ուժով հողի վրայ բուսած ծաղիկ մըն է որ ամեն կողմէ ծիլ կ'արձակէ բայ օդի մէջ, Եւրոպացի աղջիկը գրեթէ նման է ջերոցի մէջ հասած տունկի. մէկուն արև պէտք է որ չ'նքզուի, միւսին գոյ տեղ պէտք է որ գոյնն ու հոտը պահէ։ Ամերիկացի աղջիկը կրնայ չառաջնորդել, Եւրոպացի աղջիկը միշտ կ'աղափարի. Ամերիկացի աղջիկը ազատ է մինչեւ որ ամուսնանայ, Եւրոպացի աղջիկը ազատ կ'ըլլայ երբ ամուսնանայ։

✍ Ամենայն ինչ կ'աղօթէ յաստիս. ժամեր կան, այնպիսի խորհրդաւոր ժամեր ուր ամենայն ինչ արարչութեան մէջ կը տեսնես որ աղօթքի դողով բռնուած է, թռչունը, ծաղիկը, տունկը, աւազի հատիկը. ամենայն ինչ կը սարսռայ, կ'արտասուէ ու կը պաղատի։ Եւ միայն մարդս պիտի չ'աղօթէ, մարդս որոյ վրայ կը խաւժէն աղէտք, որ բոլոր բնութեան մէջ անժառանգեալ՝ ինքն է միայն որոյ միխիթարութիւնը, յոյսն ու մեծութիւնն է խօսիլ ընդ Աստուծոյ։

✍ Բանաստեղծը անառեսանելին կը նշմարէ, և ինչ որ ուրիշները կը նշմարեն՝ նա կը տեսնէ. բարոյական մարդը կը նախազգայ, բանաստեղծը կը մարգարէանայ։ Իրաւունք ունէին Լատինք որ մարգարէ ու բանաստեղծ միեւնոյն բառով կը բացատրէին։

✍ Օրհնեալ ըլլայ գրիչը. եթէ անպիտան ալ է ուրիշներուն համար, միշտ օգտակար է գրողին համար։ Նա միայն կը ներէ մեզի կարդալ ինչ որ գրեցին մեր ներսի դին արկածք կեանց՝ և անոնց վրայ խորհրդածութիւնք, ընթերցմունք և այլ հաղորդակցութիւնք իրաց և անձանց հետ, և ինչ որ գրեց ի

յաւիտենից աներեւոյթ ձեռք մը անվրդովելի դիրքով . . . : Նա միշտ կ'ախտիւ մեզ և երբէք չ'ամչցներ՝ եթէ դրողը ինծի պէս քաղաքին ունենայ ժամանակէ մը ետքը դրածն ի հուր դատապարտելու :

Բարիզ աշխարհի քաղաքն է, Լոնտոն աշխարհի ոստանն է. Բարիզ պ'երգէ, Լոնտոն՝ պատկառելի. Բարիզի յատկանիշն է վայելչութիւն, Լոնտոն մեծվայելչութիւնն է. Բարիզ ցնծուն և արթուն, Լոնտոն՝ դործօն և խոհուն. Բարիզ ամեն բանի ծաղրածու, Լոնտոն՝ ամեն բանի ակնածու. Բարիզ այսօր ձեռնարկէ՝ վաղը ձեռնթափ, Լոնտոն՝ անյողդողդ ձեռնարկու. Բարիզ հաւասարութեան քաղաք, Լոնտոն՝ ազատութեան քաղաք. Բարիզ միշտ կը խլրտի, Լոնտոն՝ երբեմն կը շարժի : Բարիզի մէջ փողոցները կ'ապրին մարդիկ, Լոնտոնի մէջ տուները կ'ապրին. Բարիզ եկեղեցի երթալն ամօթ կը համարուի, Լոնտոն եկեղեցի չ'երթալն ամօթ է : Ընտանիք, կրօնք, ահա երկու մեծ բան՝ որոնցմով անկարելի է որ ազգ մը մեծ չ'ըլլայ :

. . . Աշխարհի իրական աշխարհն մը մէջ փոխադրել ընթերցողը՝ ուր դծուծ չաներ ու ազկատկ կիրքեր միայն կը շարժին ու իւսես կուդան, ուր խղճմտանաց, պատուոյ և սիրոյ առուտուրի մը մէջ բռնուած կը տեսնես ամեն կարգի մարդիկ, ի վաճառ հանելով՝ սա իր ակղուն քները, նա իր առաքինութիւնը, մին հաւատքը, միւսը սէրը, սա իր տոհմին պինանչանքը, նա իր տաղանդը. ինչ որ ղղուանք կուտայ մարդուն, կաթոտ կիներ, պօսպօսող պատանիներ, չամիուչ ծերունիներ՝ որոնց չունչը ապականութիւն մըն է թարմ և աղարծի մանկութեան, չռայլութեան և չուայտութեան չուրջը դարձող չորիկ երիտասարդներ, և անոնք որ իրենց անձը առելու չատ պատճառներ ունին՝ զայն ամենուն սիրոյն ընծայելու պատրաստ վարպետներ : Իրաւ է որ՝ Բարիզի կեանքն ալ լի է այսպիսեօք :

Ֆ. Ա. Օրբեան

ՄԻՀՐԱՆ ԴՈՒՐԵԱՆ

Դուրեան Սրբազանի աշխարհականութիւնն ու Սակաւարգութիւնը

Ա. ԱՔԱՅԻ ՕԺԻՏԸ

«Եւ ես նմա Քաղէբ ըստ սրտի նորա զբօսանս բարձանց եւ զբօսանս հովտաց»
(Դատ. ա. 15)

Ո՛չ ծաղիկ մը կար՝ ո՛չ ալ ծառ
Հողին վրայ հարաւի.
Ջիկար ցողի շիթ մը պայծառ
Թուփին վրայ ծարաւի:

Անկոխ երկիրը կտրած էր՝
Կուրծքին վրայ հոգանի
Միայն այրուցքն էր որ կ'ըզգար
Արեւակէզ խարանի:

Երբեմ սարեկ մը սիրական
Ձեր երգած ձոս առագին,
Շուք ո՛ւղ չիկար որ աղջկան
Քօղ մը ձըգեր երագին . . .

Օձը միայն կը սողոսկի
Երակներեն այդ գեսլին,
Որ կեանքի հոյզն ալ տատասկի
Փըշաճաղում մ՛եր ինկին :

Այդ վայրն օժիտն եր Սոսյի
Ձոր հայրն ուզեց տալ իրեն,
Երեք մը չո՛ր ու ամայի՝
Ձո՛ւրկ սահմանի ամպերեն :

Քաղեքի աղջիկն ո՛րքան դըժկամակ
Դիտեց այդ տըխուր պատկերը հառնակ . . .
Այտերը կարմրած ցոլքերով տեղի՝
Արցունքիս աչքե՛րը դարձուց մեկդի,
Ու կանչեց . «Հա՛յր , հա՛յր , ա՛յս է գեղեցիկ
Սոսյիդ օժիտն անո՛ւրջ ընկեցի՛կ : »
—Ի՞նչ կ՛ուզեիր որ տայի քեզ , աղջիկ :

* * *

—«Տե՛ս , ո՛չ ծառ կայ՝ ո՛չ ալ ծաղիկ
Հողին վրայ հառաչի .
Շուք ու կրնդրուկ կ՛ուզե , հայրիկ ,
Հոգւոյս թաղուկը ցաւի :

Չիկայ աղբիւր մը պըսպղուն
Հողին վրայ հառաչի .
Գիլ գիլ ջուրեր կ՛ուզե օղուն՝
Մարմնիս բըրծանիքը կաւի :

Մարգ ու երկինք չունին ձանձնչ
Հողին վրայ հառաչի .
Լո՛յս ու գոյներ կապոյտ՝ կանանչ՝
Կ՛ուզեն աչերըս ծաւի :

Չիկայ բառնուիմ մը վերելեակ
Հողին վրայ հարատի,
Նօսր ընկղումի կ'ուզէ ազեակ
Հեռը լանջիս ծարաւի:

Զունի թըռչուն մը կամ թիթեռ
Այդ վհոռս հողն հարաւին.
Երգ ու զգիաւիմ կ'ուզեմ ես, դեռ
Չըզգացած խաթն իրաւին:

Միրո՛յս հաւատ՝ տուր ինձ խրճիթ
Ղզօսանաւիներն անհատի,
Բլուրի կողեր, գետ ու ծովծով,
Միմիա՝ ու բոյն մը ժայռի:

Թևերն՝ որ գիս պիտի գըրկեն՝
Գըտնեմ վերեւ մը հեռուն...
Լռզանիմ մը գոլ աղբերակին,
Դաշարն հովէն շուխուրուն:»

Գոռովո՛ զոր չի'ր զըրգացած այնիան՝
Ժըպտեցաւ Բաղէք, ու տուաւ աղջկան
Սառակի մը մօս դըրախտ մը յուրթի,
Որ կեանքին իր բոլոր հեշտանիմովն յորդի...:

Խլմիր, 16 Ապրիլ 1908

ՁԵՌԱԴԻՐ ԱԼՊՕՄԷ ՄԸ ԱՐՏԱԴՐՈՒԱԾ

Գրողին հաւատար իր հին յօդուածներուն ը փերջանը հետզհետէ ամբողջ իր երեսէն յուզումներուն, ուրախութենց, տխրութենց, սէրերուն եւ ատելութենց, մէկ խօսքով՝ ամբողջ իր երեսին կեանքին վերյուշումն է ա ր ը ընթերցումը: Երանի՛ այն գրողին որ այդ յօդուածներէն շատ քանի չունենար ջնջելիք . . . :

ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

12/3/902

ՄԻՆԱՍ

ՉԵՐԱԶ

ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՐԸ

Ժողովուրդը «նօթ քոյրեր» դրած էր անունց անունը։ նօթ դեռահաս աղջիկներ էին անոնք, Բալուի մէկ թաղին մէջ հաստատուած նօթ հայ ընտանիքներու զաւակ։ Ճաչակներու և զարգարներու նոյնութիւնը, բարի դրացութեան կապերու միացնալով, անբաժանելի բարեկամներու վերածած էր զանոնք։ Գրէթէ իրարու տարեկից և Հայաստանի զեղջկուհիներուն նման զուարճութեան զգեստը հագած, որ խաղալուհիներու զգեստը կը յիշեցնէ, «նօթ քոյրերը» առիւն կիրակի իրարու կը պատահէին Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցին, խաչաձև հոյակապ չէնք, վայելչագեղ և վեհափառ գմբէթով մը պսակուած։ Ամառը, տնական գործերը վեր-

Ջայնելէ յետոյ, ամեն երեկոյ կը հաւաքուէին սիրուն Թագուհիին տունը, որ եօթ բարեկամուհիներուն մէջ ամենէն ազդեցիկն էր, և թև ի թև կ'երթային այն պարտէզները ու այգինները որոնք Եփրատի արևելեան ճիւղին՝ Սրածանիի եզերը կը տարածուին։

Բալուի բնակիչները, որոնց սովորութիւնն է ամեն երեկոյ ճիվի հաճոյքը վայելել Սրածանիի դիւթիչ ափերուն վրայ կանաչ անտառներով պսակուած լեռներու ստորոտը, կը հիանային այն թուխ գեղուհիներու մեղուախումբին վրայ որոնց նայուածքը նուաղուն էր, ժպիտը գրաւիչ, և որոնց մազերու ծանր հիւսկէնը մերթ մինչև կոճիկը կ'իջնէր։ Մանաւանդ ուրբաթ օրերը կը հիանային անոնց վրայ, երբ Թագուհին, պարագլուխ դարձած, ձեռքը մետաքսէ թաշկինակ մը կ'առնէր իր դեռատի բարեկամուհիներուն պարը կառավարելու համար։ Պարուհիներու կենդանի չղթային գլուխը կ'անցնէր և իր ճամուկը կը ծածանէր, յաղթական բանակի մը դրօշակրին պէս խրոխտ։ «Եօթ քոյրերը» ընդհարապէս կը պարէին հայկական պար մը, թափօրի պէս ծանր ու հանդիսաւոր, որուն կ'ընկերանար մելամաղձիկ երգ մը որ կը սկսէր սա բառերով.

Էկաւ ի Բարկևնդան, կ'երթայ ի զատիկ.
Ջուրիկ, մկիս ի մկիս ինձո՞ր տի զատիկ։

* * *

Կոյս սրտերու այս միամիտ երջանկութիւնը երկար չը պիտի տևէր։

Սասունի խիզախ հայ լեռնականները 1894ին Օսմանցիներու անբռնաբարելի լուծը թօթվել փորձած ըլլալով, հայ ժողովուրդը կայսրութեան մահմետական ցեղերուն ատելութիւնը գրգռած էր իրեն դէմ։ Հայկական ջարդերու կարմիր շարքը, Սասունէն սկսելով, յաջորդ տարին բոլոր հայաբնակ նահանգներուն վրայ կը տարածուէր։ Սոսկալի լուրեր կը հասնէին մինչև Բալու և Ջրիսառնեայ ժողովուրդին սիրտը կը սառեցնէին։

1895ի նոյեմբերին սկիզբները, «Եօթ քոյրերը» Թագուհիին տունը կը հաւաքուէին, ոչ թէ խնդալու կամ չաղակրատելու, այլ ահաւոր բօթեր հաղորդելու համար իրարու։ Անոնք լսած էին իրենց հայրերուն կամ եղբայրներուն քստմնելի պատմութիւններ փախաչը Սասունի, Տրապիզոնի, Էրզրումի, Երզընկայի

կայի, Բաբերդի, Պիմլիսի, Տիարպէքիրի, Ուրֆայի կոտորածներուն վրայ...

«Ինչ պիտի ընենք, Տէր Աստուած, գոչեց Մարիամը, խումբին ամենէն դեռահասը, Թագուհիին վրայ յենլով իր դողդոջուն մարմինը։ Ինչ առենէն կարգը մեզ պիտի գայ։ Կ'ըսուի թէ մեր քաղաքին մահմետականները ղէնք կը պահեն կամ իրենց եաթաղանները կը սրեն մեր վրայ յարձակելու համար։

— Բայց ըսող ալ կայ թէ, ընդմիջեց մատղաշ Սուլթանիկը, այդ գաղանները կիներուն կը խնայեն ընդհանրապէս։ Կ'անպատուեն զանոնք, բռնի կ'իսլամացնեն և հետերնին կ'առնեն անոնց կամքին հակառակ, այլ քիչ անգամ կը պատահի որ սպաննեն։ Իրենց հրահանգ սրուած է որ միայն ողջանգամ այրեր կոտորեն։

— Աղուո՛ր միխթարանք, պատասխանեց Թագուհին, որոյ խօսքերուն միչտ ակնածանօք կ'ունկնդրէին միւսները։ Մեզ համար ինչ կ'արժէ կեանքը մեր հայրերու, մեր եղբայրներու, մեր նշանածներու կոտորումէն յետոյ։ Մեզ պիտի ստիպեն ամուսնանալ հրէշներու հետ զորոնք կ'առնենք մեր հոգւոյն բոլոր զօրութեամբ. մեզ պիտի հարկադրեն հրաժարիլ Քրիստոսի անուշիկ հաւատքէն, և մեր պատուոյն պիտի դպչին, որ մեր կեանքէն աւելի նուիրական է մեզ համար. միթէ մահը հազար անգամ աւելի նախընտրելի չէ։ Ինձ գալով, ես որոշած եմ հետևիլ Միասուն գիւղի այն Հայուհիներու օրինակին որոնք Եփրատ գետը նետուեր են անպատուութենէն ձերթ մնալու համար։ Ջարդը սկսելուն պէս, պիտի վազեմ գետեղերը ուր այնքան անգամ պարած ենք միասին, երեսս խաչ մը պիտի հանեմ և անվախ պիտի նետուիմ Արածանիի ալիքներուն մէջ։

— Կեցցե՛ս, պոռացին դեռատի Հայուհիները, իրենց պարագլուխին ազդու չեչտէն ելեկտրացած։ Մենք ամենս ալ քեզ պիտի հետևինք։ Մեր վերջին պարը պիտի ըլլայ այդ։»

* * *

Նոյեմբեր 5ին կը սկսէր Բալուի առաջին ջարդը։

Միւֆթիին թուրքերուն գլուխն անցած էր, որոնք յոտից ցգլուխ զինուած էին և քաղաքին հիւսիսակողմը բարձրացող

բերդին առաջաւոր հատուածը։ «Մուհամմէտ զաւակներ, ըսած էր անոնց՝ անպնդագոչ ձայնով, Այլիֆան ձեզ կը հրաւիրէ ճշմարիտ մահմետականի պարտաւորութիւն մը կատարելու։ Դուք այսօր կոչուած էք ընդմիշտ ընկել Բալուի Հայերը, մեր հատաքին թշնամիները։ Ժամավաճառ մի՛ ըլլաք թալլելով։ Սպանեցէ՛ք, սպաննեցէ՛ք, սպաննեցէ՛ք։» Եւ հայհոյական խաղերուն վրայ մղած էր այդ բարբարոսները։

Անոնցմէ մեծ մը կը բարձրանար իսկոյն անմոլի քաղաքէն։ Զոհերու ցաւագին ճիչերը դահիճներու կատաղի ճիչերուն կը խառնուէին։ Բալուի հնօրեայ քաղաքը կատարեալ դիւանոց դարձած էր։

Առանց բան մըսելու իրենց ծնօղներուն, որոնք խելակորոյս եղած էին արդէն, վեց մատղաշ Հայուհիները թագուհիին տունը կը վազեն։ Անոնց կը սպասէր դրան առջև, մահէ արձանի պէս ժպտուն, այլ վհո ու արի։ Կարօտով համբուրեց Սուլթանիկը, Մարիամը և միւսները, և զգուշութեամբ առաջնորդեց զանոնք դէպ ի գետնափոր։ Երբ հասան այն թթենիին տակ ուր տուվոր էին պարել, «ծօթ քոյրերը» չդիմացան մը կազմեցին և սկսան իրենց վերջին պարը բռնել, երգելով իրենց սիրական երգը.

Էխամիճ ի թարհկեվնդան, կ'երթամիճ ի գաշիկ.
Բուրիկ, մեկս ի մեկիս ինտո՞ր տի գաշիճ։

Իրար համբուրեցին հեծկլտալով, խաչ հանելին ջերմեռանդ և Աբաժանիի ալիքներուն մէջ նետուելան աներկիւղ, իրարու ձեռք բռնած։

Հասանքը քչեց տարաբ զանոնք դէպ Եփրատ, գարերէ ի վեր լուռ հանդիսական այնքան կատարածներու և այնքան կայսրութեանց կործանումներու։

Սակայն Թարմ հրաշալեպի մը լուսապատկը արդէն կը չոզայ իրենց ջրային գերեզմաններուն վրայ։ Բալուի Հայերը կը պատմեն այժմ թէ, առին չարաթի գիշեր, երկինքէն ծօթ լուսեղէն սիւներ կ'իջնեն և կանգ կ'առնեն թթենիին դիմաց, Աբաժանիի այն կէտին վրայ ուր «ծօթ քոյրերը» այնքան արիապէս խեղդուեցան, իրենց խէտալին խորանը անարատ պահելու համար։

Բերա, Մայս. 1908

Cliché «D. Joseph» 360, Péra

ՑԻԳՐԱՆ ՆԼՐԻՆՃՆԱՆ

ՅԵՐԿԻՆՍ Ա.ՆԴ

Նուիրեալ Գեր. Տեառն
Եղիշէի Եպիսկոպոսի Դուրեանց

Աստղ ընդ երիվնս կայր ի գլխի արշաւղոյ Վարսամին.
Եւ ես զի գնայր նա մըխիր խառոց ի խորս ընդ երկիր:
Ծիծաղեցաւ բարձր ի ձայն. «Ընդվայրապածդ այդ, ասէր,
Իբրեւ ըզմէկ Աստղ եր կոյս ըզգօնաւիս զգաստաւեր,
Կարգեալ երթեւի ի մերում երկինս՝ ուր չ'է ի հանճար.
Զպայծառ արեւն իւրով շուրջ զայլն զրգռիլ իւն անձառ:
Շողիւն նորա Գուռնս յոդով սանձեալ կապեալ միասին՝
Տայր այնոցիկ շուրջ զիւրեւ պերճըն ձեռօք ճախար առնուլ:
Ոչ զուզական ինչ շըմոյ զըլխոյն յերկինից զոյր դարպասն,
Ի մէջ հերացըն կայն պատատեալ Գուռնս փայլուիք տաւն.
Էր յայնգանէ որ այդոց բազմաց բիկուիք են եւ յոյս.
Ցիւրակայան սահմանանաց յաւուր միում ես նա խոյս:
Առեալ ըզխօղն ընկենուն յանկարծ մոդուցք անողոք
Ի Վիհ՝ յորում ո'չ խըտրին Աստուածըն բուն եւ Մոդոք.
Եւ յորժամ եղեն ի Վրիկն՝ անկեալ եր նա խնդութեաց,
Զիարդուպես ըստ կամաց սրտին զընտալ ախորժանաց.
Ազդունըն ժանիս անհնարին եղեւ աւիւն իւր անասուն,
Զի միակշիռ զգօնութիւն բնակէ միայն յերկինս աստ.
Հետաքրքրեալ ըզնա գնորք ընդացուցին խնդալեղ,
Ընդ անասնական խորս յածեալ բաժանեցաւ ի բերդէն.
Հա'սպա, ասաց, ըստ հնչեցի զանձն իմ ի Վիհ անկընդ տաց,
Եմ ես առանց խոնչիղոյ, եւ նա առանց սահմանաց.
Նորածընունդ Աշխարհաց մատեաւ ի խոյզ եւ ի խնիկ,
Եւ գուն գործեաց ի ծընունդ ածել Աշխարհս նորս ինքնին.
Միանչեւ ի ծոց բացական Գընեաց դիմեաց անդրադոյն,
Գիտէր զիա'րդ է զի Դժոխք իցեն ի զոյն կարմրագոյն.
Ի Աստանին սպացաւ Գուռնս, յորջ իւր եղեւ միջամուխ,
Մատեաւ զըգուել շօշափել ըզնորս բաշխ եւ ըզգուխ.
Գոչէր առ նա. Սիրելի ես ինձ Առիւծ, ո'վ Մաւմոն,
Աստուածունիս ընծայիմ Դիւիդ, ընկա'յդ ու գիս, օ'ն:

Քան զօդս եղեւ խուսափուկ, շոյտ եւ հապուկ քան զոգի,
Ըզհեշշ հասից զուգուբեան եղեւ կըղիաք կաթոգի.
Ընդ տիեզերս պակշռեալ նա ցանկապատ անդադար,
Ջերխմարաց գոռ շանթից խաթել զգաւակ ուժգնաբար.
Ի դըղըրդիւնս անդ օդոց շրջել եւ տատանի,
Եւ այր եւ անդր սահել ընդ մըրրկացն ասպատանի:
Ի խառնաչ ոյս իւր ի բնիկ յաւել շողիւն ելատուս,
Ամենայնի եւ բնաւ ըզհես եղեւ զոյ հրմուս,
Եւ արդ ի տխուր ևրշուլիցն իւրոց յայտնի՝ թէ ստուերած
Բընիկ իւրում յուսոյն ած շրջելն ի մէջ ըստուերաց.
Զիմ Աստղ որ ոչ գիտաց զայն. զի՛ նչ նոր ընթացս, ոչ գիտեմ,
Ընտրեաց՝ զընաղ խոտորնակս յատապատ սկի տատապեմ.
Չհեղաձայթ անխուրթութենի ի տուրբ երկինս՝ անգոսնեաց,
Եւ արդ եղեւ նա ծանեալ յայրատեղոյ հոտանեաց»:

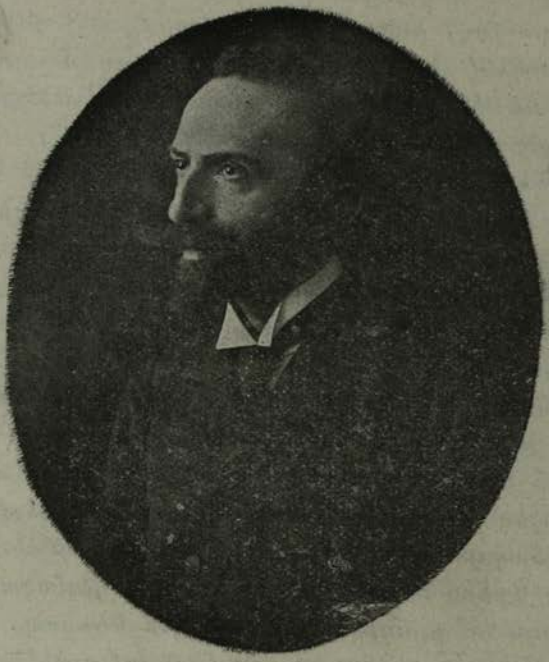
Ած կուսական Լոյսըն զայս կըրկնեաց Վարսաւիի յեղյեղուկ.
«Լո՛ւր զոր ասեմս, մի՛ խաբիր. Աստղիկն եմ ես երկնաշուք.
Մինչ Տէր միայն ի Դրախտին մընեաց՝ յորժամ անկաւ Մարդ,
Եհատց ըզՏէրըն Սատան, Չի՛նչ էզ առնել մընեալ արդ:
Եւ Տէր եհաս գի սիրով ջերմով կատոս խո՛ն եմ ես,
Եւ թէ առանց այնորիկ՝ տիեզերք ցուրտ եմ եւ հիմ.
Եւ ես հրաման ինձ սըփռել յատ.նամծին Վիճըն հուր,
Եղ ինձն ուր ոչըն կարծես՝ իմաստութեան թաքթաղուր.
Յայնըմ օրէ ես հետէ ընդ բնաւ սահեալ թաքաքիմ,
Ըզգուրս քաղցր Աշխարհաց ձըգել ի սէր մըտերիմ.
Ոց ի Զըրուան բորբոքեմ, ջեռուցանեմ ըզԿոռնոս,
Ծաւալեմ հուր ընդ արիին, ի սաթորոյս մըշտնոս
Հեղուն յաղթութեան յուսոյ ըմիըզբնալոյս շող առաս.
Զըւարթանիս ես ըզշխոյ՝ կըրեմ ըզսէր յիմ ճակաս:
Արեգակամբ մեծայաղթ գիս հաւերժուեմն տեւչանօք,
Ծանցս իմ վառեմ ըզհաշեալ յուսինս ի ոյս իմ նորոգ,
Ի մութ շաւիղս անդ երկնից յաւելեալ իմ ջան ի ջան.
Աստղազարդն Ովկիան զիս գիս յաղիան հեզասահ:
Ծերեաս Գրնոց որ յանհուն ծոցի մայրաց անդ ծընանի,
Ծովք մըրապատ անհեղգամբ ինեւ ուռնուն յեռանգան.
Ինեւ յուզին յանուանէ Վիճն աղաղատանիք անհնարին,

Ընդ երեսիդ երեսաց բաւմբշանիս՝ Աստեղ գուարթի,
Ընդ ծերպս աւետից ի վեր կոյս կաղնոյ դեսակի ի ստորկ
Զբնեալ զոր ֆոդի իւ արձակ առումբանաց ինչ բերկ :
Շրանալ երիվիֆ՝ ընդ աստեղս յուժաւ գուգիւ սիրալիր,
Աճնկալ ինձ Վիվիֆ . ես ի կոչ ինցս դիմեալ ժիրաժիր :
Ի կենդանից ի կենդանս երթևեկեալ բոցանշալ,
Մածուցանել գիւ շրջուն յերեկիկի դեմս Մեծի Շանի .
Յաւերաս այսպես խառնուածիւ, գի սերմն եւ ես տիրանալեն
Ի հանճարիւն խառարին յանդգնալ զանեալ արգասանի .
Աստի՛ ծրնունդ Աշխարհաց. եւ՝ Տեր հանճի մեծապես
Ընդ սոյն վասակ իւ՝ որ արդ աղաչասանիւ բրին ինձ:
Զօրեալ կապեալ ընդ միմեանս ըզնանականերս հանդերձ,
Դուժ մեռնութիւն, գի չեր, դիմեր իշխան եւ օրհն.
Տագնապ յայնժամ, յուսամո՛րք, տիեզերաց հանապահ,
Զանձնութիւն յայնժամ խոսքին Գունեսք անիծադագք անիրաւեր.
Տիրեր գիշեր ընդ հանուր, մեռելութիւն, ապեսք, սուգ,
Զոր դառնագոյն ես զործեք խնամութեամբ ձերով դուք:
Դրժեցաք Վրիին աւդութեան եւ ատեցող դիմակաց,
Ազերագոյն եւ բընդիւն առնուածեղին երակաց.
Իմանալին եւ զգալի շարիր զոր հետ իւ զբծեն՝
Անդրնդախոր անագին ուրդ եւ ուղիք երկնից են :
Դուք չոյս միայն եք, իսկ ես՝ բոց կենդանի շարժնագոյն.
Տեր գիս արար ի սրտե իւրեն, ըզձեզ՝ ի հոգւոյն :
Ծո՛րք իւ, բաշխիչք միայն եմք մեք ընդդէմ Աստարչին .
Կարգ ձեր եւ գնացք իւ ազատ ի մի օրինս յարընչին :

Վ. ՀՒԿՈՑ

Փարզ.

Օգոստոս 1908

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ԳԵՂՕՆ Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻՆ

Ինչպէս գետ մը անհուն, հինաւուրց լեռներու անմատոյց բարձունքներէն ծնած, և որ անհաչուելի ժամանակներէ ի վեր արեւուն տակ կը պարզուի իր մեծ թարմ կեանքը մշտահոս ու երգեցիկ, դուն կը վազես դարերուն մէջէն, ո՛վ գեղեցիկ ու քաղցր Լեզու Հայկական: Քու ակունքդ կը կորսուի անցեալին ալեւոր սարերուն մշուշին տակ խորհրդաւոր: Առաջին լախառն տաուերներուն վհուկթեանը ծոցէն, ինչպէս կաղնի մը հաստաբերձ, քու նորացայտ ուղխինահոսմանդ վերև կանգնուն, դեռ կը տեսնենք պայծառ դէմքն հակայ դիցակերպ Հայկին, որ քու վրադ կաթեցուց բռնութեան դէմ առաջին բազուկը բարձրացնող հերոսի իր արու նայուածքը հայրական: Եւ

ինչպէս բուրաստան մը չուչաննէրու, մեր որդիական աչքերուն զմայլած խանդաղատանքը դեռ կը նկատէ վճիտ դեղեցկութիւնը անհունդ Արային որ քու եղերքդ ի վար արշալոյսի մը պէս չողայ եւ իր անեղծ մաքրութեան մէջ քաղցրօրէն մարեցնայ։ Ու դեռ քանի՛ դէմքեր մեռած քամբիչներու, պղնձէ դիւցազներու, խունկէ մարգարէներու ու կրակէ քերթողներու, որ քու ծփանքներուդ մէջ իրենց երազը հայելացուցին։

Հարիւր տկղ, էն հոգիներէն և էն նուրբերէն, էն ազնիւներէն և էն վայրագներէն, քու ափունքներէդ անցան։ Անոնցմէ չատերը, որ ժպրնցան քեզ տամբերելու մտածումն ունենալ, իրենց բուռն անցքին չարաշած վիշիին մէջ թաղուեցան և կորան առյաւէտ. իսկ դուն անոնց անձնիւրէն չոզ մը, երանգ մը, թոյր մը, զանահնիր աւելր ամիսիկեր քու ծոցիդ մէջ և քու պատմաճանիդ չբեզուխիւնը անոնցմով պերճացուցիր, ու՝ յաւետ ու մչտակայուած՝ դարերուն մէջէն քու վաղդ չարունակեցիր։

Ո՞վ մեզի վերստին լսելի պիտի ընէ մնծապանծ նուագները, ազնուական տապերն ու ազատախրոխտ յաղթերգները զոր ալիքներդ հնչեցուցին այն ոսկեղէն օրերուն երբ փառքին երիվարը բոցակին ու հրաբաչ ու լուսամարակ՝ քու հողիդ վրայ սիգարչաւ կը վարդէր, Տիգրանին ու Տրդատին հռչակուն ձեռքովը սանձուած։ Ժամանակին խաւարներուն տակ թաղուած՝ կը քնանան անոնք։ Բայց մենք անոնց արձագանգը կը գտնենք յաղթ ու լիալիր հանճարդութեանը մէջ զոր դուն բարձրացուցիր Մեսրոպեան հոյլին առաւածային չունչովդ տակ, երբ դարաւոր բազմադարդ ճիգերովդ, գալարումներովդ ու խոյանքներովդ զօրացած, քու մէջդ ցոլացող արեւուն, ծոցդ թափանցող բոլոր տեսիլներուն, վրադ հակող բոլոր ցեղերուն կորովը իւրացուցած, քու գերագոյն հասունութեանդ ու մնծ վայելչութեանդ մէջ չքեղափառ չոզացիր, քու ներդաշնակ ու փարթամ ծփանքներուդ վրայ խաղցնելով հայրենի լուսաւառ ծիրանին, ափունքներդ զարդարած՝ պահլաւիկ հզօր բարտինեբուն կոթողներովը, առաիկեան ձիթենիներուն նրբին փունջերովն ու ասորական նոճիներուն մեղամաղձիկ երկնասլացմամբը։

Օր մը, մրրիկ մը քեզ սարսեց, և Ջուլերդ, փրփրակու-տակ, յորձանապտոյտ, մեծամեծուն, արշնաթոյր ու փայլակնե-րով պատուոտած, արձակեցին երգ մը անօրինակ, խորին և հզօր, մոլեգին ու դաշնաթաւալ, վհոյրէն դաժան, ու քաղցրօրէն անաւոր, երգ մը կարծես հրեշտակապետներուն փողովը հնչուած՝ երախաբաց դժոխքի մը արհաւիրքներուն վերև. Նարեկայ մոնա-զին հոգին էր որ վրայէդ կ'անցնէր...

Աստիճաններ յետոյ, լուռնակ գիշեր մը աննման անուշութեամբ քեզ լուսածաղկեցուց. Ջուլերդ, անդորր ալեակներով, երանա-ւէտ յաւիտականութեան մը մէջ մեղմօրօր՝ արծաթ նշոյլներու մեղ-բանոս տարափի մը տակ ցոլցլուն՝ երկնային նուագ մը սիրոյ և օրհնութեան. Շնորհալւոյն սիրան էր որ քու վրադ կը ճառա-գայթէր:

Եկան մնծ աղէտքի օրեր: Փառքն ու զորութիւնը հեռա-ցան ափերէդ: Թշուառութիւնը ծանրացաւ վրադ: Ժանտ հոլեր իրենց սև թեւերով ծոցդ բզկտեցին: Ափիւնի անձրև մը տեղաց վրադ ու զքեզ կարմրցուց: Դիակներու աղիողորմ չեղջակոյտ-ներ ալիքներուդ վրայ ծփացին: Ջուլերդ ալարաւեցան, փոու-թեան պիղծ գոյներովը հագուեցան: Ու պահ մը մահուան աղ-ջամուղջն զգացիր քու վերիդ հոլաթև: Եւ ոսկեայ քու ներ-քին կորովդ յաղթեց մահուան, և դուն վերակենդանացար՝ նո-րոգուած ու աւելի քան երբեք երիտասարդ: Նոր գարուն մը ճաճանչեց, քու Ջուլերդ մաքրեց, բիւրեղի թափանցկութիւն և սառափի փայլ տուաւ անոնց. քնքուշ թեւերով զեփիւռ մը քու ծոցդ զովացուց. աւաւօտեան լոյս մը վարդ ու շուշան թափեց վրադ. ամանդ վրայ այգլիներ վխխեցան, ու սոխակներ եկան՝ անոնց բարի սառևլներուն մէջ թաքչած՝ իրենց դորովոտ ու քաղցր խաղերը սրսիկել. Աչուղներուն երանի էր մեկնուշ...

Եւ այսօր, ա՛յնքան այլազան վայրերու, ա՛յնքան բազմա-թիւ դարերու, ա՛յնքան տարանման հանգամանքներու մէջէն անցնելէ, մեծագոյն փառքերն ու ահաւորագոյն դժբախտութիւն-ները ճանչնալէ յետոյ, դուն կը հոսիս միշտ, ո՛վ Լեզու Հայկա-կան, կը հոսիս՝ աւագդ և պայծառ: Դարաւոր վազքդ քեզ չէ յոգնեցուցած, քեզ չէ ծերացուցած: Մշտանորոգ երիտասարդու-

թեան գաղտնիքը քու մէջդ է։ Դուն հիմայ կը միացնես քու հին մեծ օրերուդ ոսկեհուռ պատմութեանդ պերճութիւնը աշխատական այգաշողման խանդաղատալից ու քնքուշ չնորհին. մերթ անպատում քաղցրութիւնն ունիս դորովով ակաղձուն մեր մայրերուն նայուածքին, մերթ կուռ վայրը մեր հերոսներուն արոյրէ հոգիին. մերթ կը ցոլայնես ահեղ կարմիրը մեր գեհենական աղէտներուն, ու մերթ արեգակնափայլ ճաճագայ'ումը մեր ազնիւ յոյսերուն։ Եւ դուն քու ջուրերուդ բոլոր բնթացքը Ազատութիւնը երգեցիր, այնքան խոր ու հուժկու և անուշ շեշտով մը, որ Արեւելքն ամբողջ դղրդեցաւ երգիդ հնչիւնէն և ահա զայն գերեզմանող խաւարին մէջէն մեծ Այգու մը լոյսը ազամանդափառ կը նշուլէ....

Ո՛վ մեր Լեզուն, հայկէ բարութեան, քաջութեան, գրականի ու քաղցրութեան, դուն մեր արիւնը, մեր հոգին, մեր արիւնը, մեր խակութիւնը, մեր պատիւն ու մեր վաստքն ես։ Դուն ամէնէն չքեղ երեւոյթներէն մէկն ես տիեզերական ուժին։ Ծորքան կեանքը երկրիս վրայ տիւէ, դուն պիտի չարունակես քու վեհանձն ու պայծառ դիմագիծդ՝ ժամանակին անծայր դաշտերուն մէջէն՝ յաղթականօրէն պարզացնել։

Իւսկիւտար, 12 Հոկտ. 1908

Գրիգոր Չոպանեան

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԾՈՒԻԿՆԵՐ

Ուրիշէն լսելով ըսելը կէս սուտ մըն է։

Զըսե՛նք ինչ որ կ'ընենք, բայց ընե՛նք ինչ որ ըսինք։

Անմիտներն ու յամառներն են որ կը հարստացունեն ... փաստաբանները։

Ոչինչ աւելի սուղ կը նստի մարդուս, քան լսել ինչ որ ուրիշնե՛րը կը խորհին։

Խենդի մը հանդիպողները կը խնդան, բայց երբ չատ խենդեր ըլլան՝... իրար կը չնորհաւորեն։

Մահն աւելը՝ զայն միտքէ հանելու մեթոտ մըն է։

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿ

Կը գրէի ուայրս. — «Ո՛վ իմ որդեակըս պանդուխտ,
Դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտ՝ անծանօթ դուսի տակ
Օրերդ անցնիլն, դեռ մինչեւ ե՞րբ հեգ գըղուխդ
Ես չը տեսնեմ յանչխիս տակ:

Հերի՛ք օտար աանդուխներէ եղեմ վեր
Ոտքերդ՝ որ օր ո՛ւաիերուս մեջ տաքցուցի.
Հերի՛ք ալ սիրտդ՝ ուր իմ ծիծերս եւ պարոկեր՝
Դասարկ սրտես դուրս հիւծի:

Ջահրակիլն տակ քեւերս աշխատ յոգներ եմ.
Կ'ինուեմ պատանիս ա՛լ ծաւերուս ըսպիտակ.

Ա՛խ, ֆեզ տեսնեի անգամ մ՛աչերս ու փակեի
Թող հոգիս ա՛ղ իրենց տակ :

Դրաևս առջեւ կը նըստիմ միշտ տրիստիր .
Լուր կ՛ուզեմ վրաց առնի կոռնիկի՝ որ կ՛անցնի .
Այն ձիւղն ուոի՝ զոր ֆու ձեռքով տ՛նկեցիր
Վ.ըրաս կ՛ընէ հովանի :

Իրիկուններըն զ՛ուր դարձիդ կը սպասեմ .
Կու գան կ՛անցնին գիւղին ֆաչերը հառնակ .
Մշակը կ՛անցնի . կ՛անցնի կոմարծը վրսեմ . —
Կը մնամ յուսին հետ միեանց :

Աւերակ տան մէջ անտերունչ եմ բոդուած ,
Մերթ շիրիմիս , միշտ օձախիս ծառաւի . —
Կրայի մը պես՝ որուն ադիին իր կոտրած
Պատեանին դեռ կը կըցուի :

Եկո՛ւր , որդեա՛կ , հայրենի տունըդ շինցուր . —
Դուռն եւ կոտրեր , մառանիներն ո՛ղջ դատարկեր .
Կը մընանի ետրս յուսամուտին ջարդուփշուր
Գարնան աղբողջ ծիծառներ :

Այն բազմաթիւ հոսկի , գոմին մէջ , եղո՛ւկ ,
Մընացեր է խոյ մը միայն ֆաչարի՝
Որուն մայրն օր մ՛ (յիշե՛ որդեակ) դեռ գառնուկ
Կերաւ ափիդ մէջ գարի:

Թեփով բրնձի , եւ առուոյտով պատուական
Սընունդ կու տամ արդ անոր պերճ դրնակին .
Տօսախ սանտրով կը սանտրեմ բուրդն աղուական . —
Ան զոհ մընի է բանկագին :

Դարձիդ՝ պըճնած վարդերով գյուխն իր հառնակ՝
Պիտի մորթեմ կեանքիդ հառաջ ծաղկատի .
Իր արեան մէջ պիտի ըլլամ , ֆա՛ղջր որդեակ ,
Ոսկերդ յոգնած պանդուխտի : »

Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Կաֆե , 1 Նոյ. 1908

ԻՆՔՆԱԿԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՔԵՀԹՈՒ ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

Կաիս (Պէլճիքա), 1 Նոյեմբեր 1908

Ազնիւ եղբայրակից, Պրն. Թէոդիկ

Մեր սիրելի բարեկամ Հ. Մկրտիչ Պոռուրեան վարդապետ քարտով մը Ձեր դէմքը ինծի կը ներկայացնէր ու արդէն ինծի անծանօթ չէր. շատեր Ձեր մասին հիացումով խօսած են ինծի, եւ ահաւասիկ Բռնակալութեան սուրը հագիւ Ձէ մտքի եղբայրներուս վէրքեղ խորտակուհացաւ եւ անհետացաւ՝ ես (չեմ յիշեր ո՛ր լրագրին մէջ) կարդացի Ձեր ԵՐԻ ԵՐՈՅը, գողտրիկ, գունագեղ եւ իր աննման նմանութեան մէջ ինքնատիպ։ Այդ գրուածքը — վըստահ եղէք — եկաւ ամենայն կերպով ճերմակ երես հանել Ձեր համբաւը՝ որ՝ ինչպէս ըսի՝ արդէն ինծի հասեր էր։

Ցուսամ Ձէ մեր ծնողքերը՝ զոր ա՛յնքան ազնուօրէն միացուց Հ. Մկրտիչ վարդապետ, տեւականապէս պիտի սեղմեն գիրար բարեկամական եւ գրական ճամբուն վրայ։

Ցիշեալ քահանան ի մէջ այլոց ինծի կը գրէր Ձէ կը հրատարակէք Ամենուն Տարեցոյցը եւ ինծմէ կը փափաքիր ունենալ ոտանաւոր մը, յուսանկար մը եւ կենսագրական տուեալներ մը։ Նախ Ձոյլ տուէք շնորհակալութիւնս յայտնելու Ձեր այդ բաղձանքին՝ որ ինծի համար պատիւ մ'է՝ որուն եթէ արժանի ըլլալ չ'ջանայի, գայն ընդունիլը յատկութիւն պիտի ըլլար իմ կողմանէս։

Ոտանաւորը ահա կը ներփակեմ։ Կ'ուզեակեմ լուսանկարս ալ՝ զոր Տարեցոյցին մէջ այն տեղ միայն զետեղէք՝ երբ աւելորդ է մը դատարկ մընայ։ Համոզուած եմ Ձէ ժողովուրդին ինքզինքնիս յիշատակ տալէ առաջ նախ պէտք է ինքզինքնիս գոհ տանք, վահանի՛ բազնին վրայ՝ Ձէ քնարի, տիկայ նոյնն է։ Իսկ իմ բերձուածներս!! ո՛վ հեգնութիւն, երբ անդին Ալիշանի եւ Արովեանի պէս հանճարներ կ'աշտարակուին վիճախարիսէն։

Գալով ինքնակենսագրականի մը՝ զոր կը փափաքիր եղեր՝ ինչ կարող եմ գրել այդ մասին՝ երբ դեռ բեղնաւոր կեանք մը ապրած չեմ։ Այսքանով գոհ կ'ըլլա՞ք երբ ըսեմ Ձէ ծնած եմ 1884 ին Սեբաստիոյ մօտ Բզնիք գիւղը՝ ուր աճած է մանկութիւնս, ուռենիներուն տխուր հովանիներուն տակ երազկոտ, կամ զետեղերքներուն վրայ բազերուն քարեր նետելով անառակարէն։ Դեռ հագիւ ես Թիթեռնիկներ որսալու հասակին մէջ՝ հայրս պանդխտած է Պոլիս, եւ մայրս ծմեռնային երկար երեկոները՝ Ծոնրաուսը նստած՝ երեւակայութիւնս օրօրած է ևհիչերիներու եւ գայլերու պատմութիւններով, երբ Մէյրէգումի հովը կու գար բուխերեկին մէջ սերծ ոռնալ եւ սերծ դեւի ծագի մը նման լալ։ — Գիւղին դպրոցը հագիւ սկսած եմ ժամագիրքը կարդալ սովրիլ՝ գիս տարած են Պոլիս 1896 ի Կոտորածի օրերուն, ուր հայրս աբեան

սարսափին մէջ մնտելէ յուսահատ՝ գտած եմ բանտին մէջ այն տխուր օրերուն սքսօրէն ամբաստանուած ։ — Երկու տարի յաճախած եմ Սազըզ Աղաճիի Մխիթարեան դպրոցը , յետոյ Բաղկեղոնի վարժարանը՝ ուր երկար տասն պատանեկութիւնս երազած է ընդմէջ Մօտայի ծովակին եւ Դուրեանի ոսկրներուն յիւսկիւսար ։ Արձակուրդներս ընդհանրապէս անցած են հօրս քով , Խալեար Խանը , հայ պանդուխտներուն հառաչանքներուն եւ վէրքերու տրտիւնին ունկնդիր ։ — Հ. Արիստ. Բասմանտիեան որ նոյն տասն տեսուչ եղած է Բաղկեղոնի վարժարանին , առաջնորդած է մանկական նախափորձերս՝ սրբագրելով սիրահարական ոտանաւորներս եւ յետոյ (1902ին) ուղարկած է զիս Վենետիկ , Մուրատ-Ռափայէլեան , բարեւելու համար իր տեղը Ալիշանի նուիրական ածիւնը ։ Մ. Ռափայէլեանի մէջ է որ ճանչցած եմ յեղափոխութեան ոգին , կարդալով Ժ. Ժ. Ռուսօն , Թոլսթօն եւ «Դրօշակը» հազարումէկ դժուարութեամբ ։ — Եւ հիմայ ահաւասիկ երեք տարի է Պէլժիգա Կանտի համալսարանն եմ եւ կ'ուսանիմ «Բազաբրական եւ Ընկերական գիտութիւններ» ։ — Սարսուռները գրուած են Վենետիկ . իսկ հայրենասիրական ոտանաւորներս՝ ուսանողութեանս մէջ՝ որոնք տակաւին չկրցայ ամբողջական հատորով մը հրատարակել . անոնց մեծամասնութիւնը կարելի է գտնել «Բազմավէպ»ի , «Անահիտ»ի , «Շիրակ»ի , «Ռազմիկ»ի եւ «Հայրենիք»ի մէջ ցիրուցան լոյս տեսած ։ — Երկու միջավայր ազդած են վրաս . — Վենետիկը իր Թիգիանօով , եւ Ֆլանտր իր Վան-Տիգներով ։ Առջինին գոյները եւ վերջնոյն բարբառս իրապաշտութիւնը յօրինած են վրձինս՝ զոր անափառութիւնն ունիմ թաթխած ըլլալու միմիայն հայրենի հողին որպէս կարմիրին մէջ եւ իր ծովածուփ արեանը ։ Իսկ բաղձանքս եթէ կ'ուզէք , — բաղձանքս է ապագային մարդերուն նուիրել այնպիսի հզօր երգ մը՝ որ Հայրենիքը ինծի պէս արարած մը ծնած ըլլալուն գոնէ չ'զղջայ ։

Ահա ինչ որ հաւատոս կերպով կարելի էր ըսել ։

Ընդունեցէք յարգանքներս.

Վահէ Օտեան

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԾՈՒԻԿՆԵՐ

Ամուսնանալու նպատակ ունեցող անձն երբ գեղեցիկ կին փնտռէ , տարբերութիւն չունի ծառէ մը կախուելու դատապարտուած մահապարտէն՝ որ ծառին գեղեցկութիւնը կը փնտռէ ։

Երբ ինչ որ կը լսես՝ չես հաւատար աչքնուն , ինչ որ ուզես՝ չես մսխեր աչքնը , ինչ որ կրնաս՝ չես ըներ աչքնը , ինչ որ կ'ընես՝ չես ըսեր աչքնը , երջանիկ ու կատարեալ մարդ մընես ։

ԵՐՈՒԱՆԴ

ՄՐՄԱՏՐԻԾ-
ԽԱՆԶԱՆ

ՀԱՅՄԸ

Անցեալ տարի Ամերիկէի հողին վրայ մարդ մը ինկաւ, ազգով Հայ, սրտով Հայ, մտքով Հայ, գրչով Հայ։ Ասիկա այն տեսակ մարդերէն էր որոնք հազուադէպ կերպով կ'ինկնան ազգերու արգանդէն, մանաւանդ մեր ազգին ոչ այնքան բեղմնաւոր արգանդէն։ Իր կեանքը, գուցէ ամէնէն դժուար վերլուծելին ազգային վերջին չորս անհատականութիւններուն, յեղաշրջումի մը սկիզբը դրաւ, ասկէց քսանը հինգ տարի առաջ, մեր ներքին կեանքին հոսանքին տղմուտ ու դանդաղ ընթացքին մէջ, ուժգին և բաշարձակ և ցայտիցայտ արագութիւն մը տալով այդ հոսանքին, որ ա՛լ անգամ մը այդ արագութեան վրայ դրուած՝ գլուխը առաւ

գնաց՝ ոտոռոտումներով, դահավիժումներով, փրփրադէզ ու ոռնալուր։

Այս հայը, որ լաւագոյն ու խաղաղ ժամանակներու մէջ՝ բռնադատուած անեղականութեան մը և մահացու անգործունէութեան մը տուայտանքներուն մէջ թերևս հալէր ու մաշէր, իր տաթօրինակութեան, իր հուրքին, իր տաղանդին արծարծումին ու փայլին յարմարագոյն դետին գտաւ աղգային կեանքին խառնաչփոթութեանը, անդիտակցութեանը և խելայեղութեանը մէջ։ Ատ վիճակը իր անունդը եղաւ. թաւալեցաւ, գլորեցաւ, հեչտացաւ, յղփացաւ հոտ, մեծցաւ, պզտիկցաւ, դէշացաւ եւ վանմացաւ։

Ցեղին ցաւէն՝ իր սրամտութիւնը, իր աստուածային ու դժոխային ծաղրը հիւթ ու նիւթ քաղեց, անոր մէջ հրճուեցաւ, անոր մէջ ողբաց, անոր մէջ խնդաց, անոր մէջ լացաւ։ Գուցէ՝ ցեղին արցունքներուն չափանումին առջեւ անիկա կայտռեց՝ ներքնապէս՝ հրճուանքէ, ու երբոր չարտուանը նուաղեցաւ, ծնրադրեց՝ այս անուղղայ անհաւատը՝ ազգերու չաստուածին սեղանին առջեւ, աղաչելով պաղատելով որ ողորմի իր ազգին ու մեղմացնէ անոր ցաւերը։ Սրբակեաց անապատականի մը պէս ապրեցաւ, բայց ամէնէն անգութ ծաղրածութիւնը նեռեց կրօնքին ու հաւատքին։ Իր մէջ խօսողը ոչ այնքան ինքը եղաւ, որքան ընդածին ու գրեթէ ինքնանկախ բան մը, անսահմանորոշ և անբացատրելի, որ կը գործէր ոչ թէ մարդուն տրամադրութիւններուն համեմատ, այլ տեսակ մը առանձին էութեան պէս, զարմացնելով անտարակոյս բուն մարդն իսկ, իր սովորական բո՛ւնն հոգին. բոպէներու մէջ, չլացած մը ուրեմն, անպատասխանատու իր արարքներուն, բայց և անվերապահ և անխիղճ զմայլող մը անոնց, անոնք ինչքան ալ ընդոտնէին բարութեան սկզբունքը, օգտակարութեան մարդկային գաղափարը։

Իր վախկոտ ու վտիտ պատեանին տակ հսկայի ծառացումներ ապրեցաւ, ու վիթխարի ոտոռմներ ընդգծեց, որոնք պատմական եղան. Քրիստոսը եղաւ պահ մը, որ Աստուծոյ տունին նուիրականութիւնը պղծող չահամոլները խարազանելով դուրս վանեց վնտռեց. բայց երբեմն անոնցմէ ոմանց մութին մէջէն

կիցեր տուաւ որպէս զի եռեւի դռնէն դարձեալ ներս մտնեն Աստուծոյ տաճարը և պղծեն անոր սրբութիւնը։ Քրիստոսի հետ իր բաղդատութեանը մէջ այս տարբերութեան գիծը մարդուն նկարագրին էն ընորոշ կողմն է։

Մերթ ալ փրկչական առաքեալի մը ձեւերն առաւ, հովուեց, քարոզեց, փրկութեան լուսաչող արահետները գծեց անկեղծորէն, անկումին, վտանգներուն ուղղութիւնները իր անդողդոջ մատովը մեծ փութկոտութեամբ և բարձրաղաղակ ցոյց տուաւ։ Բայց երբեմն փոսեր անդունդներ ալ պեղեց՝ անոնց մէջ կռնըկի վրայ պառկեցնելու համար ցեղը, այդ ահեղ տեսարանին առջև կարծես կայտռելու համար հրճուաթրթիռ։ Իր առանձնական խոկմունքներուն մէջ, մտայնօրէն այնքան հերոսացաւ որ իր արցունքոտ աչուըներուն առջեւ պարզուող հայրենի ծխարձակ ու դիակնակոյտ աւերներուն փարելու պլլուելու խոյանքով թռուռաց. բայց նոպայէն յետոյ, սթափումին մէջ, մատուըներովը չոչափեց ու ղգաց որ իր թաց կոպերուն տակ արցունքին հետ խառնիխուռն կար ժպիտն ալ, իր սկեպտիկ հոգիին բուն ցոլացումը։

Բարիին ու չարին զուգակշռին մէջ՝ այս տարօրինակ հայը բարիին յաղթանակովը կը սկսի և չարին պարտութիւնովը կը խառնաչփոթուի։ Իր հակայարեր մեծութեանը քով՝ գետնատարած նկունութիւնը։ Իր հզօր տաղանդին առընթեր՝ աննշան ու փղձն տկարացումը աննկարագիր տափակ մարդու։ Իր խանդավառ ու երկնասլացիկ ազգասիրութեան կից՝ ընդոստուցիչ հայհոյքը համաչխարհիկ սառնաթոռմ անտարբերութեան։ Իր հուժկու և անընկճելի անվախութեան տեղ՝ վախի դողդոջկոտ ու սարսափնար կծկում մը։ Իր հրաբորբ հրահոսան սիրտ՝ սառնութեան մէջ՝ ընդհատումներ գռնհիկ փուազներու, կարմրցնող հասարակ տեղիքներու։

Ամէն բան արտառոտ, ամէն բան եզական, ամէն բան իրերամարտ, ամէն բան հակասական այս հայուն մէջ, բայց մեծ, անզուգ, զմայլելի, մոգական, բայց ազգային վերջին երեսնամեայ կեանքին մէջ իր դերը դերադրականօրէն հզօր և անմոռանալի, ազգային մտաւնադրութեան մէջ իր գործը դրեթէ անհատասարելի, ազգային հրապարակագրութեան մէջ իր

բաժինը՝ վերանորոգիչի ու հիմնադիր-վարպետի բաժինը, ու աչքաբացաբար նոր արձակին մէջ իր հզօրնակութիւնը արուեստագէտ-կերտիչի հզօրնակութիւնը։

Ս.յա Հայը՝ Սրխ'նար Սրխիարեան։

Կ. Պոլիս, 1908 Հո'յտեմբեր

ՎԻՔՏՈՐԻԱ

ԱՂԱՆՈՒՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՉԱՏԻԿ

Զը խոնգուցի՛ն անոր ձեղի դառն ու ժանտ,
Սրիկան անարգ չը պատռե՞ց կուրծքը անոր.
Զը ծեծեցի՛ն, չը ծաղրեցի՛ւ. ամպարիշտ
Ձեռք մը չգանե՞ց գայն անիծեալ փայտին վրայ:

Բայց ի՛նչ հրզօր եւ փառապանծ յարութիւն.
Ձի՛ն հնչեր դեռ ոխականներուն որոտուն,
Եւ ո՛ւր որ խաչ մ'իր բազուկները բանայ՝
Ցաղթահարուած չի՛ մերթ մահն հառաչեի:

Ո՛վ Հայաստան, ես կը տեսնեմ, թե ծո՛ցդ ալ
Կը պատռվի նոր պարխեցիէ : Կը ժողվեն
Տիղմը, եւ ցեխ ն երեսիդ կը նետեն.
Որ թե ծառադ անկրնի՛ բոյն կուտան ձեզ :

Բայց թէ նյագ վ այրագ խուժանը ժըպիտի
Թե ձագիկուած անպատկներուդ վրայ նիզ
Կը նորոգէ այսօր տանջա՛նքը անուարգ
Գողգոթայիի, ո՛ւր ալ Ձատիկդ մօտ է :

Թարգմ.

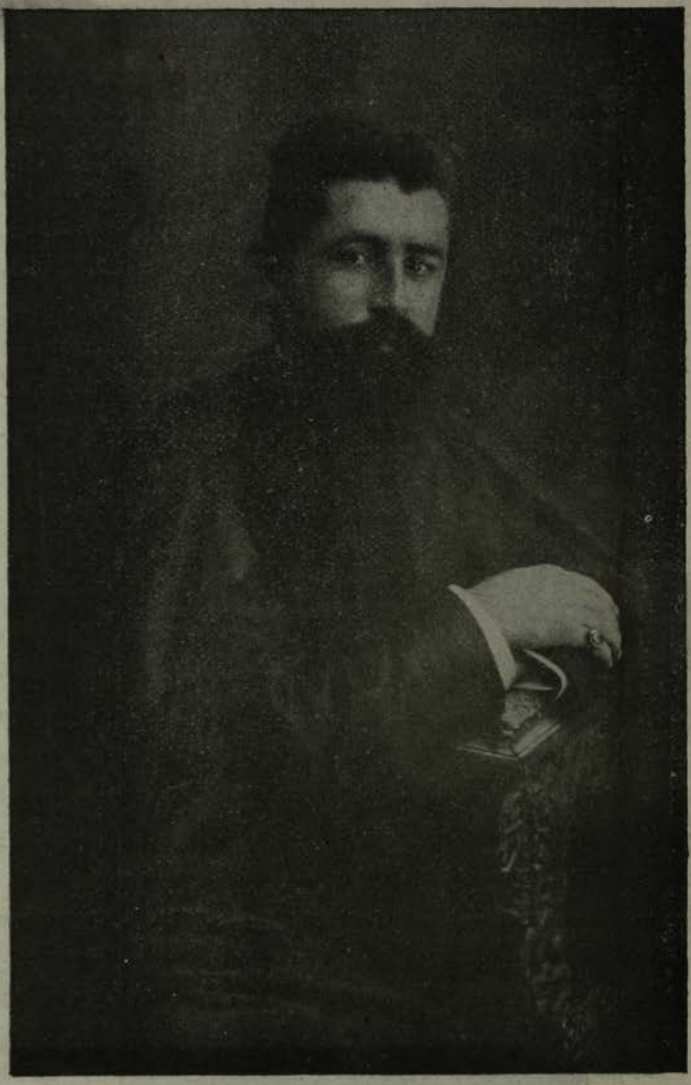
Հ. Գրիգ Վահեան

Victoria Aganoor Pourgy

Հ. ԱՐՍԷՆ

Գ. Ա. ՋԻԼԵՔԵԱՆ

ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿ

ՄԵՐ ԿՈՉՈՒՄԸ

Կեանքին մէջ ելեւէջները ճակատագրական են եւ անխուսափելի։ Այժմ միշտ նոյն չափով չէ՛ որ դատ կը պահենք անհատներուն ու համայնքներուն։ Աւետարանները ա-

ուսել կամ նուազ ասոիճանով մը կը սրեն ոյժին հարուածները և կը պատրաստեն անոր կա՛մ յաղթանակները, կա՛մ ընկրկումները։

Սովորամոլ ժողովուրդները, հաշտուած ըլլալով կեանքի կորանքներու ամենէն ցուրտ խաղերուն հետ, անհաշո՛ւ թշնամիները եղած են յանուն Ցառաջդիմութեան մղուած կռիւներուն, ըլլային անոնք ընկերական թէ անհատական, և անոնց մէջ տեսնել փորձած են մէկ յոռի արտայայտութիւնը մարդկային միտումներուն։ Ընկերական ու քաղաքական գերագահութեան (hégémonisme) բաղձանքները ամենէն աւելի ծնունդ առած են այդ կռիւներուն, այդ չարժումներուն, զոր Պատմութիւնը ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ անունով մկրտեց։ Սոսկալի Յեղափոխութիւնը եղաւ խտացումը՝ բողոքող ոյժերու, տենդոտ բաղձանքներու, ծայրատուած ու բռնաբարուած զգացումներու, և որ կարգաւորեց ժողովուրդներու ընդմղումները, տրտունջները, և զանոնք դասաւորեց կանոնաւոր չարքերու մէջ։ Սարսռութեան մէջ ստեղծուած հաւասարութիւնը՝ սովորամոլութենէն մնած, և անդաւորած՝ կրօնքի սխալ մեկնաբանուած խմացումներով, իբրեւ յետադարձ՝ սակաւային մէկ ցուցակութիւնը ժողովուրդներու նախապատմական վայրենութեան, յաճախ երեան կուգայ չահամոլ ու հեշտադիւր կեանքի տենչացող աղգերու ծոցէն։ Բայց Յեղափոխութիւնը՝ մեծ տեսլականներու ցնորքները արդիւնաւորող այդ ահարկու Ոյժը, ժողովուրդի զաւկին սրտէն ծնած, կ'ամբոխէ խաղաղութիւնները, ցաւագին ու նեխած խաղաղութիւնները, կ'ոտնահարէ ինքնասէր գծծութիւնները, անհատներն կը դիակնացնէ, համայնքներու և աղգերու տալու համար համազգային կեանքին կենսունակութիւնը։

Արիւնի լիճերէն լողացող, դիակներու հռնդիւններուն առջեւ ականջ խփող, ու միայն վաղուան գերերջանիկ կեանքին տեսլականովը տենդայոյզ Յեղափոխութիւնը ՍԱՏԱՆԱՅԱԿԱՆ կոչուեցաւ Լատին եկեղեցիէն։

Ո՞վ կը տուժէր այդ յորջորջումէն...։ Սատանը կ'անմահանար, կ'աստուածանար իբրեւ ծնուցիչը ազգերու Ցառաջդիմութեան պայքարին, ու այդ օրէն մարդիկ աւելի պիտի նա-

խընտրէին ինքզինքին գոհել Փորձիչ, Ցեղափոխութիան ծնունդիչ Սատաններու բազինին, քան անդաններուն վրայ այն սատուածներուն, որոնք սխալ ըմբռնուած խաղաղութեան մը, ազգայինք ու յետսամուղ հաւատարութեան մը պահապանները պիտի ձեւանային մեր աչքին, և խոչընդոտ պիտի հանդիսանային ազգերու և ժողովուրդներու ազատ յառաջխաղացումներուն: Ցեղափոխութիւնը ըլլալով այդ յառաջխաղացումին ճակատագրական, անժխտելի միջոցը, սարսռեր կերպով խորհրդածել կարելի պիտի չըլլար: Բնութիւնը երկու օրէնքներ չունի ինքզինքը արդասաւորելու համար: Իր միտքին, սրտին ու արգանդին զաւակները կը ծնի ցաւերով ու արիւններով:

«Լոյսը ուրիշ բան չէ, եթէ ո՛չ իր թրթռումներովը բնաբոշուած եթերի հաւատարակչռութեան խանգարումը»: Այս բառերով կը բացատրէ, Կիւսթաւ լը Պոն, լոյսին ծագումն ու գոյութիւնը: Լոյս՝ յառաջդիմութիւնը կը խորհրդանչէ: Պէտք է խանգարել եթերի հաւատարակչռութիւնը՝ լոյս արտադրելու համար. պէտք է խանգարել ընկերութեան ճահճային անդորրութիւնները, անարդար հաւատարակչռութիւնները, պէտք է կոխոտել հարթ տարածութիւններու վրայ սովորամոլութեան և դաւաճան անտարբերութեան բուսցուցած նիհար, աղաւնան ծաղիկները, և անոնց արգանդէն վեր ցցել, յաղթապանծ բարձունքներու նման, մարդկային բազձանքներու բրդացումները, տիտանի ուժաւորութեամբ, ոսկրոտներու և արիւններու մէջէն բարձրանալու համար վեր, այն հաւատքով, թէ լոյսը, ինչպէս Յառաջդիմութիւնը զրկուած պիտի ըլլային իրենց գոյութեան իրաւունքէն, եթէ այդ եթերի ու ընկերականութեան անհաւասարութիւնները, խանգարումները չստեղծուէին:

Մեր երկի ու այսօրուան կեանքի բաղդատութիւնը, միեւնոյն ճշմարտութիւնը կը մատնանչէ: Սակայն սարսռած, արիւններու և բնաջնջումի անաւոր կոխներէ, մարտերէ անցած, յոգնած ժողովուրդի մը կեանքը ունինք այսօր: Ցեղափոխութիւնը դեռ չէ կրցած իր որոշ դերը կատարել ստեղծելու համար Յառաջդիմութեան կենսական պայմաններուն ամբողջութիւնը: Մեր շարքերը դեռ իրարմով չեն ընդելուզուած, ու գետեղումի անհրաժեշտութիւն մը երեւան կուգայ հիմա մա-

նաւանդ սա անասարբերներու, հայի և հեղանքի նուիրուած սովորամոլներէն կազմելու համար ազգայնականութեան մեծ բանակը, որուն վաստակը մեր ազնիւ գործերուն ամբողջական իրականացումը։ Եւ արդէն իսկ յաւահաւատութիւնը սկսած է անգամ մըն ալ և անագնօրէն բորբոսել սրտերուն մէջ բոլոր ազնուց, որոնք ո՛չ այնքան կամք ունեցան կռուելու, և ո՛չ այնքան յօժարութիւն՝ չարաշահելու կեանքին վերկլքը։ Պէտք է զօրացնել ազգայնականութեան բարոյական ջիլը, մանաւանդ առերեսելի ազատութեան սա սարսափ ու մթնոլոր ժամանակ փոթորկայոյզ շրջաններուն մէջ. որովհետև ֆրանսական յեղափոխութեան Մեծ Պատմիչը, խօսելով յեղափոխութեան ամբոխային վայրկեաններու մէջ ժողովուրդին կրած յուսախաբութիւններու մասին, կ'ըսէ. «Երբ անոր քաջարոյական ջիլը կը փրթի, այն ատեն երկու հակառակ բաներ կը պատահին։ Ոմանք, ամէն գնով ապրիլ ճգնած, ցնծութեան մէջ անկ կը հաստատուին։ Միւսները ձանձրոյթէ, զզուանքէ մղուած, կ'ուրանան մահուան առջեւ կամ դէմ ա՛լ չեն խուսափիր անկէ»։ Մեր ազգայնականութեան արժանապատուութիւնը բարձր բռնելու համար, մենք ո՛չ ցեխին մէջ ապրիլ պիտի սիրենք և ո՛չ ալ պիտի յօժարենք ձանձրոյթէ ու զզուանքէ մղուած դէպի մահ վազել։ Ապրելու տենչացող, վաղուան յոյսերով առլցուն, ապագայի իրականութիւնովը կենսունակուած մեծ հաւատքովը գօտեպինդ հերոսի մահն էր միայն, որ պիտի ապահովէր ապագան։

Մենք այսօրին կը պատկանինք. չենք կրնար մեր մէջ ոչ երէկը վերակենդանացնել, և ոչ ալ ինքնաստեղծել վաղուան պատահականութիւնը։ Անցեալէն օգտուինք, ապագային ձգտինք. բայց իրապէս մեր ապրելիք կեանքը այսօրինը պիտի ըլլայ. անոր իրատունքներն ու պարտաւորութիւնները հրամայողական են և պիտի մնան։

Ըլլանք այն, ինչ որ այսօրը կը պահանջէ. տակուն, գիտակից, զոհողութեան հեղանքովը արբշռած, հրաժեշտով որ անցեալին իրողութիւնները անգամ մըն ալ իրենց գոյութեան իրաւունքը ապացուցանեն մեր մէջ, և ապագայի ըլլայ չափած ու որոշադրած մեր պայծառ նպատակակէտը։

Կ. Պոլիս, 1908 մայիս.

Վահան Թէքէեան

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՈՂԻՔ ԳԻՒՂԱՀԱՆՑ

Այս տարտամ հոսի, որ կը բլուր ոչխար եւ այծ,
Լեռնադաշտին երեսն անվերջ, մինչ հորիզոն,
Կը տարածուի աստղոց շղթին ներքեւ առկայծ
Եւ կ'արածի խաչափայտից մէջ մահաձօն...:

Մեղի թուրումներ ծորտրներու եւ թիւրերու
Կը թեւածեն այս տափարին վրայ մեռած...
Ո՛չ մեկ հովիւ, ո՛չ մեկ շշուկ, ո՛չ այցելու
Այդ վայրերուն խայլ ու անցորդի զեւեռգընաց...:

Կաս-գիշերին սակայն՝ արիւնց մը մեղմասող
Հեռուներուն ալիք ալիք մօտենալով,
Կը արիւնքի դաշտին երեսն... — եւ ամէն ուղ,
Գառն, ոչխար, այծ կ'անշարժանայ ոգեխռռով...:

Ի'սիա՛ մեղմիւ կաւարն ի վար յոյս մը կապոյտ
Ցորդ կը մաղուի...: Եւ այդ յոյսին մէջէն սիւն,
Բարախելով բերէրն իր շայն՝ այերածուի
Արծիւ մը մեծ յաւերժին վար կը խոյանայ...:

Կը մօտենայ... եւ կ'ապառաք հոսը հիզու.
Եւ մեծ արծիւն իր բերէրուն մէջ կը գրկէ
Անոնցմէ մին. ու կը տանի արածելու
Երկինց անծայր դաշտերուն մէջ աղաւնիդ...:

. . . . . .

Կը լրուի սոյնը արիւնցին... եւ մի առ մի,
Ամէն գառնուկ, եւ ամէն ուղ, այծ եւ ոչխար
Կը դառնայ ետ իր խաչին վով, եւ կ'անհետի...
— Եւ կը ծածկէ մութը լուռին տարիողաբար

Անո'ւնի որոնէ իշխանի մը հաւատար հոդ,
Այդ բարձունքին եղան կատարն ու հո'ն մեռան,
Եւ որոնց հին հոգիներուն պայծառացոս՝
Յաւերժութիւնը կ'ընտրէ նո'ր իր ոսկիթռան:

1907

Խմբագրապետ Պօսբրնի «Ազգ» շաբաթաթերթի

ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԱՆ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ ԵԻ ԵՂԻԱ

(ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ ԷՋԷ ՄԸ)

. . . Պէրպէրեան, ամէն բանէ առելի, իր բարձր, անկեղծ, հպարտ, անշահախնդիր ու նուիրուած մարդու մը անհատական գերազանց օրինակութիւնը որ ազդեց իր դաստիարակած սերունդներուն վրայ։ Դրամի ուժին առջև խոնարհիլ, դիջանիլ չգիտցող մարդն էր ան, և ո՛չ մէկ նկատումէ կրնար դինք ստիպել իր սկզբունքներէն ու համոզումներէն չեղելու։ Անիկա հոյլ քամահրուած, ծառայականացած վարժապետին ու դրագէտին պատիւը վեր, մինչև երկինք

բաթձրացնողն եղաւ, ու միայն անոր համար իսկ արժանի է յաւիտենական երախտագիտութեան։ Անոր «շուքը ծանր էր»։ ու կեանքի յաջողածներն ու զբաւորները չէին կրնար չի պատկառիլ իր ներկայութենէն։ Որքա՜ն տարբեր՝ այս մասին՝ իր սերունդին միւս մեծատրականներէն, որոնց կեանքը ողնայարի յարատև կռում մը եղաւ, և որոնց ամենէն պաշտելին՝ եղիան անգամ չէր կրնար «վսեմաշուք» մը բարեացակամութեան հանդէպ զսպել իր շնորհընկալի փղձկումներն ու սրտազեղումները։

Եղիա՜ն... Բայց այս անունը անխուսափելի զուգակշիռի մը գաղափարը կը թելադրէ՝ Պէրպէրեանին հետ։ Որքան նմանութիւններ ու հակառակ զուգադիպութիւններ այդ երկու մականուններուն միջև։ — երբ

ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ ԵՐԻՑԱՍԱՐԴ

կուքն ալ խաղիւղցի, գրեթէ տարեկից, միեւնոյն Ներսէսեան դպրոցէն, երկուքն ալ գրագէտ ու դաստիարակ։ Մէկը՝ համակ խառնվք, պչրանք ու տարօրինակութիւն։ Միւսը՝ համակ լրջութիւն, օծութիւն ու հաւասարակշռութիւն։ Դաստարանին մէջ, Տէմիրճիպաշեան, քմահաճ կնկան մը պէս, քէն կ'ընէր կամ կը սրդողէր աշակերտներուն։ Պէրպէրեան, պատարագեսրի մը հանգոյն, անոնց ուշադրութիւնը կը լարէր ու հոգիները կը յափշտակէր։ Մեր գրականութեան ու մեր գեղեցիկ ու սրձակուռնակ բարքերուն մէջ, եղիան

ամենէն աւելի գեղեցկութիւն կը մտցնէր — հիւանդագին այլ ազնուական գեղեցկութիւն — իր զմայլելի տաղանդը գիջացնելով։ Պէրպէրեան, իր հզօր ու վճիտ մտքով, ճշմարտութիւն կը սիրէր ու բարիք կը ստեղծագործէր։ Մէկը՝ հոյակապ ոճ մը, միւսը՝ ոճ մը։

Ու անոնք հետեւեցան իրարու, բախտին մէկ չարագէպ բերումովը, կարճեա մինչեւ վերջը պահելու համար այս զուգակշռին երկու եզրերը։

Մեծ փոթորիկէն ետք որ մեր ազգային գոյութիւնը հիմնայատակ յեղաշրջեց, վոսփորի այս երկու երգիչներուն, զատ զատ, կը հանդիպինք Լեմանի կապոյտ եզերքներուն վրայ . . . ։ Եղիան հոս գտեր էր, վե՛րջապէս, Դիպուածին բարի պարիկը, որուն խանդակաթ բազուկներէն անդորրութիւնը դեռ չէր հոսեր, սակայն, իր չարչարուած ուղեղին մէջ . . . Պէրպէրեան իր ուշնեցածը, իր երջանկութեան աղբիւր-էակը հոս բերեր էր. զայն չի կորսնցնե-

ԵՂԻԱ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

լու խելայեղ անձկութեամբ, անոր կուրծքին մէջ բոյն դրած անողորմ քաղցկեղը գիտութեան կիսատուտ ծներուն փրցնել, դուրս քաշել տալու . . .

Ձեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս վերաբերուեցաւ այս մեծ ու ժրաքախտ անցորդին նկատմամբ Զուիցերիոյ հայ ուսանողութիւնը, որ իր տարբե՛ր հոգերովը ու հետապնդումներովը քիչ մը օտար ու անտարբեր էր անոր ու անոր ցաւին։ Բայց գիտեմ թէ Պէրպէրեան հոն իր տարբին մէջ չդադց ինքզինքը, իր ապրած ու վարժուած մթնոլորտը չէր տիկա, կամ, նայի՛նք, սիրտ ունէ՞ր այս բաներուն անդրադառնալու . . .

Եղիային պէս, ինքն ալ ուներցաւ, անշուշտ, վոսփորին հայրենաբաղձութիւնը։ Եւ իրարու ետեւէ Պոլիս վերադարձան, երկուքն ալ, — եղիան, իր դիպուածական պարիկին թեւերուն մէջ, օրօրուած հիւանդ տղու բանդագուշանքներով, դեռ Լէմնոսի հրապուրանքները կը յանկերգէր։ Պէրպէրեան ցաւագինօրէն, յուսահատօրէն տուն կը դառնար՝ մահաւարսուռ հոգիին մէջէն անիծելով անգութ ճակատագիրը և թեւերուն վրայ տանելով իր կեանքի մահամերձ ընկերուհին, զոր քիչ յետոյ պիտի յանձնէր Իւսկիւտարի հողերուն...

Ա՛հ, այդ չարաչար մահը Տիկինին. Պէրպէրեան կողկողագին լացաւ զայն, աքանչելի ու սրտաճմլիկ տաղերու մէջ, որոնք իր «կարապի երգ»երն եղան։ Ու ո՛րքան հեռաւոր ու վայրալուտին սերունդներ՝ վարպետին այդ անդարմանելի դժբախտութեան ի լուր՝ կսթթէ մը արցունք թափելին սգամորմոք... Տիկինը անոնց ամէնուն մայրիկն եղած էր դպրոցին մէջ, ու ի՛նչ անուշ էր հիւանդ ըլլալը, երբ ան կուգար իր մայրական գեղեցկութիւնն ու բարութիւնը հակել մեր գիշերօթիկի մահիճներուն վրայ, դարմանատար հոգածութիւններով։ Ու մահը պիտի իր սեւ արհաւիրքը մոցնէր Պէրպէրեան ընտանեկան դրախտին մէջ ալ, ու պիտի ո՞րբ մնային Մաննիկը, Օննիկը, Շահանը, պզտիկ հրեշտակներ, որոնց օրօրոցները շարժեր էինք և որոնց ոսկի ու վարդ պատկերները դրոշմուած մնացեր էին մեր մանկական յիշողութեանը մէջ։

Եւ հիմա, ահա՛ ինքն ալ, վարպետը, կ'երթայ հանդչիլ իր անմոռաց սիրելւոյն քով, որուն կորուստէն չէր կրցեր գտնել ինքզինքը։

Իւսկիւտարի գերեզմաննոցը՝ Դուրեանէն ի վեր՝ պիտի ընդունած չըլլայ իր ծոցին մէջ այսքան պաշտուած բնա՛ւիչ մը։ Հոն ուխտի պիտի երթան անոնք որ՝ դեռ Պէրպէրեան յարկին տակ անկէ դուրս իրենց մտաւոր հօրմէն որբացան, եւ անոնք ալ որ չեն կրնար երթալ վարպետին գերեզմանին մօտ, սրտագին ընծայառաքութիւններով, պիտի անշուշտ կանգնել տան անոր վրայ փառաւոր շիրիմը, որուն արժանի է ան։

Իսկ ներէ՛, վարպետ, քու նախկին սաներդ յետինին, որ քեզ թերեւս քու հեռահաս ճշմարտութեանդ մէջ հասկցած չըլլալուն, քիչ առենէն առած ձգած ու քու գծած ճամբէդ քալած չըլլալուն համար՝ կեանքի իրուն պատէ պատ զարնուելեցաւ ու մարդկային վատութեան բաժակը ցմրուր քամեց, ներէ՛, որ՝ այդ դաժան ու անվերադարձ տարակոյսութենէն քու դագաղիդ հետեւելով ըսէ քեզի, թէ ո՛րքան մեծ ու վեհ կ'երեւիս դուն, պըզտիկութիւններով, դեւհկութիւններով ու անարգութիւններով կուրցած իր ղղէացողի աչքերուն... Քու փառքդ վաղանցուկ փառաւորումներէն չէ՛, վարպետ, որոնք անհիմն պատրանքներու վրայ կը լաստակերտուին, և նոր սերունդին աղնուագոյն էլէները պիտի տաճարակերտ քու օրհնեալ յիշատակդ, որով հետեւ դուն քու ձեռքերովդ կերտեցիր կեանքիդ վսեմ գործը, զոր ճշմարիտ մեծութեան պատուանդանին վրայ անբաւար բարձրացուցիր, արժանաւորապէս պահեցիր և ահա՛ հոն կը թողուս՝ կենդանի մնալու յանխոնջապէս...։

Ասրիէլ Պետրոսեան

ՀՈՒՍԿ ԵՐԳՆ Ա.ՂՉԿԱՆ

Ես պիտի մեռնիմ, երջանիկ եղիր,
Դու ինծուած կեանքիս կատմն անկարեկիր,
Դու մասաղ հոգւոյս երազանքն անբաւ,
Պիտի մեռնիմ ես, մի՛ տրտմիր բնաւ:

Բաժինն իմ արիս սեւ հոգիր քոնիր,
Ժպիտներ կ'ուղղեն ինձ աղջկունք ապուր.
Ես կը տառապիմ, դու դարպաս կ'բնես,
Դու ծաղկի կոկոն, կոտրտած մնալ ես:

Քու ճառերուդ վրայ խնդութիւն ծիծաղ,
Իսկ իմ չորս կողերս դառն կոծեր, աւա՜ղ,
Վառ արիդ արեւուն ճառագայթ, արեւ,
Մըռայլ ստուերներ իմ գլխուս վերեւ:

Լոյս տաճարին մէջ ֆեզ ֆիլ ասեմեմ
Ոսկեռանգ ճառօս մը պիտի դրնեմ,
Շողշողուն ջահեր, երգեր ու բուրվառ,
Ջերմ ու խաչը սիրոյդ պիտի օրհնեմ յար:

Իսկ գիս կոշտ մարդիկ մութ գիշերին մէջ
Պիտի տանին հոն՝ ուր ալ կիրք ու տենչ,
Սեր ու տառապանք, արցունք ու հառաչ
Կ'անհետին ու չոկ կը մրնայ սեւ խաչ:

Ա. ԲԳ. Ա Ա. ՒՈՐՈՒՄ

ԹԷՈՓԻԿԻՆ

Մառախուղի առաւօտով, ծէր, ձիերը կը քաշեն:
Դանդաղ, անիւը չի ճռար ձիւնին վրայ: Միայն, շէն,
Խարազանն է որ կը խօսի քաց օդերու մռայլ սուգին:
Ու կ'երթայ ձամբան, մինակ, անհոգ, անագին:

Ինքնաստուգում, նախատիպար այդ կառքին մէջ գիտաշխն,
Ես կը դիտեմ սառած ձիւնը կախուած իրենց շէկ քաշեն:
Ծէր, կը քաշեն: Խեղճ ամողը: Աջն Ատուն է, ձախն Էգին
Խորհում Ծաղիկը կ'երեւայ, պոչին շարժեն, ցաւագին...:

Հաշուում զոյգ: Ու կը խորհիմ թէ այդ երկո՛ւքը միայն
Մշտնջենան Տառապանքն է զոր կը տանին չոքեալին,
Եւ թէ մէ՛կը միւսին բառ է՝ խեղճ բնազդի մը հլու՝
Տառապագին սերունդի մ'ամբողջ սերմը դնելու...:
Աչսիս, թշուա՛ռ, արհայտիան մտրակի մը ներքեւ շէն,
Ցաւիտեանին Անհծման իրենց Ատգանդին մէջ ախտաշէն,
Մառախուղի առաւօտով, ծէր, ձիերը կը քաշեն...:

1908 Հոկտեմբեր 1

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Հ.
ՎԱՐԴԱՆ

ՀԱՅՈՒՆԻ

ԼԵԶՈՒԱՇԷՆՔԻՆ ՁԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ՄԱՅՐՆ Է

Բնութեան մէջ սխրալի է մօր պաշտօնն հանդէպ իւր զաւկին։ «Ինչ որ ունիմ, մօրմէս ունիմ» առածին ստուգութիւնը տա-րակուսի տակ չ'իյնար։ Ո՞վ կ'արծարծէ աղաջրի մանկան՝ դրե-թէ միշտ առկայծեալ դիւրաշէջ կեանքի-լոյսը, եթէ ոչ մայրը։ Մայրն է որ մարդկութեան՝ մարդ կը պարգեւէ իւր մանկիկը։ Բարձրահայեաց կանգուն քայլերուն իւր մանկիկին՝ մայրն է որ նեցուկ կը կանգնի՝ ձեռացը մէջ չողմելով դնդղոչիկ ձեռնիկ-ները մանկիկին։ Աչուկները մանկիկին՝ լուսատուի ոսպեակին

պէս՝ կ'ամփոփէ բրիկին մէջ մօր դիմագծերը. վայրկենաթիլը կամ երկարաթիլը միշտ՝ իրը նախափորձ, ունի մօր պատկերը՝ մանկիկին լուսագիր բլաթին վրայ... : Retoucheի պէտք չկայ. միշտ անագիւտ է այն պատկերը: «Տատիս, տատիս, տանտանիս» երգն՝ անոր ականջին մայրն է որ կը չչնջէ: Նոյն երեւոյթը. մանկիկին ականջիկէն ներս՝ լեզուի թրթռացման ազդեցիկ ներհոսանքը՝ կը ծնանի անոր մտաղաչ ըղեղաթաղանթին վրայ ձայնին ալիքներուն դրոշմը: Ազատ, անկիւռ ու ապահարկ մուտք ունի ականջափողէն ներս՝ մայրիկին ձայնը, որ կը խռովէ առաջին անգամ խղնջակին ջրալճակը՝ յուզելով լսելեաց մանրանկար ալիքները: Ուրեմն, մօր լեզուն այս ճամբով կը փոխանցի մանկիկին ունկնիկէն ներս, հեռագրական թելեր հաստատելու՝ ըղեղին ու բերանիկին հետ: Լեզուն՝ մայրը կու տայ զաւկին: Բամբ ձայնը՝ բամբ արձագանգ կու տայ, վառը՝ վառ, սուրը՝ սուր:

Արձակ չափականի յանգն ղգեցաւ, ակամայ: Ըսելիքս էր՝ մանկիկին լեզուն պարգեւ մըն է, զոր կը ստանայ մանկիկը մօրմէն: Տրուած պարգեւին դիւրագնի կամ մեծագնի ըլլալուն դիտակ չէ առ այժմ՝ անպատասխանատու երախտաւորն. բայց երախտաւորն պիտի չուզէ՞ միշտ լաւ երախտիք ընել իր չնորհընկալին... : Տղեկին նախաբարբառ լեզուն պատկերն է մօր լեզուին: Եթէ անագիւտ է մօր լեզուն, անագիւտ է և տղեկին լեզուն: Բնախօսք ու օրէնսդիրք «Մայրենի լեզու» անուանած են՝ տղեկին առաջին ճչին չարունակութիւնը...:

Ըսի՞ թէ՝ միաքս հայ մայրն ու հայ աղածրին կը դիտէ այս պահուս. հայ մայրն՝ որ, յարգելի խնայողութեամբ, պէտք է իր լեզուն լսեցնել մանկիկին՝ ղգուշացնելով անոր փափկիկ ականջները՝ յունախօս կամ չեվանդիւն դայեակներու, սպասեակներու, տատաններու խառնաձայն, օտարախօրէմ, այլալեզու ձայներէն:

Գիտե՞ս, ո՛վ դեռատին մայր, որ զաւկիդ առաջին դասատիարակը դո՛ւն ես: Դո՛ւն եղար անոր՝ ծնունդ, անունդ պարգեւողը, դո՛ւն ես նաև անոր լեզու պարգեւողը: Մանկիկիդ լեզուաչէնքին ճարտարապետը դո՛ւն ես. չէնքին քարերն ու շաղախը պատրաստողը՝ դո՛ւն. չէնքը կառուցանող որմնադիրն ու հիւանը՝ դո՛ւն:

Տեսա՞ծ ես ծուռ չէնքեր. — միտքդ մի՛ բերեր Պիզայի ծուռ աշտարակը, որովհետև այնպիսի ճարտարապետութիւն չատ հազուագիւտ ու չնախարհիկ է: Ինչ կ'ըսես ծուռ չէնք մը տեսած ատենդ. սարսափ կ'ազդէ քեզի. կը խորշիս չատ մօտէն քերել անցնելու. հովէն ու մրրկէն փլում ու քանդում կը գուշակես. կը զարմանաս թերեւս ճարտարապետին ձախաւերութեան վրայ. կը նեղսրտիս, գիտեմ, երբ անտաշ ու անկոփ քարեր, փխրուն աղիւսներ, կոտրած կղմինտր, հողախառն շաղախ տեսնես՝ այն չէնքին իբր նիւթ գործածուած: Բայց գիտե՞ս որ աւելի մեծ սարսափ պէտք է ազդել կամ նոյն իսկ պժգանք ու քամահրանք՝ զաւկիդ լեզուին ծուռ չէնքը. գիտես որ խորչանք ու գարշանք կը ներշնչէ՝ այնպիսի լեզուի մը քովերէն քերել անցնիլը. կը գուշակե՞ս, որ ծուռ հիմ ունենալով՝ փլում ու քանդում կը սպառնայ տղեկիդ լեզուաչէնքը. ամէնքը կը զարմանան ու կը զայրանան այն ճարտարապետին՝ անոր մօրը վրայ. կը նեղսրտին, տղեկին լեզուին մէջ երբ նըշմարեն վրիպական բառեր՝ իբր անտաշ քարեր, աղճատ խօսքեր՝ իբր փխրուն աղիւսներ, սխալ մասնիկներ՝ իբր ճաթած ու գեղած կղմինտրներ, և թերի, պակասաւոր, խառնաձայն կանոններ՝ իբր հողախառն, սակաւակիր շաղախ, իբր նիւթ գործածուած...:

Դուն ի բնէ անկեցիր տղեկիդ կրծիկին տակ՝ ջերմաբաչխ սրտիկ մը. դուն բացիր անոր թերաքամ, կկոցեալ աչուկները. դուն խանձարուրքին մէջ պատեցիր անոր անդամիկները՝ բարեձև զարգացում տալու համար անոր գողտրիկ մարմնիկին. դուն գնացուցիր անոր ոտիկները. դուն պիտի արձկես անոր ղեզուն աղ:

Տղեկիդ լաւ կամ յոռի խօսիլը քեզի կը վերագրուին լեզուաքննիչները: Առաջին դասատուն և լեզուի ուսուցիչը դո՛ւն ես՝ աղեկիդ: Եթէ լաւ խօսի, քուկդ է պարծանքը, եթէ ծուռ՝ դո՛ւն ես ծանակ:

Ուղիղ խօսէ աղեկիդ հետ, ուղիղ պիտի խօսի ընդ միշտ: Հաստատուն կալէ անոր լեզուաչէնքին հիմերը, հաստատուն ու հաստաբերձ կ'ըլլայ չէնքը: Տալէ քարերդ, թրծէ աղիւսդ, պնդէ կղմինտրներդ, կրաշաղախ ամրասնդէ իրարու՝ քարն ու

շաղախ, և *պարծանօք կը դիտես օր մը՝ հայախօս*, *ուղղալեզու մանկիկիդ պատանեկութիւնը*։

1. *Սորվեցուր անոր գոյականն ու ածականն որոշել իրարմէ*։ *Մի՛ ըսեր*. «*նախանձ տղայ մը երջանիկ չէ*», «*նախանձ տղան վիշտ կը պատճառէ իր անձին և ուրիշներու*», *այլ ըսէ*. «*նախանձոտ տղայ մը երջանիկ չէ*», «*նախանձոտ տղան վիշտ կը պատճառէ իր անձին և ուրիշներու*»։ *Մի՛ խառնուիր «զրզգանձ» թուրք բառէն*, *որ ածական է*. *նոյնանձնութիւնն* (*զրզգանձ=նախանձ*) *է պատճառ*, և *կը չփոթէ գաղափարներդ*։ *Ջնջէ լեզուիդ ու բառագանձիդ մէջէն՝ նախանձութիւն = զրզգանձզրզ բառը*, *վասն զի ասոր կ'ըսենք նախանձ*, *իսկ զրզգանձն է՝ նախանձոտ*։ «*Զօրք մը եկաւ*» *սխալ է*, «*զինուոր մը եկաւ*» *ըսէ՛*։ «*Զինը*, *դրացինը*» *մի՛ ըսեր*, *բառն է ձի*, *դրացի*։

2. *Մի՛ ըսեր բնաւ*. «*Տղա՛ս*, *սուտանձի չըլլա՛ս*». *սուտանձի հրէշ բառ մըն է՝ եապանձը բառին վրայէն կերտուած*։ *Հրեշտո՛ւ մոգուին սուտ*, *սուտիսու* և*ն*. *բառերը*։ *Նոյնպէս կարէ՛ նեսէ՝ սուտանձիութիւն նորահնար հրէշն ալ*, *վասն զի վաղը «խեչացի Թորոսին» մէկը «կ'ելլէ»*, *իբր ամկօրէն բառ՝ գրական պատուոյն կը հասցնէ և մեծամեծ չփոթութեանց դուռ կը բանայ*։ *Ես միայն մէկ երկու բառեր յառաջ բերի անոնց՝ լեզուաչէնքին անգործածելի և անպիտան քարեր ըլլալը ցոյց տալու համար*, *այս «անարժէք նմոյշ»ներէն* (échantillon sans valeur) *կրնաս դիւրաւ հասկնալ մնացածներն ալ*։

3. *Բայց քարերէն աւելի՝ աղիւսներուն թրծունութեան ուշադրութիւն ըրէ*. *Նայէ որ Մխէինոցն աղիւսագործարանէն ելած ըլլան և միեւնոյն ախր=թրծունութիւնը ունենան*։ *Դիտես արդէն որ* 8—15000 *աղիւսի մէջէն հազիւ կէսը թրծուն կ'ըլլայ*, և *սովորաբար հնոցին վարի չարքերը*։ *Այնպէս ալ լեզուի աղիւսներուն մէջ միեւնոյն թրծունութիւնը = կանոնաւորութիւն կը պահանջուի*։ *Անհաւասար թրծունութեան նշան է՝ եթէ մէյմը «գրքածախ» ըսես*, և *մէյ մը «գրածախ»*, *երբեմն ալ գրավաճառ»*. *նոյնպէս կանոնաւորութեան դէմ կը պակսիս*, *եթէ մէյմը «ժամին մէջ» մէյմը «ժամուն մէջ» «եկեղեցիին մէջ» «եկեղեցւոյն մէջ» ըսես*։ «*ժամուն*» և «*եկեղեցւոյն*» *ձեւերը պահէ*. «*մայրիս*», «*հայրիս*», «*տունին*» *մի՛ գործածեր*, *այս-*

պէս կը վարժի մանկիկին ականջը. «մօրս», «հօրս», «տան» ձեւերը կը գործածէին քու հայրդ ու մայրդ։ Տղեկին հետ խօսէ՛ առկէ 15—20 տարիներ յառաջ խօսուած ու գրուած հայերէնով։ Նորելուկ գրողներու հայերէնին մի՛ անսար. անոնց մէջ կան մարգարիտ ծախողներ, բայց կեղծ մարգարտի վաճառականներ լեգէոն կը կազմեն...։ Մի՛ հաւատար, երբ կ'ըսեն թէ «հայերէնի անցեալն դարն է հիմայ, աշխարհաբար, գրաբար, ռամկավար (ռամկաբար) իրարու պիտի խառնենք և նոր լեզու մը պիտի հնարենք»։ Հայերէն volapukի կամ esperandoի պէտք չունինք։ Լեզուն ինքնին կը յղկուի ու կ'ողորկուի։

Գիտե՞ս որոնք են մեր հայերէնը կանոնաւորել ուզողները. այնպիսինե՛ր, որոնք 20րդ. դարու մէջ դեռ կը յամառին գրել՝ քաղդ, դժբաղդ, փոխանակ ուղիղ գրելու՝ բախտ, դժբախտ, զորոնք կը չփոթեն բաղդատելի հետ. բաղխիլ կը գրեն բղխիլի հետ չփոթելով։ Ուր որ կրկնաձայն ձեւով բառեր ունինք, հոն ապահովաբար սխալ մը պիտի գործեն մեր՝ լեզուայարդարիները. պիտի խառնեն իրարու շուկչ ու շշուկչ, զեղչ ու զղջալ, զոհանչ ու ղողանջ, յանցանք ու անձանց, խարեղ ու խափանիչ։ Եւ այսպիսի զրպարտեներ լեզու պիտի կանոնաւորեն, բէօհ։ Փոխանակ հայերէնը կանոնաւորել ուզելու, քիչ մ'աւելի հայերէնն ուսումնասիրել ջանային, լաւագոյն չէ՞ր ըլլար...։

4. Բայց լեզուական չէնքին գործածուած շաղախին աւելի ուշադրութիւն ընելու է։ Ընտանեկան լեզուին մէջ կան շատ սխալներ, որ կը դատապարտուին ամեն լեզուներու քերականութիւններէն. անոնց մէջ կը գործածուին այս սխալները. բայց խորթ կը հնչեն բարեկիրթ տղեկի մը բերանը։

Մի՛ ըսեր տղեկիդ «չկրնայի ըսեր էի», այլ ըսէ՛ «չկրցայ ըսել». «ընդունեց» մի՛ գործածեր, այլ «ընդունեցաւ». բայը ընդունիլ է, և ոչ ընդունել. «խօսեց» մի՛ ըսեր, այլ «խօսեցաւ»։ «Ի՞րդ ճանչե՞ս»ը պէտք է ըլլալ՝ «քոյրս կը ճանչնա՞ս». «ինձի տեսաւ, ինձի սիրեց, ինձի կանչեց» հոդախառն չաղախ չեն, այլ փառուկ հոդ են միայն, որ ինքնին կը խախտեն հայերէնի չէնքին հիմը...։ Մի՛ ըսեր մանկիկիդ. «հայրիկդ գաղտ ըլլայ ևս», «ես տեսնեմ նէ». թէպէտ հին ռամկօրէն ձև մ'ըլլայ այն, մաքուր ու կանոնաւոր հայերէնի մէջ պէտք չէ որ մուտք գտնէ։

5. Բայց ամէնէն աւելի խնամով ղեկուցուր մանկիկդ, որ զուտ հայերէն բառերով վարժեցնէ իր լեզուն, և հայերէնը՝ օտարախառն բառերու հաւաքարան մը չընէ...:

Ըսածներս չատ դիւրաւ պիտի ըմբռնես, եթէ հետեւեալ կարճ խրատիս ուշադիր գանուիս:

Մօր պարտականութիւնն է հսկել. 1. Տղեկին մարմնոյն բարեձև՝ և հոգւոյն կատարեալ զարգացման: 2. Մաւսոր ձիրքերու բարւոք բարգաւաճման: 3. Լեզուի՝ անթերի և ուղիղ գործածման:

Եթէ պակսեցար ասոնց միոյն մէջ, պատասխանատու կը մնաս ապագային դաւիդ առջև: Հոգեզուարճ զուարթութիւն մը պիտի լնու սիրտդ ու միտքդ, երբ տղեկդ օր քան զօր աճի այս երեք պարտքերուդ կատարեալ գործադրութեամբը: Պիտի ապրիս դուն, հա՛յ մայր, հայ տղեկիդ հոգւոյն, մարքին ու լեզուին մէջ: Անարատ պիտի ըլլայ պատկերդ, որչափ թէ ջանաս անարատ ու ջինջ պահել այն հայելին, որուն մէջ յաւէտ պիտի նչմարուին դիմագծերդ: Հայելիդ պէտք է ըլլալ՝ տղեկիդ հոգին, միտքն ու լեզուն:

Բանկարի, 26 Յունուար 1908

Թարգմանչաց

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՐՈՒԻԿՆԵՐ

- Կեր քո՛ւ ախորժակիդ համեմատ, բայց հագուէ ուրիշներո՛ւն ախորժակին համեմատ:
- Կեանքն ո՛չ տօնի օր մըն է, ոչ ալ տուգի, այլ՝ աշխատութեան:
- Ուրիշի կեանքին համար չատ դատաթ պարպողը դատապարտած կ'ըլլայ իր կեանքը մահուան:
- Վախկոտը վտանգէն առաջ կը վախնայ, վտանգի առեն, իսկ քաջը՝ վտանգէն վերջ:

«Հայարդիներ»ի հեղինակը՝ Ալպեաց վիրեւ։

ՍՏՈՄ ԵՍԵՐՅԱՆՑԱՆ

ԴԵՌ ՔՆԱՐԻՍ ԼԱՐԵՐԸ ԹԱՀՑ ԵՆ...

ՈՐԲԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ա.

Դո՛ւն դանևապես տրտում ֆոյր, եւ դո՛ւն պատուհասեալ պատանի,
Քաղցրո՛րեն երկուքդ մեկ, բանաստեղծի շրթունքներուս յառաջացեք.
Վասն զի անուս բերանս այսօր ձեր ճակտին որբ վարդերուն վրայ՝
Հեռուներեն հասնող եղբօր մը հուրհ կարօտն ի որ պիտի հատերուրհ...

Բ.

Տարիներով եւ տրտմօրեն ձեր մանուցու ցաւն իմ կարմիր ցաւս եղաւ,
Ու տառապանքիս տիեզերքին մեջ՝ ձեր արցունքին իբր անձրեւ հոգիիս
վրան կը տեղար...
Ձեր հեծեծանքներն մանուան հովերուն պես՝ մեռնաւորի չուսամուխս
փեղկերը կոտրելու եկան,
Եւ անհնարին սոսկումներ ապրեցայ ձեր հայրերուն ոսկորներուն
բարձրացած անտառներուն մեջ...

Գ.

Թշնամիներուն թափուած արիւնը, կեանքիս առջեւ, այն աւազանն էր աղեղոծ,
Որուն խորերը, խաւիր անգամ, մսխատումի եւ ոխսի արդար ընկերներուս հետ,
Ես ազատաւարժ հետաքրքիր, գրիչս, սուգերու արիւնզօ եւ անոնց իրենց սուրերուն կայծակներուն
Եկամիջ, եղերականօրէն, անհատնում երդումի մը համար, անոր վերջը թաթախելու...:

Դ.

Այսպէս, իմ հայրենասէր հոգիս, ձեր անունը ցաւին համար կարմիր մատեաններուն մէջ ընդմիշտ...
Բայց խաւիր խաւիր արեգակներ մեռան. եւ հետաքրքիր չարերը դեռ քա՛ց են, ֆեղրայրնե՛ր, դեռ իր չարերը քա՛ց են.
Ա՜հ, գրացի՛ք մատուռներուս... եւ թո՛ղ երգերս մորմին, եւ թո՛ղ շեփորս հերոսներուն իր հրաւերը որոտայ.
Ճշմարի՛տ կ'ըսեմ, Աղդարութեան առաւօտը դեռ դաժանօրէն հեռու է, եւ Ասպազաներուն աստղածորմն անյաղթ...:

2 Նոյեմբեր 1908

Վահան Թոթ

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԾՈՒԻԿՆԵՐ

- Ո՛չ սիրէ, ոչ ալ ատէ. իմաստութեան կէսը կ'ունենաս։
- Բան մը մի՛ ըսեր, բանի՛ մըն ալ մի՛ հաւատար. իմաստութեան միւս կէսն ալ ահա չահած կ'ըլլաս։
- Երբեմն, անձի մը համար անունն ա՛յն է՝ ինչ որ է ախտաղտը գիրքի մը համար. կը ծանուցանէ ու կ'ամփոփէ։
- Ծիծաղին մէջ երջանկութիւն և բարութիւն կայ. Ծաղրին մէջ՝ մաղձ, ցաւ և չարութիւն։
- Մինակ եղած պահուդ՝ միտքդ բնր քու պակասութիւններդ. իսկ հաւաքոյթի մը մէջ՝ մոռցի՛ր ուրիշներուն պակասութիւնները։

ՅԱԿՈՐՈՍ ՃԻՃԻՋԵԱՆ

ԹԱՔՈՒՆ ՋՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Աշխարհիս մէջ կայ բազմաթիւն մը գործող զօրութեանց՝ որոնք լայնօրէն կը տարբերին մէկդմէկէ, բայց ամէնքն ալ մեր աչքերէն իսպառ ծածկուած են։ Երբեք չենք կրնար տեսնել զանոնք, ու բացարձակապէս ոչինչ գիտենք անոնց ներքին, իրական բնութեան վրայ։ Նիւթին վրայ անոնց արտադրած արդիւնքներէն է միայն որ կը ճանչնանք անոնց գոյութիւնը։ Փորձառութեամբ կը սորվինք թէ կարգ մը պայմաններու ներքեւ միշտ կարգ մը արդիւնքներ առաջ կուգան։ Ինչպէս որ թատերարուեստի մը վրայ վարագոյրը վեր կ'առնուի ու կազմուած, պատրաստուած տեսարաններն իսկոյն կը պարզուին աչքերնուս առջեւ, առանց տեսած ըլլալու զանոնք յարդարող ձեռքերը, նոյնպէս ալ երբ Հարկ եղած պայմանները կը ներկայանան, հիացուցիչ արդիւնքներն աչքերնուս առջեւ կը պարզուին. զանոնք կը տեսնենք, բայց ո՛չ այն խուսափուկ մոգական ձեռքը որ զանոնք կազմեց այնքան կա-

տարելապէս։ Բայց միշտ պայմաններն անհրաժեշտ են։ Արդիւնք, պայման ձեռք ձեռքի տուած կ'երթան միօրինակաբար ու անյեղլի կերպով, զօրութիւնները անգործ ու պահուըտած կը մնան, մինչեւ որ ճշդրտապէս ի գործ դրուին պայմանները. այնատենն է միայն որ խկոյն դուրս կը նետուին իրենց թաքուն, անտեսանելի բնակավայրէն, ու առանց որ և է չեղուածի՝ կը գործեն իրենց գոյութեան այն օրէնքներուն համեմատ որոնք նախապէս հաստատուած են։

Ուստի այս անտեսանելի ու բանտարկուած զօրութիւնները դուրս հանելու, ազատ արձակելու համար՝ բաւական է միայն որ պահանջուած պայմանները կատարուին. ու այս կերպով անոնց գործողութեան արգելք եղող պատճառները վերցուին. ա՛յ այն հսկայական զօրութիւնները քնացող առիւծի պէս կ'արթննան խկոյն ու խնարհ և հեզ գառնուկներու նման իրենց վրայ դրուած օրէնքներուն կատարեալ հնազանդութեամբ կ'սկսին գործել։ Մենք չենք կրնար զանոնք ազատել իրենց վրայ դրուած օրէնքներէն, ոչ ալ անոնք որ և է զօրութիւն կամ տրամադրութիւն ցոյց կուտան երբեք ինքզինքնին ազատելու այն օրէնքներէն։ Աստուածմէ տրուած են անոնք. և ո՛չ մենք, ո՛չ ալ զօրութիւնները այդ մասին ամենադիզդիզ փոփոխութիւն մը չենք կրնար ընել։ Արգելքները կը վերցնենք միայն և թող կուտանք որ անոնք գործեն իրենց վրայ դրուած օրէնքներուն համեմատ։ Աչքերնիս դարձնենք, օրինակի համար, սա վոսփորի կապուտակ ջուրերուն, որոնց թոյլ, ծփացող և յեղյեղուկ ալիքները կուգան կը բաղխին ժայռուտ եզերքին։ Ապառաժները ո՛րքան տարբեր են այս տարածուն ջուրերէն։ Ապառաժին մանրիկներն իրարու կառչած են ամրապինդ, և այդ պատճառաւ է որ կը ներկայացընեն կարծր և անյեղլի կերպարանք մը հանդէպ ալիքներուն, որոնք խրոխտաբար կը յարձակին կրկին և կրկին անոնց վրայ, միայն ջախջախուելու և փշրուելու համար անոնցմէ։ Ի՞նչ է պատճառը որ ջուրն այնքան թոյլ, կակուղ և ծաւալուն է հանդէպ այն ժայռուտ կարծրութեան։ Պատճառը պարզ է։ Ջուրին մասնիկները չունին այն յարակից ձգողութիւնը զոր կը տեսնենք ժայռին կամ երկաթին մէջ, կամ եթէ երբեք ունին սոյն յարակցութիւնը. աննշանութեամբ մըն է միայն։ Բայց հաստատ ցեղ որ այդ զօրութենէն կայ հոն տեղ մը պահուած, թէպէտ մեր աչքերուն թաքուն և անտեսանելի։

Ուրիշ զօրութիւն մը, ջերմութիւնն, ինքն ալ անտեսանելի, յաջողած է կաշկանդել, շղթայել յարակցական ձգողութիւնը. յաջողած է՝ գերեվարել, զսպել ու բանտարկել, թոյլ չտալով անոր իր ազդեցութիւնը գործածելու մասնիկներուն վրայ։ Արդ, եթէ յաջողինք ջերմութեան զօրութենէն կարեւոր մաս մը վերցընելու ջուրերուն մէջէն, այդ շղթայուած ոյժն այն ատեն դուրս կը խոյանայ իր բանտէն, կը խորտակէ իր կապանքն ու կ'սկսի խկոյն գործել։ Հիմայ լիակատար, անկաշկանդ գործունէութեան մէջ կը գտնուի այն. և մեր ջուրի մասնիկներն որ իրարմէ հեռի, բաժնուած և անմիաբան կը ծածանէին, հիմայ իրարու կը կառչին յարակցական ձգողութեամբ, և ահա ջուրը կ'ըլլայ հաստատուն սառի կտոր մը. գրեթէ ժայռի

բեկորի մը չափ կարծր ու պինդ։ Եւ հիմայ ուրիշ զօրութիւն մը և հիա. սքանչ զօրութիւն մը մէջտեղ կ'ելլէ։ Ա,յս է որ թանգրացող հեղուկին մաս. նիկներն իրարու քով կը բերէ կը շարէ առաջնորդէ որոշուած տիպարներու հա. մաձայն և համաչափական գեղեցիկ գիծերով. այնպէս որ երկրաչափական աքան. չելի ու ճշգրիտ ձեւեր կ'ունենանք մեր առջև։ Մասնիկները ազատ չեն իրենց ուզած կերպով իրարու մօտենալու և յարակցելու. բացարձակապէս և անյեղլի կերպով կը հետեւին սոյն զօրութեան կարգադրութեան։ Ա,յս կերպով և այս թանքուն զօրութեամբ է որ կը կազմուին ձիւնի հատիկները՝ որոնց մէջ իրը թէ կը տեսնենք աստուածային մատերուն աքանչելի գործքն ու կատարելութիւնը։ Բնագէտին համար աքանչելապէս յղկուած գոհարներ են այն փոշիի հատիկ. ները որ իրը ձիւն կ'իջնեն վերէն՝ և որոնք ո՛րչափ ալ որ կրկին կրկին փշրուե. լով վերածուին գրեթէ անշօշափելի փոշիի, տակաւին միշտ կը ներկայացընեն գիտուներն աչքին այն վեց ճառագայթներէ կազմուած հրաշալիքները որոնց ձիւն անունը կուտանք։ Եւ աւելի զարմանալին կայ. քակեցէք այդ սառնե. ղէն պալատները՝ քանի՛ անգամ որ կը հաճիք քակել, և ահա մեծ բիւրեղ. եայ ճարտարապետը կրկին և կրկին ճիշդ նոյն ձեւերով և մի՛եւնոյն պայման. ներուն տակ պիտի յօրինէ սոյն փափուկ շքեղութիւնները։ Մեծ վարպետը, տիեզերքին կառուցիչը, ինչ օրէնքներ որ սահմաներ է բիւրեղացման հա. մար, այսինքն ի՛նչ կերպով որ ուղեր է որ մանաւանդ հեղուկի մը մանրիկնե. րըն իրարու մօտենան, հպաւորին և շարուին, ճի՛շդ նոյն կերպով անյեղլիօ. րէն կը յարակցին ու կը շարուին։

Եւ հիմայ ջուրն ուրիշ վիճակի մը մէջ դնենք, շոգիի վերածենք զայն և իրը շոգի թող անցնի ան՝ լռնոսկիէ շինուած և տաքցած խողովակի մը մէջէն. իսկոյն զարմանալի փոփոխութիւն մը տեղի պիտի ունենայ։ Մեր նախկին ջուրն որ բաղկացած էր ջրածինէ ու թթուածինէ. ալ պիտի չկրնայ միասին պահել իր երկու բաղկացուցիչ տարրերը. անոնք կը մտնեն իրենց մտերմա. կան միութիւնը։ Կարծես մէկ մոգական զօրութեամբ մը իրարու փարած այս անքակտելի բարեկամները կը զատուին իրարմէ, ջուրն ա՛լ գոյութիւն չունի, այլ իրարմէ զատուած թթուածին ու ջրածին կազեր կան միայն։ Եւ այժմ ուրիշ զօրութիւն մը, վանողութեան զօրութիւնը մէջ կը նետուի անմիջապէս մէկզմէկէ բոլորովին հեռացընելու և անջատելու համար այս նախկին մտե. բիմներն որ այնքան դժով կապուած էին իրարու։ Վանողութեան այս զօրու. թիւնը՝ թէպէտ անտեսանելի, սիտանական զօրութիւն մըն է. այնպիսի անդի. մադրելի դժով մը իրարմէ կը հեռացընէ երկու կազերն, որ, չես կրնար զանոնք մէկտեղ բերել կրկին. թէպէտ անոնց մէկ քառակուսի մատնաչափին վրայ գործածես 10 000 քիլոկրամի ծանրութիւն ունեցող ճնշում մը։ Զարմանալի զօրութիւն՝ սա վանողութեան զօրութիւնը։ Երբ անգամ մը մէջ կը նետուի և կ'սկսի իր ահագին դժը գործածել, 10,000 քիլոկրամի ծան. րութեան դժն անբաւական կ'ըլլայ իրարմէ զատուած այս հին բարեկամները կրկին միացընելու։ Բռնի դժով, ճնշումով չըլլար, բայց կայ ուրիշ գերազանց կերպ մը։ Դպի՛ր այս կազերուն կրակով, այրէ՛ ջրածինն, և ահա՛ իսկոյն երկու բաժնուածներն արագապէս ետ կը վազեն, իրարու դիրկ կը նետուին,

կը միանան վերատին քիմիապէս, և անհետացած ջուրը վերատին երեւան գայ։ Բարոյական աշխարհին մէջ ալ նոյնպէս չէ՞. Ի՛նչ զօրութիւն կայ բաժնուած սիրտերն իրարու հետ միացընող, բաց ի սիրոյ կրակին ոյժէն որ իբր թէ հրաշքով մը կը միացընէ զանոնք, փոյթ չէ թէ անոնք ո՛րքան հեռացած ըլլան իրարմէ։

Ինչ մըն ալ բուսական աշխարհին մէջ մնանենք։ Սերմի մը զարմանալի օրէրուն մէջ, իբր թէ դիւթական պալատ մը ըլլար ան, պահուած կը կեանայ սաղմնային կիւսը, ա՛յն որ կախարդի մը պէս իր մէջ կը պահէ բոյսի մը բոլոր զօրութիւնը։ Ի սկզբան, ան կը մնայ անգործ և անշարժ։ Շրթայուած գերի մըն է որ այդ բուսային աշխարհի գաղտնալից դղեակին մէջ փակեր են. բայց գրէ՛ք այդ սերմն իրեն յարմար միջավայրին մէջ, շրջապատեցէք զայն ցօղով, օդով, հողով և արեւի լոյսով, և ահա կը տեսնէք որ կը փլչին օրէրն այն դղեակին ուր բանտարկուեր էր սաղմը. և ահա հիմայ ազատագրեալ կախարդական ոյժն իսկոյն իր խորունկ քունէն արթննալով կ'սկսի բնութեան իրեն համար հայթայթած նիւթերէն կառուցանել դիւթիչ պալատ մը, ա՛յնպիսի ճարտարապետական հանճարով մը որ ճշմարտապէս զարմանասքանչ է մեր աչքերուն։ Կարելի է՝ շուշանի մը սպիտակափառ, մանուշակ բաժակն է այն, կամ բոսորագեղ վարդի մը հարուստ և բուրումնաւէտ թերթիկները, կամ հսկայական անտառի կաղնին որ կ'արհամարհէ փոթորիկները։ Ամէնուն մէջ ալ միեւնոյն զարմանալի երեւոյթն է որ կը տեսնենք, ամէնուն մէջ ալ կ'երեւի անօրինակ կատարելութիւն մը, ու խորհուրդի ա՛յնպիսի խորունկութիւն մը որ իսկոյն կը ճանչնանք զայն իբր ներշնչեալ ծրագրած մէկ հիանալի գործքը. յաւիտենական զօրութեան և իմաստութեան բուրումը կայ անոր վրայ։ Սաղմնային այդ ծածուկ զօրութիւնն է որ՝ եթէ խնձորի սերմի մէջ է, յաջորդական եղանակներու միշտ աճեցընելով՝ հուժկու խնձորենին՝ հողէն, օդէն, ցօղէն և արեւէն քաղելով պէտք եղած օգնութիւնը, կը պարզէ տերեւային դրօշները, ճիւղ ճիւղի աւելցընելով՝ կը կազմէ ծաւալուն ծառը. և երբ ժամանակը գայ, կը զարդարուի ծաղիկներով՝ որոնցմէ դուրս կուգան ոսկեղէն պտուղները, ճիւղերը ծանրաբեռնելով, և աշնանային արեւմտեան երկինքներու բոլոր հարուստ գոյներով շողշողուն։

Բայց աւելի զարմանալին կայ։ Այդ պահուըտած զօրութիւնն աւելի մեծ գործքեր ալ կ'ընէ։ Ան բացարձակ տէր է բոլոր իր իշխանութեան ներքեւ գրուած այն զօրութեան որոնք կրնան արգելք ըլլալ և կամ օգնել իր գործին։ Ան իրաւունք ունի իշխելու այն մեծ զօրութեան վրայ որ կը կոչուի ձներ-ըեհեն զօր-ըեհեն, այն հսկայ զօրութիւնը որ բովանդակ տիեզերքին վրայ կ'իշխէ։ Ի՛նչ զարմանալիք։ Ցիրաւի սերմին մէջ պահուըտած այս աննշան ո՞յժն է որ կը յանդգնի արհամարհել աշխարհներն ու արեւներն իրարու կապող այդ անդիմադրելի ոյժը։ Մարդ չուզեր հաւատալ, բայց իրողութիւնն է որ մեր աչքերուն առջեւ կը ցցուի կը կենայ, հակառակ վար քաշող ամենայարգելի ոյժին, սաղմին մէջ պահուած ոյժն է որ վեր կը բարձրացընէ ծառն օդին մէջ յիսուն, հարիւր, երկու հարիւր ոտնաչափ և յետոյ

Հրաման կ'ընէ յարակցական ոյժ կոչուածին որ Հոն պահէ զայն. և այն զօրութիւնն ալ իբր հլու գործիք՝ կը պահէ զայն իրօք Հոն վերը հարիւրաւոր, Հազարաւոր տարիներ։ Այն զարմանալի ծառերն որոնք ապրած են մինչեւ 4-5000 տարի, բոլոր այդ երկար միջոցին մէջ պահուած են վերը, օդին մէջ, Հակառակ այն զօրութեան որ իր իշխանութեան ներքեւ առած կը պահէ լուսինն որ իբր թէ զարմացմամբ կը դիտէ վերէն իր Հեզիկ, արծաթ նշոյլները թափելով ծառին կատարին վրայ, կամ այն ճաճանչագեղ արեւն որ առտուն կ'ելլէ, իր ոսկիով օծելու գալարագեղ կատարն այն Հսկայ ծառին որ Համարձակած է ոտնակոխ ընելու տիեզերական այս զօրութիւնն որ արեւներն ու աշխարհներն իրեն կը Հնազանդեցընէ։

Մի՛ մը աւելի խորը թափանցենք, և պիտի տեսնենք որ բուսական այս զօրութիւնը գործածելով տերեւն, իբր իր քիմիական աշխատանոցը, կ'առնէ արեւի ճառագայթ մը, եւ անով կը քայքայէ, կը փշրէ ածխային թթու կոչուած կազն որ բնութեան մէջ մեր ճանչցած ամէնէն Հասատատուն բաղադրութիւնն է։ Այդ բաղադրութիւնը քակել, վերլուծելն՝ ետ դարձնել է այրումի գործողութիւնը։ Երբ վառարանին ածուխը կը վառենք, ածուխին բնածուխ կոչուածը կ'երթայ կը միանայ օդին մէջ գտնուած թթուածինին, և այս երկու կազերը կամ տարրերն այնպիսի ամուր ընդգրկումով մը իրարու կը կապչին որ զանոնք իրարմէ բաժնելը քիմիաբանին է'ն դժուարին գործերէն մէկն է. պէտք ունի գործածելու է'ն զօրաւոր միջոցները. և երբ վերջապէս յաջողի զանոնք իրարմէ բաժնելու՝ պէտք է որ թթուածինը փակէ է'ն զօրաւոր բանտին մէջ, որպէս զի ձեռքէն չփախչի կրկին։ Եւ սակայն սանկ դժուարին գործողութիւն մը կը կատարուի մէկ տերեւի մը փոքրիկ, փափուկ Հազարաւոր բջիջներէն ամէն մէկուն մէջ։ Անոնք կը յափշտակեն բնածուխն իրենց պէտքին գործածելու Համար, և կ'արձակեն թթուածինն որ օդին մէջ երթայ կրկին։

Ի՛նչ անբաղդատելի զօրութիւն, և սակայն բոլորովին թաքուն մեր աչքերէն. տակաւին ինչե՛ր կան ասոնց նման, զորս նկարագրելու Համար Հատորներ պէտք է գրել։ Եթէ մեր բնական գիտցարանքները վայրկենապէս Հրաշքով մը զօրանային, պիտի տեսնէինք թէ բնական գործունէութեանց ո՛րքան մէջէ մէջ աշխարհներով շրջապատուած ենք։ Զանոնք չենք տեսներ այժմ. անոնց ձայնը չենք լսեր, և սակայն իրականութիւն են անոնք, և իրականութիւններո՛ւն իրականութիւնը։

Ր. Հիսար, Յունիս 1908 ԲՐՕՖ. ՅԱԿՈԲՈՍ ՃԷՃԻՉԵԱՆ

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԵՐ

- Հեղնութիւնը յաճախ անկարողութեան խոստովանանքն է մեծ ցաւի մը կամ զայրոյթի մը։
- Հանճարը սահմանը չէ, իսկ ամբիկը՝ սահմանագործը։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

Երևելիին՝ մեծակեաց մ'եր նորատի,
Հոգիի՝ ազատ ամբաւորին պայմանեն,
Եւ անծնատուր Երազի մը տարօրէն՝
Որ մեռուրեան անկիւնին մէջ կը փրփի:

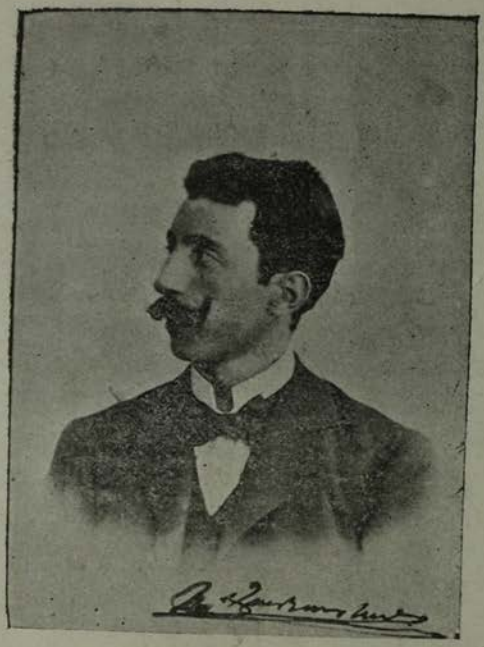
Տրտայեանի մը՝ խոր, անընդոհ կարօտի
Մեծաւորին կը պրկեր սիրտն ուժգնօրէն.
Պիտի գրեի՛ր, երբ զար շրնորհն հրեղէն,
— Պայծառ բըղխում՝ աստուածային ոյորտի:

Եւ աղօթի պահու մը մէջ վերապաց,
Հոգւոյն պայծառ ամենատես այրերն՝ բաց,
Տեսա ե շարանն հրամանադակ տառերուն...

Ու դարերէ վերջ՝ դրպիր միա'կ անընդհատ,
Ա'յդ հիշատով բեր կուտայ իր ներշնչման,
Սուրբին ձօնուած իր այս տաղովն անանուն:

ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՌՈՒԲԻՆ

ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԲՈՆԱՒՈՐԻՆ ԱՐՅՈՒՆՔԸ

Եբրայական չատ մեծ ատանդութիւն մը կը պատմէ թէ Նաբուզոդոնոսոր՝ երբ սաղէմին ալիրիէ եաք, գնաց Տաճարը, ուրկէ առաջնորդուեցաւ քահանաներուն բնակարանը։ Բայց ոսկը գետ ներս չի գրած, կանգ առաւ սարսափահար, որովհետեւ տեսաւ թէ՝ իր ոսքերուն տակ վարդագոյն վրիւրով ապրիւն մը կ'եռայ ու կը պղպջայ։

Թագաւորը ուզեց գիտնալ այս տարօրինակ երեւոյթին պատճառը։ Քահանաները նախ չանացին խաբել զինք, բայց տեսնելով իրենց հնարամտութեան վրիպումը և արքայական ցասմնալից սպառնալիքը, պարտաւորեցան խոստովանիլ թէ Զաքարիա անունով անմեղ քահանայի մը արիւնն է անիկա։

Զաքարիան՝ ծովու ձայնին պէս բարձրաղաղակ՝ կը կանչէր ժողովուրդը՝ գալ Աստուած պաշտելու, և կ'որոտար մարդ-

կային տկարութիւններուն դէմ, գուշակելով հրդեհները, ժանտախտն ու գերութիւնը և բոլոր այն բանները՝ որ տեղի ունեցան։ Բայց Զաքարիա ասով գրգռեց ժողովուրդին ատելութիւնը. ու ժողովուրդը թոպատահ սպաննեց զայն այն պահուն՝ երբ անոր չրթունքները գուշակութիւնները կ'արտասանէին։

Այն օրէն ի վեր ոչ մէկ բան կրցաւ լուալ զոհին արիւնը, որ միշտ հոն կը մնայ՝ երկինքէն վրէժխնդրութիւն պահանջելով ու ամբաստանելով ոճրագործները Աստուծոյ արդարութեան գահին առջեւ։

Նաբուգոդոնոսոր այս պատմութիւնը լսելէ ետք որոշեց լռեցնել այդ արիւնը և խաղաղեցնել զայն։

Ուստի հրամայեց որ մորթեն բոլոր քահանաները՝ մարգարէին պղպջացող արիւնին մէջ։ Հրաման ըրաւ որ մորթեն նոյն տեղը բազմաթիւ պատանիներ ու փոքր մանուկներ։

Բայց արիւնը չի դադրեցաւ պղպջալէ։

Բռնաւորը հաւաքեց հազարաւոր գեղեցիկ երիտասարդներ ու գեղեցիկ կոյսեր, և ամէնքն ալ մորթել տուաւ մինչեւնոյն քարին վրայ, անոնց արիւնը խառնելով մարգարէին արիւնին հետ։

Բայց արիւնը չէր դադրեր պղպջալէ։

— Զաքարիա՛, Զաքարիա՛, աղաղակեց յուսահատ թագաւորը, գոն չե՞ս այս ամէնէն. կ'ուզե՞ս որ ոչնչացնեմ բոլոր Ցուդայաստանը։

Ոչ մէկ ձայն պատասխանեց իրեն, միայն զոհին արիւնը կը շարունակէր եռալ ու պղպջալ։

Եւ ահա յանկարծ դպաստութեան ու խղճահարութեան հազուադէպ վայրկեանի մը մէջ բռնաւորը ունեցաւ գերագոյն արդարութեան ցնցումը ու հեծեծեց.

—Վա՛յ ինծի, վա՛յ ինծի, եթէ այսքան մարդ տանջանքի պէտք է ներթարկուի մէկ մարդու մը արիւնին համար, ինչ պիտի ըլլայ հապա իմ վիճակս՝ որ տասն հազար, հարիւր հազար մարդկային արարածներու արիւնը թափեցի։

Եւ արտասուեց թագաւորը. իր աչքերէն թափած արցունքները գլորելով ինկած էին գետին ու խառնուած մարգարէին արիւնին հետ։

Ու, ո՛վ հրաչք, արիւնը դադրեցաւ պղպջալէ, դադրեցաւ բողոքելէ։

Բոլոր ժամանակներու և ամբողջ մարդկութեան Տանջանքի պատմութիւնն է ասիկա։

Բոլոր ժամանակներու և բոլոր բռնակալներու կարմիր հոգեբանութիւնն է խտացած այս աւանդութեան մէջ։

Ժողովուրդներու արիւնը այնքան առատ ու անհաչիւ հոսած է՝ որքան անօրինակ, աննախընթաց ու հազուադէպ եղած է խղճահարութիւնը բռնաւորին մութ հոգիին մէջ։

Զղջումն, զգաստութեան Աբգա՛ռնքը, Արցունքը բռնաւորին, իբրև գերբնական, իբրև բնութեան տարականին մէկ հոհոզութիւնը, կարող է հաւասարութեան գալ բիւրաւոր ղոհերու հեղեղանման արիւնին հետ ու փոխարինել զայն։

Բայց այդ Աբգա՛ռնքը չէ կաթած երբեք պատմութեան մէջ և չի կաթիր երբեք։

Ահա թէ ինչու համար վչտակիր մարդկութեան Տառապանքն ու Արիւնը՝ իբրև նախատինք ու վրէժխնդրութիւն պիտի չարունակեն պղպջալ ու վեր ժայթքել միշտ բռնաւորներու պալատներուն սեմին վրայ և բազմատեսակ բռնութեանց ընդդէմ, մինչև որ ընկերական արդարութեան ու ազատութեան մեծ Գաղափարը գայ վերջ դնելու մարդկային սարկութեան և շահագործութեան, խնայելով Բռնաւորներուն պղնձէ աչքերը՝ կարեկցութեան արցունքներէ, և թշուառ մարդկութիւնը՝ իր ծով արիւնէն։

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Բեռա, 1/14 Նոյ. 1908

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒՈՒԿՆԵՐ

- *Մարդս իմաստուն ընողները չեն իր ընթերցումները, հապա այդ ընթերցումներէն՝ միտքը պահածները։*
- *Սովորութիւնը թել մըն է. ամէն օր անկէ դերձան կը հիւսենք. օր մըն ալ կուգայ որ չենք կրնար փրցունել այդ թելը։*
- *Մեծերուն գթասրտութիւնը չատ անգամ խորագիտութիւն մըն է՝ պզտիկներուն աչքը գրաւելու։*

ԳՐԻԳՈՐ

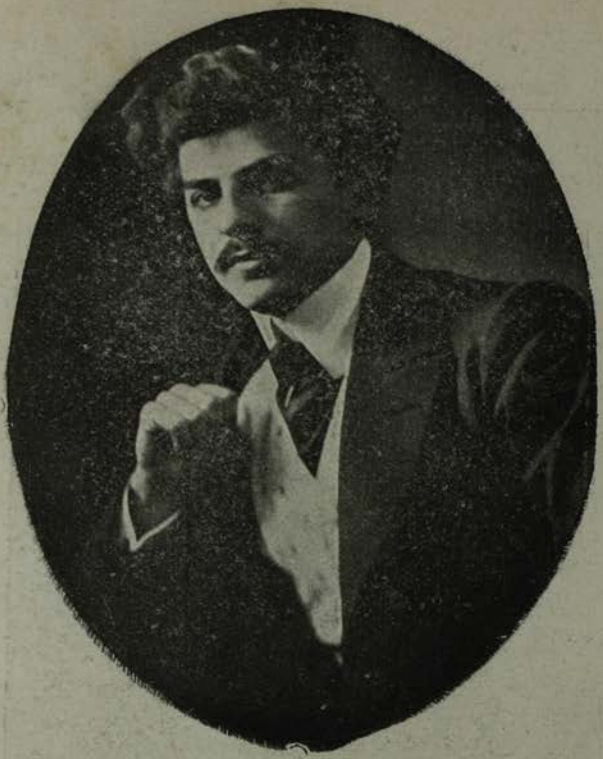
ԶՕՀՐԱՊ

Ազգերու և ցեղերու գերիշխանութիւնն իրարու հանդէպ՝ միմիայն իրենց մըտաւորական զարգացումովը կը հիմնուի և կ'արդարանայ, և այդ զարգացումի աստիճանին համեմատական է։ — Քաղաքակրթութեան գերիշխանութիւնն է այս, այնքան հզօր՝ իրարու մօտ, որքան իրարմէ հեռու ապրող ազգերու և ցեղերու մէջ։ — Այն ազգերը որոնց այս գերիշխանութիւնը կը պակսի, ի զուր բիրտ ուժին կամ պատմական ըսուած իրաւունքներու կոչումի կ'ընեն՝ զայն ձեռք բերելու համար վերատին։ — Ասիկայ՝ տնտեսական աշխարհին մէջ՝ վարկի խնդրին կը նմանի քիչ մը։ Վարկը միմիայն դրամով, այսինքն բիրտ ուժով չ'ստացուիր։

Գալաթիա, 30|12 Նոյեմբեր 1968

Հ. Զօհրապ

ՌՈՒԲԻՆ

ՉԻԼԻՆ-ԿԻՐՔԱՆ

ՊՈՌՆԻԿԸ

Գ. ՉՕՀՐԱՊԻՆ

Կաս-գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'աւձրեւի,
Լապտերին թաց լոյսին տակ կանգներ էիր տրտնջի.
Ջուրը կ'երգէր մայթին վրայ, հոս հոն վազող էր կառքերուն.
Կ'սպասէիր դուն այդ ա'լ մը հոդիդ շուրջ դեգերուն:

Բոնի ժպիտ մը կուլար աչքերուդ խո'րը ծաւի,
Ներկուած շիրթ շրթներուդ վրայ պրկումը կար ցաւի,
Ու անառակ չըփակիդ զոյգ սահանիին տակ սիրուն՝
Ցայտը չիկար այդ գիշեր ցայգազըւարճ կիրքերուն:

Կ'սպասէիր դուն պատրաստ ու հանգամանքդ ու հիմն,
Առա'ջ սիրոյ, ըլտրութեան, նուիրումին համար կո՞յր
Այն բարեհամ Առուին որ հաց ունէր քեզ տալու...:

Գութի, կիրքի պես տարտամ բոց մ'զգացի ուրուն ներս
Ու թերեւս այդ գիշեր նուիրումի քեզի, Բո՛յր,
Երբ կաթիլ մը արցունք չը սառեցներ իմ այտերս...
Կաս-գիշերէ վերջ մըներ, խոնաւ գիշեր մ'աւձրեւի...

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Պատուոյական Ակադեմիոյ, Բժիշկ, Ազգս ի Գիտութիւնս, Ճարտարագէտ Երկրագործ, Մաճուէլեան, Բանասէր, Ուսուցիչ, Ազգ. գործիչ, Հրապարակախօս: Ծագմանուր՝ «Սկսնակ Բանասէր»: Ծն. Սեբաստիա, 1863 ին:

ՏՈՔԹ. Ն.

ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

ՀԱՅՆ ՈՒ ԻՐ ԴԵՐՆ

Արեւմտեան Ասիան իր աշխարհագրական դիրքով եղած է ճանապարհ անցուդարձից աշխարհակալաց, ու իր երկրի բերքութեան աղագաւ՝ պատճառ նախանձու դրացի մեծազօր տէրութեանց... որով և անդ աճող բազմաթիւ ու բազմազան փոքր ազգութիւններն ու իշխանութիւններն այս չարունակական ոտնակոխութեանց և հարուածանաց հետեւանօք տկարա-

Նալով՝ ժամանակաւոր գոյութիւն և վայել մը միայն կրցած են ունենալ։ Արդարեւ, ո՛ւր են անոնց Մարք, Ճոխ ու Գիտուն Աստրաբաբելացիք, Ճարտար ու վաճառաշահ Փիւնիկեցիք, քաջ Համարտիկ Քեթացիք, Փոքր Ասիոյ եռուզեռ փոքր ազինք՝ Փռիւգեցիք, Լիդիացիք, Բիւթանիացիք, Պափլագոնիացիք, Պոնտացիք, Ալանք, Ազուանք և այլք. այդ ամէն ազգութիւնք ցրուած ու այլ ժողովրդոց հետ խառնուած, ի մի բան իբր ազգ իրենց գոյութեան իրաւունքն կորնչուցած ու անհետացած են, և անոնցմէ միայն Հայն կայ ու կը մնայ, կառչած արագ մեծամանուքեամբ իր մայր հայրենեացը, խօսելով իրենց նախահարց բարբառն, պահելով իրենց առնմայրն պատմութիւնն ու աւանդութիւնները և սրտիւ յարեալ իրենց ազգային նախնական եկեղեցւոյն, և այս ամէն՝ չնորհիւ իր բարոյական յատկութեանց ուժին, այսինքն հայրենասիրութեան, ազգասիրութեան, քաջութեան, աշխատասիրութեան, չարքաշութեան, խնայողութեան և ընտանեկան յարկի սրբութեան նախանձախընդրութեան, որով և տակուն ազգ կոչուած է ի պատմագրաց։

Քրիստոնէական տեսակէտով մեծ դեր մը կատարած է Հայն. ո՛չ միայն ի ձեռն Տրդատայ արքային և Սրբոյն Գրիգորի չուրջ տասն տարիներ յաւաջ քան զմեծն Կոստանդիանոս աուաջին անգամ (303) Յիսուսի կրօնն պաշտանապէս ընդունող ազգն եղած է, այլ և Նախովրեցւոյն վարդապետութիւնն անդ այնչափ զօրացած է՝ որ այդ երկիրն եղած է մի զօրաւոր թումբ Արեւելքի Մազդէականութեան և Հարաւի Իսլամութեան դէմ։ Արդարև՝ առաջինն քանիցս անոր ընդհարելով կը փշրուի, ու չկրնալով յԱրեւմուտս ընթանալ՝ տեղական կը մնայ. իսկ երկրորդն քանիցս բաղխուելէ ետք՝ կը հարկադրուի Եփրատայն անցնելով ու Պէրպէրիոյ ծովեղրն քերելով Ճիպրալթարի ճամբով Եւրոպա մտնել։ Ասիոյ այս միակ կարեւոր քրիստոնեայ ազգն պաշտպան կանգնած է դրացի փոքր քոյր եկեղեցիներու, ու միշտն դարուն իբր առաջնորդ ու օժանդակ ծառայած է Արեւմուտքի Յաչակրաց՝ Սուրբ Երկիրն ազատագրելու գործոյն մէջ, և որոյ հետեւանօք վրայ տուած է իր կիլիկեան թագաւորութիւնն։ Իբր Քրիստոնեայ իր այս դերն արժանի ըրած է զայն բազմաց կղմանէ նահատակ ազգ անուանման։

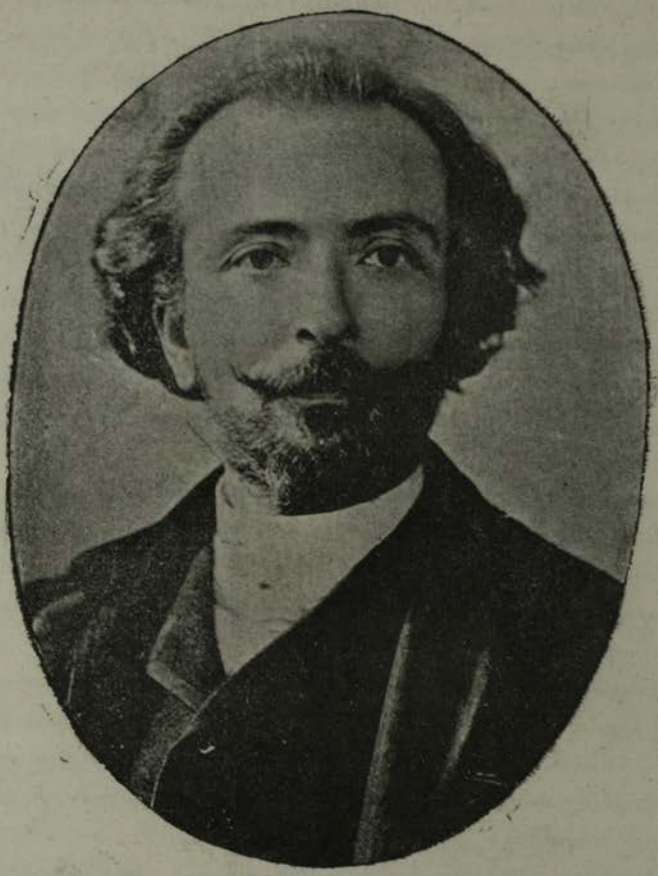
Հայն որ երբեմն Ամէնքի Պրոյերնսիոս մը տուած է, որ Հռոմի մէջ Աստուած ճարտասանութեան անուանուեցաւ ու մասնաւոր անդրիներով պատուուեցաւ, և Հռոմի՝ Ներսեսի նման Հիւպատոսներ և յառաջապահաց քաջամարտիկ գունտեր տուած է, ու ապա Բիւզանդիոնի 14 ի չափ հզօր ու մեծանուն կայսրեր պարգեւած է, առանց ի հաշիւ առնելու չուրջ 20 ականաւոր զօրավարներն, իր ուրոյն իշխանութիւնն կորնչնելէ ետք՝ երբ զաւակաց մի մասն կը հարկադրուի հեռանալ հայրենի երկրէն, կը ներկայանայ իբր նշանաւոր պատերազմիկ, դիւանագէտ, և վաճառաչահ ո՛չ միայն դրացի Պարսից, Հաղարացւոց և Եգիպտացւոց աշխարհներն, այլ ի Հնդիկս, ի Պիրմանիա, ի Ճաւա, յԻտալիա, ի Լեհս, յՈւլահիա, ի Թրանսիլվանիա, և հուսկ ուրեմն և իր բնագաւառի տիրող կառավարութեանց մէջ ի Թուրքիա և ի Ռուսիա. ուստի և իրաւամբ այս ազգն Աբեւելքի հաղափարիչ տարրն յորջորջուած է։

Այս հինաւուրց ազգն որ այսօր չուրջ 40 դարերու պատմութիւն մ'ունի, և տիւրւն, նահատակ ու հաղափարիչ տիտղոսներով յիշատակուած է, արժանի է արդարև որ իր զաւակաց գրական արտադրութիւններով ներկայանայ ի չարս քաննեցորդ լուսոյ դարու զարգացեալ ազգայ մտային գլուխ գործոցներու յատուկ հոյակապ մատենադարանին մէջ՝ զոր կանդնելու մեծ գործին ձեռնարկած է մարդկութեան մեծանուն բարերարն՝ գրքերու թագաւորն՝ Ճէյմս Տաւլտըն Եունկ, ի Մինիզոթա, Միացեալ Նահանգս Ամերիկայի։

Կ. Պոլիս, 9/22 Հմս. 1908

Մ. Ի. Ասատուր

ՊԵՏՐՈՍ

ԱԴԱՄԵԱՆ

ՀԻՆ ԵՂԱՆԱԿ

ՏԻԿԻՆ Ա. ԹԷՈԴԻԿԻՆ

Այս գիշեր երգ մը հոգեցուց
Հովին մեջեն՝ հեռուէ հեռու՝
Զիս ինծ տրտում ամբաւեւոր
Իմ ամրջանիդ արբշիռ:

Ես մենաւոր ու տրտմութեամբ,
Քեզ կ'ունկնդրեմ պատուհանիս

Որ աղօթքի մ'ողորիկն պիտ
Կ'արձագանգեցնես, հին՛ եղանակ :

Աւուռնաս չունիս, իմաստ չունիս,
Կը կրկնուիս դուն անդադրում,
Ու ձիւնին հետ դանդաղ, տրտո՛ւմ,
Դուն տարուբեր կը տատանիս :

Շնչիտաս մարմինդ կը դողդոջի . . . :
Վանկերուդ մէջ տժգոյն, վշտիս,
Ու յանկերգիդ մէջ միամիտ
Ապրելուն խո՛ղ մահերգը չի՞ . . . :

Կը կրկնէ հոգիս անվախատակ
Աղաղակներդ ծառին, սարին.
Ի՛նչ կը պատմես դուն գիշերին
Որ կուլայ մայրը հետիդ տակ :

Այս իրիկուն, ձի՛ւն իրիկուն,
Հին եղանակ մը հոգեցունց,
Ծողջ երազանքը արցունքոտ
Մո՛ւր, աւա՛յի ձամբաներուն :

Երգը մեռա՛ւ հետուն անհետ.
Բայց ա՛յդ չափով, ա՛յդ յանկերգով,
Պատուհանիս գիշերին խով,
Հոգիս կուլայ դեռ երգին հետ . . . :

1908

Ռ. Պատկանեան

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԾՈՒԻԿՆԵՐ

Զիւկայ բան մը՝ Յաջողութիւան պէս՝ ընդլայնելու համար բարեկամներու շրջանակը, և Ձախողութիւան պէս՝ անձկացունելու համար նոյն շրջանակը :

Ընելիքդ ձի՛շդ մը ըրէ . մի՛ խօսիր անոր մասին : Եւ այս է՛սկ է բոլոր ձեռնարկներու մէջ յաջողութիւան ամենամեծ գաղտնիքը :

ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

(ՏԵՍԻԼ)

Մաղերն ալեւոր ու պարթեւ հասակը կորացած, այլ այդ մաղերը դեռ անխորշում ու լայն ճակատ մը վրայ ինկեր էին, ու քայլերը կրնային համեմատիլ պարնան առուոյն անտառին մէջ թռչտող եղնիքին քայլերուն, այնչափ ճկուն ու դիւրաթեք։ Ծերութիւնը իր փառքը տուած էր անոր, առանց հոսելու երակներուն մէջ այն սրտմտելի թուլութիւնը, որ մեծ դադարէն առաջ կուգայ յիշեցնել մարդուն յաւերժական հանգիստ ներու պէտքը։

«Մշտնջենական երիտասարդն եմ ես», կը մտածէր ինքնիրեն ու կը քալէր. ու քանի կը մօտենար իր քաղաքին, աչքերը աւելի վառ, աստուածային հանճարի ցոլքովը կը շողային: Թառասուն տարիներու կարօտը կ'ուռեցուներ կուրծքը. այլ ինք վէս ու դուռդ կը չարունակէր ճամբան: Իրաւունք ալ ունէր: Այդչափ հին տարիներ առաջ մէկ օր մնկնած էր այդ բուրաստաններու մէջ պահուած քաղքէն, դէպ ի կեանքի չոր ու վհատեցնող իրականութիւնները, տրամագիր քնարէ մը զատ առանց ընկերի, ու ողջունած ամէն ծովերու ափերը: Ինքը միևնո՛ւյն հարթած էր ճամբան, ամէն օր դէպի աւելի բարձր իրականութիւններ, մանկան մը ճիչերով սկսած էր, ընտանեզուրկ ու լքուած հոգիի մը գալարումներով, այլ ժամանակը ձեւ տուած էր այդ անկերպարան ճիչերուն, ու մեղամաղձոտ բանաստեղծը տեսեր էր օրին մէկն ալ՝ որ աստուածներու դափնին կ'ընձիւղէր ու կը բոլորուէր լայն ճակտին չուրջը: Երազուած իտէականն էր այդ, հոգիներէ հասկըցուած ու անոնց մէջ արձագանգ գտած ըլլալու գաղափարականը:

Արեւմիսի տաճարէն, Աղլաօնի անդնդային աւերներէն, Սփինքսէն և այն լքուած մեհեաններէն ուր ծնրադիր ու կոյր պուտուտներ կը նիրհեն յաւերժապէս, երկնածրար Էվերէսթէն ու մշտայոյզ հնդիկ ովկիանէն, նորածագ արեգական երկրէն, քրիզանթէմներէն, ու լայնակառոյց բակոտաններէն իր քնարին վրայ եկած էին թրթռալու յաղորդաբար կարօտի մռռցուած երգեր, որոնց ունկնդրած էր խելայեղ անմահութիւնը:

Ու վերջին օրերուն յիշատակի անզուսպ թափովը՝ փառքով ու հարստութիւնով յղփացած, ըսեր էր ինքնիրեն.—Դառնամ գանեմ իմ հին հիւղակս, մեր աղբիւրին վրայ ծլող վարդենիէն կախեմ քնարս, և աչքերս հո՛ն փակեմ ուր իմ սիրելիներս կը նինջեն:

Իր թափառիկ անցեալին այս դրուագները հիմակ փայլակնաթագութեամբ կը թռչտէին բանաստեղծին վառ աչերուն առջեւէն, երբ սարսուռով մը կեցաւ, ինք որ կանգ չէր առած ովկիանի ուրականին մռունչներուն ընդ առաջ, վտակի մը կարկաչը լսած էր, պուրակին երկարաձիգ բարտիներուն առջին աստուերն ալ թեթեւ մը հպած էր իրեն: Այդ կարկաչը անծանօթ

չէր. քաղքին տուներուն միջեւէն գալարուելով սահող այդ առուն ընկերակցած էր մայրենի օրօրներուն, ու դեռ կը յիշէր ծառերուն տուտուները, որ գնիւրուին հետ կը խաղային։

Վայրկեան մը միայն կանգ առաւ ու քալեց նորէն, այս անգամ աւելի դողդոջ և աւելի արագ։

Հիմակ քաղաքին մէջ էր արդէն։ Բիւր ծիծառներ օդին մէջ կը ճռուողէին։ Բացատներու միջեւէն լերկ լեռը կ'արձագանգար։

Իբր թէ տակաւին երէկ եղած ըլլար, վտակին քովէն կը քալէր ծերունի բանաստեղծը, անոր հետ խօսելով, երբ ան, ոստոստուն առուակ, իր ընթացքին առջեւ եղած քարի մը, խութի մը հանդիպած՝ վայրիկ մը կը կենար մտախոհ ու աւելի բարձր մրմունջներով, իբր իր վրայ գգուելով, տարաղնելով կ'ոռնար ու կը սահէր անդին։

«Մօրաքոյրիս երթամ, ըսաւ, մայրս մեռնելէն վերջ այդ կինը այնչափ գութգութաց վրաս». ու միշտ վտակէն անբաժան, քալեց ծառուղիներէն։ «Ի՜նչ անակնկալ պիտի ըլլայ» կը մտածէր, նախ պիտի չճանչնայ դիս, քովը պիտի կենամ քանի մը օր, և կամաց կամաց պիտի խօսիմ բացակային վրայ և օր մըն ալ գիրկը պիտի նետուիմ. խե՜ղճ մօրաքոյրս»։ Ու վայրկեանէ վայրկեան ծրագիրներ կը չինէր, ինք որ փառք ու հաբտաւթիւն կը բերէր իր հետ ու վերջին խաղաղութեան կաթսայը կը քաշէր։

Վտակին ուժգին մէկ աղաղակէն կանգ առաւ ու չուրջը նայեցաւ։ Ջուրը ճամբան կը փոխէր ու քիչ մը անդին երկուքի կը բաժնուէր։ Բաժանումի լա՛ց։

— Հո՛ս էր մօրաքոյրիս տունը։

Ձակատը ցնցելով չորս կողմը նայեցաւ։ Ամայի պարտէզ մը, քանի մը ծերուկ, քոսացած ուռենիներ ու թթենիներ։ Ցանկապատի փչենիները ցիրուցան։ Փիչ մը անդին տնակի մը մէկ պատը կը մնար միայն ծառի մը բունին կռթնած, ու քանի մը սեւ ագռաւներ որ կը քնանային ճիւղերուն վրայ։ Ոչ մէ՛կը կար։ «Շատ ո՛ւշ, խեղճ մօրաքո՛յրս, շա՛տ ուշ» մրմնջեց ծեր բունին, ու քալեց դանդաղելով։

— «Գոնէ հօրեղբայրներս գտնէի»։ Ու բաժնուած վտակին

մէկ ճիւղին հետ կամաց կամաց ու վիզը ծուռ՝ քալել սկսաւ նորէն։ Ամայի փողոցին ծայրը, դրան մը առջեւ, մաղերը ձիւնի պէս ճերմակ, ծերուկ կին մը նստած էր։ Աչքերուն արցունքը սրբելով՝ փառքի տրտում ուղեւորը դէպ ի հոն խոյացաւ։

Ան էր, «Լուսիա քուրիկը», հին դրացուհի մը, որուն ջահրակ ոլորած առեն, հին օրերուն, այնչափ առեն կը խազային քովը, ու կամացուկ մը մաղերէն կը քաշէին ողաքը։

« Բարիրիկուն, Լուսիա քուրիկ։

« Բարինկուն, դուն ո՞վ ես։

« Աղէկ նայէ երեսս, գիս չե՞ս ճանչնար, միաքդ չէ՞, պզտիկ եղած առենս՝ քանի՛ անգամ գրկած ու սիրած ես գիս, մոռցա՞ր։

« Դուն Նափիլեօ՞նն էս։

« Չէ՛, Լուսիա՛ քուրիկ, դուն փոխուած չես, մաղերդ միայն ճերմկեր են, ես այնչա՛փ փոխուած եմ որ չի ճանչնա՛ս»։

« Ուհաննէ՛ն ալ չես, հապա ո՞վ ես։ Դիտեմ, անոնք ալ չիկա՛ն, գացողը ետ չի գար»։

Ու տարօրինակ նայուածք մը նետելով պառաւը, չիմարի խնդումով մը գլուխը անդին դարձուց։ Ցիմարացեր էր, խեղճ կին։ Բանաստեղծն իր մեռած ազգականներուն նմանցուցեր էր։

Մեռա՛ծ։ Բայց ի՞նչ էր որ ինք ալ, փառքի ու հարստութեան մէջ յափրացած բանաստեղծը, որուն և անցեալին միջև քառասուն տարիներու անդունդ մը կը փորուէր։ Ինչ իրաւունքով վերադարձած էր հոն հին վտակին և ստուերներուն, որոնց օտարական մնացած էր ինք այնչափ երկար տարիներ...։

Վտակը ոտքին տակ խուլ աղմուկով մը կը թաւալէր։ Այդ անխօս հրաւէրը ցնցեց ծերունի բանաստեղծը, որ ելաւ ու սկսաւ քալել ամայի փողոցներէն։ Այլ ևս իր չորս կողմը չի նայեցաւ, ուռած աչքերուն չի հանդիպեցաւ ան միւս փլատակ տնակը, իր տնակը, որուն աղբիւրը անձայն մնացած էր ու վարդենին՝ խամրած։

Քալեց ամայի ծառուղիներէն, դէպ ի ստուերներու մէջ թաղուած բլրակը, ուր գիւղին ննջեցեալները կը քնանան։

«Դուն սիրտ ճանչնաս գիս, մա՛յր, դուն սիրտ չի մերժե՛ս գիս, ըսաւ հեկեկալով. կեանքիդ մէջ՝ դպրոցիս վկայականը

կ՚ուզէիր տեսնել ու չի տեսած մնաար. ճակատս դամենեսակ, փառքո՛վ կը վերադառնամ, այլ սիրտս կարօտով այրած — : Հոս ամէնքը անծանօթ են ինձի, քու և հայրիկիս քովիկը տեղ մը գտայէք, որ փակե՛մ աչքերս» :

Ու լուռ, սպիտակ մարմարներու մէջէն քալեց հիմակ դողդողուն ծերունին դէպ ի անշուք և մոռցուած անկիւնը դերեզմանոցին, քնարը վչնիին քով դրաւ ու հեծկլտալով ճակատը մայրերու պատուականին հողակոյտին մօտեցուց :

. . . . . .

Հեծկլտալով արմնցաւ երիտասարդ բանաստեղծը : Դէմը մեծ ովկիանը արեւին հրաւառ ճառագայթներուն տակ կը դողար : Ինք կայտառ ու կեանքի սկիզբը դեռ, խոր ցնցում մը կրած էր այդ երազէն :

Հպարտ ժպիտ մը կարմի՛ր ծաւալեց անծալ ճակտին վրայ և ինք, խրոխտ ու անյողդողդ, նայուածքը դատեց ովկիանի անհունէն, ու ատուերամած վտակին դարձաւ : «Չէ՛, տակաւին ուշ չէ՛» , ըսաւ ինքնիրեն :

Ձիպուտի, 14 Մայիս, 1908

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՄՈՒԻԿՆԵՐ

- Մխիթար չատ ճչմարիտ բառեր կը խօսուին կատակի մէջ, բայց ատուերուն մեծ մասը կ՚արտաբերուի խորին լրջութեան մէջ :
- Ասպրէ՛ կեանքով մը որ լաւագոյն և ճչմարիտ կը կարծես, բայց մի՛ աճապարիր դատապարտելու զանո՛նք որ կը մտածեն ու կ՚ապրին տարբեր կերպով :
- Աւելի լաւ է ողորմութիւն ընել՝ խաբուելով, քան թէ մերժել ու բնաւ չընել :
- Մարանչինք դէղ գիրքերու և վատառողջ դրականութեան դէմ :
- Վտանգին առաջ մի՛ երթար, բայց երբ ներկայանայ ան, դիտցիր կռուիլ անոր դէմ :

ՀՐԱՆՏ

ՆԱՋԱՐԵԱՆՑ

ԱԲԼԻՆ

Ռ. ՍԵՒԱԿԻՆ

Անձրեւն անդուլ տանիքները կը կոծկ.
Անհնախս շուն գերեզման մըն է կարծես,
Ուր ձանձրոյթը ուրիշ կառչած ուժգնապես
Յոխազ մըն է որ դիակը կը կրծկ:

Մտերմորեն սիրտս ալ ինձի կը պատնայ,
Տիւանիդ վրայ տարածուած, ո՛վ դիցուհի,
Հեշտասարսակ թեւերուդ ակջ եւ անո՛ւ,
Ըսե՛, կրնա՞մ ինքզինքս այսօր տալ ինձի:

Կ'ուզեմ որ ալ տրտմութիւնը ձգէ զիս,
Հնչէ մահուան մը երանութեանը պես յուր,
Ընդարմացումը բո՛ղ ունայնէ զիս տանուր,
Ու պարապը բող լեցուին իմ հոգիս:

Ինչ որ կուտայ խելքի պետյս անպատճառ,
Տժգոյն աղջիկ, գիտցած երգերդ ամեն
Թարանիքդո՛ւ, ու Սկկոյին ու Գարմէն,
Իտալական հին պարերգներ սիրուխառ,

Մէ՛ն, բոլորն ալ երգէ՛ ինծի այս գիշեր.
Որովհետեւ հոգիս վայելմ մը կ'ուզէ
Խնձայեղած զրկումներէ, երազէ՛
Հոգիս վայելմ մը կը ցանկայ անուսուներ:

Մեծ-ուսայնիին ես շատոնց եմ հաւնոզուած.
Ոսկերուդ տակ տե՛ս հասարակ ճամբայեն
Իրենց ճղճիմ երջանկութեան կը վազեն,
Մարդիկ խեղճուկ իսկայով բախտաոյած:

Հոգիս անոնց չար խորհուրդով կը հեծէ...
Սամո՛ն, Կոռեն ու խե՛ղճ զանկը Վէրլենին
Հոգիիս մութ գիշերին մէջ կ'երեւին,
Ուրուասեա՛ր, սարսափելի՛ ու դժնե՛:

Հին հաւքոյրներ, հին խաբկանիմներ, հին յուշեր
Կը լեցնեն յոգնած հոգիս Թաուսի.
Մութ ցնծում մը երակներուս կը հոսի.
Մեքխարօքիսը գնե՛ց սիրտս այս գիշեր...:

Բերա, 14 Մարտ 08

Լեւոն Շանթ

ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ
ԵՊԻՍԿ.

ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ՄԷՋ

Ա. Զ Ա. Տ Օ Ր Հ Ն Ե Ր Գ

Ի ծագել արեւու դաշնակեցան խլըրտումնք երկրի, և ի մտանել նորուն պատրաստեցան փառք գիշերոյ՝ վարագուրել զիանջ մեծվայելչութիւն գործունէութեան նորա։

Ցեղս և ի մուտս՝ բարի՛ են ամենայն գործք Տեառն և օրհնեալ սպասարկութիւնքն։

Ի չունչս մարդարէից՝ փայլատակմունք ճշմարտութեան նորա և ի շրթունս սրբոց՝ խորութիւն իմաստից նորա։

Ի գործս արդարոց ծաղկումն դիտմանց նորա, ի նեբչնչութիւնս քերթողաց ճառագայթք առեղծմանց նորա։

Որ եղ ընդ բովանդակ տիեզերս զգան անչէզ գեղեցկութեան իւրոյ, և ի սիրտս մարդկան զատեան անմահ արդարութեան իւրոյ։

Յօրէնս իմաստնոց զնիչ ժամանակացն ձգտմանց, և ի կայծակունս հանճարոյ զդրոշմ յատկութիւնն իւր Բանի։

Ի թիւս էից՝ յայտնեցաւ ճշդութիւն կարգաց իւրոց և յաներեւոյթն՝ լրումն իմաստութեան իւրոյ։

Զառաւօտ կացոյց գաւառիր դիշերոյ և զամն կչիռ հերուսին և զյաւիտեանն հաստուցումն ժամանակիցն։

Չի՛ք յագենալ յառաւտութենէ Նորա և փախչել յարդարութենէն կամ թագչել մահուա՛մբ իսկ յանմահ աչաց Նորա։

Ի պարզ սիրոյ ընակէ բանալի մխութեանց Նորա և յանձնիգ լեզուս թարգմանութիւն խրթնութեանց Նորա. յանքննութեան պաշտի անհասութիւն Նորա և ի յայտնութեան իմաստութիւն գործոց Նորա։

Ուրացողն ոչ ծանեաւ սիրարար ղիւառս Նորա, զի ոչ հաւատաց և զովեստ լինան լոյս Նորա, և անօրէնն չեղեւ արժանի անդորրութեան Նորա, զի չեկաց պաշտպան խաղաղութեան Նորա։

Յամենայնի յայտնի են օրինակք փառք Նորա որոց բաւեն միաւորութեանն դիտակաւ նկատել ի հանգոյս՝ յանյաւտակ խորութիւն և ի բարձրութիւնն անհորիզոն անհունին, յանմոռ յանմահ միթմռումն աստեղաց, ի հիասքանչ ծագումն ականն արեւու, ի համայական դնացս լուսնի, ի տրամ խաղայմունս երկրագնացս,

Յորում կեանք մարդկան և անասնոց, յորում կեանք ամենայն բուսականաց, նոյնն նոյնպէս հանաձոյից, յարաչարժ ամենի հզօրութիւն ովկիանու, դարձադարձ հոսումն անձրեւաց, գետոց, ականց, աղտամանդաստրը ըղխմանց և ամենայնի, ոյր չարժումն կենդանի վկայէ ամենաբաւ կենդանի զօրութեանն յաւիտենականն Եարժողի։

Սկիւտար
1899

Յ. Գ. Արծրունի

Հեղինակ Թրանսատլայ Բառգիրքի մը։

ՄԵՍՐՈՊ

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ՖԼՕՐԻԱՆԻ ԱՌԱԿՆԵՐԸՆ

ՄՈԳԱԿԱՆ ԼԱՊՏԵՐ ՅՈՒՅՆՈՂ ԿԱՊԻԿ

Տեա՛րք ուսումնա՛սիրք մեծ հետաքրքո՞ տիր՝
Որոնց թէ՛ արձա՛յ թէ՛ յանգեալ տողիր
Ունին ձեռ ու ոճ վսեմ, շողշողուն,
(Թեպետ ընթերցողք իմաստ մը չառնուն),
Ուշ դրէ՛ք վեպին՝ զոր կը պատմեմ հոս,
Ու աշխատի՛ք ըզայ պարզախօս։

Մոզական չապտեր
Յուզող մէյ մեղր կապիկ մի ուներ.
Եւ իր խաղերով
Խուռն բազմութիւն կը գաշեր իր շուրջ։

Ճkfo (կապիկին ա՛յս եր յորջորջում),
Առածիզ չարի վրայ ամենաճնում
Չեւ ու շարժումներ
Ի զորճ կը դրներ.
Չանաչգան ճառտար օդաչրչանիներ
Նա կը կատարեր՝
Ու նաեւ բարակ
Առատանի վրայ կանգնած շիթիշտակ՝
Վարժուբեանց պետպես
Հանդիսատեսաց կ'ընծայեր հանդիսս:
Որ մը որ իր տեր
Գինետունի մէջ չատ մը կը կոնծէր՝
(Կարծեմ թէ ալի որ խաչանիշ տալ մ'եր),
Առիթ գտնելով Ճkfo ապուշնայ՝
Ինք իր գլխուն զորճ կատարել կ'եղայ:
Բոլոր կենդանիիք չնպարձակ խաղին
Իր խաղեր տեսնել կը հրաւիրուին:
Շուն, խոզ, հաւ, կատու, նաեւ հնդկահաւ
Ետեն եսեր կը հասնին կարգաւ:
«Եկի՛ք, պարոնայք, կը պոռայ կապիկ,
Հոս մի երեւոյթ կայ խիստ զեղեցիկ.
Տեսարան ձրի
Չեզ պիտի տրուի.
Իրաւի առջեւ փող
Չեզմէ պահանջող
Չպիտի ըլլայ: Անձնուիրաբար
Այս բանին կ'ընեմ ոչ պատուի հաճար:»
Կը տեղատորուին հանդիսականներ,
Մեջտեղ կը բերուի մոզական չարպետ.
Փեղկեր կը փակուին. նա ճառով պատշաճ
Կը պատրաստի մինչեւ հանդիսականաց:
Իր վսեմ խօսքեր առթելին յորանջ,
Այդ արժանացան ծափահարութենաց:
Ճkfo գոհ ասկէ՝ իր չարպետին մէջ
Դրաւ գունատոր ապակին մը ևեծ:

Թէ ինչպէս պիտի է
Դուրս ածել գիտէ,
Եւ գայլն հրեղէն «Տեա՛ռ իմ, դիտեցէք,
Կ'ըսէ, ասանկ բան տէղ մը կա՞յ երբէք,
Կը տեսնէք արեւ,
Իր պերճ ճշոյներն ձեր գլխուն վերեւ.
Սիա՛ եւ յուսին, յետոյ պատմութիւն
Ադամ Եւային, կենդանիներուն...
Միս աղուո՛ր բաներ ասոնք յիրաւի,
Դիտեցէ՛ք ևսեւ ծնունդ աշխարհի.
Տեսէ՛ք...: »Հանդիսաւորէ մութի մէջ խորհի
Պարո՛ պ տէղ աչեր խոշոր բանապին.
Թէ՛ պաս, թէ սեմենակ,
Միատար էր հաւատ՛:
Կատու մը կ'ըսէ.
«Կապիկին հոչակած հրաշալիքներէ
Ես չեմ տեսներ բան: »
— Ես ալ ի մթան
Եմ, շունը կ'ըսէր:
— Կեցէ՛ք, պարոնեներ,
Ես կը տեսնեմ բան, կ'ըսէ հնդկանուտ,
Սակայն չգիտեմ թէ ինչ պատճառաւ
Ոչինչ կը տեսնեմ որոշ ու ճիկին:
Սնոնք այս կերպով խօսած միջոցին՝
Մեր պերճ կիներն միշտ կը ճառուտէր,
Տաղտկանալ ինչ է՝ բնաւ չէր գիտեր:
Եղկելին մոռցած էր մի՛կ բան միանակ.
Նա իր ղապտերին չէ՛ր վառած ճրագ:

Իզմիր Թ-ԸՓ.

ՋԻՖԹԻ

ՍԱՐԱՖ

ՉԼՅԹՈՒՆՑԻ ՊԱՏԱՆԻՆ

Հինգշաբթի առաւօտ մը, սովորական հետաքրքրութենէս վառուած լրագիրս կը բանամ և առաջին ակնարկով իսկ կը կարդամ երեք ցնցող ու սրտաճմլիկ լուրեր, որոնք մէկէն հոգիս կը փոթորկեն։

. . . . . .

ԽՈՒՃԱՊ. — Երէկ առաւօտեան Թաշ-Բրշլայի դէպքին աղդեցութեան տակ ժողովուրդը վախցած ու գրգռուած ըլլալով, չը գիտցուիր ինչ անհնարին դէպքէ մը յուզուելով, կէսօրէն վերջ, Մեծ Շուկային մէջ ու չրջակաները պատուող բազմութիւնը խռճռալի մասնուեցաւ և սկսաւ խանութները գոցելով խուժել դուրս, զիրար կոխկրտել, խանութը փախչիլ ու փակուիլ, և սարսափահար վայնասուններ արձակելով չտապել դէպի չրջակայ թաղերը, Կէտիկ-Փաշա, Գումքափու և այլուր, ընդհա-

նուբ ահուդող առաջ բերելով ու ջարդի մը մղձաւանջին սար-սուռը տալով։ Եւայլն։

ՇՈՒԼԸ ԻՆԿԱՇ. — Երէկ առաւօտ, Անատոլուի երկաթու-ղիի ընկերութեան ընդհանուր քարտուղար Անտոն Էֆէնտի Թա-րաք, Զալախիոյ կեդրոնական դրասենեակէն Հայտար-Փաշա երթալու առեն, իրը կառուրչէն չոգենաւ սիրտ մահար՝ ծովը ինկաւ, բայց հոն գտնուող հայ երիտասարդի մը չնորհիւ որ անմիջապէս ծով նետուեցաւ, ազատուեցաւ ողջ առողջ։ Մեր խնդակցութիւնները։

ՍՈՎ. — Զէյթունէն եկած վերջին լուրեր խիստ տագնա-պալի կը ներկայացնեն կացութիւնը անընդվզելի անբաւականու-թեան պատճառով։ Հարիւրաւոր, հազարաւոր անձեր, կիներ, տղաներ անօթի ու մերկ վիճակի մէջ, օգնութիւն պօռալով, հայ մուրալով, կառավարութեան, առաջնորդարան կը դիմեն, կը պանդխտեն, կը տառապին, կը մնռնին ու խեղճութիւնը աներեւակայելի, անդիմադրելի աստիճանի մը հասած է։ Սովի պատճառով տարափոխիկ հիւանդութիւններ ալ երեւան ելած են, որոնք համաճարակի վերածուելու ամէն հաւանականութիւն-ներ ունին. եւայլն։

. . . . . .

Այս լուրերուն բուռն տպաւորութեան տակ քիչ վերջը Պոլիս իջնալու համար չոգենաւ կը փութամ, երբ դիպուածը դէմս կը հանէ վաղեմի դպրոցակից բարեկամս, Թարաք Էֆէն-տին զոր բոլոր սիրտովս կը շնորհաւորեմ իր բարեբախտ ազա-տումին համար, ահռելի արկածէ մը՝ որուն զոհ գնաց արդէն մէկ ուրիշ խոստմնալից ծանօթ մը՝ Տիրան Մելիքեան, ճիչտու-ճիշտ նոյն նաւամատոյցին, նոյն կէտին վրայ, միեւնոյն ալիքին կլափին մէջ կարելի է ըսել։ Եւ հետաքրքիր՝ մանրամասնու-թիւններ կը հարցնեմ ու ինք՝ սիրայօժար կը պատմէ ինծի իր պատահարը որ կարգ մը ապշեցուցիչ երեւոյթներէ վերջը անա-կընկալ կերպով կը յանգի հրաչալի վերջաւորութեան մը, այն-պէս որ չեմ կրնար ինքզինքս զրկել զայն հրապարակելու հա-ճոյքէն։

— Անցեալները, ազատութեան հռչակումէն քիչ վերջը, չաուերու հետ դեռատի հայ պարոն մըն ալ ներկայացաւ երկա-

թուղթի ընկերութեան, պաշտօն մը խնդրելու համար։ Զէյթունցի պատանի մըն էր ան որ Եգիպտոս էր գաղթած առկէ առաջ, ուր օգը աննպաստ ըլլալով իր առողջութեան և ապրուստի համար յարմար գործ մըն ալ չը գտնելով յուսահատ ու ֆիղիքապէս տկար վիճակի մէջ մնացած էր, երբ օգտուելով օրուան թոյլտուութենէն, Պոլիս եկաւ առաջին պատեհութիւնով։ Լեզուն ու գրագրութիւն չատ չը գիտնալով անյարմար դատուեցաւ որ և է գրասենեկային աշխատութեան. դռնապանութեան և ուրիշ կոչտ գործերու ալ անկարող կը դանուէր, ուստի զինքը խրկեցինք Էսկիշէհիր՝ ուր իրեն յարմար գործ մը կարելի կ'ըլլար հայթայթել։ Բայց ամիս մը վերջը տեսանք որ անկէց ալ ետ դարձաւ, չը կրնալով տանիլ իրեն յանձնուած գործը։ Այն առեն քանի մը հոգիներ մենք մեղի խորհեցանք մէջերնիս հանգանակութիւն մը ընել և իրեն պզտիկ դրամագլուխ մը հայթայթելով դիւրութիւն տալ որ լրապիր ծախէ, ինչ որ այս օրերս գէթ, բաւական բանուկ բան մը եղաւ օրական ապրուստ մը ճարելու համար։ Եւ ամեն օր մենէ գոյղ եկողներ ըլլալով Հայտար-Փաշայէն Պոլիս, կամուրջին վրայ անպատճառ թերթ մը կ'առնէինք իրմէն, փոխարէն մէկ կամ երկու ղրուշներ նուիրելով իրեն և գոհ մնալով անոր աշխատող ու պարկեշտ ընթացքէն, ինչու որ համակրելի տղայ մըն էր ան։

«Երէկ առաւ երբ վերջին պահուն աճապարանքով չոգենաւ կը մտնայի, նմանապէս նոյն պահուն աճապարանքով ա-ռաջքէս չոգենաւ մտնող յղի թրքուհի մը ոտքը սահեցաւ լըզրծուն տախտակին վրայէն և անմիջապէս գայն բռնելով առաջ հրեցի դէպի չոգենաւէն ներս, բայց դժբախտաբար ես ալ սահեցայ միևնոյն տեղն իմ կարգիս, և գլորեցայ վար, աղի ու պաղ ջուրին մէջ։

«Երբոր ամբողջ ծանրութիւնովս ծովին մէջ մխրճուելէս վերջը բնական յետադարձումով մը վեր ելայ և գլուխս ջուրէն դուրս գալով աչքերս բացի, միայնակի արագութիւնով մէկէ առելի բաներ տեսայ, զգացի, խորհեցայ։ Նախ, կամուրջին ու չոգենաւին միջև կազմուած մութ, նեղ ու ահեղ անդրպետին սխուր դիտակցութիւնը ունեցայ և բնաւ հոգս պիտի չընէի ու լողալով ինքզինքս պիտի կրնայի ազատել, եթէ չոգենաւին

հակայ ու ահաղդեցիկ լեռնացումը մէկ կողմէն, արիւնաներկ անիւներուն խուլցնող աղմուկով վոխադրվող դարձդարձումը միւս կողմէն չը չուարեցնէին, չը սարսափեցնէին զիս ու չը մղէին դէպի տուպսին սեւերես զանգուածը որուն տակը երթալու ու ալ չելլալու հաւանականութիւնն ալ կար միեւնոյն ատեն։ Ու նոյն փայլակնատես րոպէին մէջ, դրեթէ անմիջապէս, զգացի որ ձեռք մը, պինդ վարած էր օձիքիս, մարմինս մը կը տապլտարկէր քովս ու վերէն վայնասուններու տարափ մը կ'անձրեւէր։ Դարձայ ևս ո՛վ տեսնամ, այդ սարսափի, կեանքի ու մահու, գահավիժող անիւներու անդունդին մէջ. — Չէյթունցի պատանին, որ առանց լողալ դիտնալու, այո՛, առանց ցողալ գիտնալու, միմիայն իր բնածին անձնուիրութիւնէն ու քաջութիւնէն մղուած, ցատքած էր ծով, ամենամեծ վտանգի այդ պահուն, քովս գտնուելով միասին ազատելու և կամ միասին խղդուելու հաճոյքը կարծես վայելելու համար։ Ու այդ տագնապի գերագոյն րոպէին, չէք դիտեր ինչ խորունկ խանդաղատանք մը զգացի որ ղէթ վայրկեան մը անուշ ցոյց տուաւ ինձի, մահուան, նոյնիսկ այդ բանի մահուան անաւոր ու գառն հեռապատկերը։

«Երբ մէկ կողմէն պաղարիւնս վերագտած կը լողայի, հասկցայ որ լողալ չէր դիտեր խեղճը և միւս ձեռքովս ալ ջանացի զինքը բռնել ջուրին երեսը, մինչեւ որ վերէն երկնցուած չուաններու շնորհիւ երկուքնիս ալ ազատեցանք ողջ առողջ։»

Չէյթունցի եղբայրներու քաջութեան, անձնազոհութեան, հայրենասիրութեան վրայ շատ աղուր պատմութիւններ լսացած էինք հեռուէն, որոնք քիչ մը երեւակայական հեքեաթներու տպաւորութիւնը կ'ընէին կարծես մեր վրայ, բայց հոս, մեր մօտը, մեր աչքերուն տակ, անդի ունեցած այս պատահարը, ինչ յուզիչ, ինչ զմայլելի, ինչ հրաշալի ապացոյց այդ անկեղծ, և-թախտագէտ, անձնուրաց, ազամանդէ սիրտերուն, որոնք կը բաբախեն այդ քաջ լեռնականներուն, նոյնիսկ սա՛ պանդուխտ, թափառաշրջիկ, վատուժ պատանիին դիւբաբեկ կուրծքին տակ։ Եւ մանաւանդ ինչ ազնիւ ու հարազատ արիւն։

Ու անմիջապէս, նոյն առտուն լրագիրին մէջի կարդացած լուրերս, միտքիս մէջ իրարու կ'ընդհարին ուրկէ մտածումի կայծեր կը ցատքեն։

Հիմա հայրենիքի այդ լուռներուն հերոս զաւակները, իրենց բարձունքներուն վրայ սակաւուկ, չարաւանջ, մարով ձագով օդնութիւն կը պօռան, հա՛յ կը մուրան, ճչակոտոր կը գալարուին, կը մնանին։ Պոլիսի հայերը, պրպտինին կրկնակ հրաշէնութիւններով լեցուն, կրնա՛ք պատկերացնել մը առջեւէն լեզապատառ ծակէ ծակ կը փախչըտրիկին։

Պոլիսի խնգո՛ւկ եղբայրներ, խանութպան հայե՛ր, արծաթասէ՛ր աղաներ, քիչ մը դրա՛մ ուզարկեցէք դէպի Զէյթուն, ձեր դիւցազն եղբայրներուն, ու զուք ալ ձեր կարգին քիչ մը սիրտ առէք անոնցմէ։

Հայց կ՚ուզեն կոր. տուէ՛ք քանի որ ունիք ու փոխարէնը զուք ալ քիչ մը կորով ու արիւն մուրացէք այդ կարիճներէն, եթէ գոնէ ասկէ վերջը, ոա ազատ մշնոլորտին մէջը, միտքերնիդ դրած էք իրը մարդ ապրիլ։

Գասբրհօլ, 25 Հոկտ. 908

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԾՈՒԻՆԵՐ

- Ձեռքը կը խոնարհեցուներ մեծ մարդիկը, կը զարմացուներ հասարակ մահկանացուները, կը սոնքայուներ պզտիկ մարդիկը։
- Անոնք որ սրամտութիւն ունին միայն չար ըլլալու համար, չեն կրնար ըմբռնել որ մարդ կարենայ բարի ըլլալ՝ առանց տըխմար ըլլալու։
- Վիշտերը կատիներու պէս են. ամէնէն վերջինը միւսները կ՚ոչնչացունէ։
- Բացակայութիւնը միջակ սէրերը կը նուազեցունէ և մեծերը կը աւելցունէ, ինչպէս հովը՝ որ մոմերը կը մարէ, բայց կրակը կը հրահրէ։
- Երբ մէկը վստահ է թէ իր բարեկամներն իրեն համար անհնազանդ բաներ չեն ըսեր, վստահ է թէ իր բոլոր բարեկամները մեռած են։ — Ճիշտ չէ՞, բարեկամս։

Պ. ԱԴԱՄԵԱՆ

ՊԱՏԱՆԻ

ԵՂԵՐԵՐԳ

Երիվիմը սեւ է, պըժոխքի պես սեւ,
Թախիծ մը խոնաւ վերեն կը հոսի.
Մարեց սիրտս հուսկ ճառագիւղը յոյսի,
Մութը կը պիղծ կուրծքիս ալ ներքեւ:

Թախիծ մը խոնաւ վերեն կը հոսի.
Դուրսը կը ևնծեն քամին եւ ամպրեւ,
Կափկափուն ձայնով մը որ կը մրսի.
Հոգւոյս մէջ կուլայ սեր մ'առանց յոյսի:

Դուրսը կը ևնծեն քամին եւ ամպրեւ,
Կափկափուն ձայնով մը որ կը մրսի.
Հոգւոյս մէջ կուլայ սեր մ'առանց յոյսի.
Կը խառնեմ գիս ցաւ մ'օձի պես տգեղ:

Կափկափուն ձայնով մը որ կը մրսի,
Մահն է որ կ'ալեկոծի, ամենուն, հոգւոցեր,
Կը խառնեմ գիս ցաւ մ'օձի պես տգեղ.
Լռեայն է վերջս խնչպես բերան մը փոսի:

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՕՆՆԻԿ Ռ. Յ.

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Ծնած Զմիւռնիա։ Ծն. 1887 Նոյեմբեր 11 ին։ Շրջանաւարտ 1903 տարւոյ։ Համալսարանական վկայականով «լիսանսիէ» մաթեմաթիկական ու բնական գիտութեանց։ Ադդի Յնorէն Պէրպէրեան վարժարանի։

ԲԱՆԱԼԻՆԵՐԸ

ՀԱՅՐԻԿԻՍ ՊԱՇՏԵԼԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սիրելի բանալիները, հայրիկի՛ս բանալիները...։ Որքան հիանամ որ յիշեմ, կը տեսնեմ այդ տղակը տասնրիքնգ-հասն բանալիներու, փայլուն, ներմակ, միջակեն մինչեւ շատ պզտիկ-

ներ, ամէն ձեւէ, ամէն կտրուածքէ, անցուած կլոր պսպղուն օղակի մը, զոր հայրիկը իր հով կը պահէր միշտ:

Ու կը լսեմ դեռ անոնց մեծաղի ջինջ ձայները, երբ զմեզ զբօսցնելու համար ան գրպանէն կը հանէր տրցակը եւ օղակէն բռնած օդին մէջ բարձր՝ կը ճոչեցնէր զանոնք.

Ֆռիճ, Ֆռիճ, Ֆռիճ...

Ու մենք վեր կը նայէինք, զմայլմամբ, դէպ ի փայլուն խուրձը բանալիներուն, որոնք այնչա՛փ գուարթօրէն կը շարտային շողշողուն օղակէն առկախ:

Ֆռիճ, Ֆռիճ, Ֆռիճ...

Ու յետոյ, դարձեալ հովքնէն գրպանի մը մէջ կ'անհետանայինք, իրենց անմահչելիութեամբը խոր ապշութիւն մը ձգելով մեր պզտիկ սրտերուն մէջ:

Երբ աւելի մեծցանք, այդ բանալիները մեր բարեկամներն ու բարեւարները դարձան: Անոնց ծայրը շօշոլա կար.—Անոնցմէ մէկ հատը, միմիայն բանալի մը, կը բանար օրհնեալ դարակ մը, որուն մէջ հայրիկը մեր ուկրաւոլի բերանցներէն գերծ կը պահէր մեզի համար գնած անուշեղէնները:

Պզտիկ չորս տոլով ոսկեայ մը շինած էր, որով ամէն առաւօս կը ներկայանայինք հայրիկին՝ խնդրելու մեր շօշոլայի բաժինը: Արթնցալուս պես, աչքերնիս շփելով կը վազէինք սենեակ, ուր ժամերէ ի վեր արդէն կ'աշխատէր ան, ու շապով պզտիկ ոսկեայը կ'ըսէինք կարգաւ: Հայրիկը աղուոր ժպիտով մը վար կը դնէր գրիչը, եւ աչքերը խանդաղատագինով լեցուն, մեզի կը պատասխանէր իր կարգին՝ համեակով մը, ու հանելով բանալիներուն խուրձը, կուտար շօշոլաները:

Ֆռիճ, Ֆռիճ, Ֆռիճ...

Ու մենք կը սիրէինք այդ բանալիները:

Մենք մեծցանք ու բանալիները կային միշտ հայրիկին գովը, միշտ փայլուն, միշտ ներկայ, կլոր պսպղուն օղակէն առկախ:

Անոնցմէ շատերը բանալիներն էին իր սիրական գիրքերուն: Երբ հասոր մը առնել ուզէր, կը հաճէր տրցակը գրպանէն, աչքին մէկը կը խփէր փիչ մը, — ինչպէս սովոր էր ընել բան մը փնտռած ատեն, — խուրձը ամէնքը մէկ ափին մէջ կ'առնէր,

աչեռուն կը մօտեցնեի, ու երբեք չեր պատահեր ուզած բանալին գտնել: Ես միշտ սենեակին մէջ վեր վար խլած ատեն, գրպանին մէջ բանալիները երեցնելու մանկական սովորութիւնը ունեի, ու անոնց համաչափ ձայնը կ'ընկերանար իր խորհուրդ-ներուն...

Ճռիճ, Ճռիճ, Ճռիճ...

Սիրելի բանալիները, հայրիկի՛ս բանալիները... մինչեւ վերջը ճնշեցին անոնք անոր մօտ, անոր ձեռքերուն մէջ:

Ու հիմայ, երբ կ'աւելնեմ անոնց մեծացեալ ջինջ խշրտուքը դարձեալ, կը կարծեմ հայրիկս կենդանի բան մը լսել անոնց ձայնին մէջ:

Իւսկիւտար, Սեպտեմբեր 1908

Մուրատ Ռ. Ջ. Ծաղկաքար

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

Անհրաժեշտ չէ իր պաշտամունքը այրել, հասկընալու համար թէ ամենազգեցիկ կուռքէն քիչիկ մը մոխիր պիտի մնար միայն:

Մոլախտական օրէնքը մոռնալու կը դատապարտէր չնացող կինը, եգիպտացիներն անոր քիմքը կը կարէին. իսկ հռոմայեցի-ները կը գլխատէին զայն: Այսօր, Ֆրանսայի մէջ կամ այլուր, երբ կին մը բռնուի իր սիրահարին հետ՝ կնոջը ամուսինը կը ծաղրեն:

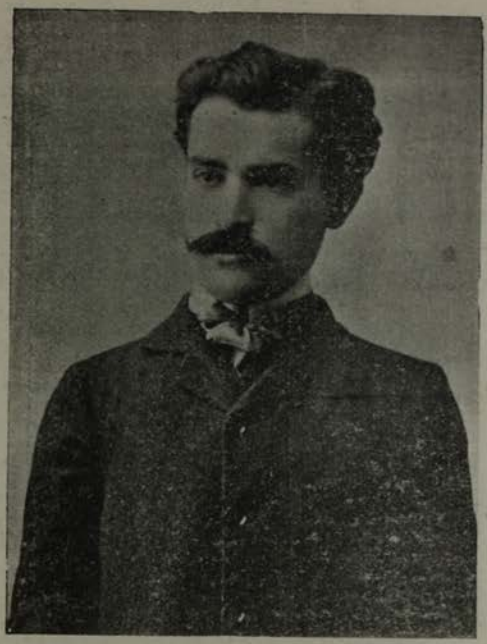
Շատ կիներ կան որոնք խիստ սիրուն պիտի ըլլային, եթէ իրենց սիրուն ըլլալը կարենային քիչ մը մոռնալ:

Սիրոյ մէջ մրցիլը պարտուիլ է. և սիրալը զինուած է, քանի որ պաշտպանած է ինքզինքը:

Էրիկ մարդը կը խօսի իր սիրոյն վրայ՝ զայն զգալէ առաջ, կինն իրենը կը խոսռովանի՝ զայն ապացուցանելէ վերջ միայն:

Շատ քիչ կիներ գիտեն մխիթարուիլ իրենց հրապոյրներուն կորուստէն: Հաճոյ ըլլալէ դադրիլը՝ ապրելէ դադրիլ ըսել է իրենց համար:

ԵԳՈՒԱՐԴ

ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

ՊՈՒՏՏԱՑԻ ԱՐՑԱԽՆԴԸ

(ԱԽԱՆԴԱՎԷՊ)

Լերան կատար, խաչի մը պես կարմրատուն,
Բազխատարած, մանուշակ պես շուրջ, անապատ,
Պուտտա կ'ըսկսի Նիրվանային կարգը վտակ
Միշտ անտարբեր սանուդ անիծը օրհնուն:

Բաղեղները ձեռներուն շուրջ գալարուն
Եկան դրոշմել հոն իրենց խանգին ու թուխ փայդ.
Ծիծեռնակներ եկան հիւսիս, հոն, ծաղ ծաղ՝
Իրենց բոյներ...: Եւ Պուտտա չուռ էր, միշտ նո՛յն:

Եկաւ աշունն. տանջագած այն բոյներ
Ձերդ փոս աչքեր՝ կը նայէին Պուտտային.
Հոսին, անցկենդ անոնց մէջեն, կը սուգեր...:

Երիւր արցունք այն ատեն չուռ կը տանին
Նիրվանայով յաւերացած իր աչերեն.
Եւ Պուտտա վա՛ր կ'իջնէ, դէպ ի Կեա՛նք նորեն:

907 Գասբգիւղ

Եղուարդ Գօլանճեան

ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ

ՊԱՏԱՆԻ

ՀԱՐԱՆԵԿԱՆ ՃԱՌ

Ազնիւ...

«Կենացս ամէնէն խորհրդաւոր հանդէսը» անուանած էիք օր առաջ առ իս ուղղեալ մի նամակի մէջ՝ այն հանդէսն որ անա՛տ տեղի ունեցաւ այսօր ձեր ընտանեկան յարկի տակ և ո՛ր բուն մինք, ձեր բարեկամներն ու աղգականները, արդարև խորհրդաղգած ու սրտայոյզ, պատիւ ունեցանք ներկայ ըլլալու։

Ձեր կենաց ամէնէն խորհրդաւոր հանդէսը. ո՛րքան իրաւունք այսպէս կոչելու այն վսեմ արարողութիւնը որ ձեր պսակեկեաց ու երիտասարդի ողջամիտ սրտին ամէնէն հրաւառնչ բաղձանքը կատարյ պսակել, որ նոր կեանքի մը դռները կը բանայ ձեր առջեւ, որ կը վաւերէ նոր իրաւունք և իշխանութիւն զոր կ'ստանաք իբրև հիմնադիրը մի նորակազմ ընտանիքի, միեւնոյն

աեն նուիրագործելով այն ուխտն հրապարակական որով կ'ըստանձնէք պարտականութիւններ հանդէպ էակի մը և էակներու, որոց կեանքը ձեր կեանքին կապուած պիտի լինի և որք ձեզմով պիտի կազմեն մի բջիջը հայ ընկերութեան։

Եւ ամուսնական հաստատութեան, ընտանիքի կազմութեան մէջ բոլոր բարոյականութիւնը, բոլոր լուրջ գեղեցկութիւնը և երկրի վրայ կատարուած նախախնամական դերի մը բոլոր վեհութիւնը որ կայ՝ զգալով է որ դուք, ձեր ընտրած ընկերուհւոյն հետ, ձեր ոտքը կը դնէք այսօր այդ նոր կենաց սեմին վրայ. վկա՛յ այն բառերը որով որակեցիք ձեր հարսանեաց այս գեղեցիկ ծօնը։

Ամուսնական կենաց տենչացիք դուք միշտ։ Դիտեմ զայս ձեր մտերմական սրտազեղումներէն, ձեր խոստովանութիւններէն զորս այսօր հրապարակել ա՛լ անգաղտնապահութիւն մը չէ, մանաւանդ թէ պատիւ մ'է ձեզի։ Անոնման այն երիտասարդաց, իբր թէ ազատամիտ, բայց իրօք կրից գերի, կեանքը թեթեւօրէն առնող, անոր հաճոյից մանաւանդ հետամուտ, իսկ լուրջ պարտքերէն փախստական ու վիշտերէն դասալիք, որք կ'արհամարհեն ամուսնութիւնը և խառնակ կեանքի մը քարոզողն ըլլալ կը թուին, Դուք ձեր իտէալն ունեցաք միշտ ընտանեկան չրջանակը, ընտանեկան բոյնը, սիրող ու սիրեալ էակի մը չնչովը տաք, սիրածնունդ մանկանց ճոռողումներովը զուարթ, փոխադարձ անձնուիրութեան ոգւո՛վը հրապուրիչ, Մարդկութեան ուղեղին մէջ ֆիզիքական ու բարոյական կենդանութեան անսպառ ծաւալմանն աղբիւր։ Ձեր առողջ հոգւոյն մէջ կը խօսէին բնութեան ու Աստուծոյ ձայները. կ'ուզէիք ապրիլ սիրելու և սիրել՝ ապրեցնելու համար։

Ու գիտէիք թէ ընտանիքը, որպէս զի իրապէս ըլլայ սիրոյ և կենաց այդ ոգեպարար բոյնը, հարկ է որ կազմուի անկեղծութեամբ, հարկ է որ զայն կազմող էակները նախ ու միշտ իրենց հոգին ընծայեն իրարու, և թէ հոգեկան յատկութիւնք և բարոյական կատարելութիւնք պարտ էին ըլլալ առաջին խորհրդի հանգամանք, իբրեւ առաջին պայմանք ամուսնական կենաց երջանկութեան։

Այսօր ձեր բարեկամք ուրախ են որ ձեր իտէալը կը գըտ-

նէք ազնիւ ձիրքերով զարդարուն, ընտիր ու զարդացած, պարկեշտ ընտանեաց դուստր՝ մի չնորհագեղ էակի վրայ, ու ձեր ձեռքը դնելով անոր ձեռքին մէջ՝ կը հիւսէք ամուսնական կապը, ձեր սրտին համաձայն ու բարեբաստիկ պայմաններու մէջ։

Քա՛ղցր միութիւն, որ պիտի կազդուրէ և սփոփէ զձեզ կեանքին յոգնութիւններէն և դառնութիւններէն, որուն մէջ ամէն օր նոր ոյժ պիտի քաղէք, ամէն օր նորէն սկսելու համար կեանքի պայքարը, որ նոյն իսկ այդ պայքարը պիտի քաղցրացնէ ձեզ ու անոր դժուարութիւններէն իսկ նոր ու անծանօթ հաճոյքներ պիտի առեղծէ ձեզ, վասն զի այդ կռուոյն մէջ ձեր փնտռած ու խլած մրցանակը պիտի լինի ձեր հոգւոյ հատորին ու հատորիկներուն կեանքն ու երջանկութիւնը։ — Քա՛ղցր ու վեհ միութիւն, վերջապէս, որ կատարելութիւնն է մարդկային կեանքին, և որով դուք կ'ամբողջանաք և ձեր անհատական առանձնակ կեանքը կ'այլակերպէք ի կեդրոն կենաց։

Ու երբ այրական իրաւանց և իշխանութեան վրայ կը խօսուի, որոց համար ըսինք թէ վաւերաց զայնս այս հանդէս, դուք գիտէք թէ այդ բարձրութիւնն, ըստ նմանութեան մի բարոյախօս հեղինակի, տանիքին բարձրութիւնն է որ ինք սակայն կը կրէ անձրևին ու ձիւնին ու բուքին սաստկակոծումը, անոնցմէ պատսպարելով տան մէջ եղողները, և որուն նախանձելու բան մը չունի վառարանը — կինը — որ նա ալ տունը ջերմացնելու կենսական դերն ունի իրեն ի բաժին։ Եւ երբ կը խօսինք ուխտին վրայ որոյ համար ըսուեցաւ թէ նուիրագործեց զայն այս հանդէս, ինչպէս նմանօրինակ ուխտ ամէն որ իր բախտը միացուց ձերինին, դուք գիտէք թէ այդ ուխտը հանդիսական ատանձնում մ'է պարտուց, ամուսնական և ծնողական փոխադարձ ու լծորդեալ պարտուց, սիրոյ, յարգանաց, քաղցրութեան, հաւատարմութեան, անձնուիրութեան, զոհողութեանց, զիջողութեանց, զրկմանց, ամենօրեայ կիրառման մ'առաքինութեանց, որ կ'երթան մերթ և պարտին երթալ միշտ՝ երբ հարկ է՝ մինչ ի դիւցազնութիւն։

Այսպէս ահա կը կազմէք դուք ընտանիք մը որուն ոչինչ կը պակսի տիպար ընտանիք մը դառնալու համար, և ուրախ

ենք որ ձեզմով ազնիւ ընտանիք մը կ'աւելնայ հայ ընտանիքներու թիւին վրայ, բարոյական զօրութեան և կեանքի առողջ աւիշ տարր մը և արմատ մը։

Ուստի սրտագին ձեզ խնդակից, կը շնորհաւորենք, ամոլք հորատակակ, և կը մաղթենք ձեզ երկար և մշտերան կենակցութիւն։ Կը մաղթենք որ այն երջանկութեան աստղը, որ ծագեցաւ այսօր այս բնտանեկան հորիզոնին վրայ, փայլի անդ միշտ անաղօտ, միշտ անամպ երկնքի մէջ։ Կը մաղթենք որ այն աւետարեր յուսաժպիտ հրեշտակը, որ պարկեշտաբեղ հարսին ձեռքէն բռնած իրրև պարեկ մը՝ ծոցը երանութեան պարգեւներով ու խոստումներով լի առաջնորդեց ի տուն փեսային, միշտ ուրախ ու ժպտուն թեւածէ անոր երջանկութեան միշտ վկայ և հոգածու, ուրախութեան ծաղիկներու տարափ մ'անդադար տեղալով անոր յարկին վրայ։ Եւ վանդի ես, ի մասնաւորի, չունիմ արծաթ և ոսկի ընծայել ձեզ իրրև նուէր հարսանեկան, կը խնդրեմ որ հաճիք ընդունիլ այն իղձեր որովք կը ցանկամ ես ձեզ արծաթին ու ոսկին ձեր արծաթեայ և ոսկեայ հարսանեաց։

(Անդէն)

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԾՈՒԻԿՆԵՐ

- «Մարդ առանց դրամի բա'ն մըն ալ չի կրնար ընել» խօսքը կատարեալ սուտ մըն է. առանց դրամի՝ մարդ աղէտ աղէտ պարագաներ կրնայ ընել։
- Երբ աղքատ մը կամ ցնծուհի մը ձեռք երկնցունէ, զայն թօթվելու համար չէ՛։
- Սագերը նուա'զ «խաղութիւն» կ'ընեն, քան իրենց փետուրներուն գրածները։
- Հետաքրքրութիւնը աղտոտ թերութիւնն է՝ որուն քան մը չեն գիտեր, ինչպէս նաեւ ամմարներուն՝ որուն ուրիշներով կ'զբաղին։

ՍՏԵՓԱՆ ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ՝ Ա.ԲԱՒ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Ազգաբ. գրականութեան առաջին չրջանին մեծ բանաստեղծներէն Նէճէատիի (Նէճա) Անթէրէ Իպնի Շէտտատ՝ Հիճրէթէ 97 տարի առաջ ծնած, և 90 տարի ապրելէ ետք՝ Հիճրէթէ 6օթը տարի առաջ մեռած է։ Հայրը ճերմակ էր, իսկ մայրը սեւամորթ. Անթէրէ մօրը ելած ըլլալուն՝ հակառակորդները զինքը կը քաշկռտէին իր սեւութիւնը պատրուակ բռնելով, ինչպէս կը հասկցուի անոնց ուղղուած հետեւեալ հատուածէն.

«Գոյնիս սեւութեանը համար զիս ազիտաբար կը քաշկռտեն։ «Չեն գիտեր որ եթէ գիշեր չըլլար՝ արշալոյս չէր ծագեր»։

Հայրը զինքը դերի կը նկատէր, որովհետեւ մայրը ցեղա-

ցին կռիւներու մէջ իր ապագայ ամուսինին ձեռքը գերի ինկած և գերութեանը միջոցին ծնած էր Անթէրէն, հետեւաբար այս մեծ բանաստեղծն իր մանկութեան և պատանեկութեան մէջ իբրև գերի՝ հօրը ուղտերը կը վարէր, անոր ծառաներուն հետ։ Անթէրէ ականայ համակերպած էր այս վիճակին, մինչև որ ցեղային կռիւի մը մէջ ինզատաս հօրը ցոյց տուած անձնուիրութեան և դիւցազնական քաջագործութեան իրր վարձատրութիւն՝ այդ ստորին դիրքէն ազատեցաւ։ Ալ անկէ ետք իբր դիւցազն և բանաստեղծ սկսաւ փայլիլ։ Իր բանաստեղծական հանճարը փայլեցընելու առիթներէն գլխաւորը՝ սիրահարութիւնն եղած է։ Անթէրէ կ'ըսէ. «Կոյս գեղուհի մը ակնարկի «սլաքներով նետահար ըրաւ իմ սիրտս. այդ սլաքներուն բա«ցած վէրքը դարման չունի»։

Անթէրէ չատ երիտասարդ տարիքէն սիրահարուած էր իր հօրեղբօրը, Մալիքի աղջկան՝ Ապլէի, սակայն հօրեղբայրն ա-նոնց ամուսնութեան արգելք ըլլալուն՝ բանաստեղծը չատ տա-ռապանքներու և տագնապներու մատնուած է։ Մալիք՝ իր աղջիկը Անթէրէի հետապնդումներէն ազատելու համար, միջոց մը իր բարեկամներէն ազդեցիկ ցեղապետի մը քով փախցուցած է, բայց այս միջոցն ալ անապահով դառնալով, Անթէրէն սպան-նել տալու հետամուտ եղած է, սպաննողին իր աղջիկը տալու խոստումով. սակայն չէ յաջողած։ Վերջապէս դէպքերը Անթէ-րէի դէմ ա'յնպիսի աննպաստ ուղղութիւն մը առած են որ խեղճ սիրահարը միջոց մը դառնացած՝ կ'ըսէ. «Կարծես թէ ես «և ժամանակը միեւնոյն անձի սիրահարուած ենք և ես ժամա«նակին դէմ մրցակիցի դերը ստանձնած եմ»։ Անթէրէ անանկ դիւցազնական ոգի մը կը կրէր որ ցեղային կռիւներու և ամէն վտանգաւոր պարագայի մէջ՝ հակառակ իր մօրը թախանձանք-ներուն, ուղղակի մահուան դիրկը դիմելու չափ առաջ կը նետ-ուէր. այնքան ճարտար էր սուր և նիզակ գործածելու մէջ որ-քան կարող՝ գրիչ չարժելու մասին։ «Մահը, — կ'ըսէ, — հըս-«կայ ծառ մըն է, ես և նիզակս անոր արմատն ու յարակից «մասերն ենք»։ Այսքան անվեհեր սիրտ մը կրող այս անարկու դիւցազնը որ մերթ իր հակառակորդներուն ձեռքը գերի իյնա-լով հանդերձ՝ դարձեալ կրցած է իր կորովը պահել և յուսահա-

տուխեան խօսք մը իսկ չէ հանած բերնէն, կ'ընկճուի և կ'արտասուէ իր Ասպէին կարօտովը, կ'ուզէ անոր մէկ ժպիտը տեսնել, և բուռն տենչով մը հրաղելով կ'ըսէ. «Ժպտեցաւ նէ, և «անոր մարգարիտի պէս ակռաներէն լոյս ցոլացաւ, լոյս մը՝ «որուն մէջ կը գտնեն սիրահարներ իրենց ցաւին դարմանը»: Անթէբէ այս սիրային պայքարին մէջ ալ աննկուն կամք մը, անվհատ սիրտ մը և անընկճելի կորով մը ցոյց տուած է. իր ամէնէն տագնապալի վայրկեաններուն մէջ՝ իր յանկերդն եղած է սա խօսքը. «Ո՛վ Ասպէ, իմ քեզ նկատմամբ ունեցած սի«րոյս չափ և թերևս անոր քանի մը պատիկը յոյս ալ կը տա«ծեմ ամէնէն յուսահատական պարագայի առջեւ»: Անթէբէ հուսկ ուրեմն, երկար տատանելէետք՝ Ասպէին հետ համոզանալու յաջողեցաւ:

ԱՆԹԷԲԷԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԸՆՏՐԱՆՔ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ ՍԻՐԱԳԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

Այդ մանկամարդ աղջկան նայուածքէն դիւթուած տկարացայ, անոր՝ որ երբէ մտածի մը խօսի, կենդանանալով գերեզմանէն դուրս կ'ելլէ: Արևը՝ մարը մտած տեսն յանձնարարեց այն գեղուհիին թէ «երբ խաւարը թանձրանայ՝ իմ տեղս դուն քու դէմքդ ցուցո՛ւր»: Իսկ պայծառատեսիլ լիալուսինն ըսաւ անոր. «Ո՛վ աղջիկ, ե՛լ, չրջա՛ն երէ, վասն զի կատարելութեամբ և չնորհալիութեամբ՝ դուն ինծի կը նմանիս»: Եւ նէ ամչնալով երեսն անդին դարձուց և յետոյ իր քոյր Թալլընեւոյ՝ այտերէն Թարմ վարդեր սիրեց: Անոր ճակտին նկարքն կը ճառագայթէ առաւօտեան լոյսն, անոր գուրգ մազերուն սևաԹոյր խոպոպիքներէն հովանաւորուած: Ո՛վ Մալիբի աղջիկը, քու մօտդ ըլլալու կը ցանկամ, ուրեմն չնորհ երէ՛ որ իմ երեւակայութեանս մէջ քու դէմքդ դիտեմ և երբ ան քեզի վերադառնայ, հարցո՛ւր անոր զքեզ երեւակայողին վիճակը: Հ՞ան լըսեր աղաւնիներուն հեծեծանքը խոր մթութեան մէջ, անոնք իմ մէկ քանի հեծեծանքներէս և ողբերէս օրինակած և սորված են: Եթէ աչքերս փակիմ քնանալու համար, ասիկա պատրուակ մըն է քու դէմքդ երազելու և անկէ ողջոյն ընդունելու:

Դուն, ո՛վ Թռչուն, որ յափշտակուած և չմորած՝ քու սիրականդ կ՚ողբաս, եթէ ինծի պէս ըլլայիր՝ գունագեղ փետուրներ չէիր զգենուր և ճիւղերը քու ծանրութեանդ տակ չէին ծռեր. դուն քու թեւերդ ինծի՛ փոխ տուր, ես ալ քեզի փոխ տամ անվերջ արցունքներս որոնք սպառեցուցին զիս, որպէս զի Թռչիմ և Ապէս հարցընեմ վինտուեմ, — եթէ Թռչիլ հնար ըլլայ ինծի։

Ապէլին փախցուելուն առթիւ.

«Արցունքս կը վկայէ թէ ներս կարօտի հուրը բորբոքած է, ուրեմն ես ինչպէս ժխտեմ։ Ակամայ համբերութեամբս իմ տանջերուս դէմ կը պայքարիմ, մինչդեռ սիրտս սիրոյ կապանքին մէջ կաշկանդուած է։ Ո՛վ Մալիքի աղջիկը, քունը հարամ եղած է ինծի. ինչպէս քնանայ ան որուն անկողինը դիմացկուն կրակի հրաշէկ աճիւնն է։ Պիտի հեծեմ այնչափ՝ մինչեւ որ Թռչունը գիտնայ թէ տխուր եմ ես, և տխրաձայն երգող աղաւնիներն ինծի համար ողբերգութիւններ յօրինեն։ Պիտի համբուրեմ այն վայրն ուր կը բնակիս դուն, թերևս այդ տեղին թարմ հողը սիրտիս բոցավառ կրակը պաղեցընէ։ Դուն գացիր, ո՛վ հօրեղբօրս աղջիկը, և սիրտս չուտարումի մասնուած ուղեւորներու ուղտերուն հետքին վրայ զքեզ կը վինտռէ։ Ո՛վ Մալիքի աղջիկը, եթէ թշնամիներս ծիծաղելու ալ ըլլան, իմ սէրս անայլայլ կը մնայ»։

Կին մը կը խնդրէ Անթէրէէն որ իրեն հետ բնակի, խոստանալով անոր իր աղջիկներէն մէկը տալ, որո՛ւն որ հաւնի. բայց անիկա կը պատասխանէ.

«Եթէ սիրտս իմ տրամադրութեանս տակ ըլլար, ձեռնէ զատ մէկը չէի ընտրեր և զձե՛զ միայն սիրելով գոհ կ՚ըլլայի, բայց սիրտս զինքը տառապեցընողը կ՚ուզէ, և ո՛չ յանդիմանութիւն մտիկ կ՚ընէ, ո՛չ ալ կշտամբանք»։

«Ո՛վ Հիճազի հով, զքեզ փչել տուող Աստուծոյ սիրոյն համար փոխադարձ բարեւ տա՛ր ինէ եւ ողջունէ՛ զայն որ զքեզ կ՛ողջունէ։ Փչէ՛, թերեւս իմ մոլեգին եռանդս թեթեւնայ եւ տենչերուս հուրը մարի քու չունչիդ պաղութիւնովը։ Եթէ չունչդ Ապլէի անուշ բոյրէն հետք մը չունենար, զքեզ ողջունելէ առաջ կը մնայէի»։

Բեռա, 20 Յունիս 1908

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

- Սիրող կնոջ մը սիրտը ոսկի արբանեակ մըն է ուր չատ անգամ կը կանգնի կաւէ կուռք մը։
- Սէրը լոյսն է արեւին, իսկ առելութիւնն՝ անոր ստուերը։
- Այն թերութիւններն որոնց համար կը պարսաւենք կիները՝ յատկութիւններ կ՚ըլլան, երբ մենք անոնցմէ օգտուինք. իսկ թերութիւններ երբ անոնք մեզի դէմ լարուին։ Մեր չա՛հն է որ կը կազմէ մեր կարծիքը։
- Բոլոր սէրերուն վերջաբանը՝ կանանց քով մանուանդ՝ ջերմեռանդութիւնն է։
- Պչրողութիւնը թակարդ մըն է զոր կնոջ անապարծութիւնը կը լարէ էրիկ մարդուն համար։
- Ոչինչ ձեւաբանութիւն մըն է սիրոյ մէջ պայմանագրութիւն մը, ո՛չ մէկ բանի կը պարտաւորէ զմեզ՝ եթէ սիրտը չէ ստորագրած անոր։
- Պչրուհի մը աւելի ուշադիր է իրեն ղացուած յարգանքներուն, քան թէ չռայլուածներուն։
- Մեղապարտ կին մը կրնայ վերջապէս սիրել առաքինութիւնը, բայց իրեն ներելի չէ զայն քարոզելը։
- Սիրելը դաչինք դնել է վիշտին հետ։
- Կիները այնքան զօրաւոր չեն, որքան երբ կը դիմուին իրենց տկարութեամբ։

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ՄԻԱՍ ԱԷՐԸ

Որշուման տուի՛. պիտի գործադրեմ։ Դիշերները անքուն մնացի, խոկալով այս գաղափարին վրայ, որ զիս կը տանջէր, ու միտքս, երեւակայութիւնս կը խռովէր, գանկս, էութիւնս, կեանքս կը ցնցէր ուժգին, ահեղ երկրաշարժէ մը դղրդուածի պէս։ Հիմա ճամբուս գտած եմ, ուր պիտի խոյանամ, անդարձ, պիտի յանձնուիմ անոր, և պիտի վազեմ յովազի մը պէս, բազուկներս պարզած անոր ամէն արահետներուն, ո՛ւր որ տանի զիս, ի՛նչ խութերու, ի՛նչ սեպերու ալ որ առաջնորդէ, որոնցմէ, գիտե՛մ, պիտի վիրաւորուի՛մ, պիտի արիւնե՛մ ոտքերս, թերեւս պիտի գանկս ալ ջախջախե՛մ, բայց պիտի ընթանա՛մ հոնկէ, պիտի արշաւե՛մ հոն։

Խոստումներս բոլոր ջնջէ՛ միտքէդ ու նամակներս ալ պատռէ՛։ Ալ բան մը չկայ մեր մէջ։ Մոռցի՛ր անցեալը, մի՛ վերադառնար անոր և մի՛ երազեր զայն։ Ոչի՛նչ մնացած է հիմա անկէ։ Վատ ուրացող մը չեմ. դաւաճանի մը

տեղ մի՛ դներ զիս, երբ այսպէս մէկ հարուածով կը խորտակեմ մեր երջանկութիւնը, մեր ամբողջ խաչելը, մեր երազը, խելակորոյս յիմարի մը բանդագուշանքովն ալ չէ որ կը դրեմ այս խօսքերը քեզի, խելքս վրա՛ս է, և պաղարիւնա ալ չեմ կորնցուցած, Ա՛հ, այո՛, կը ցնցեմ գանկս, բազուկներս վեր կ՛առնեմ, կը շշուփեմ ճակատս, գաստակս կը զննեմ, կուրծքս մտիկ կ՛ընեմ. բազկերակս կը զարնէ, սիրտս կը բաբախէ՝ աւելի՛ ուժգին քան երբեք, չեմ մեռած և կը տեսնեմ որ արթուն եմ և ճակատս չեն ողողեր պաղ քրտինքներ։ Մի՛ այլայլիր, մի՛ խռովիր այս յայտնութենէն, Այս այսպէս պէտք է ըլլայ. որոշումը անդառնալի՛ է։ Մի՛ փորձեր ալ աղերսել, թախանձանքի տողեր գրել, գարձի բերելու համար զիս։ Ձեռագիրդ մատնող ո՛չ մէկ տող պիտի կարդամ. և նամակներդ պիտի պատռեմ չբացած, Շատ մը սիրուն խօսքեր պիտի ընես, գիտե՛մ, պիտի աղերսես որ ետ կենամ բանածներէս, պիտի ըսես որ ատիկա կը քայքայէ, կը փճացնէ մեր կեանքը, թէ պիտի տառապի՛ս, պիտի խելագարի՛ս, ինձմէ հեռու՝ պիտի մեռնի՛ս, կրնա՛յ ըլլալ։ Ա՛հ, փաթթո՛ւմ կանխել, չրլա՛յ որ միտք ընես, այս խօսքերէն այլայլած, վրաս վազելու, բացատրութիւն ուզելու համար։ Ծեսդ պիտի ահաբեկի՛ զիս, պիտի ընդվզեցնէ՛, պիտի գայթակղեցնէ՛, Ինքզինքս այն տեղ՝ է որ պիտի կորնչեմ. ու կը վախնամ որ՝ ձեռքիս վտանգ մը ելլէ, Մի՛ փորձեր այդ խորհուրդը, չրլա՛յ որ աղետալի դառնայ, երկուքնիս համար ալ, որովհետև չեմ երաշխաւորեր ինքզինքիս տէր կանգնած ըլլալս այդ պահուն և ո՛ր և է պատասխանատուութիւն չեմ տանձներ։

Ըսե՞մ անմիջապէս թէ՝ զիս վիրաւորած, Նոյնս այրած ըլլալուդ համար չէ՛ որ ելեր տասնկ կը խօսիմ քեզի, Մղձաւանջի անձնատուր չեմ, և բանականութեանս ամենանուրբ թելերուն կորովը կը զգամ ներսս։ Դրուժան մը, դաւաճանող մը, վատ մը, անխոստմնապահ ուրաչող մը չե՛ս նաև դուն։

Ինչ որ զիս կը մղէ քեզ տեղ ուզելու, քեզ չտեսնել բաղձալու, քեզմէ հեռու ապրիլ փափաքելու խորհուրդին, — քաջալերուէ՛, եղկելի աղջիկ, — քեզ խորապէս սիրելէս է, անհուն, անսահման, անպարագրելի, անխորհրդափելի այն սէրովն՝ որով ո՛չ մէկը սիրած է երբեք։ Կը զգամ որ այդ սէրէն կը պտուտքի խելքս, գլուխս կը դառնայ անոր ահեղ ցնորքով, ու ան կ՛արբեցնէ, կը խելագարէ, կը յիմարացնէ, կը տանջէ զիս։

Ինտե՛մ, — ա՛հ, կը ցնորիմ մտիք բերելով, — գո՛ւն ալ նոյն սէրով կը սիրեիր զիս։ Ինչպէ՛ս պիտի մոռնանք, ինչպէ՛ս պիտի լքենք այդ սէրը։

Առեղով, սասնց վրայ խօսելով, աչքերով իրարու յառած և հոգիով իրարու մէջ փոխադրուած, մեր երջանկութիւնը երազելով, մեր ապագան ուրուագծելով, կ՛ուխտէինք մեր սէրը նուիրագործել՝ հիմնի յաւերժական կապով։

Ո՛չ, սասիկա չպիտի իրագործուի, այդ խորհուրդը երազ մը, անիրականանալի ցնորք մը պիտի մնայ։ Ամէն կապ խզուած է. ու ալ զիրար չպիտի տեսնենք։ Մեր աչքերը զիրար չպիտի ընդգրկեն, ձեռքերնիս չպիտի զգան այն հեշտալի հպումը՝ որ երանութեան սարսուռը կը կաթեցնէր մեր հոգիներուն մէջ, և գողտհար տագնապով կը ցնցէր մեր էութիւնը, վրդովիչ, ան-

զեռոզ գալարուածներով, վայելքին, հեշտութեան խռովքը արթնցնելով մեր երակներուն մէջ։ Ո՛չ, ատոնք չպիտի շարունակուին ու չպիտի կրկնուին երբեք։ Այդ պղծութիւնները մոռցուած անցեալ մը, պղտուած էջ մը և ուրացուած մեղք մը պիտի ըլլան։

Պղծութի՛ւն, ա՛հ, այո՛, ի՞նչ պիտի ըլլար մեր կեանքերուն յաւերժական զզուումը, բայց եթէ չարաշուք պղծութիւն մը, որ պիտի փճացնէր վայելքի ու երանութեան երազը. պիտի քայքայէր, պիտի փլցնէր մեր հոգիներուն մէջ կառուցուած իտէալի բիւրեղեայ շէնքը։ Զէ՞ որ վայելքը, իտէալը, երազը, իրակա՞ն են մարդուն համար՝ մինչև ա՛յն վայրկեանը՝ երբ տիրացուած չեն. և անկէ ետքը՝ չնչի՛ն, ողորմելի՛, ընտելացուած հասարակ-տեղիքներ, արհամարհելի, միջակ, պժգալի ունայնութիւններ։ Ու չէ՞ որ վայելքին միշտ յափրացումն է որ կը յաջորդէ, զզուանքը, տեղլութիւնը, անո՛ր դէմ՝ որ պարզեւիչն է եղած փախստեայ հաճոյքին։ Մինչդեռ, ա՛յնչափ աւելն որ՝ վայելքը կը մնայ չտիրացուած, կը պահէ իր հմայքը, և անով գրաւուած սիրահարին հոգին կը վառէ տագնապիչ այրուցքով մը, շա՛րունակ բարախել տալով անոր հոգին։

Ձե՛մ ուզեր որ քայքայուի, փճանայ, մարի՛ մեր Սէրի բագինին մէջ մխացող այն հոյակապ բոցը, որ վայելքին տենչանքովը կը կայծկլտայ, հրդեհելով մեր երկուքին ալ կուրծքերը։ Զպիտի ուզեմ՝ և չպիտի թողում ոք մարի՛ ան։ Ես եթէ, անոր փորձիչ հաճոյքով, անոր չքոտի մխրակոյտին դառնութեանը յանձնառու, դո՛ւն փորձես ձեռք երկարել, մարել զայն, պիտի արգիլե՛մ բազուկներդ, կորովիս բոլոր ուժովը ետ պիտի մղեմ թեւերդ, և, եթէ պէտք ըլլայ, պիտի պրկե՛մ դաստակներդ, անոնց դէմ պիտի ելլեմ, զինուած ձեռքերով ու անվեհեր կուրծքով։

Այդ վայելքը սրբազան երազ մը պիտի մնայ ինծի, Անով բոցավառ բագինը՝ նուիրական տաճար մը, անճառ պաշտամունքի միսթիք խորան մը պիտի ըլլայ, որուն խնկարկուժին ուխտովը պիտի անցնի կեանքս։ Զայգեցուած ըլլալուն համար կենդանի անոր տեսիլքովը պիտի արբենայ հոգիս ու գինովնայ անմատոյց այդ երազին տենչանքով։

Միտքով պիտի սեւեռիմ ես անոր շարունակ, և անկէ հեռու, անոր չտիրացած ըլլալու հրակէզ անձկութիւնը՝ յաւերժական հրայրքի մը ուսատկութիւնով՝ պիտի վառէ միշտ հոգիս։ Այդ հրայրքը, այդ տոչորումը, այդ խանձումը՝ սիրելուն անբաւ, անշէջ վայելքը պիտի ապահովէ ինծի, այն անեզր վայելքը Սէրին՝ զոր ոչ ո՛ք զգացած ըլլայ դեռ։ Անոր չտիրանալուն ցաւը՝ չպիտի երբեք խոցէ հոգիս, յուսահատութեան լկումը տալով։ Ո՛րչափ հեռու փախչի ան ինձմէ և ո՛րչափ անմատոյց մնայ, ա՛յնչափ պիտի սաստկանայ, պիտի մեծնայ հաճոյքը։ Պիտի զգամ այդ տենչանքով կուրծքիս բարախելը գիշեր ցորեկ, պիտի զգամ անոր առաթած վրդովանքը, պիտի խռովիմ ու ցնցուիմ, գիտե՛մ, անոր հրանուռ ասրասուէն, բայց որչա՛փ պիտի ամբաւօրէն հակայանայ երանութիւնս, օրէ-օր խէժալից գեղեցկանալուն զգայութիւնը ունենալով։ Ան պիտի տիրէ միտքիս, պիտի իշխէ էութեանս վրայ, և վախը չպիտի ունենամ, օ՛ր մը անոր պղծուելուն, քայքայուելուն,

ինչպէս կը քայքայուի միշտ՝ յագեցած տենչանք մը և կը մերկանայ իր բոլոր վայելքներէն։ Ոչի՛նչ պիտի փոխարինէ և կրնայ փոխարինել՝ մեծութիւնը, ահեղ, հոկայ անբաւութիւնը այն Սէրին, որուն նուիրուիլ կ'ուխտեմ։ Ան իմ կեանքիս առջև պիտի բանայ արշալոյս մը, որուն արփաւէտ հեշտութիւնովը պիտի ողողուիմ, պիտի լեցուիմ. ան դիս պիտի համակրաւէ, պիտի տիրէ իմ վրաս, պիտի դերէ դիս։ Ու չե՛ս գիտեր թէ ի՛նչ անճառ հաճոյքի մը մէջ պիտի թեւածեմ. սիրելուն, կատաղօրէն, խորապէ՛ս, մարդկա՛յնօրէն սիրելուն զգայութիւնով։ Օ՛րն իրուն, միշտ, շա՛րունակ, միտքով, երեւակայութիւնով, հոգիով, բոլոր զգայութիւններովս, ու կուրքիս, եսիս բոլո՛ր հակայ կարողութիւններովը՝ պիտի սեւեռիմ քեզի, քեզմով պիտի զբաղիմ, պիտի հետեւիմ բոլո՛ր շարժումներուդ, պիտի սաուերագծեմ պատկերդ աչքերուս առջև, դիւթիչ, շնորհադեղ մարմինդ պիտի կենդանացնեմ, պիտի հոգեւորեմ, ու չպիտի յագենամ երբեք, օ՛ր մը, ժա՛մ մը, վայրկեա՛ն մը չպիտի յագենամ այդ տեսիլքը, այդ անմահացեալ բարձունքը դիտելու, այդ դիւթական խեժալը սիրելու, անո՛ր յառելու, անո՛վ գրաւուելու ցանկութենէն։ Զա՛յն պիտի անձկամ շարունակ և անոր չտիրանալուս ցաւը՝ աւելի՛ պիտի մեծցնէ Տենչին Հաճոյքը ու զայն մշանշենաւորէ։ Մինչդեռ, չըսե՞ս, ի՛նչ պիտի ըլլար ուժիկ նուիրագործումովը մեր սէրին։ Վայելքին տենչը, անոր անդիմադրելի ցանկութիւնը՝ Տռփանքը շուտով պիտի կաթեցնէր իր թոյնը այն հրախանձ խորչակին վրայ, որ մեր Սէրոյն է բռնկած, և բոցը պիտի մարէր, կայծը պիտի չիջանէր, թշուառ մխրակոյտ մը ձգելով, ջլատուած հեզգութիւն մը՝ որուն մէջէն պիտի տեւինք դիրար, Զղջումին դառն զգայութիւնովը։ Անասունը պիտի յագնար, մարելու, չքացնելու համար Հոգիին բոցավառումը։ Ատով, ճիշտ չէ՞ որ Սէրը պիտի շատ բա՛ն տուժէր իր հրայրքէն, քանի որ մշտեն սիրելու, մարմինով սիրուբտելու հաճոյքը, միջակ ժամանց մը, ուժիկ յագեցում մը պիտի ըլլար, ամէն անգամ մեր խանդէն էջ մը ջնջող, երակ մը խզող։ Այդ անդամահատութիւնը, Սէրին կուրծքին տրուած այդ նշդրակի հարուածները չէ՞ որ շատ չանցած պիտի փութացնէին յափրացումը և զզուանքը այն գարշութիւններէն՝ որոնցմով է որ կը խնկարկուի Կիրքի Բագինը և այն ցանկութիւնը, զոր մարդիկ կը շփոթեն Սէրին հետ ու Սէրը՝ կիրք, Տռփանք կը հասկնան։

Բայց տեղի չտալով որ Կիրքը իր պղծարար միջամտութիւնը գործէ իմ սէրիս մէջ, ճշմարտապէս անբիծ քեզ սիրողը պիտի մնամ ես, սէրով մը՝ որ անչա՛փ, անհուն, անեզր, անճառ է, և որ իր խանդէն, իր հրայրքէն բա՛ն մը չպիտի կորանցնէ երբեք, օ՛ր-օրի աւելի հրդեհուելով, աւելի բոցավառելով, լեռան մրընիին պէս, որուն խանձումը ոչինչ կ'արգիլէ։ Ու պիտի դրաւուիմ ես անով, պիտի լեցուիմ մինչև երակներուս վերջին ծայրը, զգալով անով հրկիզուելուն, անոր ոյրուժէն խանձելուն անսահման վայելքը։ Պիտի սիրեմ քեզ հեռուէն, պիտի լեցուիմ տեսիլքովդ, պիտի գրուիմ հոդիս մէջ գրոշմուած պատկերդ, պիտի փայփայեմ, պիտի սիրեմ զայն, անոր հետ իմ գիրկընդխառնուածներէս պիտի արբենամ։ Պիտի յառիմ քեզի ամէն ժամ, քու էութիւնդ պիտի պարագրկեմ միտքով, ու իմ մտաս պի-

ամ ըլլաս դուն, իմ քովս, շարունակ իմ հետս, իմ հոգիիս, իմ մարմինիս մէջ, երբ մարմինդ կարօտը զիս հրդեհէ, բազուկներս պիտի բանամ, միտքով պիտի խոյանամ վրադ, պիտի գրկեմ քեզ թեւերուս բոլոր ուժովը, պիտի գգուեմ իրանդ, ու ականջս կուրծքիդ դրած՝ պիտի լսեմ որ՝ սիրտդ աւելի ուժգին կը զարնէ։ Համբոյրներս պիտի այրեն քեզ. շուրջդ սփռած խանդաղատանքիս ու գգուանքներուս սաստկութենէն, բազուկներուս չղթայքին ուժգին պրկուիլն, մարմինդ պիտի ցնցուի, պիտի սարսռաս, պիտի դողաս, պիտի գալարուիս սէրիս կատաղութենէն, հոգիդ պիտի թրթռայ, ու շրթունքներդ պիտի փնտռեն յագեցումը այն զգայութեան, որ մարմինդ պիտի ասղնտէ, անհուն հեշտութեան մը մէջ վերացնելով էութիւնդ։ Ու մեր ահաւոր գիրկընդխառնումին մէջ արձանացած, աչքերս անհուն թմրութեան մը մէջ մոլորուն, հիպնոսացած անծանօթ զգայութիւններէ և չանթահարուած տեսլական երազէ մը, պիտի զգամ ամբողջ հեշտութիւնը բազուկներուս մէջ կուրծքիդ պարգեւած սարսուռին, պիտի զգամ բոլոր երանութիւնը մարմինդ խոյանքին, պիտի զգամ բոցակէզ հրդեհներով այրող իրանիդ երակներուս մէջ կաթեցուցած հեշտողող գրգիռը, պիտի զգամ իր վանդակը պայթեցնելու աստիճան ուժգին ու երկաթեայ բաբախումը կուրծքիս, պիտի զգամ վերանալը և թմրահար մեղկութիւնով աննիւթանալը մեր հոգիներուն, տագնապիչ գալարումներու մէջ...

Ինձմէ հեռու, աչքերէս մարմնաւորապէս անտես, չպիտի տանջուիմ երբեք ուրիշ մը սիրելուդ կասկածով. որովհետեւ, միտքիս, մարմինիս, հոգիիս բոլոր ահեղ զօրութիւններով իմ մգագոյն յառումով պիտի իշխեմ քու վրադ, ու կամակոր մտքնիսացնողի ուժովս պիտի կալանաւորե՛մ քեզ, պիտի հպատակեցնե՛մ կամքիս հեռուէն, հրամայելով որ շարժումներդ ու արարքներդ իմ թելադրութիւններուս առաջնորդես։ Երբ սխալ քայլ մը, շարժուձեւ մը ուզես առնել, հեռուէն պիտի երկարեմ սաստող բազուկս, ու դո՛ւն, հիպնոսացած ենթակայի դիրքիդ մէջ, կանգ պիտի առնես եղած տեղդ, պիտի ցնցուիս հրամանիս ազդեցութենէն, պիտի դողաս, պիտի սարսռաս, ու պիտի հնազանդի՛ս։

Ա՛հ, կը զգամ որ պիտի տատապիմ քեզ այսպէս սիրելով, բայց ափ է արդէն փնտռածս։ Տառապանքով, հառնումով սիրելու մեծ հաճոյքին յիմարը չէ՞մ արդէն։ Այդ սէրով է որ պիտի մրկիմ, պիտի չարչարուիմ, անձիդ չտիրանալով քեզ պաշտելուն ցաւովն է որ պիտի հառնիմ, պիտի ճենճերիմ, պիտի մռայմ, շա՛րունակ, օ՛րն իրուն, յաւիտե՛նապէս, ու այդ հառնուիմը պիտի գինովցնէ զիս։ Բե՛զ պիտի երազեմ, քեզի՛ պիտի անձկամ, քեզի՛ պիտի տենչամ՝ գիշերներուս ու ցորեկներուս մէջ, քեզմով պիտի չարչարուի երեւակայութիւնս, քու անձովդ պիտի ապրի հոգիս։ Բեզ սիրելը, քեզ մոռնալը, մոլեգին մղձաւանջ մը, խուլ ցնորք մը, ահեղ մոռսեւեռում մը պիտի ըլլայ ինծի, որ պիտի խուովէ միտքս ու պիտի հալածէ հոգիս։ Այդ սէրը, ա՛հ, այդ սէրը պիտի վրդովէ երեւակայութիւնս, պիտի խանդարէ միտքս։ Պիտի տանջուի՛մ անով, պիտի հառնիմ, պիտի զգամ կուրծքիս մաշիլը՝ այդ տագնապին ուժգին բաբախումներէն։ Բայց ան պիտի ապրեցնէ

պիս ։ Բայքայիչ որդի մը պէս երակներէս ներս սողոսկած , ան պիտի կրծէ սիրտս ու պիտի թունաւորէ՛ հոգիս ։ Բայց այդ քայքայումը անո՛ւշ պիտի գոյ ինձի ։ Մոլեգին , վայրագ , կատաղի այս սէրը , Թերեւս յիմարացնէ զիս, փղձի չէ՛ . ատո՛ր ալ յանձնառու եմ, Բեզ ա՛յսպէս սիրած , քեզ պաշտած ըլլալու վայելքը ինչի՞ արժանի չէ ։ Ոչի՛նչ կրնայ դիմադրել իմ սէրիս , ոչի՛նչ կրնայ կասեցնել զայն ։ Իմ սէրս այն երազն է՝ որուն չտիրացուիլը աւելի՛ փայփայելի , աւելի՛ տենչալի կը դարձնէ զայն , Հեռակայ ցանկալի ափունքի մը պէս , ուր չհասնուելուն համար՝ աւելի՛ կը գեղեցկանայ ան ։ Պիտի խոյանամ իմ այդ երազիս , պիտի տենչամ անոր , պիտի սիրեմ զայն , պիտի գրաւուի՛մ անով , անոր չհասնելուս համար աւելի՛ հրդեհուած , աւելի՛ փարած դիւթական իր տեսիլքին , որուն գինովը ու հիւանդն է հոգիս ։ Պիտի չհասնինան Թերեւս , գուցէ դո՛ւն ալ չհասկնաս , ա՛յ դիւթիչ մոգուհի , Թէ ի՛նչ է այս անհեթեթ սէրը՝ որուն յիմարն եմ դարձեր ։ Շլմրեր եմ ես անով , ու ան կը խելայեղէ զիս ։ Կը զգամ որ գուշակութիւններս ճիշդ են . տե՛ս , իմ սէրիս կախարդանքին տակն ես ինկած հիմակուց ու կը ժպտիս ինծի , դիւային քրքիջով մը երկնային դէմքիդ վրայ ։ Ա՛հ , կը տեսնեմ որ կը սարսռաս խօսքերէս , մարմինդ կը կարկամի, կը դեղնիս ու ցուրտ դող մը կը ցնցէ կղակներդ ։ Զըսե՛ս, ինչո՞ւ կը վախնաս ու կը ծիծաղիս միանգամայն, Ղրկէ՛ աչքերուդ նայուածքը որ ծծեմ . Սէրի հիւա՛նդն եմ . քեզ այսպէ՛ս սիրեմ , հեռուէն , մեծագո՛յն սէրով՝ որով մարդ երբեք սիրած ըլլայ . . . ի՛մ սէրովս . . . վախցի՛ր . . .

Կ. Պոլիս, Յունիս, 1908

Լեւոն Շանթ

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

Աստուած կանանոյ հանճարը դրած է իրենց սիրտին մէջ, ինչու որ այդ հանճարին գործերուն բոլորն ալ սիրոյ գործեր են։

Բոլոր կիներն ալ գիտեն — հրաշալի բնազդով մը — թէ էրիկ մարդոց անհատատարմութիւնն աւելի սիրուն, հաճելի, բարեձեւ ու մտացի կնոջ մը համար չէ, այլ պարզասէս ուրիշ կնկան մը համար։

Պատուաւոր կին մը պահուած դանձ մըն է։ Անիկա որ գտած է զայն, լաւ կ'ընէ՝ եթէ չի պարծենայ անոր մասին։

Սէրը տակաւին այն կերպարան է որ ամէնէն աւելի դիւրաթեամբ կը պատռի և ամէնէն աւելի չուտ կը կարկըտուի։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ

ԵՐԳԵՐՈՒՆ ՅՈՒՇԵՐԸ

Մարդուն անցեալ կեանքին մէջ հաւատարիմ յուշարարներն են երգերը, դպրոցական կամ կրօնական երգեր, որոնք ազնիւ կերպարանքով մէջ ընդելուզուած ոսկի կամ մետաքս թելերու պէս կ'անցնին կեանքին հիւսուածքին ամէն կարեւոր թելերուն ընդմէջէն, անոր բովանդակ աւելոլութեան միջոցին։ Անոնք այնքան սերտիւ զուգորդուած են կեանքին մեծ ու փոքր հազար և մէկ պատահարներուն, անցքերուն և իրադարձութիւններուն հետ, որ երբ ո՛և է տեղ և ո՛և է ժամանակ ծանօթ, սիրական երգի մը բառերն ու եղանակը կը լսենք,

յաճախ կը մոռնանք ներկան իր բոլոր սիրականութիւնամբ և անցեալ կեանքը կ'ապրինք իբր ներկայ իրականութիւնը։ Կարծես թէ մոգական ձեռք մը ջնջելով, ի չիք դարձնելով տարիներու կարեւոր չրջան մը, յանկարծ կը փոխադրէ մեզ մեր անցեալ կեանքին մէջ, և անոնց այդ անցեալին պլպղան բոլոր դէպքերն ու տեսարանները կը տպաւորին մեր առջեւէն և մենք անոնց հանդիսատեսն ենք յաճախ յուժարակամ ու երբեմն ալ դժկամակ։

Հեռուէն կամ մառէն մեր ականջին կը հասնին երգի մը եղանակն ու բառերը, խիտ ու բոլորովին անմատած ու մեքենաբար երգուած, և ահա այդ երգը կը փոխադրէ մեզ մեր մանկութեան անմեղ, անհոգ ու հրճուալից օրերուն մէջ, ուր արեւը կարծես աւելի գունարիւղով կը փայլէր ու ճաճանչափառ, ուր ամպերն աւելի գեղեցիկ էին ու ծիրանեփայլ, ուր ծաղիկներն աւելի նախչուն էին և թռչուններն աւելի ճռուողուն, ուր դաշտերը, բլուրները, գետերը աւելի սիրուն էին ու պաշտելի, ուր աշխարհը մանուկ միտքի մը հայեցակէտէն դիտուած ու դատուած՝ գլխովին տարբեր էր այն աշխարհէն ուր հիմայ կ'ապրինք, և զերծ էր ամէն պատասխանատուութենէ, ամէն մաշիչ մտահոգութենէ, որոնք քունի մեր րոպէները կը խանգարեն և արթնութեան մեր ժամերը կը պղտորեն։

Անոնք յուշարարներն են նաեւ կեանքին ուրիշ տեսարաններուն և պատահարներուն. յուշարարները՝ սխրարոյր կամ ցնծաւէտ դրուագներուն, որոնցմով մեր կեանքը համակ հիւսուած է։ Անոնք կը յիշեցնեն մեզ մեր երբեմնի յաջողութեանց և փառքի պահերը, երբեմն ալ ձախող և մութ օրերու կրկիծը կ'արթնցնեն մեր նեղսիրտին։ Երբեմն բարեբաստիկ ծննդեան և հանդէսներու գրարթութենէն մատնակից կ'ընեն, երբեմն ալ սխրանուագ և խանձատիպ թափօրներու կը միացնեն մեզ։ Երբեմն երիտասարդական խօլ ու անհաչիւ ձեռնարկներու, գրարթութենէ և արկածախնդրութենէ՝ երբեմն անմոռանալի և յաւէտ յիշատակելի ուրախութեան մը յուշարարներն են։ Երբեմն կան, զորս երբ կը լսենք՝ կարծես թէ անգամ մըն ալ մեր ականջին կը հասնի նորածին մանուկին առաջին ճիչը. երգեր ալ կան որոնք կը յիշեցնեն մեզ մահաւորոյր սենեակին մէջ մեր սի-

բոլին վերջին խօսքերը։ Երգերը երբեմն բնութեան ամենէն կախարդիչ տեսարաններուն վերարտադրիչներն են, երբեմն ալ բնական անարկու ազէտ մը կամ վայրագ փոթորիկ մը մեր միտքը կը բերեն։ Երբեմն կը յիշեցնեն մեզ մեր երջանկաւէտ մէկ ամբողջութիւնը, ընկերակցութեամբ մեր սրտին ամենէն մօտիկ սիրելիներուն, երբ այդ ամբողջութեան վերջնական ազէտ մը տեսեցինք։ Երգեր ալ կան որոնք կը յիշեցնեն ուրիշ ուզեցուածքներ, վառանգներով և արհաւիրքներով ակազ-ձուն, և որոնց վախճանը կարծես թէ մեզի նոր կեանք բերեր և մեր առջեւ նոր ելեմ մը բացեր էր։ Երգեր կան զոր երբ կը լսենք կարծես թէ զարձեալ կը գտնուինք մեր հոգեկան կեանքի թափօրներուն բարձունքը, երկրէն այնքան հեռու և երկինքին այնքան մօտիկ, ուր չնորհք ունեցեր ենք բարձրանալու, և երգեր ալ կան, որոնք մեզի կը յիշեցնեն ազատ և ազատիլ անզուսպները, ուր զահավիժեր ենք երբեմն, փորձութիւններէ պարտուելով։ Երգ կայ որ մեզ կը յիշեցնէ բնական անարատ ազէտ մը, որուն վերյուշումին իսկ կրնայ մեր մազերը քաամեցնել. երգ ալ կայ որ մեր աչքին առջեւ կը պատկերացնէ անանկ քաղցր ու նուիրական պահեր՝ որոնց յիշատակն իսկ բաւ է զմայլանքի արբշռանքը առաւ մեզի, և մանք կը փակենք մեր աչքերը՝ զանոնք լիովին ըմբռնելու համար, և վախնալով որ չըլլայ թէ երկնային այդ երանաւէտ տեսիլը անհետանայ։

Այսպէս, երգերը շաղախուած են կեանքը կազմող բազմա-թիւ մեծ ու փոքր իրագործութիւններուն, պատահարներուն և պարագաներու հետ, և յաճախ կը զօրեն պատկերացնել ամբողջ տեսարանները կեանքին մեծ թատերախաղին, որուն, մենք մարդիկս, դերակատարներն ու հանդիսատեսներն ենք միաժամանակ։

Նոյեմբեր 27 Մաս, 1903 Ցոգ. Կ. Չօպանեան

ՄՅՈՒՐՋԱՆ ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ

Բանկիւտարի Դերեզմանոցը

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

Մեռնելէս եսէ ֆա՛ր քոդ ըլլամ՝ բայց աչէ մը ուենեամ որ տեսնայ, սա խոսը քոդ ըլլամ՝ բայց սիրս ի՛ծի հես քոդ ըլլայ, մացառին փո՛ւռը քոդ ըլլամ՝ բայց լեզուս տեղ ըլլայ՝ որ սիրելիներս հովէս անցած ատեն հետերնին կարենայ խոսիլ միայն :

Ռ. Զարդարեան

Խանձարուրին լացերէն եսէ,— անմե՛ղ ցրտոց,
Երբոր ծրնաւ վաղորդա՛յն մը մշտալեկոծ՝
Զայն սառուացուց բողոքալիր իր կրնճնոց,
Բայց կարկեցաւ շուտ խազերը իր սրտախոց
Վրան առնելով սեւ հո՛ղն իբրեւ տամո՛ւկ օրոց :

Ու վաղափո՛ւլ հոգւոյն ցրմաւ եղերակոծ
Լռեց բնարին իր համավիշտ այն կրնճնոց,
Կեսապիսակ շիրմին վրայէն, լո՛ւռ առաւնձնոց,
Հովերն հիմա կ'ածեն իրենց խռռուկն հոգւոց . . .
Ա՛յդ՝ իր շիրմի վրայի բերքուա՛ծն է հողմակոծ :

Վարդ մրն էր ինք, ինկած՝ կոթին վրայ շաոնց
Որ բաղարի տեղ ուենցաւ սա՛ռ առաւնձնոց,
Ուր դեռ կ'երգէ ըզգայասա՛ցը ու ողբակոծ՝
Եւդակաւ սոյլին հովէն մե՛ղմ ջընկոց . . .
Ա՛յդ իր շիրմին վրայի բերքուա՛ծն է հոգեխոց :

1908 Հոկտեմբեր ԼԵՒՈՆ ԷՄԱՃԱՆԵԱՆ

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

«Կը ձանձրանայի», ահա թէ ի՛նչպէս սկսաւ : «Չիս ձանձրացուց». ահա թէ ի՛նչպէս վերջացաւ : Երկու բառով ա՛յս է ահա կիներուն անկման պատմութիւնը :

Սէրը կանոնաւոր բայ մըն է՝ երբ կինկանդ հետ խոնարհես զայն : Անկանոն կը դառնայ՝ երբ ուրիշի՛ն կինկանը հետ խոնարհես զայն :

Կնոջ մը կարելի է հարցունել թէ ինչո՞ւ կուլայ . բայց պէտք չէ բնաւ հարցունել թէ ինչո՞ւ լացաւ :

ՏԻԳՐԱՆ ԶԷՕԿԻՒՐԵԱՆ

Ա. ՐՉԱԿ ԵՐԳԵՐ (*)

Գ. ԵՐԳ

Որքա՜ն ապրեցայ, Աստուած իմ:

Հին օրերու քաղցր խօսք մը՝ բարեկամի մը պէս կ'անցնի քովէս ու կը յուզէ զիս այս գիշեր:

Հին օրերու ձայն մը խիղճիս կը հարի. մօրս ժպիտն է, մօրս ժպիտը որ կ'արթննայ իմ մէջ: Ա՜հ մայրս հիւանդ, մա՜յրս նիհար, մա՜յրս հատած, լքուած կին:

Պատմութիւն մը կը չրջի ականջիս մօտը, անորոշ ազու չեչտերով: Մայրիկիս ձայնն է որ կը յիշեցնէ այնքան անոյշ օրրերգ մը թախծոտ:

(*) Երիտասարդ Բանաստեղծն «Արձակ երգեր» խորագիրին տակ կը պատրաստէ քանըհինգ արձակ բանաստեղծութիւններ որոնց չորրորդ երգն է ասիկա:

Մայրս է, կ'երգէ ու կ'ըսէ, ա՛հ քաղցր կին, ունկնդրեմ։

«Տղա՛ս քնացի՛ր, տղա՛ս ննջէ՛, օրօրոցիդ մէջ հոտաւէտ փայտէ, թռնիրին մօտ, թռնիրին մօտ, մոլթը տիրեց, մոլթը իջաւ սարերն ի վար, ծառերն ի վար ձորին մէջ։

Տղա՛ս քնացիր, տղաս ննջէ՛։ Գետակին ջուրը կը վազէ ու կ'երգէ, աղբիւրին ջուրը քարին վրայ կ'իյնայ պաղ ու իր ձայնը իմ երգին հետ կ'օրօրէ քեզ։

Քնացի՛ր տղա՛ս, ննջէ՛ տղա՛ս, մի՛ հաներ ձայն, վարը ձորէն, վարը ձորէն կրնան վեր գալ ոգիները մութ, ոգիները չար։ Արդէն մօտի ծառին վրայ չղուկներ կան վհուկի։

Անոնք պիտի գան, անոնք պիտի գան մեր դուռին մօտ, եթէ ճչես, ու քեզ ալ առնեն տանին քուրիկին մօտ, քուրիկին մօտ, որուն հոգին անծանօթ թեւեր առած մը գարնան հովերուն հետ ցրուեցին։

Ննջէ՛ տղա՛ս, քնացիր տղա՛ս, անձայն ու լուռ, ես կը հսկեմ կանթեղին մօտ քու վրայ, ու երազէ՛ քոյրդ փոքրիկ որուն հիւսեցին ուռիէ դագաղ, ու մարգարտէ պսակ, վայրի վարդէ պսակ։

Երազէ՛ փոքրիկ ժպտող աղջնակին անմեղ, որուն բարակ ու մանրիկ թաթերը կնդրուկի հետ, խունկի հետ պատեցին մեղրամոմի հիւսկերով։ Ո՛ւ՝ արցունքիս մէջ, ու համբոյրներուս տակ տարին վեր, լուսէն վեր, ծառերուն տակ, ժամուն քովիկ։

Հանգչէ՛ տղա՛ս ու երազէ՛ թռնիրին մօտ, թռնիրին մօտ, մոլթը տիրեց մոլթը իջաւ, սարերն ի վար, ծառերն ի վար ձորին մէջ։»

Օ՜հ հին բարի երգ, սուրբ առասպել, ուրկէ՞ եկար այս գիշեր, մօրս ժպիտին հետ։ Ո՜րքան ապրեցայ, Աստուած իմ, մոռցած եմ իր դէմքը տմոյն։

Երանի՛ ո՛վ մայր դեռ պզտիկ դեռ անմեղ, տանէին հոգիս հովերուն հետ, ու մեղրամոմի հիւսկերով պատէիր թաթերս մանրիկ։

Հիմա մեղրամոմէ թեւեր կը խեղդեն դիս ամէն օր, ամէն օր, ու հոգիս կը փուռի մութ խորչերու, խոնաւ լորձնոտ գետիններու վրայ կատաղի, վիրաւոր սողունի մը պէս։

Երանի՛ ո՛վ մայրիկ, դեռ պզտիկ, դեռ անմեղ, ձորին ու գիները հովերուն հետ վազցնէին իմ հոգիս, ու քու արցունքներուդ մէջ ու քու արցունքներուդ տակ տանէին զիս։

Հիմա արցունքները մեղքի՝ բիւրեղ կ'ըլլան սուր ու այսուհետև կը խոցոտեն։

Հիմա համբոյրները հրաշէկ երկաթներու պէս դէմքս կը մրկեն, ու սիրտս ու սիրտս տե՛ս աւերակ։

Օ՛ մա՛յր, մա՛յր, համբոյրիդ տակ, արցունքիդ տակ, դեռ պզտիկ, տակաւին անմեղ պիտի ուզէի ննջե՛լ, մեռնի՛լ...։

908 Փետրուար 10 Տիգրան Չէօլէքեան

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

- Սէրը կը բնակի ամէնէն աղնիւ սիրտերուն մէջ, ինչպէս ուսումի մը կը կապուի ամէնէն աղուոր վարդի կոկոնին։
- Պճնամոլ կինը տարբերութիւն չունի այն յանդաճոխ ոտանաւորէն որ երկէ բացակայ է միշտ իմաստը։
- Տարփուհիդ հետ կարգուեցա՞ր. պատուական գինին քացախի փոխեցիր։
- Երիտասարդ սիրահար մը մեղադրելը՝ յանդիմանել ըսել է հիւանդ մը հիւանդացած ըլլալուն համար։
- Ամէն ինչ կնոջ մէջ՝ առեղծուած մըն է, և ամէն ինչ կնոջ մէջ՝ լուծում մը ունի, յղութիւն կը կոչուի ան։ (Նիկի)։
- Եթէ աղջիկներն՝ առնելիք ամուսիննուն նախընթաց կեանքը գիտնային, տարօրինակ աղջկանց թիւը կ'առաւելուր։
- Սէրը քիմիագործ մըն է, սիրահարը գրէթէ միշտ մէկն է որ ածուխի մը կտոր գտած ըլլալով՝ թանկագին քանի մը պէս կը սեղմէ գրպանին մէջ, ըսելով, «Ադամա՛նդ մը ունիմ ես...»։
- Կիները կը չնորհեն այն բանը միայն՝ որմէ իրենք չատ չունին։
- Շուներուն քծինքը, պանդոկապետներուն հրաւէրը և ըղձածուհիներուն հաճոյքը ձրի չեն ըլլար։
- «Ոչ»ը կիներու բերնին մէջ «այո»ին անդրանիկ եղբայրն է։

Մնայուն զուարթախոհ աշխատակից «Արեւելք»ի

Ց. ԱԼՓԻԱՐ ՔՈՒԶԱՆՔԷՄ

Ասպետ Մրգիծաթաճուրեան

ՎԵՐՋԻ ԺԱՄՈՒ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Այն մարդը որ իր օրինաւոր կնոջմէն զատ ուրիշ կիներէ ..., համ չառնիր, կը նմանի այն Եուէական լուցկիներուն որ իրենց տուփէն զատ ի՛նչ բանի վրայ ալ բան, հնար չի կայ որ բռնկին:

— Մեր մամիկներու ատենուան մարդերը հազար անգամ աւելի երջանիկ էին մեզմէ, կ'ըսէր մեղամաղձոտ տիկին մը:

— Ինչո՞ւ այդ յոռետեսութիւնը, սիրելի Տիկին:

— Որովհետեւ այն ատենները այր ու կին կ'ամուսնանային առանց նախապէս զիրար տեսած ըլլալու, մինչդեռ հիմայ կարգուելէն եօթը իրարու երես տեսած չունին:

Բնութիւնը՝ մարդոց երեք անյաղթելի դժուարութիւններ տուած է. Ժամանակը, Հեռաւորութիւնը եւ Ծանրութիւնը:

Բայ կիներուն՝ մէկ աւելի... Նեռուրը:

— Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ Գումգափուցի կնկան մը գլխարկը:

— Գուցաթափ եւ յոգնած ժապաւէններ կը շրջապատեն յուսահատ եւ թոխսատուր փետուր մը որ դալկացած վարդի մը վրայ հակած՝ այն effetն կ'ընէ, ինչ որ կ'ընէ լալկան ճոճին աճուրդ գնրեզմանի մը վրայ:

— Թէեւ ապտակ մը իջեցուց երեսիս...:

— Ու դուն՝ ձայն չի հանեցիր:

— Ընդհակառակը. էրիկ մարդ ըլլալս ցուցուցի իրեն:

Քիչ մը ետքըելէ վերջը.

— Ընտո՛ր ալ չամչցար...

Խաղամոլութեան երեսէն աննձնապաշտ եղողի մը բարձին տակէն գտնուած է հետեւեալ ոտանաւորը:

Ես ամէն բան կորուսի,
Ապակ, տուն, տեղ, կարասի.
Մէկ անկողին կայ յարդէ,
Ալ մեռնիլը պարտ մըն է.
Որ ոչ հաց կայ, ոչ ածօր,
Գեռ ապրիլն է մեծ ամօթ:

Ա՛լ տղայ չի մնաց:

Միւս օր երկու-պզտիկ տղաքներ Ռըբի-Շաճի պարտէզին մէջ կը խօսին կոր իրարու:

— Մայրիկս ամէն տարի մէկ նոր եղբայր մը եւ կամ քոյր մը կուտայ ինձի:

— Իմին մայրիկս ալ ամէն ամիս նոր հայրիկ մը կը բերէ տուն:

Կ. Պոլիս, 6/19 Նոյ. 1908

ԿԻՆ ՈՒ ՍԷՐ

Սէրը այն թեւն է զոր Աստուած տուած է հոգիին, ինչուան իրեն բարձրանալու համար:

Կին մը աւելի ուրախութիւն կ'զգայ ծրագրելով բաներ որոնք երբեք իրականութիւն չեն գտներ, քան էրիկ մարդը՝ որ կ'ուրախանայ միայն ըրած բանին վրայ:

Կնկան մը զգեստը վայելուչ պէտք է, ո՛չ թէ սքնապարդ, վասն զի անիկա՝ որ իր աղաւնոցը կը զարդարէ՝ օտար աղաւնիներ հրաւիրած կ'ըլլայ հոն:

Կին մը իր ամուսինին 2 օր միայն երջանկութիւն ցոյց կուտայ. հարսնիքին ու թաղումին օրը:

ՀԱՆԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երիտասարդութիւն և գեղեցկութիւն. ասոնք երթալէ վերջ՝ կնկան մը վրայ մնացած կեղծ պարկեշտութիւնը կը նմանի հունձքէն վերջ դաշտը մոռցուած ագռաւներու խրտուիլակին:

Քանի տարու աղջկան մը հետ կարգուող ծերունին կը նմանի ա՛յն տգէտին՝ որ գիրք մը կը գնէ, իր բարեկամներուն կարդացունելու համար:

Նշանտուքը կը նմանի թարմ հաւկիթի, Ամուսնութիւնը՝ խաշած ու պինդ հաւկիթի, իսկ Ապահարզանը՝ նեխած հաւկիթի:

ԱՏԼԻՆԱ ՌԱԹԹԻ

Ատիլիա կրճատումն է *Ատիլա Ճուանա Մարիա* իտալական բուն յորջորջումին: Ծնած է Մատրիս 1843 ին. ամուսնի եւ ամզուգակա՛ց նախերգչուհի (prima donna) որուն նմանն երբեք եկած ըլլայ ասխարհ: Ըսքը տարեկանեն մինչեւ իր, տուած է 300 նուագահանդես՝ երկու տարուան մէջ, արտասովոր խանդավառութիւն յառաջ բերելով ու իր մոգական Ձայնին համբաւը մեծ համեմատութիւններու բարձրացուցելով: Ցետոյ յանձնուած է իր հեռայրին՝ Մօրիս Սրուաֆօճի, որ երաժշտական յուրջ կրթութիւն մը տուաւ անոր: 1859ին, Նիւ-Եորֆի մէջ փորձեց իր սկզբնախաղը (début) Ֆօնիձէքքիի *Լուչիաով*: 1861 ին Լոնտոնի մէջ սկսաւ երգել՝ ուր նմանը չի տեսնուած ընդունելութիւն մը գտաւ. եւ երբ յաջորդ տարին Ցրանսա՝ Թեատր-Իթա-

լիճի մէջ գեղգեղեց, ժողովուրդին պաշտելութեան կուռքը դարձած էր ան: Մինչեւ 1870 Բարիզ մնաց. սակայն տարին մէկ հեղ Լոնտոն կ'ուղեւորէր՝ ամառ եղանակը հոն անցուցնելու եւ հմայելու համար հազարաւոր ունկնդիրներ՝ տիեզերահռչակ երգահաններու գլուխ գործոցները երգելով: Բոլոր լուսնդակ Եւրոպայի եւ Նոր-Աշխարհի գրեթէ ամէն մայրաքաղաքներն այցելած է եւ ամենուրեք արժանացած արքայական եւ իշխանական մեծարանքներու, իր դիւթահնչաւ Ձայնով՝ որուն համա՛ր կարծես բանաստեղծը տալած ըլլայ.

O toi! dont la voix tendre
Du ciel semble décendre . . .

17 տարու պարմանուհի՝ երբ Անգլիա անցաւ, երեք անգամ երգեց բարեգործական հանդէսներու՝ առանց վճարուելու: Հիմայ 3 երգի համար 1000 ոսկի կ'առնէ եւ 2 միլիոն ոսկի շահած է իր երգչական ասպարէզին մէջ, — ան՛ յնչման փայլուն ու փառաւոր: Վերջին անգամ Մատամ Բաբթի երեւաց Քօվընդ Կառտըն (1895) եւ 250,000 ոսկիանոց գոհարեղէն ստացաւ: Երեք անգամ ամուսնացած է, նախ de Caux մարքիզին, յետոյ Նեւադաւոր *Քհնօ*՝ Սիներօ Նիկոլինիի հետ. իսկ հիմայ «պարոնուհի Սէտրուրօմ» կը կոչուի: Հրաժեշտ տուած է Լոնտոնի՝ 1906ին, իսկ Լիվըրպուլի, Սկովտիոյ եւ Իռլանտայի՝ 1907ին:

Լոնտոն գտնուած ատեն, Ալպիոնի զաւակներուն եւ այս աններելի գուսանին մասին՝ տեսէ ի՛նչ գրած է Վահրամ (Գր. Օտեան), երբեմնի հանրածանօթ ախտրականը՝ Ազատութեան Դատին :—

. . . Բայց է ազգային խորհրդարանը, բայց են բոլոր թատրոնները: Թատրոն մտնանք՝ ուր անա պիտի երգէ Բաբթին, թողլոր երգիչը, «Քօվընդ Կառտըն»ի սոխակը: Ո՛վ ազգ մեծ, տալ ի ծափահարութիւն, տալ ի վարձատրութիւն, երբ տալ ուզէ՝ ինչ տալ չգիտէ, լիաբուռն կուտայ ու կարծես չը յագենար տալով: Հո՛ն պէտ էր ըլլալ եւ լսել ու տեսնել: Քառորդ մը անընդհատ ծեղացին փուճէֆ, տրցակֆ, կողովներ, պսակներ, դափնիներ — տաւիղ եւ ճնար — թագ եւ ապարօճ — եւ փողոտուկֆ եւ բայռ եւ մանեակ — եւ ուրիշ չգիտեմ ինչ՛ տեսակ բան, — դրասանգ, ծաղիկ եւ պտուղ — եւ արկղեր ու զգրոց-

ներ, — ո՛ գիտե՛ ինչ,—եւ դարձեալ ծաղիկ եւ դարձեալ դափ-ցիք — ու ոոր փունջեր ու ոոր պսակներ, վերջը չեկաւ: Կար-ծես այս մարդիկ եւ այս *ֆեսիք*, որ սիրտերնին ի ձեռին ունին, եւ ձեռքերնին խսակնին, կ'ըսեին աննման երգողին. «Երկու «ամիսե ի վեր զմայլեցուցիր զմեզ, վերացուցիր, յափշտակեցիր «հոգւոյդ բոլոր յուզմունքին ու սրտիդ վայելասուքը թափեցիր, «մրմունջ կամ աղաղակ, ի հոսանս երկնաձուագ դաշնակու-«թեանց՝ բրթուացնելով մեր սիրտերը, եւ մեր բոլոր զգայութիւն-«ները ոլորելով յալիս վեր ի վեր հիանալի ձայնիդ՝ որուն փոխ «տուած էին թռչուններն իրենց դայլայլիկը, առաւօտն իր պայ-«ծառութիւնը, իրիկունն իր ննջաղումները, եւ ե՛ գի՝ Ովկիա-«նոսն իր մռնչիւնը, երկինքն իր սահանաց ձայնը եւ ամպրոպ «իրենց շանքը. ա՛ռ փոխարեն որքան որ կրնաս . . . »: Ու թէ չամչնային՝ աւելի պիտի տային:

ՀԱՆԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պզտիկ քննադատներն՝ որոնք հակայ երկերու թերու-թիւնները գտնելու կը յաւակնին, կը նմանին խոշոր դաշտա-մուկեր որսալ ուզող փիսիկներու:

Ներկայ դարուս մէջ, հարստոցու աղջիկ մը կը նմանի դեղատոհմի մը, զոր կլլելու համար՝ անհրաժեշտ ումպ մը ջուրին տեղ Դրամօժի՛տը պէտք է:

Դեղեցկութիւնը փափուկ ծաղիկի մը կը նմանի. վա-յելման չունչը չուտ կը թօչնեցունէ զայն:

Նախանձոտ ամուսիններ կը նմանին չիշի պիտակներու՝ որոնք ցոյց կուտան թէ ո՞ւր կը գտնուի լաւագոյն գինին:

Կեանքը թատրոնի կը նմանի. տարբեր խնդիր ևթէ խաղը զքեզ կը ձանձրացունէ, ապա թէ ոչ՝ անկէ դուրս մի՛ ել-լեր վերջաւորութենէն առաջ, հակառակս (contre-marque) *չեն տար ձեռքդ:*

Մեղրալուսինն անցնելէն ետք, Ամուսնութիւնը կը նմանի վրան անոյշ քաուած հացաչերտի մը՝ որուն վրայինը լկած կերած են:

ԱՂԱՍԻ

ԱՂԱՍԵԱՆ

Ծնած է Իզմիր 1852 ին, շատ աիր՝ բարեհամբաւ գերդաստանի մը: Նախնական կրթութիւնը հոն ստանալէ վերջ, երջանկաւարտ եղած է տեղւոյն Ֆրնս. վարժարանին: Հօրը մահուանը վրայ Պօլիս կուգայ, մտնելով՝ Կոստաղ բանկի, պարակի դաշտի մը առիթով: Ցետոյ ծննդավայրը կը վերադառնայ, պատասխանատու կարգուելով Իզմիր-Գասապայի Երկաթուղիի բնկ. եանչմէջ: Իր ուսմունքին, լեզուագիտութեան ու բնական ուշիմութեանը շնորհիւ, հոնկէ՝ աւելի՛ պատուաբեր պաշտօնի մը կը կոչուի

Անատոլիի երկրդ. ընկերութեան մէջ, իբր կայարանապետ Թուզլայի, որ ատեն (1873) Երկաթուղիին Թուրք Կառավարութեան սեպհականութիւնն էր ու իր գիծը մինչեւ Իզմիթ կ'երկարէր: 1880 ին էր որ Անգլիական ընկերութիւն մը վարձու բռնեց Երկաթուղին, եւ 1888 ին Գերմանիա գնեցին զայն 99 տարուան համար, գիծերը տարուէ տարի երկարելով, ճիւղաւորելով եւ առեւտր. հաղորդակցութեանց մեծամեծ դիւրութիւններ ընծայելով: Այդ պայմանաժամը լրանալուն, այսինքն 1986ին, Երկաթուղին պիտի դառնայ վերսին սեփականութիւն Օսմ. Կառավարութեան՝ որ պարտաւոր է Գերմանիոյ վճարելու կառաշար(matériel roulant)ին փոխարժէքը միայն:

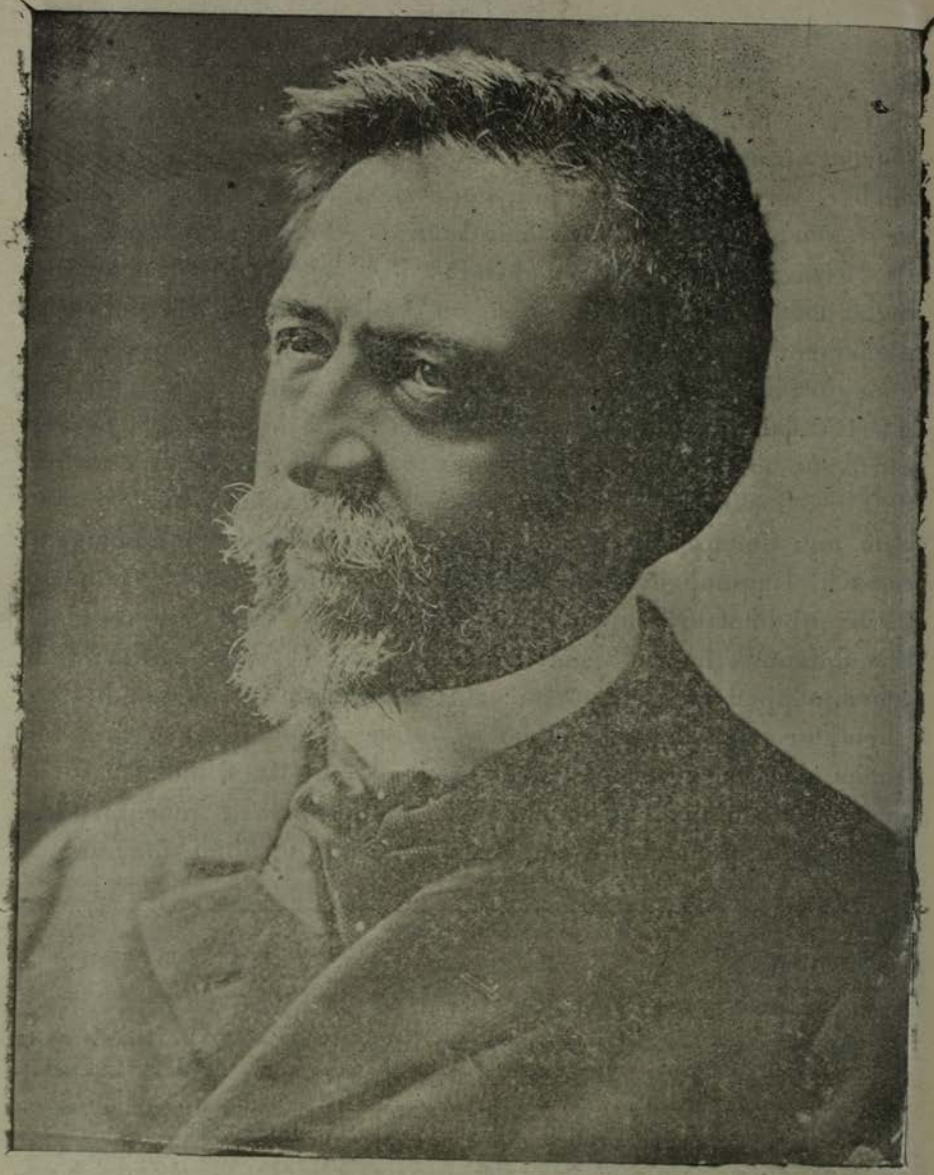
Աղասեանի պատասխանատուութիւնը կը տեւէ Ընկերութեան գրեթէ սկզբնաւորութենէն ցայսօր, համարումը գրաւելով նախորդ եւ արդի վարչութեանց պետերուն, հետաքրքիր եւ փորձագէտ մարդու իր օգտաշատ բեղադրութիւններովը, բաց ի պատասխանի ապահարկ ու կարճատես ընդհատումէ մը զոր կ'արժէ մէջ բերել: — Թուզլայէն կը կոչուի Նիկոմիդիոյ կայարանապետութեան, ուր՝ ներքարելով իր պատասխանին բեկնածու Բէզէր անուն աւստրիացիի մը ընթացքին ու խոստիւններէն, կամովին կը հրաժարի, եւ, պայմանաւորուելով *Մախսուսեի* ընկ.եան հետ՝ կ'սկսի ծովու ճամբով Պոլիս փոխադրել տալ վաճառականներու հակեր, — բաղդատմամբ շոգեկառքինին՝ կէսուակէս զեղչուած գիներով,— ա՛յն ատեններուն երբ գիծի չգոյութենէն՝ արմրտիֆ ու վաճառք ուղեւորով կը ժամանէին Նիկոմիդիա: Աղասեան՝ ուղտապաններուն եւ ապրանաց տէրերուն հաւակրանքը շահած ըլլալով, միւս կողմէ՝ փոխադրութեանց սակերուն անմրցելի աժանութենէն հրապուրուած՝ վաճառականք նախապատուութիւն կուտային շոգենաւային ընկ.եան: Հակահարուածն ուժգին էր. այս մրցումին երեսէն՝ բնական էր որ սկսէր տուժել Երկաթուղիի վարչութիւնն ու հարկադրուէր զիջողութեան դիմելու: Աղասեան *Մախսուսեի* մատուցած հասութաբեր ծառայութեանցը համար Կայս. շնորհներու (ասիճան եւ պատուանշան) արժանացնել վերջ, կրկին կը կոչուի երկրդ. պատասխանութեան՝ զոր կ'ընդունի, բարոյական եւ նիւթական գոհացում տրուելով իրեն, յաւելմամբ ամսականի եւ վճարմամբ իր ախոյ-

եանին: Քանի մը տարի եսք, իբր առեւտրական գործակալ (agent commercial) Թաղատիա կը խրկուի, ուր եօքնամեայ բարւոք պաշտօնավարութիւն մը բոլորելէ վերջ՝ կը կարգուի առետր. աւագ գործակալ Հայտար-Բաշայի Տնօրէնութեան մէջ: Երեք տարիէ ետեւ կը վարէ հոն Առեւտր. Գործոց Գլխապետ(chef de Service commercial)ութիւնը: Իսկ իր կեանքին մեծագոյն մասն անցուցած է ցամաքային ու ծովային երկար ճամբորդութիւններով (Պալթիկէն մինչեւ Հնդկական Ծով), որոնց տեղեկագրութիւնները նկատի առնուեցան Գերմ. Կառավարութենէն, եւ 1900ին Աղատեանի լուսանկարը կը զետեղուէր գերմ. լրագիրներու մէջ՝ նեբբոդալից տողերով: — Իր անժխտելի արժանիքներուն շնորհիւ՝ փառքով, պատիւով ու ճոխութեամբ յղփացած այս մարդը վերջի՛ն ծայր համեստ սակայն եւ համակ տոգորուն՝ Ազգասիրութեան ոգիով: Բազմաթիւ Հայ երիտասարդներու դիմումներն ապարդիւն չէ հանած, եւ նոյն Վարչութեան մէջ պաշտօնի կոչած է ամէն անոնք որոնք իր չատ արժանիք ու կարողութիւն ցոյց տուած են: *Բիւրակն* առեւտր. թերթին իմիջեբերաբար օգտակ հանդիսացած եւ անոր խմբագիրները գործնականապէս հաջալերած է, նկատելով որ Հայ Ազգն ամէնէն աւելի պէտք ունի վաճառականական գիտելիքներու, բարգաւաճելու եւ դէպ ի իրակա՛ն բարօրութիւն գալ առնելու համար:

ԿԱՐԾԻՔ

Տէր Թէոդիկ.— Երբ որ նոր Տրեբիզոնդը գոյացաւ, կրնա՞ք հաստատել ձեզ ներկայ նաւահանգիստին մէջ: Ձեր ծանօթ գործունէութիւնը պիտի ներէ որ անանց հարցնեմ, ե՞րբ կրնանք ձեզմէ ունենալ յօդուած մը, խնդրի գիտնալ է անանց հարցնելը, եթէ ընդունիք մը (որուն համար մեզ անասելիութիւն անանձնական), գոյքի այլեւս բան մնացի՝ բացակայ է արդեօք: Մտքի մարդուն գործը ինչ պարզ անանց մեզի, — եթէ իմ ձեզ խոստովանիմ մը հեղինակութիւնը անանց՝ ընդունի պէտք չունենալու մասնագիտ արտասահման գոյատեւել բոլոր այն հայերուն՝ որոնք ինչ ինչ պատճառներով անհաղորդ մնացած են պետական հայ գրականութեան, ե՞ւ իբ գոյութիւն այդ (ըստ ձեր ձեւով) գրականութեան վերջ գալիք մը կայ: Ձեր նախորդ Տրեբիզոնդը՝ իբր ծանուցում այդ գալիքը համաձայ է արդեօք պէտք որ ցոյց տայ Ազգային Տրեբիզոնդն:

Կաւս, 18 Նոյեմբ. 1908 ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

† Ա. Ր Փ Ի Ա. Ր Ա Ր Փ Ի Ա. Ր Ե Ա. Ն

Ծնած 1852ին Սամսոն,
Նահատակուած 1908 Փետրուար 12ին, Պահիրէ,
Ճարա Էլ - Մաճմարի անկիւնը :

[Լուրերուն մը չդադրեցնելու, իր անյաջող մէկ լուսանկարը գետեղեր էինք 83րդ էջին վրայ: Ներկայս՝ հանգուցեալին երթալէն (Տիգր. Արփիարեան) ստացանք վերջին պահուն, որ 1908ի սկիզբը հաւանած ամենավերջին լուսանկարն է]:

Ա. Ր Փ Ի Ա. Ր Ը

Արփիարի մէջ երկու մարդ կար. Հայրենասէրը եւ Սկեպտիկը: Առաջինը գիմ սպաննեց:

Իր հայրենասիրութիւնը հայրենամոլութիւն էր գրեթէ: «Տիրացու» բառին ստեղծիչը տիրացու մըն էր՝ բառին լայնագոյն եւ լաւագոյն առումովը:

Արփիար սկեպտիկ եղած էր հակազդեցութեամբը իր «տիրացու»ութեան, որ ճանի՛ տարիէր առաւ՝ շեշտուեցաւ իր մէջ, եւ ոյն համեմատութեամբ՝ իր սկեպտիկութիւնն ալ:

Իր անհատականութիւնը գտած էր վէճերէն, Ալիշանի հայրենաբորբ շունչին տակ: Իր անհատականութիւնը որ այլապէս իմիմ իր մէջ ուներ իր հանճարին միւս բոլոր տարրերը՝ ազդուեցաւ այդ շունչէն, ա՛լ անկէ չազատելու համար:

Սկեպտիկութիւնը Արփիարի մէջ ծնաւ՝ հայրենասիրութեան ճիրանին մէջ իր հանճարին կալանաւոր տուայտանքէն: Առանց հայրենասէր ըլլալու՝ Արփիար սկեպտիկ ալ պիտի չըլլար: Արփիարի հանճարը երբ հայրենասիրութեան տեղ եսասիրութեամբ շարժադրուէր, — ինչպէս ամէն հանճարի համար անհրաժեշտութիւն է, — Արփիար պիտի ըլլար անհուն ծիծաղելի մեծ, փառափառնած, պատռտած:

Հայրենասիրութիւնն էր միայն որ պատանեցուց Արփիարը իր վախճանին, Փետրվար 12 ի չորեքշաբթի գիշերը, Գահիրէ, — ինչպէս պատերազմի մէջ իր մահուանը սպասող կամաւոր մը:

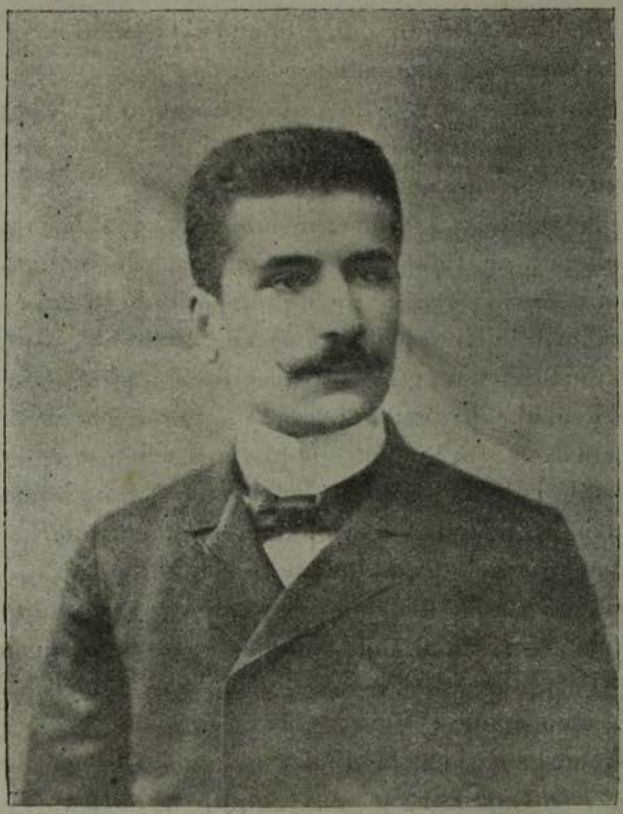
Ատրճանակը երեք կապար մխեց մարմինին մէջ: Հազիւ երկու վայրկեան տեւող հոգեվարքին միջոցին, երբ յուսահատ կը գալարուէր հողին երեսը՝ գեղեցիկ գորշագոյն գլուխը վերջին ճիգով մը վերցնելով, իր շուրջը շռայլած անծանօթ բազմութեան պօռացեր է.

— *Հայ եմ . . .*

Եւ այս երկու վանկին մէջ՝ տուեր է հոգին . . . Վ. Թ.

1890 ական թուականին Պոլիս հրատարակուող «Հայրենիք» անունով այգաթերթին առաջ խմբագիր եւ նշանաւոր գրագէտ.

ԼԵՒՈՆ

ԲԱՇԱԼԵԱՆ

«ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Երբ օտար ցեղագիրներ հայերուն ընդածին բարեմասնութիւնց ու թերութիւնց ծանօթ չարքը կը գրեն, «ժուժկալ, չարքաշ, ծածկամիտ, պարկեշտ, չահասէր» եւայլն, կը մոռնան կամ չեն գիտեր անոնց քովիկը աւելցնել նաեւ «խուզիչ մրոտող» բառն ալ: Ով որ Պոլսոյ եւ գաւառներու մէջ քիչ շատ գրիչ խաղցնել գիտէ, լրագիրներուն յօդուածները կարդացած է եւ թարգմանուած վէպերը լսած, իրիկուն մը, գաւառի մը աւելի խնամած կամ չար ժպիտի մը հանդիպած ըլլալով, գրասեղա-

նին առջեւ կ'անցնի, և, ձեռքը ճակտին դարնելով, Գորկէճիոյի հռչակաւոր ձայնարկութիւնը կը չարափոխէ. — «Ե՛ս ալ գրագէտ եմ»։

Սխալ սկզբունք մը սխալ հետեւութիւն կ'ելլէ միշտ։ Ամէնէն գեղեցիկ դիտաւորութիւնները, եթէ ամուր հիմերու վրայ հաստատուած չեն, իրականութեան մէջ կսկծելի յուսախաբութեանց կ'առաջնորդեն։ — Յաջողելու համար՝ պէտք է տոկալ և աշխատիլ գիտնալ։

Դպրոցէն ելած և մտաւորական քիչ չատ պաշար ամբարած երիտասարդը, որ բարոյական նպատակ մը առաջադրած է ինքնիրեն, անմիջապէս հասնիլ կ'ուզէ այդ նպատակին։ Մըտքին այդ տրամադրութիւնը՝ իր գոյութեան դժբախտութիւնը պիտի ըլլայ։

Նոր հասնող սերունդին, ամէն բանէ առելի, պէտք է՝ կեանքի պայքարին մէջ՝ քիչ մը առելի տոկուն արութիւն և համբերող ջանադրութիւն։ Թուլասիրտ կամ թեթեւ մարդու գործ է կեանքը նկատել իբր պատրաստ հաճոյքներու չարք մը, որոնց կարելի է հասնիլ՝ դիւրին ճամբաներէ և հեշտին միջոցներով։

Եթէ կը փափաքինք որ, բարձրագոյն ուսում առնելու համար, տարուէ տարի Եւրոպա գացող հայ երիտասարդներու թիւը չաճայ, այս բաղձանքին մէջ՝ այդ երիտասարդները նիւթական ապագան ապահովուած տեսնելու դոհունակութենէն առելի՝ ազգային ընդհանուր զարգացման գործին մէջ իրենց ունենալիք մասնակցութեան մտածումը կայ։ Միշտ սիրած ենք հաւատալ թէ բարձրագոյն ուսումը մարքին կուտայ գաղափարներու բարձրութիւն և լայնութիւն, անհատական ու ընկերական պարտաւորութեանց առելի որոշ գիտակցութիւն, միջավայրին բարեփոխման աշխատելու եռանդ ու քաղաքակրթութեանց գործիչ մը ըլլալու յօժարութիւն ու պատրաստակամութիւն։ Բժիշկը, վաստակաւորը, ճարտարագէտը, երկրագործը, որ իր ստացած բարձրագոյն վկայականը դրամ չտեսնելու գործիք մը միայն պիտի նկատէ, չպիտի տարբերի բնաւ վաճառականէն ու խանութպանէն որ նոյնը կ'ընէ արդէն՝ առանց դուրս ելած ըլլալու իր հայրենի հորիզոնէն։ Այդ, կը հարցը-

նենք թէ Բարիզի մէջ բարձրագոյն ուսում առնող Հայ երիտասարդները կ'արդարացնե՞ն իրենց վրայ դրուած յոյսերը՝ հանրութեան օգտակար անդամներ ըլլալու մասին։ Պատասխանը ժխտական պիտի ըլլայ։

✍ Լրագրութիւնն իր դերին պիտակրութիւնն ունեցած չէ երբեք, ու, հետեւաբար, իր պարտականութեան անծանօթ մնացած է։ Անհատներ խմբագիր եղած են այնպէս ինչպէս խանութպան իսկ չպիտի ըլլային, — որովհետեւ առեւտուրն ալ իր մասնաւոր պիտոյթիւնն ունի, — և իրենց տգիտութիւնն ու ապիկարութիւնը՝ կարծես հարկաւոր անցագիրն եղած է այդ ասպարէզին մէջ մտնելու համար։ Մեզ նման կէս-վարժացած հասարակութեան մը մէջ ուր խմբագիրը՝ իբր վարդը հանրային ձայնին՝ ամէն բան պէտք էր ըլլար, գալտխարներու մշտահոս ու մշտանորոգ ալիւր մը, որուն պարտքը պէտք էր ըլլար հանրային բարոյականն ուղղել, մեծ մտածումներ տարածել, նախապաշարումները քնացնել՝ ընել ու բարձր պահել մարքին դերն ու նշանակութիւնը, ու ձգտիլ լաւագոյն բարքերու պատրաստութեան, լրագրութիւնն ընդհակառակն ունեցած է կատր, րդուճ գոյութիւն մը, օրը օրին ապրելով, նիւթին առջեւ երկրպագելով ու մերթ սողալով, նախապաշարումները չոյելով փայփայելով, զաղափարն արհամարհելով ու բառերուն վրայ խաբեբայելով։ Բոլոր մեր գարպատ ալ լրագրութիւնէն դուրս եղած է. ու, կրնանք ըսել, լրագրութեան հակառակ։

✍ Լուրջ ու գործառոյթ մարքերու համար ինչ նշանակութիւն ունին մէկ օրուան յաղթանակները և վազանցիկ փայլը։ Լուրջ ու գործառոյթ մարդիկը միշտ ժամանակ ունին կեանքին մէջ իրականացած տեսնելու իրենց ակնկալութիւնները։ Անոր համար պէտք է սակայն հիմը ձգել այնքան հաստատուն ու ամուր որ անոր վրայ բարձրացած չէնքն ալ ենթակայ չըլլայ քամահաճոյքներու։

✍ Դասատուն ալ, գրագէտն ալ, բժիշկն ալ, երկրագործն ալ, փաստաբանն ալ, պէտք է դիտնան մարքին մէջ գտնել իրենց կեանքին մէկ քանի սարքինները՝ հասնելու համար այնպիսի դիրքերու զորս իրենց մտաւորական ու բարոյական զարգացման համապատասխան կը նկատեն։ Այս մտածումն է որ պիտի զօրացնէ զիրենք՝ կուրծք տալու համար առօրեայ անյաջողութեանց և ձախող ղուածներու։

Թուրիոյ Սահմանադրութեան հռչակումէն հազիւ շաբաթ մը առաջ, Բերա՝ իր ճգնաւորանին առաստաղէն իճգիճիը կախող՝ Անէութեան մեծ Սրգիչն, — Ողիա, — Մահուան անկողինին մէջ։

«ԵՂԻԱ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Լեզուի մը քերականութենէն զատ ուրիշ բան մը կայ։ Գտակարէն վեր միշտ գեղեցիկը կայ, կամ մանաւանդ՝ ուզիղ գծի գեղեցկութենէն վեր՝ կոր գծի գեղեցկութիւնը կայ։ Պէտք չէ գեղեցկագիտութիւնն օտար ինչ համարիլ լեզուին։

Դիւցազն անո՛նք սիրտ կոչուին որոնք բարձր իմաստականութեամբ՝ խոնարհ դասերուն համակրին, որ դիմութեամբ դարմանեն նիւթական աղքատութիւնն, ու գիտութեամբ՝ մըտաւոր աղքատութիւնը։

Ժամանակ մը կար ուր կը սիրէին մարդիկ։ Հիմայ արուեստ եղած է բանաստեղծութիւնն, որովհետեւ արուեստ եղած է սէրն։ Մեր խօսքը ճարտարապետութիւն մըն է րիւրեղային հատուածակողմերով, որոնց ընդմէջէն արփինի գունաշարն իր մոգական խաղերու քմայքը կը պատմէ։ Արուե՛ստ, փա՛ռք. անա՛ նոր մարդուն սէրը։

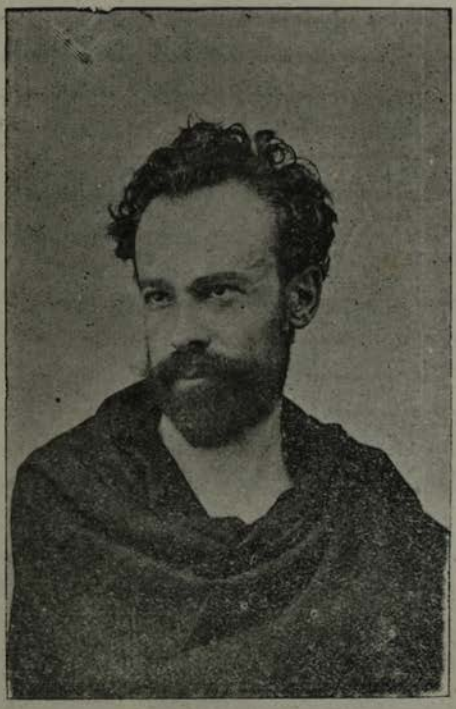
Գրագէտն՝ հակառակ իր վե՛հ կոչման՝ պարտի նուաստանալ հզօրին առջեւ. ոսկեղօծել անբարոյականութիւնն, ի վաճառ հանել իր գրիչն, իր խիղճն. ապա թէ ոչ պարապ լուել և երթալ կաղամբ մչակել...։

Ձիս ինչ րրիք, ո՛ խոհանք և խորհրդածութիւնք անյագք և անագորոյնք։ Երկիւղածայ երկնաստարած չաւղէն ձիս խոտորեցուցիք. երանութեան դրախտէն «ուսմ համար էի ստեղծուած»՝ արտաքս ձիս հանեցիք։

Ո՛ բանաստեղծութիւն, դուն ես մանուկ՝ ինձ մատուցիր դու սիրոյ բաժակն անյատակ. այն օշարակն՝ երկնի ցօղով ու երկրի լեղիով խառն, նախ այնքա՛ն քաղցր և այնքա՛ն չեզոյ դառն՝ այն անիծից օշարակն...։ Եւ դու, խնամատարութի՛ւն, դո՛ւ մեր հոգւոյ թոխչներուն և աս Աստուած մեր վերապատուհներուն, դո՛ւ մինչ պատանեակ էի դեռ ինձ մատուցիր աղիտաբոյս այն քու ջահդ, որ ի սկզբան պայծառութեամբ իմ ճանապարհս ոսկեց և բազում առիղծուածոց վանէ՛րն ինձ յայտնեց, այլ որ ապա — նոյն ջահն, նոյն լո՛յսն — ոչնչոյն սիեզերքն աչացս մթնցուց, և իմ կեանքս, անուշահոտութեանց ու ներդաշնակութեանց մէջ փթթած իմ կեանքս, երանութեան դրախտին մէջ հնչուցին առնելու կոչուած իմ կեանքս, աւա՛ղ, դառնացոյց և ինձ առելի կացոյց...։

Կինն հրեշտակի դեր պարտի կատարել, գիտունն՝ յայտնողի. բանաստեղծին ալ գործն է հնչակել բարեաց ու ճշմարտին գեղեցկութիւնն, ու քարոզել ու գրկել տալ մօտ քո՛ւն իսկ գեղեցիկն։

Ուսուցչի մը յիշատակին յաւէտ քաղցր է. և իր մահուան տպաւորութիւնն ալ՝ հետեւաբար՝ նոյն համեմատութեամբ դառնաթախիծ։ Երբ մանաւանդ ուսուցիչն աւանդած է մեզ ուսմանց կարեւորագոյնն, և հայրական գորովանաց կաթը խառնած է մտաւորական կաթին, ուսոի և պաշտելի դարձած ուսանողին, արցունքը չատ խորունկէն կ'ելնէ։ Սրտին ուղին արդէն միշտ երկար է։

ԵՂԻԱ «ՏԻՐՎԻԾ»

Դրականութիւնը քերականութիւնը կ'ապանձէ։

Ո՛վ չը դրաւած լանաստեղծութիւններն ա՛յն կինեբուն որոնք վայրենօրէն կը սիրեն. սէրը՝ մարդուն սրտին մէջ՝ այդ խօսքերէն կը ծնանի և այդ խօսքերէն կ'արձարծուի. ա՛յդ խօսքերէն կը կազմուին մեղր հրապոյրներն ալ երկնի և երկրի։

Ո՛րքան ուսնիմ, ա՛նքան աճին գիտելիք. Ո՛րքան խորհիմ, ա՛նքան վինք և արհաւիրք։

Բնութեան օրէնքն է ներդաշնակութիւն, հաւասարակշռութիւն։ Պէտք է որ մեր կարողութեանց մէջ միշտ ներդաշնակութիւն. պէտք է որ մեր տղայոց աւանդեալ ուսմանց մէջ լինի հաւասարակշռութիւն։ Պէտք է որ մարդ կարենայ գործածել երկաթին իրաւ ճամփ. այլ և պէտք է որ մարդ կարենայ գայն գործածել իրաւ գրիչ, իրաւ չղթայ ժամացոյցին, իրաւ գնդասեղ փողկապին. իրաւ առարկայ մը՝ յոր անուրջ մը, գաղափար մը կը մարմնանայ կը պատկերանայ։ Պէտք է որ մարդ քարին իւր ոտից պատուանդան ընէ. այլ և պէտք է որ քարին վրայ իւր խոհանքն ու տենչանքն արձանացնէ։

ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մարդկային բնութիւնը կը նմանի թատրոնի հեռադիտակներու՝ որոնք իրենց ծայրին համեմատ աւարկաները կա՛մ փոքր կը յուցանեն, կա՛մ խոշոր։

Տարիքոտ կիները խնձորներու կը նմանին. որչափ աւելի հասուննան՝ այնքան աւելի կակուղ կ'ըլլան։

Մերուն կը նմանի այն անձին որ ճաչելէ ետք՝ ուրիշներուն ճաչելը կը դիտէ։

Պարը կը նմանի բանաստեղծութեան մը՝ որուն վանկերը կը չափուին սիրոյն տրոփիւններով և յանգերն՝ ոտքին չարժուիներով։

Կիները էրիկմարդոցմէ՝ աւելի աղէկ գիտեն ուրիշ կիներու հրապոյրները։ Կը նմանին անոնք մրցակից խանութպաններու՝ որոնք իրենց յաճախորդէն չա՛տ աւելի աղէկ գիտեն քովի կրպակնուն ապրանաց գերազանցութիւնը։

Ճչմարիտ քննադատութիւնը կը նմանի խարտոցի մը՝ որ խածածը կը յղկէ։

Էրիկը թողով փախչող կինը նորէն ամուսնին քով տանիլը՝ դպրոցէն փախչող տղայ մը բռնի վարժարան տանելուն կը նմանի. լալով կ'երթայ և ոչ սիրով։

Մեր հաճոյքները կը նմանին ծաղիկներու. մէկիկ մէկիկ կը ժողվենք զանոնք կեանքի մէջ, բայց երբ ուզենք անոնցմով երջանկութեան փունջը կապել՝ անոնց թոռմած ըլլալը կը տեսնենք։

«Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

⁂ Ցոյսը թշուառութեան բարեկամն է, աչխատութեան խրախոյսը և մարդկութեան նեցուկը։

⁂ Դաղափար և ճչմարտութիւն յաւէտ կը վարեն զաչխարհ. և անոնք որ անոնց կը ծառայեն՝ մարդկութեան ճըշմարիտ բարեկամներն են, թէպէտ յաճախ նաեւ զոհերը։

⁂ Իրողն առաքեալ մ'է դաղափարի. հաւատաք մ'իր սրբոյն, մատաղում մ'իր գլխուն մէջ կուգայ և խօսիլ իր դարուն, և քաղաքակրթութեան ու ճչմարտութեան չէնքին բարձրացման իր դործակցութիւնը նուիրել։

⁂ Հոգիներու դպրոցն է ևկեղեցին, վառարանն է որմէ մտաց կուրութիւնը լուսաւորող լոյս և սրտերու սառոյցը հալեցնող ջերմութիւն կը ճառագայթեն։

⁂ Կեանքը քուն մ'է որոյ զարթուումն է մահը. կ'երազենք միչտ, հազիւ մէկ երազը կը ջնջուի և անոր ուրիչ մը կը կազմուի, ինչպէս ծովուն մէջ ալիք կը յաջորդեն ալեաց։ Անոնք որ ամէնէն աւելի խաբուած են բախտէն՝ կ'երազեն դարձեալ, թէեւ լինի մահուան հանդիսաը։

⁂ Ինչ ցաւագին ապատրութիւն կը կրէ մարդ, երբ մանէ տեղ մը ուր ամէն ինչ սիրելի էակի մը վրայ կը խօսի տակաւին և ուրիչէ սակայն անհետացած գացած է անդարձ այդ սիրելեաց էութիւնը։

⁂ Ընտանեկան յարկ. հո՛ն մանուկին օրօրանը, հո՛ն աւուրնց հարնարանը, հո՛ն ընտանեկան սեղանը, հո՛ն մօր ժպիտը, հո՛ն հօր գիրկը, մանկանց դայլայլն ու պապուն օրհնութիւնը, հո՛ն ներկային սրբագոյն ուրախութիւնք, անցեալին սիրելագոյն յիչատակներն ու քաղցրագոյն ակնկալութիւնք ապագային։

⁂ Ինչ է լաւագոյնը, մտաց աստիճանական լուսաւորութիւնը՝ ագիտութեան տեղ, ճչմարիտը՝ սուտին տեղ, զեղեցիկը՝ տգեղին տեղ, արդարութիւնը՝ անիրաւութեան տեղ, անձնահաճ սէրը՝ ատելութեան տեղ, ներումը՝ վրէժխնդրութեան տեղ, ներդաչնակութիւնը՝ անկարգարան խառնակութեան տեղ, յագուրդը՝ քաղցին տեղ, սիրտանքը՝ տառապանքին տեղ,

Ա. Պէրպէրեան, Մ. Մամուրեան, Մ. Մեզպուրեան, Հայ Դատախարակներ.

Աստուածը՝ սատանին տեղ։ Այս կեանքն է զոր ապրիլը կ'արժէ և զոր ապրելուն մէջ մարդ չի ղղջար։

⁂ Անկեղծ ու կենդանի աչերը աւելի կը փայլի ճախողանքի ու դժուարութեանց մէջ, ինչպէս լոյսը աւելի պայծառն կը ճառագայթէ սուեներուն մէջ։

⁂ Երբ բոյսն իր ծիլերն ու բողբոջները, իր տերեւներն ու ծաղիկները, իր պտուղները հետզհետէ չերեւցնէ ու չնորոգէ, և իր ցօղունն ու ճիւղերը հետզհետէ չբարձրացնէ չտարածէ, ու չբազմապատկէ, չենք հաւատար իր կեանքին։ Երբ մարդ էակն, իբրեւ ֆիզիքական ու բարոյական էակ, հետզհետէ ի յայտ չբերէ իր բնութեան գաղափարականն, ըստ կարի իրականացող յատկանիշերը, իր մէջ եղած ընդունակութիւնները ամէն օր չարդիւնաւորէ, չենք հաւատար անոր կենսաւորութեան, անոր կատարեալ կենդանութեան։

⁂ Ճշմարիտ պարտաւորութեան առաջին պայմանն է նոյն իսկ մեր յարգանքը մեզ նկատմամբ. ճշմարիտ պատուոյն հիմը գնահատութիւնն է մեր խղճին, անոր պայմանը՝ խղճամիտ վարմունքը, ուղիղ և անբիծ կեանքը, և առաջին նշան՝ այն գոհունակութիւնը զոր անոնցմով կ'զգայ խիղճը և մեր սրտին խորը։

⁂ Անփոյթ ըլլալ մեր արժանապատուութեան՝ անփոյթ ըլլալ է մեր բոլոր պարտքերուն, անփոյթ ըլլալ մեր մտքին յառաջդիմութեան, անձնատուր ըլլալ մոլութիւններու որք մարմինն և հոգի միանգամայն կը փճացնեն, յանձն առնուլ նուաստացումներ որք մեր կամքը կը չքացնեն, ապրիլ իբրեւ բոյս և իբրեւ անասուն, անարդ հաճոյքներու և նիւթական չահու միակ հետապնդութեան մէջ կորսնցնել ամէն տեսլական, անձուկ եսը դնել ամէն բանէ վեր, զեռունի մը պէս աղոտակերպ ապրիլ, առյաւէտ անգէտ այն լուսաղեղ անհունութիւններուն զոր արտոյտին երկնաթռիչ արեւաբաղձ հոգեակը կ'զգայ։ և անցընել իր կեանքը խոզի մը նման գետնին գարշութեանց մէջ ռնգամուխ, ահա՛ խաթարումը մարդկային արժանապատուութեան, քայքայումը վսեմ պատկերին զոր Աստուած իր բանին ու աղատ կամքին վերադոյն տիպովը դրոշմած էր։

⁂ Աստեղան, նախապաշարումի վրայ հիմնուած չէնք մը, թէեւ ճարտար, խոհոյն կը կործանի ճշմարտութեան մէկ չունչէն։

«ԳԷՈՐԳ ԱՅՎԱԶԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Անկեալ մը իր բարեկամները ինչո՞վ կը վերցունեն.— թեմեռով։

40 ը անցուկ մարդիկը ինչո՞ւ համար 15 սարեկան աղջիկ առնել կ'ուզեն. — Իրենք մեռնելու ըլլան է, կնիկնին որբեւայրի չմնալու համար...։

Արքայութիւն ինչպէս կ'երթայ.—Կրօնաւորաց գըրպանը ոսկի լեցնելով։

Ինչ է մեր դպրոցներուն ընթացքը. — Կրնայի ոտքերով յառաջ քալել, նապաստակի ոտքերով ետ ետ դառնալ։

Ինչո՞ւ համար ոսկին դիղնած կ'ըլլայ.— Զինքը իրարու ձեռքէ խլողներէն վախցած ըլլալուն համար։

Ես. յարութիւն առնելէն վերջը ինչո՞ւ համար առաջին անգամ կնիկներուն երեւցաւ. — Անոր համար որ չառաքոս ըլլալնուն՝ չուտով կը տարածէն։

Ծերերը ինչո՞ւ կորացեալ կը քալեն. — Որովհետեւ հողը դէպ ի վար կը քաշէ զիրենք։

Ինչէ՞ն է որ արեւը մարը մտած ատեն կը կարմրի. — Ցերեկուան տեսածները մխոքը գալուն համար։

Մաղերնին կարճ աղջիկները ինչ ընելու են որ մաղերնին երկնայ. — Կուսապան էրիկ առնելու են։

Ոսկերիչները գօգօղ մնացած ատեններին ինչ կ'ընեն.— Օտանին կ'ալեն, սիւրբիւնթիլով կ'ապրին։

Ինչ է ուսմունքը. — Անօթի մնալ ուզողներու կերակուրը։

֍ ֍ Ինչ է գինետունը. — Ճշմարիտ փիլիսոփայութեան տաճարը։

֍ ֍ Ինչո՞ւ համար կանանց հաւատարմութիւնը միշտ կասկածի տակ է. — Վասն զի արանց հաւատարմութիւնը անկասկած իրողութիւն մ'է։

֍ ֍ Ջուրը ո՞րը պիտի առատանայ. — Երբոր Մոլսէպետաւազանը գանուի։

֍ ֍ Ինչո՞ւ գինովներուն գործը միշտ յաջող է. — Աչխարհս իրենց պէս գլաորելուն համար։

֍ ֍ Իմիչկները մինչև ո՞ր իրենց արհեստը կատարելագործեցին. — Մեռցուցածնին չը յայտնուելու չափ։

֍ ֍ Օր մը մար կանանց ասն մսաան ինչ պիտի ըլլայ.— Շէյթան պէզին։

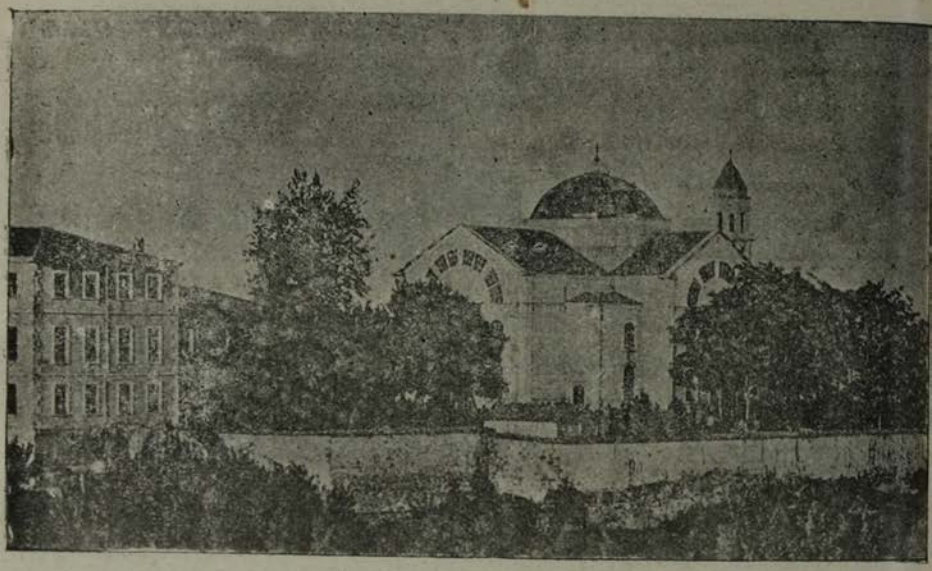
֍ ֍ Խօսք-կապ. — Հիմակուան խօսքերը կապ չեն բռնաներ կոր։

֍ ֍ Կաղութիւն. — Կօչկակարներուն յիշատակը։

֍ ֍ Տիկիններէն ոմանք ինչո՞ւ միշտ ուխտաւորները կը յաճախեն. — Ուխտադրուժ չի դանուելու համար։

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱԾՆԵՐ

֍ Բ–ձն ջր–ան մը, հ–ին դ–ր–ան մը։
֍ Ափ–հեր բ–ն –ալեղէր, ը–րէ ձէլ ծ–ւ է–րեղէր։
֍ Ա՛խ, գ–ձդ մը էդ–ր վ–ր, ւ–ին վեր։
֍ Շ–հ ըրե՛ –ղդ–ր, վ–յելո՛ երւ–ր։
֍ Ել–՞ ւ–ր–ան–ւէը, հ–գ–– –ղց–ն–ւէը։
֍ Ոչլ ելո–ին բ–ղյ ը–գեր։
֍ Ան–ւդ –ալ–ւը էլգ–ե լեչլէն հ–մը։
֍ Ա–ն ջր–ւե ր–ւլ մը, ւ'ելլ–յ ջր–ւ–ւ մը։
֍ Դ–րվերը գ–րվ–՛ր –լ –ան։
֍ Անելւէը ձ–ծ գելը –ալեր է, ելլւէը՝ հ–նէլ–գ ըզ–ծ գելը։
֍ Ինը կը գ–գէ, չէ՞ ե –գ–գը։
֍ Ել–ան հ–գը բ–ղլը–յ, բ–ղ–ւէն հ–էլն ւ'ելլ–յ։
֍ Մեւ չե–ւ–վ ձ–է ւելլ–ր։
֍ Ես–ե–գ գ–նէն՝ ւ–ղւ–գը գ–ֆ––։
֍ Էէլն գ–ր, ե–լ–ղ մը չե– գեն–ր։
֍ Լելը–ն –ւ–ր ը–նէ –ր էւ–ղը երէ։
֍ Շ–գ գ–գ–նէն՝ գ–գ–նէը բ–էն։

Պարեվաճիք Ուրմաւու, որուն արդի վերաւեսուչն է Մեսրոպ Վրդ. Նաւօեան, բազմահմուտ Ուրմաւակացը (Հարմակ)։

«ՀԱՐՄԱԿ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Անոնց համար որոնց մէջ կրօնքը ճառագայթող բոց մը չէ, այժ մը որ մարմնին և հոգւոյն հետ կ'աճի, զօրութիւն մը որ բարձրագոյնին կը ձգտի, աւետարանը գոց գիրք մըն է, ոսկի թելերու հիւսուածք մը, երեւակայութեան մեսաքսով ճախարակուած։

Սկեպտիկները կեանքին հետ աւելի կը խաղան, քան թէ կ'ապրին զայն։

Ներկան նուրբ՝ կարմրագիծ ժապաւէնն է, որ կեանքիդ գրքին մէջ ժամադրած էջդ կը ցուցնէ։

Մեծ միտքերը, իրրև սահզծիչ ոյժեր, բանի մը հիմը (fond) և նիւթը կուտան գրական աշխարհին մէջ, իսկ միջակ գրողները՝ յատակ և պատկերաւոր ոճով մը կը ցուցադրեն անոնց մտածութիւնը։ Մեծ կեանք մը կը փթթի հակայ և լուսաւոր, որուն շուրջը կը խռնուին նմանողներու խումբերը՝ իր գիւթիչ շողերէն շլացած։

Ճշդապահութիւնը ինքզինքը ոչինչով արժեցնելու ուսնայուածութիւնն է, որ բոլոր անդ վայրը, արժանիքին տեղ աղմուկը, գործին տեղ խօսքը, իրականին տեղ երեւոյթը իտեա կը դնէ։ Երեւնալու սէրը՝ կոչումին բարձրութեան հասնելու անկարողութիւնը պարակելու ձեւն է, անխուսափելի պահանջք մը դարձած ամէն մրջակ մարքի համար։

Համբաւը միշտ արժանիքի մը փառքը չի բերեր մեզի։ Շատ անգամ չարչնող վայրն է ան, որ ոչնչութիւն մը կը ծածկէ եւ ապերութիւն մը կը զարդարէ։

Հանճարը՝ արդութեամբ գեղեցկացած՝ այն սուրբ կապն է որ երկինքը երկրին կը միաւորէ։

Բարձր կրթանքն ու բարձր բարոյականը երկու վերամբարձիկ պագամներ են, որոնք հոգեկան լուսաժայռ բարձրութեան մը վրայ զիրար կ'ապշուննեն։

Մարդուն կարողութեանց ներդաշնակ զարգացումն ու գործակցութիւնն է որ կը կանգնէ իր հոգեկան անքակտելի տաճարը, որուն սեղանին վրայ կրօնքն ու բարոյականը համաչունչ բարեմտով ու համընթաց վերացումով կը սպասարկեն։

Եթէ վիպագրին բոլոր գաղափարները չարդարանան՝ գիտութեան, պատմութեան եւ հոգեբանութեան արդի պահանջքներուն համեմատ, սակայն իր քրիստոնէական սիրոյ, արդարութեան, խաղաղութեան սկզբունքները՝ վայելակի մը պայծառութեամբ կը լուսաւորեն մեր քերը։

Հոն ուր գաղափարը կը պակսի, ուր գիտական պատրաստութիւնը նուազ է եւ մակերեսային, հոն ուր պերճախոսիկ բառերը գրականութիւն կը համարուին, նախապաշարումները վայրագող բանաձեւերը՝ գիտութիւն, եւ աւօրեայ յաջողութեան խաղանքը՝ համբաւ եւ արժանիք։ Երեւակայական կեղծ կեանքն է այս։

Արուեստագէտը վճիռ հայելին է, ուր իր մթնոլորտէն, իր շրջապատէն բիւր ճառագայթներ կ'իյնան, զորս հարիւրապատիկ ուժգնութեամբ կ'անդրադարձնէ։

Խօսքին զուգընթաց ոյժն է գրիչը, եւ անոնց գործակցութիւնը հրաշալի արդիւնքներ կը ծնի։ Գիրը կը յաւերժացնէ խօսքը եւ ոգիին ազդեցութիւնը կ'երկարաձգէ ժամանակին մէջ։

Ֆ Ֆ Դարուս ազդեցութեանը տակ ինչպէս ալ խորհինք, ինչ առագաստ ալ բանանք լայն կեանքին հովերուն առջև, ակնզգեցականներուս համար էական պայման մընի է հրաժարումին սկզբունքը։ Հրաժարիլ ո՛չ թէ կեանքէն, քաղաքակրթութենէն, այլ ամէն բաներէ որոնք կեղծ, պայմանադրական, հարևանցի և ցուցասիրական են լոկ։

Մարի ամպատար Ալաճադեան 8. Դարձը դէպի Հայաստան
վիմագիր ցուցադրութեան ներկայացուցիչ

Պետրոս Դուրեանի եւ Գիւղ. Պատիկոպոսի հանգուցեալ

Տիրամայր

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

«ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Աչխարհ Աստուծոյ ծաղրն է։ Տիեզերք հոգիներու բովն է։

Երկու բանադատութեան բովէն չանցած՝ չկրնար գտուիլ։

Աղքատութիւն, ո՛վ կը դրկէ դքեզ, ես չեմ կարծեր որ երկնից հեղինակութիւնն ես, այլ դժոխոց մէկ կատակը... ա՜հ, սոսկալի է աղքատ ըլլալ և սիրել։

Հարստութիւնը ամօթապարտ կարմրութիւնը կը ծածկէ, իսկ աղքատութիւնը անբիծ ճակատը կը նսեմացնէ։

Դիւրին բան չէ դերասան ըլլալ. թատրոնին բախտը դերասանին ձեռքն է. պէտք է որ դերասանը գոնէ լուռ բանաստեղծ մ'ըլլայ, որուն լեզուին տակ հոգին խօսի. պէտք է որ գլխուն մէջ լոյս և սրտին մէջ աւիւն ունենայ։

✍ *Մահամերձը կ'ուզէ երկու բան. նախ կեանքը, վերջը լացող մ'իր վրան։*

✍ *Ցաւերու մեծ մայր մ'է աչխարհ։*

✍ *Սէրը ծաղիկ մ'է որ միայն երկնքին մէջ կը գտնուի, և մենք հոս միմիայն անոր բուրումը կրնանք զգալ։*

✍ *Հեչտութիւնը զեփիւռ մ'է որ հրատապ սիրտ մը զովացնելով և իր հետքին վրայ արցունք սփռելով կը սահի, որուն զովութիւնը մանրերկրորդ մը կը տեւէ... բայց որչափ ալ տեւէ, դարձեալ այն զեփիւռին կը տենչանք։*

✍ *Ներեզմանէն անդին, բարկութենէն անդին ամէն ինչ ներողութիւն է։*

Ազգ. Դործիչ, եւ Պետրոս Դուրեանի ձեռագիրներուն վերոգի Հրատարակիչ

ԳԻՈՐԳ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

✍ *Կը հաւատամ հանդերձեալ ապառնիին. ո՛վ որ կը հաւատայ, երջանիկ է։*

✍ *Մութէ կը թաղուի ճառագայթը։*

✍ *Կեանքը գետի մը կը նմանի որ երբեմն ծաղիկներու և երբեմն ալ ժայռերու մէջէն կը սահի։*

✍ *Սէրը կենաց գարունն է որ մեր սրտին մէջ կը փթթի, և համբոյրը անոր զեփիւռն է որ մեր սիրաբորբոք սրտերը կը զովացնէ։ Բոլոր բնութիւնը սիրով կը խայտայ։ Լուսինը սէր կը ցօղէ, ծաղիկը սէր կը բուրէ, հոգմիկը սէր կը շնչէ, թռչունը*

աչք կը գեղգեղէ, տերեւը սէր կը սօսափէ, առուակը սէր կը մրմնջէ. ամէն ինչ սէր...սէր...

Աչերը կակիծի մէջ արցունքի ովկէաններ են, անոնք՝ որ հաճոյքի մէջ աստղեր են։

Աչխարհ կա՛մ Աստուծոյ ձանձրոյթի մէկ հառաչն ըլլալու է (Քառասը քնական ատեն), կամ դժոխոց մէկ անհամ կատակը։

Անդուլ կերպով քնարս կը թօթվեմ անհուն «մնաս բարով»ի մը համար անոնց, որոնք իրենց սրտին ծալքերը չբացին ինձ, այլ միայն դուրսէն ճաճանչեցին. նախ կնոջ... երեւակայութեան տիրուհւոյն... երազի այն երփներանգ աստղին կամ ճաճանչուտ ծաղկին... ո՛չ... աւելի՛ն, չողերու և բոյրերու թագուհւոյն...։ Ա՜հ, ներա մէկ չողը երազ մը կը վառէ, ներա մէկ բոյրը սրտի մը մթին խորանը կը խնկարկէ։

Մեռնիլ թարմ ու երազուտ, մեռնիլ առանց մարմարեայ ճակտի վրայ խորշում մը ձգելու, առանց չուրթեր համբոյրով մը բորբոքելու, առանց հոգին ժպիտով մը հրդեհելու, մեռնիլ... տխուր է այդ։

Բանաստեղծի մը խոկմանց սլաքը կրնայ թափանցել սրտի մը խաւերը։

Տենչը աչխարհի ոսկեզօծումն է։

Բանաստեղծ մը մահուանէ չսոսկար. այն ատեն իրաւունք ունէի ցաւելու, երբ ամէնքն անմահ ըլլային, և ես միայն մահկանացու։

Հիւանդութիւն և անբուժութիւն՝ գերեզմանի այդ երկու սոխնքը կը ծծեմ. յուսահատութիւն՝ գերեզմանի այդ սեւ կաթը կը խմեմ...։

Թիթեռնիկով մը նոճի մը սգաւորութենէ չդադրիր. այլ գուցէ նորա ցաւքա չուքին ներգործութեան ներքև գողտր թիթեռն մը ծնչի...։

Ով որ երդ չունի կամ երգել չգիտեր՝ ղդալու ներդաչնակութեան, գեղեցկին և սիրունին իտէականը չօչափելու քաղցրութիւնը չունի։ Մարդուն նչանաբանը երգն է, էն առաջին նչանաբանը երգն է. բնութիւնը ամբողջ երգ մ՚է։ Երիտասարդ ըլլալ և երգել, ծեր ըլլալ և աղօթել։

ԹՄԱՄԲՐԷ ԵՊՍԿ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պէտք է երեւինք՝ ինչ որ ենք։

Մարդու մը միայն դուրսէն նայելով՝ այնքան դիւրադաս մի՛ ըլլար, որ յանգէտս թիւրադաս չըլլաս։

Ճշմարտութիւնը չը հիննար որ նորը վնտռենք. ան միշտ նոր է ու յաւիտեան նոր կը մնայ։ Նորերուն հնարել կարծած նորութիւնները՝ վեսաներն փորձուած ու լքուած անպէտ հնութիւններ են՝ որոնք մոռցողներու նոր կ'երեւին. սակայն օր մը — անշուշտ վեսասը կրկէն վերջ — անոնք ալ պիտի լքեն, ու քայլ առ քայլ յոռի չըլլանով մը պիտի երթան հասնին այն հին անունով հեգնած պահարակածնուն։ Վասն զի հին բան մը չկայ որ երբեմն նոր եղած չըլլայ, և նոր բան մը չկայ որ չը հիննայ։

Պահք պահելը պարտականութիւն է։ Թողունք ուրիշ պատճառները, եկեղեցւոյ զաւակ ենք, սիրով հնազանդելու ենք. օրէնքը կատարելո՛վ կը յայտնենք հնազանդութիւննիս։ Մենք օրէնքի պահապան ենք, և ո՛չ թէ լուծիչ կամ խանգարիչ։ Նոյնպէս, քրիստոնէին, մանաւանդ կրօնաւորին պարտականութիւնն է եկեղեցի յաճախել. եկեղեցականը եկեղեցին կը վայլէ. չյաճախելը զանցառութիւն է։ Եւ մենք, եկեղեցականներս սակայն զանցառութիւններով աղէկ բան մը ըրած չենք ըլլար։

Մարդ իր բնութեան յարմար գործով պէտք է զբաղի, թէ որ կ'ուզէ անձին և այլոց օգտակար ըլլալ։ Մարդ մը այսինչ գործին մէջ յաջողակ ըլլալուն համար՝ պէտք չէ որ կարծէ թէ ուրիշ գործերու մէջ ալ յաջողակ կրնայ ըլլալ. մանաւանդ լաւ գիտնալու ենք որ ճշմարիտ արհեստաւէր մը առանց և ո՛չ մէկուն վրայ կրնայ խորհիլ։ Այսպիսին եթէ առանձնէ առանձին հանրային պաշտօն մը, երկուքն ալ ըստ օրինի չը պիտի կրնայ կատարել, — ինչպէս բնական է, — կամ, աւելի սիրածին հետեւելով՝ միւսը բայձի թողի պիտի ընէ։

Դժբախտաբար անա՛նկ դարու մը մէջ կ'ապրինք որ ճշմարիտ անձնաճանաչողութեամբ հասարակայ օգուտն իր չահէն ու փառքէն վեր դասելով՝ պաշտօններէ ու աստիճաններէ հըրաժարողը կը նախատուի, կ'արհամարհուի և արտաքարգ կը կոչուի։ Իսկ անձնական կարողութիւններն չի կշռուղ, պաշտօնին անգիտակից, այլեւայլ միջոցներով ու հնարքներով աստիճաններու և պաշտօններու հասնիլ վազողներն՝ որ իրենց սեպհականութեան նպատակներով ու կիրքերով կը խուովին Աղգն ու Եկեղեցին, անոնք անչուչտ ներքարգ կ'ըլլան...։ Մանաւանդ ասանկ օրէնքի, կարգի, կանոնի անհնազանդ դարու մէջ ո՛վ կրնայ հասարակայ պաշտօններ օգտակարապէս կատարել, եթէ ոչ՝ միայն ա՛յն որ արտաքոյ կարգի հանճար ու զօրութիւն ունի։

Բարեկամ մը կրնայ իր բարեկամը գովել բարեկամներու առջեւ, հարկը պահանջած տեղն, նաեւ թշնամիներու առջեւ ալ. սակայն պատշաճապէս, ոչ նախանձ կամ ծաղր չարժելու կերպով։ «Ոչ գիտելով զրիծս զաղտնեաց, երջանիկ կարդան եղկելոյս»։

ՄԱՄԲՐԷ ԵՊՍԿ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

1903 Յուլիս 21 Քուսաիր, Ռէմլէէն Իսկիւտար՝ Յ. Գ. Մրմրեանի ուղղուած անձնական նամակէ մը քաղուած։

Գուստաւոս մեծանուն հերոսը, Գեր. Պասկանեան

(ՔԱՄԱՌ ՔԱՔԻՄԱ)

«Յ. Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

❁ ❁ *Երբ ամուսնութեան մը մէջ միմիայն մետաղ կայ, էրիկը պարզապէս հանք բանեցնելու համար կ'առնէ այդ կինն իբրեւ գեաին մը, կը փորէ գեաինը՝ մինչեւ որ հանքն սպառի. սպառեցաւ հանքը, կը թողու գեաինը։*

❁ ❁ *Կը զարմանամ թէ կիներն ինչպէս կրնան քառորդի մը մէջ իրենց բոլոր մեղքերը պատմել խոստովանահայր քահանային։*

❁ ❁ *Դեղեցկութիւնն անանկ պտուղ մըն է որուն հումը աւելի սիրուն և ախորժակով կ'ուտուի, և որ չատ հասուննալուն պէս կը փտի։*

❁ ❁ *Կ'ուզուի քահանաներ որ իրենց դոնուսակութիւնը դասեն գոնէ ժողովրդեան առջեւ, երբ հարուստ ննջեցեալ մը կ'երթան։*

❀ ❀ *Ճշմարտութիւնը ամէնէն աւելի յարգողները . . . գիւղուհիներն են :*

❀ ❀ *Երբեմն սրահներու պատերէն կախուած նկարներ կան որոնց տակը գրուածին պէտք չէ չատ հաւատ ընծայել : Այսպէս , պատկեր մը՝ որուն տորև գրուած է՝ կը ներկայացնէ կին մը՝ որ ապահովաբար եօթը սիրական ունի և մէկ ամուսին :*

❀ ❀ *Լաւ է լողալ ծովու մէջ քան թէ պարապի մէջ . բայց զգուշացէք խղդուիլէ թէ միայն և թէ վիւսին մէջ :*

❀ ❀ *Կին մը որ դէմքին վրայ ծիծաղ չունի՝ գեղեցիկ չէ : Ինչ որ գեղեցիկ չէ , կին չէ :*

❀ ❀ *Շքեղ կին մը կարթ մ'է առանց խայծի , քնար մ'է առանց թելի :*

❀ ❀ *Տգիտութիւնը հիւանդութեանց սոսկալին է , և թշուառութեանց ողորմելին : Ողորմեցէ՛ք ապէտներուն :*

Կ. ՆԱԻԱՍԱՐԴ (ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ)

Մեծայուն մեղուաջան աշխատակից «Ա. Մամուլ»ի , Իզմիր

Վ. Հիւկօի «Թօղուածներ»ին հոյակապ թարգմանիչը,

ԳՐԻԳՈՐ

ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

«Ա.ՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Եռանդուտ պայքարող մը, անխոնջ վիճաբանող մը, աննկուն հակառակորդ մը ըլլալ՝ Թանկագին յատկութիւններ են հրապարակագրի մը համար։ Բայց զանոնք իրենց իսկական կշիռին, կարեւորութեան ու արժէքին մէջ դնելու համար՝ ճշմարտասիրութիւն, անկեղծութիւն և բարեմտութիւն պէտք է։

Բոլոր յամառ վիճաբանողներուն մէջ միշտ աւելի կիրք, եռանդ կամ անհաչիւ համոզութիւն մը կայ, որք կը պղտորեն անկեղծ իմոհականութիւնը, յատակ դատողութիւնն ու մտաւորական պարկեշտութիւնը։ Բոլոր կրքոտ վիճաբանութիւնները, իրենց բովանդակ հնարքներով ու ճարպիկութիւններով, դրաբանութիւններ են միայն, բանի մը չնչին ծառայեր և յաղուրդ կուտան նոյն իսկ այն աղբիւրներուն, որոնցմէ կը բղխին։

✍ Լեզուներն ունին անհատական նկարագիր մը, որուն մէջ է իրենց ներքնաւորյն արժանիքը։ Օտար պատուաստումներ, օտարոտի ներմուծումներ՝ կրնան գալ իսառնուիլ լեզուի մը, անոր բնաչրջութիւնը դիւրացնելու, անոր կենսականութիւնը անուցանելու և պահպանելու համար։ Օտար տարրերու արչաւանքին առաւելակշռութիւնը, խանգարումն ու այլասերումն է անհատական նկարագրին՝ որ կը կազմացանէ լեզուի մը հարազատութիւնն ու գեղեցկութիւնը։

✍ Թերեւս կինը ոչ այլ ինչ է բայց եթէ փոխոխամիտ ճնճղուկ մը՝ զոր կը խաբեն ոսկեզօծ ոսոխներով։

✍ Արուեստի գործի մը բարոյական ազդեցութիւնները կախուած են ընթերցողին ներքին բարոյական տրամադրութիւններէն ու հակումներէն։ Թոյն-դաշոյնական վէպի մը մէջ պատմուած հնարագիտութիւն մը՝ կարող է ճարտարամիտ չարագործ մը հրահանգել իր մտադրութիւններուն մէջ, իսկ աղնիւ հոգի մը՝ նոզկանքով համակել։ Գեղեցիկ մերկութիւն մը կրնայ, զինքը նկատողին աչքին տրամադրութիւններուն, հասկացողութեան աստիճանին համեմատ, գիշական հակամիտութիւններ զարթուցանել կամ զմայլանքի և հեչտութեան բեզուն արբեցութիւն մը պարգեւել։ Ingresի մերկերը և Ռաֆայէլի Աստուածամարմինները զիրենք դիտող աչքերուն համեմատ նշանակութիւն ունին։

✍ Անտարակոյս, անտանելի կը գտնենք գրուագ մը որ կը ջանայ մեզի իր տաղտկալի հմտութիւնը հարկադիր ընել, նենգաժէտօրէն՝ մեր բան մը չգիտնալը մեր երեսին տալու ապաշնորհ եղանակով մը։ Բայց կը սիրե՛նք հմուտ մտքի մը հետ մտերմանալ, երբ հմտութիւնը՝ կանխամտածութեան մը արդիւնքը չէ, այլ ինքնին կուգայ, բնական բերումով, ու կը զայրանանք այն գրողներուն դէմ՝ որք ոչինչով կը սանքան, այնքան աղքատ են՝ ու մեծահարուստ կը ձեւանան, կամ նոյն իսկ կը լրբանան՝ իրենց ապիտութիւններուն անուամբ։

✍ Քաղաքակրթութիւններ կուգան ու կ'անցնին, վարուած անքննելի որոշադրականութեան մը կոյր մեքենականութենէն. մարդկութիւնը յարատեւ կը ծփայ կասկածելի ծովի մը անվստահելի լանջքին բոլոր քմահաճ պատահականութիւններուն ճակատագրուած ողորմելի խլեակի մը նման, ու մենք պահ պահ,

ինչո՞ւ չէ, մեր սրտին ու մտքին իղձերն ու հակումները կը մնուցանենք՝ իտէալ բարելաւութեան մը ոսկեզօծ երազներովն ու ցնորքներով։

Գիտական տեսակէտէ մը նկատուած, մարդկային ցեղին մէջ, ամէնէն իմաստուն կերպով ըմբռնուած ու իր գործ դրուած ֆէմինիսմ մը՝ այրերու գերակշիռ օժանդակութեամբ և յոժարութեամբ ձեռք բերուած ֆէմինիսմն է թերևս։

Պարապութիւն մը պճնազարդելու, պերճաբեմելու արհեստն է հռետորութիւնը։

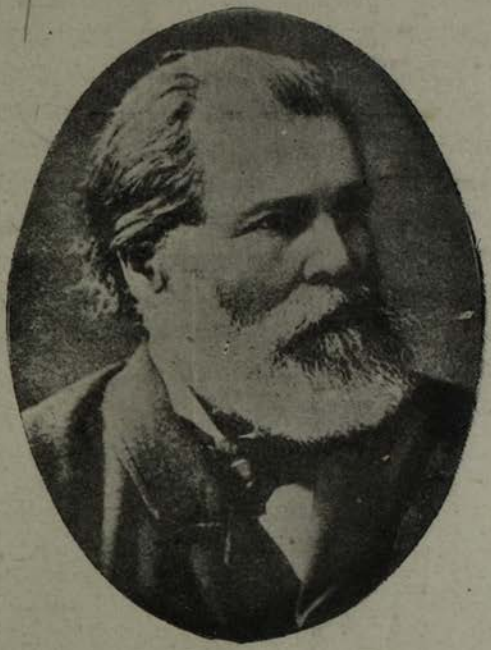
Բառերն՝ ապրելու համար՝ պէտք ունին գաղափարներու, զգացումներու և զգացողութիւններու մագնիսականութեան։ Այլապէս, ամէնէն ճոխ բառերը՝ մեռելի մը վրայ ձըգուած հարսանեկան զգեստներ են։

Ինձի կը թուի թէ մարդիկ բնաւ պէտք չունին կրօնական դաստիարակութեան ջնարակով իրծուելու անհրաժեշտապէս՝ առաքինի անօթներ ըլլալու համար։ Ըստ իս, ջնարակը միշտ երկրորդական է։ Խնդիրը կաւին վրայ է։ Կաւը պէտք է զուտ, մաքուր, աղնիւ ըլլայ։ Ապա թէ ոչ, ամէնէն փայլուն ջնարակը արգելք չի կրնար ըլլալ որ անօթը չնոգին մէջ չճաթի։

Գրական յատկութիւնները թերևս կը նմանին բնական կամ բնախօսական յատկութիւններու։ Բռնութեամբ կամ աղօթքով չենք կրնար ձեռք բերել զանոնք, կամ երբ կը փորձենք, կը ծեքծեքայենք մանաւանդ։

Ծորչափ կարծիքները կարծիքներ են, կրնան փոխուիլ։ Կարծիք մը խոստում մը չէ։ Ինչ է կարծիք մը, ենթակային ներկայ վիճակէն ու առարկային ներկայ հանգամանքներէն խիստ պարագայական եղանակով պայմանաւորուած բանաձև մը, առակ փոխուելու այնքան՝ որքան կրնան փոխուիլ իրեն ծնունդ տուող երկու ներքին ու արտաքին պայմանները։ Եւ ինչ է փոխուիլ, եթէ ոչ՝ ապրիլ, քանի որ փոխուիլը կեանքի պայման իսկ է։ Ձկայ աւելի չեղչեղուկ բան քան գաղափարներու և կարծիքներու չէնքը՝ մտաւորական ճոխ զգացողութեան մը մէջ։ Մէկ բան միայն պէտք չէ փոխուի մարդուն մէջ. իր բարոյական խառնուածքին մեծութիւնն ու ամբողջութիւնը, իր հոգիին անկաշառութիւնը։

ԾԵՐՆՆԴ.— Վ. խրատատու եւ հրապարակագիր: Ծն. Կ. Պոլիս, 16 Սեպտ. 1822, մեռ. 17 Փետր. 1888, Թիֆլիզ:

ՏՈՔԹ. ՅՈՎՍԷՓ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ

«ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ» ԻՆՔ ԻՐ ՄԷՋ

Քանի որ մարդկութիւնը իր աղբատները ունի, հետեւաբար պէտք պիտի ունենայ նաեւ բարերարներու: Մէկն ու միւսը իրարմով պիտի ամրողջանան, իրարմով պիտի քալեն կեանքի այս արահետին մէջ՝ ուր չէ եղած ու երբեք չպիտի ըլլայ որ ամէն մարդ բախտի միեւնոյն ժպիտէն նպաստաւորուի, երջանկութեան միեւնոյն աստիճանին մէջ գտնուի:

Օրէնքը՝ առանց պատիժի՝ չի կրնար գոյութեան իրաւունք ունենալ. և ոմիկին ու գեղջուկը օրէնքը ո՛չ թէ իր բացատրութիւններէն կը հասկնան, այլ իր սահմանած պատիժէն:

Ինչ՝ բայց ապահով չէ՞ր միշտ նախընտրելի է առատ՝ սակայն անստոյգ ու փճանալու տրամադիր չահէն:

Մարդ մը երբ կը տեսնէ որ դինքը կը փքացնեն,

որչա՛փ ալ գէշ հաւատաք ունենայ իր կարողութեան վրայ, կըրկին չի կրնար յաւակնոտ մը դառնալէ խուսափիլ։

Փքացումը, յաւակնոտութիւնը որչա՛փ ալ խոր արմատ ձգած ըլլան, անբուժելի բաներ մը չեն. այդ ախտերն ալ ժանտախտին, կատաղութեան, կարմրախտին և դեռ չեմ գիտեր ո՛ր հիւանդութեանց պէս իրենց չիճուկը ունին, անզուգական, անվրիպելի չիճուկ մը՝ զոր հին դարերու մարդիկը գտած են, և որ «ծաղրանք» կը կոչուի։ Նուրբ, ո՛չ կոշտ ու վշտացընող ծաղրանքը, որ այդ հիւանդութեանց միքրոպները կը սպանէ աքանչելապէս։

Տանտաբանական «մի՛ դպչանար»ը միշտ պարբերական indexներու ենթարկուած է մեր չնորհուհակներուն կողմէ, առիթ տալով կարգ մը չահատակութեանց՝ որոնք չարունակ արձագանգ կը գտնեն մամուլին մէջ։

Բացատրելու անհնարին ճկունութիւն մը միշտ ինքզինքը զգալի կ'ընէ նոյն իսկ ամէնէն անհրատարակելի գրուածքին մէջ. մտածման ամենանուրբ դեղեցկութիւն մը միշտ կրնայ աչքի զարնել ամէնէն խնդիթ տողերուն գոգը. և քառերու նոյն իսկ չա՛տ տարրական ընտրութիւն մը կրնայ դիւրաւ տեսնուիլ ամէնէն խորթ գրութեան մէջ անգամ։

Գրականութեամբ զբաղող մը որչա՛փ իրեն հրճուանք կամ գոհացում՝ նոյնչափ մըն ալ օգուտ կ'ունենայ իր պատկանած հասարակութեան։ Գրականութեամբ ցեղը բարոյական աղնուացում մը կը ստանայ, առաւելութի՛ւն մը՝ որուն կարեւորութիւնն ու օգտակարութիւնը ոչ ոք կրնայ ուրանալ։

Անհատականութիւնը խեղդած ենք օրը օրին, և անոր փոխարէն ինչ որ տեսած ենք օտարին վրայ, իւրացուցած ենք առանց ո՛և է քննութեան, առանց գէշը աղէկէն զանազանելու. և եթէ հարիւրին մէջ մէկ կամ երկու անգամ դիպուածը լաւ բան մը ընտրել տուած է մեզի, մնացած 98 անգամուն մէջ անխախիր գէշը օրինակած ենք։

Աչխարհի մէջ կարգ մը մարդիկ կան, որոնց հետ անպատճառ պէտք է համակարծիք ըլլաս ամէն ինդրի նկատմամբ։ Ապա թէ ոչ, կա՛մ կաչառուած կ'ըլլաս, կա՛մ անբարոյական, և կամ վերջապէս այն տեսակ բան մը՝ որուն համար

մարդկային ընկերութիւնը լաւ տեղ մը չէ՛ որ պահած է իր ծոցին մէջ։

❁ ❁ Կամքին ու աչխատութեան միացած տեղը՝ դժուարութիւն ըսուածը բնաւ գոյութիւն չունենար։

❁ ❁ Մեր մէջ թերթ մը որչա՛փ ժողովուրդին, այնչափ մըն ալ կրթական կամ եկեղեցական հաստատութեանց համար կը հրատարակուի։ Ուսվիրայ մը առաջինին, և թիւլադրիչ մը միւսներուն. — աս է թերթի մը գլխաւոր կոչումը մեր մէջ։

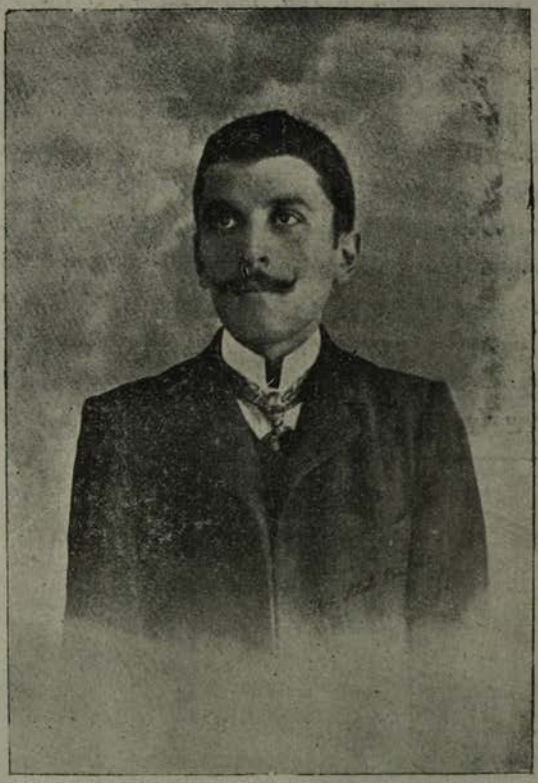
❁ ❁ Ինքնամփոփ կեանք մը վարող ցեղերը ո՛չ կը յառաջդիմեն, ոչ ալ կը քաղաքակրթուին։ Արտաքին անունդէ զբրկուած մարդուն պէս են անոնք. ժամանակ մը իրենց կենսական հիւթերը կը սպառեն, յետոյ յանկարծ կը չիջին։

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՍՏԵՓԱՆ

ԲԱՇԱ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

Առաջնակարգ Ռժիւկ, եւ Ազգ. Երեսփ. ժողովի երբեմնի պերճախօս անդամը։

ԼԵՒՈՆ ՇԱԲՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԳՈՐԾԻՔԸ

Գնաց։

Իր մուտքին պէս իր մեկնումն ալ անչուք ու անխառնուկ եղաւ։ Ոչ ոք հետաքրքրուեր էր իրմով նախապէս, երբ երկրէն գաղտագողի կը փախչէր, և ոչ ոք հետաքրքրուեցաւ երբ Աղեքսանդրիայէն նաւ նստաւ վերադառնալու երկիր որ Ազատութեան չունչովը կը թրթռար։ Աչքին առջեւն է դեռ իր նիհար, հիւծած դէմքը, իր վախտ ու ազազուն մարմինը որ կը պարապոյնէր Գահիրէի փողոցներուն մէջ։ Հազիւ օրական ապրուստը ճարելու կարող այս մարդը մուգեր էր երկրին մէջ կլլեն, զաւակ ու քոյրեր, և մէկ անէր մը միայն ճանչցեր էր որուն մեծութեան քով ոչնչացեր, փչրուեր էր ուրիշ ամէն գործի գաղափար. Հայ-

բենիքի սէրն էր ատիկա : Ինք Մարտական Խումբի գինուոր , ու ժանակի պատրաստութեան ատեն , վրայ տուեր էր իր երկու մատները . և սակայն փոխանակ դժգոհանքի ո և է մտածում անելու իր ներսէն , ա՛լ աւելի ուժգնօրէն և հոգւոյն փարեր էր իր բաժինը բերելու տառապած աղգաբնակչութիւններու աղատագրումի գործին :

Ան ատեն երբ Թուրք բէժիմը արհաւրօրէն բռնակալ իր ձեռքը իջեցնելու պատրաստ էր ո և է յեղափոխական գործի մասնակցողներու երեք , չորս անգամներ մտեր էր Երկիր , իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարելու , և ամէն անգամուն , հազիւ հազ պրծելով ոստիկաններու և լրտեսներու ցանցէն , հազիւ ինքզինքը նետեր էր Նեղոսի ափերուն վրայ :

Զարգացում չունէր այս մարդը , որուն անունը տալ անդաղտնապահութիւն մը և իր համեստութեան վիրաւորանք մը կը սեպեմ ես . բայց չատ մեծ , չատ աւելի բարձր էր այդքիս խումբ մը մարդոցմէ որոնք հիմայ կը վխտան չուրջս Պոլսոյ մէջ , կեղծ ազգասիրութեան մը քօղին տակ ինքզինքնին փառաւորելու , գովուելու անապարծութենէն սա կամ նա կուսակցութեան անդամ ցուցնելով անձերնին :

Եգիպտոսէն Պոլիս դարձիս , Միջերկրականի բացերը , երբ նաւուն կամրջակին վրայ նստեր էինք քով քովի , տեսնելով իր մտածկոտ ակնարկը որ մոլորեր էր հեռուն , հեռաւոր ծովուն կապուտութեանը մէջ , հարցուցի իրեն .

— Ո՞ւր այսպէս , Պոլի՛ս :

— Չէ՛ , Մուշ , Հայրենիք , իմ գործս ու պարտականութիւնս ա՛լ լմնցաւ . երթամ նայիմ ինչ եղաւ հօրենական օճախս , ինչ եղան կինս ու զաւակներս իմ տանտերկու տարուան թափառական կեանքիս միջոցին : Հոն օճախս ինծի կ'սպասէ . ալ ասկից ետքը աղատ հայրենիքիս մէջ՝ պիտի աշխատիմ հանգիստ ընելու և հանգստացնելու խիղճներս :

—Աղա՛տ , քեզի պէս ներու չնորհիւ , կը պատասխանեմ իրեն :

— Է՛հ , ես ինծի ինկած պարտականութեան բաժինս կատարեցի , ուրիշներ ինձմէ աւելի դժբախտ եղան . ուրիշներ բանտերու մէջ , գնտաններու խորը փտեցան ու ոչնչացան : Անոնց սիրականները ի զուր սպիտի սպասեն . բայց իմիններս վերջապէս

եթէ երբէք ողջ մնացած են հիմա, պիտի մտնան իրենց երկար տարիներու տառապանքները՝ իմ վերադարձս ողջունելով։ Առաւած ողորմի իմ ընկերներուս հոգուն որոնք ինծի հետ նոյն գործին աշխատեցան և որոնք գործին կատարումին ու երջանիկ վախճանը դիւ չտեսած՝ աչքերնին փակեցին յուսակտուր։ — Ես երջանիկ եմ։

Հիացումով մտիկ կ'ընեմ այս յեղափոխական արի դիմուածքին խօսքերը, որոնք ազգի մը հանդէպ կատարուելիք պարտականութիւններու չատ մեծ գաղափար կը պարունակեն իրենց պարզ ազդեցուածքին մէջ. լուռ եմ. գլուխս ծռած կամջակին երկաթէ բազրիքէն վար՝ ծովը կը դիտեմ մտածկոտ ու խոհուն։

Ջուրի փրփուրները մինչև երեսս կը ցայտկեն. չանաձուկերը մրցումի մէջ են՝ նաւուն արագ ընթացքին հետ. իրենց հսկայ մարմինը ջուրէն դէպ ի դուրս կ'ոստնու, կը մխուի նորէն ջուրին մէջ, և նորէն առանց յուսահատելու կ'ընթանան նաւուն հետ ժամերով, խաղար ոստումներով։

Արուսեակը վերը, խաղար արցունքոտ աչքի մը պէս մեզի կը նայի. հեռ՛ն, չատ հեռուն, փարոսի մը լոյսը փախուըտուկ կը խաղայ մեզի հետ։

Կ'երթայ հայ գործիչը իր յոգնած գլուխը հանդչեցնելու իր սիրելիներուն դիրկը, մտածելով թէ ինչ նուիրական դժուարութիւններ դէմ պիտի կանգնին իրիններուն ապրուստը ճարելու համար, ինչ որ պատճառ եղաւ իր կեանքի գնով ուրիշ չատ մը դրամատէրներուն ազատ ապրելուն, ինչ որ նորանոր ասպարէզներ բացաւ անոնց չահադիտութեանց և ոսկիի դէզերուն աւելնալուն, և ինչ վերջապէս որ ոչ ոքէ պիտի ճանչցուի և աղքատի գոյութեանը մէջ արհամարհանքի առարկայ պիտի ըլլայ, հպարտ է ու գոհ, իր պարտականութիւնը և ազգերու ազատագրումի գործին մէջ մաս մըն ալ ինք ունեցած ըլլալու գիտակցութեամբը առլցուն։

Իր մուտքն ալ ահա, դէպ ի երկիր, իր ելքին պէս անփառունակ եղաւ։

Գնաց հայ գործիչը դէպ ի Հայրենիք, աղքատ, անճանաչ, ինչպէս որ մեկներ էր անկէ տարիներ առաջ։

11 Օգոստ. 1908

Ծն. 1879, 6ես. 17, Իսկիւտար: Պէրպէրեանի եւ Կեդրոնականի աշակերտ: Բանասէր-կենսագիր, մնայուն աշխատակից «Ինւզանկիոն»ի

ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ, ԷՏԻՐՆԷԻ ԵՒ ՌՈՍՈՍԹՈՅԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան հաստատութիւնը Օսմանեան պետութեան պատմութեան հետ սերտ կապերով լծորդուած է։ Բէօթահիա՝ առաջին կեդրոնն է որուն շուրջը օսմանցիք իրենց պետութիւնը հիմնած են, հետեւաբար Օսմանեան Հայոց հոգեւոր առաջին կայանն ալ Բէօթահիա եղած է, երբ յետոյ Պրուսա եղաւ պետութեան մայրաքաղաքը, հայերը հոն ալ հաստատուեցան։ Ա.դ. միջոցներուն Օսմանեան պետութիւնը Հայոց հոգեւոր գործոց տեսչութեան համար հոգեւոր պետ մը կարգած է որուն իրաւասութիւնը կը տարածուէր պետութեան սահմաններուն մէջ գտնուող բոլոր Հայոց վրայ։ Եթէ այսպէս չէ, կարելի չափով ըլլալ մեկնել Յովակիմ եպսկ.ի թէ՛ իբր Բէօթահիայի և թէ՛ իբր Պրուսայի առաջնորդ Տիշուիլ։

Կ. Պոլսոյ գրաւումէն յետոյ, Պուրսայի Հայոց հոգեւոր գլուխն ալ Կ. Պոլիս կը բերուի և իրեն իրաւասութեան կ՛ենթարկուի բոլոր Օսմանեան Հայոց հոգեւոր տեսչութիւնը՝ «պատրիարք» տիտղոսը տրուելով իրեն, հետեւա-

ղուԹեամբ ցուցից պատրիարքին ։ Օսմ. պետութեան այն ատենուան ընդարձակութեան հետ զուգընԹաց էր նաև պատրիարքութեան իրաւասութեան շրջանակը , ամփոփուելով փոքր Ասիոյ արեւմտեան մասին մէջ՝ դուրս ձգելով այն տեղերը որ հնագոյն գաղԹականութիւններ հաստատուած և ուղղակի էջմիածինէն նուիրակներ կարգուիլ սովորական եղած էր (ինչպէս Իզմիր և.ն.)։

Երբ Օսմ. բանակներ եւրոպա անցած են , հայերը եւս հաստատուած են Լեհրնէ և այլուր , բնական է ԹէՀ այդ հայերն ալ ենԹարկուած են Հայոց կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան իրաւասութեանը ։ Այս իրողութիւնը կը հաստատէ 1466 Թուականին Ցովակիմ պատրիարքի , ամենամեծ հաւանականութեամբ, իբր Փիլիպէի եպիսկոպոս ալ յիշատակուիլը, ինչ որ որոշապէս կ'ապացուցանէ կ. Պոլսոյ պատրիարքին հոգեւոր ուղղակի իրաւասութեան ընդարձակութիւնը Ռումելիի մէջ մինչև Դանուբ ։

Այս նշանակելի պարագան կ'ապացուցուի Ամիրտոլվաթի բժշկարանին յիշատակարանովը՝ որ Թանկագին ապացոյց մը կը հայԹողԹէ իր բովանդակութեամբ ։

Այդ գիրքը պահուած է Ղալաթիոյ Ագգ. մատենադարանին մէջ , և ունի ատ յիշակարանը . «Անուն Աստուծոյ գԹածին. յայսպէս գիրս չինեցի՝ ես անպիտան և անարժան նուաստ ծառայս Աստուծոյ Ամիրտոլվաթ բժիշկ Ամասիացի ի մայրաքաղաքն ի Փիլիպպոյ , ի Թուականութեանն Հայոց ՉԺԵ (=1466) Թարգմանեցաւ պատուական բժշկարանս ի Թուականիս Հայոց ՉԺՐ (=1469) ամիս Դեկտ. ԻՉ. ի կաԹողիկոսութեան Տէր Ըգբատտկիսի և չեղէոպոսութեան Տէր Յովհաննէս որ կարդաք կամ օրինակէք ԹողԹիւն մեղաց խնդրեցէք ի Քրիստոսէ Թարգմանողի գրոցս Ամիրտոլվաթ բժշկին և Աստուած ղՀեղ յիշէ յետ միւս անգամ գալուստն. ամէն »։ Ասիկա բացորոշապէս կը հաստատէ ԹէՀ Փիլիպէ 1466էն առաջ կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան իրաւասութեան ներքև էր ։ Ինչ որ Փիլիպէի համար ճշմարտութիւն մըն էր՝ Ադրիանապոլսոյ համար ալ եւս , վասն զի աշխարհագրապէս վերջինը առաջինէն աւելի մօտ էր կ. Պոլսոյ ։

Ուրիշ շատ մը պատճառներ ալ կան Լեհրնէն , Պրուսան և նոյնիսկ Քէօթահիան կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան կապուած Համարելու , որոնցմէ ամենէն գլխաւորը կրնայ Համարուիլ մինչև ԺԹ դարու սկիզբը այդ երեք քաղաքներուն Համար ալ բնաւ առաջնորդներ յիշուած չըլլալը ։ Սակայն ասոնք ամէնը վճռական փաստ մը չեն բերեր մեզի և ենԹադրութեանց անձուկ սահմանին մէջ միայն կը սահմանափակեն մեր տեսութիւնները ։ Վաւերագիր մը հիմա ամէն ինչ կը լուսաբանէ ։ Այդ գործն է Դրիգոր Դարանաղցիի ձեռագիր ժամանակագրութեան իր գլուխը «Ցիշատակ գործոյ ետն Գրիգորի վերադարձի ի Հռոմ ի Հռոմէ և անդէն վերստին ի Հռոմ . . . ի ձեռն Պօլի»՝ վերնագրով ։ Հեղինակը ոչ միայն ժամանակակից մըն է իր պատմածներուն , այլ այդ գործերուն մէջ դերակատար մը ։ Իր վկայութեամբը նախ կարգ կ'ըլլայ փոփոխութեան ենԹարկել մինչև հիմա ընդունուած պատրիարքներու շարքին մէկ մասը , ժամանակագրական ճշգրտութեան մը ենԹարկելով զայն ։

Այսպէս 1600—1640 շրջանի Համար մինչև հիմա ընդունուած շարքը հետեւեալ փոփոխութեան կ'ենԹարկուի Դրիգոր Դարանաղցի և Արշակ վանքը պահուած ձեռագիրի մը յիշատակարանին Համաձայն ։

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱԿՆԵՐ	ԴԱՐԱՆԱՂՅԻ ՀԱՄԵՄԱՏ
1600—1601 . Յովհաննէս Խուէ կ. Պոլսեցի	1600—1601 . Յովհաննէս Խուէ
1601—1610 . Դրիգոր Կեսարացի	1601—1610 . Դրիգոր Կեսարացի
1610—1611 . Յովհաննէս Խուէ (Բ. անգամ)	1610—1611 . Յովհաննէս Խուէ (Բ. անգամ)
1611—1621 . Դրիգոր Կեսարացի (Բ. »)	1611—1612 . Դրիգոր Կեսարացի (Բ. »)
1621—1623 . Յովհաննէս Խուէ (Դ. »)	1612—1613 . Զաքարիա Վանեցի
1623—1626 . Դրիգոր Կեսարացի (Դ. »)	1613—16.. . Յովհաննէս Խուէ (Դ. »)
1626—1631 . Զաքարիա Վանեցի	16.. —1626 . Դրիգոր Կեսարացի (Դ. »)
1631—1636 . Յովհաննէս Խուէ (Դ. »)	1626—1633 . Զաքարիա Վանեցի (Բ. »)
1636—1639 . Զաքարիա Վանեցի (Բ. »)	1636—16.. . Դրիգոր Կեսարացի (Դ. »)
	16.. —1636 . Յովհաննէս Խուէ (Դ. »)
	1636—1639 . Զաքարիա Վանեցի (Դ. »)

Այս նշանակելի փոփոխութիւնը սակայն շատ երկրորդական կարեւորութիւն մը ունի հանդէպ այն յայտնութեան որով Պրուսայի, Խիրնէի և Իոաոսթղի առաջնորդութիւններուն հաստատութիւնը և ուղղակի Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան եպիսկոպոսական թեմին մասը ըլլալէ դադրիլը կը յայտնէ 1612 թուականէն սկսեալ ուր պատրիարքութիւնը երեք մասերու կը բաժնուի, Կ Պոլսոյ նախապատիւ պատրիարքութեան շուրջը Պրուսա և Խիրնէ երկրորդական առաջնորդ-պատրիարքութիւնները ծագումնառնելով։

Ահա թէ ինչպէս կը պատմուի իրողութիւնը Դարանաղցիի կողմէ.— «Եւ յետ մէկ քանի աւուրցն, որ յայսմ թուականիս ՌՄԱ. (=1612)ին և յունիսի ժեին եկն եհաս Զաքարէն ի մեծն Հռոմ, որ ի յիշմիածնայ կաթուղիկոսէն (կաթողիկոսէն) Մելքէ (1) նուիրակ էր առաքեալ միաբանել ի Հռոմայ տունս։ Նա եկեալ էր յըստամբօլս նուիրակեալ էր և ուխտի պատճառաւ գնացեալ էր ի Հռոմ, ոչ բարով այլ ի չարօք, որ շատ հերձուած չարիք սերմանեաց և բուսոյց յետոյ անտից . . . ։ Ու յորժամ եկն յըստամբօլս, նա ամենեքեան գրոհ տալով ժողովեցան ի վերայ նորա, որ ձանձրացեր էին ի կեսարացւոց (2) բռնութենէն և անիրաւ հարկապահանջութեանցն որ ի քահանայիցն։ Եւ մէկ օր զի՞նչ տեսաք, յեղակարծում ժամու բազմամբոխ քահանայիւք և ժողովրդովք և խուռ վարդապետաւն(3) ընդ նոսա, և լցաւ տունն ամբոխիւք յորում էաք . . . ։ Եւ սկսան թատպիր առնել և պատրաստութիւն կեսարացւոյն ընկելոյ յաթոռոյ պատուոյն։ Շատ ինչ խորհեցան և խօսեցան և մեք ընդ նոսա որպէս գլուխ գոամբ քարշեալ և տպա տրձակեալ ամբոխին գնացին իւրաքանչիւր ի բնակութիւնս իւրեանց։ Եւ իջեալ անտի գնացաք ի Վալաթիա և անդ կրկին հաւաքեցան Զաքէն (4) և Յովհաննէս Խուէն բազմամբոխ երիցանօք և եդին դաշինս գրովք թէ ի միաբանութիւն և միաձեանց օգնութիւն առնեմք»։ Դարանաղցին յետոյ մանրամասնօրէն կը նկարագրէ թէ Իրիգոր Կեսարացի երբ կը լսէ իրեն դէմ եղած այս խորհուրդները, ազգին մեծամեծներէն և առաջնականներէն չորս անձ կը ղրկէ Դարանաղցիին, խնդրելով որ հաշտուին և այդ խորհուրդէն ետ կենան։ Դարանաղցին կ'ընդունի կամ ընդունիլ կը ձեւացնէ այս առաջարկը և հաշտուելու

տրամադիր ըլլալը կ'իմացնէ ընկերներուն. Յետոյ կը շարունակէ. «Նա յարեաւ Զաքարէն ի նոյն տեղէն և ես յոտն կացի ի ճանապարհ շրջելով, եկն մերձեցաւ առ իս բարկութեամբ և յետս ընկրկեաց զիս ասելով, եթէ չես կամենար դուռ, թո՛ղ և գնա՛ ի քոյդ։ եթէ կամենաս դուռ կամ ոչ, մեք կու կատարեմք պենդիրս դոցա և զամենայն պատրաստութիւն տեսեալ եմք և խօսել եմք ի հետ մեծամեծաց և խոստացեր եմք զամենայն հարկն. տակաւին չէ հնար յետ դառնալոյ. և ես անճարակացեալ լուռ եղէ. Յովհաննէսն ի նորա բերան կու հայէր դինչ ասէր, վասն զի նորիկ որ նա պատուաւոր էր ի միջի մերում վասն Լջմիածնի նուիրակ լինելոյ սակին։ Զինչ երկարեմ, վասն տագտակութեան լսողացն չլինի ձանձրութիւն։ Բահանայքն, . . . բողոքեցին . . . վասն անիրաւ զրկանացն և սաստիկ անյագ լինելոյ արծաթասիրութեան և հաղիւ կարացաք հանել ի միջոյ մեծաւ ջանիւ, որ ելեալ գնաց յերկիրն իւր ի կեսարիա։ . . . Եւ գնացաք յԱստուածածին ժամն (5) և վճռոյն երէկն չերթ-մաստն բ-ժշկէն-ց յ-ոչն-ն. Զ-ց-ին ցր-ց ելե-ն, զբաղ-մելու-ր- վե-ց բն-ի-ն գ-բ-ին հին ղազ-լայ երէց-վն, և վկա-գ-էլ ե-ր-ց-նգ-ն և չեր ց-զ-ն(6) ինչ եգ-ն, և ցվէ-ննէ-ին վճռոյն Ո-ն-ն-ն բ-ց չե-գ-ց-ղ-ն (7)»։

Ահակ կը հաստատուի թէ 1612ին կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան իրաւասութեան ենթարկուած թեմը երեքի բաժնուած է։

Ա. Զաքարիա վանեցի Լջմիածնայ նուիրակին հոգեւոր իրաւասութեան ենթարկուած է կ. Պոլիսը իր շրջակայքովը։

Բ. Երիգոր Դարանաղցիի տրուած է Անատոլի առաջնորդութիւնը (Պրուսայի շրջակայք) և Իզմիթոն։

Գ. Յովհաննէս Խուլ՝ նախկին պատրիարքին տրուած է Իւսկիւտարն՝ բացի Իզմիթոսէդէն, որով կ. Պոլսոյ առաջնորդ-պատրիարքութիւնը երեք մասերու բաժնուած է և կազմուած են երկու առաջնորդութիւններ եւս։ Երիգոր Դարանաղցի՝ քիչ յետոյ շարունակելով իր ժամանակագրութիւնը կ'ըսէ թէ «Ես գացի յիմ վիճակս, և Յովհաննէսն յիւր վիճակն և Զաքարէն յըստամբօլ Թաղաք յաթոռն։ Նա կեսարացի, որ գնաց յերկիրն իւր, զի հանգիստ

---

(1) Կ'ենթրլիւ Մելչէտեքեան Գրիգոր իրիզլիին որ Գրիգոր Վարդապետ (1587-1628)ի տէն 1593ին պրուսայէն եկած է Լջմիածնայ և գնաց հոն ու Պատրիարք կ. Պոլսոյ։

(2) Գրիգոր Պատրիարք կերցին ըսել կ'ուզէ։

(3) Յովհաննես Խուլ կ. Պոլսեցի Պատրիարք։

(4) Զատրիկ և նայ որ ըստ Հ. Ասպրիկ Զատիկ, Զատեսն ալ կոչուած է երբեմն։

(5) Հանդիսաւոր Մայր-եկեղեցի է։

(6) Հանդիսաւոր ուխտիկ կ'ենթրլիւ, զի կարծես ըստ հնոյն կը գործ և տուին չեր ենթրլուած կ. Պոլսոյ Պատրիարքին։

(7) Բայց ուխտիկն, ուրկէն անհետացէն ներկայիս էքզարքն ունի էքզարքին, ինչ որ էին յետոյ կը հաստատէ։

առնոյր ի տեղին, կու գրգռէ զՍրսա կաթողիկոսն և զԱրզրումցի Մինաս վարդապետան և զքացախ Մինաս վարդապետան, . . . : Նա զսյսոնք կու միաբանէ և կու առնէ ընդ իւր, և գալով ի պայքարել ընդ մեզ և չէ ի պարտէ որ նոքա եկեալ էին »:

Յովհաննէս Խուլ կը յաջողի այդ տագնապին առաջքն առնուլ, ինչպէս կը նկարագրէ Դարանաղցին և կեսարացին՝ անյաջող իր ընկերակիցներովը ակամայ կը ստիպուի մեկնիլ Կ. Պոլիսէն «նկուն եղեալ»: Տարի մը յետոյ ուրիշ կարգադրութիւն մը եւս տեղի կ'ունենայ, ինչ որ լիովին կը բացատրէ մինչև հիմն մեթ մնացած այս կարեւոր կէտը: Դարձեալ Դարանաղցին է որ կը նկարագրէ գրելով. «Եւ Թվին ՌԿԲ (=1613) էր և Մայիսի ԻԵ յորժամ այս չետինս գործեցաւ. և եկան ամենեքեան վարդապետքն և ամենայն քահանայքն և խոֆայն (8) հաւաքեցան մեզ առ մեզ նոր թաւտիր առնել: Ասացին Զաքարիս, թէ այս անգամ դու մի՛ լինիր գլուխ, թող Յովհաննէսն լինի. Նորա չանգ է որ տեղացի է և հանդարտ մարդ. Զաքարէն այլ իւր յօժար կամքն ղայիլ եղև: Եւ գրեցին զպարաթն (պերօ) ի վերայ խուլն և ղնել ընէրուէ երէս վերայոյ(9). մէկ պարաթ և երկու չամր (ճրչոճ) հանեց խալֆային, մնհրով (պեհիւ=ինիւ) թէսքիրաթ (ինեւերթ) այլ երկու ի նասուճ փաշային որ նա էր գլուխ վէզիրն (եպարքոս) վոյեվոդն Ղալրոհէր էյ, վԱնտօլու խոշանդան Ոհուրչն Խոն Զաքարին և ղրմոճօլն, և Սէհոտ ոյ է վոյ փնվե է կոֆայն և Ռոխան՝ Յովհաննէսին:

Այդ տողերէն կը տեսնուի թէ 1613ի բաժանումը փոփոխութիւններ կը մտցնէ նախորդ կարգադրութեան մէջ, Այսպէս այս անգամ՝

Ա. Կ. Պոլիսը կը մնայ դէխաւոր պատրիարքութիւնը, իբրեն ենթակայ ունենալով բուն Պոլիսէն զատ մինչև Սըվազ՝ Փոքր Ասիան, Ղրիմը և Բէսարաբիան:

Բ. Ինտիլէն՝ իբրեն ենթակայ ունենալով Ռոտոսթօն և Խարբերդն մինչև Մալաթիա, ինչպէս կը մնակարերուի գրութեան ձեւէն և նախորդ բաժանումին հետ բաղդատելով: Այս բաժինին մէջն է նաև Ղալաթիան:

Գ. Անտիոքն՝ որ հաւանօրէն իր մէջը կը պարունակէ Պրուսան, զի նախորդ բաժանման մէջ «Անատօլուի խոշանդան» իրեն կեդրոն ունէր, ինչպէս տեսնուեցաւ, այդ քաղաքն: Այս բաժանումին մէջն էր նաև Կ. Պոլսոյ Ասիական արուարձանը՝ Սկիւտար ուր 1617ին Զաքարիա վանեցի կը շինէ Ս. Կարապետ եկեղեցին, ինչպէս կը հաստատուի(10):

---

(8) Հանօրէն Կ. Պոլսոյ պէնէն պէրեցիկ Հայը որ չէ ծառայութիւնը ստացած է Ութոմանոյ հայերուն. էր պէտն էր Ասդուածատուր խալֆա. (Ընտրյալ Օրագրը 1901, եջ 88. և Սիոն 1866)

(9) Հայ կը հասկնայ իրեւ հետեւեալ բառերը՝ պերաթ=հրովարտակ, չամր=դրոշակ. վերան հարց հրավարտակ պետք էր նախքան ծանուցանուելը, կ'երեւի որ նախքան պաշտօնական պատարիճ հին դասալայիլ երկրովմի բացատրութիւնն ալ պետք էր նախ հետ և կը նշանակէ ըստ պահանջութեան պատրաստութիւն տեսնել:

(10) Տե՛ս Ընտրյալ Օրագրը 1901, եջ 91:

Այսպէսով Կ. Պոլսոյ երեք գլխաւոր բաժանումները՝ բուն Պոլիսը, Գալաթիան և Սկիւտարը բաժանեալ պատրիարքութեան երեք կեդրոնները կը գառնային և այս կարգագրութիւնը պետական վաւերացման կ'արժանանար, ինչպէս կ'երեւի Դարանաղցիի ժամանակագրութենէն (11)։

Նոյնպէս ինքն է որ այս երեք բաժանման յարաբերութիւնները կը ճշդէ և ինչպէս կ'երեւի՝ անոնք ամէն կերպով նոյն և նման են առաջնորդներու պատրիարքներու հետ ունեցած յարաբերութեան, միայն սա տարբերութեամբ որ հինս գաւառական հոգեւոր պետերը Առաջնորդ անունը կը կրեն, մինչ այն տեղ օգնական-պատրիարք կամ պարզապէս պատրիարք անունը կրած են։ Անոնք կը ճանչնային Կ. Պոլսոյ վիճակաւորին նախապատուութիւնը որ պետական հրովարտակով միակ ճանչցուած պատրիարքն էր, մինչ միւսները եպարքոսական հրամանով կարգուած օգնականներ, թէև իրենք ալ կը գործածէին պատրիարք տիտղոսը, վասն զի Դարանաղցի իր ժամանակագրութեան ընթացքին մէջ քանի մը տեղեր իր իշխանութեան օրով պատահած դէպքերը «ի՛ ՝ն ---ռ--ն պ-ր-ի-ր---ք--ն» ըսելով կը յիշատակէ։

Այս գրութիւնը սակայն չէ շարունակուած, վասն նախ 1616ին Իբիգոր Դարանաղցի հրաժարած է կամաւորապէս և երուսաղէմ գացած է և յետոյ հաւանօրէն Իբիգոր Կեսարացի՝ յաջողած է կրկին բարձրանալ Կ. Պոլսոյ աթոռն և ջնջած է այդ պատրիարքական ընկերութիւները՝ որ էջմիածնայ կաթողիկոսներուն օծակիցներուն մէկ նմանութիւնն է, միայն թէ հոս կը սահմանափակուէր ընկերակցին իրաւունքները՝ մասնակի իրաւասութիւններ տրուելով անոր։

Սակայն երբ այս «սուտանուն» պատրիարքութեան տիտղոսը ջնջուած է, չէ վերցուած այդ քաղաքներուն մէջ Կ. Պոլսոյ գլխաւոր և նախապատիւ պատրիարքին իրաւասութեան ներքեւ յատուկ առաջնորդներ ունենալու դրութիւնը, որուն պէտքը 'զգալի եղած էր արդէն Ա. — Հայոց բազմանալովը այդ քաղաքներուն մէջ, Բ.— պատրիարքութեան սահմանը ընդարձակելով գաւառական կեդրոններու մէջ, տեղական անմիջական պէտքերը տեղւոյն վրայ տնտեսող փոխանորդներու հարկ տեսնուելով, Ասով միայն կրնայ մեկնուիլ արդէն մինչ 1617՝ Յովակիմէն յետոյ Պրուսայի որ և է առաջնորդ չյիշատակուիլը և այդ թուականէն յետոյ թէ՛ Պրուսայի, թէ՛ Ռատոմիլի և թէ՛ Լոիրնէի առաջնորդներու անընդմիջապէս յիշուած ըլլալը։

[Առաջարկուած «ՌՈՒՄԵԼԻԻ ՀԱՅՏԵՐԸ» անունով Երկին, որ 1893 ին Իզմիրնացի մրցանակի արժանացած է]։

(11) Այս ձեռագրութիւնը կը գտնուի Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ և 474 երեսէ բաղկացած է, որուն այս և միւս թղթերուն վրայ գրչագիր գրութիւնով բնագրած Գիր. Մեսրոպ վրդ. նկատելի որ այս ձեռագիրը մեզի ձեռքը անցնելէն առնուազն

Տիկին Իւսկիւտարի Ամերիկեան աղջկանց բարձրագոյն վարժարանին.

ՏՈՔ-
ՔՈՐ

ԲԱՔ-
ՐԻՔ

ՃԱՇԱԿ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՐԵՒԸ

Տեսայ վինչ անգամ մը երբ դրան առջեւէն կ'անցնէր. ու դարձեալ սալայատակին քարերը կը թնդան երբ ան երեսը տրկալէն՝ ցուպովը գետինը կը թռպէ։

Կ'ըսեն թէ առնօք, — երբ ժամանակին մանգաղը դեռ չ'էր ոսոսաբեկած գինք, — էն աղուոր մարդն էր զոր տեսած ըլ-լար չրջուն մանրալաճառը՝ քաղքին մէջ պտըտած առեն։

Բայց հիմայ կը քալէ փողոցներուն մէջ, ամէն հանդիպած բանին վրայ ձգելով նայուածք մը տխուր ու սրտաբեկ, ու իր անզօր գլուխը կը ցնցէ այնպէս մը որ կարծես ըսել ուզէ. «Անոնք մեկնա՜ծ են»։

Ֆարաքոսներու մնացորդներ կան իր չուրիներուն վրայ, և և այն անուններուը զոր կը սիրէր լսել՝ շատ տարիներէ ի վեր փորագրուած են դամբաններու վրայ։

Հանիս կ'ըսէր,— հէգ պառաւ, չատոնց մեռած է, — թէ արծուեռունգն էր ան, ու իր այտը կընմանէր վարդի մը՝ ձիւ-նին մէջ բացուած։

Բայց հիմայ իր ունչը լսարկցած է և մուչին վրայ հանգ-չած՝ անթացուպի մը պէս. կուպիկ մը կը կորցուներ իր քամակը, ու թախծագին ճաթածուխիւն մը կայ իր խնդուքին մէջ։

Գիտեմ թէ նստած տեղէս իր վրայդ սասանիլ հեգնաբանելս մեղք մըն է. սակայն և այնպէս եռանկիւն դլխարկը, տաբատը, ևայլն, այնքան արտառոց են որ...։

Ու եթէ ե՛ս ալ այնքան ապրէի րլլալու համար ծառին վրայ մնացած վերջին տերեւը, գարնան՝ թող ուրիշներ ալ իրենց կարգին խնդան այն լքուած գառամ ոսոխին վրայ որուն ես փակած եմ։

ՕԼԻՎԸՐ ՈՒԻՆՏԻԼ ՀՕԼՄՍ

☛ «ԱՌԻՏՈՒՐ»։— Սահմանագրական թուրքիոյ ազատ վաճառակա-նութեան, ճարտարարուեստին ու երկրագործութեան վրայ խօսող միակ շաբաթաթերթն որուն արտօնատէրն է ծանօթ վաճառական Մարուքէ Իբ-րահոսեան, և խմբագիրներն են Արտաշէս Գալփաքճեան և Սիմոն Զէօվէքճեան, երկուքն ալ տարիներէ ի վեր գործի կեանքն ուսումնասիրած և առեւտրա-կան գրականութեան պարապած։ Հասցէ ժամանակ օրաթերթի խմբագրա-տունը, Գափը Ալի ճատէսի։

Ա. ԱՀՄԱՀ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶՊԱՆՈՒԻ

ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԱԿԵԱՆ

ՎԵՐՑԻՇՈՒՄՆԵՐ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ «ՄԻԹԻՆԿ» ՄԸ

1896 ի սկիզբներն էր։

Հայաստան՝ որ տարիներէ ի վեր անլուր խժդժութեանց և ջարդերու թատերաբեմ էր եղած, ապրելի քան երբեք արիւնի մէջ կը լողար։ Նախճիր, աւարառութիւն, մահ և սուգ ամէն կողմ։ Հայկական ամէն գաւառ իրա-բու ետեւէ կը մարէր և կ'ինկնար։ Ասուռնի լեռներն ապաստանող հայու-ներ՝ վայրագ թշնամիին անձնատուր ըլլալէ առելի՝ նախամեծար համարեր էին գիւղացուհին Շաքէի յորդորանքով՝ ժայռերէ վար գլտորիլ, հո՛ն, ան-դունդներու մէջ պահելու համար իրենց հայութիւնն ու պատիւը։ Անդին՝ Ակնայ ջաւրերը՝ զոհերու սպասող կարասան մըն էր որ կը քշէր կը տանէր։ Միայն Զէյթուն էր որ՝ իր անառիկ դիրքին և իր կարիճներուն շնորհիւ, համբէն աշխարհի ցոյց կուտար թէ Հայը քաջերու զաւակ էր և հերոսանե-բու արիւնն ի՛նք ալ ունէր իր երակներուն մէջ, եթէ երբեք ունենար իր ձեռքին մէջ ինքնապաշտպանութեան զործիքը։

Սասունի անմոռանալի և ահաւոր ջարդը սակայն ցնցած էր եւրոպական աշխարհը, և հետզհետէ տեղի ունեցած կոտորածներն ուշի կը ճանչցուէին Հայութիւնը ջրխտանեայ ժողովուրդներուն, Ֆրանսայի մէջ ֆէֆէօներ, Անգլիոյ մէջ գրքոյներ իրարու կը յաջորդէին, Հարստահարուած ժողովուրդի մը ցաւերն ընդհանուրին կարեկցութիւնը կը շարժէին, Հայասնակ զաւառներու հիւպատոսներուն կողմէ ղրկուած տեղեկագիրներ ամէն օր կը հասնէին եւրոպական դահլիճները, Վեց Մեծ Պետութիւնները գործի վրայ էին, Պերլինի Դաշնագիրին 61 րդ յօդուածին գործադրութիւնը կը պահանջուէր, Բազքներ, պատուիրակներ կ'ուղղուէին Բ. Դուռ, և նոյն իսկ վերջնագիրնե՛ր ալ, Հայկական խնդիրը վերջնականապէս տեղծուած էր ա՛լ, Հայ յեղափոխական գործիչները տարապայման գործունէութիւն մը ունէին, Պոլիս դեռ իր նահատակները չէր ունեցած,

Դործունէութեան, գերագրգռուած, կեանքի ու մահուան այդ թուականին էր որ իրը ուսանող կը գտնուէի Անգլիա, Սքաուրը քաղաքը՝ դպրոցի մը մէջ, որուն ամէն ինչ լսելու և իմանալու դիւրութիւններ չէին պակսեր ինձ, Հայ գաւառներու մէջ չիկար դեպք մը որ իր յետին մանրամասնութեամբ նկարագրուած չըլլար Անգլ. թերթերու մէջ, Ազատական և պահպանողական բոլոր թերթերն էջե՛ր ու էջե՛ր կը նուիրէին ջարդուրելի նկարագրութեանց նախձիրներու, Ամէն օր իր հետ կը բերէր նոր ջարդերու գոյժը, Եւ արցունքը մեր աչքերէն չէր ցամքեր բնաւ, Ամէնէն յետին տղեակ իսկ գիտեր Արեւելքի մէջ անցած դարձածը, Ամէն քայլիդ լրագրավաճառներու կրպակներուն առջեւ ահագին ազդեր օրուան թերթերու պարունակութեան ամփոփումը կ'ընէին, զոհերու անհաւատալի թուանշաններ արձանագրելով, 5000 նոքի ջարգուած, 8 հազար, 20–30 հազար... և այսպէս շարունակաբար, Եւ ո՞ր տոյ՝ սիրտի գալարում մը, նուաղում մը չէր ունենար ի տես այս ահարկու թուանշաններուն, Թշնամի վհմականերու հասցէին կատաղութեան բառնդքներ առկախ կը մնային օդին մէջ և կամ շատ շատ կը փղրուէին դպրոցիս տախտակ գրասեղաններուն վրայ,

Երանի՛ կատարի շուրջիններուս, երանի՛ բոլոր անոնք որոնք Ազատ Կառավարութեան մը զաւակներն էին, Մինչ կը նորատարուէինք, կը խոշխոշուէինք, կը փղդղուէինք մեր երկրին կառավարութեան դրդումով, մինչդեռ Ալպիոնի այդ զաւակներուն իւրաքանչիւրին կեանքը թանկ էր յաչս իրենց կառավարութեան, և ամէն տեղ ապահո՛վ անոր խաղաղածուփ դրօշին տակ, Ձէ՛, խենթենալիք բան էր, տագնապալի մղձաւանջ մըն էր այս վիճակը,

* * *

Այդ միջոցներուն էր որ բանախօսութիւն մը կատարելու համար մեր քաղաքն այցելեց Պրն. Թումայեան, Թուրք բարբարոսութեան մէկ զոհը, որ իր զուխերիացի կնոջ շնորհիւ ղնդաններէն ու կախաղանէն մազապուր փախած՝ եկեր էր Եւրոպա և Անգլիոյ շատ մը քաղաքները բանախօսե՛ր իր հայրենակիցներուն կրած տառապանքներուն մասին,

Քաղքին Թաւէն Հօրին մէջ ահագին գիրքի մը սարքուեցաւ գիշեր մը, և խնգրուեցաւ մեր Տնօրէնուհիէն որ ես ալ ներկայ գտնուիմ սոյն գիրքին, իբր հոն գտնուող միակ հայը։

Բարձրաւանդակի մը վրայ՝ ուր բազմած էին քաղաքապետն՝ — իբրեւ նախագահ — և ուրիշ բանախօս անձնաւորութիւններ, տեղ տրուեցաւ նաև ինծի, իբրեւ բազմաչարչար ազգի մը յետին ներկայացուցիչը, քովս ի վեր սրատպնդող ընկերուհի ունենալով նախագահին կինը։

Երեւէք չը պիտի մոռնամ այն տեսարանը որ կը պարզուէր դէմս։ Անհաւն բազմութիւն մը զիրար խեղդելու ատեճան դիզուած լեցուցած էր հոն, ուննկնդրելու և վճռելու մարմնջալից անհամբեր։

Նախագահին քանի մը խօսքերէն վերջ, առաջ անցաւ Պրն. Թումայեան ազաւոր ու տխուր՝ ինչպէս ամէն հայ։ Խօսեցաւ, խօսեցա՛ւ անընդհրկար, ինչպէս խօսած էր ուրիշ քաղաքներու մէջ. ցուցուց մէկիկ մէկիկ այն տանջանքի գործիքներն որոնցմով զինք չարչարեր, կխտամեռ էին թողուցեր, և դեռ քանինե՛ր, քանի՛ քանի՛ ազատասրտի հայորդիներ կը չարչարուէին անդին, բռնապետութեան լուծին տակ։ Ցուցուց շղթաներ, ահագին ղանգուածով շրուշակներ, որոնցմով գետապարտեալներու վիզն ու ձեռքերը կը բանտէին, եւ որոնք աստիճանաբար կը սեղմուէին, մինչև որ շնչառութիւնը դադարէր. դեռ ինչե՛ր, ի՛նչ անխոստովանելի խժդժութիւններ...։

Ջայրոյթի, բազքի աղաղակներ սրտիս կը թնդացունէին։ Սարսափն ու արհաւիրքը համակած էր ամէնքը։ Հնա՞ր էր միթէ այդքան նախճիր, այդքան սուր ու ոճագ տարածել քաջարի քրիստոնեայ ժողովուրդի մը մէջ։ Ո՞ր սիրտ չէր արիւներ, երբ մարդ կը մտածէր այն գնդաններուն վրայ, ուր Ազատութեան սիրովը վառուած երիտասարդներ կը հիւծէին, աշխարհէ հեռու, լոյսէ զրկուած, երբ մարդ մի՛ւռք բերէր այն մատաղատի հայու հիներէն, որոնց որովայնները կը պատռտուէին, անոնց արգանդէն դուրս քաշուելու համար թեքակազմ կեանքեր, երբ մարդ միտք բերէր մանաւանդ փետուած եղունգները, մարթագործ դիակներն ու շամփրուած յօշոտուած մարմինները չարակոշտ, եղկելի հայերու։ Մինչ աշխարհ ընդարձակ էր զանոնք պարունակելու և սրեւէր բարի էր զանոնք լուսաւորելու համար . . .։

Վրէ՛ժ, վրէ՛ժ կը գոռար սմբոխը. քաղաքակիրթ ժողովուրդն էր որ այսպէս կ'ըմբոստանար վայրագութեան դէմ, անիրաւութեան դէմ, խուժարի դէմ։

Թումայեանէ վերջ խօսեցան դեռ ուրիշներ, միշտ նիւթ ունենալով հայկական կոտորածներու քաղցեցուցիչ նկարագրութիւնները, չարաչարուած ժողովուրդի մը անմիջական օգնութիւն հասցնելու անհրաժեշտութիւնը։ Ի վերջոյ ոտք ելաւ նախագահն, ու սկսաւ կարդալ գիրքին որոշումներն որոնք պիտի ուղարկուէին կառավարութեան, և խնդրեց ներկաներէն, որպէս զի ի նշան հաւանութեան իրենց ձեռքը վեր բարձրացունեն, եթէ կը փափաքին։

Ու երբ ամէն մէկ որոշումի՝ ժողովուրդին հաւանութիւնը կը հարցուէր, անպատմելի յուզումով կը տեսնէի թէ անգլիացի այդ խուռն սմբոխը, փոխանակ ձեռքը վեր առնելու, երկու ձեռքերը մէկտեղ խանդագին վե՛ր կը

փարձրացուներ , և ակնյայտնի էր թէ սրտանց , շա՛տ սրտանց կը փափաքէին ամէնքն ալ որ բարոյական ազդեցութենէ մը զատ՝ իրենց կառավարութիւնը նիւթապէս ալ միջամտեր եւ հայ ժողովուրդին ճակատագիրը բարւոքեր , ևլն. ևլն. ։

Եւ ամէն անգամ որ դէմ ուժգին բողոքներու կատաղօրէն դէպի ձեղուն արձագուիլը կը տեսնէի , իմ դեռատի երեւակայութիւնս կը կարծէր որ այդ բազուխները մեզի օգնութեան կը կարկառուէին , քաշելու՝ վե՛ր հանելու զմեզ արեան լիճերու մէջէ . . . ։

Օրեր , ամիսներ անցան , դրդիռ դրդիռէ յաջորդեց , ամէնէն յետին քաղաքն ալ իր բողոքի ձայնը հասցուց կառավարութեան ։ Պօլիսի ահարկու ջարդն ալ տեղի ունեցաւ . մայրաքաղաքն ալ արիւնով ներկուեցաւ ։ Մեբուռնին կ'ըսէր , — քաղաքական ասպարէզէն վերջնապէս քաշուած պատկառելի ազատականը , — հակառակ իր դողդողացող սրունքներուն , բեմ ելաւ , և իր տհաւոր ու պաղտելի ձայնը հնչեցուց հայերու ազատագրութիւնի նպաստ ։ Լոնտոն իր պատմական մեծադղորդ դիրքին ունեցաւ Հայաստ-Բարքի մէջ , ամէն տեղ հայուն ցաւը պատմուեցաւ , հայկական դէպքերու վրայ խօսուեցաւ , հանգանակութիւններ իրարու յաջորդեցին , Ուէսթմինսթրի դուքսին միջոցաւ մեծամեծ գումարներ ղրկուեցան աւերակ գաւառներ , Լոնտոնի մէջ «Հում»ը բացուեցան՝ փախստական հայեր պատսպարելու համար . ապնուական տիկիններ յոգնեցան , տքնեցան՝ գրամ , հագուստ ղրկելու մերկերու և նօթիներու ։ Եղա՛ն , դեռ շա՛տ բաներ եղան . սակայն Ազատութեան բաղձալի Աստղը դեռ չէ՛ր փայլփլար հայ հորիզոնին վրայ . . . ։

Դիւանագիտութիւնը , այդ անզգայ , անսի՛րտ Դիւանագիտութիւնը կը դանդաղէր միշտ ։ Ամէն օր սիրտի անձկութեան տրոփումներով կը հետեւէինք քաղաքական լուրերուն ։ Վեց Մեծ Տէրութիւնները չէին համաձայնած ։ Իւուխա իր տարբեր նկատումներն ունէր և որ ի կարգին , ու մինչ Վեց Պետութիւնները իրարու մէջ համաձայնիլ կը ճգնէին , անգին Թուրք Կառավարութիւնն այս անհամաձայնութենէն օգտուելով հայերը բնաջինջ ընելու իր մեայլ քաղաքականութիւնը կը շարունակէր անվիգով ։ Ու երբ օր մըն ալ իբր թէ համաձայնութեան մը յանգած՝ այդ Վեց Մեծ Պետութիւնները վերջնագիր մը կ'ուղարկեն Բ. Դուռ , ապին կրէտէի խնգիր մը կ'ելլէր , հելլենական պատերազմը կը ծագէր և հայկական հրատապ խնդիրը կը պաղէր ու կը մնար հա՛ն ուր որ էր , մինչ մենք յիմարական անհամբերութիւններ , ընդվզումներ կ'ունենայինք այս ձգձգումներէն և մեր եղբայրներուն կրած անվերջ կեղեքումներէն ։ Եւ այսպէս տարիներ , մահասարսո՛ւռ տարիներ . . . ։

Երբ վերջապէս Բռնակալութեան շղթաները խորտակուեցան և Ցուլիսի գեղեցիկ երկինքով մը Ազատութեան ձայնը գոռաց համազգային այս շքեղ քաղքին մէջ , ուրախութեան արբշռանքը պարգեւելով ամէնուս , կը յիշեմ հիմայ այն սև օրերն , ուսանողի արցունքոտ գիշերս , կը յիշեմ այն ջլապինդ բազուկները՝ որ դիմիններու մէջ այնքան սրտեռանդն կը կարկառուէին մեզի և որոնք կարկած ձեացին եւրոպական դիւանագիտութեան առջև . մինչ ո՛ւր Ազատութիւնը կուգար մեզ Օսմանցի չքնաղ հերոսներու՝ Նիազիի և

Լինվէրի, վերհոգի ժէօն Թիւրքերու և Հայ Յեղափոխականներու ձեռքով բիւր բիւրաւոր Թուրք և Հայ Նահատակներու արեան գետերուն վրայէն երեքածուփ . . . :

Պատմութեան վճիռը կատարուած էր։ Ազատութիւնը չի մուրացինք եւրոպայէն, հապա գնեցինք մեր նահատակներուն արիւնով։

Քնարերգակ Հայ բանաստեղծին խօսքը կը յիշեմ նորէն, որ սարսռալի գամբանականն է վկայուած Ֆ-Լըրդէի մը։

Գնա՛ զրուցել հայկազարմից մեծ ոգւոց
Թէ կա՛ն այսեղ ազատ ու ֆոյ դեռ հայեր,
Որ իբիւր պատերազմաց թէպէտ խոց՝
Մէջ ամպրոպաց ի ժայռ կանգուն են կեցեր:

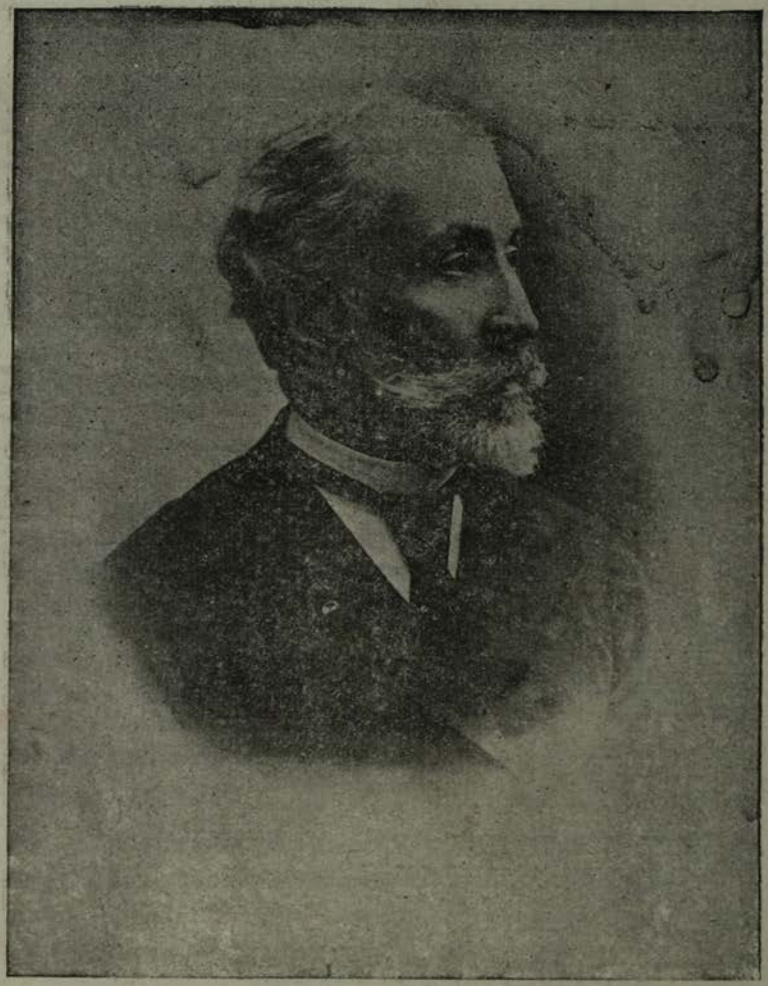
Ուրեմն իբր մեր արդար իրաւունքը, վայելե՛նք այս Ազատութիւնը բոլոր սիրտով, բոլոր հոգիով, քով քովի, եղբայրաբար, և միշտ դէպ յառա՛ջ քալենք այն ուղիէն որ այնքան լուսաւոր պարզուեցաւ մեր առաջ, և արժանի ընենք ինքզինքնիս այդ ճամբան հարթող նահատակներուն յաջորդներն ըլլալու ի հարկին։

9 Օգոստոս 1908

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱՔՆԵՐ

- Տ-ն-ր -ղ-ի՛ ե, --րիւնը գ՛ ր-ր-ոբր։
- Ահն լ-գ-լ ի-ն մը ի-յ։
- Շ-ր վ-լ-ղը լ--ր չի հ-ն-ի։
- Մ-- ի-ի-յ, ի-ր ի----յ։
- Խ-րը ի- ե-ն-ե էր ե-ը-ը։
- Մ-ր-ր ի-յ՝ վ-ր-ր ե, ս-ր-ր ի-յ՝ յ-ր-ր ե։
- Գ-ե-ի- ի--ո--՝ ե-ի-ի եր, ի-ւե-՝ ւ-վ-լ եր։
- Ի-ւ---ն լ--ր-ը ե-յ --ո--, ե-ր-ի-ն -ւ-ը ր--ր- ի՛-ի-յ։
- Ա-ր-ե-ն վ-ի-յ-ղը չի ս-ն-ր -ն-ո--։
- Կ-ճ-ւ-ի- ե-ր-ի- ի-յ-ե, ե-յ-ւ-ի- --ւ-ի-։
- Տ-ր-ո-ր-ի՛-ղ-ո- «ր-ո՛-ր»-ն ի-ն --ր-վ-ր։
- Շ-ր գ՛ ե-վ-ր ե-ը, յ-ր-ի-ն ւ-ն-յ-ի-ր ե-ո-ի-ն։
- Բ-ն ր-ր-ի- ե-ի---, հ-յ ր-ր-ի- հ-ո---։
- Գ-ե-լ-վ ի-ը ֆ-ւ-վ-ե-ն, ւ-ր-ր-ե-վ ի---ր-ն։
- Ա-ե-ր-յ ս-ֆ---ն-ի- լ-- ե ե-ր-յ--ի ի-ն-ը։
- Կ-ն-ե ս-ր-ր--ն ֆ---ն ե-ւ ի՛-ւ-ւ-ւ։
- Մ-ւ-՛-ի, ե-ի- ի-ո-ե՛, ւ-ր -ի-ե՛։
- Կ---ֆ, ե-՛ւ ի՛-ր-ս՛. ե-ր-լ, ր-՛-ն ւ-ե։

ԻՇԽԱՆ ԳԱԼԻՏՅՈՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ
Հեղինակ Քրանսահայ երկասեռ հոյակապ բառգիրքի մը (պատրաստուող) եւ թարգմանիչ «Տելեմաք»ի եւ Լամարթինի «Խաշնակք»ի:
Մեռ. Մարիզ 1906:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՅՈՒԼԻ ԵՐԳԵՐ

Հմայքի ո՛ր օրը այդ մղեխխկով արեգուցիր հոգիս ու ինձ
Չո՛ւ ցաւին օրը այն ցաւին երբ մաումիս սառուռով դեղեցուն

ու կուրծս հեծկլտանքի անուժ ճգի եկայ ինչո՞ւ այդ ևայուածովը ինծի ևայեցար . . . :

Ա.ևսպահելի գիևովութիևով մը հոգիս լեցուցիր եւ անկից իվեր աւելի քան ու յիշատակիդ մէջեն կը տեսնամ. գերութեան ևեզ ծառայը շրթունքս չորցուց ու վայրկեաններ եղան որ ուզեցի ու ձեռքիդ ծանրութիւնը զգալ, ծունկս հատար խոնխոն գլուխս մխիչեւ գետին :

Տեսնգամի արիւնս գլուխ խոովեց ու գիշերները աչերս քաց մնացին . եւ աւսոեելու հատար ցաւս, այն ծանր բուրմունքներուն տեսչացի որոնք գլխի պտոյտ կուտան, անոնք որ վերջապես կը փնացնեն մշուշի պես բանձր բունի մը մէջ . . . : Ես քարի բուրմունքներուն դիմեցի ծանր եւ դառն որ հոգւոյդ մէջ կը սաւառնին խոշոր եւ դանդաղ թռչունի մը պես :

Ա.հատապէս ես դիմեցի դառն եւ բունաւոր բուրմունքներուն ու չսեցի տխուր երգերը մեռելպաղի որոնք սիրտս միշտ ցին, որոնց ունկնդրութիւնը գլուխս կարծես անհուրեան հրաւիրեց ու ցաւը հոգւոյս մէջ անեցաւ մոլեգին խենդութեան մը պես . . . :

Ա.ճնդութեան օրերուս մէջ ձեր յիշատակդ դառն բուրմունքը եղաւ որ գլուխս բունաւորեց եւ ձայնդ ցաւի գաղարումներուն անվերջանալի բրթոունը տուաւ հոգւոյս :

Կռանիդի պես կարծր եւ անողոք հպարտութիւնս բարձրացաւ իմ եւ ձեր մէջդ . ինչո՞ւ սակայն հոգիս բանտարկուած գոնի պես կուլայ . . . եւ ինչո՞ւ երեսին մոռցուած եւ հրդեհուած աւերակի մը պես սրտիս մէջ՝ այրուցք մը կ'զգամ . . . ինչո՞ւ ձեր ստմիդ ջերմը կը բարձրանայ մինչեւ այսերս, մինչեւ ճակատս եւ ինչո՞ւ երբ ձեր անունդ կը լսեմ՝ լեզուս ծանրացած կ'զգամ բերնիս մէջ :

Ինքզինքս սխտորեցի ինքնի եւ յոռետեան ու առանձնութեան մէջ սիրտս արիւնեցաւ . ցաւերուն ամենեն դառնը ինծի բաժին ունեցայ, որովհետեւ յոյսերուս ճերմակ ճամբուն վրայ բոլոր ակնհանած խիզախ ծաղիկներս չորցան ու երկնքին բոլոր ծիածաններդ պղինցան :

Ա.նկարելի ոգորումներեն յաղթուած գլուխս հանգչեցնել ուզե-

ցի բարձին ու անիկա կարծր բունեցաւ ինծի ժայռի պես... ծառաւած շրթունքս բաժակին մօտեցուցի, բայց ամենեկի չինչ ջուրն ալ բոյնի պես դառն եկաւ ինծի, որովհետեւ տառապանքը հոգւոյս մէջ էր...:

Դիշերներուն զովութեանը ու լռութեանը յուսացի, բայց անոնց անդորրութիւնը խռովեցիր դու յաճախանիդով:

Յաւը, անկարելիր ու դաժան, դիմ առ դիմ եկաւ ինծի ու մերձեց նոյն իսկ պատուանիին խուսափուկ ժպիտովը առնոել զիս...: Անիկա ատեց իմ ցնծութիւններս ու իր մուրովը յաւեց հոգւոյս մէջեն բոլոր ուրուագծուած երազները:

Ինծի ըսիր. «Անուանիի զարունը, րող դու սիրտդ ծաղկի ծառերուն հետ եւ յոյսը աւետ հոգիդ ուրախացնէ.» ինծի ըսիր. «Եկո՛ւր արեւին տակ. րող տխրութենէ յոգնած մարմինդ զաղջ եւ բարեբար յոգանիին մէջ տաքնայ եւ շրթունքներուդ վրայեն ջնջուին զանգատը եւ դառնութիւնը»:

Սակայն յաւիտենական սուգը փակեց աչքերս արեւին եւ ականջներս չուզեցին լսել հաշտութեան եւ գուրգուրանքի հրաւէրներդ:

Զի՞ մի որ զարնան սիրտ յաչորդ ձմեռը եւ դեռ չը ծաղկած ծաղիկները դատապարտուած են բառնալու...:

Ինչպէ՞ս երգել երբ լացը չը դադրիր ուրիս մէջ եւ խնդալը անծանօթ է հեծկլտանքի ընդունակ կուրծքիս:

Ինչո՞ւ սիրտս արթցնել՝ յոյսով...: Գարունը սիրտ բողբոջի, սիրտ ծաղկի եւ բառնալի բազմաթիւ անգամներ. ես միեւնոյն սիրտ մնամ յուսահատութենանս հետ, որովհետեւ սիրելիիս հաւատքերն իսկ բունաւորուած են զանոնք կորնցնելու մտածումովը...:

Ծն. 1850 Դեկ. 4, Իսկիւտար։ 1866ի շրջանաւարտ ձեմարանի. դասընկեր Պետրոս Դուրեանի. դպրոցականութեանը Քարգմանած է ձէն Կռէյ եւ Մաքպէթ տ ամներն եւ ուրիշ տասնեակ մը Քաւերախաղեր, (Վարդովեանի եւ Պէնլեանի խումբերուն համար), մասնակցութեամբ իր դասընկերներուն՝ Տիգր. Ադամեանի, Պ. Դուրեանի եւ Վարդան Լուիֆեանի։ 1879ին, Ամէնէ Լրֆօռի «La Guerre d'Orient» եւ ուրիշ հեղինակի մը «Russes et Turcs» անուն գործերուն իւրմէ մի յօդուածը Քարգմանութիւնը տուած է՝ Պաւմուրիւն Արեւելեան Պաւերազմին մասիագրութեամբ, որուն Ա. Հասուն ու Բ.ին ալ 1/3ը միայն տպագրուած են, Նախածեռնութեամբ Ազեքս. Մոմճեանի։ — 1871 —

ԽԱՉԻԿ ՈՒՂՈՒՐԻԿԵԱՆ

72, անտառաց քննիչ Իւրավէնիկեան կուսակալութեան մէջ։ — Բառագրական (lexicographique) եւ լեզուաբանական (linguistique) ուսումնասիրութիւններով պարապող լեզուագէտ (polyglotte) — բանասէր (philologue). նաեւ քաջ բնապատում (naturaliste)։ Ունի բառագննական եւ սուղգաբանական զանազան յօդուածներ՝ հրատարակուած Ճեր-բէ-Ճէ եւ այլ պօլսահայ Քերթերու մէջ։ Աշխատակցութեան կարեւորագոյն բաժին մը ունեցած է Ս. Գաբամաճեանի հայերէն պատկ. բառգիրքին պատրաստութեան մէջ, շատ մը գիտական բառերու ճշդումին եւ համայնագիտական ծանօթութեանց խմբագրութեան համար։ — Իզմիրեանց գրական յանձնաժողովէն քննիչ կարգուած է՝ ներկայացուած ծեռագիր երկասիրութեանց։ Քսան տարիէ ի վեր կը շարունակէ կերպարանել երկարաշունչ աշխատասիրութիւն մը որ սուտար տեղագրական մըն է Թրքահայոց առաջնորդական վիճակներուն վրայ։ — Ուսուցչական ասպարէզէն շատոնց քաշուած, ներկայիս մէջ նուիրուած է բանասիրական հետազօտութիւններու, եւ անդուլ աննշան կ'ապրի Իսկիւտարի իր առանձնոցը, դարասկզբիկ ճգնաւորի մը պէս։

ԵՒ Ա. ԿԱՐԱՆՈՑ ԹԷ ԵՒ Ա. ԿԱՐՄՊԱՆՈՑ

Արդի հայերէն լեզուի և քերականութեան վերաբերմամբ յընթացս 1907 տարւոյն վիճաբանութեան ներքեւ անկեալ (*) խնդրոց մէջ էր նաեւ գիտել թէ գրութեանս վերնագրին մէջ ցուցեալ ձեւոց ո՛րն է ուղիղն և ի՛նչ է բուն առուգաբանութիւնն և նշանակութիւնն։ Զարմանալին ա՛յն եղաւ յայնժամ որ այս առանձինն հարցի մէջ այն կողմն որ իրաւունք ունէր [Թէոդիկ՝] իր պարտեալ երևեցաւ և արդէն մերկացեալ բացացուցեալ ճշմարտութիւնն միւսանգամ սքողեցաւ։ Հարկ է ուրեմն կրկին պայծառատեսիլ կացուցանել զայն։

Արդարեւ հայ լեզուի հնացեալ բառգրոց մէջ եռակըմպանոց ձեւով է որ բառն յերեւան գայ և մինչեւ իսկ Առձեռն Բառգիրքն նոյն ձեւն արձանագրած է, որով երբեմն այնպէս իմն ըմբռնեալ էր թէ եռակ բառէն և յարմատոյ ըմպել բային կազմեալ է, որպէս թէ նշանակէր «երիք նստարանով (տեղ՝ ուտելու խմելու)» (Առձեռն Բառգիրք)։ Բայց սխալ է այս։ Նորայրեան բառգիրքն է որ առած է ուղիղ ձեւն Հանդէպ Triclinium բառի, «Ճաշարան նախնի հռովմայեցւոց՝ ուր էին երիք ակումբք կամ անկողինք յորս բազմէին կամ ընկողմանէին երիք երիք կոչնականք. եռակմբանոց. տրիկլին. *եռընկողմանոց». աստ անտարակոյս ճաշարանի բառիս պէտք է իմանալ «սեղանատուն» salle à manger, որպէս փառանկիարէն բառգիրք գրեթէ առ հասարակ ունին ի մեկնութեան triclinium ի։ Դոկտոր K. E. Georges ի գերմաներենէ ի լատիներէն Բառգիրքն (Լայպցիգ, 1870)ի բառն Speisesaal դրած է նաեւ «triclinium (der mit drei Speisesopha's versehene Speisesaal der Römer)», այսինքն՝ հայկաբուիթի երիք բազմոցօք (sopha) զարդարեալ ճաշասենեակ Հռովմայեցւոց։ Այլ բաց ի սեղանատունց, ո՛ր և իցէ սենեակ կամ յարկ յորում երիք բազմոցք կամ ակումբք կային՝ triclinium էր առ Հռովմայեցիս։ Այդօրինակ հռովմէական սենեկաց նմանութիւնն է որ պահեալ է, ըստ մեզ, կաստանդնուպոլսի հին տանց մէջ եւ ցա՛րդ իսկ։ Բիւզանդիոնի այն նշանաւոր հնու-

(*) «Արեւելք», գրախօսական (Թէոդիկ-Հրանտ Ասատուր)։

Թիւնն որ այժմ Թէֆիրաեայ կոչի՝ անաւասիկ եռակմբանոց մի էր, եռակմբանոց Անաստասեայ, Tricline d'Anastase, Ἀναστασικὸν τρίκλινον· *կայր նաեւ խոնարհագոյն մօտ ի ծովն* (Ա.յվանսէրայ) *Դանուբիոսի եռակմբանոցն· Մեծ պալատան չրջապատին մէջ էր Ոսկի եռակմբանոցն*, Chrysotriclinium, *ուր երբեմն պահեալ էին Բրիստոսի չարչարանաց գործիքներն կամ մասունք* (Հանդերձ, *եղէգն, սպունգ, գեղարդն*. Chrysotriclinium *անունն փառակիարէն Թարգմանեալ կայ ուրեք* appartements d'or. «*ոսկիազարդ յարկք կամ օթեւանք*»·

Հայերէն ակումբ բառն ըստ բառագրոց ունի, իբր գործական՝ «ժողով, ընկերութիւն» եւ «սեղան» նշանակութիւնքն և իբր ածական՝ «բոլորեալ»· բայց ակումբ պարտէր ցոյց տանել մանաւանդ «բազմոց»՝ զի արդէն կայ դարձեալ յառաջագրոց ակումբ մաշկեայ, «մորթի, մորթեղէն ներքանոց կամ Նստարան», և *զի ակումբ իմաստիւ և ձայնիւ մերձենայ յատիներէն* accubitum *բառի· Փառնկիարէն լեզուի համար* Bescherelle*ի յօրինած ընդարձակ Բառգիրքն* (Nouveau Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue française, Paris, 1887) *ունի այդ* Accubitum *բառն և ի հանդիպոյ*, Lit sur lequel les Romains se couchaient pour prendre leurs repas, «*Անկողին յորոյ վերայ Հռովմայեցիք ընկողմանէին առ ի ճաշել*»· *Նոյն բառգիրքն ունի նաեւ փառնկիարէն ձեւով* ACCUBITOIRE, *և ի հանդիպոյ*, Salle à manger contenant trois lits, sur chacun desquels pouvaient se placer trois convives, «*Սեղանատուն երիք անկողնով (բազմականօք), որոց մէն միոյն վրայ կարէին զետեղիլ երիք բազմականակից*»· *Ուսաի* accubitoire *բառն Թարգմանելի է «*ակմբանոց» և նշանակէ նոյն ինչ ընդ* triclinium *ի*· *կայ դարձեալ նոյն բառագրոց մէջ* AUCUBE.. (et. lat., *ad*, a; *cubare*, être couché). Partie d'une tente où l'on couchait, *այն է՝* «Aucube. *իգական գոյական*. (*լատին ստուգաբանութիւն* ad., *առ*. cubare, *ընկողմանիլ լինիլ*)· *վրանի (այն) մասն ուր մարդ ընկողմանէր*»· *Ա.ռ Հռովմայեցիս սովորութիւն էր բազմոցի վրայ ընկողմանիլ* (accumbere, accubare) *առ ի ճաշել*· *Նոյն իսկ Ջրիդրիխ Միւլլէր լեզուաբան գիտացն է որ հայերէն ակումբ բառի համեմատած է լատիներէն* cubo, cumbo, *և յունարէն*

κυφὸς, «կոր, սապատուղն» և κύπτω, «կորանալ»։ Արդ cubo, cumbo նշանակէն «ընկղմանիմ»։ Մեր կարծեօք ակումբ բառն հին հայերէն խոսեալ լեզուի մէջ փոխառութիւն է ի բարբառոյ հռոմեական արշաւողաց «բալմոց, բազմիք» և «բազմական» իմաստիւ, ուստի ածանցեալ պարտէն լինել «սեղան» և «ժողով» առմունքն, և իբր ածական՝ «բոլորեալ» առումն, ուստի նաեւ ակումբիլ բայն և ակումբ առնուղ, ակումբ կապել, ակումբ կապիլ առարկայքն՝ իբր «բոլորիլ, ժողովիլ» և ակումբանողն կամ ակումբանոցն բարդութիւնն իբր «ժողովեալ յակումբ»։

Եռակրկնութեանց պնակ ձևին հանգուցանակն է բազմակրկնութեանց՝ նմանապէս պնակ ձևն, զոր տայ Առաքեանն, «չաո նատարանով անղան», և զոր նմանապէս հարկ է ուղղել ի բազմակրթանոց, ի բանբեր բազում և ակումբանոց։ Սոյն բարդութեան գոյութիւնն վերըստին տայ առաջելոցս հատատասութիւնն իսկ է, զի կարելի չէ պնդել թէ իցէ յայն մուտ դրծեալ բազմակ ածական ինչ նշանակութեամբ «չաո»։ քանի որ այդ՝ գոյութիւն չունի, թէպէտ և կայ ի հայումս բազմակ դոյական, որ է անչուշտ փոխառութիւն բուս Հիւրկմանայ յերանեանց, ուստի և ասորերենի մէջ վազմեխա, համապատշաճեցուցեալ յունարէն լի՛ւխնոսի, «կանթեղ, ճրագ, (lampe)», որպէս ունի և Առաքեանն *բազմակ ի համար, «ճրագ, մոմ» և երկրորդ՝ «ճրագարան»։

Զիք տարակոյս ապա ուրեմն, ըստ մեզ՝ որպէս և ըստ նոյսրեան Բառագրոց, թէ ընդ հնդրոյ եղեալ բարդութիւնն եւս յօդեալ է ի բառիցս եռ եւ ակումբ՝ եւ ոչ թէ ընկեղ բայի արմատով։

ԽԱՉԻԿ ՈՒՂՈՒՐԻԿԵԱՆ

Սկուտար, 11 Մարտ 1908

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԾՈՒԻԿՆԵՐ

Քաղաքականութիւնը կը նմանի առակին Սիփնքսին. կը գիշատէ ամէն անոնք որոնք չեն բացատրեր իր առեղծուածները։

Քաղաքական մարմինները դիւանագիտական հարցեր կը ծեծեն անդադար, և ուրիշ բան չեն ըներ բայց եթէ զարմանալ յանձնարարել։

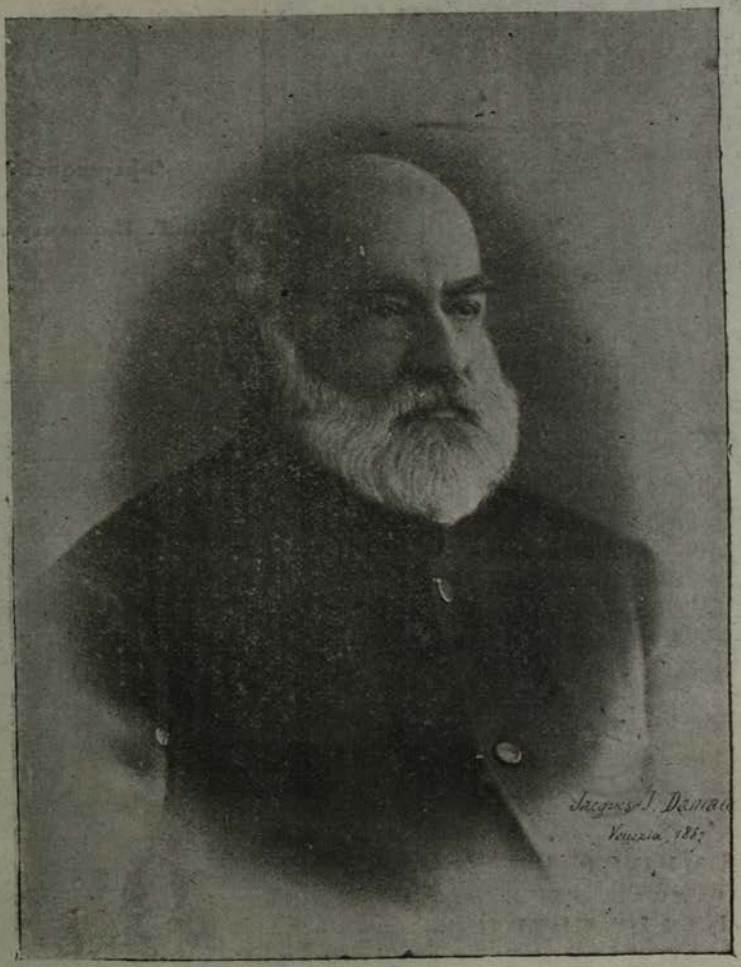
Վա՛յ անոնց որոնք բան գործ ըրած են շարժըլել ազգի մը հիմքը։

Աշխարհի մէջ կը յաճի Քեթեւաքայլ նախանձ մը որ խօսակցութեա՛մբ կ'ապրի միայն։ Բամբասանք կը կոչուի ան։

Ինքնաստեղծ բացատրութիւննե՛րն են որ կրնան յաջորդ սերունդներուս տանիլ գրագէտ մը։

† Հ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ՊՈՍՉՈՆԻ

Պատմահմուտ բանասէր վենետիկի Ուխտին: Հեղինակ "Տառգիրք Ծրուխտից եւ Պիտութեանց., պատկերազարդ հայակապ հատոր ցպիտարանին (Ճրնս.—հայ.):

☛ (Լ՚ 70) Բոց ի Ձրուտան տորտոխեմ կարդալ Բոց յՈւրանոս տորտոխեմ

Դիւցազուհիք

Օսմ. Ազատութեան

Ֆուատ Եւ

Էնվէր Պէյերը

ԵՐԳ - ԵՐԳՈՑ

[Նշխարատիպ Թուրքիան է ու էդ «Նշխ-Նշխոց»ը կ'ուզէր տյեղափոխի Ասլանապրնար Դիցանոյշին ։]

Ահա ծիպիծակի ես, ո՛վ իմ սիրասիրտ, ահա ծիպիծակի ես։

Քանի սլսիդէդ, լուսալիք ճերմակ, քո չռանդուր գարնադարձիկ լոյսերուն տակ ես, — ոսկիէն ներդաշնակ երեսցիկ սանդ անտես ճիրմով սլաքիլ սլաքուկներուն ։

Նշխարին հրեշտակ ներսէն լեռնէ յիներուն նմանողակ գիծիդ, ո՛վ իմ սիրասիրտս, ու երինդ է վեր, ոսկեղէն է վեր իջ ու սուրս ես Մարգարէներուն հրաշալի ծալքին մէջ ։

Քանի ծլատիդ ծոնգրուն է վեհ խոհերուս ես, ծերոյդ Փրլաթարձակուն յաղագիդ ։

Քանի անուշ բոցորյոյ Խաչուդ հանճարեղ արտասանիդ հըն է հոգիս։

Քանի սլասուելդ Իրիկուդ երգեհոնին տակին անվերջալոյսին տխուր անուն ։ Երբոր լռիլդիդ ջանամ, ինձի անուշ ներսիդս հրեշտակներն են ու ոտ նստարանին հագիներէդ իջ ներսիդ ։

Քանի լուրիդդ լսելու ծոյն սանդին ես ու տասներկուքոյր իրալ ներսուդ։ Ա՛խ բերնո՛վէդ հարբուր ես տասծախուդ հրաբեհ ջիս ։

Լիալուծ տալ Երկնակարին վերէն ու լո՛ռը ես, ու ոսկիէն խոսափոդ Աչքերուդ երանելիքո՛ն է գիրքս։ Երբոր խօսիս, հրճանակով իջ նստարիմ։

Քանի հագիդդ սրբալին ճոճանդերուդը յիներուն են։ Քանի՛ հիանալի գերդ, վարերդ ո՛րքանչ տրտիդ ես ու նանրո՛վ սրբասակ իր տիպին ներքեւ ։

Քանի պարանոցիդ՝ հարթատրուտ սրտակուդ հանճարո՛ր լեռներն են ընդունող պյուլուսող թուրքեր ու Հայեր ։

Քանի սլաքերդ ինչ՝ յանդուգն քաղաքին ի պահպանութիւն գերեզմանոցին. իւ գոռ՝ հանգստատուր քարեր վարագոյներուն ու բերանագրերուն։

Քանի սրտիկներդ կիներուն ընդրի երես ոգեղէնուդ են՝ որոնց լուսրիերնէդ գիտի ֆայտոնէն հանգիստ ոգրել ուզել քարեր ծարերուդը ։

Քանի յիներդ Արտաքինին ներկին երես նեղուդն են, ու ոսկիէն քաղաքներդ՝ Հանապարհներուն նշանին երես ջիներդ ջրափեր ։ Կարելի՛ ջանալ որ հիանա՛նք հարքերուն Հայաքիներդ ջրերին ։

Քանի արշալոյսդ՝ լեռիդ ծոլատն է Աբգարներուն Հիշատակին, ու ոսկիէն պարտդ՝ ֆիներով լիացած քարերու քո՛ր որ ես նմանի ջեր գիտի պարտեն քարո՛վ քաղհանները շնորհներուն որ Տունն ։

Քանի արհանդներդ ուխտագալ գիտներ են՝ իրանալուի, Պարսի՛ և Արքայական գիտի վերջ Հերոսներ։ Պատմի՛ր ոսկեղէն խորան, քաղաքացիներդ ապրելուդ պարտականին, հայերդ ոսկեղէն քարերուն ։

Քանի յորդերդ —հարո՛վ բերանի,— խոշորագրին ճառագայթներուն ինքրնո՛ւն ես, ու ոսկիէն լուսիդ Աստղերուն հաճելին ինձ ես ։ Անոր ձեզին, ոսկիէն ոգրերդ նոսրի ներսիդ են նմանին ։ Ապրանքդ ոսկեղէն պատմական ։ Անոր ձեզին, ոսկիէն ոգրերդ նոսրի ներսիդ են նմանին ։ Ապրանքդ ոսկեղէն պատմական ։ . . .

*

Քանի ոգի ծոլիդ ես ու որ սրբասիրտ ոսկերակիդ քաղաքներ ։ Ինչպես լուսը ճառագայթներ ձեզ, ոգիդ՝ երբ գոռ

—ակբ—ժնեբ— ի—լբ ժ—լ—ի վբ—յ, «Օ—մ. Մ՛ե—ք—ե՛ն Ե Յ—ո—լ—ի՛—ք—ե՛ն Փ—ֆ—ժ» ն Ե Հ—յ Յ—լ—ֆ—ե—ի—ե՛ն—ե—ը ը—ը—ի—ե՛ն, ո—ֆ—ը—ե՛ն —յ—ժ ֆ—ա—լ—ե—ը ֆ—ո—ի՛ ը—ը—ը—լ—ե—ը ։ Ի՛ ֆ—ա—լ—վ—ը—ը— հ—ի՛—յ հ—ճ—յ—ֆ—վ Ն—ը—ֆ—ն հ—վ—ն—ի—ե—ը ժ—ի՛՝ ֆ—ո—լ—ի՛ ք—ֆ—ի—ե—ը ք—ը—ը—ն—ե—ը՛—ե՛ն —ը—ի—ե— ե ։

Փ—ի—ի՛ —ն—ն—ֆ—ը Ե—վ—յ—ե՛ ֆ—ե— —ը—ա—ե՛ն —— ֆ—յ—լ—ի՛—ի՛ ֆ—ե— —հ—ը—ը ե, Ա—ը հ—ո—ը ի՛ ֆ—ա—լ—վ—ը—ը— ի—ը —ը—ի—ե ա—ի—ե՛ն—ը—ը ——ի—ը ֆ—ը—ի՛, Զ՛—ֆ—ա—լ—ի՛, ե—ֆ—ե—ի՛—ը ֆ—ի—ե՛ —ի—ը, ֆ—ի—ե՛ —ի—ը —ն—ն—լ ե ։

Ա՛—ը—ֆ—ն —ի—ը , —՛վ ի՛ հ—ը— ֆ—յ—ը , —ի—ը— —ի—ը ֆ—ա—լ—ի՛—ի՛ ն—յ—ն—ն—ֆ—ա—վ—ը ։ Փ—ի—ի՛ —ի—ը—ը ֆ—ն—ն—ք—ա—յ ֆ—ի—ի—ն —ի—ը—լ, ե—ը—ի—ի՛ ֆ—ը—ա—ն—ի—ը —ի—ը—լ —ն—ն—լ ե ։

Շ՛—ֆ—ի—ի—ը ի—ը ֆ—ա—լ—ի—ի՛ ա—լ ե ֆ—ն—ն—ի—ը ի—ը ֆ—ի—ա—ի՛—ն ֆ—ի—ն , —՛վ ֆ—ի—հ—ը—ա—լ յ—ա—լ—ֆ—ը—ի ։

*

Ո՛վ Ե—ը—ֆ—ֆ—յ հ—ը—ի—ի—ը , ի՛ —ֆ—ը—հ—ֆ— —ի— ե, ք—յ—յ —վ—ը ։ Զ՛° ֆ—ֆ—ի—ը , Ի—ն—ա—լ—ա—ի—ն —ը—ի՛—ն ի—ը —ը վ—ի՛—ֆ—ը ի—ն—ֆ—ը—յ ։

Գ՛—ը—ֆ—ն ը—ա—ի՛ վ—ի՛—ֆ—ը ֆ—ն—ա—ի—ը—ն , ք—յ—յ վ—ի՛—ֆ—ը ֆ—ն—ա—ի—ը—ը ը—ը—ֆ—վ—ֆ—ն ի—ը—ի , վ—ն ա—ի—ե —ն—վ ը—ի՛—ի—ը—ի—ը— —ֆ—հ—ֆ—ն—ն ի—ը ։ —ն ի—ի—ե ա—ը—ի՛ ը—ի—ի—ի—ը—ն—ֆ—ն—ն—ն ի—ը ։

Ո՛վ —վ—ը—ի—ը—ն —վ—ը—ը , վ՛—ֆ—ը—ի—ի՛ Ա—ֆ— Ծ՛—վ —ն—ֆ—ը , Տ—ը—վ—ի—ն—ն—ի՛ —ի—ը—ի—ի՛ ֆ—ն— , հ—ն—վ—ե Ե—ը—ն—ի— , վ՛—ն , Ա—ի , Ա—ֆ—ը—ի—ֆ—ֆ— , Մ—ի—ը , Ա—ի—ի—ն , Տ—ը—ֆ—ի՛ , հ—յ—ը—ի—ի—ը—ն—ն—ի՛—ի—ը—ի—ը—ն—ն—ի՛—ն ֆ—ն—ն—ի—ը—ի—ի՛ —ի—ի—ի—

Ել՜ը, ինչ՛ եղէր սէրս։ վերջ. Ել՜ը, ուրա՜ն եղէր քալելու։ վերջ. Հիմ՜ի մահս ըլլա՛, հիմ՜ի մըթնա՜մ։

*

Ե՞ւ ուր դնամ՞, քայց իմ սէրս մըն ե, գնալ տալին սէր՛վէր ուր քա՜ր ե։

Ահա՛ իմ սէրս ոտքերէն չոքած ե, գոռալ ուր կ՛ուզե. «Ո՛վ թա՜ղէք, դառնալ քա՛յ ինձի. դառնալ հեզը գիտէ լա՜ռ, գիտէ հարթիմ, և՛ ո՛վ գիտէ կարելին անել»։

«Դառնալ քա՛յ ինձի, Աբգա՜րիկն, եգիպտա՜ցիկն — Ա՛ր բերեր իմ հետս. դառնալ ճախրելո՛վ գիտէ լեցուելիմ, Ա՜ետոց երկի՛ր գիտէ ընիմ գիրկ։»

*

Դառնալը քա՛յ են հիմ հարց, ո՛վ չի գոյութիւնն գալտակը։ Բերով քարի՛ն ե՜ երեր, վա՛ր գիր գառնալ — հոգիդ գիտէ՛ր ու գալ՜ֆարա՜ն։

Կը գիտնո՞ գինէը սէրելի ծաղկեփա՜ռ, ե անկիւն, ձմեռնային, տաղնէ՛ գինէը խաղ ելո՜ւ, ինչ՛ եղէր սէրս։ վերջ. եղո՜ւ, ուրա՜ն եղէր բալելու։ վերջ. հիմ՜ի մահս ըլլա՛, հիմ՜ի մըթնա՜մ։

*

Ե՞ւ ուր դնամ՞, քայց իմ սէրս մըն ե, գնալ տալին սէր՛վէր ուր քա՜ր ե։

Ահա՛ իմ սէրս ոտքերէն չոքած ե, գոռալ ուր կ՛ուզե. «Ո՛վ թա՜ղէք, դառնալ քա՛յ ինձի. դառնալ հեզը գիտէ լա՜ռ, գիտէ հարթիմ, և՛ ո՛վ գիտէ կարելին անել»։

«Դառնալ քա՛յ ինձի, Աբգա՜րիկն, եգիպտա՜ցիկն — Ա՛ր բերեր իմ հետս. դառնալ ճախրելո՛վ գիտէ լեցուելիմ, Ա՜ետոց երկի՛ր գիտէ ընիմ գիրկ։»

*

Դառնալը քա՛յ են հիմ հարց, ո՛վ չի գոյութիւնն գալտակը։ Բերով քարի՛ն ե՜ երեր, վա՛ր գիր գառնալ — հոգիդ գիտէ՛ր ու գալ՜ֆարա՜ն։

Կը գիտնո՞ գինէը սէրելի ծաղկեփա՜ռ, ե անկիւն, ձմեռնային, տաղնէ՛ գինէը խաղ

*

Ահա՛ այգին ե Ալպրուքն իմ Գիշերային, իմ անքնա՜ն հրճուանս, ո՛վ Տիեզերքի մարդիկ՜ն, ե՜ անոր իմ անիլ իմն ե։

Օրերը տան գիրկ — երկնի իրարու՜յն, Ինչ՜ պես գերե, երեք գեղեցկուհի գիշերային գիրերով ալ գովեց։ Ալեհրհռոմ գիրերով գիրեկ։ «Ո՞վ ե անիլ — ըսին — ու արևելյան գեր ես նայի, ու լուսինի գեր ծիգիների, արեւ գեր մա՜ռ ու արջելիներ ջրերը գեր հոգ՜ին ե»։ Լուծի և հաղորդութիւնը ծաղոց, գրվեցի։

Ինչ՜ սերը հոգի ե մահուան գեր և բայլո՜ Մուսեի մարդիկն գեր։ Նոր խոհի ծերերը իրավ գիրե՛ն մարեր։ Թեռնի՛ անբիծ, ով Խոլոր՜ն Ալեռնի, հրճվանները վոյ ընդ գ՛ը բուլերե, և անուլի վալեր լե՛լ գոռ երերները իրօր իմ ծոլվորե՜ր։ . . .

5 Օգոստոս. 1908

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱՔՆԵՐ

- Գայլը գոռնը չի ինոր անոր։
- Ախտաբեր հիւրը է՜ւլ վոյ իշնոր։
- Մեր եղբ ե ր՛ չէ՜ալ ալօ՜ իշ բնոյ։
- Պլպիլ խոհանոցը ձեռ գոռն իշ չինե։
- Լեռը է՜ւվ՛ գուլոը ինծիր, ձուիշ է՜ւվ՛ ցոր՜ալ ինծիր։
- Հոգ, նորթ խոզ. ձիր, է՜ւիր՛ ունիծ։
- Ո՜վ իմ դու ե, նէոեմ նե ոգոգլ։
- Փոգը վե՛ր ան, է՜լ լոնը կ՛իմանայ։
- Ո՜լի գոռնը է՜ոեռ գոռնին բան իշ ոգոգայ։

Ա.ՉԱ.Տ ՀԱ.ՅԵՐՈՒՆ

Փոթորկալից ծովուն վրայէն ոչ սակաւ նաւաբեկումներէ վերջ հասանք եթէ ոչ խաղաղութեան՝ գոնէ Ազատութեան նաւահանգիստը։ Ոտք կոխեցինք ցամաքին վրայ. եզերք մը կապելով մակոյկը, որով, իբր խլեակով մը. մաղապուր ազատեցինք մեր հոգիները։

Հիմա ցամաքին վրայ ենք, ազա՛տ ենք, Թէեւ ոչ խաղաղ։ Ի՞նչ ընենք մակոյկը. խորտակե՞նք անոր սարիքը՝ իբր անպէտ առարկայ մը։ Այդ մակոյկը կը զուշակէք Թէ մեր ազգային աւանդութեանց, ազգային արժանապատուութեան, ազգային կրօնքին, մէկ խօսքով մեր պատմական ինքնութեան մեծ-րանոցն է։

Մի՛ խորտակէք, ուշիմ եղիք. ո՞վ գիտէ, ցամաքին վրայ պողՔկացող տարօրինակ փոթորիկ մը գուցէ պարտաւորէ մեզ խուժելու անծկաւ դէպ ի ծովեզերք, մեր մակոյկին մէջ նետուելու համար . . .։

. . . Ու եթէ հոն չգտնենք զայն, մեր Քշնամին անխնայ ծովը պիտի Քափէ մեզ, եւ երկչոտները —որոնք շատ են Քուով. — պիտի փութան ապաստանիլ Քշնամիին ծոցը, իբրեւ գթութիւն անորմէ ստանալով իր աւանդութիւնները. իր լեզուն, իր կրօնքը, իր ... հստւածը։

Ինծ կը Քուի Թէ ուրթան միտք պահենք այս ճշմարտութիւնը, այնքան լաւ կ'ըլլայ մեր ապագային համար՝ իբրեւ ինքնուրոյն ազգ, իր սեփական զօրեղութեամբ եւ ինքնապահպանութեան գիտակցութեամբ, որ պետական գոյութենէ մը շատ աւելի կ'արժէ Թէ խաղաղ եւ Թէ աղետալի շրջաններու մէջ։

Մակոյկը պահպանեցէք եւ պիտի չզղջաք, Ազատ Հայեր։

ԵՐ. ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Խմբագրապետ "Մանզումէի Էմճիեաբ,, հայաբերքի.

Կ. Պոլիս, 19 Նոյ. 1908

Եր. Տ. Անդրէասեան

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱՆՑՔԸ

- Կ-ՐՒԼ Ի-ՐՒԼ՝ ԼԻՑ Ի'ԶԼԼ-Յ, ՀԲ-----Ն Ի'ԵՐՒ-Յ՝ ՓԵՒ Ի'ԶԼԼ-Յ։
- Ո-ՒՒՒ Ր--, ԴՔՀ -ՐՒ-Ն ԼԶ Ր--ՔՆԵ։
- Հ-ՂԸ ՕՐՀՆ-Ն, Մ-ՐՔՆ -ՆԻՔ-Ն։
- Ծ---- Ն-ՎՒՆ-Ւ, ՂԻՎ-Ի Ի-Ի-ՒՒ։
- Ա--ՐԲ ԵՐԻ--Լ-ՐՒՒ, Ե-Ր- ԼԶ Յ--Ի։
- Ի---Ն -- Մ-Մ ԵՒՒ-Ւ Ք-Դ-Ր---Ն, Ն--Ր -- Ն-Մ ԵՂ-ՆՒ-Ւ Ք-ՂԵՔ---Ն։
- ՄԵՆ ԼԻ-Ը Դ'Ն -Լ Լ--Ւ --ՆԻ.

Մուշի Առաքելոց Վանքի Առաջնորդ եւ Երիմեան Իմաստասիրաց «Վոյաժ Արօն. ընթերցասէրի։

ԲԱԲԳԷՆ ՎՐԴՊ.

ՏԱՐՕՆ

(ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ՄՏՔԻՍ ԽՄՐՔԵՐԷՆ)

Հայ կեանքին՝ պատմական ամէնէն ճոխ ու ամէնէն խիտ մէկ գրուածքն է Տարօն, Հայ Ապարապետութեան առիւծներուն օրրանը, արիւնո՜տ ու խրո՜խտ։

Մուշ պիտի երթայ՝ առաջնորդական պաշտօնով, և Մամիկոնեանց Տունը կը պատկերացնար մտքիս առջեւ առաջուընէ, մանաւանդ Բուզանդարանին շուայլ նկարագրութիւններով, ինչե՛ր պիտի տեսնէի և ի՛նչպէս . . . . — Վասն զի Սասուն գեռ կը սասանէր իր արիւնաներկ պատմուճանին տակ բզբզ-

տուած , և Մշոյ Դաշտին հեծեծանքները արդէն մշուշներով ամպուտած էին ժեր երեւակայութիւնը հեռուէն և հեռուներէն ։

Խաղտեաց սարերը կորեցինք ։ Կոփի բարձունքներուն վրայ սկսած էի ծծել Հայ երկրին օդը և մօտիլ Հայ ժանգաւին ։ Բռնակալական անցքով՝ ոտք դրած էի Բարձր Հայքի հողերուն վրայ ։ բայց Կարին իր բոլոր պատմութեամբ կարծես կ'անճրկեր զիս հետաքրքրել ։ ։ ։ ա՛յնքան բաւն էր Տարօնի հրապոյրը ։ դուք ըսէք հրապոյրը Մշոյ պանծալի աշխարհին ։

1899 ի աշնան հիանալի մէկ իրիկնադէմին , Բարքէի կողերէն կը սահէինք դէպի վար ։ Ինծի համար բոլորովին նոր , բոլորովին իրական համայնապատկերի մը դէմը կը սաստկանար կուրծքիս արագը ։ բոլոր էութեամբս յուզուած էի ։ ամէն բան նոր էր չորս դիս ։ Յուզուած էութիւնս ուշադրութիւն կարուած էր ։ դիւցազն լեռներէն , կայտառ բլուրներէն և ոստերէն , զմրուխտ արօտներէն , ադամանդաշող ակերէն , գոյն գոյն և բոյր բոյր ծաղիկներէն , թարմ ալօրաներէն ու կենսաւէտ մթնոլորտէն չէի ուզեր բան մը կորնցընել ։

Իննակնեան միաձոյլ ու յորդ աղբիւրին վրայ հասած էի , երբ Ս . Կարապետի կարմիր կարմիր կամթողիկէները յանկարծ աչքիս ցցուեցան եւ Անդովկայ երկնաբերձ զանգուածները , որ Սասունը իրենց ծոցը կը սեղմեն , պատկառանքով համակեցին զիս դիմացէն ։ Մշոյ Դաշտը , վիթխարի ձուագիծ մը , կապուտակ շամանդաղներու շղարշին տակ փռուած , խորունկ լռութիւն մը կ'երկնէր կարծես , եւ Արածանին անփոյթ արծաթէ լայն հոսանք մը կը հոսեցընէր դէպ ի Դրգուռ , խեղդելու համար իր հորձքը Ողականի ոտքերուն տակ ։ Դաշտին մէջ նետուած կլորութիւններ՝ կ'ըզդայի թէ գիւղերու կեանքը կը մեռչին ։ Ա՛յս համատարած նորութիւնը հրճուանքով կը խենդեցընէր զիս , փոխուած էի բոլորովին ։ Ա՛ւաջ՝ պատմութեան Տարօնը պատկերացած էր մտքիս մէջ , հիմա՝ իրական Տարօնը կուգար կ'եղծէր երեւակայական անիր տեղագրութիւնը և իր ոտգոյգ վեհութեամբ կր գրաւէր գանկիս կեդրոնը ։

Բնաշխարհին հնութիւններն ու նորութիւնները հետզհետէ մօտէն տեսայ ։ — Տեսայ Ս . Կարապետը ։ Պատմութիւնն ու աւանդութիւնը զիրար կը խաչատեն ու կը խածատեն անոր անցեալին մէջ ։ Մոբսէսատուր Ս . Կարապետի խարխլած շինուածքներու ետին ու խորերը կը փնտռես հայ հեթանոսական նշմարներ , և զրոյցներու պարապութիւնը պատրանքի ցանցերու մէջ կը պաշարէ հետաքրքրութիւնդ ։ Եւ շուտով կ'ուզես անդրադառնալ լուսաւորչի յաղթական հետքերուն , որոնց վրայ հիմնուած է Ս . Կարապետի գոյութիւնը՝ իր աւանդական ու պատմական իրաւունքով ։ Ա՛ւանգօրէն Մամիկոնեանց գամբարան է Ս . Կարապետ ։ Եկեղեցւոյն սալարկուած յատակը գերեզմանն է Տարօնի քաջերուն և Տիկիններուն ։ Սրբապղծութեան մտածումը խղճատանջ կ'ընէ քեզ՝ երբ անդրադառնաս որ աւանդութիւնը ոտքերուդ տակ գրած է թանկագին նշխարներ ։ Ուժգին և երագ սարսուռներ քալեցին ջիղերուս մէջէն՝ երբ Հանդիսական Հոգեհանգիստով մը օրհնեցի Վարդաններու տոհմին յիշատակը խնկաւէտ կամարներու տակ ։

Տեսայ Աշտիշատը՝ իր Մատենավանքով ։ Ոսկեծղի եւ զգաստն Անահիտի

և գեղանոյշ Աստղիկի մեհեաններէն ու վահագնի սենեակներէն . . . հետքեր մը կ'ուզես ընդնշմարել, Ունայնութի՛ւն, Բայց հո՞ն՝ Տարօնի Մայր եկեղեցւոյն աւեր պատերուն չոր ցցուածքները ըսին, Թէ հնութի՛ւն մի՛ փնտռեր հոս. քանդիչ ձեռքեր իրենց գործին վերջ տուած չեն դեռ . . .

Ա՛հ . Աշտիշատը, իր Մայր եկեղեցիով, իր կաթողիկոսարանով, իր կալուածներով, իր անպատառ հարստութիւններով, որոնք Հայոց Մարդպետը դէպ ի ցուցին, որմերու աննշան բեկոր մըն է հիմայ, որոնց ներքը տորոն կը լուանին կանքի ու փառքի այդ աւեր ամայութեան վրայ կը հսկէ, քիչ մը անդին, պզտիկ մատրան մը մէջ, Մեծ-Կաթողիկոսը, Ս–ո–ւ Հ–յր–պետը Մեծ-Կաթողիկոսէն առաջ՝ մեծ մարդը, հայ մարդը՝ մեծ հայրապետէն առաջ, մեծ նուիրումը ինքնին, որ Ս . Մեսրոպի հետ հայու ալֆաթագրութեան հոգիները ոսկեզօծեց՝ գիրով եւ գրականութեամբ :

Աշտիշատ երթալ և չանգրադառնալ հոն Դ. դարու հայ կեանքի փառաւոր հանգրուանին լո՛յծ չքեղութիւններուն, որոնցմէ հիմակ լերկ ու մերկ բնավայրը միայն կ'երդնու իր գրեթէ անփոփոխ դղեակեան վրայ : Որովհետև Հայոց Դրախտի կանաչ գեղեցկութիւնը, ինչպէս նաև Մշոյ աշխարհին բոլոր անտառներն ու շամբերը ամայացած են, ցնդած են, վրդանէսի , Մեծն Ներսէսի , Մեծն Սահակի քալած վայրերն են ասոնք . Հո՛ն է որ Պապեր ու փառանձեռներ հայ արքունիքի շուայտութիւնները երգեցին , քամեցին . Հո՛ն է որ ճերմակահի Մուշեղներու , Վարդաններու, Մանուէլներու , Վաչէներու, Վահաններու և Վարդերու սպարապետական ու ասպետական ճախրանքը, հզո՛ր ու փառաւո՛ր , շամփրեցին Սասանեանց գոռոզութիւնները , որոնք Տիգրոնի Դուռը կը վարազանային :

Տեսայ Ս. Յովհաննէսը , արծիւի բոյնը , որ բարձրէն կը տիրէ բովանդակ Տարօնի վրայ , Ո՛ւնչ աւանգներ ու զրոյցներ կը սաւառնին հոն : Հայ հեթանոսութիւնը խրոխտացեր է այդ բարձունքներուն վրայ և խնարհեր է Լուսաւորչի շունչին տակ : Սասնոյ լեռներու մէկ կողմը ագուցուած գոհար մըն է Արծուի վանքը , իսլամներու Մեծն Ալիին ասպնջական և վանատուր վանքը , որուն հմայիչ դիրքը առիւծներ ֆկ'արթնցընէ ներսդ . կ'ըզգաս Բարձրին ներգործութիւնը : Ս. Յովհաննէսի ոտքերուն առջև , Դըզըլ–Աղաճի վերև , կարմրեցաւ , կ'ըսուի , Կարինէն , պարկեշտ ու անմերձենալի Հայուհին կամ Մշուհին , իր ութժամեայ գետրիկին հետ , լանկթիմաբեան պղծահոս արշաւանքներու բծկանքին մէջ չպղտիկնալու համար :

Տեսայ Առաքելոց կամ Թարգմանչաց վանքը . Սասնոյ կողքին վրայ երկրորդ գոհար մը , Ոսկեդարու Մեծ-Դարձի գործիչներուն Դամբարանը , անշուք ու վանգուած շինուածքով . բայց Թանկագին աւանդներով լեցուն և հակայ խաչքարերով խօսուն և Մխոյին Դարու Սասնոյ յուշքերով Թրթռուն : Առաքելոց Վանքը Հայ Թանգարանն է , չքնաղ Մուսէոնը Հայ երկրին : Եկեղեցին հին Ճարտարապետութեան գեղեցիկ մէկ նմոյշն է . և ներքին դուռը , եբեհոսացած ընկուզենի մը , իր ներքաքանդակ պատկերներով , կը կարծուի , կը համդրէ «Վարդանանց Պատերազմ»ին պատմութիւնը : Վանքին մօտիկն է Իշխանաց ագրիւրը և ձորտուանէլի գերեզմանը . վերջապէս հոն՝ Յովսաբի և

Միքրինկատարի բոլորտիքը՝ Սահնոյ քաջեր, Սահնոյ ծառեր, իրենց Սերոբներով ու Անդրանիկներով՝ փաթթուած պատուի և վստահութեան զրահներուն, Սասուն և Ազատութիւն՝ նշնանիշ եղած՝ կը ծաւալին անկից, Մշոյ Թիկունքէն։ Ա՛հ, դժբախտ եմ սակայն, վասն զի բանտը կապկպեց զիս ու արգիլեց համբուրելէ և ծծելէ այդ երկնաբերձ սրծուերը։ Ս. Աղբերիկէն միայն հպեցայ անմատչելի սարին, Ս. Աղբերիկն՝ որ դեռ նո՛ր արատաւորուած էր քաջ վարդապետի մը(*) սպանումով. սև՛ արատ։

Տեսայ Մշոյ Դաշտը. հոյ մշակին տունն ու օջախ. ամէնքն ալ աւերուած ու աւարուած ճախրութիւններու անիւրջ պատմութիւններով հեծեծուն։ Տեսայ ու վշտագնեցայ։ Առաջին տեսածս ծրար մըն էր արիւնլուայ. բուռ մը գարիի համար սպաննուած գեղի պահապանի մը լսթերուն ծրարը, զոր տարաբախտ այրին կարծես նուէր կը բերէր ինծի առաջին անգամ՝ Առաջնորդարանի դուռը՝ իր փոքրիկին հետ գրկած։

Տեսայ քաղքցին (Մշեցին) ու գաւառցին (Սասունցին). այր ու կին, հոյ գէմքի գեղեցիկ տիպարներ. մանաւանդ գաւառցին, սև աչք, սեւ յօնք, թաւամազ կորովի կուրծք, արծուային քիթ, սպիտակ խոյրը ակռայ, ընդհանրապէս միջին հասակ, կաշմբուռն կազմուածք, թեթեւաշարժ, մտացի, աշխոյժ, քաջ, արիւն մը տաք, բայց անշուշտ բռնի խառնուկուած։

Տեսայ այդ բոլորը՝ թշուառութեան այդ երկրին մէջ, եւ թշուառութիւններու մէջ իսկ սրացած ու սրտմտած ուշիմութիւնը նշմարեցի մատղաշ տարօնցիներուն վրայ. եւ սա՛ մտածումը շղթաց մտքիս մէջ՝ թէ այս երկիրը կրնար հանել իր ծոցէն Առհակ մը, Մեսրոպ մը, թէ այս երկրին, վարդաններու եւ վահաններու այս երկրի՛ն անկ էր անուցանել իր մէջ հայ ազատագրութեան մեծ շարժումին հերոսները... մինչեւ հիմայ։

Դրնալը, 11 Նոյեմ. 1908

(*) Վ-ն-ս-յ Վ-ր-ր Վ-ր-գ-ե-ե։

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱՒՆԵՐ

- Զեր տ-ր-ե-ր ե՞ր, տ-ր-ր-ր ը-ե՞ր։
- Ո-ր՞-, գ-ո-ն ե-. ը-ն-ր՞-, ը-ն ե-։
- Ո-գ-ղը ի-ր-ր-, ւյվ-գ-ղը գ-ը-ե-ը ի-ի-ր-։
- Գ-ր-ը ե-ն-ր ւշշ-ր՝ ո-ի-ի ն-գ-ր-ի գ-ն-ե-վ։
- Ոչ ըշշ-յ գ-ր-գ-ը-ե-ր-ը, ն-՛ ի-ո-ր-յ, ն-՛ ի՛-ր-ն-յ։
- Ո-ր-ի-ի՛ ո-ւ-ը ե-ւ-ի ը-ո- ւ-ի գ-ր-ր։
- Ան-՛ ե-ե-ի-ը, ա-ն-՛ գ-ե-ի-ը։

Ծնած է Բալու, 28 Փետր. 1878ին, բուն անուամբ՝ Մարտիրոս Տէրոյեան. 13 տարեկանին, դեռ աշակերտ Միացեալ Ընկերութեան Բալուի դպրոցին՝ կ'անդամակցի Ծննդավայրին յեղափոխական կազմակերպութեանը. 1894ին կ'ուղեւորի Հայաստանի քանի մը գաւառները, Հայուն կեղեքումներն այբո՛վը տեսնելու, եւ, հոգեւին փարած իր մտադրած Սուրբ Գործին՝ նետուելու դէպ ի ժամանակակից արկածներու սահանքին մէջ. Ու երբ Կովկաս կ'անցնի 1896ին՝ բոլորով սրտիւ կը նուիրուի՝ Տաճկահայուն ու Ռիւրտին կեանքը Կովկասահայուն ճանչցունելու գործին, ճառերով ու յօդուածներով, Իր ընդունակ միտքին շնորհիւ, քիչ ատենի մէջ կ'ուսնի Ռուսերէն լեզուն, եւ 1897ին կ'այցելէ Անիի աւերակները, Շիրակ, Էջմիածին, Սեւան, ու Մոսկուայի եւ Բեսարապուրկի վրայով կը ճամբորդէ Ֆինլանտիա, Շուէտ-Նորվեկիա, Տանի-

ՀՄԱՅԵԱԿ
(Մ. Տ.

ԱՐԱՄԵԱՆՑ
ՇՈՒՏ)

մարքա, Անգլիա եւ ուրիշ երկիրներ. Արտասահմանի մէջ մեծ հոգ կը տանի իր մտաւորական զարգացումին. կ'ուսումնասիրէ զանազան ազգերու ընկերային, քաղաքական ու կրթ. կեանքը, կը հետեւի արեւմտ. գրականութեան. Ծանօթութիւն կը հաստատէ կարգ մը հայ եւ օտարազգի գործիչներու հետ եւ ապարի մը եզր կը վերադառնայ Բեսարապուրկ, ուր հրատարակուող Աբո- հանդէսի խմբագրութիւնը կ'ստանձնէ, խմբագրապետութեամբ Սիմէոն Գուլամիրեանցի, ցետոյ կ'անցնի Հարաւային Ռուսիա՝ ուր 50,000ի չափ տաճկահայ հին

եւ նոր գաղթականներ բնակութիւն էին հաստատած , or օրի կորսնցնելով իրենց ցեղային նկարագիրն ու դիմելով դէպ ի այլասերում. — Մայրենի լեզուն արհամարհուած , ազգային ոգին մարած , խառնակեցութենէ՝ հայ ընտանիքին դարաւոր պահպանուած , հոգեւորականութիւնն ապիկար եւ գայթակղելի ընթացքով ... , Առաքելանց ամբողջ մափով կ'սկսի գործի , Տգիտութիւն կոչուած Աշխարհին դէմ կռուելու համար : Անափսոյի մէջ կը բանայ «Շուտեան Ուսումնարան»ն ու պատրաստ աւելի կիսանքի մարզարան մը կ'ըլլայ այդ ատենի աղածրի մանկութեան համար : Տեսնելով որ միայն տղոց կրթութիւնը բաւական չէ հանրային վէրքը բուժելու համար , կը կազմակերպէ հայրենաշունչ Աստերական ներկայացումներ եւ ինքն իսկ հեղինակելով կարգ մը շինիչ Աստերախաղեր , տիպական կեանքի ծնունդ եւ յոյն կողմերը ծաղկող , կը հիմնէ նաեւ ժողովրդական լսարաններ եւ 2 Մեր Օբէ-ն եւ Իվէ-ն անուններով՝ որոնց մէջ, զանազան ծածկանուններու տակ երեւցող աւիւնոս յօդուածները յաճախ կ'արտագրուէին արտասահմանի մամուլէն : Հմայեակ զանոնք կը հրատարակէր բոլորովին գոչնչի Ռուս կառավարութենէն . Եէեւ գտնուեցան դաւաճաններ , —նոյն իսկ հայ շնորհունակ մը ,— որոնք մատնեցին այդ գաղտնիքը հայակեր ոստիկանութեան : Յետոյ կ'սկսի Պոմակցիլ այլեւայլ Մերձերու (Մշակ , Արշալոյս , Լումայ , Բազմավէպ , Պոյրար , Ասպագայ , Վերածնութիւն , Հոսանք , Աշխատանք , Երիտասարդ Հայաստան , Հնչակ ,) զանազան ծածկանուններով , մի՛շտ ժողովուրդի ցաւերուն եւ հրատապ աժմէութեանց շուրջը դառնալով . — Հեղինակն է «Քիւրս Պէկ» , «Աւտար» , «Անաստուածները» , «Մերձեցում» , «Դաս» , «Սեւ հարսնիք» , «Բոդերը Տաճկա-Հայաստանի մէջ» , «Հնչակ» , «Հերոսուհիներ» , «Դէպ ի Ազատութիւն» ողբերգութիւն 3 արար (Բիւզանդիոնի մէջ հրատարակուելու վրայ) եւլն. ազգ. պատմական-վիպական երկասիրութեանց, եւ Յարմանիչը՝ «Կորչին Սօցիալ Տէմօքրաթները» , «Ի՞նչ է Հայրենիքը» , «Դիւղական ուսուցչի ծայնը» , «Փախստականը» եւն. գործերուն ,— 1907ին Աւտոհանց Ռուս կառավարութենէն կ'արտօնուի Դ-բէ-ն օրաթերթը հրատարակելու . շատ չանցած՝ ոստիկանութենէն իբր յեղափոխական հետապնդուելով՝ կը հարկադրուի հրաժեշտ տալու Ռուս սահմաններուն , յարգունիս գրաւուելով իր ճոխ մատենադարանն ու գոյքերը՝ —Նոյն տարին, Սեպտեմբերէն սկսելով, արտասահմանի հայ լրագրութիւնը (մասնաւորապէս Հնչ. կուս. օրականներն իրենց էջերը կը զարդարեն նկարագրութեամբ այն «մինիկ»ներուն եւ հրապարակային ժողովներուն որոնք յաճախակի տեղի կ'ունենային Պուլկարիա , եւ որոնց մէջ Աւտոհանց խանդավառ համակրութիւնը շահած է պուլկարահայ գաղութին՝ իր պերճախօս ատենաբանութիւններով : — Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն քիչ վերջը , Հմայեակ Պօլիս կուգար եւ իր հրապարակախօսութիւններով ինքզինքը կը ծանօթացունէր Պօլսահայուն , երեսփոխան ընտրուեցաւ Ազգ. ժողովի , Կէտիկ Բաշայի Քաղէն , ինչպէս նաեւ անդամ՝ Գաղթականաց Ցանձնաժողովի :

Մեր մասնաւոր շնորհակալիքը կը յայտնենք ծանօթ հայ արուեստագէտին՝ զինկօկոռաք Մ. Իւթիւճեան էֆ.ի , որ այնքան ազնիւ գտնուեցաւ Տաթեցոյցիս բազմաթիւ էյիշները պատրաստելու գործին մէջ :

ՆԻԿՈՂՈՍ ԹԱՇՃԵԱՆ

Ն. Ա. Թաշճեան

[ԵՐԱԺՇՏԱՊԵՏ - ՉԱՑՆԱԳՐԱԳԷՏ]

Անմոռանալի և յարգուած տեղ մը կոչուած է գրաւելու արդարև հայ եկեղ. Երաժշտութեան վարպետներու ցանցառ շարքին մէջ՝ Ն. Թաշճեանի անունն, իր անստգիտ արժանիքովն ու Ս. Եկեղեցիին մատուցած իր թանկագին ծառայութիւններովը։ Անէն դպիր ակնածանքով պարտի յիշել զինք, և անոր երկասիրութիւններուն մէջ խորասուզուած՝ թող վերահաստատ ըլլայ հայեցի ճշմարիտ մեր ժամերգութեանց, զգուշանալու համար եկեղ. սրբազան երաժշտութիւնիս աղճատելէ քմածին ու պիտակ երգեցողութիւններով։

Թաշճեանի կենսագրութիւնը կատարած են ժամանակին՝ արմաչական մը և Ս. Անգեղեայ։ Իր կեանքին ու գործունէութեան կարկառուն գիծերը՝ զոր ստորև կը դնենք, քաղած ենք հանգուցեալին աղբիւրներէն։ Ծնած է Հասքէօյ 1841 Մայիսին (և ո՛չ թէ 1836ին) և նախնական ուսումն աւարտած՝ Ներսիս-

եան վրժին .ը : Իր ուսուցիչն եղած է Գաբրիէլ Երանեան (կամ Էրանեան) երաժշտութեան համբաւաւոր վարպետն որուն չատ սիրելին ու յաջորդն եղաւ յետոյ : Երկար տասն դասախօսած է մայրաքաղաքիս գրէթէ բոլոր հայ դպրոցները , մանչերու և աղջկանց , սորվեցունելով անոնց Աբեւել . և Եւրոպ . ձայնադրութիւններ ու գործիական երաժշտութիւն , և հասցունելով բազմաթիւ սաներ : 1861ին , եղբօրը՝ Յակոբիկ Թաշճեանի ընկերակցութեամբ (հիմայ դասատու արևել . և եւրոպ . նուագարանաց) հրատարակած է կիսամսեայ թերթ մը Նուագ Օսմանեան անունով : Նոյն տարին Սեպտ .էն սկսած է հրատարակել Քնար Հայկական անուն երկշաբաթաթերթը , (պատրած 1863ին) , իրեն օգնան ունենալով սիրական ուսուցիչը : Այս գեղարուեստական հանդէսն որ իբր աննախընթաց նորութիւն մեր մէջ՝ մեծ ընդունելութիւն գտաւ՝ վիմագիր տպագրութեամբ հրապարակ կ'ելլար , պարուսնակելով Օսմ . և Հայ երգերէ զատ՝ արևել . և եւրոպ . երաժշտութիւն , դիւրընտրել և մատչելի դարձած երաժշտասէրներուն՝ իր համառօտ բացատրութիւններովը : Երանեան 1862 հոկտ . 13ին՝ 35 տարեկան կնքելով մահկանացուն , թերթին խմբագրապետութիւնը կը մնայ Թաշճեանի որ տարի մըն ալ կը շարունակէ զայն : 1869ին կ'սկսի դասախօսել Իւսկիւտար՝ Մեզղուրեան , Ս . Խաչ և Սամաթիա՝ Ազգապետն աղջկանց վարժարաններն՝ ուր ունեցած աշակերտուհիներէն յիշատակելի են Տիկին Ղամբէուհի և Տկ . Տիրուհի Բէչտիմալճեան (աղջիկնութեան մականունով՝ Գալէնտէր) ծանօթ դաշնակահարուհիները : Ջամչեան Սրբազանի օրով , ճամբորդած է եղբօրը հետ Պրուսա , երբ Աբտիլ Համայիլ բաչա հն գացած էր օգափոխութեան : Թաշճեան Ն . Վսեմութեան կը ձօնէ բարի գալուստի և վերադարձի երգեր , փոխարէն արժանանալով մեծագումար պարգևներու , զորս սակայն առաջնորդ հայրը նախասիրած համարեց ինքը գրպանել : — 1899ին էր որ ամուսնացաւ Ստ . Փափազեանի քենեքին՝ Օր . Վասիլուհի Մարըլեանի հետ և ունեցաւ երեք աղջիկ , որոնք իրենց հօր արուեստին սիրահար՝ հաճելի պարապմունքին ըրած են դաշնակը : — Թաշճեանի համբաւն օր աւուր զարկ առնելով , ամէն դիէ պաշտօնի խնդրանքներ կը տեղային իրեն , մինչև որ 1873ին՝ հոգևոյս Տ . Գէորգ կաթողիկոսէն հրա-

էր կ'ուռանար Էջմիածին անցնելու՝ ձեմարանի երժշտ. ուսուցչութիւնը սառնամնելու համար։ Հոն էր որ, 1874ին, չարագրեց և տպագրել տուաւ «Դասագիրք Եկեղ. Ձայնագրութեան» անուն 54 մեծաւաւտ էջերով տետրակ մը որ նպատակ ունէր Եկեղ. Ձայնագրութիւնն «անկորուստ և ապահով պահել և տարածել», ինչպէս կը յայտարարէ ինք նոյն այդ գրքոյկին «նախերգանք»ին մէջ։ Այս երկասիրութեան յաջորդած են «Ձայնագրեալ երգեցողութիւնք Ս. Պատարագի» և Ձայնագրուած Շարականն՝ որ հապարէ ունի էջերէ բաղկացեալ ստուար և բազմաչխատ գործ մըն է, հեղինակին գլուխ-գործոցը։ Իր արուեստին համոզութեան իբր վաւերագիր կրնայ նկատուիլ Ն. Ս. Օծութենէն առացած կոնդակը՝ զոր չրջանակի մէջ կախած են Թաչճեան օրիորդներն իրենց հիւրասրոցը, և զոր կ'արտագրենք հոս՝ իբր նմոյշ Հայրապետական բարձր գնահատականի։

ԳԻՐՔ
Եպիսկոպոսապետ
եւ Պարոդիկոս
Ա՛ր. Հայոց
Ո-ՅԺ-Ե. 1866

«Ջերգ ծառայ Քո՛ի և անհատանելի կամաքն Այ. եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս ամենայն Հայոց, ծայրագոյն Պատրիարք համազգական նախամեծար Ամենայ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի. Պ. Նիկողայոսի Ձայնագրագէտ վարժապետի Թաչճեանց՝ սիրելւոյ որդւոյ մերում և հարազատի Մայր Ամենայն ողջոյն։

«Աւարտեալ քո պարտիս պաշտամանդ դասաւանդելոյ զուսումն գեղեցիկ արուեստի Եկեղեցական Ձայնագրութեան Հայոց աշակերտաց ոմանց Ուսումնարանիս Ս. Ամենայն և պարայ ըստ կարգադրութեան մերոյ եկելոյ այսր ի վիճակաց, զոր մատակարարեցեր ըստ կարի անձնանձիւ եռանդեամբ և փութով, գրաւեալ զսէր մեր և զդոհունակութիւն, զոր յայտնելով այսու Հայրապետական կոնդակաւ՝ օրհնեմք զքեզ և մաղթեմք ի Տեառնէ՝ պահել զսիրելի որդեակդ մեր ընդ հովանեաւ ամենակալ Աջոյն իւրոյ, և յանձն առնեմք հրեշտակի խաղաղութեան յաջող ճանապարհորդութեամբ հասանել ի հայրենիս քո, և անդ

եւս չանալ ի տարածումն պիտանի արուեստիս այսմիկ յուսամ-նարանս Ազգիս ի պայծառութիւն եկեղեցւոյս և ի մխիթարութիւն մեզ և ամենից՝ ի պարծանս անուան սիրելւոյդ ի մէնջ։

Ողջ լի՛ր ի Տէր։»

Ի 23 օգոստոսի 1874 ամի եւ քոս
Տումարիս ՌՅԻԴ. ի Բիւրակաց

ԳԻՈՐԳ Դ.
Եպ. ուղիկոս ա՛մ. Հայոց։

Պօլիս դարձին, երաժշտապետութեան կոչուած է Մայր-եկեղեցի, Համբ. Չէրչեանի տեղ, պաշտօն զոր ինչուան իր մահը (9 սեպտ. 1885) վարեց՝ նեղնուն ձայնագրագիտութեամբն ու յարգուած հռչակովը։ —Իբր երգահան (compositeur) քաջածանօթ հանդիսացած է դարձեալ, յօրինած ըլլալով վեհ. Կայսեր և Ս. Պատրիարքին ձօնուած երգերով՝ որոնք դաշն, աղու և վառվռուն կենդանութիւն մը կը խտացնեն իրենց մէջ։ Կ'արժէ յիշատակել նաև 1884 թուականին հնդկական իր օպերացոյցը։ Ն. Թաշճեան մինչեւ վերջ այսպէս բեղուն ու գործօն կեանք մը բոլորելով՝ հասցուցած է Պօլսեցի ու դաւառացի աշակերտներ, սատար թիւով մը, որոնցմէ յիշատակելի կը մնան Մայր-եկեղեցւոյ արդի դպրապետ Գրիգոր Մէհէրեանը, Բերայի եկեղեցւոյն արդի դպրապետ Ռուբէն Ճիվանեանը, Բժշկեան Արամը, Ճէլեպեան Մինասը, Մանկունի Սրբազանը, Յանճեան Տ. Գաբրիէլ Ակլամիէցի հանգ. քահանան, Տ. Գրիգոր Ճէպէճեանն, Ալն. Ալն.։ Գալով իր ձեռագիր անտիպ երկասիրութիւններուն, սատնցմէ կարեւոր ղէղմը տակաւին պահած ունին մնծանուն դպրապետ Գրիգորեանին դասերը, որոնք իրենց հաճութեամբ բաւական ձեռագիր յանձնած են իրենց հօր սիրելի աշակերտին՝ Մէհէրեան Գրիգորի, այս՝ վերջնոյն խնդրանքին վրայ։

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱԾՆԵՐ

- Ու-ւ-ր Բէր-ով լ-ն-ը --ւ-՛ր -Լ ևը ր-ն-է։
- Կ-ը ւ-ր-էն ---Ը-ր-ր։
- Լ---է-ն-ը լ-էն Ի-Ը-է Ե։
- Ա--Լ Ն-ը, Ե-է-ը հ-ը։
- Տ-ր-ը ղ-հ, ե-ր-ե-ր-ը ղ-ւ-ւ-Ե։
- Ա-Ե-ր-ե-ը Բ-ր-ւ-Ե-ն-է-է ւ՛-Ե-ր-ւ-յ Բ-ր-Ե ե---ը-ւ-էն։
- Գ-ւ յ-ե-է-վ ճ-ն-ճ ը-է Բ-ն-ե-է-ր։
- Լ-- Ե ա-է-ն է-ն Ե-ր-Ե-է։

ՌԵՓԷՈՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Թէև Թաշճեանի նման երաժշտական բեղուն արտադրութիւն մը ունեցած չէ, ոչ ալ անոր չափ հռչակ հանած, այսու հանդերձ ոչ նուազ օգտակար եղած է իր լուրջ մնչիկ գործունէութեամբ, և իր աղմուկէ խուսափելով մարդու նկարագիրն է պատճառ որ շատ ծանօթ անուն մը չունենայ մեր մէջ։ Այս համեստ ու ազնիւ մարդը քահանայի զաւակ, քահանայի թոռ եւ քահանայի թոռնորդի եղած է միանշանայն. այսինքն հերձակ Պողոս կը ծնի զՏէր Պետրոս քահանայ, Տէր Պետրոս քահանայ կը ծնի զՏէր Յակաուբ քահանայ, Տէր Յակաուբ քահանայ կը ծնի զՏէր Յովհաննէս քահանայ, եւ Տէր Յովհաննէս քահանայ կը ծնի զերաժիշտ Ռեթէոս Փափազեան՝ որ գուցէ քահանայ ձեռ-

Նադրուէր, եթէ կրկին ամուսնացած ըլլալն արգելք մը չըլլար ատոր։ Աչակերտ եղած է մինչեւ Տիրացու Սիմոնի, որ քանի չարականագէտ էր, առանց ներաձի ըլլալու։ Փափազեան սակայն ներա ալ ստրված էր ձայնադրագէտ Գաբրիէլ Երանեանէ։ Երկար տարիներ՝ 1860 էն մինչեւ իննսունական թուականները Նոր Թաղի Ս. Կարապետ եկեղեցիի դպրապետ եւ Ճեմարանի երաժշտութեան դասախօս եղած է։ Եկեղեցական երգեցողութեանց պարզութեան մասին այնքան խստապահանջ էր որ ոչ միայն չէր կիրարկեր արդի դպիրներուն քմահնդի աւելադրութիւններն — որոնք մեծ մասամբ ծիծաղելի ըլլալէ ուրիշ եւ ոչ մէկ յատկութիւն ցոյց կուտան—, այլ ընդհակառակն արդէն իր ստրվածներէն ալ բաներ մը կը զեղչէր միշտ, զանոնք իրենց ամենապարզ վիճակին վերածելու նպատակով։ Թուներ պարզասէր մըն էր, ու իր այդ վարքագիծը իրագործելու կարողութիւնն ալ չէր պակասեր իրեն. միայն թէ մէկ կողմէ թէև ինքնակոչ ու ինքնահաստատ դպիրներու նորաձեւ անձնգութիւններուն առջեւ տեղի չէր տար, բայց երբեմն ալ չարականներն ու այլ եկեղեցական երգեցողութիւններ՝ իր ծայրայեղ պարզասիրութեան երեւէն բան մը վրայ կուտային իրենց հարազատ նկարագիրէն։ Ունի բառական ստուար թիւով բարձրահատոր չարականներ, որոնք հակառակ իրենցմէ բան պակսած ըլլալնուն, կը պահեն իրենց մէջ մեր նախնեաց երգեցողութիւններու հարազատ ոգին։ Այդ ձեռագիրները կը գտնուին հիմայ Փափազեանի կնոջ ու զաւակներուն քով։ Հետաքրքրական է նաեւ քանի մը երգերու եղանակներ, ինչպէս կ'երեւայ Քնարի (1861—1863) մէջ։ Ունենալ է փայլուն աչակերտներ, որոնց մէջ կը գտնուին պրազումով երաժիշտ եւ ոչ երաժիշտ բառական թիւով դպիրներ. ինչպէս Իւսկիւտարի Ս. Կարապետ եկեղեցիի դպրապետ Երուանդ Գուլումճեանը, Տէր Յակոբ քահանայ Փափազեանը (Բերա), Մատթէոս վրդպ. Աճէմեանը, Ստեփան եւ Սարգիս Քէրէստէճեանները, մանաւանդ Գրիգոր Գաբունեանը՝ որուն այնքան անուշ երգեցողութիւնը կարծես կը դարմանացուներ բոլոր իր ունկնդիրներուն սիրտերն, եւ զոր ան մահը այնքան տարաժամ հնձեց։ Ինձէս Փափազեան նշանակելի էր նաեւ եկեղեցական կարգապահութեան մասին ունեցած հոգածութեամբ։ Ոչ մէկ չուշ, ոչ մէկ խառնաչփոթու-

թիւն կ'ուզէր եկեղեցիին մէջ. առէն դպիր, էն մնձէն էն պըզ-
ուիկը, կարգապահ պիտի ձեռք ու իրեն նախապէս որուած հրա-
հանգի մը համաձայն պիտի չարժէր։ Մանաւորապար Ծնունդի,
Զատկի և այլ ծոնական օրերու, իր աշակերտներն օր առաջ
—լուր օրերուն— եկեղեցի կ'առաջնորդէր, կը մարզէր զանոնք
թէ ինչպէս պէտք էին կենալ, ե՞րբ պէտք էին նստիլ, այնպէս
որ լարուած մեքենայի պէս, կատարեալ ճշդապահութեամբ կը
չարժէին անոնք եկեղեցիին մէջ։ Հիմակուան դպիրներուն պէս
կատակելով, խնդալով, պիրար հրմչակելով չէր որ դասին մէջ
կամ առեան կ'երթային, այլ ընդհակառակն, մէկ պիծի վրայ,
իրարու եռանդ, լուիկ մնչիկ, ի հարկին շրջանակներ ձեւացունելով
տեղերնին կը փոխէին, այնպէս որ 40 ի կամ 50 ի չափ այդ փոք-
րիկները՝ ձեռքերնին բռնած ճրագներուն լոյսով ողողուն՝ հրեշ-
տակներու երամի մը տպաւորութիւնը կը թողուին ժողովուր-
դին վրայ, իրենց քաղուածքի ու չարժուածքի նեղդաչնակու-
թեամբ։ Փափագանք իր կեանքին վերջին 10 տարիները Գատը-
քէօյ՝ Ս. Թագաւոր ժամուն դպրապետութեամբն անցուց 1874-
1875 երաժշտ. Ցանձնաժողովին պարծանք անդամներէն եղած է։
Մեռած է 1900 Նոյ. 11 Իւսկիւտար, իր հետ ձգելով համուռ
ձայնագրագէտի ճշմարիտ համրաւ մը։

Ս. Ս.

ՏՈՀՄԻԿ ԱՌԱՔՆԵՐ

- Մ-ըդ- -ի-լ-ի-ն է,
- Պ-ըտ-եղէ ջ-ի-լը- հ-մ-ր գ'ն-յէր -ն-յէ-ի,
- Կ-ին- ն-ն-ը-ն -լ յ-ո-ւ-ւ յ-ի-ը կը ն-ն-ն,
- Ծ-յւը մ-ւ-ր-յ-ն-ին ե-ի-յ-ր է,
- Մ-ըդ-ւ- -ւ-ը կ-ո-յ-ւ-ն-ւ՝ ե-ի-ւ կ-ն-ի-ւ կ-ւ-ւ,
- Ո՞ կ-ր-ը է՝ ո-ւ-ն, ը-ն-ն յ-ի-՛ է-ւ ը-ր-յ-ի։

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԾՈՒԻԿՆԵՐ

- Ա-ր-հ-ր-ի-ր -լ ի-ն-ը-ի-ւ- -դ-ւ ի-ն. չ-ի ը-ւ կը ի-լ-ի-ն մ-յ-ի-ր-ւ-ն վ-յ-ւ
- կ-ն-լ մ-ը ը-ւ «կը -ի-ր-մ գ-ի-ւ-ը հ-մ-ն-կ է յ-ճ-ւ-ւ ւ- ի-ւ-ի-ն. «ի-հ-ր-ւ-
վ-ճ-ւ-ն ի-ւ մ-ր-ի-ր-ի-ւ մ-ն-ի-ւ մ-ը գ-ւ-ւ-յ ւ-ր-ւ-ն ը-ւ-ւ հ-մ-ն-կ-յ-ւ»։ Ի-ւ -յր մ-ր-
գ-ւ-ն «կը -ի-ր-մ գ-ի-ւ-ը ի-ր-ի-ն գ-ւ-ւ ը-ի-լ ե. «կ-ի-ի մ-ը ւ-ն-կ-մ հ-ն-գ-ր-ի-ւ-ն-ի-լ-ի»։

Իզմիրի «Ա. Մամուլ»ի հիմնադիր-Տնօրէնը

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՈՐԴԻ (ՀՐԱՆՏ)

ԽՐԱՏՆԵՐ ՆԵՐՀՈՒՆ

ՄԵՐ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒՆ

Երբ ուզես ոսխեր բռմպուլիկ, միտոս,
Վե՛ր բռնէ, ետ՛ս վեր ֆէ-դ-ղ ու գ-ոդ.
Իսկ այդ մասին են բռմբերդ երբ հէք,
Փէտերդ վեր մի՛ հանգրիներ երբէք:

Ամէն հովի դէմ մի՛ բռնար էրէնն,
Դուցէ չի մընաս վերջը գոհ ելիէն.
Ամէն դարպասի մ'ըննդայեր հաւաս.
Ոտքը կ'ամպոտի ջինջ պայծառ հ-վ-դ:

Երբեմնուդ ամէն մի՛ տանիր գաւաթ,
Նախ վէրջը նայէ՛ թէ բան մը կա՞յ վոտ.
Մի՛ հագնեցիր բսեր «Սիրէ ան ալ իս»,
Նախ այդ աէրն քրէ լաւ մը ծ-լէդ:

Մի՛ ջանար ըլլալ խիստ պարկեշտասուն ,
Եւ սակայն ոչ ալ . . . տիպար գէշ դասուն .
Վասն զի հա՞րկ է տալ բիզ համարձիր
Թէ երկուէն ալ արժ չ՛ն համ առնիր :

Զըլլայ որ սըրտիդ հետ տիրացումը՝
Դուխ հանէ սանկ . . . խեղճ տիրացու մը .
Սանկին ու ճանկին դուն մի՛ տար բուէ ,
Այլ գէր դ-ժէ-ի մը հե՛տ կարգուէ :

Դիտցի՛ր թէ այրերն կընոջ մը վրան
Փնտռելն էն ատ կուրծիր գերբ վրան .
Ուսի բրնելով բուրջ , բամբակ ու ընր ,
Ցուցուր դուն զանոնք խիստ ցայտուն խոշոր :

Երեկոյի ժէշ , նուագ խնամտս .
Զափազանց տգեղ կանա՛նց գնա մօտ .
Զի անոնք մըտան , մինչ իրենք անդրա՛
Ուրիշին գեղը կը բերեն հանդէս :

Ճոխացըրնելու գըռի՛ր դու առիթ՝
Անուններն սիրոյ répertoireիդ .
Արդ , որպէս զի ան չի մըտայ ցանցառ ,
Սիրտեր որսալու ձեռքըդ միշտ ցա՛ցդ առ :

16 Յնվր. 908 *Էս-Ու*

Աստիրիու Քառնեկի , — Բրիտանական Կայսրութեան *ամենեն հարուստ մարդը* , — ծնած է Սկովտիա : 13 տարեկանին կ՛ուսխատեր իբրեւ տղեկնաւի հնոցպան : Հարստանալու համար հոգի կուտար : Ամերիկա գնաց՝ ուր հարստութիւն դիզեց Բիթթսպըրկի երկաթի վաճառականութեան մէջ : Իր հայրենի երկիրը դարձաւ 40 միլիոն ոսկիի հարստութեամբ եւ երկու միլիոն ոսկիի եկամուտով : Կը փափաքի բաժնել հարստութիւնն՝ իր կենդանութեանը : Կրթական հաստատութիւններու հասոյթներ կը սահմանէ, անհամար մատենադարաններ կը հաստատէ , հիւանդանոցներ կը հիմնէ : Երկու միլիոն ոսկի տուած է Սկովտիական համալսարաններու կարօտ աղքատ ուսանողներուն վարձին համար: Վերջերս մէկ միլիոն ոսկիի դրամագլուխ մը սահմանեց , ուրիշներու կեանքը փրկելու համար իրենց կեանքը կորսնցուցողներու ընտանիքներուն , կամ՝ անոնց դիւցազներուն որոնք Փրկութեան

գործին մէջ անձնապես վնասուած, վիրաւորուած են: Ինչո՞ւ էր որ Լա Հէյի մէջ խաղաղութեան վեհաժողովին համար՝ յատուկ շէնք մը կանգնել տուաւ: Հեղինակն է 6 գիրեռու, միջակ բեմբասաց մըն ալ չէ: Միա՛յն որեգիր աղջիկ մը ունի՝ հոգալու համար: Իր կինը «անձանօթ կինը՝ շատ ծանօթ մարդու մը», ինչպես խնդալով կ'ըսէ ինքը, շատ կը խորհի *ինքնվիժուիլ* ըլլալէ, ի՛նչ ձեւի տակ ալ որ ըլլայ ան: Բայց անոնք որ Քառնեկիեանց Սիպօ դպրեակը կ'այցելեն, կը հաստատեն թէ համակրելի եւ անխոնջ տանտիրուհի մըն է, եւ ուրիշներ երջանիկ ընելու սիրովը տոգորուն: Ամուսինին 20 տարուէ պզտիկ է, ինչու որ Մսր. Քառնեկի իչիկ մը ուշ ամուսնացած է, այսինքն մահէն վերջ իր մօրը՝ զոր շատ կը սիրէր:

ՄՐ. ԱՆՏՐՈՒ ՔԱՌՆԷԿԻ

Մեծանուն եւ մեծահարուստ անգլիացիին այս հակիրճ կենսագրականին վերջ, կը խնդրենք մեր ի սրտէ հայ դրամատէրերէն, որ ի՛չ մը գոնէ տոգորուին Քառնեկիի բարեգործական եւ ազգասիրական ոգիով. եւ, հեգելով իրենց արմատացած անտարբերութիւնը՝ գործնակա՛նապես օրինակուին անկէ, գերութեան, տառապանքի եւ բռնաւորութեան իր սեւ հոգեվարքը հրաշքո՛վ ընդհատած Հայ Ազգը կազդուրելու եւ վերկենդանացուցնելու համար ուսմանց ջամբումով ու դրամի բաշխումով: *Մարդ* անո՛ր լսենք որ կենդանութե՛ան կ'արժանանայ անմահութեան եւ ազգային արտազեղ երախտագիտութեան, Մսր. Քառնեկիի պէս . . .: Ամէն ինչ՝ մարդուս կենդանութե՛ան տեն. *կեանքին* վերջն *կատարի* փոխուելուն հանի՛ հանի՛ անգամներ հանդիպատես եղանք . . .:

Բանաստեր: Հեղինակ Ջրանատաց հոյակապ Բառգիրի մըջ

ԴՈՐԹԱԾ ՈՒՐՋԱՆԴԱՅԻ

ԲԱՌԱՐՆՆԱԿԱՆ

Աստախոտս. — Նոր Հայկազեան բառարանն այս բառս կը յիշէ Մխիթար Հերացւոյ «Ջերմանց Մխիթարեան»էն, և նոյն

կը համարի Աստակոս բառին հետ որ է յունարէն ասդա՛զօս, տճ. ըստազօզ, գղ. homard: Նոյնպէս Աճեմեան բառարանն իրրեւ նոյնանշան կը դնէ Աստա՛կոս, Աստակօս, Աստակոսոս, այսինքն տճ. ըստազօզ:

Ըստ իս՝ Աստակոսոս է գղ. stechas կոչուած բոյսը, յուն. սդի՛խաս, զորս Արաբացիք չրջած են յ՛իւսդուխուսիս, և յորոց կ՛առնուն մեր բժշկապետքն. այս բոյսին տաճ. անունն է զարապաշ, զարապաշ օրու կամ չիչէի, զարապաշը, տեսակ ղավանտայի. իսկ հայ. անունն է Եղնախոտ կամ Աչեղախոտ: Յիշեմ նախ Մխիթար Հերացւոյ «Ձերմանց Մխիթարութիւն»էն երկու վկայութիւն, և ապա մի առ մի բժշկարանաց վկայութիւնք. «Պասպայիճ չորս չորս դրամ, ասդախաոսոս երիք դրամ. վամէնոս եփէ չորս լիտր ջրով, մինչեւ մնայ չորս լիտր». Մխ. Հեր. Ա՛Ա. էջ 126:— «Պասպայիճն և սոճ հալիլէ և աստախաոսոս և ազարիկոն». անդ, էջ 128:—«Աստախաոսոս. Եղնախոտն». Բժշկարան ՓԴ. դարու:— «Ստախաոսոսի ծաղիկ, յԱնտակ լինի». անդ:—«Աստոխաուտուս, որ Թարգմանի հոգի լնոյ. ինքն ծաղիկ մն է, և հայերն ասեն Եղնախոտն, և Թուրքերէն պարապաշ կու ասեն. սերտ տերեւ ունի և կարմրժուռ ծաղիկ ունի, և լաւն այն է որ կարմրգոյն լինի...:

— Ասէ Պաւանդին Թէ ինքն զնոգինկու յիմիցնէ ստոխոսոս. ասելն, և այս ի յայն կղզին կու լինի որ Սատհատիս ասեն, և իր չատաֆրատի բուռմի ասեն, և լաւն այն է որ կանանչ լինի և հասն լինի». Ամիրտովլաթ, Անգիտաց անպէտ:—«Աստախաոսոսի հիշիշ օրու. զարապաշ օրու. հայերէն Արեզախոտ. ինքն խոտ է, ծիրանածաղիկ ունի. լաւն Պուրսայ լինի. տաք է և չոր». Բժշկարան Սիմէոնի Կամենկացւոյ:— «Իւսդուխուսիս. է խոտ ինն, զորոյ ղծաղիկն առնեն մասն ոմանց դեղոցն, որ բաղում օգտութիւն առնէ քմայ և քմայական ախտից: Եւ մերթ չէքբոլ խամիր առնեն. Թուրքերէն ասի զարապաշ, և յոմանս տեղիս զարապհորիւ». Տիրացու Դէորգ, բառգիրք Պրակ.-Հայ.:— «Իւսդուխուսիս. է խոտ ինչ որ ունի ղծաղիկ մօտ գունով. Թուրքերէն զարապաշ չիչկի». անդ:— «Շասֆերհիւ. է խոտ ինչ բժշկական՝ ուսդուխուսէս, Թուրքերէն զարապաշ, և ի գիրս բժշկարանաց անուանի շասֆերհիւ մի ոռ՛ւմի». անդ:

ՆՈՐԱՅՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ

ԱՏՈՒԳԱԲԱՆԱԿԱՆ

Ոմանք կ'ըսեն թէ Հայը ծագկեցուցած է իր նախկին աղքատ լեզուն, բառերը՝ բազմացուցած, ուրիշ լեզուներէ, մանաւանդ Պարսիկէն և Յունէն առնելով բառեր, և հնչումի փոփոխութեամբ այլեւայլ գոյներ տուած է անոնց. այսպիսի փոփոխութեան արդիւնք կը համարին խառն խառն նմանաձայն կամ իրր նմանաձայն բառեր՝ ուխլի կամ նուազ մօտ, երբեմն ալ հա-

† Ա. ՄԱՏԱԹԻԱ

ԳՐԱԳԱՇԵԱՆ

Ձեղիցակ «Ընծայական պատմութիւն հայոց»ի.

կառակ նշանակութեամբ։ Այսպէս գալան բառէն է որ պարսիկ քառ իրր խածան կամ խածանող, եղած կը համարին, հնչումի փոփոխութեամբ, մեր խածանեմ բայը որ բո՛ւն կը նշանակէ սուր գործիքով, զոր օրինակ ակռայով ծակել։ Նոյն բառն ուրիշ փոփոխութեամբ եղած է կծանեմ, կծել (ռմկ. կճել), նշանակելու համար ա՛յլ ազգ, չկերմութեամբ կամ ուրիշ կերպով ծակել. աստի՝ կայծ, կծու, կսկիծ։ Նոյնը՝ հնչումի ուրիշ փոփոխու-

թեամբ նշած է կիզում, արմատ՝ կիզ։ Դիրի մը յատկուածով՝ «խածանում»էն՝ խայծել, այսինքն հանդիպ, խածանելի կամ ուտելի ըլլալ, ուրիշ՝ խայծ, կեր։ Այսպէս է գործածել ուրիշ փոփոխութեամբ՝ խածանել։ Աւտի՝ խայթ, որմէ չատ հեռի չեն թէ ձայնով, թէ նշանակութեամբ՝ խիթ և խէթ, ուրկէ խիթալ, խթբ ունենալ խայթ, սիրտը վէրք. և խեթկիլ, հղ/ւրով կամ նման գործիով մղել։ Նոյն արմատէն են խթան, խթանել, խթել, ուղ. խորել, նաև խուր, խոչ՝ իբր ցցուած բան որ արգելք է գնացքի, նաև խաչ, այսինքն անկուած փայտ (տճ. գազըք) որ յետոյ եղած է չարչարանքի գործիք։ Այս խումբին կը վերաբերի խոցէն ալ, որ է սուր գործիքով ծակ բանալ, ինչպէս հակառակը՝ խնուռ. արմատ՝ խից, ծակը գոցել. ուրիշ հնչմամբ՝ կից, կցել։ Աւելի մը հանդիպելէն յառաջ կուգայ գէրիլ կամ դեղուիլ, ուստի խթելը գործեալ հնչուտի փոփոխութեամբ կ'ըլլայ գթել, գայթել, արմատ՝ գայթ, որմէ և գայթակղիլ (գայթելով գլել, իյնալ)։ Գայթել (երերալ, դեղեցիկ ոտքով) ին չատ մօտ են կայթիլ և կայտռել, արմատները՝ կայթ, կայտիռ, կայտառ։

Հ. Ա. Գաբրիելեան

Հանգուցեալ
ՏԵՐ ԵՄԱՔ
ԷՔՍԷՐՃԵԱՆ

Գիմազրութեան
ուսուցիչ եւ համ-
բուաւոր ճկարիչ

Տաղանդաւոր Երգահան եւ Նուագապետ (Մայէսթրօ)
Տիգրան Չուխաճեանի Դամբարանը (Իզմիր)։

ԵՐԳ։

Ցեղափոխահան երգերու հաւաքածոյ մը չկրնար և պէտք չէ՛ նկատուիլ յեղափոխական սկզբունքներու, քաղաքական հայեացքներու իբր բացորոշ վարդապետարան մը. անկէ չեն կրնար թելադրուիլ, անոր վրայ չեն կրնար կաղապարուիլ յեղափոխական արարքներու գործնական ձեւերը, ուղղութեան գծերը։ Այսպիսի հաւաքածոյ մը նեղլնչարան մը կրնայ ըլլալ, քայց ո՛չ վարդապետարան մը. կրնայ ոգեւորել, քայց ո՛չ ղեկավարել։ Կատարելապէս կ'ընդունիմ, և կարծեմ ամէն ոք

պէտք է ընդունի, թէ՝ յեղափոխական գործին մէջ՝ միայն ներշնչումը և անոր առաջ բերած խանդավառութիւնը բաւական չեն ակնկալուած արդիւնքն առաջ բերելու համար, — նոյն իսկ կրնան երբեմն վնասակար ալ հանդիսանալ, — եթէ նախընթացին հետ չզուգընթանայ լուրջ, հետաքրքիր և ժամանակի յարմարող ղեկավարութիւն մ'ալ։ Երգը կրնայ յեղափոխական նաւուն առաջնորդել ու անոր յառաջխաղացութեան նպաստել, թէև անոր ղեկը կամ կողմնացոյցը չկրնար ըլլալ։ Առանց այս ըմբռնումին, մարքին թեւերը չեն ունենար այն ազատութիւնը որով կարենան բարձրանալ։

Աւար հակաւակ, բոլորովին առանց ոգեւորիչ շունչի մը, առանց յաւիտականութեան, առանց երեւակայութեան սլացքներու, առանց երկնային կայծի մը ելեկտրացուցիչ ազդեցութեանը, դժուար թէ մեծ գործեր գլուխ հանուին։ Խանդավառութիւնն է որ կը մղէ մարդը գերագոյն անձնուիրութեան, և խանդավառութիւնը չի ծագիր միայն չոր ու ցամաք փիլիսոփայութեամբ, տրամաբանական պաղարիւն դատողութիւններով։ Յեղափոխականը պէտք ունի ո՛չ միայն համոզման, այլ և ներշնչման, ո՛չ միայն ծրագրի, այլ և երգի։ Սիրենք ոգեւորիչ, ազատաչունչ երգը, բայց չարհամարհենք փորձառութեան և իմաստութեան ձայնն ալ։

Հեղինակ «Ցալտորիկ»ի — ՊԵՐՃ (ՏԱՄԱՏԵԱՆ)

ՕԱՄ. ՄԱՀԻԿԸ

Ընդհանրապէս կը կարծուի որ Թուրքերը, ժամանակին, մահիկը ընդունած են իբրև Ազգ. Խորհրդանշան, որովհետեւ հոն կը տեսնէին Խորհրդանիշն իրենց Կայսրութեան՝ որ նորածին լուսինի պէս պիտի ընթանար իր կատարեալ լրումին։ Լոնտոնի մարդաբանական կաճառի «բրօճէկտօ»ներէն մէկը հաստատած է որ Մահիկին ծագումը բոլորովին տարբեր է և յառաջ եկած՝ շա՛տ հին ժամանակներու մէջ գոյութիւն ունեցող կեռ (crochet) ի ձեւով բժժանքէ մը։ Առնօք, առանձինն այս բժժանքը կը կրէին. յետոյ մուսուլմանները որ և է կապով մը կամ, օրինակի համար, արծաթի թելով մը միացուցնել երկու բժժանքներ։ Վերջապէս առարկան չունեցին իրարու միացած, միակտուր, որով մահիկի մը ձեւն առաւ։ — Նախատիպ բժժանքներ կը գտնուին Ափրիկէի մէջ։ Նոր պեղումներ անոնցմէ մէջտեղ հանեցին նաև Յունաստանի և Մինուանդ Սպարգապի մէջ։

Ծն. Իզմիր. ուրացաւաւ Պէրպէրեանի : Ուսանողութենէն սկսած է հրատարակել ընկերային յօդուածներ : Կանուխէն Անգլիա մեկնած է ուր ցարդ վաճառականութեամբ կը պարապի, գրիչի կեանքն ալ բարձի բոդի չընելով: Ս.ոտասահմանի մէջ ծանօթ «Զարեհ Վարսամեան» «ժողովուրդին համար»ին մէջ) եւ «Ճայլօք» «Վաղուան ձայն»ին մէջ) ծածկանուններով : Ա.ելսատկց. Ս. Մամուլի:

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՇԱՔԼԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐԿԱԹ *

«Մեր պատմութեան ամենէ անուգորոյն ու վճռական ժամն է ասիկա : Ամփոփունք ինքզինքնուս մէջ : Իրար աւելի սիրելով , իրարու աւելի փարելով , ազատելով ինքզինքնիս անոնցմէ որ մեզ կը բաժնեն կրօնքով : իրարու խոստովանելով մեր բոլոր սխալները : ուշադիր մնալով եւրոպայի բոլոր մտքի շարժումներուն ու մեզ շրջապատող խուժդուժներուն հոգիին խորը ըմբռնելով է որ՝ որչափ շատնան վտանգները մեր բոլորիքը՝ այնչափ աւելի ոյժ պիտի ստանանք զանոնք նուաճելու մեր մտածումով , մինչեւ որ օր մը կարենանք մէկդի ընել զանոնք մեր բազուկներուն ոյժովը : »

Ահաւասիկ Թանկագին խօսքեր զոր կ'արտասպեմ ֆրանսերէն գրքոյկէ մը լեցուն գեղեցկութիւնովն ու սուգովը վաղաժամօրէն մեռնէ բաժնուած այս անզուգական դէմքին : Ցաւի ու հպարտութեան տրտում ու աղուոր յիշատակարան մըն է ասիկա :

Մատնութեան , բանդումի ու խողխողումի այդ եղերական շրջանին մեզի աւանդած ամենէ լուսաւոր . ամենէ մաքուր անունն է ասիկա , ամենէ թե-

* TIGRANE YERGATE: une page du martirologe arménien, par A. de R. Paris.

լաղրող, կազդուրող ու յուսադրող անունը որ մահուանէն ետքն ալ պիտի տեւէ, պիտի ապրի, պիտի ապրեցնէ իր մեծութեան գեղեցիկ առնականութիւնովը, իր հոգիին բարձր ազնուականութիւնովը, — ըլլալով մեր մէջ Թեոդիս միակը, առաջինը այն գերազանց մարդկային տիպարներէն որոնք փառքը կը կազմեն ցեղին որ գիրենք արտադրեց, ու կը նուիրագործեն անոր գոյութեան իրաւունքը։

Երախտագէտ ու կաթոգին զմայլումով կը խորհիմ իր վրայ. այնչափ աւելի խորունկ՝ որչափ վաղաժամ կորուստը այս սքանչելի նկարագրին կը Թուի խորհրդանշանել ցեղին իսկ յաւագոյն տարրին դիւրաբեկ ու Թանկագին կենսականութիւնը։ Բայց ժամը չէ ասիկա յամենալ ու Թունաւոր հրապոյրին մէջ ամուլ ու եսական Թաղծութիւններու։ Ցաւեր կան այնչափ աղտոր որ հեշտութիւն մըն է երկննալ, պառկիլ անոնց մէջ, նոյնանալ, գինովնալ անոնց հետ։ Այդ ազնուական վայելքներուն իրաւունք չունինք դեռ։ Ատոնք կորովի ու խրոխտ անհատներուն ու ցեղերուն համար են որոնք աւերի հոգիով մը տիրականօրէն յղացած ու կերտած են իրենց ճակատագիրը։ Անկախութեան, ծաւալումի, ու տիրապետութեան շրջանէ մը ետքը որ կարծես կ'արձնցնէ ցեղին հոգիին մէջ գեղեցկութեան ու մեծութեան բոլոր կարելիութիւնները, պայքարներու յաջորդող անդորրութիւնը նպաստաւոր է հարուստ ու բազմազան փթթումին միեւնոյն ոյժին, որ մեքին մէջ փոխայրուած, կ'արտայայտուի քաղաքակրթութեան ու արուեստի հրաշալիքներով, նախ պարզ, մեծվայելուչ, երանաւէտ, ապա՝ տակաւ՝ աւելի կնճռոտ, աւելի տենդոտ, աւելի հոգեկանօրէն հեշտալի ու վրդովիչ, հասնելով զերազոյն նրբութիւններուն ու հիւանդագին քաղցրութեանը տաժանագին, անկարելի, հակառակ սա յղացումներուն։ Ու, ա՛լ հոգեկան աշխարհի դաշտաններ են, ուղեւորութիւններ մարդկային էութիւններու մէջ, ախտաւոր բաղձանքը կեանքի մը՝ կեանքէն դուրս, ծարաւը որ չյագեցնար, որ կը յաւիտենանայ Թունաւոր, կախարդիչ այքերուն մէջ գունատ, գերանուրբ, հոգեկանացած, երազի մէջ հալած, սպառած դէմքերուն։ Ատոնք յոգնութեան ու պերճանքի ծիրանիներ են, Թաւիշներ որոնց վրայ իրենց ծանծրոյթներուն երկինքը կ'ասեղնագործեն խոնջած ցեղերը, խոնջած անծայրածիր ու նուաճուած հորիզոններէն ուր դեռ կը հեւայ դղրդիւնը իրենց աշխարհակալ նախահայրերուն։ Ու, ա՛լ դայկաւթեան ճակատներ են, խռովքի աչքեր, խորհրդի ու մելամաղձութեան մէջ փթթուած, հակած անծկագին իրենց յաւիտենական անուրջին վրայ։ Ֆրանսան ամենէ աւելի մօտեցած կը Թուի այդ բացարձակ ու տարամերժ մայնութեան, զոր մարտագոռ աղմուկը շատ չվրդովեր։ Ու միւսները պիտի հասնին հոն օր մը։

* * *

Մեզի համար սակայն, որ, ազգային կեանքի ու գոյութեան, ազգային գէթ յարաբերական, հովանաւորուած անկախութեան մը անկարող՝ դատապարտուած ենք տքնապահպանումի տարական մտահոգութեանը տակ, հեռաւոր անուրջներ են ատոնք միայն։ Ասիկա լաւ զգացած էր Տիգ-

ման Երկաթ , ու ասով կը բացատրուի վեհանձն զոհողութիւնը որով մայրական մը չմտածեց կանգ առնել յաջողութեան , հաւատալ ու փառք գինովցնող հեռապատկերին առջեւ որ արդէն սկսած էր ժպտիլ իրեն Բարելի մէջ , Ուրիշներ , շատեր , այդ պայմաններու մէջ , հեշտասիրաբար պիտի մոռնային իրենց հոգը , Յաճի Հալը , Ինքը , իր ամբողջ մտածումը , իր հոգիին բոլոր վեհանձն ոյժերը , իր բոլոր տենդերը անոր նուիրեց , հայրենիքի մը զոր մօտէն չէր ճանչնար , բայց որուն գիւմքը իր հոգիին մէջ տատանումով եզակնաւորէն կ'ապատուհար , Ինչ հզօր ու Վերադրական դաս ուսիկա մեր կարգ մը գործնեաներ , բանի մը հատը տաղանդ ալ ունեցող , ունէր , ապրելով հանդերձ հայրենի հոգին մօտ , հայրենիքին մօտն մէջ , ու դեռ երէկուան քանդուած օճախներուն աւերնոտ մոխիր մէջ , բան մը ուրուագրական սկզբունքներ մը մէջ կը յամառին , ու ազգային մտածողութիւններէ իրենց մնայունութիւնը կ'արդարացնեն աուրեսատգէտ ու տարաժամ մտաւորականի ծիծաղաշարժ այլուրութեամբ մը , Գրական անբասրական ոչինչ մը ասիկա , սակայն աւելի իրենց գրականութիւնը , իրենց աուրեսը պիտի տեւէ , սակայն այն գրականութիւնը զոր իրենք կը փորձեն վերենք շրջապատող կեանքին գեղագոյն խոհերնէրէն ու շահեկանութիւններէն ու պայքարներէն զուրս , դասալքուած է մնալու , հակառակ աշխարհիս բոլոր շնորհալութիւններուն ու անհետևանքներուն , ամուլ , անճառնի , ու եղկելիօրէն գրասնակ բան մը ,

Թեհեւս բաւերախտութիւն մըն էր Տիգրան Երկաթի համար որ մօտէն չէր ճանչնար ինչ , սահագին կսկծեցնող պատրանք մը Թեհեւս բլլար իրեն համար այդ ծանօթացումը Ա ղ գանութիւնը մարդ խնայէր իրեն , Աղէկ է որ աւիւնը չունենայ կասկածելու բարոյական վաստակումը , վիճաբան ու ուսումիկ եւ սրամտութիւնը , ազգին մօրին վրայ փակած ու ատով ապրող կուսակցական մակաբուծութիւնը , ու ամբողջ փտութիւնը որ կայ հայ կեանքին մէջ ,

Ամենէ անտոր ու ամենէ չարագէտ Աշնանին մեր մէջն է , բայնօրէն տիրացած ազգային հոգիին , հոն յամրօրէն , ու անդադրում գործելով վերնական աւերումի , Իտէալի հզօր ու կենսարար շունչի մը պէտք ունինք որպէս զի ճակատներ , խիղճ , ցաւագին , եղբայրական ճակատներ ու Մոռնաւորուած արտերը իրարու մօտենան ու իրար հասկնան ու մեծ ու ազնուական նկարագիրներու հաստատակուռ պաշտամունքին մէջ հոգեխառնուին , Ամէն բարոզներէ , սիրճարանի կռիւներէ , բարոյախօսութիւններէ աւելի ազդեցիկ ու Վերադրական է կեանք մը որ իրականացումը եղած է գեղեցիկ ու բարձր իտէալի մը , Պէտք ուզէի որ Տիգրան Երկաթի անունն ու կեանքն ու գործը սիրուած խոհրդանշան մը բլլային բոլոր հայ տուներու մէջ , յիշեցնելու համար մեզի , ամենուս որ ազնիւ ու մեծ բաներ կան կեանքի մէջ ,

Պէրպէրեանի երջանկահարս: Հաշտակեաց Սամ. Պաճճայի Ադեմասանցիոյ ճիւղին: Երեմեան հրապարակ «Շիրակ» գրատան մէջ:

ՄԻՔԱՅԷԼ ԿԻՒՐՃԵԱՆ

Ծանօթանանք «Պետրոս Գազթան»:
Տարեցոյցիս մէջ գետեղուած ձեծերգին (Պիտի Երթայ) բառերն իրն են:

ԲԱՌԱԽԱՂԱՅԻ ՄԱՐՋԱՆՔ

Նախապահը դատարկապորտութեամբ ամբաստանուած մեկու մը կը հարցնէր խստութեամբ՝ [— *Արհեստդ ինչ է.* [— *Ժառանգութիւն, տէր Նախագահ:*

×

Դիտէ՞ք մահացու կերպով միշտ վիրաւորուող մը որ սակայն չի մեռնիր բնաւ. [— *Մարդկային Արժանապատուութիւնը, բարի՛:*

Ճշմարտութիւնը ինչո՞ւ կը բռնաբարուի յաճախ. [— Որովհետեւ «... մարդ է եւ գեղեցիկ», — ինչպես կը հաւաստին հռետորները:

×

Թրանսպիֆ մարդու մը կնկան իր «կես»ը կ'ըսեն ընտանեբար. բայց ես կին գիտեմ որ իր ամուսնոյն մարմնոյն կրկնապատիկ ծաւալը ունի. [— Զըսե՞ս, իր ամուսնոյն ոչ թէ «կին»ը այլ կը... «կին»ն է:

×

Ինչպես անուանականչելու է հաշուապիտութիւնը այն անգիր (illettré) նախնական մարդոց որոնք իրենց մատներովը կը հաշուեին: [— «Մատ մատիկ...» պիտութիւն:

×

Դանդաղաշարժ մարդ մը, որ կը թափառի, կը սխալ ասդին անդին: [— «Թափառական կրեայ», չըսե՞ս:

×

Մեկը գեղեցիկ ու վայելուչ աղջկան մը զուգատը կ'ըներ ընկերութեան մէջ. [— Անանկ հոմ մը կայ պրան, անանկ «հոմ» մը... [— Որ խեղճ գլխէդ «բոցուց», անանկ չէ՛, յարեց անդինեն չարաճճի բառախաղացին մեկը:

×

Իտալացին, երբ բնութեան գեղեցիկ տեսարանի մը, դիւրաւական «բէյզաժ»ի մը առջեւ գտնուի կ'ուրախանայ հոգեբուղխ շեշտով մը, — Ի. Թենի իսկ վկայութեամբ. [— *Dio, comè bello* (Ինչ գեղեցիկ է, Աստուած իմ):

Իսկ Հայը՝ որուայիւաբուխ հատորհատը՝ [— Ինչ «խըչախ տօրևս» կ'ուտուի հոս:

×

Երբ դիրքակ աշխերտները, շատ մը ուրիշ արհեստաւորներու պէս, Սահմանադրութենեն «երես» առած (եւ անշուշտ «աստատ» ալ ուզելով) եղած գործադուլ ընեն, ինչ կրնան ըսել, ինչ պարտին ըսել իրենց բարեկամներուն. [— Ո՛չ «կարելի»:

Աղեքսանդրիա, 24 Նոյ. 08 Հ. Յ. Թումանեան

Cliché "AIGLE,, Péra.

Խմբանկար հաստատած «Օսմ. Սահմանադրական Ակումբ»ի կողմէ վարձուած Շիրէքի օգնեցութեան մէջ, որ Իշխան Սաղահէտտինը դիմաւորել գնաց Չէմէնէի բացերը, 20 Օգոս. 1908ին:

☞ Հանդիպակաց խմբանկարին թուարկուած անձերը:

1. ԲԻԶԱՆԴԻՈՆի տէր եւ տնօրէն Բիւզ. Քէչեան։ 2. Դարբարագէտ-ոսկերիչ Տիգր. Ելբէնեան։ 3. ԱՐԵԻԵԼՔի խմբ. Հռանդ (Մ. Կիւրճեան)։ 4. Քննադատ — հրապարակագիր Բիւզ. Պօզաճեան։ 5. Մակարացի քերթողքննադատ Արտ. Յարութիւնեան (կարօ)։ 6. Բեմբասաց Բոճք. Ց. Ձէնիզեան։ 7. Յանգերու շահապ Ադէքս. Փանոսեան (Ալփասլան)։ 8. Սրվագէն ընտր. Օամ. երեսփոխան տքթ. Ն. Տաղտարեան։ 9. Հրապարակագիր Տիգր. Աւփիարեան (Գամէր)։ 10. Հրապարակագիր Աբիկ Միւպահեանեան։ 11. ԱՌԵԻՏՈՒՐի խմբ. Ժիրայր Շիրակացի։ 12. ԿՆՎՌՈՇի խմբ. Ե. Թօլայեան։ 13. ԾԱՂԻԿի խմբ. Գր. Թորոսեան (Բ. Լուսինեան)։ 14. ԲԻԶԱՆԴԻՈՆի խմբ. Պարոյր Բ. Քէչեան։ 16. ես։

ԵՐԿՈՒՔԷՆ ՄԸՐԼ

ԳՐԱԲԱՌ — ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՌ

1. *Պէտք է նկատել աշխարհաբարն իբրեւ դիւրացուցիչ և իբրև առաջին ասպիճան՝ գրաբարի ելլելու։* 2. *Պէտք է նկատել գրաբարն իբրև էապէս հարկաւոր՝ աշխարհաբարի կատարելութեանը համար։ Ասանկո՛վ կարելի է տեսնել մեր ներկայ և ապագայ դրականութեան պայծառութիւնը։* Աշխարհաբարը գրաբարէն ինչպէս իր ծնունդն առած է, նոյնպէս դեռ իր զարդարանքը, մանաւանդ թէ դեռ իր հոգին ու շունչը կ'առնէ։ *Միշտ ստոյգ կը մնայ թէ նոր լեզուի մը բոլոր գանձը հինին մէջն է, և հինն ստացողը տիրած է նորին վրայ։*

Հ. ԱՐՍԷՆ ԱՅՏՆԵԱՆ

Դարբարը բոլորովին մեռեալ լեզու մը չի կրնար համարուիլ. ան՛վ ի որ կը կատարուի՛ եկեղ. պաշտամունք: Մենք դժուար կրնանք երեւակայել աշխ. ը եկեղ. լեզու եղած, մեր շարականներն աշխարհիկ լեզուով երգուած: Ապահով եղեր որ անոնք իրենց արձութենեն ու վեհութենեն բան մը պիտի կորսնցնեին: — Դարբարի բառամթերքը գրեթէ ամբողջութեամբ կրնայ մնալ ու գործածուիլ աշխ. ի մէջ՝ որուն բառարանը ցարդ այս փոխառութեամբ ճոխացած է մանաւանդ: — Դարբարին ուսումը նաեւ սա օգուտն ունի որ ան՛վ կրնան բացատրուիլ ու հասկցուիլ իրենց ծագման ու պատմական ընթացքին մէջ շատ մը աշխարհիկ լեզուի ձեւեր ու գործածութիւններ:

Ռ. Ց. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Լեզուներն ստեղծողը կամաւոր արուեստը չէ: Անոնք կ'ապրին հասարակ խօսակցութեամբ, եւ այդ վիճակին մէջ «աշխարհաբար» են, այսինքն «խօսից բարբառ»: Մատղուբեամբ եւ մանաւանդ գրութեամբ կը մշակուին եւ կ'ըլլան «գրաբար», այսինքն «գրոց բարբառ»: *Տ. ՄԱՂԱԿԻԱ ՕՐՄԱՆԵԱՆ*

Գրելը դիպուած մըն է պարզապէս, եւ լեզուի մը բնական կեանքը՝ խօսուած գաւառաբարբառներուն մէջն է: Ասոնցմէ մին, ժամանակէ մը վերջ, գրական, պաշտօնական, դասական լեզու կ'ըլլայ եւ նուսկ ուրեմն կը մեռնի. եւ անա նոր գաւառաբարբառ մը կ'անցնի անոր տեղը: Հաւանականապար նոյն բանն եղած է հին հայերէնի համար: *Ֆ. ՄԱՓՈ ՄԻԻԼԼԷՐ*

Աշխարհաբարը գրաբարին ուղղակի ապաւազումն համարելու ենթադրութիւնն ըստ մեզ ապացուցուածնէ զուրկ է բոլորովին. Աշխարհաբարն՝ որ մատենագրական ասպարէզը գրաւեց բոլորովին՝ իր կանոնաւոր շարադրութիւնն ու ներդաշնակութիւնը պիտի ստանայ հետզհետէ գրաբարի կանոնաց և ձեւոց, և եւրոպական լեզուաց նշգրիտ և կենդանի բացատրութեանց փոխառութեամբ:

ԵՂԻՇԷ ՑՊՈ. ԴՈՒՐԵԱՆ

Ու-մ/ծրբէնը պ-լ-պ-ն-ընբ հ-ւ-յ-ն լնն՝ էբ---ր լնչ--ին վբ-յ հ/ծ---ն յ--ն-նե-լ ա-ե-բ-հ-ե-բ մ'--ն-ե-ն-լ-- բ-զ-ն-ե -- լ-ն-ե --ն-ե-յ-ընբ---ն պէ---ր---ր-- ր-է-ն-ը, ն-յ-պ-ե- վ-ր-լ-ն-ն-բ-ն -լ բ-լ-մ---ե լնն՝ ե-զ-վ-պ-ե-ն լնչ--ին վբ-յ հ--ե-պ---ն ա-ե-բ-հ-ե-բ մ'--ն-ե-ն-լ-- պ-պ-ը։ Պ-ն-ե-ե պբ -պ-ն ե-----ե-յ-ե-ն-ն-բ-ն, -բ-ն-ե-ե բ--ե-յ ևեռ/իւ կ-ա-ե-ը. ե-բ-ն-ն հ-ն-ե-ե հ-յ լնչ--ին ն-ն-ե-յ ե-ն-ն-ն-բ-ն ե- հ-յ ո-ե-ն հ-պ-ե-ե ե-ե-ն-ե-ե-ե-ե հ-յ/-ե---ն *osmarագգի* ն-բ-/-ե-ե ե-լ-ը-ի-ն-ն-բ-ն. -ն ա-բ-ն յ'--ն-ե-ն-ն-ե ե-ն-ն---բ լնչ-- /ը։

Հ. ԳԱԲՐԻԼ ՄԷՆԷՎԻՇԵԱՆ

Իմ նպատակն եղած է տակաւ առ տակաւ մաքրել մեր ազգի լեզուն իր ռամկական կոշտութիւններէն եւ ըստ մարթելոյն մօտեցնել մեր նախնեաց լեզուին, ես աշխարհաբարեան եղած եմ հարկին ստիպմամբ:

Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Դրաբարէն խոչընդոտելու չէ, եւ ոչ ալ ժողովրդական բարբառին միայն հետեւելու է: Մեր ժողովուրդը մեծաւոր զարգացումէ զուրկ, լեզուն ալ բէեւ նկարուն եւ կորովի՝ այլ սահմանափակ է եւ չի կրնար գոհացնել գրականութեան բազմագիւղ արուեստը: Պէտք է բաղել այդ ամենէն պատշաճ չափով՝ ինչ որ գեղեցիկ, ներդաշնակ եւ ճահեկան է: Բոլորի՛ր թէ յաջողին մեր աշխարհիկ լեզուն չճաշխարհիկ ընել: *ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ*

Աշխարհաբարի և գրբ.ի յաւիտենական խնդիրը ցմիշտ փակելու ժամն այլեւս հասած է։ Ոչ մէկ զարգացեալ միաքի արժանաւոր խորհուրդ կը նկատուի հին լեզուն կենդանացնելու տենչը։ Մարդկային բարեշրջութեան օրէնքն անգիտանալ կ'ենթադրէ այդպիսի անուրջ մը (utopie).

Յ. ԹԻՐԵԱՓԵԱՆ

Հայերէն լեզու ընելով հիմայ մեր դպրոցներուն մէջ միմիայն աշխարհաբարը կը հասկցուի. Դրաբարը պերճաճիճ մը կը նկատուի միայն։ Լեզուին նոր օրէնքները եւս պարզելու համար մեկէ աւելի բառականութիւններ պատրաստուած են, եւ հին լեզուին ցանկապատը ա՛յնքան հեռացուցած են աչերէ որ դէպի հոն մղելու եւ մղուելու համար, անհրաժեշտ ծաժանիին ոչ ոք կ'ուզէ ենթարկել իւրգիներ։ Նոր Լեզուին եւ Նոր Դրականութեան այս հոսանիին մէջ կարելի չէ Դրաբարին մակոյկը անվտանգ վարել։

ԵՐ. Տ. ԱՆԴՐԻԱՍԵԱՆ

Մեր գրաբարին ունեցած առաւելութիւնը զոր դեռ կը վայելէ մեր աշխարհաբարը՝ պետ չէ մեռնի հանել։

* * * *Ռամկական բառը շուտութիւն ու շուտիկութիւն մը ունի, որ մատենագրական լեզուին ծանրութիւնն ու հանդիսաւորութիւնը կ'առուգէ եւ կ'առոգէ։*

ԵՂԻԱ

Գրաբարին ոճերը քիչ քիչ մոռնալով աշխարհաբարին մէջ, և բառերն ալ իրենց աղաւաղ կերպարանքէն մերկացնելով ու հին ձեւերնին և յիժերնին տալով, կրնանք օր մը «Հասարակաց լեզու» ընել գրաբարը։ Աշխարհաբարը, որ գրաբարին այլանդակ վիժածն է, կոկուած լեզո՛ւ մը ընենք՝ գրաբարին ու ռամկօրէնին միջնորդ. Թող աշխարհաբարը քիչ քիչ ընտելացնէ մեզի գրաբար լեզուն, երթալով իր բնիկ ձեւն առնու, այսինքն լեզուի կարգ մտնէ՝ իր ծնողին կատարելութիւնները ստանալով։

ԳՐ. ՕՏԵԱՆ

Մենք գրաբարը կամ աշխարհաբարը չէ՛ որ կը կարդանք, այլ գրուածքը միայն, ինչպէս կնկան մը օձիքը կամ սեղմիրանը չէ՛ որ կը սիրենք, այլ նոյնիսկ . . . կնիկը։

ԵՐ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

Այսօր, զարգացեալ դասակարգը կ'արտայայտէ իր միտքն ու զգացումները ժողովրդին բառերով ու ձեւերով։ Եւ աշխարհաբարը անոնցմով կազմուած՝ ունեցաւ գրական լեզուի առաքելաւորութիւնները։ Աշխարհաբարեն զատ եւ մեր գրաբարակերպ լեզու մը ունենալ աւելորդ է եւ մեր լեզուին ամբողջական միութիւնը բաժնելու եւ տկարացնելու միայն կը ծառայէ։ Այս երկուութիւնը պահել՝ Մխիթարեանց սխալը եղած է։

Գ. ՖՆՏՐԼԵԱՆ

Թունդ գրաբառեան եմ ու պիտի ըլլամ յաւեւս՝ քանի որ հարկ ըլլայ այդ լեզուով գրել, աղօթել, պաշտել ու վանքը բանասիրել, եւ քանի որ պարտական ձանչնամ ինքզինքս յարգելու մեր կրօնից, հայրապետաց, աւանդութեանց մայր լեզուն եւ ինչ որ կը պակսի անոր: Ջերմ աշխատասրաեան միջոց գրաբառն ու իր կցորդները չգիտցող չսիրողներն եղած են. մարդ իր չգիտցածը չձանչցածը չսիրե՛ր կրնա՛ր դատել: Ց. Գ. ՄՐՄՐԵԱՆ

Մէյ-մէկ խօսքէր եղած է ա՛ղուէ լեզո՛ւի շուրջ մեզ, մեր ազգա՛յին ու քրիստոնէական կեանքին համար, որ ա՛ն է մայրենի լեզուն, որուն միջոցաւ մենք կրնանք ամենէն աւելի ազդու կերպով ներգործել մեր շրջապատին վրայ, մեր ազգակիցներուն վրայ, որոնք մեզի պէս հայ են, հայ կը մնան ու հայ կը մեռնին, *գրաբարն*, որ է վանքը մեր, նոր հայերէնի հա՛մար քանի մը դարերէ ի վեր ուսումնասիրութեան նիւթ եղած է մեր ազգային կեանքին մէջ, ինչպէս նաեւ ամբողջ քրիստոնէական աշխարհին համար, իմ՛ սիրելի, ուրիշ ոչինչ, քան *մարդակերպականութիւն* (anthropomorphisme) նկատի. լեզուն հա՛մը մ՛է, համ մ՛է նկատի քաղաքակիրթ, մտքէն *մայր* ու *դուստր լեզուաց* վարդապետութիւնն. «լեզուները *դուստր* ըլլան, ան, ու dialecteները չնչացնեն»: Եւ այս էլեկտրական դարուն, երբ ամէն ինչ կը շտապէ, երբ ամէն ինչ կը փութայ, երբ ամէն ինչ կը ջանայ ինքզինքը ամենէն կարճ ձեւերուն տակ ներկայացնել, երբ ամէն ինչ կը ձգտի ամենէն արագ ընթացքին հետ, ամենէն կարճ ժամանակի մէջ, ամենէն քիչ ջանքով ամենէն շատ արդիւնքը ստանալու, երբ ամէն ինչ կը ձգտի ամենէն պարզ ձեւերուն տակ ներկայանալ

Ունայն է գրուած լեզուն խօսուած լեզուին քան ամենայնին նմանցնելու համար ոմանց տարապայման ճիգն ու եռանդը։ Ունայն է նաև ոմանց յոգնութիւնը՝ աշխարհաբարին իբր վերջնականապէս կազմակերպուած և գրաբարէն ի սպառ զատուած և բոլորովին ինքնուրոյն լեզու մը եղած ցոյց տալու, ինչպէս գաղ.ը լատին.էն որոշուած զատուած է։ Մեր աշխ.ին առ գրաբարն ունեցած աղերսը կը նմանի ո՛չ թէ գաղղիերէնին և այլ նորալատին լեզուներուն աղերսին առ լատիներէն, այլ արդի յունարէնին կապակցութեան հին յունարէնին հետ։ Հին հայերէնն ու նոր հայերէնը միևնոյն ժողովուրդին լեզուն են, մինչ լատիներէնն ու գա՛ղը միևնոյն ժողովուրդին լեզուն չեն եղած երբէք։

ԲԻԶԱՆԴ ՓԼԶԵԱՆ

Աշխարհաբար հայերէնը ինչպէս որ կ՚օգտուի գրաբար հայերէնին ճոխ բառամթերքէն, այնպէս ալ կրնայ նպաստաւորուիլ գաւառաբարբառ հայերէններու հարուստ բառագանձներէն։

Յ. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

Աշխարհաբարը ուրոյն եւ անջատ լեզու մ՚է զոր եւ ոչ մէկ կապ կը միացնէ գրաբարին։ Իր բնական ոյժերը՝ զոր ժողովրդական բարբառէն կը քաղէ, պէտք չե՛ն թողուր անիմաստ փոխառութիւններ ընելու մեռեալ լեզուէ մը որ պատմական ըլլալէ ուրիշ նշանակութիւն չունի այսօր։

Ղ. ԶՕՀՐԱՊ

Գրքերը ազէտներէն հին — Բնութիւն հիւթերմ հըն է աբ էլեբտ հետ յա՛զմ անհետ գոյութ գոհերբներն մէջ. ինչ հաշտութիւն — հնութեն հը, ջերմեռուկան — բոյ հը, գոհերէլի յեղոյ հը, ինչ անբնդհատելի — էնչ հը rococo, ինչպէս որքան մեն հնութին։ Ի՞նչ ուշբհրը այսօր — 20 ֆրանգոց ունին է, նը, գիրքտոր, նգատուիյբհր, ընդունի, մեն օր ֆրնդհատելը — հմտանոց, աբ մեն հբր անգոցմ — գէշ դէպք է — նեն... ֆրգոնին մէջ։

ՉԻՖԹԻ-ՄԱՐԱՖ

Լեզուները մարգերու կը նմանին. կը ծնին, կը զարգանան, կ՚ելլեն և կը մեռնին իսկ։ Մեր գրաբար լեզուն եւս ունեցած է իր փոփոխութիւնները. այսպէս շատեր մեռեալ լեզուներու կարգը գտած են զոյն արդէն շատոնց։ Այժմ այն լեզուն՝ որով կը խօսինք, կը գրենք, կ՚երգենք, կը վիճինք, կը քարոզենք, աշխարհաբար լեզուն է։ Աշխարհաբարն է որ կը տիրապետէ այսօր մեր բերնին մէջ և մեր գրական հրապարակին վրայ։

ԹՈՒՄ. ԱՃԵՄԵԱՆ

Նախնեաց դասական Հայերէնի լիակատար ծանօթութիւն մը անհրաժեշտ է ոչ միայն անխառն ու հարազատ աշխարհաբար մը մշակելու, այլ և նոր Հայերէնի բառակերտութեան գործին մէջ կատարեալ գիտակցութեամբ վարուելու համար։

ՄԵԼԻՔ ԹԻՎԼԻԼ

Աշխարհաբարը հեշտիւ լոյնաբնակ մանկամիջոց բանաստեղծականութիւնն է գրաբարին օգտապաշտ խոտացեալ խիտ ձեւին։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԴՕԼԱՆՃԵԱՆ

ԺԱԳ

ՍՍԱՏՈՒՐ

որուն երգած աճախիլ մէկ հատուածը՝ «Berceuse»**, 1910ի մեր Տարեցոյցով:**

ԵՒՏԵՐՊԷԻ ՊԵՐՃԱՆՔՆԵՐԸ

(ԵՒՐՈՊ. ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԲԱՌԳԻՐՔ)

Անջանուագ, *երազերգ*, réverie· *Արշաւերգ*, galop· *Ակնարկ*, impromptu: *Ագռնուագ*, gigue· *Գանձ*, cavatine· *Գեղօն*, *սպարերգ*, ballade· *Գերմանացուց*, allemande· *Եզանակ*, ario· *Եզանակածայն*, arioso· *Եղերերգ*, élégie· *Եռանուագ*, trio· *Երգերգ*, farandole· *Երգ*, chant, canto· *Երկանուագ*, duo «*տուօ*»· *Եօթնեակ*, septuor· *Զուգերգ*, duetto, «*տուէթթօ*»· *Զրուցերգ*, récitatif· *Թատրերգ*, *դուսաներգութիւն*, opéra· *Թատրերգիկ*, opérette· *Թեթեւանուագ*, Scherzo «*սքէրձօ*»· *Թեթեւերգ*, ariette· *Լեհանուագ*, polacca, polonaise· *Խանդերգ*, fantaisie· *Խառներգ*, *հայակարկաս*

երգ, pot pourri ; *Խեղկատակ նուագախումբ* , opéra bouffe ; *Խմբերգ* , choeur ; *Ծայրերգ* , strette ; *Ծննդերգ* , noël ; *Կայնանուագ* , ballet ; *Կայտառանուագ* , gaillard ; *Կայտուկ* , boléro ; *Կատակերգակ նուագախումբ* , opéra comique ; *Կրկնարագ քայլերգ* , pas redoublé ; *Նուագ՝ որուն ամեհնակը յարմարցուած է զօրքերու քայլուածքին)* ; *Կրկներգ* , rondeau ; *Հոգներգ* , rapsodie ; *Համերգ* , symphonie ; *Հատանուագ* , sonate ; *Հնդներգ* , vaudeville ; *Հեշտանուագ* , cantabile ; *Հնգանուագ* , quintette ; *«թռչնակիկ»* ; *Հոգերգ* , motet ; *Հովուանուագ* , pastoral ; *Հոմերգ* , idylle ; *Հոմերգուհի* , pastourelle ; *Ճօճերգ* , branle ; *Մահանուագ* , marche funèbre ; *Մաղթերգ* , (*արթագան Քահերգուհին*) , oratorio ; *Մանրերգ* , menuet ; *Մեղեդի* = mélodie ; *Միաձայնանուագ* , toccata ; *(ստեղնաշար* (à touches) *նուագարանով յօրինուող նուագ)* ; *Միջներգ* , intermezzo ; *Ցամրանուագ* , courante ; *Ցամերգ* , adagio, *«ասաճիօ»* ; *Ցանկարծերգ* , improvisation ; *Ցարմարանուագ* , concerto, *«քոնչէրթօ»* ; *Ցորդաձայն* , crescendo ; *«քրէշէնտօ»* ; *Ցորդանուագ* , andante *«անտանթէ»* ; *Ցորդարակ* , andantino ; *Նախերգ* , prélude ; *Նախերգան* , introduction ; *Նախերգանք* , ouverture ; *Նաւերգ* , barcarolle ; *Նաւագախաղ* , mélodrame ; *Նաւագածայն* , decrescendo *«տիքրէշէնտօ»* ; *Շարական* , choral ; *Շէր* , chanson ; *Շէրիկ* , chansonnette ; *Շրջապարերգ* , valse ; *Ողորմեա* , miséréé ; *Ողջոյն քեզ* , *Մարիամ* , avé-Maria ; *Պատմաքառերգ* , opéra ballet ; *Սիրամարգապարերգ* , pavane ; *Սեռիք* , *ցուցք* , *երգն* , cantate ; *Սեղիկ* , cantatille ; *Վերջանուագ* , finale ; *Վիրմիուկ* , mazurka ; *Վիէնտուկ* , polka ; *Վեցանուագ* , (*վեցաձայն նուագ*) , sextuor ; *Վիսերգ* , *սիներգ* , romance ; *Տաղ* , hymne ; *Տաղերգութիւն* - ode ; *Ցայգանուագ՝* (*պատուհանի տակ*) , sérénate ; *Ցայգերգ* , nocturne ; *Փոխներգ* , air varié ; *Քայլերգ*, *չուներգ*, marche ; *Քառաձայնիկ* , quartette *«քուառթէտ»* ; *Քառանուագ* , quatuor *«քուաթիւօր»* ; *Քծներգ* , madrigal ; *Քմերգ* , capricio *«քարքիչիօ»* ; *Օրհներգ* , cantique ; *Օրօր* , *ոռներգ* , berseuse ;

ՊԻՊՄԱԼԻՈՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ ՖԷՆԸԼՕՆԻ "ՏԵԼԵՄԱՔ„ԷՆ

. . . Ան֊քեռ֊ն կը խո֊վի ֊֊ կը տ֊փո֊դի , ֊ան֊ իւ֊ ֊էրտը կը ւեվի֊ի , էր լո֊տեն կը վ֊ին֊յ . ֊՛ւ էլւերը ւ֊֊ն ֊֊նի , ֊ւ յ֊րնիը ։ Տ֊֊֊էն վ֊յ կը յ֊֊ի · կը վ֊ին֊յ գւր ռւեւ֊յ ին ֊֊ւէց֊ը ւ֊ր֊ն֊֊ն֊ , Ան֊ն֊ի֊ ֊ր֊ր֊֊ հեր ւի տ֊ո֊֊ւ֊ր էրնին . գ֊լ֊տէն խ֊րը գ֊փ֊ւ֊ի , տի֊֊ր ֊֊ ֊ր֊֊ի կը ին֊յ · ք֊֊ րնի֊ճիչն ֊ւէ֊ի յեն հ֊ի֊ր֊յ֊ւէր ւ֊ը երն֊լ֊֊ , վ֊ին֊լ֊վ ֊ր ռւեւ֊յ ին վ֊֊էն ւ֊֊ւ֊ն էրն֊յ · Ս֊֊֊ր֊գերւ ֊֊ ւէւէ֊֊֊ր ֊հել ւ֊֊ւէ ի֊ ի֊ն֊ի֊ր֊֊էն լ֊ր֊գէն գ֊հգ֊ն֊֊ն֊ւ֊ի լ֊ն֊ւ · ին֊ը ւ֊ւ֊֊֊ւ կը ճ֊յ 30 ֊ին֊ի֊ին֊֊ ֆէլ ֊ր֊ն֊ւ էր֊ր֊֊ հեր կը հ֊լ֊ր֊ւ֊ն֊ , և ֊ան֊ ֆւել վեշ֊ւ֊֊ւ ի֊լ֊ր ւէգ֊ն֊ւ֊վ էրւ֊ն գ֊֊֊֊ն֊ր ֊֊ն֊ , Զը ւէւ֊ջ֊֊էր ին ֊յէ ֊ին֊ի֊ին֊էն ֊ր֊՞֊ն ֆէլ կը գ֊֊ւէ · էէրւ֊ ֊ւ֊յե կը

ՎԵՐՋ ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆԻՆ

ՄԱՐԴԸ

ԴԻՐՔ

Ի մէջ
Մարմնոյն
Մարդկային՝
Են երկերիւր վեցսուն էական
Թուով փորր ու մեծ ոսկերք.
Մկանք ճաեւ հինգ հարիւր.
Մորթոյ ծակտիկ հազար բիւր.
Խողովակը սրընթացական
Երսուն երկու է ուղր երկայն.
Չափահասին արեան
Ամեօր քանակ
Հաշուով միջակ՝
Մեռասան քաշ,
Կամ մէկ հինգերորդ
Մարմնոյն ամբողջ ծանրութեան.
ՍԻՐՏՆ հրաշակերտ է մի գործարան,
Զօրս մատ տրամագծով եւ վեց մատ երկայն.
Ի մի վայրկենի եօթանասուն անգամ ևս կը բաբախէ.
Ի միում ժամու՝ չորս հազար երկերիւր անգամ տրոփէ.
Իսկ մէկ օրուան մէջ հարիւր հազար եւ ուր հարիւր անգամ.
Եւ ամբողջ տալին՝ երեսուն 6 միլիոն 7 հարիւր ինսնսուն 2 հազար անգամ.
Մեն մի բաբախման քսան հինգ տրամ արիւն իր խորջերէն կարտահոսի.

Մի վայրկենի
Մարմնոյն մէջ
ՍՏԱՄՈՔՆ
Որ կազմեալ է
Անդ մարսուի
Որ կատարուի
ԹՈՔԵՐՆ իրենց
Իբր մէկ կալոն
Ի միում ժամու
Իւրաքանչիւր
Թոքերուն
Առաւել քան
Որ գրեթէ
Քառակուսի
Չափահաս
Ի միջին
Իսկ եզի
Իոյոր
Թէ

մէջ չորս քաշ. եւ ժամը երկերիւր քառասուն
եղած բոլոր արիւնը երեք վայրկեանէն
է մի ճոյնեւ լայն եւ առաջգա-
երերպատիկ քանոր ու բարակ թաղանթ.
պինդ ու հեղուկ կերակուրն ներգործուր-
միշտ միացմամբ մաղձի՝ բրեակ հիւթոց
սովորական աստիճանի մէկ ուռուցման
կամ երկերիւր երսուն եւ 1 խորանարդ մար
ի միջակ հաշիւ՝ հազար երկերիւր անգամ
օր՝ քսան չորս հազար կալոն օդ ծրիապես
օդոյ խորշից մակերեսին տարածութիւն
քսան հազար քառակուսի
հասատար է տասն երկու ուոր
սենեկի մը տարածութեան կամ յատակին
արուի մը ամբողջ ուղեղին լման կշիռն
հաշիւ՝ չորս հարիւր ուրսուն տրամ
մը ուղեղն երեք հարիւր քսան տրամ է
չիղերն են կապակցեալ ընդ ու-
ուղղակի՝ կամ բէ ծուծով ուղեայա-
Չիղերն ճիւղերով եւ մանրաճիւղերով
Ցասը միլիոն կը
Մորքը բաղկանայ
Չափ բանձրութեան
Մեկ քառորդ
Մատնաչափ
Մեկ քառակուսի
Մբնոլորտն ճնշե
Մի չափահաս
14.000 քաշ օ-
Սրտնջելի եւ
Արարած մ'է
Ովոր բուղնայ
Վեհ Արարչին
Զարմանակե՛ք
Նա թող չերթայ
Փնտռել զայն
Կամ այլուրեք
Այլ քող
Մի իայն
Ք ն ճ է
Ճասլուլ
եւ լինելով
Ու վերահաս բուռ

կը ջրցնէ քան գործարան
ներէ խժական.
եամբ քիմիական
մարսողական.
լեցուն ատեն
օդ պարունակեն.
կը ղրնջեք.
ներշնչեք.
բովանդակ
մատնաչափ
կողմերով
հաշիւով.
ճշդօրէն
կը հաղուեն
կ'ըսեն.
դեղին.
բին.

Ն. Ց. Պէրպէրեան

Փոքր ապշած-ՀԻՆՁ ԱՀԱԻՈՐ

ԻՆՔԶԻՆՔ
ինքզինք
սարվի
կըրքի..
Թուրաբափանց
իւր գաղտնեաց
ՍՓԱՆՉԵԼԻ ԵՄ ԱՐԱՐԱԾ»։

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑԸ

Գ. ՄԱՄ

ՍԱՐԷՆ ՁՈՐԷՆ

ԱՅԺՄԷՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԼՈՒՐՋ ՈՒ ՁՈՒԱՐԹ ԲԱՆԵՐ,
ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ
ԱՌՏՆԻՆ ԽՐԱՏՆԵՐ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐ
ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ, ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ,
ԱՆՄԵՂ ՁՐՈՒՄԱՆՔՆԵՐ, ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ
ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ԵՒ
ԿԵԱՆՔԻ ԴԱՍԵՐ
ԾԻՆԱՂՈՎ
ԵԻՆ. ԵԻՆ.

Նմոյշ Հայկական «Բադիքաթիւռ»ի, գծուած
ՒՐՈՒՄ ԱՆՑՆՆԱՆԻ

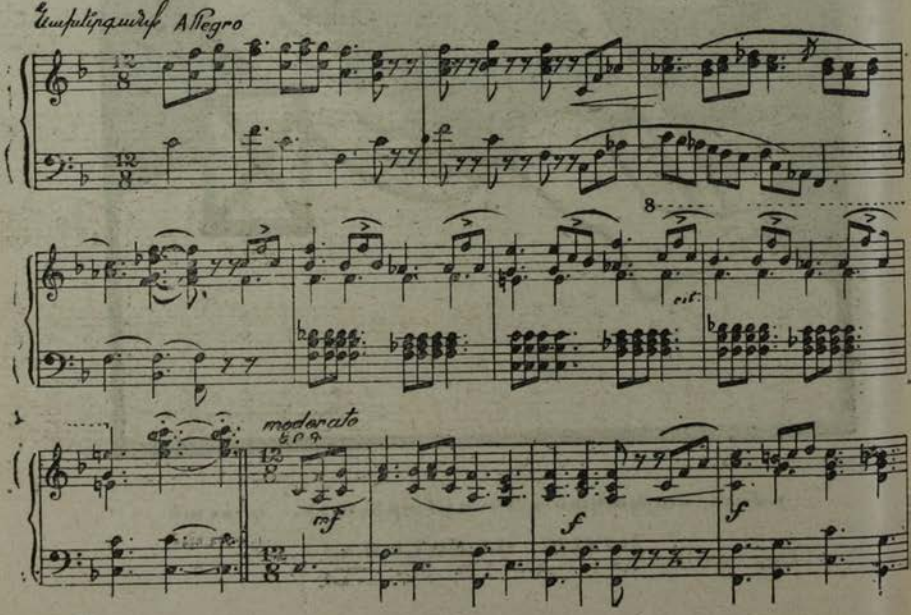

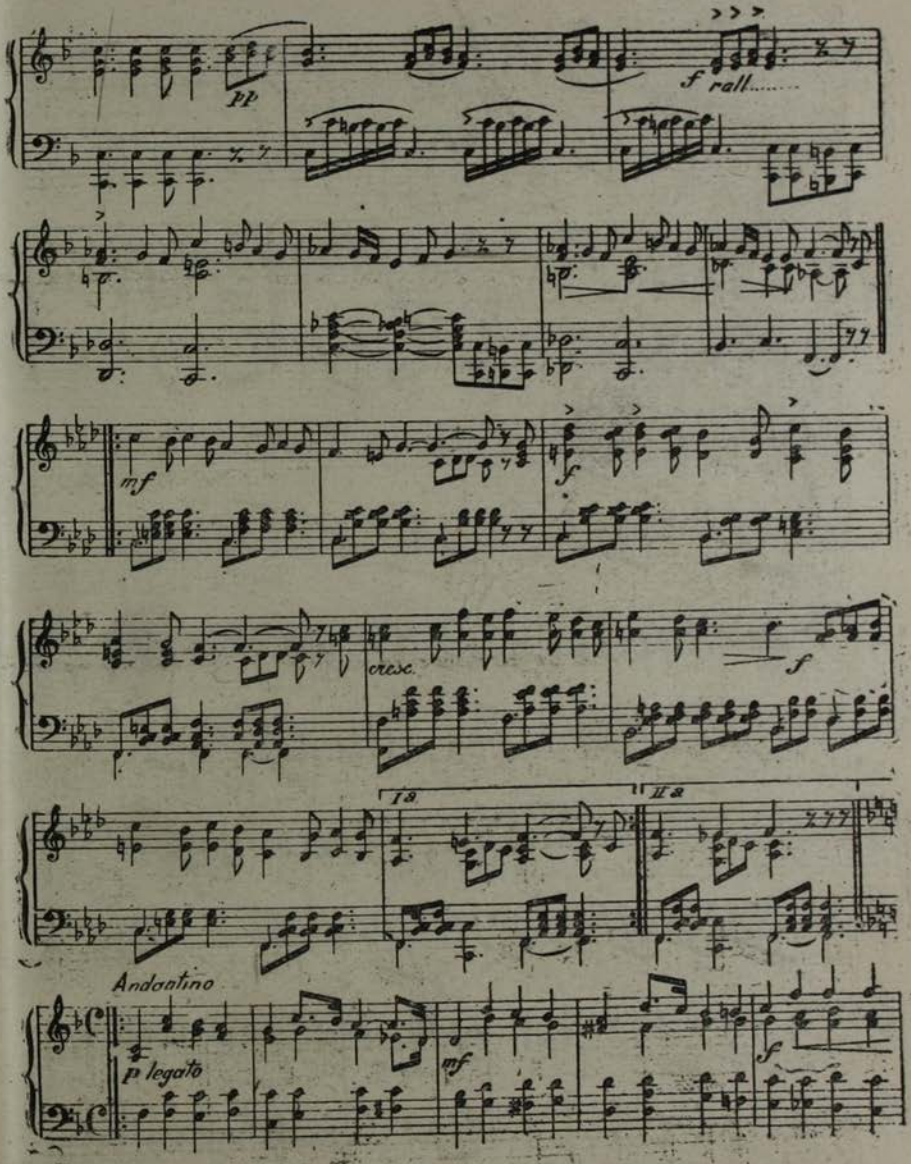
Ս. ԱԱՐՈՆԵԱՆ
Երգահան-Դաշնակահար
Շրջանաւարտ Պէրպէրեանի

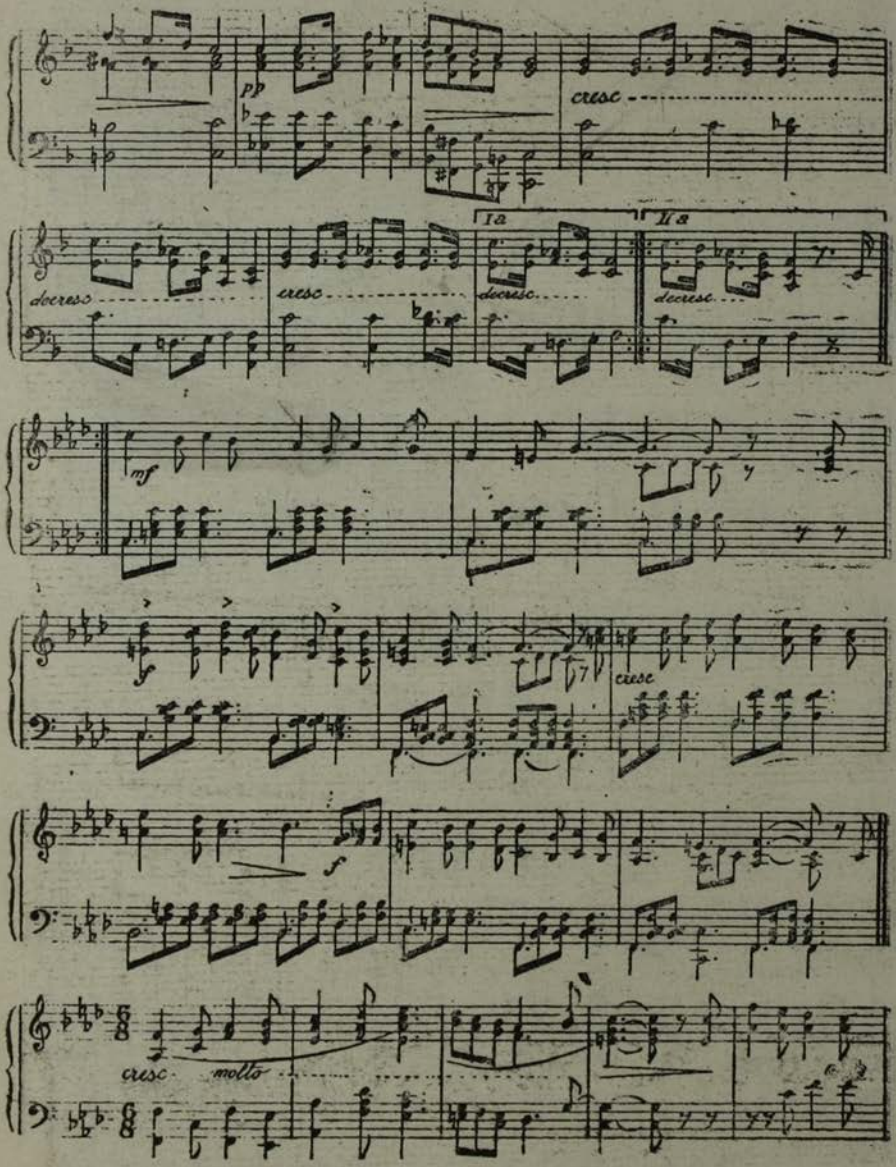
"ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ„

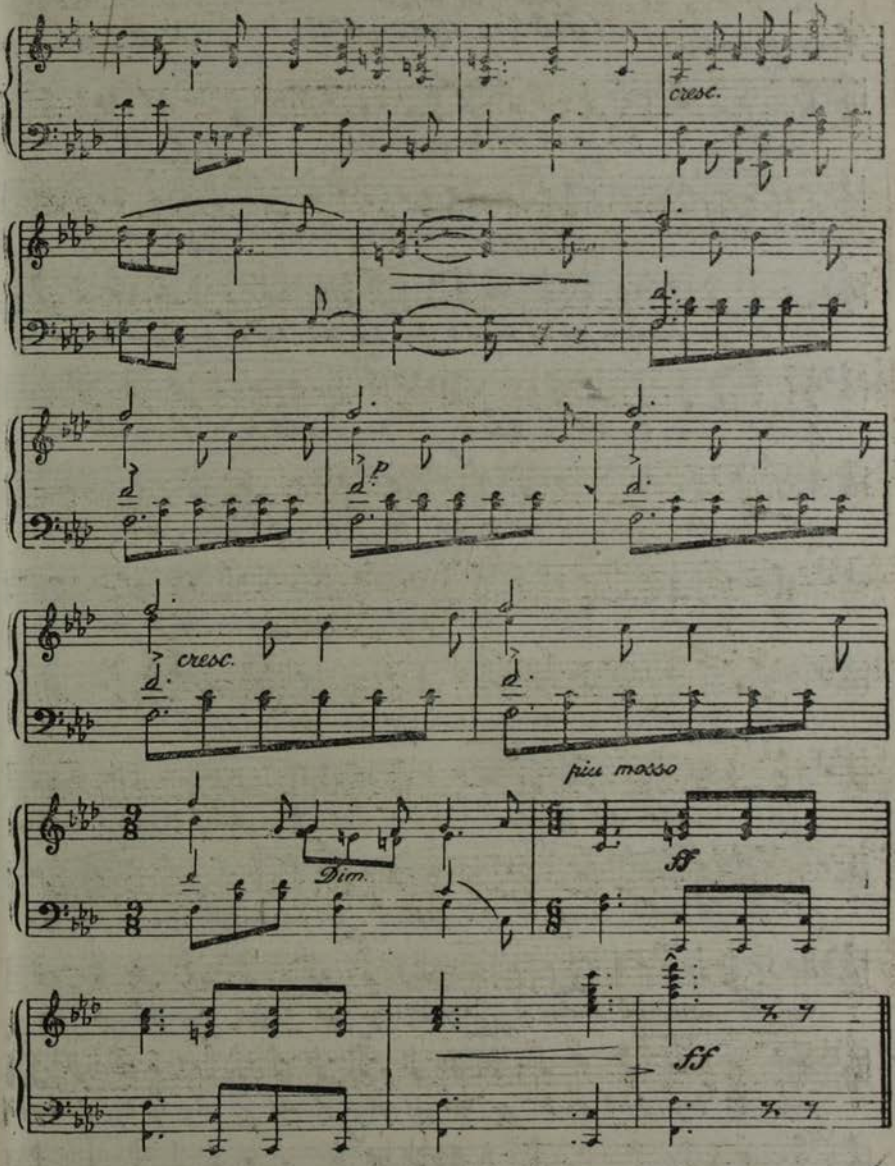
(ՑՆԾԵՐԳ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ)

ԿԸ ՁՕՆԷ ԻՐ ԱՐՔԱԿՑՈՒՏՈՒԹԻՒՆՅՆ
ՕՐ. ՀԱՅԿՈՒՒՀԻ ՏԻԼՍԻՋԵԱՆԻ

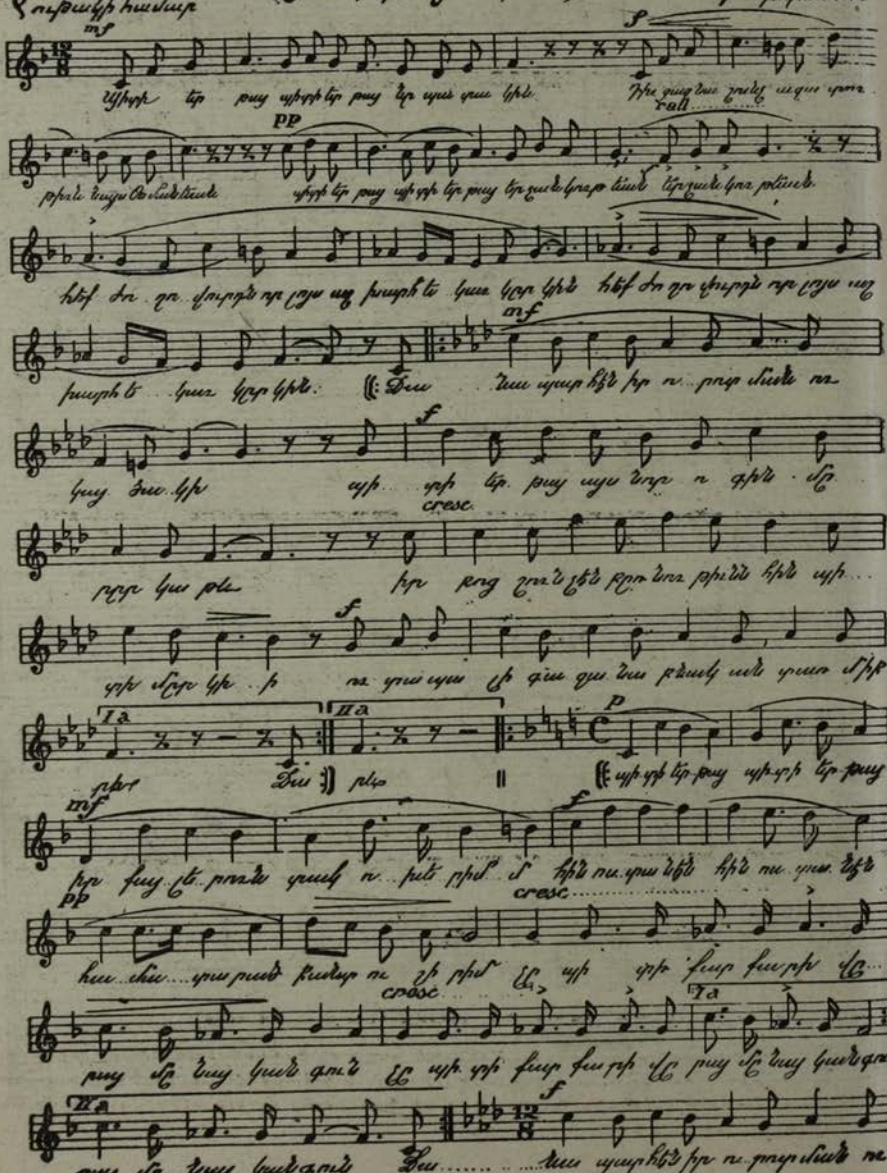

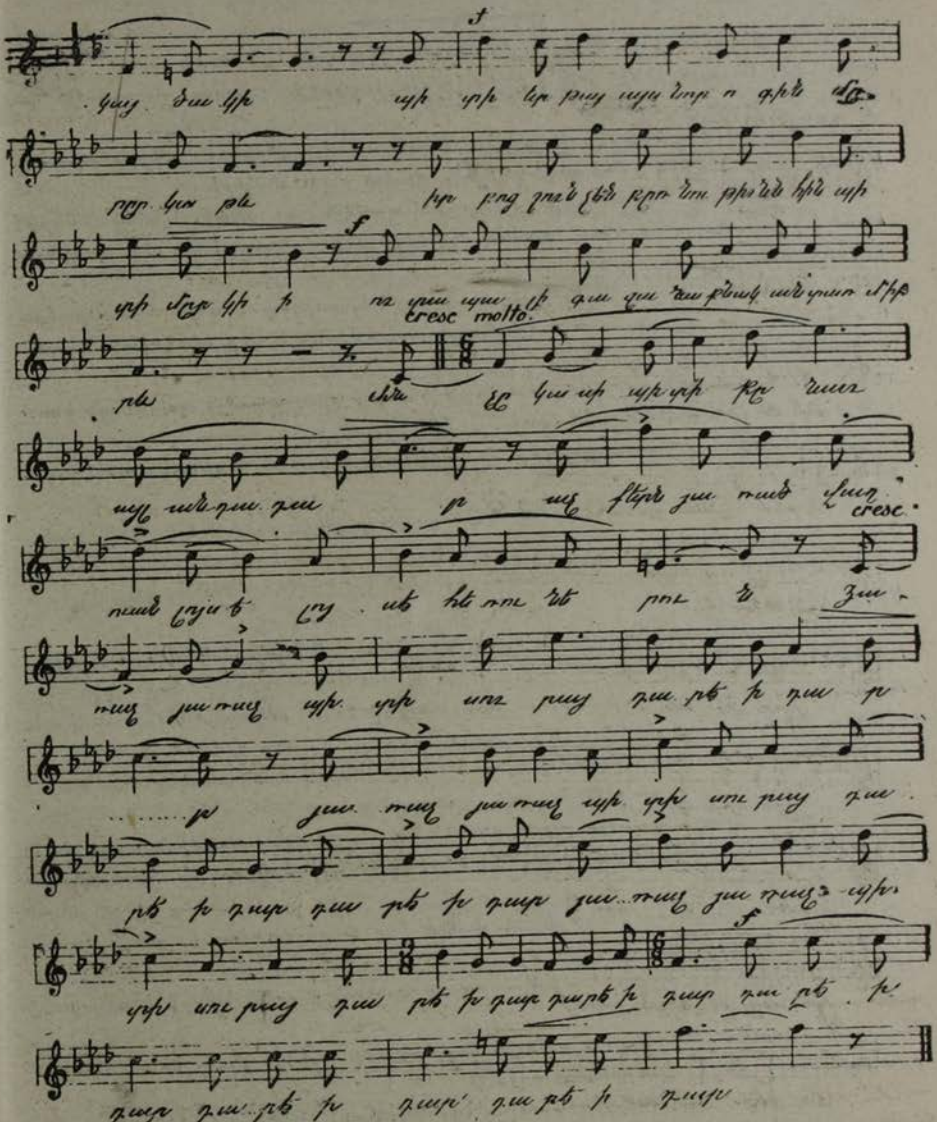

pp
f rall.....
mf
f
cresc.
f
Andantino
p legato
mf
f

pp
cresc
decresc
cresc
decresc
decresc
I a
II a
mf
cresc
cresc molto

cresc.
p
cresc.
più mosso
Dim.
ff
ff

ՊԱՏԻ ԵՐԹՈՒՅՑ
(ՁՆԾԵՐԳ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ)

Այս ազատաւոյն ցնծերգը մօտ օրէն հայ օրիորդներէ խառնածայն պիտի երգուի Խակիւտար՝ Հայաստանի սովետական հանրապետութեան տարեդարձին, նախածեռնութեամբ Օր. Նոյեմի Քրիւիւեանի եւ առաջնորդութեամբ նոյն հանճարեղ հեղինակի Ս. Բաբէեանի։

Ա. Ռ Ա. Ջ Ի Ն

— × Տ. Յարութիւն Ա. Քհնյ. Շմաւոնեան շիրազցի 115 տարի առաջ (1794, հոկտ. 14) Մատեան մէջ լոյս կ'ընծայէր «Ազգարար»ը, գրաբար, որ ---ԼԻՆ հայ Թերթն է, դադրած՝ 1796ին։

— × Ֆրանսերէնէ հայերէն Յարգմանութեան ---ԼԻՆ գիրքն է «Դիրք Խրատականն»ը, տպ. 1723ին, Յարգմանութեամբ Ճամճի ողլու Յակոբի։

— × Յարութիւն Սրվանձեանի «Մեղու»ն՝ ---ԼԻՆ հայ պատկ. զուարճալի Թերթն եղած է, իր անդրանիկ Տիւը հրատարակութեամբ 1856 սեպտ. 15ին, և դադրելով 1874ին սկիզբը։

— × Կեսարացի Դէսբրզ Դպիր Դասատազպետեան երաժիշտը 1794ին հրատարակած է «Նուագարան» գիրքն որ ---ԼԻՆ հրատարակութիւնն է մեր եկեղեցական երաժըշտութեան վրայ։

— × Կ. Պոլիսի աշխարհաբարը լուսոգրյն կերպով գրող ---ԼԻՆ պօլսահայն եղած է Գրիգոր Փէշտիմալճեան պատուելին (1749—1812)։

— × Ա---ԼԻՆ հայ կրօնակերգութիւնն —«Ալֆրանկա»— հեղինակուած է կղերականի մը կողմէ։

— × Ռուսահայ Յառաջի ---ԼԻՆ ներկայացումը տեղի ունեցած է 1859 յնվր. 27ին, Մոսկուայի մէջ։

— × Ա---ԼԻՆ հայ հրատարակչականը կազմած է 1812ին Յովհաննէս Չէլէպի Տիւզ (1749—1812)։

— × Աստուածաշունչ մատեանն ---ԼԻՆ անգամ Ամստերտամի մէջ տպագրել սկսած է 1666ին, և աւարտած՝ 1668 հոկտ. 13ին Ոսկան վրդպտ. երեւանցի, որ հայ տպագրութեան գլխաւոր աստառը հանդիսացած է։ Բ. տպագրութիւնը սկսուած է Բերա՝ Պետրոսի տպարանը, 1705 մայիս 1ին։

— × Մեղիոլանցի Փրանկիսկոս Ռիվոլա 1633ին Բարիզ հրատարակեց հայ-լատիներէն բառգիրքն որ է ---ԼԻՆ հայերէն բառարանը։

— × Աշխարհաբարի ---ԼԻՆ քերականութիւնն — «Ուղղախօսութիւն արդի հայերէն լեզուի»— հրատարակուեցաւ 1853ին, իսկ 1864ին երկրորդ մը՝ հեղինակութեամբ Քիւրէճեանի։

— × Ա---ԼԻՆ մարդն որ «հայր-մեր»ը լեզուի իբր փորձ մտածեր էր տալ՝ եղաւ Ց. Շիլտպէրկէր (1427)։

— × Կ. Պոլիսի մէջ մարդուր աշխարհաբարով գրուած ---ԼԻՆ գիրքն է «Քաղաքավարութիւն»ը, 1829ին տպ.։

— × «Բանասէր» —Կ Պոլիսի ---ԼԻՆ հայ հանդէսը— 1851 յնվր. 1ին կ'սկսուի հրատարակուիլ Յովհ. Հիւսրեանի կողմէ։

— × «Լրոյ գիր» —Կ. Պոլիսի ---ԼԻՆ հայ Թերթը— 1832 յնվր. 13ին կ'սկսի հրատարակուիլ՝ որ տեւեց մինչև 1833։

— × Կ. Պոլիսի ---ԼԻՆ հայ Պատրիարքն եղած է Յովակիմ եպս. Պրուսացի, 1461—1478։

— × Կ. պոլիսի կաթող". հայերուն ---ԼԻՆ ազգապետն եղած է Նուբիճան Անտոն վրդպտ., 1830 փետր. 15ին։

— × «Նարեկ»ի ամբողջական ---ը տպագրութիւնը կատարել տուած է Մինաս Ալբք ս.՝ երուսաղէմի պատրիարքը, Պոլիսի Ազատաձատուր տպարանը, 20 մարտ 1700ին։

— × Պոլսահայ ---ը գրավաճառն է Բիւզանդիոն Մարգար (1789 1845) որ 1805ին Կոսկայի մէջ հիմնած է իր գրատունը։

— × «Յայսմաւուրք»ն ---ը անգամ կ'ակսի տպուիլ Գրիգոր Մարգունցիի տպարանը՝ Կ. Պոլիս, 11 յլս. 1706ին։

— × Դաւիթ Թրեանց ---ը հայ կաուակերգուն է որ ծնած է Պոլիս 1840ին, և մեռած՝ Կովկաս, 1898 օգոստ. 20ին։

— × Ա---ը «Ուսումն Խարհուրդ»ն ընտրուած է պատրիարքարանէն, 22 հոկտ. 1853ին։

— × Հայ լեզուն ուսումնասիրող ---ը գերմանացին եղած է Անդրէաս Ալօլուի հռչակաւոր արեւելագէտն որ մեռած է 4/15 նոյ. 1704ին։

— × Ազգ. Հիւանդանոցի Տիկնանց ---ը խնամակալութիւնը կազմուած է 23 դեկտ. 1860ին, որուն գլխաւոր գործիչն եղած է Տիկ. Էպրու Երամեան։

— × Ա---ը հայերէն «Օրացոյց»ը հրատարակեցին Վենետիկի Մխիթարեանները 1757ին։ Իսկ Կ. Պոլիսի մէջ 1761ին էր որ տպուեցաւ ---ը «Օրացոյց»ը՝ Սիմէոն Եպս. Երեւանցիի պատրաստութեամբ։

— × «Պատուելի» պատուա՝ունը տրուած է ---ը անգամ Գր. Փէշտիմալճեանի։

— × Հայերուն մէջ գաւեշտական ---ը հրատարակութիւնն է Ճանիկ Արամեանի հեղինակած «Ընդունելութիւն ընծայի» անուն գրքոյկը, Բարիզ տպուած 1855ին։

— × Հայերու կողմէ տրուած Քատերական ---ը նախկայացումը տեղի ունեցած է 1836ին Իզմիր՝ Մեսրոպեան վարժարանը, իտալերէն լեզուով, ուսանողներու դերասանութեամբ. մինչ ---ը Քատերախումբը կը կազմակերպէ Կ. Պոլիս՝ 1856ին՝ Սրապիոն Հէքիմեան, և ---ը հայ Քատրոնն ալ կը կառուցուի Հասքէօյ. 1858ին։

— × Բարիզի բժշկանոցէն վկայուած հայ բժիշկներու ---ը 1943ին՝ Գասպար պէյ Սինապեան [1814—1872]. իսկ Նիւ-Եօրքի բժշկանոցէն շրջանաւարտ ---ը հայն եղած է Աենեքերիմ Տէր-Մինասեան, 1844ին։

— × Պոլսահայ Քերթերուն աշխատակցող ---ը «Քատերական Քննադատ»ն եղած է Յովհ. Վ. Ածէմեան։

— × Ա---ը տնգամ ի մեզ «փիլիսոփայական բառարան» հրատարակողն եղած է Եղիա Տէմիրճիպաշեան։

ՊԶՏԻԿ ՀԱՄԱՅՆԱԴԷՏ

— × Կեղծ ադամանդները ճշմարիտներէն զանազանելու համար կը բաւէ լեզուին դպցուիլ անոնց։ Բուն ադամանդները կեղծերէն աւելի պաղ են։

— × Զինաձիները չեն կրնար Ր գիրը հնչել, Ր ի տեղ կը գործածեն Լ գիրը։ Ա.յսպէս, Ռէ-լէ-Բօ կ'ըսեն Բէյ-պօ։

— × Լուբլան Բուէ 2 դար առաջ ծանօթ ընդհղէն մըն է և իր հայրենիքն եղած է Ամերիկա։

— × Մատակաբեր կղզին ծառ մը կայ որ կարող է բաներ և ծծել մեծ կենդանիներ, ինչպես կապիկներ, ու նոյն իսկ մարդ ու կին՝ երբ իր ոտքերէն մագլցելով գագաթին կ'լլեն։ «Մարդակեր ծառ» մըն ալ Աւստրալիոյ անտառներուն մէջ կայ՝ ահագին անասնաի ծառի մը տեսքով, 10—11 ոտք բարձրութեամբ, ժամանակին, տեղացի վայրենիները «ստատնայի ծառ» կը կոչէին զայն և պաշտօն կը մատուցանէին անոր, իրենցմէ մէկը վրան հանելով։ Այն վայրկեանին որ զոհը ճիւաղ բոյսին «իգ-պ»ին գպչէր, տերեւները իսկոյն իրարու կը միանային և ճզմելով կը ցամքեցուներին անկոչ հիւրը։

— × Տպագրութեան գիւտէն 150 տարի վերջ, վենետիկի մէջ երեւցան առաջին լրագիրները Մանուշոնց Խէրի (Foglietti d'avvisi) անունով, ծերակոյտէն խմբագրուած։

— × Առաջին լրագիրը Ֆրանսայի մէջ երեւցած է Հէրմէս (Mercure) անունով, 1631ին։

— × Իւզանկարչութիւնը հնարած է Ժան վանէյք Ֆլանտրացի մը,— աւելի ծանօթ Ժան տը Պրուժ անունով,— 1410ին։

— × «Ակադեմիա» բառը ծագումնառած է «Ակադիմոս» հելլէն դիւցազնին անունէն։ Առաջին Ակադեմիան Պղատոն էր որ հաստատեց, Ք. է 388 տարի առաջ։

— × Ակնոցին գիւտը կը վերագրուի անգլ. վանական Ռոժէր Պաքօնի, և ըստ ոմանց՝ Դոմինիկեան կրօնաւոր Սբինայի, 1280ական թուականին։

— × Ձատրակ (սաթրանճ)ի խաղը հնարած է Հնգկաստանի մէջ՝ Սիֆֆա անուն պրահմին մը։ Ուրիշ կարծիք մըն ալ կայ որ այս խաղը հնարած ըլլայ Բալամէտոս անուն յոյն մը՝ Տրովյի պաշարման միջոցին։

— × Այր մարդուն ուղեղին միջին կշիռն է 1350 կրամ, իսկ կնիկ մարդունը՝ 1222 կրամ։

— × «Խահուէ»ին ու իր անուան ծագումը Հապէշիստանի «կաֆա» գաւառէն է։ Սուրճը ժե. դարէն սկսելով արտածուեցաւ հետզհետէ Արաբիա, Պարսկաստան, Մէքքէ, Ասորեստան, Պոլիս և հուսկ ուրեմն Եւրոպա՝ ժԶ. դարուն սկիզբները։

— × Բոլոր հեղուկներէն՝ «կլիսէրին»ն է միայն որ բացօդեայ ձեալով չի շոգիներ։

— × Աշխարհիս մէջ ամէնէն շատ գեռնախնձոր ուտող ժողովուրդը Պէլճիքացին է, եաքը կուգայ Իտալեացին։

— × Մի՛ զարմանաք, ճարմնիները ականջի բլթակ (lobe) չունին։ Ասիկա առաջին անգամ ապացուցուած է ֆոն Տէօ Հայտըն տոքթորին կողմէ որ ճարմնիներու հիւանդանոցին անօրէնն է։ Նոյն բժիշկը կ'ըսէ թէ բլթակի այդ պակասը մինչեւ մէկ ատիճան կրնայ ծառայել իբր նշան՝ զանազանելու համար ճարմնիներն եւրոպացիներէն։

— × 48 տեսակ տունի ճանճ (house-fly) կայ։

— × Բէրուի մէջ 12 տեսակ բամպակենի կ'ածի։

— × Կանանչ ամէթովս (ճէպէլլէզումներն ագամանդէն աւելի արժէքաւոր են։

— × Շուէտական մլոնն աշխարհի ամէնէն երկայն մղոնն է։
— × Ջուկի շատ տեսակներ կան որոնք չեն կրնար լողալ։
— × 16 տեսակ մեռաղներ կան, սակայն արժէքաւոր քան ոսկին։
— × Ոչխարներէն իրը գրաստ կը գործածուին Հնդկաստանի և Պարսկաստանի մէջ։
— × Ներանձին գոց քնացող մարդիկ սակայն երկարակեաց կ'ըլլան։
— × 6000է աւելի ծանօթ լեզուներ և գաւառաբարբառներ կան տիեղերքիս վրայ։
— × Մեղրը մեղրամոմի կը փոխուի, եթէ ժամանակ մը ձեռք չի դպցուի անոր։
— × Լոնտոնի բնակիչներէն 100,000ը գիշեր աշխատողներ են։
— × Թրթուր մը (անգլ. caterpillar) մեկ ամառան մէջ կրնայ իր ծանրութեան 600 անգամը սնունդ առնել։
— × Հաշիւ եղած է որ ագռաւ մը կը ջնջէ 700 000 միջատ՝ ամէն տարի։
— × Խանութպանի մը կեանքին երկարութիւնը 2/3ն է ագարակպանի մը կեանքին։
— × Արծաթ դրամ մը ընդհանրապէս շրջաբերութեան մէջ կրնայ մնալ գրեթէ 27 տարի։
— × Խազաղականի եզերքները տեղ մը կայ ուր ծովէն ձէթ կը հանուի ջրհանով։
— × Մարգու մը կմախքը մեկ ինճէղ պակաս է ապրող մարդու մը բարձրութենէն։
— × Հոլանտա միակ երկիրն է Եւրոպայի մէջ, որ սուրճի վրայ մաքս դրած չէ։
— × Ձաբանի ամէնէն ժողովրդական նուագարանն է «սամիզէն» կոչուած եռաղի ջուրթակն որ երկայն վիզ մը ունի։ Իր քառակուսի մարմինը շինուած է կաուչուկ կամ օձի մորթէ։
— × Շատ հետաքրքրական ծառ մըն է ձամայիքայի գղթորածառը (thuya, գարա մազի ազաճը)։ Արմատախիլ ըլլալէն տարիներ վերջ, եթէ արմատներն արեւին ենթարկուած ըլլան՝ կը շարունակէ աճիլ նորէն։ Իրմէ անջատուած տերեւները շաբաթներո՛վ կանանչ կը մնան։ Այս ծառը ջնջելու միակ միջոցը կ'երեւայ թէ զայն այրելն է։ Եւ ահա ինչո՞ւ համար Անգլիային life-tree կը կոչէ զայն, և Ֆրանսացին՝ arbre de vie (կենդծառ)։
— × Կը կարծուի թէ աշխարհիս բազմութիւնը կ'աճի ամէն տարի գոնէ 6 միլիոն։
— × Ծովին ջուրը ամէն տեղ միեւնոյն աղիութիւնը չունի։ Խորութեան չափութեան հետ՝ աղիութիւնն ալ կ'աւելնայ։
— × Ընդհանուր կերպով մարդ մը ամէնէն աւելի ծանր կը կշռէ իր 40 տարեկան հասակին, քան թէ կեանքին ուրիշ մեկ ատենը։
— × Ափրիկէի մէջ մօտաւորապէս 700 լեզու կամ գաւառաբարբառ կայ։
— × Ֆրանսայի մէջ շատ աւելի գիրք կը տպուի—բաղդատմամբ իր բնակչութեան— քան ուրիշ ո՛ր և է երկրի մէջ, այսինքն մեկ գիրք՝ ամէն 1600 բնակիչի համար։ Յետոյ կուգայ Անգլիա, ապա Հոլանտա, Տանիմարքա, Նոր-

վէկիա, Շուէտ, Իտալիա և Գերմանիա՝ որ մէկ գիրք կ'արտադրէ՝ իւրաքանչիւր 2800 բնակիչի համար։

— × Հազար տարի առաջ հնարուած տպուած գիրք մը կ'ըսէ թէ մեռածքը լաւ մը կ'արտադրուէր սրդէն՝ այդ երկիրին 25 գաւառներուն մէջ։

— × Աշխարհի վրայ հրատարակուող բոլոր օրաթերթերէն 100ին 68ը կը հրատարակուին Անգլ. լեզուով։

— × Խեցգետիններու կրնան տնանկ և հաստատուն. բայց չեն կրնար լսել։

— × Սովորական դաշնակ մը մէկ մղոնի չափ երկայնութեամբ մետաղեայ թել (wire) կը պարունակէ։

— × Նարօլիի մէնըլրան ա՛յնքան յատակ է որ երբեմն կարելի է առարկաները նշմարել 25, նոյն իսկ 30 մղոն հեռուէն։

— × Թաթարիստանի մէջ, ասիր, պրատն ու սխտորը կը նկատուին իրրեւ անուշահոտութիւն։ Թաթարուհի մը ինքզինքը հաձելի կ'ընծայէ՝ փրցուած սոխ մը քաղելով վրան գլուխը։

— × Զուիցերիական ինչ ինչ նահանգներու մէջ, մեռնողներն՝ բլլան հարուստ կամ աղքատ՝ հասարակաց ծախքով կը թաղուին. դագաղ, մեռելատկան պատրաստութիւն, ամէն ինչ կը կատարուի կառավարական մեռելաթաղներու միջոցաւ։

— × Ովվպտղոը (anémone de mer), կամ ուրիշ բառով կատարդոը (actinie) որ կը գտնուի ծովուն է՛ն խորունկ մասերուն մէջ, աշխարհիս վրայ գտնուած է՛ն գեղեցիկ ծաղիկներուն կարգէն է։ Իրրեւ գօտիի բոլոր գոյներն ունի իր վրայ, մինչ իր ամբողջ յատակ ալիքան փափուկ է, որքան ջերմանոցի մը մէջ շատ խնամով մշակուած ծաղիկ մը։

— × Երկիրիս բաղդատական մեծութիւնն արեւին հետ՝ մերձաւորապէս այնպէս է, ինչպէս է նարինջի մը մեծութիւնն աւազի մը հատիկին հետ։

— × Աշխարհիս ծանրութիւնն է 5.852.000.000.000 (հինգ հազիլիոն և 852 երկիլիոն) թօնօ։ — Բանի՛ ձողաթարձ բեռնակիրի պէտք պիտի ունենայինք վերցուելու համար այս պատկառելի բեռը, հաշուասէր ընթերցողին կը թողունք։

— × Ջրիմուռ (Sea-weed, տէնիզ էօսուններ) աքանչելի ծանրաչափ մը կրնայ ծառայել, երբ օդը գեղեցիկ ըլլայ՝ ջրիմուռը չոր և փշրուտ կ'ըլլայ, բայց օդին մէջ երբ խոնաւութիւնը շատնայ, կը ծռի և մեծ ցիկ կ'ըլլայ, ցոյց տալով այդ վիճակին մէջ անձրեւին գալուստը։

— × Հաշիւ եղած է որ Անգլիոյ ճարտարարուեստի մեծ կեդրոնը՝ Լանքաշըր՝ օրական 135.000.000 մղոն երկայնութեամբ մանած կը հիւսէ, այնպէս որ մէկ երկվայրկեանի մէջ արտադրուած մանածը պիտի կրնար աշխարհը շուրջ պատել։ 18 օրուան արտադրութիւնը, պիտի երթար Արեւն ի՛ւ պատան։ Տարուան 310 օրը միայն աշխատութեան օր հաշուելով, պէտք պիտի ըլլար 500 տարիի, որպէս զի պէտք եղած մանածն արտադրուէր՝ մեզի ամէնէն մօտիկ աստղին հասնելու համար։

— × «Նեպտուն» (Neptune) կոչուած մոլորակը լրվէրիէ գտաւ 1846ին, որուն մեկերեւոյթին վրայ լոյս ու ջերմութիւն 900 անգամ աւելի պակաս են՝ քան երկիրիս վրայ։ Ամէն արբանեակ կ'ընկերանայ իրեն։

— + Բոլոր հիւանդութեանց միքրոպներուն մէջէն առաջինն անգամ գըտնուածն է քազցկեղ (anthrax`ին պասիլը. 1850ին, Ռիվեր և Տավէն քազցկեղ ժառնող կենդանիներու արիւնին մէջ տեսան զայն։ Բոլինտէ նոյն նկատառութիւնն ունեցաւ 1855ին։ Տավէն 1863ին կարող եղաւ ապացուցանել թէ այդ միքրոպը պատճառ եղած է հիւանդութեան, զայն ներարկելով կենդանիներու արիւնին մէջ և իրապէս յառաջ բերելով վայծաղնատենդ (fièvre splénique)։ 1873ին Բօխ հաստատեց և ընդլայնեց այս խուզարկութիւնները, ցոյց տալով թէ միքրոպը սունկ մըն էր։ Բասթէօռ 1870ին ջերմի մէջ գտնուած հիւանդութեան մը միքրոպը գտաւ, և վերջապէս 1871ին Oertal կեղծմաշկի միքրոպն էր որ երեւան հանեց։

— + Մ. Ա. Մունկյա յետ բազում վերլուծութեանց՝ հաստատած է թէ երկաթը բաղկացուցիչ մասն է ամէն կենդանի բջիջի։ Բուսականաց մէջ երկաթ կայ. շամիոնը 35էն 45 հազարորդականրամ կը պարունակէ 100 կրամ չորացածին մէջ։

— + Նափոլիէն Մ. Ռէսթուձէի 1905ին կը հնարէ երկաթէ ագանելի կազմած մը որով ջրասուզակին կարելի կ'ըլլայ ծովուն ալիքը 50 մեթր խորութեամբ տեղեր իջնել և գործել։

— + Ուսուցչական Բլօազ 1907 տարւոյն Յունվարին մէջ Փորթ-Տարուին մօտ (Աւստրալիա) գտեր է եղեր կին մը որուն ոտուընքը նման են եղեր ձեռուընքուն։

— + Իբր 51 միլիոն մեդրական կենդինար, կամ, իբր 4 երկիլիոն օխա ծանրութեամբ թուղթ չինուած և սպառած է 1906 տարուան մէջ։ Այս համագումարէն Միացեալ Նահանգներու բաժինն է 20 միլիոն 610 հազար մեդրական կենդինար, Գերմանիոյ 8 1/2 միլիոն, Անգլիոյ 5 միլիոն 800 հազար, Աւստրիոյ 3 միլիոն 140 հազար, և Իտալիոյ 2 միլիոն 400 հազար։

— + Երկաթի հանածոներուն տարեկան արտադրութիւնն ալ՝ինչափ կը շատնայ կոր որ՝ ցարդ ծանօթ հանքերը կրնան բոլորովին հատնիլ 60 տարիէն։ 1905ին 107 միլիոն մեդրական տոկաուչափ (թօնօ) արտադրուած է, ծանօթ հանքերը 10.500 միլիոն տոկաուչափ հանելի նիւթ կը պարունակեն. բայց կարելի է որ նորանոր հանքեր գտնուին չի զննուած երկիրներու մէջ։

— + 1907ին, Արքիմէտեսի հին ժամանակներու այս հաչակաւոր երկրաչափին մէկ անտիպ գրութիւնը մեթոտի վրայ՝ գտնուած է Կ. Պոլիս։

ՎԵՀԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՅԳԵՐ

Պարսկաստանը յուզող վերջին խռովութիւնները խորհիլ կուտան մեզ «Հրքայից Արքայ»ին գահնձերուն վրայ։ Թէհրանի պալատը թանկագին եւ հազուագիւտ առարկաներու անհնակ կուտակում մը կը պարունակէ, որուն նկարագրականը կարծես Հազարաթուի Գիշերներէն կը մնէ։ Ահաւասիկ ինչպէս կը նկարագրէ «Շահին Շահ»ին պալատն այցելող Ֆօսթըր Ֆրէյզըր անուն անգլիացին՝ Դահոյից Սրահը։ — Այս սենեակը կը պարունակէ աշ-

Քարհիս վրայ չի գտնուած ու չի տեսնուած հարստութիւններու դէզ մը։ Պատերուն ամբողջ երկայնքը շարուած կան ոսկի շղթաներով գրուագուած աթոռներ. ատոնց միջացները կը գրաւեն ոսկիէ սեղաններ որոնք — ծաղրելի հակապատկեր — ամենակոշտ երկաթէ բեւեռներով ագուցուած են։ Դահը (125 միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ) տեսակ մը բանակի անկողնի տեսքն ունի, մէկ ծայրէն միւսը. վարէն մինչեւ գագաթ՝ ադամանդեայ։ Խորը զարդարուած է ադամանդեայ խոշոր աստղով մը՝ որուն փայլն աչք կը չոգնեցնէ։ Թանկագին քարեր սփռուած են ա՛յն գորգին երեսն որուն վրայ Շահը կը բազմի, և մարգրիտներով պճնուճուած է այն բարձն՝ որուն վրայ գլուխը կը հանգչեցնէ։ Ուրիշ սենեակ մը, անասուններ՝ զմրուխտով, տպազիոնով, սաւտակով, ադամանդով ու մարգրիտով դարալիր, որոնք սերունդէ սերունդ հին լեցուեր են ատոնց մէջ։ Պրսկ. Թագին վրայի ադամանդներուն մէջ մանաւանդ հատ մը կայ որ աշխարհի վրայ գտնուած խոշորագոյն գոհարներէն մին է, «Լուսեղէն լեռ» յատկանշական անունն առած։ Մեծդի ափսէներու և ըմպանակներու մէջ Բէլ-ֆի պէս լեցուած են թանկարժէք քարեր — յղկուած կամ անտաշ — և մարգրիտներ։ Աքանչելիք մըն է համատարած աշխարհագրութիւնը, զուտ ոսկիէ կերտուած և 51,366 սխրատեսիլ քարերով դրուագուած. զմրուխտներու ճշմարիտ ծով մը։ «Ճաճանչագեղ Սենեակ» կոչուածին մէջ կը գտնուի զմայլելի հայելիներու դէզ մը։ Բոլոր գորգերը գործուած են է՛ն սուղ մետաքսով։ Աթոռներ, սեղաններ և որմադրուագներ համակ ոսկիէ են. ատոնց վրայ ի՛նչպէս հայելիներուն պսպղուն ցոլքը՝ լիուլի կ'արդարացնէ «Ճաճանչագեղ սենեակ» յորջորջումը։ Ու բոլոր այս ճոխութիւններուն մէջտեղ, տղայական առարկաներ ալ կը գտնուին. մեքենական դեղձանիկներ՝ զսպանակով շարժող ու գեղգեղող՝ կճեպներ որոնք կը բացուին և որոնցմէ վառեակներ դուրս կ'ելլան. սեւ ամբրէի պուպրիկ մը. և այսպէս շարունակաբար։ Ուրիշ տեղ մը, աքանչելապէս եղական հատուածոյ մը կայ արծափ (ֆոյեռն) ի և քանդակուած մետաղներու (ոսկի, արծաթ, պղպատ, ևլն.) որոնք արեւելքի շատ մը կողմերէն բերուած են։ Զէնքերու հաւաքածոն 10 միլիոնէն աւելի արժած է։ Պարսիկ վէհապետներու շռայլութեան վրայ գաղափար մը տալու համար, բաւնէ թէ հանգուցեալ Շահը Բարիզ ըրած իր վերջին ճամբորդութենէն դարձին՝ հետը բերած էր իր գնուճներով ակաղձուն 700 անտուկ իրեղէն, առանց հաշուելու ինքնաշարժ կառքերն ու կառապանները։

ՀԱՅԵՐԷՆ-ՊԱՐՍԿԵՐԷՆ

Ալանդ = ալէնդ. ածուխ = ղուէխ. ամուսին = ամուսանի. ակռաստան = ակռշտէն. ապաստան = ապիշտէն. ակիզ = ակիշ. ասպար = խրբէր. ասպարէզ = էսբէրիյզ. աստուա = ասթէր. աւար = աւեր արճիճ = արզիյզ. արժան = էրշան. ասպ = էսպ. ամբար = անպար. աշակերտ = շագիրտ. անդամ = էնկեամ. աղատ = աղատ։

Բասդեռն = բիսթեր . բաշխ = պախշ . բազուկ = պազու . բուծ = պիւզ . բարեկենդան = պերկանթիան ։

Դահ = կեահ . գոհար = կիւհեր . գանձ = կէնճ . գոյն = կիւն . գէշ = քէժ . գրաւել = կիրիֆթէն . գրտակ = կիրտ . գմբէթ = քիւմպէթ ։

Դիտել = դիտէն . դահլիճ = դէհլիյզ . դերձակ = տէրզի . դայեակ = տայէ . դիմակ = տիմէ . դուռ = տէր . դռնապան = տէրպան . դուստր = տուխթէր . դժուար = տիւշվար ։

Երանգ = բէնկ . երաշտ = բէշդ . ղէն (զենուլ) = ղէն . թանկ = թէնկ . թոշակ = թուշէ . ժանգ = ժէնք . լախտ = լախթ . լկամ = լիկեամ . խրատ = խիրէտ . խոսոռման = խիւսթիւման . խաւար = խավէր . խնդալ = խէնտէ . ծուներ = զունի . ծեր = ղեր ։

Կով = կեավ . կապկանք = կեապկին . կոպիկ = քէպպի . կարագ = քէրքէ . կենդանի = զինտէ . կուժ = կիւզէ . կուշտ = կիւշթի . կեսրայր = խիւսուրէ . կամար = քէմէր . կռիւ = գրիվ . կապոյտ = քէպուտ . կերպաս = քիրպաս ։

Հազար = հէզար . համախոհ = հէմխահ . համար = հէմար . համապատիւ = հէմբէյէ . համազգեր = համազքեար . հանապազ = հէմէպազ . հանգոյն = հէմկիւն . հնար = հիւնէր . հաստ (եղ) = հէսթի . հարազատ = ֆէրզէնտ . հրամայն = ֆէրման . հրահանգ = ֆիրհէնկ ։

Ձիւղ = ճիւսթ . մարգարիտ = միւրվարիյտ . յափշտակել = ապիշթէն . յեսկար = եասկեար . յուէտ = ճավիտ . նախ = նիւխիւսթ . նման = նիւմանէն . նշխար = նիշխար . նիհար = նիշէսթ . նարտ = նէրտ . նկար = նիկեար . շահասպրամ = շահիսրէրմ . շայեկան = շայկեան . շապիկ = շէպի . շտապ = շիթապ . շաղ = ժալէ ։

Ուշ (խելք) = հուշ . պայմանն = բէյման . պարիշտ = բէրէսթ . պատասխան = բասիւխ . պատշաճ = պայիսթէն . պատդամ — բէյդամ . պատկան (դարան) = բէյկեան . պինդ = պէնտ . պատուհան = պատխան . պատուհաս = բատաշ . պատրաստել = բիյրասթէն . պարզ — իպրիյզ . պայազատ = պէյդատ . ռոճիկ = բուլէ . պարտէզ = ֆիրտէվս . պատկեր = քէյքեր ։

Ջերմաջերմ = կէրմակէրմ . ակահ , սկիհ = սիկի . սպայ = սիբահ . սուգ = սուկ . սպասալար = սիբէհսալար . սպանդարաժետ = սիբէնտարմիւտ . սպառ = սիրերի . սառուար = իւսթիւվար . սար = սեր . վարժ = վէրզ . վանդակ = պէնտ . վարունգ = վարէնկ . վուեր = պավէր . վանգ (իւն) = պանկ ։

Տաճար = թէճեր . տապ = թէպ . տեգ = թիղ . ցամաք = սամէ . ցուրտ = սերտ . փիղ = բիլ . փուրսիշ = բիւրսիշ . քանդել = քէնտէն . քոյր = խեվահեր , խահեր և ն. և ն. ։

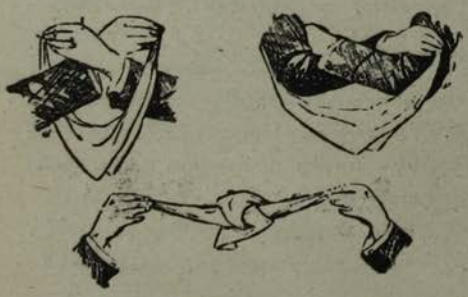
— Լինչ և կեանքը . = Վայելել ու վայել : (Պ. Սզաթան)

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆԻ ՄԸ ՏՂԱՆ

Սաուազաի՝ Սպանիայի մեծանուն ջութակահարն ու վերչիս մեռաւ՝ ջութակին կը պարտէր իր կեանքին առաջին եւ ամէնէն ազնիւ ուրախութիւնը։ Հայրը՝ Մունդ յեղափոխական մը՝ կառավարութեան կողմէ ցկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուէր, երբ Սաուազաի հազիւ 12 տարու էր։ Մայրն ունկնդրութիւն մը խնդրեց Իսպ[illegible] Թագուհիէն. վաւակը հետը տանելով։ Ան վերջինը՝ երաժշտ. գործին անուշին տակ դրած՝ գայեր էր արքունիք։ Երկար սպասումէ մը վերջ, վանոր աւաչնորդեցին դահլիճ։ — «Ջութա՞կ կը զարնես» հարցուց Իսպանէլ ապշահար։ —«Այո՛, Վեհափառ Թագուհի»։ — «Պիտի կրնայի՞ր ինծի կտոր մը զարնել»։ Տղան խնդոյն քաջակները պրկեց, պոռներ տուաւ լարերուն եւ ծնօտը հենցունելով ջութակին վրայ՝ սկսաւ ածել երազուն կտոր մը, հիանալի յաջողութեամբ։ —«Ան մանչուկը տաղանդ ունի» յարեց Թագուհին մօրը դառնալով. «ինչ կ'ուզես նայինք, աղա՛ր մանչ, հիմակուընէ կը շնորհեմ թեզի զայն» ըսաւ յետոյ, տղան գլուխը շոյելով։ Ան ատեն Սաուազաի վար դնելով ցնոց ու ջութակ՝ գոչեց հնչուն ձայնով մը. «Հ–յրէ՛ն– ա–զ–ա–տ–ու–թ–ի–ւ–ն ...»։ Ու շնորհը ստացագրուած էր։ Փորրիկ ջութակահարն ուրիշ չաս յաղթանակներ պիտի տանէր եռքէն՝ փառքի ու համբաւի իր մակընթացութեանը մէջ, բայց ատոնցմէ ոչ մէն ապահովաբար կրնար հաւասարիլ հայրիկին ազատագրումէն առաջուր իր անճառ բերկրանքին։

ԶՄԵՌ ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԶՐՕՍԱՆՔ

Տանտիրուհիէն կը խնդրէք որ մեծկակ թաշկինակ մը կամ անձեռոց մը բերէ ձեզ։ Այդ լաթին երկու ծոպերէն կը բռնէք եւ կ'սուաջարկէք ներկաներուն որ չաթին մէջ կապ մը ձեւացունեն, չաթին 2 ծայրերեն մին առա՛ջ թող տայու։ Ու լաթը շրջաններ պիտի կատարէ ներկայ բազմութեան մէջ, լաթին վրայ առանց կապը գոյանալու՝ առաջարկուած պայմանով։ — Թէ ո՞ւր կը կայանայ լուծումն այս հնարագիտութեան, առընթերակից պատկերը պիտի տայ ձեզ աւտոր պատասխանը։ Ուշի ուշով քննեցէք զայն։

ԱՄԲԱԿՈՒՄԵԱՆ ՄԱՄՏՈՒԹԻՆՆԵՐ

Ամբակում իրեն գրացի աղջկան պակին ներկայ գտնուելով՝ չի մոռնար իր բարեմաղթութիւնն ընել անոր.

— Ինչո՞ւ չես անգամներ ասանկ քօղքած հարս տեսնամ, սիրելի Օրիորդ...։

*** Ամբակումին հարցուցին.— «Իրենց ժամադրութիւնը կատարեալ յարգող որո՞նք կը ճանչնաս տեսնենք»։

— Ե՛ս, պատասխանեց անտարբեր։ Լուսինկան և արեւը։ Մնացածներուն ամէնքն ալ «վրաս գրէ»ին բանն է։

***—Ըսէ՛ նայինք, Ամբակում, Տարիներն երբոր մեռնին՝ ո՞ւր կը թաղուին։

= Պատմութեան գերեզմանատունը։

*** Աչքի ցաւէ տառապող մը պատահեցաւ որ դարմանն խնդրէ մեր Ամբակումէն։

— Անցած տարի (վրայ բերաւ այս վերջինը,) ակռաներէս մին անանկ գէշ սեռակէն կը ցաւէր կոր որ գիշերները քունս քնացած չունէի։ Գաշէ տուի, դանակի՛ պէս կտրեցաւ ցաւը։

*** Համբաւաւոր կծծի մը Ամբակումին դարձած՝ կը մեծարանէր.— «Ինծի պէսնե՛րն են որ գրամխա պիտի կրնան երթալ, ո՛չ սասկի շռայլութիւն ըրած եմ, ո՛չ ալ մեղք...»։

= Ատ խելքին վրայ եղիր նորէն. իմ գիտցածս ան է որ դուն քնա՛ւ չես կրնար երթալ, օրավհետև... Ճամբու ծախսը պիտի գժկամակիս վճարեմ։

*** — Գլուխդ ողջ ըլլայ, Ամբակում՝ ողջ։ Կնիկդ մեռա՞ծ է։

= Դուն ողջ եղիր։ Ա՛խ, մի՛ հարցուներ գլխուս եկածները։ Կոլ մը ունէի, ան ալ ճողեցաւ երկ։

— Իրացնելդ ողջ ըլլան, հարկաւ կ'օգնեն քեզի։

= Ա՜խ, անանք ողջ ըլլան, իս ա՛յնչափ կը սիրեն որ ուրիշ ինչ մը տուին, բայց մէկը չի գտնուեցաւ որ կով մըն ալ տար . . .։

*** Մր. Հուպլի ամերիկացի քարտուղարը մտիկ ընել՝ պլտիկ վայելք մը չէր։ Ամբակում իմանալուն պէս կը փութայ ժողովարան։ Մր. Հուպլի խօսած տեղն՝ յանկարծ շուարելով խօսքին թելը կը կորսնցնէ։

— Գոցեցէ՛ք դուռները պատահականները (կը պատասխանէ Ամբակում դող եղած)։ ամէնքս ալ պարկեշտ ու պատուաւոր մարդիկ ենք. պէտք է որ շո՛ւտ գտնուի Մր. Հուպլիի խօսքը...։

*** Ամբակում բարեկամի մը հետ ճամբան քալած տեղն կը հանդիպի էշու մը որ կը վռազ ու կը վռազ անվերջ։

— Խե՛ղճ անասուն, կը ձայնէ բարեկամը, գէշ սեռակէն հարբուխ է եղեր։

= Աղէ՛կ միտքս բնկաւ, վրայ կը բերէ Ամբակում, ինա՞ր եղաւ ձեր հարը. . .։

*** Ու եղաւ որ Ամբակումին պանդոկապետ ընկեր օրին մեկը։

— Իրաւ որ պիտի մեկնիմ ես այս պանդոկէն, ըսաւ անոր յաճախորդ մը

նեղքաած քովի սենեակս ազայ մը կայ, գիշերը մինչև՛ լուս կը ճչայ կոր . . . ։

= Ալ զարմանամ՛ կոր գանգատիս ուզ. Տղերը մայրը մի՛ևնոյն սենեակն են և դժգոհանքի բա՛ռ մը զուրցած չունին ընաւ ինձի . . . ։

⁂ Նորապսակ ամոլի մը ջիղերուն գալը էին այն պիշ պիշ նայուածքներն որ կը տեւեցնէին իրենց վրայ, գայթած պանդոկնուն մարդերուն կողմէ։ Ուստի փոխելով պանդոկին՝ Ամբակումինը գացին ։ Փեսան կանչեց դինքն ու ըսաւ.

— « Սաստիկ նեղուեցանք միւս պանդոկը, վասն զի նոր ամուսնացած ըլլալնիս գիտնալով՝ աչքով կ՛ուտէին կոր զմեզ ։ Հոս կ՛ուզենք ազատ ըլլալ առ բաներէն։ Ա՛ռ քեզի կէս լիրա, և եթէ հարցուցին քեզի՝ մի՛ ըսեր թէ նորհարս նոր փեսայ ենք ։ »

Առաջին օրը շատ ազէկ անցաւ ։ Յաջորդ առաւօն երբ ամոլը նախաճաշի կ՛իջնէր, հետաքրքիր ակնարկներ իրենց վրայ կ՛ուղղուէին դարձեալ և փսփսուք մըն է կ՛սկսէր։ Երբ ամոլը սենեակ վերադառնար, ամէն խուչէ գլուխներ կը ցցուէին դուրս ։ Սոսկալի բան էր առ ։ Փեսան ոստիկ սրտնեղած՝ Ամբակումը կը կանչէ և մեկնութիւն կ՛ուզէ անցած դարձածէն։

— Ձեր պատուէրէն դուրս չեմ շարժած երբեք ։ Երբ հարցուցին ինծի թէ ո՞վ էիք դուք, բնա՜ւ չմոռացայ զայգ մը պատասխանեցի . . . ։

Երեւակայել փեսին առած դէմքը նոյն պահուն ։

⁂ — Կը կարծէք որ մարդավայե՞լ է, (ըսաւ գետին իյնող անցորդը՝ բարկութիւնը զսպելով ։) խնդալ մեկուս մը վրայ որ ձերուկի կեղևի մը վրայ կոխած ըլլալով կ՛իյնայ դէպ՜ո՜ւ՜ ։

= Ազէ՛կ կ՛ըսես , (յարեց ակամաւեան՝ Ամբակումիկս). ես ալ դէպ՜ո՜ւ՜ խնդացի։ Ձեզի տեսնալէ առաջ ատանկ բանի մը վրայ չէի մտածած ... ։

⁂ Ամբակում սպասարկութեան կը կոչուի տրուելիք շքեղ պարտեզ մը մէջ ։ Ներկաներուն մէջ կը գտնուէր յաւակնոտութեան տիպար պարոն մը որ մեծահարուստ անձի հովեր տալ կ՛ուզէր ինքզինքին՝ ազնուականի մը ազդիկը կնութեան առնելու մտադրութեամբ ։ Իր հոգեհատորին հետ պահ մը տեսակցած միջոցին, անձնական կտաւ ունենալն ալ կերպով մը անոր հասկրցնելու համար, Ամբակումը կը նշմարէ և կը ձայնէ անոր.

— Ըսի՞ր կտաւպանիս որ «գուբէ»ն մէկ ժամէն պատրաստ ըլլայ ։

= Ըսի, բայց ձեր կտաւպանը չի կրնար կոր հասնիլ մէկ ժամէն . ուրիշ յաճախորդ ունի եղեր ... ։

⁂ Ամբակում գործ չունենալուն պէս՝ դեղ կը քաշուէր և հոգէ ամաններ գնելով, շրջակայ ագարակները ծախելու կ՛ելլար ։ Օր մը , հունձքի ժամանակ , կէս օրուան մօտիկ , կը հասնի ագարակ մը որուն տիրուհին ցորեկուան ճաշը պատրաստելու վրայ էր՝ դաշտը հնձելու գացող իր ամուսինին ու բանուորներուն համար ։ Խաթունը — կծծին մէկը — ա՛չ պատուկ մը գնել ուզեց, ա՛չ ալ քիչիկ մը ճաշ տալ հաճեցաւ մեր մարդուկին ։ Ամբակում անոր շահամոլ բնոյթը գիտնալով, խնկոյն խորամանկութիւն մը ոգջունձեւեց միտքին մէջ ։ Ագարակին դէմ գտնուող հակոյ թմբին ցոյց տալով, բսաւ խաթունին թէ միտք ունէր թռչունի վանդակ մը շինելու. ուստի կրնա՞ր անոր բարակ ճիւղերէն 20 հատ մը չափ կտրել, որոնց համար պատրաստ էր ե-

կուքնոց մը վճարելու։ Երկուքնոցին ձայնը լսելուն պես՝ խոհարարը սոխ տըւարած էր արդէն, և սանդուխ մը դնելով թմբլիին բունին՝ ծառն ի վեր չուելու էր։ Ամբակում՝ չուշացաւ սանդուխը վերցուելէ առեղն, տուն խոտանիլ ձգել և հան փառաւոր ճաշ մը ընել, յետոյ բերանը սրբելով՝ ուղղուիլ դէպ ի այն դաշտերն ուր կ'աշխատէին խոհարարն էրիկն ու մշակները։ Ագարակապանն Ամբակումը տեսնելով՝

— Մեր գիւղն կուգաս կոր, ի՞նչ կայ, ձայնեց. կինս ծառն է ելեր և անդադար գոգնոցը կ'երերցունէ կոր։

= Բան մը չէ, քառորդի մը հարկ, յարեց Ամբակում պաղարեամբ։ Ջոանի մը պատուկ գնեց ինէ, յարմար դրամ չունէր վրան, ձեզի նշան կ'ընէ կոր որ...

Ու քառորդը գրպանելով՝ դէպ ի անտառ սուզուեցաւ։

***— Գիտե՞ս, Ամբակում, թէ Խախ կոչուած վհուկն ամէն մարդու գուռին կը զարնէ։ Եթէ չհմանաս և գուռդ չի բանաս, կ'անցնի կերթայ։

= Վա՜յ նզովից արմատ. կ'երեւայ թէ ձեռնոցներ գրած ըլլալու էր՝ երբոր իմին գուռս ափ առաւ . . . ։

*** Արճառանը, մարդուն մէկը բարձրահասակ կը կարդայ լրագիրի մը, մյլիւսները ուր բսուած էր թէ 60,000 տոլարէն Աբեւան ըլյոը պիտի հասնի։

*** Ամբակում ընդհատելով անոր ընթերցումը.— «Կամա՛ց կարդա, մա՛րդ Աստուածայ, կրնայ ըլլալ որ նպաստավաճառ մը գանուի հոս և երթայ կոչին գինը բարձրացունել ։

***— Ամբակում, պարտէզ երթայիր, նայէիր թէ « արեւին ժամացոյց »ը քանի՞ ցոյց կուտայ կոր ։

Տասը վայրկեան՞վերջ Ամբակում արթուն - քրտինք կը վերադառնայ՝ քարէ ժամացոյցը շոյկած . — «Նայեցայ նայեցայ, չի կրցի հասկնալ. հոս բերի որ դուն նայիս . . . »։

*** Ամբակում՝ տասնո՛ց չունի գրպանը. կ'ուզէ գեաի մը եզերքէն միւս դին անցնիլ։

— « Բարեկա՛մ, կ'ըսէ նաւավարին, ինէ տակ չառնելով իս եթէ դիմաց անցունես, անա՛նկ խոշտանգ մը պիտի տամ քեզի որ շատ գրամ պիտի վաստկացունէ »։

Նաւավարը հաւանեցաւ, և երբ միւս եզերքը հասան և Ամբակում նաւակէն ցատքելով՝ ոտքը ցամաք կոխեց. — « Բարեկա՛մ, ըսաւ պաղարեամբ, եթէ ամէն մարդ ինծի պէս տասնկ անկուտիաբար տասիս բերես, անօթի պիտի կը մեռնիս, գիտցած ըլլաս . . . »։

*** Ամբակում բարեկամի մը հետ վիճաբանութեան ա՛յն աստիճան կը տաքցունէ որ, այս վերջինը զայրացած՝ շառաչուն ապտակ մը կը փակցունէ անոր ա՛յտին ։

Ամբակում.— « Լա՞ըլ էր թէ կատակ էր սա ըրածդ » ։

= Լա՛ըլ, լա՛ըլ, ի՞նչ կ'ուզեցար . . . ։

— Սա՛նկ ըսէ, տասնկ կատակ չըլլար որովհետև . . . ։

***— Ամբակո՛մ, միտքդ անցո՞ծ ես բնաւ թէ ի՞նչ կ'ընէիր եթէ Մոսկանի մը կամ թէ Ռօչիլտի մը եկամուտն ունենայիր ։

= Չէ՛, բայց շատ անգամ՝ միտքէս անցուցած եմ որ ի՞նչ պիտի ընէր Մօտկան կամ Ռօչիլտ՝ եթէ իմին եկամուտս ունենար . . .

⁂ Ամբակում՝ «կառաւան» ։ Յաճախորդ մը կը մտնայ օր մը ճաշարան, կերակուրներ կ՚ապսպրէ, ու կշտանալէն ետք՝ մեղքնալով միացորդը տեղւոյն վրայ ձգել, հաւի մը կտոր կամացուկ մը գրպանը կը սահեցունէ։ Ամբակում կը նշմարէ, կը մօտենայ անոր և ապուրին պնակն ալ միւս գրպանը կը պարպէ։

— Ի՞նչ ըրիր, կառաւան , կը պոռայ յաճախորդը վերջին ծայրը բարկացած։

= Ձեզի օգնել ուզեցի. ապուրը կը մռնդայի՛ք կոր հետ տանիլ։

⁂ Ամբակում հայր ալ ունի, զաւակ ալ։ Այս վերջինը յանցանք մը գործած ըլլալով՝ մեծ հայրիկէն կ՚արժանանայ փառաւոր ծեծի մը , հօրը՝ Ամբակումին ներկայութեան։ Ամբակում ձայն չի հաներ ու իր կարգին՝ կ՚սկսի խփելէ ծեծել, կռւփներ տեղացնելով իր գլխուն ու կուրծքին։ Մեծ հայրիկը թոռը ծեծելը մռնդալով, կը դառնայ անոր, և,

— Տղայ խենթեցա՞ր, ի՞նչ կ՚ընես կոր, կը ձայնէ։

= Հապա , կը յարէ Ամբակում, դուն իմին զաւակս կը ափսո՞նէ՝ ես քու զաւակդ չե՞մ կրնար ափել միթէ. . . ։

⁂ —Գիտե՞ս, Ամբակում, ո՞րն է քու հօրդ այն զաւակը որ քու եղբայրդ չէ։

= Ջայրս չըլլա՞յ . . . ։

ՏԱՐՓԱՆՑԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Մէ՛կ տող՝ սիրահարական նամակէ մը արտագրուած . — «երանի՛ թէ բազուկներուս մէջ կղպուէիր դուն, յետոյ բանալին կորսուէր անմիջապէս...»։

⁂ Իրաւագ մը ամուսնի երիտասարդներու խօսակցութենէն . — «Տիկին Ա...ի հասո՞ր կը զբօսնէք ։ Օ՛հ, անիկա դեղձի մաշկի պէս թաւշեայ մորթ ունի »։

= Նմանութիւնդ ճի՛շտ է . Տիկինը կը նմանի հասուն դեղձի մը՝ որուն միջո՛ւկը միայն կարծր է ։ Ա՛խ անոր սիրտը . . . ։

⁂ Ճարահատ՝ Խարիպի դատարանը կը դիմէ «պատուախնդիր» օրիորդը, յանձնելու համար Արգարահեան՝ երիտասարդն որ իր պատիւը դողցած էր ։ Բանտարկութեան և տուգանքի վճիռը կը տրուի. հոգեւոր վարիչեանն է. ամբաստանեալը սակայն խուլ կը ձևանայ միշտ՝ պաշտպան փաստաբանին խորհուրդովը ։ Երբ նշանացի կը հարցուի իր «յանկարծական խլութեան շարժառիթը .

— Ներեցէ՛ք, Պարոն Դատաւորներ, կը պատասխանէ ան, մեղքը գործած միջոցիս՝ անձնիկ աստիկ պօռաց, ականջս ի վար անձնիկ աստիկ պօռաց որ խակոյն խուլցաւ լսելիքս . . . ։

= Սատկո՛ւս, կը գոչէ անդիէն Օրիորդը , միթէ ես ձա՞յն հանեցէ՞ նայն պահուն։

. . . Ու վճիռը կը բեկանեն նոյնհետայն։

*** — Հիմակ որ նշանուած ենք, այլ ևս չենք կրնար դաշանիք ունենալ իրարու համար, անանկ չէ՞, հոգիս։

= Տարակո՛յս չի կայ։

— Շիտակ ըսէ, քանի՞ տարու կաս։

= Պիտի ըսեմ, պայմանաւ որ դուն նախապէս ինծի խոստովանիս թէ շաբաթական քանի՞ ղրուշ կ'առնես ճիշդ։

— Ներէ՛ ինծի, Մուսի . . . ինծի չէր վերաբերեր կատանկ հարցում մը ընել քեզի։

*** — Ձեր վերջին պատասխա՞նն է ատիկա, Օրիորդ։

= Իմ վերջին ու վճռական պատասխանս։

— Նման մը չի՞ կրնար զձեզ փոխել։

= Ոչի՛նչ։

— Իմ կեանքս տակայն պիտի դառնայ այսուհետև, իմ ճակատագիրս՝ սև . . . Հօրեղբայրս որուն հետ կ'ապրէի՝ նոր մեռաւ և ինծի ձգեց . . . . . .

= Ա՛յդ պարագան խնդիրը կը փոխէ՞։ Ձեմ ուզեր անգութ վարուիլ մեկո՛ւ մը հետ որ նո՛ր նոր առանկ դժբախտութիւն մը ապրեցած է։

— Մ՛րչափ ազնիւ ըլլաք օրիորդ, հրեշտա՞կ մըն էք սրդեօք երկինքէն իջած . . .։

= Սուտիկ ապաւորութիւն մը ըրած էք սիրտիս վրայ. ժամանակ տուէք ինծի որ մտածեմ։

— Մ՛րչափ տաեն։

= Բայց մտածելու ի՞նչ հարկ. Պարոն, կը խոստանամ ձերն ըլլալ։

— Մ՛՛հ, Օրիորդ . . .

= Խեղճ Օրեղբայրը, երկա՞ր տաեներ ի վեր հիւանդ էր։

— Երեք օր հապիւ տևեց անկողին իյնալը։

= Մեղք։ Կ'ըսէիք թէ ձեզի ձգեց . . . . . .

— Ա՛յո՛, ինծի ձգեց . . . [= Մ՛րչափ . . .

— Ի՞նչը ա՛րչափ, կ'ըսէի թէ ինծի ձգեց, ուրիշ բան մը չտեսնելով ձգելիք։ Հիմայ մինակ եմ աշխարհիս վրչ, անտուն, անտէր, անկուտ, բայց զձեզ մտա ունենալով՝ կը մտա . . . ։ Ի՞նչ, մեկէն ի մեկ նուաղո՞ւմ մը ունեցաք, Օրիորդ . . . ։

ՄՏԱՑԻ ԽՕՍՔԵՐ

Տ.քթի. Քեռաթիպեան ժամանակին ա՛նքան լաւ համբաւ հանած էր մայրաքաղաքիս մէջ, որ հայ պաշտօնակիցներ—որոնք իրեն պէս Բարիզի բժշկանոցէն թէև վկայուած՝ գրէթէ անգործ կը մնային,—Տարցուցին օր մը իրեն թէ ի՞նչ էր պատճառն իրենց չյաջողութեան։ Մեծանուն գիտուանը պատասխանեց անոնց.

— Որովհետև երբ ես հիւանդի մը կանչուիմ՝ հիւանդութե՛ան հետ է որ կը կռուիմ, մինչդեռ կ'երեւայ թէ դուք՝ հիւանդին հետ։

*** Երկու հարուստ հարազատներ էին անոնք, մինչ իրարգծութեամբ, իսկ միւսն իր ագահութեամբ հանրածանօթ։ Վերջինը կը մեռնի, գոյժը կուգան եղբօրը հաղորդել։

— «Միակ բարիքը զոր կեանքին մէջ գործեց»՝ կը պատասխանէ եղբայրը պաղարիւնութեամբ։

*** — «Թժիշկները ի՞նչ են» կը հարցուի յոռետես գիտունի մը։ Ու գիտունը պատասխան տուաւ.

— «Մեռնողներուն հիւանդութեան անունը։

*** Երկայնահասակ տիկինը՝ նկնահասակ ընկերուհւոյն.

— «Մեղք որ հասակնուդ կարճութիւնը կ'անչքացնէ կոր ձեր հրապոյնները»։

— «Գալով ձեզ, (վրայ կը բերէ խօսակիցը), կը նմանիք գաւք բարձր աւնի մը՝ որուն ձեղնայարկը միշտ էն գեշ կահաւորուածը կ'ըլլայ...

*** Աբիւտաւել կ'ըսէր օր մը անապարթ երիտասարդի մը. — «Երանի՛ թէ ինչ որ դուն ինքզինքդ կը կարծես, ես այնպէս ըլլայի, և իմ թէ չնամիներս ալ՝ ինչ որ դուն ես իրօք՝ այնպէս ըլլային...»

*** Երկու քաղաքացի երիտասարդներ ճամբան գիւղացիի մը հանդիպելով և իրենց մէջտեղ կայնեցունելով զայն, ուզեցին հետն խնայ անոր.

— «Դուն յիմա՞ր ես թէ ապուշ»։

= «Երկուքին մէջտեղը կը գտնուիմ, պատասխանեց գիւղացին։

*** Ի՞նչ է այն զոր երբ մարդ ունենայ՝ կորնցունել չուզեր, երբ չունենայ՝ չի բաղձար, իսկ երբոր վատարկի՝ երկար աւեն չի պահեր։ — Դատ։

*** Գոնի մը բառ՝ «քմնդքիս բառդիրք»էն թափած։

Հետեւութիւն.— Միրոյ դաշտը։

Պատուհաս.— Աւազակներուն գլուխը։

Ուշադրութիւն.— Ցիշողութեան գրոցը։

Ցուզուած խիղճ.— Մաքին «ակռայի ցաւ»ը։

Երախայ.— «Անմեղութիւն» կոչուող արժեհոդղին կարմիրը։

Ցոյս.— Լաւ նախաճաշ մը, բայց գէշ ընթրիք մը։

ԲԱՇԿԱԿԱՆ ԿՆՏՆՏՈՑ

— Զարմանալի՛ բան. Տքթ ***ը շատ կ'ուրախանայ երբոր իր մեռած յաճախորդներուն մահարձանները կանգնեն։

= Զարմանալու ի՞նչ հարկ. չէ՞ մի որ հեղինակները միշտ կ'ուզեն որ իրենց երկասիրութիւնները փառաւորուին։

*** Պերճիմասա դամբանական մը, խօսուած՝ հանգուցեալ տոքթորի մը

վրայ. «Իմ մեծանուն բժիշկ, դո՛ւն ալ վերջապէս հանգչեցար առ գագաղին մէջ, հո՞ն ուր շատե՛ր հանգչեցուցեր էիր արդէն . . . »

*** Ականաւոր բժիշկի մը օրագիրէն արտագրուած.— «Եթէ դեղացանկէս վերցուենն ֆօ-ֆինը, փինը և ըսֆոլ-ոնները, ձեռքէս առած կ'ըլլան վկայուկանան» ։ — Ուրիշ բժիշկի մը օրագիրէն. — «Եթէ արգիլուէր մեզի՝ հիւանդին բազկերակը քննել և լեզուն նայիլ, ո՛ր պիտի մնար մեր ախտաճանաչութիւնը»։

*** — Ինչպէս, ամենահնդիկ կրցա՞ւ բժշկուիլ իր անքնութենէն։

= Այո՛, բայց տաքթորներուն՝ վճարածը միտք բերելով, ինչպէս նաև դեղագործին ներկայացուցած հաշուեցուցակը, քունը թռիլ սկսաւ նորէն։

*** Երկու օր առաջուան տուած դեղս տուէր։ (Դիշերաշրջիկը) = Չէ՛, տաքթոր, շիշին վրայ «պառկած առէն խմուելիք» գրուած էր։

— Է, տաքթր. = Եաքթ կո՞յ մի, երկու օր է՝ առկաւին պառկած չեմ։

*** — Ուրեմն տաքթոր, թռաքախտաւորները քնաւ միս ուտելու չե՞ն։

= Բնա՛ւ, «քօթլըէթ»ներն անգամ՝ ծոյն են։

— Մի՛ հաւատար, տաքթոր, թերեւս աչխարհե՛րն են որ այդ տարտամայնութիւնները հնանած են։

ԳՈՂԵՐՈՒ ՏՈՊՐԱԿԷՆ

Տէր պապային առջև ծունկ չոքած՝ խոստովանելու պահուն, քառակհատ մը անոր ոսկի ժամացոյցը նշմարելով մէջքէն կախ.

— Տէր հա՛յր, կը կմկըմայ, կը գողնա՛մ կոր . . .

= Ի՞նչ ըսիր, տղաս։

— Տէր Հայր, գողցայ. (ժամացոյցը թռեր էր տեղէն)։

=Գողնալը մեղք է, օրհնած. գողցածդ պէտք է որ տիրոջը դարձնես։

—Չեզի՛ տամ, Տէր Հայր, չ'ըլլա՞ր։

=Ինչո՞ւ տաս տա՛ր անոր որմէ գողցեր ես։

—Բայց անիկայ չուզեր կոր ես առնել . . . ։

=Անանկ է նէ քեզի՛ պահէ։ Աստուած թողութիւն շնորհէ . . . ։

***Չքաւորին մէկը փուռէն հաց մը գողնալու տանէն ձեռք կուտայ օձիքը։ (Գաւառացրը).— «Ինչո՞վ կ'ապրիս դուն»։

=Ինչո՞վ կ'ապրիս մի՛ հարցունէք, ինչպէ՞ս կը մեռնիս հարցուցէք. և ես պատասխանեմ։ « Անօթութենէ . . . »։

***Սքեռզէն ոսկի մը տուր, վա՛ղ առտու բերեմ՝ Դրամապանակս միւս տաբատիս գրպանն եմ մոռցեր։

— Ոսկի մը չունիմ, բայց լաւ խորհուրդ մը կրնամ տալ քեզի։ Ա՛ռ սա երկուքնոցը, թռանիլ նաւէ, գնա առնէդ դրամապանակդ ա՛ռ։

ՍՊԱՍԱՒՈՐԻ ԱՆԿԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Տանտիրուհին՝ իր հիւրին .— « Վ՛արպետանուս նմա՛նը չիկայ շիտակը ։ Կէս ժամուան ճամբայ խրկելու ըլլանք , 10 վայրկեանէն կը վերադառնայ »։

— « Իրա՞ւ կ՛ըսէք, ուրեմն խնդրեմ, մեր տունը խրկեցէք զինք , ակնոցս առնէր գար »։ Հրահանգը հազորդուելէն 10 վայրկեան վերջ , բակէն ձայներ մը կը լսուին.

Տանտիրուհին .— « Մարտիրո՞ս , գացիր եկա՞ր . . . » -

— . . . « Օտիցս ամմանները կայլիպ են եղեր, առաջ ընանք փնտռեմ՛կը...»։

⁂ Տ ԷՒՆԸ.— « Բիկմալիան կ՛երթաս , զոյգ մը ձեռնոց կը գնես ինծի , 5½ թիւ , ուշադրութի՛ւն , գոյն գոյն պիտի ըլլայ »։ Սպասաւհին կը մեկնի , մեկ պահեկէն բերելով զոյգ մը նոյն թիւ ձեռնոց . . . մ՛ւթի գորշագոյն ։

ՏէՒՆԸ . — ԱՀ յո՛ւնէ է , « միսի գոյն » ըլլայ . չըսի՞ քեզի ։

= Ա՛յո՛, կը ձայնէ պարզամիտ սպասաւհին՝ . . . ձեռնոցները ցոյց տալով ։

⁂ Սպասաւհի մը դէղարան մտնելով դէղագիր մը կը ներկայացնէ ։ Դէղագործը մեծ ուշադրութեամբ կը կշռէ դեղն որ սոսկալի թոյն մըն էր և դէղջուրի մէջ պիտի դրուէր ։

— Ա՛յդչափ բարակին մի՛ նայիր, կաթսճիկ մըն ալ էՒէ՛լ դրէք , որպուկի մը համար է , կը ձայնէ միամիտ կինը նեղսրտած ։

⁂ Կարապետ աղբար ծառայութեան նո՛ր կոչուած՝ է վաճառատան մը մէջ։ Բաթրոնը. — « Գործակատարը քեզի բսա՞ւ թէ ինչ պիտի ընես կէս օրէն վերջ » ։

— Ա՛յո , բաւ որ պինքը արթնցուներ, երբոր ձեր գալը տեսնամ՛ . . .

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԱՕՈՒԼԻՍ

Ամերիուհի եանը շատ այրած փեսացու մը հարսնիքին շարթուն կ՛երթայ խոստովանիլ իր սաներէցին .

— Մեղքերս բոլոր ըսի , տէր Հայր , և ապաշխարանք մը չի յատկացուցիք ինծի ։

= Ի՞նչ հարկ, օրհնած, չըսի՞ր որ կ՛ամուսնանամ՛ կոր . . . ։

⁂ Թատրոնէ դարձին՝ էրիկը . — « Ի՞նչպէս գտար ներկայացուած խաղերախաղը »։

(Կնիկը) = Զափազանց յա՛զուեցայ , մինաւանգ Ա. տրտուածին։

— Հապա էրկրորդ՞ն ։

= Բոլորովին հանդարտած էի, գոնէ՛լով . . . կրսնցուցած մտածին ։

⁂ Կնիկը . — « Անպատճառ պիտի տեսնամ այդ նամակը »։

Էրիկը. — Ինչ նամակ։

— «Չա՛ չը գիտնալու եկուր. գիրին ձեռքէն հասկրցայ որ կնոջմէ մը եկած է. Մանաւանդ որ ատաղիկ ժամգունեցար կարդացած պահուգ։

= «Ա՛ռ»։ Ու ատաղիկ ժամգունիլը կնկանը [illegible] վիճակի այս անգամ, բանալով կատածելի նամակն որ իր գլխարկավաճառին հաշիւն էր . . . ։

*** Կնիկը. — «Ակա գիշեր անանկ գէշ երազ մը տեսայ որ . . . »

Էրիկը. — «Հոգ մի՛ ըներ, հոգիս, տեսնուածքերազներուն մի՛շտ հակառակը կը պատահի»

— Երազը՝ քեզմէ երեք տակի ուղեցի «Բառէ»էն նոր գլխարկ մը գնելու համար, դուն ալ մերժեցիր դրամը տալ։

*** (Կինը ժողովարանէն դառնալով և իր ամուսինին՝ որ տունը ձեացած էր). — «Հոն ըլլալու էիր, երեցը քարոզ մը տուաւ անպատուութեան վրայ, ուրիշ ա՛ր և է քարոզ այդքան խոր ապաշորութիւն գործած չէր վրան»։

(Ամուսինը). — Ֆալլը՞վ վերադարձար։

— Չէ՛, թռամիլայ նստեցայ, և երեւակայէ՛, տումաւաճառըպիտի չի նշմարեց ու տումնակ չուզեց, որով 40 փարա վատարկեցայ. բաղդաւորութիւն չէ՞ր։

*** — Սիրելի աղջիկս, ամուսինդ պատուական մարդ մըն է, ինչո՞ւ շարունակ կը բարկացնես զինքը։

= Վասն զի սրտոտ տանելու համար չուշանար նուէր մը բերելու։

*** — Կնի՛կ, առած դեղերուս շնորհիւ, տեսա՞ր ինչպէս «ռօմանթիզմ»էս աղէկցայ։

= Ախիկա աղէկ, բայց ասկէ ետքը ո՞ւրկէ պիտի հասկնանք օդին փոխուիլը . . . ։

*** Տիկինը շատ կ'ախորժէր իր ամուսինին ամէն խիր յիշեցուներէն թէ արծաթեղէններն իրն էին, կարասիներն իրն էին, դաշնակն իրն էր, ևն. ևն.։ «Երանի՛ թէ տատնոց մը չունեցող կնկան մը հետ կարգուած բլլայիր» կը մտաբերէր իր կարգին էրիկը։ Գիշեր մը տակաւին Տիկինն արթնցաւ ընդոստ՝ տանը վարի յարկէն ձայներ մը լսելով . — «Եկի՛ր, եկիր, վարը գող է մտեր»։

Էրիկը, կէս քուն, կէս արթուն, աչքերը ճմռելով՝ — «Գողի՞ր մի, ինձի՞ ինչ. ուզածնին թող կրնան վարէն, ես վարը բան մը չունիմ որ . . . »։ Ու ձեկ կողմէն միւսը դարձաւ անկողնին մէջ։

*** Ընկերքները շատ կը սիրէին Տէր և Տիկին Սրխքլըը և երբեք հրաւէր մը պարապը չէին հաներ, թէև Տիկ. Սրխքլըը շնորհքով խուլ էր։ Անգամ մը կնաւանքի մը հրաւիրուած էին. և որովհետև Պ. Սրխքլըը մանկիկները աստիճ կը սիրէր, ուստի որոշուած էր Դանիէլն ինքը խմուելիք բաժակն ինք առաջարկէր։ Վերջէն տան տիրուհւոյն հրաւէրին վրայ ատիպուեցաւ նիւթը փոխել, և սեղանակից բոլոր տիկիններուն կենացը բաժակաճառ մը ըսել, ժամանակ չունենալով ասկայն իր կնոջ հաղորդելու այս փոփոխութիւնը։ «Աչխարհիս մէջ, ակաւ ան, տիկինները գերագոյն տիպիանքն են իրենց ամուսիններուն. անո՛նք են որ դժբաղդութեան մէջ կը մեղմեն, յաջողութեան մէջ խնդակից կ'ըլլան, վերջապէս ձախողանքի առեն կը սրատպնդեն և իրենց անուշ խօսքերով կեանքի բեռը կը թեթևցուներն։ Կը պարտիմ ուրեմն այս բաժակս անոնց կեանքին»։ Երբ

ծափահարութիւնները դադրեցան, Տիկ. Սրիքլըր, անգիտակ խօսուածին բուն նիւթին, տանտիրուհւոյն դառնալով յոխորտանօք յարեց.— «Չէք գիտեր, Տիկին, թէ ո՛րչափ կը սիրէ զանոնք. անգամ մը տեսայ որ 2—3 հատ մէկէն գիրկն առած էր և . . .» ։

— Լռէ՛, մրմնջեց ամուսինը քովէն ։

— . . . « Ո՛չինչափ սիրելի է անոնց որ՝ ուրիշի չի մօտեցողներ անմիջապէս անոր քովը կ'երթան և կը մտերմանան հետը ։ Մինչև որ զանոնք թեւերուն մէջ չառնէ և աչուկներէն ու շրթերէն չի համբուրէ՝ սէրն առած չ'ըլլար...»

Խեղճ ամուսինը հառաչ մը արձակելով ձեռքը դէմքին բռնեց և զգաց որ ծամած պատառը կոկորդը կեցեր էր ։

⁂ — Կնիկ, երկայն մազ մը կը լողայ կոր ապուրին երեսը ։

= Ապերա՛խտ դուն ալ, տեղնօք հագի կուտայիր մազերէս փունջ մը ուղղելու համար՝ երբ չէինք կարգուած տակաւին . . . ։

⁂ Երկու պարտիզպաններ կանգնեցին վրայ երկնցած՝ կ'օդլխբանեն։

Ա. բ. — «Օդերը չար գացին, բանջարեղէնները դեռ կոճակնալ չը սկսան։ Անձրև մը եթէ գայ, ի՛նչ որ կայ հողին մէջ՝ դուրս պիտի ելլայ»։

Բ. բ. — Բերանդ խեր բաց, տատնկ խօսքեր մի՛ ըներ։ — Ինչո՞ւ ։ — Ձի՞ս գիտեր թէ երկու կնիկ թաղած եմ ։

ՏՂՈՒ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

— Չարո՛ւհի, ատ դէմքը դո՞ւն գծեցիր։

= Այո՛։

— Էյ ո՞ւր է աչքը։

= Մեր դպրոցը արգիլուած է աչք ընել։

⁂ — Գիտե՞ս, զաւակս, թէ հայրիկիդ մազերն ինչո՞ւ ատ «մեռայհան»իս մէջը կը պահեմ։

= Թերևս յիշելու համար որ անիկա տեղնօք մազ ունէր գլուխը . . ։

⁂ Թուաբանութեան դասին.— «Եթէ 10 էն 3 հանենք, քանի՞ կը մնայ, աղջիկս» ։

= . . . .

— Եթէ ապրենք որ երեք հատ վերցուենինք ձեր մտանեուն, ի՞նչ պիտի ուզենայիր ան տարեն։

= Դուշնակի դաս չը պիտի ունենայի ան տարեն . . . ։

⁂ — Պատմութիւնները կը սիրես դուն, անանկ չէ՞, մայրիկ։

= ԻՀ, կարճ ըլլան նէ չե՛մ ըսեր։

— Ա՛յո՛, կարճ, շատ կարճ է պատմելիքս։ Առեղնօք ջուրի շիշ մը կար . . . ապուր ջուրի շիշ մը . . .

= Հասկցանք, ապուր ջուրի շիշ մը կար, շարունակէ . . .

— . . . Երէկ կոտրեցի զայն։ Բայց երբե՛ք, ո՛հ երբեք, անգամ մըն ալ չը պիտի կոտրեմ. . . եթէ հայրիկս անոր նորն առնէ։

*** — Ինչպէս, սիրելի Կարպիս, ֆրանսերէնդ յառաջ կը տանի՞ս կոր։

— Ձեր փոխադարձ ուսելի լսե, Օրեղբայր։ Օլենտորֆեան դրութեամբ, աղտոր, զգայուն պարբերութիւններ կը թարգմանենք կոր։ Օրինակի համար, « Հօրեղբայրս, ծննդեանս տարեդարձին օրը, առանց ինծի նուէր մը տալու չանցուներ »։

*** Օննիկ՝ 6 տարու՝ ծառայութիւն մը կատարելէ դարձին, տեսաւ որ հայրիկին երկու դրամ կը ցուցուներ իրեն՝ իբր ձեռնտիր, մէկը խոշոր յիսունոց մը, միւսն ալ քառորդ մը ։— Երկուքէն ո՞րը պիտի առնես նայինք։

= «Ինծի պատուիրած էք որ միշտ ինծի ներկայացուած բանին պզտիկն առնեմ, կը յարգեմ կոր ահա ձեր պատուէրը» ըսելով, Օննիկ քառո՛րդն էր որ դրպանեց։

*** Թուաբանութեան դասին . — Դուրս մը կը ջանար վեր ելլելու շեղակի հատատուած լերդուն սախտակէ մը որ 12 ոտք բարձրութիւն ունէր։ Առաջին 12 ժամուան մէջ 8 ոտք բարձրացաւ, բայց եաքը սխալ քայլ մը առնելով 4 ոտք կորնցուց։ Արդ, ո՞րչափ ժամնուակէն դագաթը պիտի կրնայ հասնիլ։

(Աշակերտներէն մին) . — Բայց ըս- ոտ՛ը կորնցուներէն եաք ի՞նչպէս կրնայ դագաթը հասնիլ։

*** Մեր զոյգն իրենց առաջին ճաշը կ'ընէին իրենց զաւկին «Կոլէճ»էն վերադարձին (Հայրը).— Լսե տեսնենք, ձօն, ի՞նչ սորվեցար գօլէճը։ = «Օ՛հ, շա՛տ բաներ», ու թուեց սորվածները։ «Նաև, շարունակեց, տրամաբանութիւն ալ սորվեցայ»։ — Տրամաբանութի՞ւն, ձայնեց հայրը, ա՞ռ ի՞նչ է։ — Պատճառաբանելու արուեստը. թողէք որ ցուցունեմ, հայր. քանի՞ հատ վառեակ կայ աս պնակին մէջ։ — Երկուս = «Լա՛ւ, հիմայ կրնամ ապացուցանել թէ երեք հատ կայ հոն». այս ըսելով՝ պատառաքաղը մեկ մէկ հատին մէջ և յարեց. «Ասիկա ձեւ հատն է, և ասիկա երկո՛ս, ու պատառաքաղը երկրորդին կողը մեկեց։ «Արդ, ձեւ երե՛ք ալ երեք չըլլա՞ներ»։ — «Կը հատատուեմ թէ դուն շատ բան սորվեր ես դպրոցը» ըսաւ ծերունին և կնոջը դառնալով. «Վառեակներէն մէկ հատը քեզի, միւսն ալ ինծի, դուն ալ, ձօն, երե՛ր կեր նայինք, աւելցուց։

*** — Եղբայր, կաթիլ մը իւղ տեսարակիս վրայէն հանելու համար ի՞նչպէս ընելու եմ։

— Շա՛տ պարզ, ֆոֆէ՛ով կը գրես սա խօսքը «կաթիլ մը իւղ», կամելաթիքն ալ վրան քա՛շելուդ պէս կը մաքրուի կ'երթայ։

*** Մանկապարտէզի տան մը գործած մեկ յանցանքին համար շէրամ մը չոր հաց պիտի ուտէ ցոլեկուան ճաշին։ Պարտէզն է, հացը ձեռքը. նոյն պահուն մեղու մը կուգայ թառիլ հացին վրայ։ — «Կեցիր վռնտեմ, կը ձայնէ ընկերուհին, ձեռքդ չեղնի՛ կծէ»։ — «Ինչո՛ւ վռնտես, տեսնալով որ չոր հաց է կերածս՝ եկեր է պուտիկ մը մեղր դնել հացիս վրայ . . . »։

*** Արմինէն կուգան խմաց տալու թէ քուրիկ մը ունեցած է։

— Ինչ կ'ըսէք, կը բացագանչէ փոքրիկն Արմինէ, երջանկութենէ թըրթռուն։ Էյ շատ լաւ, մնաման խմացո՛ւ որ քուրիկ մըն եմ ունեցեր . . . ։

⁂ Քաղաքը և ծուլութիւնը շատ սիրող գիշերօթիկ մը ուշ ատեն պառկեր էր տակաւին, երբ գիշերապահը վրայ հասաւ։ — Ժամը քանին է արդեօք, հարցուց։ — Ո՞նչպէս ժամը քանին է. կէս օրին մօտ է։ — «Աֆ, թշուառականին մէկն եմ ես, օրուան լոյսը տեսնելու անաչքծան» ըսելով վերմակը գլխուն քաշեց։

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

— Տիկինը շիտակ ըսա՞ւ, երբ իր տարիքը հարցուցիր։

— Այ՛, շատ շիտակ. «քու գիտնալիք բանդ չէ» ըսաւ։

⁂ Ջերմուկները խօսուբառաւ։

— Հրաշալի՛ ջուրեր մէջը մանողներուն կէսը հա՛ կը ձգէ կոր իր յօդացաւերը։

= Ատոր համա՛ր է որ միւս կէսին ալ հիւանդութիւնը կը կրկնապատկուի կոր . . .։

⁂ Գեղացի մը տապարով կ՚ուզէր ընկոյզ խածնել ուզող շուն մը։ Տէրը դատ կը բանայ։ Ու երբ կը հարցուի ամբաստանեալին թէ ինչո՞ւ տապարին կոթովը չէր զարկած շունին՝ անձը պաշտպանելու համար.

— Աման՛ակ պիտի ընէի, (կը յարէ գեղացին) եթէ շունը պոչովը խածնել ուզէր դիս, չէ թէ –!—անէրովը։

⁂ Կայսրանը, Բազմութիւնը խռնուած է «կիշէի» առջև, տժգոյն գնելու մը համար։ Մէջերնուն մէկը անձկութեամբ.

— 20 վայրկեան է վեր կիշէին առջևն եմ և տակաւին . . .

Ներսէն՝ տժգոյն տուողը . — Ես ալ 20 տարիէ ի վեր կիշէին առևն եմ, և տակաւին գանգատած չունիմ։

⁂ Մալթէ փէի բոցաժայռներէն կառափոխուելը կը սուրայ շոգեկին։ Երեք հոգի՝ թաւշապատ վակոնի մը անկիւնը, որոնցմէ մին — նկարիչ — թեթև մրափի մըն է եղած անձնատուր։

— Ի՞նչ գմայլելի գաշտանկար, կը ձայնէ աչքը պատուհանին յառողը։ (Նկարիչը սթափելով) . — «Իմ՛ նկարածս է, իմ՛ նկարա՛ծս . . .»։

⁂ — Գիտէ՞ք անարժէք ածական մը զոր երբ գոյականի վերածէք՝ արժէքաւոր դառնայ։

— Պ–ր–ա (սին), պ–ր–ա–մ (պզտիկ)։

⁂ Այս միջոցին Ամերիկա Նորոյին ի կարգ անցած է գործածութիւնը կանացի ճերմակ կաշի գօտիներու (մէջքի), որոնք արծաթով եզր արձանագրութիւններ կը կրեն չինական տառերով։ Արդ Նիւ-Եօրք՝ վերջերս տրուած պարահանդէսի մը մէջ Օր. Կ . . . —ազնուական դերդաստանէ —հաղորդուիկ «քօմբլիմանտներ ընդունելոց չինացի դիւանագէտի մը հոգին՝ որ ներկաներուն մէջ կը գտնուէր։

— «Սուտգիւ, կը յարէր ան, դուք այնպիսի նշանաբաններ կը կրէք որ ձեր միտքին արտասովորութիւնը կը յայտնեն»։

— Կը հաճի՞ք արդեօք, կ'ըսէր Օրիորդը, տալ անոնց նշանակութիւնը՝ զոր անկեղծօրէն չեմ գիտեր։

— «Երկու բաղձանքներ արտայայտուած են ձեր մէջքին վրայ։ 1. Կ'ուզեմ որ իմ նշանածս սա գօտիին պէս գրկէ զիս։ 2. Երանի թէ ունենամ 50 հատ մանչ զաւակներ»։ Երեւակայել Օր. Կ... ի դէմքին առած կերպարանքը։

*** Ամերիկայի արեւմտեան կողմը։

— Գործերն ի՞նչպէս են, կը հարցունէ գրօսասիրկը։

= Բաւական ազէկ, կը պատասխանէ ծերուկ մշակն որ Նահատ էր ծառի մը կոճղին վրայ։ Բանի մը ծառեր ունէի կտրելիք, թակոռը տապալեց զայն եւ յագնութենէ ալաստեց զիս։

— Լաւ, ուրի՞շ։

= Կայծակն ալ կրակի տուաւ մնացառուքի այն դաշտը զոր պըրել կ'ուզէի, զայն վարուցանի յատկացնելու համար։

— Էյ հիմակ ինչ կ'ընէք հոդ Նատած։

= Կ'սպասեմ երկրաշարժի մը որ հողէն դուրս նետէ անկած գեանաքարները...։

*** Մասնաճառ մը դրացի փաստաբանին կը ներկայանայ ու կ'ըսէ։ —Եթէ տունի չուն մը մխա գողնայ, տիրոջմէս հատուցում պահանջելու իրաւունք կ'ունենա՞մ։ — «Բնականաբար»։ — «Շատ ազէկ, ձեր շունը քիլօ մը մխա գողցաւ խնդրեմ 9 ղրչ. պարտական էք ինծի»։ Փաստաբանն առանց այլեւայլի վճարեց 9 ղրչ.ը, բայց մնալաճառը հազիւ խնդրէմ վերադարձած էր՝ երբ փաստաբանին գրագիրը տրմզեց և հետեւեալ քարտը ներկայացուց անոր, «Հաճեցէք գրաբերիս յանձնել 10 ֆրանք՝ խորհրդակցութեանս արժէքը»։

*** Զբաւար ապրող գերասան մը հրաւէր կ'ստանայ հեռաւոր քաղքի մը թատերապետէն, որ ճանապարհորդածախը հոգալու փափկանկատութիւնն ալ չէր ունեցած։ Գերասանը կ'ընէ չընե՞ձեռք կը ձգէ շոգենաւին Բ. կարգի տոմսակը և նոթս կը մնայ։ Բարե՞ մը չունէր գրպանը։ Անօթութիւնը չմնանալու համար, առաջին օրը ամբողջ կը քնանայ, յաջորդ օրը պարապ աղիքներուն բողոքն այնքան զօրաւոր էր որ սուիպուեցաւ վեր վար պարպիլ նաւուն մէջ։ Գ. օրը լսնանալուն, անօթութիւնն առաւ ոչ հաւասարակշռութիւնը զոր կարելի է բաղդատել՝ այն սովալուկ մարդ որ զաւակը կերաւ։ Ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունենալով, հէգ գերասանը ամէն անպատուութիւն աչք առաւ, սրահ եկաւ և պատուական ճաշ մը հրամայեց զոր կուլ տուաւ քաղցած գայլի մը պէս։ Կոչումը ընելով սակայն իր բոլոր քաջութեան, ապատուորը կանչեց և խոնարհ ձայնով մը զոր Համլէթի ուրուականը ներկայացուցած տեղն միայն կը գործածէր, հարցուց։ — «Ո՞րչափ պարտական եմ»։ — «Ոչինչ, պատասխանեց դէմինը յորդորիչ, բոլոր ճաշերը տամ սակին գինին մէջն են արդէն...»։

*** (Մարսիլիացին՝ Բարիզցի մէկ բարեկամին)։— Կրնայ ըլլալ որ ձեր հեռաձայնը ձայնին ամենափոքր երանգներն իսկ դգացունելու չափ կատարելագործուած ըլլայ։ Բայց ափ ի բերան կը մնամ եթէ մերինը տեղնուս։ Անցեալ օր հեռաձայնով մէկուն հետ կը տեղնուէի, յանկարծ ընդհատելով պատաս. «Սրախտոր կերեր ես, մարդ Աստուծոյ.» իրաւ ալ առջի իրիկունն սխտոր էի կերեր։

⁂ — Ո՛չ, — կ՚ըսէր գազանաղուսպը, ձիավաննի անուն տղքատիկ երիտասարդի մը, — քեզի գործ մը չունինք տալիք՝ գազաններուը խնամելու համար։ Միայն թէ պատուական մէկ առիւծնիս մեռաւ, մորթը պահեցինք, շաբաթը քեզի երկու ոսկի կուտանք եթէ անոր մորթը հագնելով՝ առիւծի դեր կատարես կրկէսին վրայ։

Ձիավաննի համաձայնեցաւ և մորթը վրան քաշելով պառկեցաւ գազանգեղին մէջ՝ ներկայացման օրը։ — «Տեսէք և Տիկնայք, ըսաւ գազանաղուսպը հանդիսականներուն դառնալով, ձեղի ցոյց տալու համար սարսափելի վտանգաւորութիւնն այս գազաններուն, առիւծը պիտի դնեմ վագրին վանդակը»։ — «Խենթեցա՞ր մարդ, մռնչաց Ձիավաննի մորթին մէջէն, մեզքըդի՛ր կնկանս և զաւկներուս վրայ»։ — «Նե՛րս մնիր, յարեց գազանաղուսպը, ապա թէ ոչ սա երկժանին փորդ կը խոթեմ»։ Երբ ⁂ առիւծը վագրին վանդակը մտաւ և տեսաւ էրեսաՀե գազանին խաշոր վայրագ աչքերը՝ սկսաւ խաւարէն աղօթել։ Վագրը դէպ՚ի իրեն յառաջացաւ, և. «Ի՚նչ կ՚ըլլաս կոր, փսըրտաց, ամբոխ բռնէ ինքզինքդ, վագրի բօսմի մէն ալ ե՛ս ունիմ՝ վրաս . . .»։

⁂ Ծայրայեղ կերպով ագահ ծերունիի մը թոռը ձիպտի ամուսնանար։ Պահակէն օր մը առաջ. — «Մեծ հայրիկ, կը հարցունէ, վաղը նուէր բլլալով ի՞նչ պիտի տաս նայինք ինծի»։ — «Հաւանութի՛ւն . . .»։

⁂ Անգլ. պաղարիւնութիւն։

Գետեղելքը։

—«Ո հ, Աստուած իմ՝ նայէ նայէ, նաւակը շրջեցաւ ու տղեկը գետն ինկաւ։

= Ախո՛ն, փոփոխ ի՞նչպէս հետ չեմ առեր . . .։

ԿԱԹՈՒԿԱՐԱԳ

Կարագը բնականէն կը գտնուի կաթին մէջ. ագարակապանին կը հետ զայն վառել և հանել կաթէն։ Տեսակին համեմատ կաթին մէջ գտնուած նիւթերուն քանակութիւնը կը փոխուի. սակայն միջին հաշուով՝ 100 օխա կաթին իր մէջ կը պարունակէ 86 օխա ջուր, 4 կարագ, 4 բնապանիր, 4 կաթի շաքր. և 2 հանքային աղեր։ Եթէ 100 օխա կաթին մէջ 4 օխա կարագ գտնուի, առաջուան կարագը 4½ օխա կ՚ըլլայ, որովհետև կարագն ալ իր մէջ ջուր կը պարունակէ։ 100 օխա կարագին 15 օխան ջուր է։ Կարագ պատրաստելու եղանակն ու գործիները շատ պարզ են։ 24 ժամ առաջի մը մէջ կը թողուն կաթին որուն սերը ինքնին վրան կ՚ելլէ. յետոյ սերն առնելով ծփոցի մը մէջ կը հարեն և կը հանեն կարագը։ Կանոնաւոր և շատ քանակով կարագ պատրաստելու համար նախնական գործիները չեն բաւեր անշուշտ. այս նպատակաւ գտնուած են Պաղեցուցող (Réfrigérant)ներ, Տաքցուցող (Réchanffeur)ներ, Սերահարներ (Ecrémeuse), Խնոցի (Boratte. Եայլըգ)ներ, և Շճաքամիչ (Délaiteuse)ներ։ Կաթը կը թուլցուելէ վերջ պէտք է հոգ տանիլ որ չի կորչի։ Թուլքիոյ գաւառներուն մէջ այս նպատակաւ կաթը կը տաքցուենն, կամ տաշտի մը մէջ

պաղ ջուրի հոսանքի մը կը դնեն։ Մեծաքանակ կաթի համար այս միջոցը բաւական չէ. ուստի հարկ տեսած են հնարել յարատեւ կամ ջեռուցիչ մեքենաներէն ալ 70 աստ. պաղութեան կամ տաքութեան մէջ կաթը անեղծ կը մնայ։ Արհեստական տեսակէտով, խնդիր է շատ ու շատ սերատել կաթը. նորահնար սերատիչ գործիներու շնորհիւ կարելի է 250 լիտր սեր ստանալ մէկ ժամուան մէջ։ Սերատելու գործողութեան ատեն՝ պաղը մեծ դեր կը խաղայ. կաթը 14 աստ.ի մէջ 36 ժամէն կը սերատի, 6 աստ.ի մէջ 24 ժամէն և 2 աստ.ի մէջ 12 ժամէն։ Նաև 1 քիլօ կարագ ստանալու համար պէտք է 35 լիտր կաթ 22 աստ., 30 լիտր՝ 14 աստ., 28՝ 11 աստ., 26՝ 9 աստ., 24՝ 4 աստ., 22՝ 2 աստ.։ Կարագն ալ մանրիկ հատիկներով կը գտնուի սերին մէջ՝ հարուելով կը միանայ և զանգուած մը կը կազմէ. այս հարելու գործողութիւնը գիւրացնող 100է աւելի խնդիրներ հնարուած են։ Փոցրն հանուած կարագին մէջ չիճուկ (petit lait) կը գտնուի՝ որ կը թթուեցնէ կարագը. շճաքամիչ գործիներն ալ այս պատճառաւ հնարուած են։ Աւելնէն աւելի մաքրութիւն պէտք է. ձեռքի ճերմին ծակոտիքներուն մէջ կը գտնուին գրեթէ շարունակ միքրոպներ՝ որոնք կը կծուեցուցնեն կարագը։

Խմբ. «Ասուտուր» Առեւտ. Շաբաթաթերթի

18 Հոկտ. 1908 ԱՐՏ. ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ ԵՒ ՍԻՄ. ԶՕԷՄԼԷՔՃԵԱՆ

ԳՈՑՆԵՐՈՒՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գոյները շատ մեծ ազդեցութիւն ունին մտաւորական և ֆիզիքական կազմաւորութեան վրայ։ Կապոյտն ու կանանչը հանգչեցուցող են. բայց դեղինը՝ զուարթացուցող, և մանիշակագոյնը՝ յեղյեղկոտութեան ներշնչող։ Զգայուն կազմուածքներէն աւելի ենթակայ են այդ ազդեցութեանց։ Անձեր կան որոնք ֆիզիքապէս անհանգիստ կ'ըլլան՝ երբ չը սիրած մէկ գոյներնուն նային։ Գոյներու անգործ բաղադրութիւնն ալ նոյն ազդեցութիւնը կ'ընէ ոմանց վրայ. այսպէս, կարելի չէ հանգիստ նստիլ այն սենեակին որուն պատերը ծիրանեգոյնի և վարդագոյնի խառնուրդ մը ըլլան։ Կապոյտը խաբուսիկներու դէմքին երիտասարդ գոյնն է, խոթոցը կապոյտն ու վարդագոյնը՝ իրարու նման։ Հագուստի մը կամ սենեակի մը տիրող գոյնն ընտրելու ատենին՝ նկատի առնելու ենք որ ժամգոյն կանանչը հանդարտեցուցիչ է. դեղինը թեթեւ յուսաշող է՝ բայց ցուրտ ելեկտրական կապոյտն ու մանիլի կապոյտը ճնշող են։ Փորձն ու զմրուխտի կանանչը գեւնագէղ անձերէ միայն գործածուելու են. ուրիշներու՝ մանաւանդ ժամգոյնի մը կ'սազին են. — Դիտեցէք երեսին կանանչ քող դրած գեղուհի մը, ու պիտի համոզուիք։ Կարմիրը տաք գոյն մըն է և իր բազմութիւն զանազանութիւններէն ա՛րն ալ որ ըլլայ՝ գրեթէ ամէնուն դէմքին ալ կը վայլէ։ Թուխը չէզոք գոյն մըն է. չի յարմարող գոյն մը չէ, բայց չըսուիր ալ որ կրնայ

մեկուն գեղեցկութիւնը ցոյտեցուներ։ Կապտորակ գորշը յոգնեցուղ գոյն մըն է, Ոսկեգոյն մազերով և ճերմակ մորթով անձերը միայն կրնան գործածել շոր վարդի մարած գոյնը։ Այն օրիորդները կամ տիկիններն որոնք վատահ չեն իրենց գոյնը կ'երեսայ իրենց երեսին, Տալլերին առաջքն անցնելով՝ դէմ քերնուն իջող բառնեն որ և իցէ գոյն, մանաւանդ աւելի մազերուն մօտ. յաճախ այն գոյներն որոնց համար իգական սեռէ ներկայացուցիչներ կը կարծեն թէ երբեք չեն վայլեր իրենց դէմքին, շատ աղտոր պիտի վայլէին, եթէ ժամեակի պէս զարդեր շուրջանակի փրփրէին իրենց վիզին վրայ։

Վ Ա Գ Ր Ը

Կ'ապ արդեօք յափշտակող գազաններու մէջ աւելի ահարկու, աւելի սրբիւռուշտ և զօրաւոր գազան մը ոչքան ատ մեր կրակարաններու սիրտհոր կատուներուն ցեղին պատկանող վագրը։ Առիւծին անունն ելած է միայն։

Այս ահաւոր կենդանին շատ տարածուած է Պարոկաստանի, Թրքաստանի հիւս. կողմէն մինչև Զինաստան, Յաճախագէպ և մանաւանդ պենկալի մէջ։

Ռամկօրէն վագր անունը կատան շատ մը ուրիշ տեսակ կատուանմանութեու (félin). ինչպէս ընձեռու, յովազներու և ընձառիւծներու. բայց ճշմարիտ վագրը Ափրունի վագր, կամ պենկալեան կոչուածն է։

Վագրին մորթին գեղեցկութիւնը դերազանց է առիւծինէն. գոյնը խայտախարիւ է, կանոնակի կողմէ շիկակարմիր, իսկ կուրծքը, պարանոցն ու այն երկար մազերն որոնք փունջեր կը կազմեն դէմքին երկու կողմերը՝ գեղեցկութիւն ճերմակ են։ Կանոնակին, վիզին և ոտդիերուն վրայ սև խաչանմանի խոտորնակ շերտեր կան. ոմանք աւանդին, ոմանք երկերկու, բայց ամէնքն ալ շատ ուղիղ և կանոնաւոր են։ Երկայն օղակաւոր պոչ մը ունի որուն վրան ալ նոյնպէս շերտեր կան մինչև ծայրը։ Աչունքները կարճ են, գլուխը փոքր, և ատամները երկայն։

Առիւծը թէև առաջին անկարկով շատ զօրաւոր կ'երեւայ մեկնուած աչունքներուն և պինդ ոտքին նայելով, բայց վագրը անկէ՛ց աւելի յանդուգն է, նեղգաւոր և ճապուկ մարմինը վարմունքի կերպով զօրաւոր, որով արևելեան երկիրներու մէջ մնորդուն ամէնէն վատանգաւոր թշնամին նկատուած է։

Վագրին էշն մեծը, քիթն է մինչև պոչին ծայրը, 3 մեթր երկարութիւն ունի. իր աչունքները հիանալի կերպով կակուղ կ'երեւան։ Գլխաւոր զէնքն իր ատքերն են, որոնց վրայ կան մանգալի պէս կրունկներ, որոնք դանակի աչութեամբ կը կտրեն և կրնան մարդ մը կամ ձի մը շատ կարճ ատենի մէջ կատր կատր ընել։

Ձիերը սաստիկ կը վախնան վագրէն. անգամ մը որ ձի մը անոր հետ առնէ — ու շատ հեռուէն ալ կ'առնէ անոր հոտը — ոտկուռէն կը թեթեւ եղած կարծես. կատաղօրէն կը մխրճի հոս ու հոն, կը կանչուըտէ և բացարձակապէս անզուսպ է։ սրագօրէն կ'սկսի վազել, բայց վագրն ա՛լ աւելի սրագ կը

վապէ, և իր թեմի ատուձիներով շատ կը հասնի անոր մօտ, զոր կը մեռցունէ անմիջապէս։

Ա՛ինքան խորամանկ և ճարտար է, և իր մորթը ա՛ինքան լաւ կը միանայ մուխի խաւարչուին ցախատաններուն հետ, որ մինչև որ շատ մօտդ չկայ, չես կրնար նշմարել ղինքը, և այս կերպով շատ կեանքեր կորսուած են։ Թիտա հանդարտ կը կենայ, և երբ որոշ բաւական մօտեցած է, դուրս կը ցատկէ՝ ակռաները և կրունկները պատրաստ՝ գործելիք եղունին համար։

Ախոյ մէջ անկէց պէնքան կը վախնան, որքան կը սոսկան առիւծէն։ Ափրիկէի մէջ՝ Արովհետև հիանալի լողացող մըն է, ուստի ջուրի վրայ ալ որսորդութիւններ կ'ընէ։ Կը պահուրտի մանաւանդ այն տեղերն ուր Korinda անունով մացառուտներ կ'աճին։ Korinda մացառախիտ թուփ մըն է՝ լայն, վար կախուած ճիւղերով, որոնք ծածկուած են խիտ տերևներով. ասոնց տակը, դեղեցիկ պահուրտելիք շուք տեղ մը կ'ըլլայ վագրերու համար, և այդ թաւուտ թաքստոցներուն մէջն է որ որսորդները կ'երթան փնտռել ղիրենք։ Փիլերթսակ է և ընդհանրապէս մենակեաց, բայց ի իր սիրային պահերուն. շատ հաճոյք կ'զգայ մանաւանդ ճախճախուտ անտառներու մէջ, ջուրի ընթացքներու մօտիկ, ուր կ'սպասէ խոտաճարակներու որոնք ջուր խմել կուգան։ Վերջապէս կը գտնուի բոլոր այն տեղուանքն ուր հրաշէնը ղինք անհանգիստ չըներ։ Ինդեղջիւրներէն, և մանաւանդ փիղերէն կը վախնայ. Մեծցեալը հոգը չէ։ Ինչ ինչ մարդոց վրայ կը յարձակին). Հնդկական հողերու վրայ, ամայացուցած են երկիրները, թիղմատարական հաղորդակցութիւնները կտրած են, և ժողովուրդը գոտապատած՝ իրենց գիւղերը լքելով հեռանալու։ Երբեմն ալ, հան, գիշեր առեն, վագրերը գիւղ մը կը մտնեն, ասո մը երդիքը կը ցատկեն, ծակ մը կը պեղեն և հանդարտ մը կ'առնեն կը տանին ինչոր գտնեն։

Վագրերն ամէն տեսակ սրսեղէն ևս կ'ուտեն. հոգի կուտան եղջերուի և սիրամարգի համար։ Կը սիրեն նաև եղը, բայց երբ շատ կուշտ բլլան, այն առեն զուարակ մը կը փողոտեն, սրիւնը կը ծծեն և մնացորդները կը ձգեն ուրիշ մսակերներու։ Սակայն եթէ անօթի բլլան, զայն ապաննելէ վերջ, կը քաշկռտեն, ապահով տեղ մը կը տանին, փառաւոր ճաշ մը կ'ընեն, ամէն բան կուլ տալով, մորթ, փորոտիք և նոյն իսկ ոսկերոտիք։ Երբ այ կուշտ ու կուռ յագենան, կը քնանան մինչև 3 օր, և երբ արթննան՝ գործելով կ'ուզեն շարունակել իրենց ճաշը, եթէ երբէք չնագայլեր եկած և իրենց քնացած առեն մնացորդները կերած չբլլան։ Իրենց կուշտ վիճակին մէջ է որ վագրերը սովորաբար վախկոտ կը գտանան և մարդերէն կը խուսափին։

Վագրը բաւական կ'ընտանենայ, և գտագեղներու մէջ շատ մը ինձերու և յովազներու չափ աչարկու չէ։ Փոքրիկ ձագ եղած առեն եթէ բռնելու և պահուելու բլլայ, աւելի դիւրաւ կ'ընտանենայ, կը ճանչնայ իր տէրը և կը սիրէ զայն։ Սակայն գազանի մը հետ ընտանութիւն ընելը միշտ վտանգաւոր է. ու ընտանեցած վագրերու ազէտալի գէպքեր յաճախ պատմուած են։

Ա՛յս կենդանին վարժուած փղերով կ'որսան, որոնց կռնակը անակ մը կը դնեն, մէջը 5-6 որսորդներով, որոնց կ'առաջնորդեն լաւ կրթուած որսի շու-

ներ։ Երբ շուներն իրենց սուր հոտառութեամբ գտնեն վագրը, փիղը կը պատրաստուի անոր վրայ յարձակելու իր կնճիթովը։ Թագաւորը այս յաղթանդամ կենդանին սեռնելով, երախը կը բանայ, ճիրանները կը ցուցնէ և կ'ակսի վայրագօրէն մռնչել, մինչ փիղը աներկիւղ անոր դէմը կը կենայ։ Աչքն սաեն որսորդները կ'ակսին վագրը հրացանի բռնել. եթէ չի կարողանան շուտով սպանել, փիղը կնճիթով գազանը կը բռնէ, վեր կը վերցունէ, գետին կը զարնէ և ոտքերովը կոխոտելով կ'սպաննէ։

Իր մէրթը, մանաւանդ հիւսիսի երկոյն մագերով ցեղերուները, շատ յարգի է վաճառականութեան մէջ՝ մեղրամոմ և գորդ շինելու համար։

ՀՈՍԿԷ ՀՈՆԿԷ

Անհաւասիկ եղական ալպօմներ որոնք նորոյթի կարգ անցած են Ամերիկայի մէջ։ — Նոր աշխարհի մանկամարգուհիներն իրենց երկաեռ բաթկոմներէն ձեռագիր առորագրութիւններ կը խնդրեն՝ զոր կը բանին իրենց գուլպանեբուն վրայ։ Մեծ շիքութիւն է կարելի եղածին չափ շատ և համակրելի անձերու առորագրութիւններ ունենալ բաժերու վրայ։ Անշուշտ սոնք արտառոյզ ալպօմներ են, և մէ՛կ անպատեհութիւն մը չունին. չե՛ն կրնար ներկայացուիլ տգեղ տեղին և թղթատուիլ անկէ . . .։

*** ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՈՒՐԵՐ . — Ափէնթա (Apenta) . լուծման . — Բուկ (Pougues). ազիքի և ստամոքսի . — Ճանոս (Janos). լուծման . — Էմս (Ems). ազիքի և ստամոքսի . — Կիսիպիւհլ (Giesshübler) ստամոքսի . — Մարիէնպատ (Marienbade). աւազախառն . — Նառզան (Narzan) մեղմաղութեան . — Շատէլ Կիւեօն (Chatel Guyon). ազիքի . — Չիթիլի (Tchitli) ազիքի և ստամոքսի [Տեղէն]։ — Պիլինէա (Biliner). ազիքի և ստամոքսի . — Պոն (Bonnes) մերթային հիւ. — Պուռպուլ (Bourboule) մերթային հիւ., շաքարախառն և թթուքախառն. — Ռիւպինա (Rubinat) լուծման. — Ռոնսէնեօ (Roncegno) դժ. — Սէնթ Պօէս (St. Boès). ալկ և ալկ հիւ. — Սբօնթէն (Spontin) . մեղմաղութեան . — Վալս (Vals). ազիքի և ստամոքսի . — Վիթել (Vittel) ի «կանաչ սուտա». 2. «Բրեթիթ սուտա» յօդացաւի են., Վիլլաբագա (Villacabras). լուծման . — Վիշի (Vichy). ազիքի և ստամոքսի (5 տեսակ). — Քառաբանա (Carabana) լուծման. —Քառլսպատ (Karlsbade) ան թոքի հիւ. և աւազախառն. — Քարա-Հիսար (Kara-Hissar) մեղմ. [Տեղէն]։ — Քիսառնա (Kissarna) մեղմ. [Տեղէն]։ — Քոնթռէքսվիլ (Contrexeville) աւազախառն, — Քռօնթալ (Krontal) մեղմ. — Օռէձա (Orezza) դժ .

*** Երկար տաեն պահելիք նարինջ և լեմոն ունիք , չի փտուտածները, չի սրտուտած (Էօբէրհնդիչ) ները կը զատէք միջէն։ Աւազը կը չորցունէք և զատնակը մէջը կը թաղէք անուտկով մը՝ զոր պետեղելու էք խոնաւութենէ զերծ մէկ վայրը ձեր տունին։ Այսպէսով նարինջներնիդ և լեմոններնիդ կրնան դիմանալ վեց ամիս և նոյն իսկ աւելի։

⁂ Ձաբանցիները՝ բնութեան գործերուն միջամուխ ըլլալու ձեռնարկներ ունին որոնք շատ չաջող արդիւնքներ տուած են։ Ա.յսպէս, ճերմակ ճնճղուկներ սատանալու համար՝ կ'ընտրեն զոյգ մը գորշափետուր այդ թռչուններէն և ճերմակ սենեակի մը մէջ՝ ճերմակ վանդակով մը կը պահեն զանոնք՝ անոնց ծառայեցնելով ճերմակներ հագած ջանձ մը։ Ճնճղուկներու սերունդին վրայ մնաւորական ազդեցութիւնը չատաչ կը բերէ կատարելապէս ճերմակ թռչուններու։ Ընտանի աքաղաղ ալ սեհագին պոչով մը կ'օժտեն, միևնոյն սկզբունքով։ Նախ և առաչ լաւ պոչով աքաղաղ մը կ'ընտրեն, և շատ բարձր թռուի մը վրայ կը կեցուցանեն, այդ դիրքին մէջ՝ ծանրութիւններ կախելով անոր պոչէն դէպ ի վար։ Միևնոյն գրաթիւնը կը կիրարկեն անոր չաջորդներուն է՛ն գեղեցիկ նմոյշներուն ալ, մինչև որ վերջապէս սիրամարգի տուներուն երկարութեամբ պոչ ունեցող աքաղաղ մը ծնուելդ տան։ Ա.ւերիկացիներուն համբաւը միչտ երկրորդ կու գայ ձաբանցիներուն հնարամտութեանն ու անխոնջ համբերութեանը գովք։

⁂ Ճերմակեղէններու վրայ խոնաւութենէ գոյացած սրսուռներն անհետացնելու համար, գդալ մը սոդ խառնեցէք փոչիացած գդալ մը ամոնիաք հետ և չալեցուցէք քառորդ գաւաթ ջուրի մէջ։ Սրսուռներուն տեղուանքը թրջեցէք տասը մէկ քանի անգամ, յետոյ փուեցէք լսմերնիդ բաց օդին՝ 24 ժամ. յետոյ սովորականին համեմատ լուացէք։ Ա.ՀԷնէն հինցած նչաններն իսկ պիտի անհետանան այս եղանակով։

⁂ Պաղեցէք անմոռուկներ (միոզոթիս), անձրևի ջուրով լեցուն ապուրի պնակի մը մէջ դրէք անոնց ցօղուններն ու տարէք պնակը դնել պատուհանին առաչ։ Ջուրն երբ մէկ կողմէն չոգիանայ՝ պնակին մէջ ջուր լեցուցէք նորէն։ 3 շաբաթ վերջ պիտի տեսնէք — ծաղիկին՝ ջուրին վրայ լողացող մասին վրայ — գերձանի հատուածի համր ճերմկագոյն արմատներ որոնք տեսակ մը ցանց կազմած մնած են պնակիկներուն։ Ծաղիկները բոլորովին թարմ կը մնան պայպասով, բաց ի անոնցմէ որոնք արդէն հասուն էին քաղուած ատեն։ Ջուրին մէջ արմատներուն բազանէլէն յետոյ՝ նոր բողբոջներ պիտի երևան, թարշամած ծաղիկները տեղը բռնելու համար։

⁂ Մեղանի կամ երկաթի ժանգի բիծերը հանելու համար ճերմակ կերպասներու վրայէն, կաթով թրջեցէք զանոնք, վրան ալ սոդ ցանեցէք։

⁂ Փորտերը պետք չէ մեռցնել. պարտէզներու շատ օգտակար ծառայութիւն մը կը մատուցանեն անոնք՝ գիշերները ապտնելով խանջայլ (սիսմիքլիս)ներ և թրթուրներ՝ որոնք բոյսերուն խորը կ'անիծին։

⁂ Խաշած հաւկիթ. — Մի՛ զարմանաք, քիչեր գիտեն հաւկիթ խաշելու բա՛ւն եղանակը։ Ա.Հատաւիկ լաւագոյն կերպը զոր երբ կիրարկէք՝ հաւկիթը կաթնահամ կը մնայ և իր անդաստար յատկութիւնները չի կորնցուներ։ Զորս հաւկիթ խաչելու համար՝ ամանի մը մէջ կէս լիտր ջուր դրէք և 10 կրամ աղ, երբոր ջուրը լաւ մը եռայ՝ գինիի գաւաթով պաղ ջուր լեցուցէք վրան, հաւկիթները մէջը ձգեցէք այն ատեն և ամանը կրակէն վար առէք, լաւ մը գոցեցէք և թողէք որ հաւկիթները հան ինան ¾/4 վայրկեան։

⁂ Շոմոլայէ կարկանդակ. — 250 կրամ փոչի չաքար խառնեցէք 125

կրմ. ձեծուած նուշ և 4 հատկիթի ճերմկուց՝ հետը հարած։ Աւելցուցէք ափ մը ալիւր։ Ցետոյ կարկանդակի կաղապարինիդ կարագոսելով մէջը կը լեցուցէք այս խառնուրդը, մաղմաղի վրայ եփելով։ Բարի ախորժակ։

*** Մանիւակի օշարակ. — Փետռեցէք թարմ մանիշակներ 500 կրամի չափ, և ամանի մը մէջ դնելով՝ վրան լիտր մը եռացեալ ջուր լեցուցէք. 12 ժամ այսպէս ձգելէ վերջ՝ մամլուշէ մը կ'անցունէք՝ ճմռելով։ Առացուած հեղուկին մէջ կը ձգէք կունտ շաքարը, թողլով որ ան հալի ինքնիրեն։ Ու կ'ունենանաք պատուական կապտորակ օշարակ մը զոր ո՛չ միայն հիւրի կրնաք մեծարել, այլ և գործածել երբոր հազ ունենաք։

*** Ահաւասիկ Պօսեցիներուն ծանօթ համբաւաւոր «բիլաֆ»ն եփելու կերպը։ Առէք 500 կրմ. եգիպտ. բրինձ, լաւ մը լուացէք և լաւ մրն ալ չորցուցէք։ Ամանի մը մէջ դրէք 250 կրմ. կարագ և երբ աղէկ մը տաքնայ՝ բրինձը վրան լեցուցէք և պատառաքաղով կամաց կամաց խառնեցէք, մինչև որ բրինձը ձեռ կարագը և չորնայ։ Այս գործողութիւնը 10 վայրկեան կը տեւէ միայն, որմէ վերջ վրան կը լեցունէք 1½ լիտր եռացած մսաջուր և կը խառնէք 10 վայրկեան ևս, չի մռնալով աղը՝ չափաւոր տեսակէն։ Յանը գոցեցէք այն տեղին փուռը դրէք որ հետ 25 վայրկեան, բրինձն առանց այլ ևս խառնելու։ Մսաջուրը կը ծծուի, բրինձին հատիկները կը զատուին իրարմէ ու բերնի մէջ կը հալին։ Ձեղի կը հետ բրգաձև լեցունել պնակի մէջ և տաք տաք դգալել . . .։

*** Պուկուճս անգլ. կարկանդակ չամիչով. (plumpudding).— Աղէկ մը ծեծել կովի մսաքար ճարպը 500 կրմ. և 50 կրմ. ալիւրով շաղուել, զոր դնել մեծ դաշխարան (կիւվէճ)ի մը մէջ ու վրան աւելցունել 500 կրամ հոգի փոր, 150 կրամ կուտերը հանուած և լուացուած չամիչ, 150 կրամ կոմերը հանուած կարնդակի չամիչ, 150 կր. ալ Իզմիրի չամիչ (թէնաս), 75 կր. նարինջի, 75 ալ լիմոնի պահածոյ կեղև՝ մանրակոշ, 50 կր. կիտր (աղաճ գվ.), 50 ալ պահածոյ կոճապղպեղ (ղինճֆիլ)՝ խորանարդաձև (en salpicon) կտրուած, 200 կրամ կուտերը հանուած չոր սալոր և թուզ՝ յօշոտմի մեքենայէ անցուած, 3 հատ ստկուած և ճզմուած խնձոր, 100 կր. ձեծուած նուշ, 250 կր. շաքարափոշի, 100 կր. խակ շաքար (cassonade), մէկ նարինջի և մէկ լիմոնի հիւթը, մէկ-մէկ պտղունց աղ և դարչնճենիկ (հնարջին), մէկ-մէկ բիչ ալ հնդկընկոյզ և փշրուցած կոճապղպեղ։ Այս բոլորը լաւ մը խառնել, վրան լեցունել 6 տասնորդալիտր շաքարօղի (սօռ) և 1 տանլտր. գինօղի (քօնեաք)։ Մէկ շաբաթ երկոց դնել զովաեղ մը, տեղ տեղ խառնել և քանի մը տանլտր. շաքարօղի ուելցունել. վերջին օրն, եփելէ առաջ վրան զարնել ու խառնել 4-5 հատկիթ։ Այս խառնուրդը պղտկունտի յատկացուած մէկ կամ մէկէ աւելի՝ նախապէս կարագոսուած՝ ամաններու մէջ լեցունելով պլլել հատ հատով մը (սրտեն վրայ ալքոլ ցանուած պարան բլլալ) և առատանով աղէկ մը պնդել. յետոյ դնել եփ ջուրով լի տանի մը մէջ և 5-6 ժամ եռացունել։ Հրամցունելու համար, մեծ պնակի մը մէջ դնել և փուշ շաքար ու շաքարօղի ցրցքնել վրան։ 12 հոգիի կը բաւէ այս պղտկունտը։ Բարի ախորժակ, եթէ շմրմռնիս ալ ունիք՝ հետը խմելիք։

*** Ամերիկացի միլիոնատէր Բ. Մօրկան հինաւուրց սուղ գեղարուեստ դնե-

լու մեծ սէր ունի, և իր հաւաքածոյին համար հսկայական գներ կ'ըսէն թէ աշխարհի ամէնէն գեղեցկուհիներէն և եզականներէն մին է։ Այդ հաւաքածոյին թանկագին զարդերէն մին է «Ցիտան» կոչուած արծաթէ արձանը՝ հեծած մի՛ևնոյն մատղաշ շինուած եղջերուի մը վրայ, որ հիանալի՛ մէկ նմոյշն է անցած գացած ոսկերչութեան մը։ 15 ինճէզ բարձրութիւն ունեցող այս գեղարը 10,000 ոսկիէն պակաս չարժեր։ Գաղտնի լարուած մեքենայի մը շնորհիւ՝ ան-նիւներու վրայ կը քալէ, մինչդեռ եղջերուին գլուխը չարժական է և անոր մուրմինը կը լեցուի գինիով։

Նոյն հաւաքածոյին ուրիշ մէկ թանկարժէք առարկան է Բագոսի արձանը, բաժակ մը բռնած օդին մէջ, ոտքերը բացած նստած տակառի մը վրայ։ Փո-դարու գերմանոսկերչութեան արդիւնքն է և 10,000 ոսկի արժողութիւն ունի։

Հետաքրքրական է նաև ոսկիէ և արծաթէ ձուլուած խաղալիքի այն արձանիկը՝ որուն վրայ բարձրացած է գունաւորուած նաւախեցիի մը (nautile) պատեանը։ Պատեանին գագաթը կը հանգչի նաւպետի մանչ մը՝ ձև կիսաւարած է։ Արժէքը 5,000 ոսկիէն աւելի է։

Լօուս Նիւբլմըն ունի սկաւառակ մը և սափոր մը՝ որոնք 12,000 ոսկի արժէք ունին։ Արձանէ շինուած են։ Արժէքնին անո՛ր համար բարձր է որ Մէրի թագուհիին ժամանակէն շինուած են և ընտանեկան ժառանգութիւն են։ Զարմանալին այն է որ սոնք պահարանի մը մէջ նետուած կը մնային երկար տեղ անցած վիճակի մէջ և քանի մը տարի առաջ մէջտեղ ելած էին և արժէքնին ճանչցուած։

Սեղանի խիստ թանկագին զարդերէն մին է նաև 1500ին շինուած գաւաթ մը՝ որ Կալիւսի երկիրէն Թիւտոր կոչուած անգլ. մեծ ընտանիքինն էր սեպհականութիւնն է Սըր Սամուէլ Մօնթէկիւի։ Ունի 4½ ինճէզ բարձրութիւն և 5,000 ոսկի արժէք։ Այս գաւաթին ընկերը կը գտնուի Մր. Հօլմէսի քով, որ 1525ին շինուած բլլալ կ'ենթադրուի։ Մր. Հօլմէս 4 000 ոսկի վճարած է անոր համար։

*** Պարսից Շահը կկլակ մը ունի որ ադամանդներով, սուտակներով և զմրուխտներով ընդելուզուած է։ Իր արժէքը 2½ միլիոն ֆրանք կը հաշուուի։ Շահին կկլակը սման անգամ աւելի կ'արժէ իր սուրէն, այսինքն 250,000 ֆր.։

Աշխարհի վրայ գտնուած ամէնէն սուղ սուրն է Հնդկաստանի (Պառօսա) Մահաճարայինը։ Շահին կկլակին պէս գրաւագուած է հրաշալի գոհարեղէններով և կ'արժէ 5 միլիոն ֆրանք։

Շէնէհ Մահաճարան կը պարծի՝ պարտեզով մը որ սուգիս իր հաւասարը չունի։ Անուշն ամրողջ արծաթ է և գունակներուն բոյսերը ոսկեձոյլ են։

Մառաքի շահային քով կը գտնենք գաշնակ մը եփեհնոսէ, ոսկեգրուագ, որուն ամէնէն պզտիկ մասերն իսկ կը քակուին և որ 100,000 ֆր.ի կլորիկ գումար մը արժած է։

*** Հռչակաւոր «Ակռաքն Դրաուն» (երկաթէ թագն որ գործածուեցաւ Իտալիոյ Վիկթոր Էմմանուէլ Գ. թագաւորին թագադրութեանը, հնագոյնն ու նուիրականն է Եւրոպայի բոլոր թագերէն։ Իր անունն առած է նեղ երկա-

թէ կապէ մը որ $^{3}/_{6}$ ինճէվ լայնք և $^{4}/_{10}$ ինճէվ հաստութիւն ունի և որ զետեղուած է թագին ներքին շրջանակին եզերքը։ Ըստ աւանդութեան, այս թագը շինուած է Խաչելութեան գործածուած բեհեզներէն մէկէն՝ զոր Խաչին գիւտեան ընդ. Ս. Հեղինէ Նուիրած էր իր Կոստանդիանոս զաւկին իբրև բժժանք։ Յետոյ մնած է Լոմպարտական թագաւորներու գործածած թագին մէջ, որ այսօր պահուած է Մոնզա (Միլան)ի Մայր Եկեղեցւոյն մէջ։ Մեծն Գրիգոր պապը գլուխը դրաւ այս թագը փրանկ իշխանուհի Թեոտոլինտա թագուհիին՝ որուն օրով Լոմպարտացիք առաջին անգամ՝ Արիական հաւատքը փոխեցին և կաթոլիկ եղան։ Անով պահուած էր Շառլըմանեը, Նոյնպէս և Հանրի Դ. Լիւքսէնպուրկ ու յաջորդ կայսրերը։ Նարոլէան Ա.ի համար ալ նոյն թագը գործածուած էր։

*** Ոսկիի Հաճեր Նամակագրոսմներու Մէջ. — Էն հազուագիւտ անգլ. նամականագրոշմը Մըլէէտիի զոյգն է հնդկական թուղթի վրայ, 1840ին տպուած, որ մինչև 80 ոսկի կ'արժէ։ V. R. (Վիքթորիա Ռէճինա) անգլ. մէկ բէնինոց՝ սև նամակագրոշմը շատ հազուագիւտ է, որովհետև սուղ ժամանակաւիջոցի մը շրջաբերութիւնն ունեցաւ։ Նոր Պռանզվիկ 5 սէնթնոց նամակագրոշմը —Օ' Գօննէլի գլուխով— 30 ոսկիի հասած է։ 15 և 30 սէնթնոց՝ երկու Ռէյնիօն նամակագրոշմները 100 ոսկի արժէք ունին. իսկ 1852ի Սանտուիչ կղզիներու 4 բօ—լերը սակի 300 ոսկի մը կ'արժեն։

*** Բամպակին Պատմականը. Առաջին բամպակէ կերպասը (բամպուք պէզի, calicot) 1783ին էր որ գործուեցաւ։ Բայց անկէ առաջ, 17րդ. դարուն Արևելքէն բերուած էր որ սակայն կը գործածուէր խառն գործուածքներու համար և կը կոչուէր cotton-wool (վլոդկայ, գլուդ)։ Բամպակեայ հիւսուածքէնի ճարտարարուեստը կը պարտինք Առքռայթ անուն անգլ. մեքենագէտին որ ջրադարձ մեքենայ մը հնարեց 1769ին և կատարելագործեց զայն 1775ին։

*** Քանի Մր Տեսակ Հաւկիթ Ածողներ. — Խեցեմորթի տեսակներ կան որոնք մէկէ աւելի տեսակ հաւկիթներ կ'ածեն։ Դափնախեցի (daphnie, անգլ. water flea) կոչուած սեռին հաւկիթները 2 տեսակ են. ամենք սովորական հաւկիթներ են, ուրիշներ մանաւանդ պատրաստուած են ձմեռուան խոտորումներուն դիմադրելու համար։ Այս վերջիններէն կը ծածանին ջուրին մէջ՝ գիրկնէն ծնողէն ձգուած մորթի երկու խաւերու միջև, մինչև որ գարնան ջերմութիւնը դուրս թխակ զանոնք։ — Անուսրերները (rotifères) մանրադիտակ ապգէն՝ 3 տեսակ հաւկիթ կ'ածեն. Ա. տեսակը սովորական բարակ պատեանով է և բնական կերպով կ'արգասաւորի էգին մէջ. Բ.ը պղտիկ և բոլորովին տարբեր տեսակ հաւկիթ մըն է որ կ'ածի արուին մէջ, իսկ Գ.ը նորէն տարբեր է և թանձր պատեան ունի։ Այս վերջին տեսակը կ'ածուի եղանակին վերջը, գարնանեցերու Բ. տեսակին պէս առանց ածելու կը մնայ մինչև յաջորդ տարին։ —Մայրմեղուին հաւկիթներն ալ 3 տեսակ են՝ որոնցմէ կը թխանին «թագուհիներ, «բանուոր»ներ և «արու» (իշամեղու)ներ։

*** Անուշահոտութիւններ. —Բուսականներէ բոյր հանելու համար 4 դլխաւոր կերպեր կան. Ծածուկ, Թրջոց, Թորում և Մզում։ Ա. կերպը կը կայանայ օդուս քաղելով՝ բոյսերու անուշահոտ տարրերը ծծելու ա՛յն յատկութենէն

զոր ունին պարարտ մարմինները։ Թարմ՝ վարդի էդ գործարաններն ու թերթերը փրցունելով կը նետեն քառակուսի տափակ շրջանակ (chassis)ներու մէջ որոնց յատակին վրայ ճարպի խառ մը տարածուած է։ 24 ժամէն ամբողջ անուշահոտութիւնը ծծուած կ'ըլլայ ճարպէն. այն ատեն ծաղիկները կ'առնուին և անոնց տեղ ուրիշներ կը դրուին։ Ջերմութեամբ ծծուժի կերպ ալ կայ. — Պարարտ նիւթը հալեցունելով՝ մէջը կը ձգեն ծաղիկներուն թերթերը։ Առնք երբ անուշահոտութիւնին թող տան՝ կը ժողվեն և ուրիշներ կը ձգուին։ Այսպէս կ'ընեն նարինջի, յասմկաբեղնիի ծաղիկներուն, վարդի, մանիշակի եւն.ի համար։ — Այս երկու կերպերով տեսակ մը օծանելիք (pommade) կը կազմուի՝ որմէ ապա անուշահոտութիւնը կը քաշեն։

2. Երջոցի մէջոցաւ անուշահոտութիւն կ'առացուի՝ բոյսը պարունակող սարուածներու մէջ լեցունելով ալքոլ որ կը տարբերուածէ անուշահոտութիւնը։

3. Թարմէմը կը գործադրուի այն անուշահոտութեանց համար որ ջերմութեան ազդեցութեան տակ ջուրի ընդհէն անհալելի ճեացող ցնդական իւղ մը կը պարունակեն։ Այսպէս կ'ընեն նարինջի, թուրինջաստի (մէլիսէ) և անոնց ծաղիկներուն համար։

4. Մզումն առատ ցնդական իւղ պարունակող բուսականներու համար է, ինչպէս նարինջի, թուրինջի, լեմոնի եւն. կեղեւներէն. երբ քամուած հիւթը հանգարտ թողուի տեղ մը՝ ինքնին կը զատուի անուշահոտ իւղը։

Ցնդական իւղերու ներկայութեամբ է որ ծաղիկ, տերև և արմատ՝ ունին անուշ բոյր. բայց բուսականներու հոտը միեւնոյն գործարաններու մէջ չէ՛ միևնոյն համար։ Բուրալի գեղձերն ունենց համար արմատին մէջ են (ինչպէս հիւրիկը, հնդիկ նարգոսը [սիւմպիւլի հինտի, nard indien] և սխթորը [մէքքէ պրըղը, jonc odorant], մանաւանդ կծմախոտը [vétyver] որուն արմատները հագուստներու և ճերմակեղէններու մէջ կը պահեն՝ ցեցերէ պահպանութեան համար). ոմանց քով՝ թալ փայտին մէջն է բուրումը, զոր օրինակ սարգսիայրի, ճանդան (sandal)։ Անանուխին, ուրց (քէքիք օթը)ին և բաչուլի (թէֆթաֆիկ)ին համար՝ տերեւին մէջ. իսկ վարդին, մանիշակին համար՝ ծաղիկին մէջ։

*** Դարձեալ գոյներու մասին. — Թափանցիկ մարմինի մը մէջ լոյսի ընկլուզումն այնչափ աւելի կ'ըլլայ, որչափ որ աւելի թանձր է մարմինը։ Դեղին ապակիի մը մէջէն անցած ճերմակ լոյսը դուրս ելած ատեն դեղին կ'երեւայ։ Եթէ 2 դեղին ապակիներ իրար բերենք, անոնց մէջէն անցնող լոյսն ա՛չ միայն սաստիկ է, այլ նաև մէ՛կ ապակիի մէջէն անցնող լոյսէն տարբեր երանգ ունի։ 6-8 դեղին ապակիներու թափանցած լոյսը նարնջագոյն կ'ըլլայ. իսկ երբ աւելի՛ մեւթի կարմիր։ Խիւրեղ գաւաթի մէջ լեցուած ջուրն անգոյն կ'երեւայ. իսկ 2-3 մէթր թանձրութեամբ ջուրը՝ խոժ ու գիմահար (opaque). այսինքն ոչ-թափանցիկ մարմիններն ալ իրենց վրայ ինկած ճերմակ լոյսը կազմող գոյներուն ճառագայթներու մէկ մասը կը խմեն, մէկ մասն ալ իրենց շուրջը կը ճապաղեն։ — Ջերմութիւնն ալ ազդեցութիւն ունի գոյներու վրայ, որովհետև մարմիններու մանրիկներուն իրարմէ հեռաւորութիւնը կը փոխէ, որով՝ կը փոխէ նաև գոյնն ալ որ անոնց երեսին վրայէ մանրիկներուն շարակարգութենէն կախում ունի։ Գոյները ջերմութեամբ մոգ (գոյու) կ'ըլլան։ Խրուկը (գէնճէֆիր,

cinabre), սրիկոնը (սիւլիւեէն, minium)՝ մանրնագոյն կարմիրի կամ մանիշակագոյնի կը դառնան։ }— Գոյնը կը զանազանի նաև մանրիններուն չոկուած, փոշիացած կամ զանգուածաձև ըլլալնուն համեմատ։ Զի չոկուած մանրմարիոնն ու փայտն ազօտ գոյն մը կ'ունենան որ թոյլ չի տար որոշել երակները. բայց երբ մանրմարիոնը թրջուի կամ փայտը ջնարակուի՝ անոնց գունատութիւնը մոյգ կ'ըլլայ աւելի, երակներն ալ երեւան կ'ելլան։ Փոշիացած մեռաղները յաճախ սեւ են. կ'ընկլուզանեն բոլոր ճառագայթները։

*** Անխառն գոյներու զանազան համեմատութիւններով խառնուրդին արդիւնքն երանգ կը կոչուի։ Յետոյ գոյները կրնան խառնուիլ ճերմակով կամ սեւով, ինչ որ՝ասանց ամէն մէկուն համար անհուն գունակ (ton)ներ կուտայ։ Մ. Շեվռէօլ կազմած է աղիւսակ մը 72 երանգներու որ ատոնցմէ յարաբար մէկէն մէկալը կ'անցնին՝ ճերմակի աճող համեմատութեամբ խառնուրդներու միջոցաւ, և յետոյ նաև խառնուրդներով։ Բոլոր այս գոյները բաշխուած են բոլորակի մը վրայ որ կը կոչուի երանգախոյզ բոլորակ (cercle chromatique)։ Բոլորակին ամէն մէկ հատած (secteur)ը կ'ընդգրկէ մինչև շրջապատը համակերպուն 20 բոլորած իրերով բաժնուած քառանկիւնի խորշերու որ կը պարունակեն իրեն վերաբերող գոյնին գունակները։ Կեդրոնը կայ ճերմակ բոլորակ մը և յետոյ երփնաներակները մոյգ կ'ըլլան երթալով։ Հատածի մը մէջ պարունակուած գոյներու շարքն ասդիճանացոյց (gamme) մը կը կազմէ 14։10 գոյներու՝ որ ճարտարարուեստի գոյներու համար բաւական մանուածոտիպարներ են։ Ա յսպէս, «երանգախոյզ բոլորակ»ն է որ կարելիութիւն կ'ընծայէ գիւրաւ իրարու խօսք հասկըցնելու, երբ այս կամ այն գոյնի վրայ խօսուի։

*** Քանաստեղծութիւն՝ Ազդերու մէջ. — Ձեռնոցիկ իրենց ծանուցումներուն խմբագրութեանը մէջ ինքնատպութիւն մը մտցուցած են և յաճախ բանաստեղծական տարազով կը ներկայացնեն զանոնք։ Ահաւասիկ քանի մը օրինակներ. — «Մեր ապրանքներուն ծրարները կը կապուին այն փափուկ թնամքով զոր փեսայ մը ցոյց կուտայ իր նորատի ու շնորհալի հարսին համար»։

«Մեր ծախած թուղթը նո՛յնքան հատատուն և կարծր է որքան փիղի մը ժանիքը»։

«Մեզի ապսպրուած ապրանքները կը խրկուին թնդանօթի ռումբի մը արագութեամբ» ևլն.։

*** Սուգի Մէջ երաժշտութիւն կ'ըլլա՞յ. — Հարցո՛ւմ որ յաճախ կ'ըլլայ և որուն պատասխանել դժուար է, վասն զի երաժշտութիւն կայ, երաժշտութի՛ւն ալ կայ։ —Սոյգ է որ երաժշտութիւնն ոչխար արտայայտութիւններու կարգէն է, նոյն իսկ եթէ երեմիական ողբեր բացատրէ։ Մինչ նկարիչը, քանդակագործը, գրագէտն ու դիւանագէտը կրնան մեղմացնել իրենց մտմտքանքը առեղծագործութեան մէջ, երաժիշտ մը ակամայնիկը կատարեալ սուգին մէջ չի՛ կրնար ինքզինքը նետել իր սիրելի պաղատութին, առանց պատշաճութիւնները վերատրելու։ Ասիկա կը բացատրուի երաժշտ. արուեստին շատ սրուտքին կազմովը։ Սուգը կը պահանջէ վինդամիփոփում։ Արդ, մեծ սուգի մը առաջին 3 ամիսներուն՝ պէտք չէ դաշնակը բանալ և 6 ամսէն շատ պէտք չէ երեւալ ո՛չ նուագահանդէսի և ոչ ալ թատրոնի մէջ։ — Բայց պարտաւո-

բութիւնը մեռնողը չէ եթէ երաժշտութիւնը պարզ ժամանց մը չըլլար, այլ օգտակար արուեստ մը՝ ներկային ու ապագային համար։ Օրինակի համար, ահա տղայ մը կամ աղջիկ մը որ երաժշտութիւնը կ'ուսումնասիրէ, որ մը կեանքի կռիւին մէջ իր բաժինն ունենալու յոյսով։ Իր դասերն 3 ամիս ընդմիջել տալը ծանր չանցանք մը պիտի ըլլար։ Ենթադրենք որ աղջիկ մը կայ որ երաժշտութեան դաս կուտայ, կամ, ուրիշ մը որ դաշնակ կ'ածէ պարի դասատուհանդուխտեան մը առեն, և կամ, կ'ընկերանայ երգի դասերու։ Հարկ է որ այս անձերն իրենց տաղանդը պահպանեն իրենց առօրեայ հրահանգներով, մեկ քառով, հարկ անհրաժեշտ է որ անոնք առնեն նաեւ աշխատին։ Եթէ գիւղացիներ զարմանան կամ գիւղակոչին շրջապատի մը կամ վէպ մտի մը եզրակացները լսելով օգտաւոր տուներէն՝ ապացուցած պիտի ըլլան անարատութիւն, կամ միտքի և գաղափարի պակասութիւն և կամ անզգայութիւն այն սուրբ զրաղումին համար որ կը կոչուի երաժշտութիւն։

*** Առաջ «Այբ»ի. — Իսկոր գիրքերէն Ս. Գիրքն է որ առաջ «այբ» տառին հատուածներ կը պարունակէ։ Վեցեակ մը տուներ կը պատահինք Սաղմոսի մէջէն առանց պէս, և այդ տուները մանկիկներէ նկատուած են կրօնաշունչ բժշկութիւն մը՝ զանազան ցաւերու համար։ Քաղենք հոս իրենց հետ։

«Ի Քէն է գովութիւն իմ, Տէր, յեկեղեցիս մեծ օրհնեցից զքեզ։

«Ցոյց մեզ, Տէր, զողորմութիւնս քո և զփրկութիւն քո տո՛ւր մեզ։

«Ոչ երկիցես գու յերկիւղէ գիշերի և ոչ ի նետէ որ թռչի ի տուէ։

«Որպէս զի մեծ են գործք քո, Տէր, և յոյժ խոր են խորհուրդք քո։

«Եկեսցեն յիս գթութիւնք քո և կեցից, զի օրէնք քո խօսք իմ էին։

«Զօրութիւն իմ և օգնութիւն իմ, Տէր, և եղև ինձ ի փրկութիւն։»

*** Փոխանակագիրի Հին Նմոյշ. — Ի Տրապիզոն, 10 Մարտ 1826։ Ի լրանալ երկամեան ուրց, հատուածիք վասն այսր երկրորդ օրինակի փոխանակագրոյս՝ (եթէ առաջինն չ'իցէ ժամանեալ) ըստ կարգադրութեան Պարոն Երուանդայ Խալիբեանց դահեկանս . . . իւրաքանչիւրն արժողութեամբ 120 փողոյ, զորոյ զփոխարէնն ընկալայ. և անցուածիք ի հաշիւ ըստ ծանուցեալոյս։

Ողջ լեր։

ՍՄԲԱՏ

ԲՈՒՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ

Ակծաերեւիներու ընտանիքէն՝ մակաբոյծ տունկ մըն է գլմա՜ճը (էօքսէ օթը) դառնահամ և հիւթեղ տերեւներով։ Ֆրանսերէնին կ. gui, որ կեղտական բառ է և կը նշանակէ «համմոյնաբոյժ»։ Կ'ածի բուներուն կամ ճիւղերուն կեղեւանքին վրայ այն ծառերուն (կաղնի, կնձնի, կաղամախ, թմբի, ուռի, խընձորենի, տանձենի եւլն.) որոնք կամենային կամ կիսկական հիւթի չեն պարունակեր և են փայտային։ Տղամարճը հատապտուղներ կուտայ՝ զոր շատ կը սիրեն ուտել տորդիկն ու կեռնեխը. կուտերէն ալ համբիչ կը շինուի։ Նորմանտիոյ

ժէջ և վ֊ծժի կողմերը այս տունկը կը գործածուի անասուն բուծանելու համար։ Բժշկութեան մէջ ալ տեսնուած է անոր կիրառութիւնն ինչ ինչ ջղային հիւանդութիւններու և վերնասութեան դէմ։ Քանի մը գիտուններ ըսած են թէ տղամարճի կեղեւն ու պտուղները թունաւոր են։ Սխալ։ Այս տունկէն է որ կը պատրաստուի ոստրը (էօքսէ) որուն տարբին մէջ թոյն չի կայ բնաւ։ Ասկէ զատ, նոր խուզարկութիւններ ապացուցած են տղամարճին ունդական արժէքը. 1. Անիկա նպաստաւոր ազդեցութիւն մը կ'ընէ կաթին կարագային ճոխութեան վրայ. 2. Կարելի է անկէ 6 քիլօկր. տալ կովերուն՝ առանց որ և է անպատեհութեան։ Վերջապէս տղամարճը բուսական թանկագին անունդ մըն է արջառներու համար, մանաւանդ բուսական նուազութեան տարիներուն։ Ագարակատէրներ կրնան փորձել և օգտուիլ, առանց վերջէն ղղջալու։

*** Ժամանակաւ, կեղտացիները նաւթական պաշտամունք մը ունէին մեռեալ կաղնիի վրայ բուսնող այս տունկին համար։ Պեռերնին ծառը կ'եկլսր և ոսկի մանգաղով մը տարեգլխուն կը կտրէր զայն որմէ ժողովուրդին կը բաշխուէր արբութեան մը պես, իբր նշանակ՝ անմահութը ստեղծելու։ Իրենց կարծիքով, առար ջուրը տմուր անասուններէն արգասաւորելու յատկութիւն ունէր և լաւագոյն գեղեցիկ մըն էր ամէն թոյներու դէմ։

*** Այս տղամարճը դեռ իր հաստատութիւնն ունի Պրետանիոյ խորը։ Գիմ բերի մօտ պզտիկ գիւղ մը կայ, ուր ամէն տարի, դեկտեմբերի վերջերը, մեծ շքով կը տօնուի տղամարճի հանդէսը։ Աղջիկներ և մանչեր, անոնք մանաւանդ որ սիրային զգացում մը ունին իրենց սիրտին մէջ, և մօտալուտ ամուսնութիւն մը կ'երազեն, մեծ երանկներ կը հագնին, և թև թևի կ'երթան ի խնդիր . . ։ Երկու֊ք երկու֊ք կը մոլորին մեղմ անտառին մէջ և կը փնտռեն կաղնիներու տղամարճը, միակն՝ որ մոգական առաքինութիւնն ունի օգնելու սիրահարներուն և ամէն չարիք անոնցմէ հեռացնելու։ Այն որ առաջին անգամ՝ խուրձ մը տղամարճ բերէ գիւղ, անտառին ամենազօրը կը հռչակուի։ Ցաղթական կը տանին զայն մինչև իր բնակարանը, որ իրաւունք ունի համբուրելու իր դրանը առջևէն անցող բոլոր աղջիկներն ու կիներըր։ Յետոյ սեղան կը նստին, վասն զի ժողովրդական ամէն ցնծութիւն առանց հացկերոյթի չի վերջանար. մխիթարին մէջ շագանակներ կ'եփեն, խնձորգինով կ'առագեն գանուք, պահուըտուք (dérobée) կը խաղան, ու ապա ամէնքն ալ կ'երթան քնանալ կատարսւած մեծ պարտականութեան մը գիտակցութեամբ։

ԶԱՆԶՐՈՑԹ ԱՌԹՈՂ ՈԶՆԶՈՒԹ ԻՒՆՆԵՐ

—° Սխալուած ըլլալ բարեկամիդ ներկայացունելու մէկն որուն անունը ու մականունը մոռցեր եւած են։

—° Մեկնելու վրայ եղող շոգեկառքին հետ ի հետ վազելու պահուդ, ճամբուդ վրայ կանչուիլ անձէ մը՝ որուն հետ խոսքի յարդանքով կը վերաբերուիս։

—՝ Ներս մտնել սրահէ մը՝ ան՛յն պահուն ուր ներկաները բոլորը լռած են։

—՝ Առաջնահերթին սրահը, բոլորովին մեկնիլը տեսնել ան՛յն անձին որ քեզմէ առա՛ջ պարտ էր անցնիլ։

—՝ Հաւաքոյթի մը մէջ երբ քեզի կ՛ուղղեն հարցում մը ան՛յն պահուն ուր դուն ափդ բերնիդ բռնած՝ չի կրնար յօրանջելու ճգնաժամին մէջն ես։

—՝ Ասիբրիչդ խանութը՝ 4-5 հոգիի սպասումիդ մէջ, յանկարծ ներս մտնելը տեսնել անձի մը՝ զոր բոլորէն առաջ ածելիլու հարկադրուած է պարոն ասիբրիչդ։

—՝ Ֆառասունոցի մը տեղ՝ քառորդ ոսկի դնել ափը տունիդ ջրկիրին, որ իր կարգին՝ ձայնը չի հաներ։

—՝ Ախալմամբ «տիկին» կոչել նշանած աղջիկ մը։

—՝ Անուշադրութեամբ փշի շաքար ցանել բացած ոսարէներուդ վրայ, աղի տեղ։

—՝ Դուռը բանալ գրասենեակի մը և ներսը փոխան փաստաբանիդ՝ սղջուռնել այն անձը՝ զոր մահո՛ւ չափ կ՛ատէիր։

—՝ Ջանի մը քարշ ընկոյզ գնել Կզմիացի բարեկամիդ պնդուածներուն վրայ, ու տուն դարձիդ՝ բոլորին ալ կզուած ըլլալը տեսնելով, վառարան նետել ու տաքնալ։

—՝ Սպասել մեկու մը որ չի գար, զարնել դուռ մը որ չի բացուիր, պառկիլ ու չի քնանալ։

ՊԻԾԱԿՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Մեղուներու պէս երկիթևան թաղանթամեւ միջատներու սեռէն են պիծակները որոնք գէշ մեղր կը շինեն ու կը բաժնուին 3 դասակարգի, արու, էգ, գործաւոր։ Գործաւոր մեղուները կը կոչուին նաև չէզոք, վասն զի մինչև վերջին աստիճանը կը կարծուէր թէ անոնք սեռ չունին, և էգերն են միայն ձու ածողները։ Ասիկա սխալ է. գործաւոր պիծակները ալ կ՛ածեն, և որովհետև արուն այցելութիւնը չեն վայելեր, ուստի կուսածնական (parthénogénésique) սերունդ մըն են, կազմուած սակ արու անհատներէ։ Օգոստոսին, անունդին առաջ աստիճին, բեղմնաւոր գործաւորները բազմամեայ կ՛ըլլան. մասնց ածած ձուերէն միայն արու կ՛ելլայ, իսկ էգերուն ածածներէն՝ միայն էգեր։ Պիծակներուն իմացականութեան մասին զարգացածները չափազանցութիւն են բոլոր. անոնք աւելի ինքնաբերաբար, այսինքն բնազդով կը շարժին։ Իր բոյնէն զբոսկուած պիծակը կը շարունակէ նորէն հպատակիլ իր մէջ տիրող շինելու պետքին. բջիջ չունի պաշտպանելիք, մեղու չունի մեծցնելիք, բայց իր ներքնակզակները (mandibule) բանիլ կ՛ուզեն գործածել, որով բոյսը խմորի կը վերածուի իր ակռաներուն տակ և կ՛երկարի գորշ, նուրբ ու ճկուն հիւսուածքի մը պէս։ Այդ հիւսուածքը շինելով, պիծակը հպատակի մը չէ որ կը հետևի,

կամ, գոնէ, նպատակին հասնելու ջանքը իր ուղեղին մէջ շատ աննշան տեղ մը կը գրաւէ։ — Պիծակներն ուրիշ տարօրինակ բնազդ մըն ալ ունին, այն է՝ ընկերներուին մարձաւոր ներթափանցել, տեսակ մը կարկի՝ որուն նպատակն է անոնց առամիքսէն գալոյ օրծկացուներ մէջի մեղրը. սակայն, հետաքրքրական բան, միշտ մարձաւոր ընողները չեն որ մեղրը կը քաղեն, հապա ուրիշ գործաւորներ՝ որ զայն ստանալու համար ոչինչ ըրած ունէին։ Մարձաւորները մեծ հաճոյք կ՚զգան պյապէս թոթռալուելով՝ առամիքանուն պարունակութեան ազատելնուն համար. պիծակներ ալ կան որ իրենց մեղրը կը փըսխեն իրենց ընկերներուն բերնին մէջ՝ «խուշիկ պատառ» ջամբելով անոնց։ Ինազդի մոլորութիները յաճախադէպ են իրենց քով։ Տեսնուած են գործաւոր պիծակներ որ խոշոր թըրթռուններ կաւոր կաւոր ընելով պզտիկներու անուադ մատակարարած են, կամ, աւոր հակառակը՝ իրենք իրենց մէջ ջարդ մը կատարած։ — Երբ օդերը տաք երթան, պիծակներ կան որ պաշտօն ունին բոյներու դրան առջև կենալու և թևերնին արագ արագ թրթռացուներու, որպէս զի մէջինները պաղըշկին, չէ՛ թէ հոն տեղի օդը մաքրուի։ Աւոնք ալ կը կոչուին «հովահրող» պիծակներ (ventilateur)։

*** Եթովպ. մեղուն — զոր «թազմա» կը կոչեն տեղացիք — իր մեղրի պաշարը կը մթերէ՝ առանց մեղրամոմի։ Հակայ մեղուի մը կերպարանք ունի և իր արտադրութիւնը զոր հողին տակ կը տանի պահել՝ շատ կը փնտռուի բնիկներէն, իբր դեղ կսկծդի հիւանդութեան։

Հնդկաստանի ինչ ինչ մասերուն մէջ խոշոր մեղուներ կան որոնք փղոցի դրան մեծութեամբ փեթակներ կ՚առկախեն ծառերու ճիւղերէ։

Կուատալուպի մեղուներն իրենց մեղրը կը շինեն տարեկի մը հաւկիթին խոշորութեամբ մեղրամոմէ փշրիկներու (և ո՛չ թէ բջիջներու) մէջ։ Ա՛յս մեղուները տարօրինակ կերպով պզտիկ ու ևաւրիկ են. խայթոց չունին, արտադրած մեղրերնին ալ ձեթի նման բնաւ չի թանձրանար։

ԽՄԻԵԼԻՔ ՋՈՒԵՐ

Ջուրն (որ մեր կազմութեան և անուադին էական մասը կը կազմէ և որ, բաց ի օդէն, էն ապրուստ, ներգործիչ, ուժան, անփոխարինելի դեղերէն առաջինն է) միշտ ազատ չէ տակայն գործարանաւոր անմաքրութիւններէ։ Իր լուծիչ յատկութեան չնորհիւ, կը լուծէ ու կը պահէ իր մէջ հանքային, հողային, ազոտային, բուսական ու կենդանական նիւթեր, որոնք ջուրին օգտակար նիւթեն եղծանելու միայն կը ծառայեն։ Ա՛յս կարգի ազտոտ ջուրեր խմելի զգուշանալու է, պարունակելնուն համար մանրէներ որոնք պատճառ են հիւանդութեանց։ Փանտատեենդը (թիֆօ) յատուկ կու գայ ջուրի մէջ գտնուած ազտեզուածներէն, ինչպէս և շատ մը փոխանցիկ ու տարափոխիկ համաճարակներ։ Ձամբորդութեան կամ ռազմագաշտերու՝ երբ մարդ հար-

կագրուի այդ կարգի ջուրերը խմելու, պարտի եռացուցնել և պաղեցուցնել վերջ խմել։ Իրաւ է թէ եռացուցեալ վերջ ջուրն իր նախկին համը կը կորանցուցնէ, բայց մանրէներն ալ ջնջուած կ'ըլլան։ Լիճի, ջրամբարի, հորի և ճահճային վայրերու ջուրերն սեպհ' կը պարունակեն գործարանաւոր անմաքրութիւններ' քան լեռնային վայրերէ ըղձած ականակիա ու վճիտ ջուրերը։ Երկկրնքաւորդներն քամոյ մըն է որ աղտեղութիւնները կը ջնջէ։ Ջուրին մէջ գտնուող մանրէները ջնջելու համար միշտ դիւրին չէ ջուրն ամլացուցնելը (սեռիլիզէ)։ և երբ խաշենք' թէև նպատակնուս կը հասնինք, բայց մեր խմուածքին համ չենք առներ։ Ահաւասիկ միջոց մը, շատ պարզ ու շատ դիւրին' որով պիտի կրնանք բնաջինջ ընել վնասակար տարրը ջուրին մէջէն։ Կէս «կալոն» ջուրի մէջ (2½ լիտր) 4 կաթիլ «թէնթիւռ ա'իօտ» կաթեցուցնել. կէս ժամէն արդիւնքին հասած կ'ենք։

Խմուելիք ջուրը Պոլիսի բնակարան հարատեւ թիւններէն մին է. ահաւասիկ ցուցակ՝ մայրաքաղաքիս համբաւաւոր ջուրերուն։ — Ալէմտաղիի ջուրեր. Թաշտէլէն, Մալ Թէփէսը, Էլմալը Քէսթանէ Բունարը, Միհրիճէլլիի Սիմքէշ Սուլը (Պէյքօզ)։ Կէօզ Թէփէ, Պէյի-քօզ Չամլըճա, Գըսըդլը, Քիւչիւք Չամլըճա, Լիպաւէ։ Կոյլէշ Տաղը։ Գանդլը Գուվագ։ Դարա Գուլագ։ — Սարըեարի ջուրեր. Ձերճէրը, Բէյոանէ, Հիւնքեար, Ֆըլնարդ Սուլար։ — Թուզլար։ — Եագաճըգի ջուրեր. Համճը Քէհեա, Ակյազմա, Ակյասա Ֆըլնարդ Սուլը, և այլն։

*** Ամառը շատ տաքուն պէտք է դգուշանալ առանց պահանջ ջուր խմելէ, որովհետև առանց ծարաւի կը պաղեցնէ ստամոքսը, կը սեղմէ անոր երակները, կ'արգիլէ մարսեցողութիւնը։ Հեղուկներու ընդունելութիւնը, մեկ բառով, կը խանգարէ մարսողութիւնը։ Սառով ջուր խմողները փորձով համոզուած են թէ ի'նչպէս կ'ուռչին և անհանգիստ կ'ըլլան կերակուրէն վերջ։ Ուրեմն ետ կենալու է կերակուրի առեն առանորակ ջուր կամ ըմպելի խմելու սովորութենէն, որովհետև անոնք արգելք կ'ըլլան առատքաղցողին իր ուշացած կուտարել տալու։ Նոյնպէս, երբ մարդ ծարաւ չէ, պէտք չէ' որ ջուր խմէ' պարզապէս խմած ըլլալու համար։

*** Սալզպուրկ (Աւստրիա)ի մէջ առուակ մը կայ որ ծանօթ է «թունաւոր աղբիւր» անունով։ Տեղացիներէն ոչ ոք կ'ուզէ անկից ջուր խմել, թէև էն մանրազնին ստորբուծութեամբ հաստատած է որ թունաւորող բնոյթի ունեցող բան մը չի կայ մէջը։ Ընդհակառակն այդ առուակին ջուրը բացարձակապէս մաքուր է։ Ալպեան յատակ հեղեղներէն ցայտած ջուրն ալ յաճախ միևնոյն արգիլնքը առած կը բերէ։ Ցատակ բնական առաջ գէշ է, թէև — հետաքրքրականն է ըսել — արուեստական միջոցով պատրաստուած առանց ընդհատութեան անվնաս է։ Իրողութիւնը սա է որ քանի մը օր բացարձակապէս անտարակ ջուրի գործածութիւնը կը թունաւորէ ամէնէն տկուն կազմն ալ։ Անտարակ ջուրը (ջո'ւր մը որ չի պանուննակիր լուծուած աղեր ու կազեր)՝ աղերը ետ կ'առնէ ստամոքսին հիւսուածքներէն, պատճառելով էն ցաւոտ ուռեցքները, վերջապէս՝ ստամոքսային հոսախտ (catarrhe)։

ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿ

Լեզուի դիւրաթռիռութեան համար մարդիկ հասած են «Շուտասելուկ»-ներ։ Այս կարգի խօսքերը կազմուած են յատկապէս այն բառերէն որոնք դժուարահունչ ռ, ճ, չ, լ, բ, տառերն ունին իրենց մէջ և նմանաձայն բայց տարբեր բառախումբ մը ձևացնելով՝ նախադասութիւն մը, խմոտ մը կը ներկայացնեն։ Շատ անգամ՝ խմոտն ալ նկատի չառնուիր և միայն շրջուկարգ, նմանաձայն բառերու շարադարութիւն մը կը յարմարցուի՝ իբր արտասխութիւն։

Բնաւոհմիկ Շուտասելուկներէն ամէնէն սովորականն է հետեւեալը. — «Մէկէն ի-յ ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բի. ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բիւ բէբէն՝ ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բի-ւ-պ չէ՞ ը-լ ի-՞յ ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բի, ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բիւ բէբէն՝ ե-ռ-ռ-ռ-ն ի-րմէ պ-բի-ւ-պ». և դեռ ուրիշն եմ կ'ուզէք։ Շուտասելուկ մը յաճախ մէկ շունչով արտասանել մէկ շունչով, լեզուն կոպճուաներուն մէջէն կ'անցնի կարծես։

Վաճ

ՏԻԳՐԱՆ ՉԻՔՃԵԱՆ

Պօյաճհայուն ամէնէն ծանօթ շուտասելուկն է հետեւեալը. — «Մէր պ-բ-ռէկէն ծ-այրը ի-յ ռ-ռ-ը պ-ռ-նչ ծ-ռ-. ռ-ռ-ը պ-ռ-նչ ծ-ռ-ին ծ-այրը ի-յ ռ-ռ-ը ծ-ռ-ր պ-ռ-նչ. չէ՞ պ-բ-ռէկէն ծ-այրն ը-լ ի-՞յ ռ-ռ-ը պ-ռ-նչ ծ-ռ-, ռ-ռ-ը պ-ռ-նչ ծ-ռ-ին ծ-այրն ը-լ պ-ռ-ը ծ-ռ-ր պ-ռ-նչ»։

— Ձ-ռ-ւը ռ-ռ-ւը պ-ռ-վ-, յ-ռ-ւը ռ-պ-ռ՛ ռ-ռ-ւը նէպ-ռ՛. ռ-ռ-ւը նէպ-ռ՛ յ-ռ-ւը ռ-պ-ռ՛»։

Իսկ թռչնաբերքառ շուտասելուկներէն ծանօթներն են հետագանները.

— «Շ-ռ- ր-վ-ռը ռ-ռ-ր-պ-ը-ր-ռ-ը՞ ռ՛ ռ-ռ-ը-ռ-պ-ը-՛ռ-ռ-ը»։

— «Ձ-ր-ը-ցռ-ռ- ր-օփ-ը ը-պ-ռ՝ ը-ր-ը ռ-պ-ռ ռ-պ-ռ. ն-՞ը-ռ Ձ-ր-ը-ցռ-ռ- ր-օփ-ը ը-պ-ռ՝ ը-ր-ը ռ-պ-ռ ռ-պ-ռ. ռ-ռը՛ ը-ռ-պ-ռ Ձ-ր-ը-ցռ-ռ- ր-օփ-ը ը-պ-ռ՝ ը-ր-ը ռ-պ-ռ ռ-պ-ռ. ռ-ն ռռ Ձ-ր-ը-ցռ-ռ-ռ ր-օփ-ը ը-պ-ռ՝ ը-ր-ը ռ-պ-ռ՞ ռ-ը ռ-ը»։

— «Շ-ռ- ռ-ռը-ռ ռ-պ-ռ՝ ը-ռ ռ-ռ-ը-ռ պէրը ռ-ը-ռ ռ-ռ-ը. պէրը ը-ռ-ը ռ-ռ-ը պէրը ռ-ը-ռ ռ-ռ-ը. պէրը ռ-ը-ռ ռ-ռ-ը պէրը ռ-ը-ռ ռ-ռ-ը.

զուն իր կրած չարչարանքին մէջ՝ անպատճառ տեղի կուտայ ապիթաքուհեբու և զոհատուհիներու, լիակատար քահքահներ առնելով թէ՛ ուռնգիրներբուն և թէ շուտասելուկն արտաբերողին։ ԲԱՌԳԻՐԳԻՍ

ՉՈՒԱՐՃԱԼԻ ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Միհրինակ Պատասխան. — Թիւ մը պահեցէք միտքերնիդ, ինչ թիւ կ'ուզէ Թող ըլլայ։ վրան 6 աւելցուցէք. 2ով բազմապատկեցէք. ձեր մտածած թիւին տասը պատիկը հանեցէք. — 95 չի՞ մնար — Ակ՛ո՛։

*** Մոգական Քառակուսիներ. — 1. Պրել կարգ մը թիւեր — պիւթագորեան ալիւսակի ձեւով — , այնպէս որ ամէն կողմէ , թէ սիւնակ առ սիւնակ, թէ՝ տող առ տող և թէ խաչանձև գումարելնուդ՝ պատասխան ստանայիք 66, պայմանաւ որ ձ՛ն է ԲՒՒ-ԵՐՆԵՐ ԱՆՔՄՏՆ ԱԼԼ Է ԲՐԱՆԼԵ։

3	26	20	17
25	12	18	11
22	15	21	8
16	13	7	30

1	15	8	10
12	6	13	3
14	4	11	5
7	9	2	16

2. Նոյնպէս կազմել քառակուսի մը որուն բոլոր դիերուն գումարն ըլլայ 34. պայմանաւ որ ՝ներն գնալ 36 ԲՒ-ԵՐԸ Ի ԸՍՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ ՄԸ։

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամէնքս ալ գիտենք թէ բնական գիտութիւնները, ընդհանուր առմամբ ամէնքն ալ վերջին չափուն տարիներու միջոցին մեծ և արագ յառաջադիմութիւններ ըրին, օրէ օր կատարելագործուելով և հաղորդակցութիւնները, աշխարհի բոլոր գործառնութիւնները, մէկ խօսքով մարդկային կեանքը բոլորովին դիւրացնելով։ — Գիտութեան ըրած այս յառաջդիմութեան վրայ նետուած լոկ ակնարկ մը շատ գիւրաւ և անմիջապէս պիտի ցուցնէ մեզի թէ ելեկտրականութիւնն է գիտական այն միակ ճիւղը, որ ամէնէն շատ և ամէնէն օգտակար գիւտերը շնորհած է ներկայ քաղաքակրթեալ աշխարհին։

Հին յոյները, Ք.ծ.ա. 600 տարի առաջ, գիտէին արդէն թէ սաթը (քէհրիպար) եթէ շփուի, փոշիի կամ յարդի նման թեթև մարմիններ դէպ ի իրեն կը քաշէ։ Թալէս. Ցոյն փիլիսոփան, ընդունեց թէ՝ սաթին մէջ տեսակ մը կեանք կը պարունակուի։ Այս բներևոյթին սկզբունքը կամ պատճառը, յունական բառին հետևողութեամբ (ἤλεκτρον, որ կը նշանակէ ոսկի), մենք ալ ԵԼԵԿՏՐՈՆ կը կոչենք։

Մարդկային միտքը սակայն, որ այսօրուան նման մեկ ուղղի գիտական խուզարկութիւններով այնքան չէր հետաքրքրուեր, բաւական ժամանակ, ութ դարի քան 2000 տարի, էլեկտրականութեան մասին իր այդ գիտցածովը գոհացաւ։ Եւ իրօք, 1690ին ատեններն էր, երբ Տքթր. Ուիլեըմ Կիլպըրի, Անգլիայի եղիսաբէթ թագուհիին բժիշկը, մեր աւնեցած ծանօթութիւնը քիչ մը ևս ընդլայնեց, աւելցնելով թէ՝ ոչ միայն սաթը, այլ նաև ուրիշ նիւթեր ալ եթէ շփուին, քաշելու այդ յատկութիւնը կ'ստանան, ինչպէս, օրինակի համար, մոմ-տը, ծծումբը, հերյո-տրը, ֆոմամը և այլն։ Այս թուականէն վերջ, մեկ դարի գիտուններ ևս, ինչպէս, Ռոպըրթ Պոյլ, Օթթօ Ֆօն Կերիքէ և Տքթր. Վալլ, յաջորդաբար էլեկտրականութեան մասին ուրիշ ծանօթութիւններ ալ տուին մեզի։ Բայց, եղած յառաջդիմութիւնը ինչին, այնքան դանդաղ և այնքան քիչ արդիւնքից եղաւ որ, 19երորդ դարուն սկիզբներն իսկ, էլեկտրականութիւնը գիտութեան մեկ անծանօթ տարրը կը համարուէր։ Մինչդոյն ատեն աշխարհի բնդհանուր քաղաքակրթութիւնը կը յառաջանար օր. օրէ. գիտութիւններէ, յաջորդաբար, մեկ աւելի գիւտեր ծնունդ կուտային։ Ռոպըրթ Ֆուլըն (1765—1815) ամերիկացի մեքենագէտը շոգենաւը հնարած էր արդէն, մինչդեռ ազգին, քիչ մը աւելի ուշ, Ջօրջ Սթիֆընսըն (1781—1848) վայրաշարժ մեքենան կը հնարէր։ Այս երկու գիւտերը աշխարհի հաղորդակցութիւնները զգալապէս դիւրացնելու բաւական էին. և ասկայն, մարդը անգամ մը մտած քաղաքակրթութեան հոսանքին մէջ՝ չէր կրնար շուշա այլազանով գոհանալ. Դիտութիւնը կեանքը հետզհետէ դիւրացնելու նոր ճամբաներ կը ցուցնէր իրեն։ Եւ ահա, 19երորդ դարուն կէսին վերջն էր, երբ գիտական աշխարհին ուշադրութիւնը էլեկտրականութեան վրայ սեւեռեցաւ. արդարև, աշ աք կրնար խորհիլ թէ բնութիւնը այդ ուժը, որ տարիներէ ի վեր, գրեթէ մոռցուած, լռութեան դատապարտուած կը մնար, աշխարհի բնդհանուր քաղաքակրթութիւնը բարեբեղու, բոլոր հաղորդակցութիւնները անհրաժեշտ կերպով դիւրացնելու առաջնման կարողութիւն մը կը պարփակէր իր մէջ։

Առաջին գիւտը որ գիւտէ աւելի օրհնութիւն մը եղաւ բոլոր աշխարհի, հե—գիէը հանդիսացաւ. Սամուէլ Մորս, իր այս գիւտովը, արդարև բոլորովին նոր գլուխ մը բացաւ գիտութեան պատմութեան մէջ, էլեկտրական հոսանքին այս էական յատկութիւնը անգամ մը պարզուելէն վերջ, ալ բնականաբար դիւրին էր յառաջանալ և նոր գիւտեր ընել։ Իրօք ալ այսպէս եղաւ։ Այսօր, էլեկտրականութեան մատուցած բոլոր ծառայութիւնները մի առ մի թուելը դժուար բլլալէն աւելի դրեթէ անկարելի բան մը պիտի բլլար։ Հեռագիրէն զատ, հե—յ-յը, հեռ—գիէը, էլէկտրո-լոկոմո—տիւը, ե—ւէը, ֆոթոկրաֆիան, ինչպէս վերջերս ալ հնարուած հեռ—յ-յը են. ամէն կողմ հաղորդակցութիւնները վերջին ծայր գիւրացուցած են։

Գալով մեքենագիտութեան, ամէնքս ալ գիտենք թէ էլեկտրականութիւնը շատ մեծ ու կարևոր դեր մը կը խաղայ հոն ալ։ Մեքենաներու գործութիւնը բոլորովին բարեշրջուած է այսօր. էլեկտրականութիւնն է միայն որ ջերմութիւն կ'արտադրէ և մեքենայն ատեն շարժման մէջ կը դնէ մեքենաները։

Ելեկտրականութիւնը, վերջերս բժշկութեան ալ անզուգական օրհնութիւն մը եղաւ, շնորհիւ Ռէօնթկէնի ֆ. ճառագայթին, որուն միջոցաւ այսօր բոլոր ներքին հիւանդութիւնները շատ դիւրաւ ու որոշապէս կը ճանչցուին։ Ասոնցմէ զատ, աւելորդ է անշուշտ խօսիլ, ելեկտրականութեան՝ քաղաքներու, թատրոններու և բոլոր վայրերու լուսաւորութեան մէջ կատարած կարեւոր ծառայութեան մասին։

Ահա՛ ելեկտրականութեան անցեալը և ներկան։ Ապագա՞ն. առանց տարակոյսի, երբ այսպէս, իւրաքանչիւր օր, նոր և օգտակար գիւտեր շնորհէ մարդկութեան ու աւէն ինչ ելեկտրականութեան ձեռքով կատարուի, ամբողջ աշխարհի ապագան արդէն իրեն կրնայ սեփականուիլ։ Ուալ բնաւ պատճառ պիտի չունենանք զարմանալու՝ երբ մեռեալն իսկ ելեկտրական հոսանքի միջոցաւ կարճ ժամանակ մը վերակենդանացնեն, — ինչպէս, ասկէ քանի մը տարի առաջ, Ամերիկայի մէջ՝ նախ կատուի և յետոյ մեռեալի մը վրայ փորձով կատարուեցաւ —, և կամ 20 երորդ դարու փիլիսոփաները, ելեկտրականութեան վրայ հիմնեն իրենց բնազանցական տեսութիւնը (Metaphysik)։

Շարլօթէնպուրկ-Պէրլին
13 Ապրիլ 1908

Ա. Յ ՊԱՌԱԻԵԱՆ

ՄԻՋԱՏ ՈՒՏՈՂՆԵՐ

Միջատները կերա՞ծ էք երբեք։ «Մեղա՛յ Տէր, ատոնք ալ ուտուելի՞ք բան են» պիտի պատասխանէք, գիտեմ։ Իրաւունք չունիք սակայն. անոնց համիները կան. և դուք որ միքրոսկոպով խճողուած ոստրէները և փտտած ձուկեր ուտող խեցգետիններ փառաւորապէս կը ճաշակէք, առանց քաշուելու կրնանք կոկորդել նաեւ ինչ ինչ անասնիկներ։ Ուրիշ երկիրներու բնիկներ նուազ դժուարահաճ են այս մասին։ Մտիկ ըրէք։ —Լոքիմացիներու առատ և ճարպոտ մազերուն մինիկ բնակիչները խոհակերական պզտիկ յաւելուածական մաս մը կը կազմեն անոնց համար. Հում կ'ուտուին՝ բութ ամատին վրայէն բռնուելնուն պէս, և յաղթականօրէն ձեռք ձեռք կ'անցնին։—Լուն ալ անոնց համար համեղ բան մըն է. կ'երեւայ թէ կաղինի համ մը կուտայ անոնց քիմքին։ — Աւստրալիացիները հոգի կուտան իրենց գարշաճճի (յու, ոջիլ, եւլն.)ներուն համար, որոնք ա՛յնքան առատ են՝ աղտեղութիւնն անոնց բնութեան մաս կազմելուն հետեւանօք։ — Աննամ (Հնդկաչին) ցիներն ալ նոյն սովորոյթին ունին, և երբ մը «կալան» կը նկատուի՝ եթէ կընկանը վրայէն ըրած որսորդութեան արդիւնքը դարձեալ անոր նուիրէ։ Ծղրիթին ամէնէն աւելի ուտելի միջատն է. կը տապկեն զայն շիրկան իւղով կամ կը չորցուննն ալիւրի մէջ։ — Վրանաբնակ արաբը (պէտվի) աւելի փափկաճաշակ է. տապկելէ առաջ՝ անոր ներսիդին կը պարպէ։ Ուրիշները կը ճզմեն զայն մատակ ուղտի կաթին մէջ։ — Մատակաւոր, մարախներու

թաթերը, թեւերն ու փորոտիքը հանելով՝ իւղով կը տապկեն և շատ համեմուած բրինձով կ'ուտեն։ — Արեւմտեան Ափրիկէի շատ ժողովուրդներ մրջիւն կ'որսան սաստիկ և կարագի մէջ խորովելով կ'ուտեն։ Ուրիշներ ամանի մը մէջ կը դնեն ճղմելով զանոնք՝ որոնք անուշ նուշի համ ունին, իսկ հնդիկներն ալիւրով թրելով զանոնք՝ խմորեղէն մը կը պատրաստեն . . . այս թօքաթլեան։ — Սպիտակամրջիւն (termite) ներու խոշորամարմինն էգը մեծ համբաւ հանած է Արեւելքի մէջ՝ իբրեւ շատ ընտիր անուշ մը՝ ծեծուելիները զօրացուցնելու համար։ — Տապակուած ճերմակ որդերը սիրելի խորտիկ մը եղան Հռովմայեցիներուն. այդ որդերը կը հաւաքուէին ոչնի (գայլն ազաճը, hêtre) ներու և աքսախաներու վրայէն։ Աւստրալիոյ խոշոր շիկնեռն ալ կը ճաշակեն անոնցմէ՝ որոնք որկրամոլներէ ողջ ողջ ալ կ'ուտուին։ Ուրիշներ պզտիկ շամիւրներու վրայ անցուցնելով զանոնք՝ մաղմաղի վրայ կ'եփեն. հաւկիթի համը կը յիշեցունէ այդ որդերուն համը։ — Զինաց ամիսներով յատկապէս կը գիրցունեն ճերմակ որդին մէկ մեծակակ տեսակը՝ զոր կը ժողվեն կաղամբներու վրայէն։ — Ուտիճի տեսակ մըն է խիկը (cancrelat), ժանտատեսիլ անասնի՛կ որ շատ յարգի է անգլ. ինչ ինչ գաղութներու մէջ, ուր, ուտելի վիճակի մը վերածելու համար զայն՝ քացախի մէջ գնելով կ'եփեն մաղմաղ կրակի վրայ, քանի մը ժամ, յետոյ կը չորցունեն արեւին և պզպեղալի ամաններու մէջ կը լեցունեն։ — Շատ մը գիւղացիներ մեղուները կը բռնեն, երկուքի կը բաժնեն, և անոնց փորը կը ծծեն։ Մեքսիքացիները նոյնը կ'ընեն՝ մեղրատ մրջիւններու վրայ։ Արդարեւ անուշ մըն է ասիկա, և պէտք է գիտնալ թէ բնութեան այդ պօղոցները շատ մը անուշեղէն կ'արժեն։

ԳԱԻԱՌԱԲԱՐԲԱՌ

Բոլոռ (բոյս), «սրդրը գուլրուղը»։ Գիւրելի, ճոլջել, նատուկ մրափել։ Ըռդէր, Հարազատ (զուակ)։ Լիել, Հալիլ (սառոյց ևն.)։ Ծուխել, Նեղբերան սափոր։ Կրծոց, Հաւնոցի ջրաման։ Զմռսել, ձեռքի ցրտնխած։ Զոռոր, Թրխսմոր՝ ձագուկները թեւարկելը։ Զեռնէռ, պղինձէ աման, «պարխաճ»։ Մռռել, ալիւրը շաղուել։ Շոռոփ, քամուք (թանի)։ Ոչխել, եփ եղած կերակուրը խառնել։ Ջղջիկ, պզտիկ շերեփ։ Տալոր, տալոջ էրիկ։ Փռչոցել, Նախանձիլ։ Թռռմռռը ռռռել, քէն ընել։ Շոռիւը իւրց, խեւուկ։ Շօրօրել, երերալ, շարժիլ։ Կօտիլ, Հողէ աման, Ծէղզ, Ծղել, ռզռոց, ցանկ, «Զիթ»։ Զբլռոցնել, կարօտը քաշել տալ։ Բռռնքռռել, սրլրքակալ։ Թիւիւ, հռռնց, զռռռի, որթի տերեւ։ Թռրիրել, մանրամաղ անձրեւել։ Լլռռնդրիլ, «ապրիմ մեռնիմ» ծաղիկը։ Լռռլիլ, պզտի կուժ։ Խրմռռնէ, չորցած ծիրան։ Խռիլ, պատռտած կօշիկ։ Մշծռել, փայլիլ։ Կիլռռռն, դիմացկուն։ Կռռփել, թքնել, խնջել։ Հլռռլ, պռմռմ, «մէնկէ»։ Հէռռր, պզպեղ։ Մէռռ, խթան (եղի)։ Մշմել, ծիրան։ Մրլռղ, արև տեղ։ Մրլել, ածխնանալ (կրակի)։ Ոչմռիլ, շուլալել։ Սռռռփ, լայն ծակերով մաղ։ Ֆլռռնի, բրիչ։ Ֆշռռյ, մանր սոխ։ Լռվիռռ, ռչռռբ, չոր լռբիա։

Բ–ցէ՛ց, –ւէյ, –ուշէյ, թարմ (կանանչ) լուբիա, Պ՛ենէ, մանր կրակ, «քէօզ»։ Բ–ռ–ռ–լ, մեծ մուկ, առնէտ։ Գ՛ըխէյ, խոշոր թուխ։ Տէշ–ի՛լ, բորբոսիլ։ Թ–ն–ռ, «սիւզկէճ»։ Լ՛է–լ–ռ, անձրեւով կարկուտ։ Խրճ. վայրի սխտոր։ Մ–ռ–ըբ–մ՛ն, կախօրան (ծառէ)։ Կ՛ն–ռ, պտուղի միջուկ։ Կ–ւլ–ւլ, կապուտ հաղ։ Կ՛իբէլ, ճանկրտել։ Ճ–ռ–ճ–ռ, կամնասայլ։ Մ՛ե–փ–ռ–ը, խղունջ։ Մ–ռ–ռ–ը, շըբթունք։ Պ՛լ–ճ, շերամի թիթեռնիկ։ Զ–ռ–մ–ռ, երկրորդ կին։ Ճ–ռ՛էբէլ, պղպղալից ճիւղ մը փրցունել։ Պ–ռ–ճ, երեսի փոսիկ։ Ս–լ–ըբ՛էյ, ցամքկոտ (պալարի պէս)։ Ս–ռ–ռ–մ՛, տեսակ մը մեծ խնձոր։ Սբ՛էբ–ըբէյ, ճագարւկղպ–ռ, կենդանեաց ճիտի չուան։ Վ՛–ըլէյ, գեղջուկ։ Տէշ–ռ՛է, քղանցք։ Տ–ռ՛ի՛է–լ, գառնուկին ատամուլը։ Փ–ռ–ռ, ծառի խոռոչ։

ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Դէպքը զոր պիտի պատմեմ՝ տեղի ունեցած է Նիւ Եօրք, տարօրինակութիւններու այդ երկիրը։ — Մեծահարուստ անձի մը կինը մէկէնիմիկ կը հիւանդնայ. հեռաձայնով տունին բժիշկը կը կանչուի, որուն ուշանալուն վրայ՝ կ'ատիպուին ուրիշի մը լուր ընել։ Անձկագին սպասումի մը վերջ, կը պատահի որ դէմ՝ դիմի զոյգ դուռներէն երկու տոքթոր մէկմէկ նման ներս մտին սենեակէն՝ ուր պառկած էր հիւանդը։ Հիւրկրատի այդ տաղանդաւոր աշակերտներուն առաջին գործը կ'ըլլայ մօտիլ մահճակալին եւ ձեռնոցին վերմակէն ներս սահեցունելով՝ ուշի՛ ուշով զննել բազկերակը տարաբա՛խտ կնոջ որ ցաւին նոպային զգետնուած, կ'անշարժանար զգայարիւրկ։ —«Փիֆո՛ է...» կը ձայնէ Ա. տոքթորը։— «Ժանտա՛խտ...» կը վճռէ Բ.ն իր կարգին։ Ակդ աղէտալի բացագանչութիւններէն հիւանդը կ'սթափի իսկոյն եւ ծառանալով անկողինին մէջ՝ սոսկումով մէկդի կը նետէ վերմակը վրայէն։ Ի՞նչ կը յուսար որ պարզուի յանկարծ. երկու տոքթոր իրարու դաստա՛կ էին բռնած...։

×

Թագսիմի Թաղապետական պարտէզը։ Մանկամարդ կին մը յամրընթաց կը զգեցերի ուսուցուտ արահետէն, իր պոլիկին թաթիկէն բռնած։ Ու տիկինն ա՛յնչափ գեղանի է եւ ա՛յնչափ ... հում հում ուտուելիք որ, հեռուանց կը տագնապեցունէ հոգին՝ մեկուսի շրջագայող պարոնի մը։ Ալփիարական սրամտութիւն մը պէտք էր անշուշտ նոյն պահուն՝ զոյն ճակատելու համար դիցանուշային այդ գեղեցկութեան։ Ու մեր դարպասապահը երիտասարդը յուշիկ կը մօտենայ զոյգին եւ պզտիկին այտը գգուելով. «Կը հաճի՞ս ֆ–ռ–ռ–ֆ ինձի տալ...» կ'ըսէ փաղաքուշ շեշտով մը։ — Ա՛յս խօսքին իմաստին թափանցողին շա՛տ բարեւ... պարոնին կողմանէ։

×

Լանտան, ծաղարարի մը կրպակին առջեւ։ Յաճախորդը.— «Երկու բէնէի՝ չամիչով կարկանդակ կուտա՞ք ինձի»։ Եւ մինչ խանութին աղջիկը կարկանդակին բեկորը կը շերտէր, դուրսէն՝ մրսեր կ'սկսի չաքէթը հանելու մը պէս ընել եւ գոչել աղջկան. «Բանի՞ ղրուշի գրաւ կրնաք բռնել ինձի հետ, ես մէ՛կ չամիչէն մէկալը կրնամ ցատկել...»։

ԿԻՆԸ՝ ԴԱՐԵՐՈՒ ԱԿՆՈՑԻՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

Կինը — յաւիտենական այս առեղծուածը զոր մարդ կ'ուսումնասիրէ անդուլ՝ առանց յաջողելու գինքը լիուլի ճանչնալու, — դիւցազնուհին է կարգ մը առածներու որոնցմէ ունի քիչ չատ ամէն ազգ։ Ճշմարտութեան խտացումն եղող և դարեր ապրող այդ առածները չատ բան կը խօսին մեզի կինն էական վրայօք։

Հնդիկը սա՛ պէս կը բնութագրէ գեղեցիկ անոին նկատմամբ իր զգացումները.— «Պչուհին աստղերի պէս է. հետեւէ՛ իրեն՝ պիտի փախչի. փախի՛ր իրմէ՝ հետեւէդ պիտի գայ»։

Արաբացին — կնոջ մասին նուազ յարգալիր, բայց նրբադատութեան մէջ գերազանց — ըսած է. «Մարդուս գեղեցկութիւնը կը կայանայ իր միտքին մէջ, կնոջ միտքն՝ իր գեղեցկութեան մէջ»։

Չինացին, աւելի ծանրախոհ, կ'ըսէ. — «Լեզուն կիներուն աստրն է զոր ժանգոտեցնելու առիթ չեն թողուր»։ Դարձեալ,— «Որչափ աւելի կին մը սիրէ իր ամուսինն, այնչափ աւելի կ'ուզէ զայն իր թերութիւններէն։ Որչափ աւելի ամուսին մը սիրէ իր կինն, այնչափ աւելի կը չատացունէ անոր սխալանքութիւնները։

Սպանիացին, աւելի՛ կնամեծար և երգիծանող՝ անսովոր խանդ մը կը դնէ կին էակն որակելու առեն. — «Իրիկմարդը խծուծ է, կնիկմարդը՝ կրակ. սատանան ալ կուգայ տակէն փչել»։

Ֆրանսացին տարօրինակ է իր մեկնումին մէջ։ «Կնոջ ուզածը Աստուած ալ կ'ուզէ». այսինքն կիներն իրենց երկայնամտութեամբ կամքերնին կը կատարեն միշտ։

Թուրքն ալ իմաստասիրաբար սահմանած է զայն.— «Հնարքը կնկան՝ յաղթեց էրկան»։ Երբ ուրիշ ազգեր «Կինը ամենակարող է իր գեղեցկութեամբը» կը վճռեն, Թուրքը կնոջ հնարամտութե՛նը կը վերագրէ ամէն կարողութիւն։

Գալով հայուն, առած մը ունի ա՛ն՝ որ տեսրակները կը գոցէ.— «Կնիկմարդէն չի վախցողը չի՛ վախնար Աստուծմէն», ըսել ուզելով որ կին էակը պատուհաս բան է։

Այո՛, պիտի ըսէին հարսեր ու փեսաներ, եթէ իրենց վիճակած ըլլար ապրիլ չատուկ կեսուրներու և զոքանչներու հետ։

ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.— ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԵՐԿԵՐ

Ա. ԴԱՐ (Ն. Բ). — 1. Արտաւազդ Ա., Արշակունի-Բրնաձոր Պատմ. (Լրագրել)։ Բ. ԴԱՐ (Յ. Բ). — 2. Ուղիւպ Բուբմ Հանուց, Մեհենական Պատմ. (Հատընտիր)։ Դ. ԴԱՐ. — 3. Ագաթանգեղոս (անանուն), Պատմ. Ս. Գրիգորի և Տրդատայ։ 4. Ձենոբ Գլակ վանահայր, Պատմութիւն Տրդատայ։ 5. Փաւստոս Բիւզանդ, Պատմութիւն Հայոց։ Ե. ԴԱՐ. — 6. Կորիւն վարդապետ, Պատմութիւն Ս. Մեսրոպայ։ 7. Մովսէս Եպիս. Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց։ 8. Եղիշէ Եպիս. Ամատունեաց, Պատմութիւն Վարդանայ։ 9. Ղազար Վրդպտ. Փարպեցի, Պատմութիւն Հայոց։ Զ. ԴԱՐ. — 10. Պետրոս Եպիս. Սիւնեաց, Պատմութիւն Երէ. (Հատընտիր)։ Է. ԴԱՐ. — 11. Յովհան Մամիկոնեան ՚ՊՀՂ, Պատմութիւն Տարօնոյ։ 12. Սերէոս Եպ. Բագրատունեաց, Պատմութիւն ի Հերակլէ։ 13. Մովսէս Վ. Կաղանկատուա., Պատմութիւն Աղուանից։ 14. Շապուհ Բագրատունի, Պատմութիւն Հայոց (Լրագրել)։ Ը. ԴԱՐ. — 15. Վահանդ Երէց, Պատմութիւն Ոդիոյնոյ։ Թ. ԴԱՐ. — 16. Մաշտոց Կթղկս. Եղիվարդեցի, Պատմութիւն Երէ. (Լրագրել)։ 17. Յովհաննէս Կթղս. Պատրն., Պատմութիւն Հայոց։ 18. Թովմա Վրդ. Արծրունի, Պատմ. Տհոյն Աբծրունեաց։ Ժ. ԴԱՐ. — 19. Ստեփանոս Եպիս. Ասողիկ, Տիեզերական Պատմութիւն։ 20. Ուխտանէս Եպիս. Սեբաստիոյ, Պատմութիւն Հայոց և վրաց։ 21. Մեսրոպ Երէց ի Վայոց Ձորոյ, Պատմութիւն Ս. Ներսիսեան։ ԺԱ. ԴԱՐ. — 22. Աբիսաակ ս Վր. Լաստիվերտացի, Պատմութիւն Աղուանից։ ԺԲ. ԴԱՐ. — 23. Յովհաննէս Վարդ. Սարկաւ., Պատմ. Երէ. (Լրագրել)։ 24. Ներսէս Կթղ. Շնորհալի, Վէպ Յովհաննէս (Քերդող)։ 25. Մատթէոս Ուռհայեցի ՚ՊՀՂ., Ժամանակագրութիւն Պատմութիւն։ 26. Սամուէլ Երէց Անեցի, Ժամանակագրութիւն։ 27. Մխիթար Երէց Անեցի, Պատմ. Հայոց և վրաց (Հատընտիր)։ 28. Յովհ. Վանական Վարդ., Պատմութիւն Երէ. (Լրագրել)։ 29. Վարդան Վարդ. Արեւելցի, Պատմութիւն Հայոց։ 30. Կիրակոս Վարդ. Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց։ 31. Վահրամ Վարդ. Կիլիկեցի, Վէպ Յովհաննէս (Քերդող)։ 32. Սմբատ Գունդստապլ Իշխան, Պատմութիւն — Անէծք։ 33. Մաղաքիա Աբեղայ, Պատմութիւն ոչինչ Ներսէսեան։ ԺԴ. ԴԱՐ. — 34. Ստեփանոս Եպս. Օրբէլեան, Պատմ. Սիւնեաց ըլլոյ Ներսէսեան։ 35. Հեթում պատմիչ Իշխան, Պատմութիւն Արեւելեան։ 36. Մխիթար Վրդ. Այրիվանեցի, Ժամանակագրութիւն։ 37. Ներսէս Պալիենց Սբ. սեցի, Կենս Քաղաքացի։ ԺԵ. ԴԱՐ. — 38. Թովմա Վարդ. Մեծոփեցի, Պատմ. Լանկթմուրայ Լոյն։ ԺԶ. ԴԱՐ. — 39. Սիմէոն Վարդպտ. Ապարանեցի, Վիճակագրութիւն Սիւնեաց և Մոկաց (Հերքել)։ ԺԷ. ԴԱՐ. — 40. Զաքարիա ՚ՊՀՂ. Վրդպտցի., Յիշատակներ։ 41. Առաքել Վարդ. Դավրիժեցի, Ազգային Պատմութիւն Ժամանակին։ 42. Զաքարիա Սարկաւագ. Ազգային Պատմութիւն։ 43. Աբրահամ Կթղկս. Կրետացի, Պատմ. Հոյն Հերոսք և Նորին շահ։ 44. Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան, Պատմութիւն Հայոց։ ԺԸ. ԴԱՐ. — 45. . . . Վարդապետ . . . , Դէպք Բնէ։ 46. Աքմէան Կաթողիկոս Երեւանցի, Ջմբռ (Chambre?)։ 47. Եսայի Կթղկս. Ազուանեցի, Պատմութիւն Աղուանից։ 48. Եփրեմ Կաթողիկոս Սասն, Պատմութիւն

Ալ–գ–հե–ն տեղին։ 49. Հ. *Միքայել Զամչեան*, Ընդ–բյ–ի Պ–տ–ր–ի–ն Հ–յ–ց։ 50. Հ. *Ղուկաս Ինճիճեան*, Հ–ե–ս–ր–ի–ն Հ–յ–ո–ր–ն–ե–ց։ ժթ. ԴԱՐ.— 51. *Ցովհ. եպ. Շահխաթունեան*, Ա–ր–ք–ր–ի–ն Էջմ–ծ–ն–ի, 52. *Մեսրոպ Սրկ. Թազիադեանց*, Ձ–ղ–հ–ր–դ.— Պ–տ. Պ–ր–ի–ց Լ–ն։ 53. *Աւետիս վրժպ. Պերպերեան*, Պ–տ–ր–ի–ն Հ–յ–ց։ 54. *Մսեր Մազիստրոս Մսեբեան*, Պ–տ–ր–ի–ն Կ–ր–ի–ա–ց։

Բ. — ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ

Դ. ԴԱՐ. (Յ. Ք).— 1. *Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ*, Յ–ճ–ի–պ–տ–ո–ճ–ո–ւ ?, Ե. ԴԱՐ.— 2. *Ս. Սահակ կաթողիկոս*, Կ–ն–ա–ն–ի Ե –յլ Ր–ղ–ւ։ 3. *Ս. Մեսրովպ Վ. (Մաշտոց)*, Մ–ւ–տ–ց ֆ–ր–ւ Ե –ղ–ի–ւ Ի–ն։ 4. *Եղնիկ եպս. Բագրեւանդայ, Եղբ –ր–ն–ց–ո–ւ*, 5. *Դաւիթ Անյաղթ, Ներքի–ւ Խ–ւ–ի։* 6. *Գիւտ կաթողիկոս*, Ք–ղ–ի –ո Վ–ւ–ի–ն –ր–ւ–յ։ 7. *Ս. Եղիշէ եպս. Ամատունի.*, Մ–ի–ն–ի–ն–ն–ւ Ե–ճ–ո–ւ։ 8. *Յովհան կաթող. Մանդակ.*, Ճ–ո–ւ։ 9. *Մամբրէ Վրդպ. Վերծանող*, Ճ–ո–ւ։ Զ. ԴԱՐ. — 10. *Պետրոս եպս. Սիւնեաց*, Ճ–ո–ւ Ե– Ի–ն–ի–ն–ի–ն–ն–ւ։ 11. *Աբրահամ կաթողիկոս*, Ք–ղ–ի –ո Կ–ր–ի–ն–ն։ Ի. ԴԱՐ.— 12. *Մաթուսաղայ Վրդպ.*, Գ–ո–ն–ի–ն–ի–ն հ–ո–ր–յ։ 13. *Գրիգոր եպս. Արշարունի*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Ընի–ր–ց–ո–ն–ց։ 14. *Թէոդորոս Վրդ. Քռթենաւոր*, Ճ–ո–ւ Ե Ներքի–ղ–ի–ն–ն։ Ը. ԴԱՐ.— 15. *Ս. Յովհան Կթղ. Իմաստասէր*, Ա–ր–ի–ն–ո–ւ. Ճ–ո–ւ Ե Կ–ն–ի–ն–ն։ 16. *Խոսրովիկ (Թարգմանիչ)*, Ընդ–ր–ի Ք–ղ–ի–ր–ք–ո–ւ–ն–ց։ Թ. ԴԱՐ. 17. *Զաքարիա կաթողիկոս*, Ք–ղ–ի Ե ֆ–ո–ւ։ 18. *Մաշտոց կթղկս. (ի Սեւանայ)*, Ք–ղ–ի–ւ –ո Ղ–ն–ղ–ն–ւ։ ժ. ԴԱՐ.— 19. *Անանիա Վրդպ. Նարեկացի*, Ընդ–ր–ի Թ–ր–ք–ի–ց–ո–ւ, 20. *Խոսրով եպս. Անձեւացեաց.* Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն ժ–ի–ր–ց Ե Պ–ո–ր–ք–ի–ւ, 21. *Ս. Գրիգոր Նարեկացի*, Ա–ղ–ի–ր–ի–ւ Ե ֆ–ո–ւ։ ԺԱ. ԴԱՐ.— 22. *Գրիգոր Մագիստրոս*, Ք–ղ–ի–ւ –ո Ղ–ն–ղ–ն–ւ։ 23. *Անանիա Վրդ. Սանահնեցի*, Ընդ–ր–ի Երի–բ–ն–ի–ց, 24. *Պօղոս Վրդպ. Տարօնեցի*, Ի–ր–ւ ընդ–ր–ի Երի–բ–ն–ի–ց 25. *Յովհաննէս Վրդ. Սրկ. գ.*, Ճ–ո–ւ Ե Ա–ղ–ի–ր–ի–ւ։ ԺԲ. ԴԱՐ.— 26. *Ս. Ներսէս կթղս. Շնորհալի*, Ա–ր–ի–ր–ն–ն–ի–ն, Ք–ղ–ի–ւ։ 27. *Իգնատիոս Վարդապետ*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Գ–ի–ն–ն–ն։ 28. *Սարգիս Վրդպ. Շնորհալի*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Ի–ր–ն–ի–ն–ի–ց։ 29. *Ներսէս եպս. Լամբրոնացի*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Ս. Պ–տ–ր–ի–ց. Ճ–ո–ւ Ե Ի–ն–ի–ն–ի–ն–ն–ւ։ 30. *Գրիգոր Կթղկս. (Տղայ)*, Ք–ղ–ի–ւ –ո Ղ–ն–ղ–ն–ւ։ ԺԲ. ԴԱՐ.— 31. *Գ ի ր ք Վրդ. Սկեւռացի*, Ա–ղ–ի–ր–ի–ւ։ Ճ–ո–ւ Ե Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն–ն–ւ։ 32. *Վանական Վարդապետ*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Ց–վ–ի–ց Ե Ճ–ո–ւ։ 33. *Վարդան Վարդապետ*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Հ–ն–ի–տ–ր–ի–ն–ն Ի–ց–ն։ 34. *Յովհան Վրդպ. Երզնկացի*. Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Մ–տ–ր–ի–ե Ե Ն–ե–ր–ք–ի–ղ։ 35. *Բարսեղ Վրդպ. Մաշկեւորցի*, Մ–ի–ն–ի–ն–ի–ն Մ–ր–ի–ւ (Ր–ի–ր–ի)։ 36. *Վահրամ Վրդպ. Կիլիկեցի*, Զ–ո–ւ–ն Ճ–ո–ւ։ ԺԲ. ԴԱՐ. — 37. *Ստեփանոս եպս. Սիւնեաց*, Ընդ–ր–ի Երի–բ–ն–ի–ց։ 38. *Ս. Յովհան Վրդ. Որոտնեցի*. Ք–ր–ղ–ի Ե– Ի–ն–ի–ն–ի–ն–ն–ւ։ 39. *Ս. Գրիգոր Վրդպ. Տաթեւացի*, Ի–ր–ի հ–ր–շ–ն–ց Ե– Ք–ր–ղ–ի–ւ։ ԺԴ. ԴԱՐ.— 40. *Խաչատուր Վրդպ. Կարնեցի*, Ք–ր–ղ–ի–ր–ի–ւ։ 41. *Աղեքսանդր Կթղկս. Զուղայեցի*. Հ–ի–ճ–ո–ւ. ընդ–ր–ի Երի–բ–ն–ի–ց, ԺԴ. ԴԱՐ.— 42. *Ղազար*

կթղկս. Զահկեցի, Դր–ւթ ցոհ–լէ է––յն, 43. Յակոբ Պատրիարք Նալ–եան, Զէն հ–թէ––ր, Վէմ հ––––ց, էն, 44. Սիմէոն կթղկս. Երեւանցի, Պ–ր––վճ––ր, 45. Մխիթար Աբբայ Սեբաստացի, Մէհ––ն–ն–ն Մ––ր–ի է––յն, 46. Ստեփանոս Աբբայ Ագոնց, Տէ––ն–ն հէն է–ն–ր է–թ–ի–ն–ն, 47. Հ. Մկբայէլ Զամչեան, Մէհ––ն–ն–ն Ս–վ––ց, 48. Հ. Դաբրիէլ Աւետիքեան, Մէհ––ն–ն–ն ն–ղ–ց Պօղ–ի է––յն, ժթ. ԴԱՐ.— 49. Դրիգոր Պտ. փէշտիմալճեան, Լ––––ը––էլ, 50. Հ. Մկրտիչ Աւգերեան, Վ–ր+ Սրբ–ց, 51. Մկբայէլ եպ. Սալլան–թեանց, Կրճ–փէթ––ն–ն–ն է––յն, 52. Պօղոս Պար. Ագրիանուպոլս., Զ–ն–ը–ն––ն–ն հէնի դ–ր––ց, 53. Կարապետ վրդ. Շահնազար, Կրճ–փէթ––ն–ն–ն է–յն, 54. Մատթէոս կաթուղիկոս, Հ–նդի––ր–ն ––ղը–թ––––ն–ն. 55. Յովհ. Պատ. Զամուռճեան, Ի––––ւհ, Բ–ն–գ–ր է––յն, 56. Ներսէս Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, Հ–ր–բ–ր––– Ա–է–ր–ն–ց,

---

ԴՐԻԱԴԻ ԿԱԼԻԱՃՆԵՐԸ

(ԾԱՌԵՐՈՒ ԲԱՌԳԻՐՔ)

կեռասենի, cerisier, *էր–ղ*· *Հաւկեռասի*, *վայրի կեռասենի*, merisier, *էրբէղ*· *Ծուռղենի*, laurier cerise, laurier amandier, *ֆ–ր– էր–ղ*· *ֆ–ր– նե–փղ*· *Հալիքենի*, guignier, *–է–հ էր–ղ*· *Բալենի*, griottier, *էլընե*· *Սալորենի*, prunier, *երէյ –ղ–ճ*· *Մամխի*, *կոկանենի*, prunellier, *ղ–է–լ երէյ*· *Յորցենի*, sébestier, (*սալորի նմանող*) *ր–ըր նէղ–է –ղ–ճ*· *Խնձորենի*, pommier, *եմ––ղ–ճ*· *Հազորենի*, *ալոճենի*, azerolier, (*վայրի խնձոր*), *հ–լը֊ –ղ*· *Բռնչի* (*վայրի խնձոր*)· alisier, *նէղ–է –ղ*· *Տանձենի*, poirier. *–ր––ր –ղ*· *Խոզ–տանձենի*, *դարճիկ*, poirier sauvage, *–խլ–ր –ր֊*· *Դեղձի*, pêcher, *ղ–ֆ–––լէ –ղ*· *Ալոցենի*, albergier, *երլէ ղ–ֆ–լէ –ղ*· (*պտուղը՝ ալոց*, pavie)· *Ծիրանենի*, abricotier, *ֆ–յը–ը –ղ*· *Պարկուկենի*, abricotier, *ղերր–լէ –ղ*· *Սերկեւիլ*, cognassier, *–յվ– –ղ*· *Նշենի*, amandier, *գ–ռեր –ղ*· *Ընկուզենի*, *կակալի*, noyer, *ճէվիզ –ղ*· *Նարգիլակենի*, *Հնդկընկուզի*, cocotier, *հընդ–ր–ն–ն ճէվիզէ –ղ*· *Մշկենի*, muscadier, *հընդ ճէվիզէ –ղ*· (*պտուղը՝ դեղ*)· *Թզենի*, figuier, *ընճէր –ղ*· *Ա֊յծաթզենի*, *պուեմն*, caprifiguier (*վայրի թզենի արու պտուղներով զոր փրցուելով էգ թզենիի վրայ կը կապեն, զայն արգասաւորելու համար*), *գ–գ– ընճէրէ –ղ*· *Նիտոճ* coucourelle, *––ղ–ն –եւէր ընճէրէ*· *Ջերկոր*, blavette, *ֆ–վ–ֆ ընճէրէ*· *Պաղատիա*, figuc sèche, *գ–գ–ն ընճէրէ*· *Սպիտակ թուզ*, figue blanche. *լ֊ր ընճէրէ*, *գ–ղ ընճէրէ*· *Նախաթուզ սպիտակ*, figne fleure, *էնչ+ ընճէրէ*, *օր–ֆ ընճէրէ* [*որ բոլորէն առաջ կը հասուննայ*]· *Թուզ մանիշակագոյն*, figue poire, figue violette, bourjasotte, *բ–ւրլէճ–ն ընճէրէ*· — *կաղնենի*, coudrier, noisetier, *ֆընդը+ –ղ–ճ*· *Մեծապտուղ կաղնենի*, *արքայակաղնի*, aveline· *Շագանակենի*, *մշկամրգի* chataignier, *էն–գ–ն–ն –ղ*· *Կաստանենի*, *կասկենի*, mar-

ronier, ղբ---- ֆ-ր-ն-ֆ (ձեծահատ)։ Հնդկականկենի, marronier d'Inde, եղէ- ֆ-ր-ն-ֆ -ղ.։ Եղջերենի, չանչաք, caroubier, ֆեղէ պ-յ-ղը։ Խ-ը-ղ -ղ.։ Սին, ցնծղի, cormier, sorbier, է-վէղ -ղ.։ Միսար, cochène, ե-պ-ն է-վէղէ։ Փշատ, éléagnus, chalef, էյ-ե ։ Ժորենի, մատմենի, diospyre, plaqueminier, Ըբ-ղջն է-ը-ը-ը -ղ.։ Թթենի, տզրի, mûrier, Ը-ա-ը -ղ.։ Մրրի, mûrier noire, ֆ-ը- Ը-ա-ը -ղ.։ Ցուենապի, jujubier, հէ-ննղ -ղ.։ Նռենի, grenadier, ն-ը -ղ.։ Շառնաջենի, balaustier, ե-պ-ն ն-ը-ը -ղ.։ Զղեաբենի, զկեռի, մ-ա-ա-ա-ա, պէղ պ-յ-ղ -ղ. néflier։ Ձաբռնական զկեռի. bibassier, ֆըեղ մ-ա-ա-ա-ը -ղ.։ Հշենի, գաւառս, զղղաչենի, չուժենի, պրրենի, դաւառայ, cornouiller, ֆ-ղ-ը-ղէ -ղ.։ Մաթուզի, arbousier, ֆ-ծ- ե-ֆ-էէ։ Ձիթենի, olivier, պ-յ-ն -ղ.։ Մոլաձիթենի, քաբրընշի, olivier sauvage։ Խաղողենի, որթ, vigne, ---ռ։ — Նարնջենի, o-ranger, Բ-ը-ր-ֆ-ա -ղ.։ Թուրնջենի, bigaradier, Ը-ը-ր-ն-ծ -ղ.։ Նուռմայենի, mandarinier, մ-ն-ը-ր-ն- -ղ.։ Կիտրոնենի, cédratier, -ղ-ծ ֆ-վ-ն-ը -ղ.։ Լեմոնենի, citronnier, limonier, էէմ-ծ -ղ.։ Անուշ լեմոնենի, limettier, Ը-ր-ը էէմ-ծ -ղ.։ Բադռնակ, bergamotier, պ-ր-ռ-ր-ղ -ղ.։ Սրճենի, կոֆենի, caféier, ֆ-ռ-վ-ե -ղ.։ Թէյենի, arbre à thé, ը-յ -ղ.։ Պղպեղենի, պառպոի, poivrier, պ-ղ-ը -ղ.։ Ամերիկ. Նշենի, cacaotier, ֆ-ֆ-ռ -ղ.։ Ջինաձառ, quinquina, ֆը-ֆը-ն -ղ.։ Դարիսնենի, cannellier, Ը-ր-ը-ն -ղ.։ Թռղոր, arachide, -ն-ր-ֆ-ն ֆը-ա-ը-ը։ — Ամէտամէղենի, մոզ, bananier, ե-վ -ղ.։ Արքայախնձորի, (bromélia), ananas, -ն-ն-ա։ Արմաւենի, dattier, (palmier), ե-ը-ր- -ղ.։ Յասմկենի, jasmin, ե-ա-ե-ֆ-ն -ղ.։ Ձմենի, դափնեվարդենի, laurier-rose, oléandre, ը-ը-ր -ղ.։ Ծրեփիկ, լեռնավարդենի, azalée, -ը-լ-ե ։ Վարդենի, rosier, էէ-լ -ղ.։ Մասրենի, églantier, ե-պ-ն էէ-լ-ե -ղ.։ Դափնի, սարդենի, ղաւրի, laurier, Ր-ֆ-ն-ե -ղ.։ Դափնեակ, կասլայ, daphné, lauréol, ե-պ-ն Ր-ֆ-ն-ե-ֆ ։ Հաւատրղի, cytise, --ր-ը --լ-ը-ր ։ Վայրի մրփենի, robinier, պ-յ-ե --լ-ը-ր ։ Մրփենի, acacia, --լ-ը-ր -ղ-ծ-ը, --ռ -ղ.։ Ձլելեկ, քաղցուենի, glycine. ն-ր --լ-ը-ր ։ Մրրտենի, myrte, ղ-ր-ն -ղ-ծ-ը ։ Հապալասի, airelle, ե-պ-ն ղ-ր-ն-ֆ ։ Ձիձի, պայթակենի, baguenodier, Բ-ր-ը-ն-ծ-ծ չէ-ե-յ -ղ-ծ-ը ։ Թանթրուենի, շամրուկ, sureau, ֆ-ր-վ-ր -ղ-ծ-ը ։ Դեռանամայր, hièble, ե-ր ֆ-ր-վ-ր-ֆ ։ Բաղեղ, lierre, --ր-ա-ը-ֆ ։ Մզրուկ, ճկենի, liane, (բաղեղի տեսակ)։ Տօսախ, buis, չ-ն-ղ-ր ։ Կակաչիրակենի, վարորնակ, canéficier, cassier, Ե-ր-ը-ղ-վ-ր -ղ.։ Ոպնիաղ, եբենենի, ébénier, -պ-ն-ծ- -ղ.։ Եղրեղի, garou, ե-ֆ-ը -ղ.։ Զռճի, gattilier, agnus-castus, պ-ղ Բ-ր-ֆ -ղ-ծ-ը, ե-ե-ն պ-ֆ-ր-ն-ը -ղ.։ Ուռենի, saule, -ե-ծ-չ-ե- ։ Վայրասգեղ ուռի, saule pleureur, --լ-ը -ե-ծ-չ-ե-ֆ ։ Խլեփ, saule odorant։ Եղրդի, saule d'Orient. -ծ-ր-ե-ն -ե-ծ-չ-ե-ֆ ։ Ձրուռի, ծիպան, ոզոր, osier, ե-պ-ն -ե-ծ-չ-ե-ֆ ։ Ազատդրախտ, azédarac, Ր-ե-պ-ն -ղ-ծ-ը ։ Բալասենի, balsamodendron, Բ-լ-ե-ն-ե ։ Ձմենենի, (զմռուռա բերող ծառ)։ Սաուչեն, Թիւրակ, (խունկ բերող ծառ), aliboufier, ֆ-ր- ֆ-ն-ն-ֆ -ղ.։ Աղալուճի, Հալուճ, agalloche, bois d'aloès. ե-ծ -ղ-ծ-ը ։ Լանտորի, arbre de Judée, Ե-ր-վ-ն-ֆ ։ Որդանենի, cochenillier, ֆ-ը-ր-ղ -ղ.։ Ներկակաղնի, quercitron, -ն-ր-ֆ-ն-

Ֆլեխ՝ Սպարակ, fustet, --րը գօխ- -ը՝ Քափրենի, camphrier, ֆ-ֆ--ր -ը-ցը՝ Ադաոր, sumac, -ֆ-ՙՙ-ֆ -ը՝ Մահոկենի, acajou, ՛-ֆՙ -ը՝ Ոփի, obier, ր-ը-ըը-ն -ը՝ Մոշայ, tamarix, ըւեՙ -ը՝ Իլենի, fusain, է՛ -ը-ցը՝ Գայակենի, gaïac, Բեյը-ՙդեր -ը՝ Դղբի, érable, acer, -ե-ն-ե-դ-ն -ը՝ Գեղձի, կարմրատատ, taxus, if, գօր---ֆ -ը՝ Անձենի, լատենի, փաշենի, micocoulier, fabricoulier, celtis, չերլենդէց -ը՝ Թլբի, սարդ՛, platane, plane, ըՙն-ր՝ Թմբի, կակցի, լորենի, tilleul, օ՛ը-ՙ--ր՝ Հացի, frêne, ֆէը գ---ֆ -ը-ցը՝ Կաղամախ, peuplier, ֆ-վ-ֆ՝ Աօսի, peuplier blanc, franco-picard, -ֆ -ֆլե ֆ-վ-ֆ՝ Ակ՛ծար, peuplier noir, ֆ-ր- ֆ-վ-ֆ՝ Հագնի, բարտի, peuplier tremble, ֆօը -ը-ցը՝ Հուշ, լատաենի, aune, ֆըւըը -ը՝ Կնձնի, orme, ֆ-ր- -ը-ց՝ Փի, ակրի, ձիրնի, genévrier, -ր-ը-ց -ը-ցը՝ Յիրդ, sabine, ֆ-ր- -ր-ը-ց՝ Նշդարենի, ճշդարենի, արժի, ծիննկարի, charme, ֆֆ-լլեՙ՝ Պկիր, charme-houblon՝ Ոփնի, չագար, փեկան, hêtre, -ֆ ֆֆ-լլեՙ, ֆ-յըՙ -ը՝ Կաղնի chêne commun, -ֆ ֆլե՝ Թեզոշ, chêne rouvre, Բելլե -ը-ցը՝ Որդանկաղնի (Բը-ՙ-ը տեսակ), chêne kermes՝ Ազոցի՝ chêne yeuze, Բը-ՙ-ը՝ Հօշի՝ chêne noir, ֆ-ր- ֆլե՝ Խոզկաղնի, chêne vélani, Բ-ը-ՙ--ր -ը՝ Անձիանի, chêne cerise՝ Սարկաղնի (գղեթորաբեր կաղնի), ղեյ-ը ՙ-ղը -ը-ցը՝ chêne à noix de galle՝ Անկակաղնի, chêne liège, ՙ-ՙՙ-ր ֆլե-ֆ՝ Գղեթորաձառ, arbre de vie, thuya, ֆ-ր- ՙ-ղէ -ը-ցը՝ Մոյրի, cèdre, -եր վ -ը-ր՝ Նոճի, կիպարիս, cyprès, -եր վ՝ Կաւենի, կոձոխուր, mélèze, ֆ-Ր-ր-ՙ -ը-ցը՝ Պեւկէ, փիճի, picéa, épicéa, ը-ր-ՙ -ը՝ Պ՛ատակենի, pistachier, ը-ՙ ֆը-ր-ղը -ը՝ Հերթի, lentisque, ր-ՙը- --ֆըղը -ը՝ Սոճի, շոճի, pin, ֆը-Ր-ըֆ ը-ՙը (պտուղը կը կոչուի --ՙ-ղրէ՝ pignon)՝ Մարիս pin résineux, ղըր- -ը՝ Թեղի (վայրի սոճի)՝ pinastre՝ Եղեւին, sapin, ը-ՙ -ը՝ Բեւեկենի, pistachier térébinthe (պօլսեցիներուն ծանօթ --ֆըղ -ը-ցն է, ինչպէս Գաղբէզիենը)՝ Խիժենի, gommier, --ՙը (զոմխ) -ը-ցը՝

ՈՐԿՈՐԵԱՆ ԲԱՌԳԻՐՔ

(Ր. ՄԱՍ.* — ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐՈՒ ՅՈՒՑԱԿ)

Ապուր, Ծան, բրնձապուր, Բէբինճ սըղ---ը՝ potage au riz՝ Գարեհայոյ ապուր, -ըբ- լեհդրէե-ֆ սըղ---ը՝ — à l'orge mondé՝ Թելկապուր, Թելհայոյ ապուր, ՐԹԼ լեհդրէե-ֆ —, — au permicel՝ Թանրիճ-ապուր, Ր-ըխ-ՙ-ն — ՝ վրուշ՝ --ՙ — ՝ Կուրկոտապուր, potage à la semoule՝ Փայծաղաձան, ր-լ-ֆ — ՝ Քաղրեապուր, քաղրեաձան, էլլեՙդե — ՝ Սոխաձան՝ soupe à l'oignon՝ Ձկնաձան, գ-լըֆ — , bouillabaisse՝ Արզանակապուր, bouillon, consommé՝ Արգանակապուր. soupe grasse, Եր ---յ---ՙ սըղ-՝ Բուլսաձան, խաւարտապուր, -եղլե սըղ---ը, juli-

---

* Ա. Մասը տե՛ս «Ամէնուն Տարեցոյցը» 1908 տարի:

enne, potage aux herbes : *Հացապուր*, soupe au pain : *Մախոխ*, soupe au potiron : *Ոսպնաձան*, soupe au lentilles : *Անպակ ապուր, պահքի ապուր*, [illegible] potage maigre : *Ամոքանք*, [illegible], liaison à l'œuf : *Հացաձան*, [illegible], panade : *Թացան*, [illegible], sauce : *Պղպեղաձացան*, [illegible], poivrade : *Բարկաձացան (սխտորով եւ հաւեմանքով)* ravigote : *Սխտորանք*, [illegible] : *Տեծուք հողկիձի*, [illegible], purée : *Խաշու*, [illegible], viande bouillie : *Խաշոտիկ*, [illegible] : *Հաւխեշերք*, [illegible], (գըրընձը), abatis : *Դոնդող (ծուկի, միսի ջուրի եւն.)* gelée : *Պախ*, [illegible] : *Թանձրաձան, խիւս, աձեայ* : [illegible] soupe épaisse : *Խորովոյք, խորովամիս*, [illegible], rôti : *Կասկարեփ, պառակիկ, կողիկ*, [illegible], côtelette (grillade) : *Եզնակէզ*, [illegible], bifteck : *Շամփրախորով, ւէլ* [illegible] : *Սանսխորով*, [illegible] : *Որսախահ*, [illegible], salmis : *Շոգեխորով*, [illegible] : *Սափորեփ*, [illegible] : *Քեմոնախահ*, [illegible] : *Սոխորտիկ*, [illegible] : miroton : *Անցառախորով*, [illegible] : *Մսամպաճ, սէբ* [illegible] : (*սմփուկով* : *Փռեփ*, [illegible] : *Դանկախորով, խալամ* (hure) : [illegible] : *Խորովոյք երիկամի, պոլոճիկ* (rognon) : [illegible] : *Ջսախորով*, [illegible], gigot rôti : *Լերդախորով*, [illegible] : *Աղհիւսակ*, [illegible] : *Խեղդելոց*, [illegible], étouffée : *Հացափշուր պատակիկ*, côtelettes panées : *Ծափիկ*, [illegible], *Խըռընտիճ, մսագնտիկ, կլորիկ*, quenelle [illegible] : *Ցօշած* = hachis, [illegible] : *Բուսայօշ*, [illegible] (*գպգ. բաձկ. պամիա*) : *Աղանձ, մսաղանձ*, [illegible], fricassée : *Երբուձ*, [illegible], carré de mouton : *Դնդեղ, սուկի*, [illegible], filet : *Կասկարաձուկ*, [illegible], poisson grillé : *Տապակաձուկ*, [illegible], friture : *Ջուձացան, ծիծաձաձան*, [illegible], mayonnaise : *Լերգաստապակ*, [illegible], foie sauté : *Ձկնայիցք*, [illegible] : *Մսորիզ*, [illegible] : *Լիցք, խճուղ, խճողակ*, [illegible], (*պոլտիկի, սմբուկի, դդումի, սըլտկանջի*) : *Փաձուձիկ*, [illegible] : *Կողայիցք*, [illegible] : *Փորայիցք հաւու*, [illegible] : *Աղեյիցք*, [illegible] : *Փայծաղայիցք*, [illegible] : *Սալպասոր*, [illegible] : *Սոխրած*, oignon revenu : *Իւղանի*, [illegible] : *Պոռանի*, [illegible], ragôut : *Սոխապոռանի*, [illegible], chipolata : *Մսակաղամբ*, [illegible] : *Բանջարամիս, խաւարտամիս*, [illegible] : *Խառնաբուսախահ*, [illegible] : *Դդմաճ*, [illegible], macaroni : *Դըդմաճեփ յօշած*, [illegible] : *Մածնադդմաճ*, [illegible] : *Փռեփ դդմաճ*, [illegible] : *Հացքերուկ դդմաճ*, macaroni ou gratin : *Տրէ, դդմաճիկ*, [illegible], nouilles : *Հերիսայ*, [illegible] : *Հատապուր, եղինձ*, [illegible], pilau : *Ձաւարեղինձ*, [illegible] : *Կասկեղինձ*, [illegible] : *Լօշ, Ձերձահայս*, [illegible] : *Բաղրաճ*, [illegible] : *Բիւրեղ*, pâté : *Փչածաղ*, [illegible] : tôt-fait : *Տափահայս*, [illegible] : *Կարկանդակ, պղպակունձ, հաստեայ*, [illegible], gâteau, pâtisserie : *Որզակ*, gâteau de riz : *Ծաղ*, gâteau feuilleté : [illegible] : *Մսաձաղ*, [illegible] : *Մսաձաղ*, rissole, godiveau : *Պանրաձաղ*, [illegible], ramequin : *Պանրաշօճ*, [illegible] :

Խարխնծիով կարկանդակ · *Լաւաշ* · *–ճեմ բէրէ–է* · *Զուհայս* · *չորակ* = չէօրեկ· brioche, gâteau sec· *Մխի* · *ջրապուր* = ուշուգր · omelette à l'oignon · *Ակնիկ* · *տապակածու* · *Ե–Ղ էյնէրե Ե–ճ–րը–* · œuf sur le plat· *Դիլսոր* · *Քերխորով ճուկիթ* · œuf à la coque· *Զուազեղ* · *ծուարդ* · omelette · *Ֆ–յշ–Ն–* · *Ադանդեր* · *չերեչ* · hors-d'oeuvres · *Կսկուծ* · *Ֆըքըր* · rôtie · *Կոգի-կսկուծ* · *Ե–ղուշ Ֆըքըր* · rotie au beurre· *Հասիկ* · blé bouilli · *Կոլոլա* · *Ը–հիւչէ Ը–ֆէյ* · *Երշիկ* · *–––ճ––է* · *Երշ* · saucisse · *Խոզերշիկ* · *––ը–ճ* · *––ը–ճ–ն* · saucisson · *Արիւնազանգ երշիկ* · *Ֆ–ղը ––ճ––է* · boudin · *Խոզապուխտ* · *Ժ–ճ––ը Գ–ժ–ըրճ––ը* · jambon · (*անգլ.* bacon) · *Ապուխտ* · *Գ–ժ–ըրճ–* · jambon turc · *Լայներշիկ* · *Ֆ–ը–ե ժեւը* · *Լեզուապուխտ* · *ժէլ ժեօյե–չէ* · *Ւզ–ե* · *Խոզապըխտաճաց* · *––ե–ե–է* · *Ֆուչիկ կաղամբի* · *Ը–հ–ե Ը–ը–ը––ը* · chou-croute · *Թթուիկ* · *–էբ–ե Ը–ը–ը––ը* · achards, (*դառապղպեղի* · *սեապղինի* · *ճակնդեղի* · *կարոսի* · *վարունգի* · *սմբուկի* · *լոլիկի* · *եւն·*) ·

Ը Ա Շ Կ Ը Դ Ո Ւ Ն, Բ Ե Զ Ի

Շ–ժբէր Ֆ–վէ Բ–ընէ–է ժ––ն ւը վէբ–գ––ռ––ն Բ–ը–ը–վէն Ե––ը, Ե ––ր էյնէրե՝ էբէե –ը Ե––ը, էֆբ –ւ–ն–ը–ը Ֆ–ն–ը–ց–Ֆ, Ա––ր գ–ժ–ճ––ը ը–էֆ–ն–ւէ –ն՛ր–ը–գ–ե–վէրը էյբը Ւ–ն–ը–ը ր՛–ը–ը, Ն–ը––ը ր––ժ էյբը ե՛ւը–ը Ե–ը–ը, Ա–ը–ը–ը ր՛ը–ե· –ը ւէ–ե–ե –ն–հ–ն–ե–ը–ժ ի՛ընե· Ա–ր ը––ը ւը ր–ե–ե գ–ը–ի Ե––ժ–ե–ե–ն ֆ––ը–ը (trompe d'Eustache) –ր էյբէն Ե–ե–է ւ–ը–ե–ն գ–ւէ– –ւ–ն–ը ի՛Ե–ը–ր–, Ջ––ը–ը հ–ն օբէր–վ ւը ճ–ր· –ը–է ր––ւ–ի–ն–ե–ը–ը Ֆ–ը–ֆ–ե––ր ր––ը–ը ւը Ֆ–ը–ե–ն Ե Ե––ժ–ե–ե–ն ֆ–ը–ե–ը Ե–ր––ե ը–ը–ը–վ՝ ր––ն–ւէ Ը–ը–Ֆ–է––ր ր–ը ր––ը–ը ւ–ժ–ե–է ր–ը–ը–ը–ը՝ Պ–ժ–ե Ե ֆ–վ ր–ը–ն–ե–ը վէբը՝ Ֆ––ւ–ն ––ժ–ն–ն–ը–ը ––ժ–ն ժ–ը–ն–ն–ը–ը ––ը–ն ժէբ–է Ը–ժ–ը–ը–ը ––ը ր––ը–ը–ը–ը–ը–ը։ Ե Ը–ը–ը–ը ––ժ–ն–ն–ը–ը ––ը ը–ը–ը–ը ––ը ժ–ը–ը–ը–ը Ֆ–ը–ը–ը–ը–ը։

*** Հ––ը–ը––ը–ը — ր––ն––ը–ը–ը–ը Ֆ–ը–ն–ե — ը–ը–ժ ւը ––ն–ը–ն––ր Ե–ը–ը–ը–ը. ւ––ն ը–ւ ––ն ւը–ը–ր ժ–ւ––ը–ը–ն–ը–ր Ե–ը–ժ–ը–ը–ը ժ––ը–ը–ը–ը. Ա–ն––––ն–ւ ւ–ը ը–ը–ը Ե ––վ–ը–ե–ը ժ–ւ ր՛ը–ր ––ն–ն–ճ–ր հ–ը–ը ւ–ը–ը–ը–ը ն––ը–ը–ը՝ 30 հ–ժ ւ–ը–ը––ը ––ը–ժ Ե ւ–ե–ը–ը–ը՝ Ե–ը ––ը–ը ժ–ը–ը–ը ը–ը–ը ––ը–ը–ը ը–ը–ը–ը ը–ը–ը–ը ը–

* * Անոթ ու ինդրէք ջուր որմդրէք են. հեղեղում պարզութիւնը էր զրեցին պէտք գործին ուրբաթ — ջրի ծաններ— ի վեր, եղանակ (տա— չայի) 30 հա— տեղեր— վրայ 130 իր. ետքը լա— նել և ի ժամ ըղձալ. — եղանել նախ տալ՝ այնպէս րը ու հաճելի ըն——ութիւն րը յա— ջող, էն րը ի վեր։ Այս ետնդրէր էր ——դրելու (ինչու) գործե— ը օրը ի երես հետ, վտանէ չէի երեք նայ էի ելլել։

* * Ահաւասիկ գեղ մը՝ որ Գերմանիայէն կուգայ, ազդեցիկ միջոց մը ըլլալով հերաթափութեան դէմ։ Կ'առնէք եղիճ (ըսրդան օթը. ortie) ի արմատ 200 կրամ. կը մանրէք և կէս ժամ կ'եռացունէք մէկ լիտր ջուրի մէջ՝ ուր պարտի գանուիլ կէս լիտր քացախ։ Ձգեցէք և ամէն գիշեր ձեր գլխուն մրթթը ատով շփեցէք։

* * Դէմքերնուդ մորթը ճերմկցունելու համար, ալբալի տիկիններ եւ օրիորդներ, գիշերէ գիշեր երեսնիդ պէտք է որ թրջէք հետեւեալ բաղադրութեամբ։ Երկու գդալ թարմ կաթի մէջ լեցունել քառորդ լիմոնի մը հիւթը. յետոյ «թառօփիլ» բամպակը մէջը թաթխելով՝ դէմքը մաքկոնել անով։ Առտուներն ալ պէտք է լուացուիլ եռացեալ ջուրով ուր կաթեցունելու է քանի մը շիթ «թէնեթիւռ տը պէնժուէն»։

* * Ամերիկացի գիտուն մը հաստատած է որ միքրոպներու կազմութեան չիկայ բան մը այնքան հակառակ՝ որքան չափազանց շարժում մը։ Ուժով մը յուղել միքրոպները՝ ատոր մտհոգութեան մը զանազ գատապարտել ըսել է։ Ի հաստատութիւն այս դիտողին, նոյն գիտուն յայտնած է որ Cake—Walk ը աշխարհիս ամէնէն կատաղի շարժում ունեցող պարն ըլլալով՝ ուրիշ ոչ մէկ պար անոր չափ առողջարար է։ Թանի մը վայրկեանի շարժումէն վերջ՝ բոլոր միքրոպները կ'ոչնչանան։ Այս գտումնը գիւրին է գործադրել և անվրէպ հասնիլ նպատակին, պայմանաւ սակայն որ ետնքի բժիշկին պատուիրածը կատարե՛նք պարել. . . .

* * Ահաւասիկ ազդեցիկ խրատ մը՝ ջղային անձերու անքնութեան համար։ — Շատ պաղ ջուրի մէջ թաթխել լաթի կտոր մը, քամել և ծոծրակին փակցունել։

* * Եղիճին (ըսրդան օթու) ջուրը հանելէն և կտոր մը բամպակը անոր մէջ թրջելէն ետքը քթին արիւնած ծակին դէմ դնելու է. անմիջապէս արիւնը կը դադրի։

* * Մկանակծկումը (crampe) որ դաւագին կերպով մեզ կը պատահի երբեմն հորիզոնական դիրքի մէջ, կ'անհետի՝ եթէ ծունկը վեր բարձրանայ, իւրաքանչիւր սրունքի տակ 20 սանթիմէթր կարծր բարձեր դրուելով։ Անոնք որ գիշերները կը նեղուին մկնակծկումէ՝ պիտի կրնան այս դրութեամբ անմիջական փոփանք մը գտնել։

* * Ո—ղէն հ—բո—ւ (Rhume de cerveau). — Մոլշ (էգէմ կիւմճի)ի, եղեսպակ (ատա չայը)ի կամ գազոիկուր (bourrache) ի ծաղիկները թրջեց դրէք եռ. ջուրի մէջ։ Ցետոյ մէջը թաթխեցէք մեծ սպունգ մը, թեթեւ մը քամելով՝ կարելի եղածին չափ տաք՝ բռնեցէք քիթերնուդ, շոգին ալ էկ մը շնչելով։ Այս գործողութիւնը կրկնել յաճախ։ Արդիւնքը հիանալի է։— Ըն-

տիր միջոց մըն է նաեւ երկար ատեն շնչել «թէնթիւռ տ'իօտ» պարունակող շիշ մը։

* * * Դէմքերնուն փափկութեան խնամք տանող կիներ թող զգուշանան զանոնք օճառելէ, բացառիկ պարագաներէ զատ, օրինակի համ. շգեկառքով ճամբորդութենէ մը վերջ, պարահանդէսի մը վաղորդայնին, ևն., ուր մորթն աւելի կ'աղտոտի. բայց օճառուելէ ետք՝ առատ ջուրով լուալու է դէմքը. յետոյ չորցուելու է հինցած սրբիչով մը. շատ նոր սրբիչը մորթին համար կարծր կուգայ։ Ափ մը թեփ կամ վարսակի ալիւր պէտք է լեցուելէ լուացուելիք ջուրին մէջ. մորթը կը կակուղնայ այդ ջուրով ու կը մաքրուի։ Բանի մը կաթիլ լեմոն՝ ճակնդեղի թանր հիւթին հետ՝ դէմքին մորթը կակղացնելու և գեղեցկացնելու յատկութիւնն ունի։

* * * Ակլէ՞ի ըե ֆոռ. — Եթէ յոյն կնոջ մը սիրտին բարախուսը 135 անգամը չանցնի, ծնելիքը մանչ է. եթէ 145 անգամէն աւելի զարնէ սիրտն՝ աղջիկ։ Եթէ բարախուսը 135ի և 145ի մէջտեղ տարուբերի, ծնելիք զաւակին ի՛նչ սեռի պատկանիլը անստուգ կը մնայ։

* * * Ակռայի ցաւն անցունելու համար պարզ և սակայն ազդեցիկ դեղ մըն է եռացած քացախը։ Կաթ մը բամպակ թաթխեցէք մէջը և լինտերնիդ շփեցէք. նոյն քացախաթուրմ բամպակէն ծուէն մըն ալ ցաւած ակռային վրայ դրէք։ Քացախին այս դերը կատարող «թէնթիւռ տը պէնժուան»ն ալ կայ։

* * * Անքնութենէ տառապողներ պառկելէ առաջ պէտք է տաք ջուր խմեն։ Նյարդէս և անմարսողութիւն ունեցողներ օրուան մէջ եթէ երբեմն տաք ջուր խմելու ըլլան՝ կը հանգստանան։ Տաք ջուրն արիւնին շրջան ընել կուտայ և կիսաթոքերուն (անգլ. lungs) շատ աղէկ կ'ազդէ։

* * * Ի՞նչ գէշ կը խթի և անհանգիստ կ'ընէ ենթական՝ կոկորդի մէխուած ձուկի փուշը։ Զայն անհետացունելու համար հարկ չի կայ չի ծամուած հացի կեղեւանքը կունտ կունտ կուլ տալ. հում հաւկիթի մը կլլել բաւական է։

* * * Երեք ժամուան լուրջ ուսումնասիրութիւն մը մարմինն աւելի՛ կը յոգնեցունէ, քան թէ ամբողջ օրուան մը ֆիզիքական ծանր աշխատութիւնը։

* * * 100ին 10 Համեմատութեամբ «ասիտ քրօմիք» 100ին 90 ջուրի մէջ չալեցունելէ վերջ՝ ոտքերը թրջոց դնել մէջը։ Ոտքի քրտընելուն դարմանն է ասիկա։

* * * Զ-յ-ն-ը ղ-ր-ց-ո-ն-ե-լ-ո- գ-ո-ր-ղ գ-լ-ց-ղ մ-ը ի-ց-. -ր ե գ-ո-ի-ե-լ-ի -ո-ո-լ վ-ն -ո ի-ո-ր-ե-ե գ-ղ լ-ո-ր-վ լ-ո-ւ ե -ո-ո-ե-ի-ի մ-ը ի-ո-ր-վ լ-ո- մ-ը լ-է-ե։ Ե-ն-ի -մ-ո- ն-ը-գ-ե- ց-ր-ո-ն-ի-ե-ե, լ-ո-ւ -ա-ի -ո-ր-ե-ն-ե-ե մ-ը ի-ը յ-ն-ե-ե-ե։ Ո-մ-ն-ե ի-ո-ր-ն գ-վ ե-ե-ը մ-ն -ա-ը գ-ն-ն-ն։

* * * Պ-ր-ն -գ-ն-ն-ը ա-լ-գ-ա-հ-ի մ-ր-ն-մ-ո-ր-ը-ն ե ը-ր մ-ո-ր ի-ն-ց ի-ո-գ-ո-ր-ե-լ ց-ր-ն-ը գ-ց-մ-ն-ո- ը-ր լ-ե-ա-ը-ց-ո-ր-ի-ե-ն չ-ի գ-ո-ն-լ գ-ց-ն ե ե-ը-գ-ն-ե-լ-ե վ-ր-ջ չ-ի մ-ե-ց-ո-ն-ե ի-ե-ե-ը գ-ա-ի-ե-ե-ե։ Մ-լ-ի-ն գ-ե-ո-ը-ի-ե-մ-ը «վ-լ-» մ-ը՝ գ-ը-ա-ն-ե-ը-ո-ն ը-ն-ե-լ ի-ո-ե-ց ե-ը-ի-ե ¾ ե-լ-գ-ի-ը ճ-մ-ը-ց. ի-ի «վ-ո-ը-ե-լ» մ-ը՝ ժ-ղ-ո-ը-ղ-ո- գ-ի ե-լ-գ-ի-ը-ը, ն-ը-ղ-ո-ը-ը-ղ-ո-հ մ-ը

[illegible] «[illegible]» [illegible] 4 [illegible]

*** [illegible]

*** [illegible]

***

պէտք. —Պոներս—, —ես ձ—գէյն է—Նչերը լ—ս—ց—ն Ե Ի—ո՛վ գ—ր—ն—ց—ն կ'ըլ-
լըն Բ—Նչ—րելն ձ—Ե—ղներ— Ի—ն—Ններ—ն վրչ, Գ—ի—չ—պէտ էրեքն Բ—լոր գե—
—ինները կ'—գ—ն. Ն—Ե—գ—գ—ն—Բն ևգ—ր—է ֆ—ց գէղն գե—Ինչ—ն։

*** Կ'—չ՛+ չ—ր —գրէչ. — *Տաճարինակ հարցում. ո՞ր անմիտն է ատոր չի բաղձացող բաց ի յուսահատէն եւ կեանքէն յափրացողներէն։ Գիտուններն անընդհատ կ'զբաղին երկարելու համար մարդկային կեանքի տեւողութիւնը, Թերթերն ալ միաբերան կը կրկնեն չէ՛ Թէ անոնց արտասովոր գիւտերն, այն պարզ կանոններն որոնք առողջապահութեան կը պահպանին եւ որոնց հետեւիլ կը խրատեն մեզ։ Անգլ. առողջարան մը կը կանխագուշակէ Թէ մարդիկ քիչ ատենէն պիտի սորվին շատ երկար ապրելու գաղտնիքը. ապագայի ծերունիներուն քով՝ հարիւրամեաներ պիտի նկատուին երիտասարդներ։ եԹէ մենք այսչափին չի հասնինք, պատճառն այն է որ «մեր ակռաներո՛վը կը փորենք մենք գերեզմաննիս»։ Անգլ. բժիշկն այս տարօրինակ բացատրութեամբ անշուշտ ըսել կ'ուզէ որ չ—փազանց սննդառութիւնը կը կարճեցնէ կեանքերնիս։ ձաշարանապետներուն աչքը լոյս!...։ Ջափահաս մարդն օրը մէ՛կ ճաշ ընելու է միայն, այսինքն չափահաս եւ իմաստուն մարդը։ Բայց ի՞նչ պիտի ըլլար կեանքը՝ սեղանի վայելքներէ մէջէն զեղչուած։ «Ժուռնալ տը Սանթէ»ի ըսածին նայելով, Ե—ը—ն ալ կարեւորագոյն մէկ դրուագը կը կազմէ երկարակեցութեան պայմաններուն մէջ, որովհետեւ խնդալը կ'արագցունէ արեան շրջանը։ Ամէն անգամ որ մեր մարմինն այս տարօրինակ ծեւին անծնաւոր կ'ըլլայ՝ մեծագոյն բարիքն առած կ'ըլլանք մեր անձին։ Արդարեւ, չիկայ ամենափոքր մէկ մասը մեր կազմին, չի կայ երակ մը՝ ուր արիւնն աւելի արագ չի կատարէ իր շրջանը՝ կոկորդալիր խնդուքի մը գալարումներուն պահուն։ Ինչպէս գիտենք, արեան արագ շրջան մը կ'ազդէ մեր բոլոր գործառութիւններուն վրայ, վերկենդանութիւն մը շնորհելով մեզի։ Ահա Թէ ինչո՞ւ կը պատուիրուի մեզ՝ կուշտուկուռ խնդալ. եւ եԹէ այս պարզ եւ աժան գրգռիչը — խնդուքը — կարենանք յարատեւ պարգեւել մեր անձին, կեանքերնիս սուգիլ երկարած պիտի ըլլանք։ Մէ՛կ խօսքով, —ե—+ ե —ր չ—ր Ե—ր—+ —— +է, —ր—ն—+։ Երկարակեցութեան բուն գաղտնիքն այս բանաձեւին մէջ է որ կը կայանայ։ Աւելցուննենք Թէ բ—յ—ն—ե—յ եղած զբաղումները կամ զբօսանքները գեղեցկագոյն ազդակներ են մեր կեանքի Թելը չի կարճեցունելու համար։*

*** Ցո—ց— —ն—ց—ն—ր—ն. — *Գաւաթի մը մէջ բոլորովին Թարմ ու ջրջրուկ լեմոն մը քամել, հետը քիչ մը ջուր ու շաքար խառնելով խմել։ Պարզ լեմոնատ մըն է ատ, քիչ մը ՔՈու տեսակէն։ Արդիւնքը ծեռք բերելու համար, օրական 5 էն 8 լեմոնի հոյզ պէտք է խմել, ինչ որ սակայն կրնայ փորհարուԹիւն պատճառել։ Այս քանակութեամբ ՔՈու ըմպելիքի չի հանդուրժող սեամոքս ունեցողնե՛րը միայն չեն կրնար ազատիլ իրենց յօդացաւէն. իսկ հանդուրժողներուն վրայ ազդեցուԹիւնը հիանալի է արդարեւ։ Լեմոնի հոյզին ազդեցուԹիւնը կը բացատրուի անո՛վ որ մէզին ՔՈուուԹիւնը մեծ չափով կը պակսի. հետեւաբար՝ մէզի նիւԹերուն արտաքսումը կը նուազի եւ կազմուածքը բնասպիտային մարմիններու (ալպիումին) խնայողուԹիւն կ'ընէ։*

*** Բ ր ն յ - փ ո ւչ . — *Ասոր գործածութիւնն ա՛յնքան տարածուած է որ ա-նօգուտ է «մի՛ գործածէք» պատուիրել գեղեցիկ սեռին։ Յորենագոյնը, ճեր-մակը, թուխն ատ հասարակ կը քսուին անկէ, դէմքերնուն շնորհն այս արուեստականութենէն սպասելով։ Զափաւոր քսուողները գոնէ նուազ արհա-մարելի են։ կան ալ որ աղէկ մը կը մալակոնուին եւ բարեկենդանի հետիս կը դառնան։ «Բուտրա»ն գործածելու է իբր առողջապահիկ միջոց՝ արդու-զարդ ընելէ վերջ չոնալու համար, կամ, երկար քալելէ մը դարձին՝ երբոր քրտինքէ թրջած ենք, եւ կամ դաշտային պտոյտներու ատեն՝ արեւին սեւցը-նող համբոյրներէն զերծ պահելու համար մեր այտերը։ Պէտք է ընտրել դե-ղագործի բժշկ. փոշին, առանց բոյրի, այսինքն բրինձի անաոաս փոշին, եւ կամ նշոյ (amidon)ի եւ գետնամաւուխի (lycopode) փոշին։ Գետնախնձորի փեկուղը (բաճաճէս ունը) ամէնէն ընտիրն է։ Անոնք որոնց վերնամորթը հակամէտ է դիւրաւ բորբոքելու, «բուտրը տ'իտիս» գործածելու չեն, որովհե-տեւ գրգռիչ է ան։ Անոնք որ բրնձափոշիի թեթեւ գգուանքներով թարմացող ցուցունել կ'ուզեն դէմքերնին եւ չեն ուզեր որ թափի, առաջուց «քէմ»ի բարակ խաւ մը պատին քսել։ Նշոյ (նիշասթա)ն ցորենէ, հաճարէ, վար-սակէ, գարիէ, եգիպտացորենէ եւ ուրիշ ընդեղէններէ հանուելուն՝ բրնձա-փոշիէն աւելի փակչող է։ Կան նաեւ հեղուկ շպարներ որոնք փոշիի ցը-նորը կուտան, եթէ կրցած էք աղէկ կերցունել մեր մորթին, եւ «բուտրա»ին պէս հովի ազդեցութենէ կամ շարժումէ մը թափելու անպատեհութիւնը չու-նին։ Բայց անգամ մըն ալ կրկնենք մեզ, Տիկիններ եւ Օրիորդներ, մեր դէմ-քին շնորհը մի՛ սպասէք բնաւ բրնձափոշիներէ, ոչի՛նչ կը հաւասարի՝ բնական վիճակի մէջ պահուած մորթին։ Ձեր ամուսիններուն ու նշանածներուն համ-բուրատենչ շուրթե՛րը վկայ՝ այս խօսքին...։

*** Ա յ ո ւ - յ հ ն ե լ ու ատենին՝ տղամ միշտ ենթակայ են ցաւի, զոր մեղ-մելու ծառայող դեղագիրներ են հետագաները, *խաղուած «ժուռնալ տը լա Սանթէ» են։* 1· *լիմոները շփել 1 կրամ «բենթիւռ տ'իոտ»ով եւ 20 կրամ «կին-ուռուին»ով, օրը 3—4 անգամ։* 2. «*Միկ ոզա*» 30 կրամ, «*պոռաք տը սուտ*» 1 *կրամ։*

*** Ը մ բ ե լ - ո ւ թ . — *Բոլորովին արուեստական է ըմբիշին կեանքն որ կ'ստացուի յարատեւ վարժութիւններով, եթէ սիրտին զարկն անկանոն ըլ-լայ, ինչ ինչ գործարաններ գէշ բանին եւ կամ զգայարանքներ թերու-թիւն ունենան, մարդ կատարեալ ըմբիշ չի կրնար դառնալ։ Սա ալ կայ որ տկար անձը կ'ուժոլեայ բրած մարզանքներովը, ժամանակի՛ն և չափա-ւոր կերպով եթէ կատարէ գանոնք։ Անթերի ըմբիշ ըլլալու համար չորս կարեւոր յատկութիւններ կան.* 1· *ճշգրտութիւն* (Précision) 2· *Որոշողու-թիւն* (Décision); 3· *Ներկայութիւն* (Présence d'esprit); 4· *Համբերողու-թիւն* (Endurence); *Ա. ը ֆիզիքական կազմաւորութեան համար մեծ դեր կը կատարէ՝ մկանները զարգացունելով եւ անոնց աշխատութիւնը ճշդելով։ Ա. ին կապուած է Բ. ը, վասն զի կարելի չէ քաջ որոշողութիւն ունենալ առանց արիութեան եւ սահմանեալ ժրութեան։ Ակէ զատ, պայքարումի պահուն՝ միտքն ալ մարմնին չափ պատրաստուած պարտի ըլլալ. պէտք*

եղածը վայրկեանին գործադրելու համար ։ եթէ քաջութեան նշան է Գ. ը՝ վիշտ կամքին պէտք ունի Ա. ին ու Բ. ին միանալու համար ։ իսկ Դ. ը կուտայ ըմբիշին — կռուելու ոյժէն զատ — ոգորումն երկարատեւ պահելու կարելիութիւնը ։ Որ մէկ ըմբիշներ համերաշխութիւնն ու կամքի ոյժը կը գտանեն առաջին կարգն, առարկելով թէ անոնց ընդհարմանական շատ մը թերիներ կը գոցուին ։ — Իր գիտակցութիւնն անխախտ պահելու համար, ըմբիշ մը վերի չորս ձիրքերուն վրայ պէտք է աւելցունէ նաեւ ուշադրելու խմելու մասին ժուժկալութիւն ։ Որկրամոլութիւնը կը վնասէ Բ. ին, Գ. ին. եւ Դ. ին. շատ ըղձաւոր անուններն ալ կը դանդաղցունէ մարմինն ու միտքը։ Պէտք է կանուխ պառկիլ եւ կանուխ ելլալ. միտքի գրգռումներ կ'եղծանեն բարոյ. ու ֆիզիք. յատկութիւնները ։ — Ըմբշամարտն իր մարմինին կուտայ կորով ու աշխոյժ ։ Ժառանգական մոլութիւններ որոնցմով կը տուայտի մարդ՝ իսկոյն կ'անհետին՝ վերի 4 թանկագին յատկութիւնները մոցուելով իր կեանքին մէջ ։ Իսկ հասուն հասակէ վերջ ոյժերուս չափազանց գործածութիւնն ընկճամ յառաջ կը բերէ. Թոք, սիրտ ու ջղ. դրութիւն կը վնասուին ։ — Ահա «սբօրթ»ով կրնայ պարապիլ մարդ՝ 18 տարեկանէն մինչեւ 35 ։

*** Ի՞նչ է Քրտինք.— Ախտաբաններու թողլով խօսիլ պազ, ազի, արիւնոտ ևայլն քրտինքներուս մասին — որոնք հիւանդագին վիճակներէ յառաջ կուգան, — ուզենք նայինք թէ ի՞նչ է քրտինքն ու ինչի՞ կը ծառայէ անոր անընդհատ արտաքսումը մեր մարմինէն ։ — Քրտինքը կ'արտահոսի մորթին մէջ գետեղուած քրտնածին գեղձերէ՝ որոնք կը կազմուին կծիկ եղած խողովակէ մը որ մորթին երեսին հետ հաղորդակցութեան մէջ է քրտնածին ծակոտիքներու յանգող պտուտակաձեւ անցքով մը։ Խողովակը 2 միլիմեթր երկայնութիւն ունի. չափահասի մը մարմինն 2 միլիոն հատ կը պարունակէ այդ խողովակէն ։ Գեղձերն աւելի առատ են մորթի ծալքերուն, ներբանին եւ ափին մէջ։ Քրտինքին օրական եւ մշտական արտահոսումը միջին հաշիւով կարելի է ընդունիլ մէկ օխայի չափ. եւ որովհետեւ քրտինքը մեծ քանակութեամբ կը ցնդի՝ այդ չափը զգալի չըլլար մեզ ։ — Ահա հեղուկին 99% մասը ջուր է, ճնացեալն՝ աղ, թթուներ եւ ճարպային բաղկացութիւններ որ արտահոսումին կուտան յատուկ հոտ մը։ Աչխատանոցն ուր կը պատրաստուի քրտինքը՝ քրտնածին կծիկն է որ կազմուած է գլանաձեւ, թափանցիկ եւ գործունէութեան մէջ մանելէ առաջ հեղուկով լեցուն բջիջներէ ։ երբ գրացի գործարաններուն մէջի արեան ձգտումի պայմանները հարկաւոր գարձնեն անոնց աշխատութիւնն, այդ բջիջները կը վաթեն պարունակութիւնին՝ վերնամաշկին յանգող անցքին միջոցաւ։ Պարպուելնուն պէս, նորէն կ'սկսին իրենց աշխատութեան։ — Քրտընիլը զովացուցիչ ազդեցութիւն մը ունի եւ սահմանուած է թող չի տալու որ մեր մեքենան տաքնայ ու վնասուի չափազանց տաքութեան մը ազդեցութիւններէն։ Այս բարերար զովացումին գլխաւոր գործիչն է գոլորշիացումը։ (Իմանանք թէ գոլորշիացումը՝ հեղուկի մը մակերեսին վրայ շոգիի դանդաղ արտագրութիւնն է)։ Գոլորշիացումը կ'եղանակաւորէն ջերմութեան աւելնալը, շրջապատող միջնոլորտին մէջ շոգիի ձգ-

տուժին աստիճանն ու շոգիացման մակերեւոյթին աւելի կամ նուազ արտաՅոլութիւնը։ Հեղուկին պաղելուն պատճառն է անոր մէջ եղած ջերմութեան մէկ մասին գործածուիլը՝ շոգիի կազմութեան համար, կամ, կորուստն որ ա՛յնչափ աւելի կ՚ըլլայ՝ որչափ հեղուկը ցնդական է։ Փիզիքի այս օրէնքին փորձն ընել դիւրին է. քանի մը շիթ եթեր կաթեցուներով մարթերնուս վրայ՝ իսկոյն սաստիկ պաղ պիտի զգանք. սիկա վերագրելի է շատ արագ շոգիացման մը։ — Ահա այս բնական սկզբունքներուն համեմատ է որ քըրտինքը կը ներգործէ. երբ չափազանց տաքութեան մը ենթարկուինք, — զոր օրինակ բաղնիքի մէջ — քրտինքը կը հոսի՝ մինչեւ՛որ մեր մարմինը զովանայ։ —Ֆրդ-էֆ-ն գաշտն է սրբեն էռուել ջերմութեան ֆերմոտրոմետրոմեն դեմ։ Անոր բարերար դերը սորվելնէս վերջ՝ անհրաժեշտ է նաև անկէ առթուղ վրտանգներէն զգուշանալ։ Շատ մը պաղառութիւններ մեր քրտընելէն է որ կը ծնին. պէտք է տաք բաներ ուտել և աղեկ ծածկուիլ՝ կորսնցուցած տաքութիւննիս նորէն մեր մարմինին վերադարձնելու համար։

*** Զէյ-եղեռնէն.— «Աբարթըմանները համաչափ և ողջպահիկ կերպով տաքցուներլը մէկն է ամենաբարդ խնդիրներէն։ Ընդհանրապէս, առողջապահական շատ գէշ պայմաններու մէջ կը գտնուի մարդ. գլուխը կը տաքնայ և ոտքերը կը մսին, մինչ որ հակառակն ըլլալու էր։ Տաք օդը սենեակի մը վերին մասը կ՚ելլայ, մինչ պաղ օդն (աւելի մեծ խտութիւն մը ունենալուն) դուռներուն տակէն կամ մէջտեղուանքը ծերպեր մնացած պատուհաններու շրջանակէն ներս կը մտնայ՝ գալու և ոտքերնիս թաղիք դարձնելու համար։ Միւս կողմէ, եթէ ամէն ծակուածուկ գոցէինք, վտանգը գուցէ աւելի ըլլար, վասն զի ատով արգիլած կ՚ըլլայինք հովահրումը։ Պէտք է ա՛յնչափ նոր օդ մտցնուիլ սենեակի մը մէջ՝ որ մարդ գլուխ 40 խորանարդ մեթր իյնայ, որպէս զի ածխական թթուի կշռաղութիւնը (dosage) կանոնաւոր համեմատութեան մը մէջ մնայ։ Սենեակ մը տաքցնուիլ և անոր օդը փոխել, ահա երկու պահանջներ՝ զորս դիւրին չէ՛ միանգամայն հոգալ։

Օդը փոխելու համար պէտք է տաք օդը հովահրել. սիկա կ՚ըլլայ ջերմաբաշխ (քալօրիֆէռ)ով որ օդը կը տաքցնէ՝ զայն դուրսէն առնելով, և տան զանազան մասերուն մէջ կը ցրուէ։ Բայց հարկ է որ այդ օդը գոնուի իր բաշխուելէն առաջ, վասն զի կ՚ապականի բաշխումին ճամբաներուն մէջ տարագրէն դիզուող անմաքրութիւններով։ Օդին տալու է նաև չափաւոր խոնաւութիւն. գիտենք թէ շատ չոր օդն ալ վնասակար է առողջութեան։ Այս երկու պայմաններէն ջերմաբաշխը զուրկ ըլլալուն՝ նախապատուութիւն կը տրուի շոգիով կամ տաք ջուրով ջերմաբաշխին։ Տաքցուելիք սենեակներու մէջ խողովակ մը կայ՝ որուն մէջէն կ՚անցնի կամ շոգիի և կամ տաք օդի հոսանք մը։ Սենեակին օդը կը տաքնայ խողովակին ազդեցութենէն, վեր կ՚ելլայ և անոր տեղը կը բռնէ պաղ օդն, այսպէս օդը շարունակ շրջան կ՚ընէ սենեակին մէջ։ —Բայց ամէն մարդ ջերմաբաշխով տուն չի բնակիր և տաքնա՛լ ալ կ՚ուզէ։ Լն ողջպահիկը բուխերին է (շըմինէ), սակայն ան ալ մէ՛կ սենեակ կը տաքցնէ միայն. խնայողութեան տեսակէտով, աւելի սուղի կը նստի սիկա, քանի որ օդը շուտով կը տաքնայ և այնպէս ալ կը

փախչի խողովակէն ։ Յայտնի է թէ ի՛նչ վտանգ կայ երբ վառարան մը օդը չի քաշեր · բնածուխի թթուածուկը (օքսիտ տը քառպոն) կ՛արձակուի և կը ցնդի սենեակին մէջ, որով մարդ ընչահեղձ կ՛ըլլայ ։ Ջեռոցներէն լաւագոյնը յախճապակին է (չինի զօպա) , որագ վառելուն և ջերմութիւնն երկար ատեն պահելուն համար ։ Մէկ խօսքով այն տունն ուր «քալօրիֆէռ» չկայ , յարմարապէս ջեռուցման գործնական և ողջախոհ միջոց ալ չկայ ։

ՊԱՏՇԱՃԻՑ ՕԷՆՔ

Աշխարհիկ կեանքի մէջ վայելչութեան յատուկ օէնքներ մը դրուած են , ինչպէս կան սահմանուած օէնքներ՝ կանոնաւորելու համար պաշտօնական աշխարհի մարդոց յարաբերութիւնները ։ Այդ օէնքներուն քաջ կիրառումէն կը ճանչցուին ահա լաւ դաստիարակութեան տէր մարդիկն , ի՛նչ փոյթ թէ մեռնցմէ գտնուի տակաւին հինգլուխ դասակարգ մըն ալ որ խնթիւ նայի եւրոպաւուս այդ սովորոյթներուն եւ վանոնք թեթեւսոլիկութիւն անուանէ ։ Անցեալ տարի առիթն ունեցանք խօսելու մեր տարեցոյցին մէջ այդ օէնքներուն մասին , դնելով կենցաղագիտական հատակոտոր դրուագներ 81 , 172 , 223 , 260 եւ 284 էջերուն մէջ՝ որոնց շարունակութիւնը կրնան նկատուիլ հետագաներն ալ ։ — Կառքով պտոյտի ատեն , կինը միշտ աջ կողմը կը բազմի եւ ամուսինը՝ ձախ ։ Կինը դարձեալ աջ կը նստի՝ երբ իր բարեկամուհիներէն մին հրաւիրէ իրեն հետ դուրս ելլելու ։ Իր տեղը կուտայ միայն իրմէ աւելի տարեց անձի մը՝ յարգարիր մեծարանք մը ենթ կ՛ուզէ ընել ։ Ես կը քաշուի , օրինակի համար , եւ առաջ կը հրամցունէ վեր՝ իր հրաւիրած անձն , առաջ կ՛իջնայ վար եւ ձեռքը կուտայ՝ անոր վար իջնելուն օգնելով ։ Այրը վերջը վեր կ՛ելլայ եւ միշտ առաջ վար կ՛իջնէ՝ ընկերուհին անվտանգ իջեցունելու համար ։ — Հետիոտն պտոյտի ատեն պաշտպանութիւնը կը պահանջէ որ այրը մայթերուն եզերքէն քալէ ու կինը տուներուն կողմէն քալեցունէ ։ Կին մը նոյնն ընելու է՝ տարեց համասեռի մը կամ տղու մը հետ քալած պահուն ։ — Շատ գէշ երեւոյթ մըն է երբ այր մարդ մը կռնքնի կնոջ մը թեւին , թէեւ Բեռայի մէջ կարգ մը Դօղներ կ՛ուզեն ընդհանրացունել անդր-մանչի ատ սովորոյթը ։ — Ձշմարիտ բարեկերպութեան (galanterie) պահանջներէն է նաեւ դշխոյի մը պէս վարուիլ իգական սեռին հետ . արդ , դշխոյի՛ն է որ կ՛ուղղուին լաւագոյն մեծարանքները ։ Սալօնի մէջ այր մը պարտի յարգալից յառաջանալ դէպ ի կինը՝ զայն ողջունելու համար . ինք առաջ չերկնցունէ երբեք իր ձեռքը , տարիքներն երկուստեք ի՛նչ որ ալ ըլլան . տարբեր խնդիր՝ եթէ իրենք մեծ մտերմութիւն մը ունին իրարու հետ ։ Այս պատճառաւ է նաեւ որ , փողոցը կամ հասարակաց վայր մը էրիկ մարդ մը բնաւ պէտք չէ բարեւ տայ կնոջ մը , առանց անկէ նախապէս հրաւիրող ակնարկով մը ապահովուելու թէ ճանչցուած է , ուստի եւ պարտաւոր է բարեւելու ։

«ԾԾՄՕՐ» ԲԱՌԻՆ ՎՐԱՅ

1907ի վերջերն, Ախթ-ելի մէջ Հ. և Զ. Աստուրի հեղինակած «Թանգարան» անուն հաւաքածոյին մասին գրախօսական մը ուներ՝ ուր ի մէջ այլոց յայտարարած էի Թ ԾԾՄՕՐ գաւառիկ բուսաբառը ֆրնս. BLUETն չէ։ Նոյայր Բիւզանդացի հարցական նշան մը կանդնեցուցած էր արդէն իր հոյակապ բառգիրքին մէջ՝ ԺԺմօրին առջև, իբր կեղտոտած և ստուգելի բառ։ Այդ առթիւ կոչ էի ըրած նաև գաւառացի բանասէրներու, որպէս զի իրենց գիտցածը յայտնեն հրապարակաւ։ Այս պարզ կոչը դուռ բացաւ երկար բանավէճի մը՝ որ մինչև 1908ի սկիզբները շարունակուեցաւ, և որուն մասնակցեցան բացի Հր. Աստուրէ (Ախթ-ելի), Տիգր. Զիլճեան (անդ), Մելիք Թէվէքել և Հւսոպես Նափեետ (Մ-ն-ղ-ե), Մեսր. Նուպարեան (Ա. Մ-ռ-լ) և Կ. Գաբիկեան (Բէ-զ-ն-դէ-ն)։ Թեր ու դէմ քաշքշուկ յայտնուած իւններէ վերջ՝ զարմանալին այն եղաւ որ որոշ եզրակացութեան մը չի յանգեցան, և, պատասխանողներէն մեծ մասը գիտցաւ հեգնական սլաքներ միայն արձակել ինձ դէմ որ առաջին օրէն՝ ԺԺմօրը հասկացող չէի ընդունած պէ-էին։ Մենք այդ ծաղիկը աչքովնիս տեսած ենք, ըսին, ձեւն ու գոյնը գիտենք, ըսին, դեռ շատ բաներ ըսին, առանց անդրադառնալու Թ ԺԺմօրը տեսած ու քննած ըլլալուն վրայ չէ՛ր խնդիրը, հապա ԺԺմօրին՝ bluet ըլլալուն կամ չըլլալուն վրայ։ Մէջերնուն Կ. Գաբիկեանը միայն կար որ Սեբաստիոյէն՝ գիտական եղանակով մը չռնացած էր խղճամիտ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելու մեզ, ուր կարդացինք. «ՎԺմօր-ն-ղէի, ԺԺ-ն-ղէի, ԺԺ-ռ, ԺԺ-ն, ԺԺ-մբ, ծղէբ-ն-ղ, Որք. օր-ռ-է կը կոչուին մէկ քանի շրթնազգի (labiées) և եղնալեզուազգի (bourraginées) բոյսերու շրթնաձև և փողակերպ ծաղիկները, ու անկէ ամբողջ բոյսը»։ **[Թիւզանդիոն, Թիւ 3,468]**։

— Ըսել կ'ըլլայ Թ գաւառացի հայուն գիտցած ԺԺմօրը կամ ԺԺմօր-ն-ղէին շրթնազգի մըն է։ Այս անկեղծ յայտարարութիւնը բաւական եղաւ անմիջապէս խնդիրը լուսաբանելու և «ԺԺմօրը bluetն է» պնդողներուն (իրենց պնդումի՛ն ալ վրայ յամառողներուն) անխախտ կարծիքը հիմնիվեր տապալելու։ Տեսէք Թ ի՛նչպէս։

Քանի որ գաւառական այդ բառին անգիտակ Պօլսահայը Հայաստանցի իր ու-

Scutellaire ԾԾմօր

սումնական եղբօրմէն սորվեցաւ Ք. ԲՐՈՄԸ LABIÉE մըն է. այլեւս առանց այլեւայլի կրնայ վճռել Ք. ԲՐՈՄԸ bluetն չէ, վասն զի Bluetն COMPOSÉE (բազմաՁերի) մըն է։

Գալով Բժշկարաններու և ուրիշ ֆրանսահայ բառգիրքներու՝ այս մասին անուղղակի կարծիքին, ատոնք պիտի ցոյց տամ՝ ատոնց հեղինակներն՝ ինչպէս և ընդհանրապէս գաւառացի եղբայրներս մոլորեցնող պարագան։

Bluet Եասպուճիկ

Խաչիկ Ուղուրլիեան — բազմահմուտ հայ բուսաբանը— Բժշկարաններու ԲՐՈՄԸ euphraise officinale (բժշկական ակնախոտ)ը կը համարի, և մեզի պէս բոլորովին սխալ կը նկատէ ԲՐՈՄԻՆ bluet ըլլալը։ Իսկ գաւառացիներուն ԲՐՈՄՆԵՐԸ scute laire (scrofulariacée) սեռէն ինչ ինչ տեսակներ և անուշ հիւթ պարունակող կարգ մը շրթնաւոր (labiée)ներ են։ Scutellaire սեռի մէկ տեսակը Centaurée bleue ալ կոչուած է, ճի՛շդ ինչպէս bluetն ալ՝ centaurée bluet կամ centaurée bleue. եւ ահա սակէ՛ յառաջ եկած է շփոթութիւնը։

Համայնագիտական ընդարձակ Լառուսէն ընդօրինակելով ու մեծցունելով Scutellaireի և Bluetի պատկերները, կը զետեղեմ ահա այս յօդուածին մէջ, և այլեւս առանց վերապահութեան կրնամ առաջինին յատկացունել՝ հայուն պէս հարցաքննութիւններէ վայն ի վրան եկած և յարձակումներէ տառապած հէ՛ք ԾՈՒՄՕՐ բուսաբառը. իսկ երկրորդին՝ Մ. Նաւասարի ԿԱՊՈՒՏԻԿ նորաբանութիւնը, սպասելով որ գաւառացի հայը bluetի ներկայ պատկերին նայելով՝ մկրտէ զայն բնատոհմիկ ու հարազատ բառովը։

«Ծծմօրի մասին 70է աւելի մեծադիր էջերով ահռոյին ու մանրաքննին ուսումնասիրութիւն մը ունի գրած Ս. Ուղուրլիեան, «Բ-ր-ո-մ ԲՐՈՄԸ — բ-ր-ո-մ-ե-ր-ը ԲՐՈՄԵՐԸ» խորագիրով։ Մեր տեղին անձկութիւնն ու յօդուածին ընդարձակութիւնը կը ցաւինք որ անհնարին գործեցին անոր մուծումը Տարեցոյցիս մէջ։ Այդ ուսումնասիրութեան ճեռագիրը կը գտնուի հիմայ բարիզաբնակ Կ. Բասմաջեանի քով՝ որ վստահ յաստնած է հրատարակելու զայն իր Բ-ռ-ե-ր անուն հանդէսին մէջ։

ԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ի ԵՐԿՎԱՅՐԿԵԱՆ Մ. ՋՐ

Երկիրին անկումը դէպ ի արեգակ՝ մէթր 0.003 է.—Երկիրին շրջանն՝ արեգակին բոլորտիքը մ. 29516, — Աստղերը՝ մէթր 12000 էն մինչեւ 71000, — Սրընթաց գնա՝ մէթր 4, — (Վերին Ալպեանց) հեզեղներ մ. 14,30, — Անձրեւի կաթիլներ մ. 11, — Ոկիեանոսի մրրկայոյզ կոհակ-

ներ մ. 21,80, — ◎ Սովորական հով մ. 5—6, — ◎ Հողմաղացքի բարեյարմար հով՝ մ. 7.60, — ◎ Քամի մ. 10, — ◎ Մրրիկ մ. 25—30. — ◎ Ուրական մ. 40, — ◎ Ծառերը տապալող մպրոպ մ. 45, — ◎ Թաթաո մ. 115, — ◎ Վեսուվէն ժայթքած քարեր մ. 406, — ◎ Թէնէրիֆա (Դանարեան կղզեաց մեծագոյնը)ի հրաբուխէն ժայթքած քարեր մ. 975, — ◎ Ձայն՝ օդի մէջ (+ 10°) մ. 337,20, — ◎ Ելեկտրականութիւն, (ընդհովեայ հեռագրաթել) մ. 4 միլիոն, — ◎ Փարիզի լոյս մ. 298 միլիոն՝ 776 հազար, — ◎ Հորիզոնի մօտ դտնուող արեւին լոյսը մ. 300 միլիոն՝ 242 հազար, — ◎ Ելեկտրական լոյս՝ մ. 301 միլիոն՝ 382 հազար, — ◎ Արեան շրջանը՝ նորածին գորտին պոչին մէջ մ. 0.00052. — ◎ Արեան շրջանը՝ չան մեյր երակին մէջ մ. 0.10. — ◎ Շերամի որդին (արու) թռիչքը՝ մ. 1 86. — ◎ Ձանձին սովորական թռիչքը՝ մ. 7.62. — ◎ Բազէին թռիչքը մ. 28. — ◎ Ուղտին երթը՝ մ. 4.97. — ◎ Բալխիրի լծուած հիւս. եղջերուինը՝ մ. 8.40. — ◎ Ձիարշաւի երիվարինը՝ մ. 12.36. — ◎ Նոյնին քառամղակը մ. 16.90. — ◎ Որսական բարակինը՝ մ. 25.34. — ◎ Կէտ ձուկինը՝ մ. 11. — ◎ Մարգունը մ. 1.10. — ◎ Նոյնին վազքը՝ մ. 7.10. — ◎ Նոյնին լողալը՝ մ. 1.12. — ◎ Նշնին վարժ չմշկելը մ. 12. — ◎ [Շարունակութիւնը փնտռել Ալֆոնս Տրէյայէն Ա. տարւոյն մէջ. էջ 10]։

ՍԵՂԱՆԱՏՈՒՆԷՆ ՆԵՐՍ

Տանտիկնութեան համբաւ ունեցող ամէն կին ի՛նչ խնամք որ կը տածէ տանը հիւրասրահին մասին՝ կը տածէ նաեւ սեղանատունը համար։ Արդարեւ, կիրթ հոգածութեամբ յարդարուած ճաշասրահ մը ամէն բանէ առաջ հեշտիւ ընթրելու տրամադիր կ'ընէ իր մէջ խմբուողները՝ անոնց ախորժակը բանալով։ Պատերուն վրայ, — զոր օրինակ, — ակնապարար երեւոյթ մը կ'ընծայեն նուրբ ճաշակով ընտրուած եւ մէկ քանի հատ կախուած այն նկարները՝ որոնք կը ներկայացուցանեն Որկորի բաժինը՝ իր սարօքը, և որոնք կը կոչուին «մեռեալ կամ անկենդան բնութիւն» nature morte. այսպէս որսի անասուն, ձուկ, հաւեղէն, բանջարեղէն և մրգեղէն՝ լուղաներկ պատառուին վրայ խմբովին կախ, կամ սկաւառակներու մէջ պատկուկ, նկարչական սիրելի անկանոնութեամբ մը։ — Շատ ճոխ տուներ սեղանատունէն զանց կ'ընեն ձեղունէ կախուող լամբարն, անոր տեղ՝ զետեղելով բազմասեղնեան աշտանակներ սեղանին վրայ, ղոյզ կամ քառեակ, սպասներու (couvert) կարեւորութեանը համեմատ։ Ատոնք կը շարուին մէկ գիծի վրայ և իրենց մէջտեղները՝ եղանակի յատուկ գեղատեսիլ ծաղիկներ, տերեւներու սլացիկ պարոյկներով։ Խօսելով միշտ մեծախորհրդաւոր ճաշասրահներու մասին, — հոլանտական ազնիւ կտաւէ փռոցներ (nappe) և մանրափռոցներ (napperon)՝ «անթռուցիկ»ներով պճնուած և իրենց նրբաքանդակ ժանեակներով եղերուած՝ կ'ամբողջացուցանեն սեղանի զարդը։ Բնականաբար ալ կան՝ ուր գոյ է ձեղունին լամբարը սեղանատան մէջ, բայց սեղանին վրայ նորէն դըր-

ուած են ջահեր ու մոմեր՝ փոքրիկ կարմիր լուսամփոփներով, հասկցուելու համար որ փափուկ լոյսէ զուրկ չի՛ մնար փոսցը։ — Ամէն սեղանակիցի առաջք ջուրի պզտիկ շիշ մը կը գտնուի, գաւաթը՝ սրուակին բերնին շրջուած։ Ցետոյ բաժակներու հաւաքոյթ մը՝ մեծարելի ըմպելիներուն թիւովը, մէկ հասակ ու մէկ գոյն, բայց ձեւով տարբեր։ Ա.յս պէսպիսութիւնը սպասներու միօրինակութիւնը փոխելուն համար շատ վայելուչ է, ճաշի պահուն գործածուած պնակ, սկաւառակ, տպուրի ըմպանակ, աղցանի աման եւն. արտասովոր ոչինչ ունին վրանին, միայն ոսկեծիր բոլորշի մը։ բայց համադամք (entremets) էն վերջ՝ աղանդերի ատեն կը գործածուին ճենական հրաշալի ու խոշոր պնակներ։ Շիշերուն և յուբաններուն տակիններըը պէտք է որ գոյնով ներդաշնակուին փոսցին հետ, եթէ փոսցը միակտուր կտաւէ և ժանեկազարդ է։

ՌԱՈՒԼԷՆՏ ՀԻԼԼ

Լոնտոնի մէջ, Սակարանէն քիչ հեռու, համեստ պատուանդանի մը վրայ կը բարձրանայ պղինձէ արձան մը որ սա բառերը կը կրէ,

ՌԱՈՒԼԷՆՏ ՀԻԼԼ

Մէկ բէնիոց նամակագիրը հաստատեց, 1840.

*Ուրիշ ոչինչ կայ գրուած, բայց այս արձանագրութիւնը պերճախօս է ինքնին անգլ. ժողովուրդին համար որուն կը յիշեցունէ Թղթատարական այն մեծ բարեկործութիւն, երբ միօրինակ սակագին մը հաստատուեցաւ Մեծն Բրիտանիոյ նամակներուն համար, հնարուելով զարզարդ (vignette) դրոշմանիշը՝ որ ընդունուեցաւ բոլոր միւս երկիրներէն ալ։ — Սըր Ռաուլէնս Հիլլ օր մը կ՝օթեւանի Իւլանտա՝ գիւղի մը պանդոկն ու զովացուցիչ մը կը խնդրէ։ Մանկամարդ աղջիկ մըն էր սպասարկուն, շաղակրատ, որ իսկոյն մտերմանալով օտարականին հետ՝ անոր կը պատմէ Թէ նշանած մը ունի Լոնտոն. պիտի գար ան հետը կարգուիլ, քանի մը ոսկի մէկդի դնելուն պէս։ «Ամէն շաբթու ալ նամակ կը գրէ ինծի»։ Ռ. Հիլլ կանգ կ՝առնէ այս խօսքին առջեւ. Լոնտոնէն Իւլանտա՝ նամակի մը փոխադրողէրը մէկ շիլին եւ 2 բէնի էր, այսինքն 7 դրշ.։ «Անանկ է նէ, կ՝ըսէ, նշանածդ աղէկ դրամ կը շահի կոր, քանի որ կրնայ կոր ամէն շաբթու այդչափ սակ տրամադրել»։ Աղջիկը ժպտագին՝ կը պատմէ Թէ վաստակն այնքան մեծ բան մը չէր, բայց պահարանին վրայ դրուող՝ նախապէս իրենց մէջ որոշուած նշաններու օգնութեամբ կը Թղթակցի անոր հետ։ Այսպէս, կը բաւէր իրեն տեսնել գիրերը, եւ զանոնք վերադարձնել ցուիչին։ Ռ. Հիլլ այս հնարքը շատ ծարաւր գտաւ, ի վնաս սակայն Թղթ. վարչութեան։ Շատ մտածեց այս կերպ յաճախադէպ խարդախութիւններու առաջքն առնելու միջոցի մը վրայ, եւ եզրակացուց որ սակագինը նուազեցնելո՛վ միայն կրնայ ըլլալ ասիկա։ Բովանդակ Անգլիոյ համար ամէն նամակ մէկ գինի վերածելու իր ծրագիրը շատ

մը ընդդիմութիւններէ եւ ընդունուեցաւ վերջապէս 1840 յնվր. 10ին, նամակագինը 2 բէնիի (քսաննոցի) իջնալով եւ պահարանի վրայ նոյնքան գումարի դրոշմաթուղթ փակցուելով։ — Դրոշմաթուղթի դրութիւնը հետզհետէ ընդունեցին՝ Պրազիլիա 1843ին, Ժընէվ 1844ին, Ֆինլանտիա՝ 1845ին, Մ. Նահանգները 1846ին, Ռուսիա 1848ին, Պէլճիքա, Պավիէրա եւ Ֆրանսա 1849ին, եւն. ։ — Սըր Ռ. Հիլլ 500,000 ֆր. ազգ. վարձատրութիւն մը ստացաւ եւ տարեկան 50,000 ֆր. ալ իր ծրագիրին իբր գին, կոչուելով նաեւ ընդհ. բարեգործաց՝ Բօ-Ռ օֆէ-ի մէջ։ Մեռաւ 1879ին, 94 տարու ։

ՆՈՅԻ ՏԱՊԱՆԷՆ

(ԷՊԵՐ, ՋԱԳԵՐ ՈՒ ՈՐՋԵՐ)

Ձաւակ. լատ. ուստր (մանչ զաւակ)։ Ձաւակեթ. դուստր (աղջիկ զաւակ)։

* * *

Ձի. ասպ. յովատակ. երիվար. cheval, *–ր։ ղեյլէր։ Ալխեատաձի. երաշխ ձի.* cheval alezon, *ֆըէըլ –ր։ Շատաստ (թուխ կարմրագոյն ձի).* —bai, *ֆօր–։ Դեղձանաձի (բաց դեղին .* —isabelle։ *Սպիտակաձի.* —blanc։ *Ձանձատճերմակ. սպիտակախայտ. ճանճկէն ձի.*—pommelé, moucheté,rubican, *–լ–ֆ–. Խոյրեւ։ Ձարտուկ ձի (սպիտակասև).* —pie. rouan, *ֆըր –ր։ Մոդոշիկ (գորշ).* —gris, *էրէվ։ Վագրախայտ.* —tigré։ *Մեւաձի .* —noir։ *Դաչտաձի .* —des steppes, *ֆըր ղեյլէրէր։ Սպասաձի.* —de service։ *Սպլաձի.* —de charrette։ *Արօրաձի.*— de charrue։ *Երկանպատակ ձի (թէ հեծնելու և թէ կառքի)* —à deux fins։ *Կառաձի . կառաձիգ երիվար.* —de voiture, de carrosse, de trait։ *Նժոյգ.* —de maine, de parade։ *Դրաստ (բեռ կրող ձի).*—de somme։ *Համեստաձի (հեծնելու).* —de selle։ *Մարակավար երիվար (թղթատարի ձի).* —de poste։ *Հանգուցաձի. փոխձիան.* —de relais, *ռընղէլ ղեյլէրէ. Եւթեւ –ր։ Մարտաձի.* —de bataille։ *Խրչան ձի.* —ombrageux, *է–րֆեւ –ր։ Կիցընկէց ձի.* —rueur, *ֆըէ –ր–ռ։ խեռ ձի .* — rétif։ *Ասս ձի .* — fier։ *Սիգաբաշլ ձի .* —superbe։ *Փրփրերախ. խստերախ . արհիպատանոց . պերճասռոգ.* — fougueux, fringant։ *Վատաձի .* Rosse։ *Դեղազատ .* coursier *(սրավար երիվար)։ Մատաղաձի .* jeune cheval, *էնոֆ –ր։ Մատակախաղ . խարատի. Հարատի. փահլ (սերնդագործող ձի) .* étalon, *ֆ–ռըէըբ . –յըէր։ Դգի (ազնուացեղ ձի).* cheval de race, *ճըն–՝ –օյ –ր . էեօհեյլ–ռ։ Բուչոյ . պէչասպիկ .* bidet, poney, *փ–էեւէ։ Մարուկ . ձիաքուռակ (սրու ձագ ձիու).* poulin, *ր–յ։ Ձայրիկ (մատակ ձագ ձիու).* pouliche, *ֆը–ր–ֆ ր–յը։ Կրճատաձի (մալեալ ձի).* hongre, cheval entier։ *Ջամբիկ . ասրակ . ճակ . մատեան (մատակ ձի).* jument, cavale, *ֆը–ր–ֆ։ Դեժպուհի . զաբմուհի (մատակ կոյս ձի)։*

Ջաքօ (որձ եշ) . âne։ *Յովանակ . աւանակ . յաւանակ . իշուկ . իշամորուկ . իշոդի . իշքուռակ .* ânon, *–ըբ– ։ —Ջորիկ .* muleton, *է–վր–ֆ–ռըբ ։*

Կոզան . *գուռջիկ* (*ուղտի ձագ*) . chamélon ։

Դխատակ · *գոմշորթ* . *գուռշուկ* (*գոմէշի ձագ*). buffletin , bufflon , *ֆ–լ–ֆ* ։ *Պլէճ* . *փալէճ* (*արու ձագ գոմէշի*) . *աւարեկ* (*մատակ գոմէշ երկու տարու*). bufflonne à 2 ans ։ *Կաթլնի* (*Ներ էգ գոմէշ*)։

Մոզիկ , *մոզի* (*արու Հորթ՝ նորածին*)։ *Հորթ* . *որթ* . *Հորթուկ* . *Հորթիկ* (*կովու և եզան ձագ*). veau , *ւ–ն–* . *ըճլ* ։ *Զուարակ* . *եզնիկ* (*եռամեայ եզ*). jeune boeuf ։ *Երինջ* (*եռամեայ կոյս կով*)։ *Քուէճ* (*երկամեայ կոյս կով*) *կմ.* *ֆ–ր–* . *Հերուբնիկ*։ *Տրմուղ* (*աշխատութեան անվարժ զուարակ* . *չի բանեցուած եզնիկ*). boeuf non dressé ։ *Ընջուղ* . *կով* . vache , *խ–ֆ* (*արբ.* *պաքարէ=Հայ.* *պախրէ*)։ *Եզ* . *եզն* . *արջառ* . boeuf , *Ե–ֆ–ղ* . *–ըլըր* ։ *Նախիր* (*եզներու երամակ*)։ *Եզնամոլ* . *ամոլք* . *լուծք* (*զոյգ մը եզ*)։ *Ցուլ* . taureau, *ղ–ր–ղ–* ։

Եզնորթ (*եզնիկի ձագ*) . faon . *ֆ–յ–ի* *Ե–վ–ր–ր–ը* ։ *Եզնիկ* . biche (*էգը*)։ *Եզջերու* . cerf . *ֆ–յ–ի* · *–ֆ–ռ–* . (*արու*)։

Քուռիկ (*միամեայ ուլ*)։ *Ուլոչ* (*էգ ուլ*) · biquette , chevrille ։ *Այծիկ* (*արու ուլ* . biquet, chevreau ։ *Ուլ* . *ուլիկ* . *պապչեակ* . *կտիկ* . *այծիկ*· *այծուկ* (*այծի ձագ*). *օղլ–խ*. *չէքիճ*. *–էյխ–* ։ *Այծ* . *այծի* (*էգ այծ*) . chèvre , *ֆէյխ* ։ *Նախազ* . *քաղ* . *քօշ* (*արու այծ*). bouc , *Ե–ֆ–ղ* ։ *Բզուք* (*կռատած այծ*). bouc châtré , *ղ–ռ–ր–* *ֆէյխ* ։ *Քօչիկ* (*պզտիկ նախազ*)· petit bouc ։

Գառն . *գառնուկ* . *բուծ* . agneau , agnelet , *ֆ–ղը* ։ *Կամռ* (*արու գառնուկ*)։ *Որոչ* (*էգ գառնուկ*)· agnelle, agnelette։ *Շիշէկ* (*արու ոչխար 2 տարու*)։ *Շիշակ* (*էգ ոչխար 1 տարու*)։ *Մաքիկ* (*կոյս էգ ոչխար*). novelette ։ *Մաքի* . *օդի* , *պատրուճակ* (*էգ ոչխար*) . brebis ։ *Ամարու ծ–բէ–* ։ *Խաշն* . *ոչխար*. *մալ* (*որձաս*). mouton . *էշէրճէ*· *դ–ր–ծ–ն* ։ *Խոյ* . bélier, *ֆօլ* ։

Դոճան (*ընտանի արու խոզ*) . cochon ։ *Զոչխոյ*· *գոճմոյր* (*ընտանի էգ խոզ*). truie ։ *Դոճի*. *խոճկոր* . *խոզիկ* . *բօճուկ* · goret, cochonnet, porcelet, *փօ–ռ–ղ Ե–վ–ր–ր–ը* ։ *Խոճկորակ* (*նորածին խոզ*). cochon de lait ։ *Խոչքորակ* (*վայրի խոզիկ*). marcassin ։ *Վարազ* (*վայրի արու խոզ*)· sanglier . *Ե–դ–ն փօ–ռ–ղը* ։ *Կինճ* (*վայրի էգ խոզ*)· laie։

Շնիկ. *կորնակ*. *սկուենդ*. *սկենգուկ*. *լակոտ*. *քոթոթ*. *Հօշհօշ* . *գուչուկ*. toutou, *ֆ–ֆ–ւ* . *Բած* (*էգ շուն*) . chienne ։ *Դամբռ* (*արու շուն*)· chien ։ *Որսաշուն*. *պատսկան* . *բարակ* = braque. chien de chasse limier. *–վ ֆ–ռ–ֆ–յ–ի* · *Քերծէ*. lévrier. *Ե–ղը* ։

Կորիւն (*առիւծի ձագ*). lionceau ։ *Գայլակորիւն* , *գայլիկ* (*գայլի ձագ*), louveteau ։ *Թաժիւն* (*արջու ձագ*). ourson ։

Մարի (*էգ՝ հաւերինաց և թռչնոց*)։ *Վարուժան* (*արու՝ հաւերինաց և թռչնոց*)։ *Կանթ* (*արու արծիւ*). aigle. *ֆ–ր–Ե–լ* (*Բուիճակ* . *բուի ձագ*)· *Թռչնիկ հաւիկ*. *վարուժանակ*. oiselet. oisillon. *ֆ–ւ–ղ–ղ–ւ* · *Գաւազ* . *բազեակ*. fauconneau. *լ–ղ–ն Ե–վ–ր–ր–ը* *Տիծեռնակ*. *ծիծառնուկ*. *ծիծեռնիկ* (*ծիծառան ձագուկ*). hirondeau ։ *Դոխ*. *աղաւնեակ*. pigeonneau. colombelle· *ղ–ի–վ–ե–ր–ղ–ն Ե–վ–ր–ր–ը* ։ *Ալքաղաղ* . *ճեռ*. *տկլոզ* . *խոսնակ*. coq. *Խ–օ–ր–ո* ։ *Ալքոր*· *աքաղաղիկ* . poulet։ *Հաւ*. poule. *Ե–վ–ր–ֆ* ։ *կոկոլ* . *կուտուզ* (*պոչատ հաւ*).

ՀԷ–ԴԷ–Ի ։ *փետրոտն հաւ.* poule pattue. Բ–Լ–ԼԸ ։ *Պիլիկ. Հաւիկ. վառեակ. Հաւձագ. ձագուկ. ձագուռ. բոհ. մի-ուժ.* poulette. ԲԷլԷճ, *Զիգձիգ. Թուխք. (Հաւկիթէ նոր ելած վառեակ).* poussin. ՃԷվճԷվԼ, *Պիպի. Հնդկահաւիկ.* dindonneau. ՀԻՆԴԷ Բ–Լ–ԼԸ ։ *Բադիկ. վակվակ.* canette. caneton. canardeau, ԽօրԴԷ+ Բ–Լ–ԼԸ՝ *վառեակ. սագաձագ.* oison. Բ–Լ–Լ։

Օձիկ. օձակորիւն. վիշապիկ. serpenteau. ԽԼԼ–Ն Խ–վ–––Ը ։ *Իժակորիւն.* vipéreau. ԽՆՁԷրԴ+ ԽԼԼ–ՆԸ Խ–վ–––Ը։ — *Փխրիկ. կատուիկ.* minet: — *Քսվիս. մկնիկ.* souriceau. ՓԸ–ԴԸՓ –ԸԼ–ՆԸ ։ *Զկնիկ.* fretin. Լ–Լ–Բ ։ ԷԸր–Լ ։ — *Կրօր. շերեփիկ. գորտան-դգալ (ձագ գորտի՝ դօդօշի).* tétard. — *Թիթեռնիկ. ալիւմնաշիկ (պզտիկ թիթեռ).* *Մ՛ժղուկ. մծակ (պզտիկ ժԷղ).* —*Մխուիկ (պզտիկ մլուկ).* —*Անիծ. մրնիկ. մրնեղ. բծիծ. մանթիլա (մանր ոջիլ).* *Պօտիզ (մեծ ոջիլ).*

ՍՏԱՄՈՔՍԻՆ ՊԱՐՏԷԶԸ

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՌԳԻՐՔ

Բողկ. գոնգեղ, rave. Բ–Բ ։ *Բողկիկ,* radis rose, ԷԸՐՀՂԸ Բ–Բ ։ *Ժապուկ,* raifort, Դ–ՅԸՐ Բ–Բ–ԲԸ ։ *Բթաուռ.* cran. *Տօ–ԷՕՓ Բ–Բ–ԲԸ ։ Շողգամ,* navet, Լ–ԼԸ–Ի ։ *Մաեպղին,* carotte, Հ–Վ–Ճ ։ *Դուկա (վայրի մաեպղին),* carotte sauvage ։ *Կրեսի (ալնիւ մաեպղին),* crécy ։ *Կլմպօզ, ճակնդեղ,* betterave, Բ–ՆՃ–Ը ։ *Դեռնախնձոր, կողրիկ, ալուզ.* pomme de terre, ԷԸՐ ԽԼ–Ը ։ *Հողկիթ,* patate, Բ–Բ–Բ–Խ– ։ *Սոխ,* oignon, –Օ–Ն ։ *Թալարասոխ,* ciboule, Բ–ՎԸ –Օ–Ն ։ *Սխտոր, խստոր,* ail, –Ը–Ր–––Ը–Ֆ ։ *Կարոս,* céléri, ache, ԷԸրԽՎԻՎ ։ *Մաեպղի կարոս,* céléri-rave, Օ–Խ–– ԷԸրԽՎԻՎԻ ։ *Կարոսագոնգեղ,* céléri à côte, Էեօ+ ԷԸրԽՎԻՎԻ ։ *Բողկիկ,* maceron, –ՃՆ–Ի ԷԸրԽՎԻՎԻ ։ *Պրաս, քուռաթէ,* poireau, ԲԷՐ–––– ։ *Ալաւաքեղ,* persil, Ի–Յ–Ո–Օ– ։ *Կոտեմ, Ֆ–ռ. տէրաղօթիկ,* cresson, ՐԸրԽ Օ՞Ը ։ *Ջրկոտեմ,* cresson d'eau, ––– ՐԽ–ՐԽ–Ի ։ *Սամիթ, ռազիան,* fenouil, ԸԷԼԵՆԽ ։ *Բանջար, բազուկ,* poirée, bette, Բ–ՎԻ ։ *Եղերդ, կայծխոտ,* chicorée, Ը–Ո–Ի–Խ– *կմ.* ՀԻՆԴԷԳ–– ։ *Կռաբանջար,* pissenlit (*ծաղիկները՝ դեղին*), Ֆ–Ը– ՀԻՆԴԷԳ–– ։ *Դանգրեղերդ,* chicorée frisée ։ *Ասորեակ, ճարճրուկ,* roquette, Բ–Օ–Ի –––Լ–Ր–– ։ *Նիւ. բազրիկ,* mache. ՓՐՆՎ –––Լ–Ր–Ը ։ *Հազարուկ,* laitue, Ր–Օ–Ի –––Լ–Ր–– ։ *Աղցանախոտ,* salade, –––Լ–Ր–– ։ *Հազար,* laitue romaine, Ի–Ը–––Լ ։ *Ճարճատ, կծմախոտ,* endive, –ՆԴԷՐԻ– –––Լ–Ր–– ։ *Անանուխ,* menthe, Ն–ՆԽ ։ *Դաղձն, քարաննուխ (վայրի անանուխ)* ։ *Մոլոշ, բազրջուկ,* mauve, ԽԳԼԴ ԼԻ–ՓՎՃ ։ *Թրթնջուկ,* oseille, Ֆ–Ը–Ը Ֆ–Լ–ՂԸ ։ *Ծոթրին, ծոթոր,* serpolet, Վ–ՐԻՐՆ ։ ԸԻՎ–Ն ։ *Դաճեղ, դարապղպեղ,* piment long ։ ԽԷՒԼ ԳԻԳԵՐ ։ *Տախտեղ,* piment carré ։ ԲօՂ–Ճ ԳԻԳԵՐ ։ ԲօՂՄ–ԼԸՓ ԳԻԳԵՐ ։ *Ազոխ, ժուռ,* verjus, Ֆօր–––Ֆ ։ *Որթատեւիլ,* ––Մ– Խ–ԲՐ–ՂԸ ։ ԲօՂՄ–ԼԸՓ Խ–ՐՐ–Ի ։ *Կաղամբ,* chou, Լ–Հ–Ն–– ։ *Գանձած,* tête de chou ։ *Դորշակաղամբ,* chou vert, Ֆ–Ը– Լ–Հ–Ն–– ։ *Գնդակաղամբ,* chou

pommé, ꜣꜥꜣꜣꜥ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Մանրակազամբ*, chou de Bruxelles ; *Դանդրակազամբ*, chou frisé ; *Կարմրակազամբ*, chou rouge ; *Ընդակազամբ*, choufleur, ꜣꜥꜣꜣꜥ ; *Կանկառ*, *արծիճուկ*, artichaut, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Կառն*, cardon, ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ ; *Շոմին*, *ծմէլ*, épinard, ꜣꜥꜣꜣ ; *Փրփրեմ*, pourpier, ꜣꜥꜣꜣ ; *Կարմիր լոփիա*, haricots beurre, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ ; *Լուբիա*, *լոփիա*, haricots, ꜣꜥꜣꜣ ; *Սլիկ*, *սազմիկ*, haricots vert gris, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ ; *Ոլոռն*, *չօլ*, pois mange-tout, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Մաշկուլ*, pois serpette, ꜣꜥꜣꜣ ; *Բակլայ*, *կլմզոլմիկ*, fève, ꜣꜥꜣꜣ ; *Դկուղ*, *լոպիկ*, *պոլոճիկ*, faséole, dolique, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Զրոսպ*, lemne, ꜣꜥꜣꜣ ; *Թրմուս* (*մանրահատ բակլայ*), *Ջանջար*, féverole, ꜣꜥꜣꜣ ; *Ոսպ*, lentille, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Սիսեռ*, cicérole, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Շնթեռ* (*սիսեռին գէշ տեսակը*) ; *Բրինձ*, *որիզ*, riz, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Յարեան*, *ցորեն*, *եգի*, blé, blé en épis, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Ընդհատացորեն*. *մզդ*. *զուտ*. *լազուտ*. mais. blé de Turquie. ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Շուշմայ*. *կնճիթ*. sésame, ꜣꜥꜣꜣ ; *Աւելուկ*. patience, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Մնեբեկ*. asperge, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Պամի*. *կուստատուկ*. gombaut, ꜣꜥꜣꜣ ; *Պոտիկ*. *լոլիկ*. *ոսկեսմբուկ*. *ոսկեխնձոր*. *սիրախնձոր*. tomate, pomme d'amour, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Պատինճան*. *սմբուկ*. *տոմիկ*. *Տատաղ*. *սմպաճ*. aubergine, mélongène, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Բոլորսմբուկ*. —rond կմ. ovoïde, ꜣꜥꜣꜣ կմ. ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Սրասմբուկ*. —allongée կմ. ordinaire, ꜣꜥꜣꜣ կմ. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Ամպաճիք*. ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Վարունգ*, concombre vert long, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Մանրավարունգ*. cornichon, ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Դդում*. courge, ꜣꜥꜣꜣ ; *Կակղադդում*. courge à la moelle, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ (*անգլ*. vegetable marrow, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Կախ-դդում*. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ կմ. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ ; *Փառւա*. *վիճակ*. *մեղրադդում*. potiron, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Կարկամ*. citrouille, ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ (*Դիտմ. սեռէն են նաև կոկռօշը*, gourde. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ. *զր անոմէջ կ'ընէն իբր ջրի սափոր*. *և կօշը կամ տոլը*. calebasse, *զոր լողալու կը գործածեն*) ; *Սունկ*. champignon, ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Թնջուկ*. *որթասունկ*, cèbe, bolet, ꜣꜥꜣꜣ՝ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Փոչսասունկ*. amanite grisette ; *Արմասունկ*. souchette ; *Ասրկասունկ*. pleurote huître ; *Ոսկեսունկ*. amanite oronge ; *Վարդասունկ*. amanite golmelle ; *Նապաստակի ականջ*. girole, chanterelle ; *Կաթնասունկ*. lactaire ; *Խծուկ*. russule palomet ; *Մղասունկ*. russule charbonnier ; *Դարիկոն*. *թնօգի*. agaric, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Արքայասունկ*. agaric caesareus ; *Սրասունկ*. coulemelle ; *Աղպ*. *գետնասունկ*. hydne ; *Մամիասունկ*. mousseron. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Աղբասունկ*. coprin ; *Ձեռնասունկ*. menotte ; *Լեզուասունկ*. langue de boeuf ; *Մոխ*. morille, ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Մորխիկ*. morillette ; *Բազրուճ*. *Հողկիթ*. truffe. ꜣꜥꜣꜣ ꜣꜥꜣꜣ՝ ; *Ձիւնասունկ*. psalliote կմ. boule-de-neige ;

Վերջերս Ծրանեայլն անցնող պարսիկ դեսպան մը շատ զարմացեր է բարիզցիներուն գործածած բարեմաւարական հասարակ բանաձեւերուն համար : — «Ինծի անանկ կուզայ որ, ըսեր է, Եւրոպացիներուն ամէնն ալ բժիշկներ ըլլային. օրուան մէջ 10 անգամ ալ երէկուն մօտենալու ըլլան, 10 անգամ ալ պիտի հարցունեն ի՞նչպէս է :»

Ա. Ց. Պէրպէրեան մահուան անկողինին մէջ։

ՄԱՀԸ ՅԱՒ ԿԸ ՊԱՏՃԱՒԻՆ

*Ահա՛, կ'բսէ անգլիացի Պիրտոլէյ տոքթորը, ահա կարծիքը լաբորովին անհիմն է, Մարդը — յիշեալ բժշկին բացատրութեանը համեմատ — կ'իյնայ թոռմած ծաղիկի մը նմանցնի, Եթէ անիկա գիտնար սակայն թէ ո՛րչափ քիչ ցաւ կը պատճառէ այս գէպքը . . . , — Պէտք է նկատել թէ բժիշկներու գոյացնելութեան ստուգութեանը վերաբերեալ համեմատական է իրենց անապահովութեան, Բորբոքումն որ նախ կ'առնցնէ այդ գոյականութիւնը՝ վերջապէս կը նուազի և ծերութիւնը կը ջնջէ զայն, Մնունդի ժամն որգելքի որդիներն է խանգարել անհատին ընդհանուր բարեկեցութիւնը, մինչև որ արեան ակարացումէն յառաջ եկող ընկճախտական թմրութեան հաստատուի կեանքանական տարրերու մէջ, կամ, դադրի տեղափոխուելէ ի՛նչ յետոյ, այդ թոյնին ազդեցութեամբ, զգայական կծիկները կը կորնցնեն իրենց գրգռելիութիւնն ու կը դադրին փոխանցելէ ջղային հաստատները, Ահա այդ պահո՛ն է որ Մա՛հը կը հասնի, Ջղային զօրութեան սպառելու առնն — որ չեզոքեալ վերջնական թմրութեան կը տանի — մարդ կրելու է գոյացում մը՝ նման անոր զոր կը կրէ քնանալէ առաջ, և, փոխանակ անձկութեան և չարչարանքի, զորս ոսմիկը կ'երեւակայէ, տեսակ մը խորին գոհունակութիւն, Ջղային կեդրոններուն գործունէութեան կանգ առած պահուն՝ ցաւը ֆիզիքապէս անհնար կ'ըլլայ, փոխանակ դժպհի անձկութիւններու՝ զորս հոգեվարքները կը վերագրեն, անոնք ցաւերնէն յետոյ կ'իյնան ստանկ վիճակներու մէջ ուր ամենահեշտասիրտ երազներու մէջ կ'ընկղմին . . . , վերջապէս մահը ա՛յնքան քիչ ցաւագին է որքան ծնունդը, — Մ'նո՛ւ-թե՛ն և էչ'էրչ'ն ծէյնո՛ւն է, — և՛ր ի՛նչ ի՛րդ'ին չ'ուչ'ո՛ւլը, — ր'ե ծէ՝ ու՛չ'ո՛ւ-ի՛ր ո՛ւ-թ'ո՛ւնէլ ի՛'ընդ'ոյ թ'ո՛ւ-թ'ո՛ւն ու՛յ՛ ո՛ւնո՛ւ-թէլ ծէր՛ո՛ւն . . . ,

ՈՐԲԵՒԱՅԻ

Կ'ըսուի թէ Մալապար (Հնդկ.)ի մէջ սովորութիւն է որ այրի կիներն ինքզինքնին զոհեն իրենց ամուսիններուն թաղկին վրայ։ Բարեբախտաբար սակայն այս կանոնը միեւնոյն խստութիւնը չունի ամէն տեղ։ Բայց ինչ ինչ երկիրներու մէջ որբեւայրիները մահուան արարողութիւն մը կատարելու պարտաւոր են. յաճախ կը գտնուպարտուին անոնք երկարատեւ լուսթեան և անշարժութեան — վէրջերս Ո քաֆօրտի մէջ եղած կրօն. համաժողովի մը մէջ բրօֆ. Ֆուէյզըը հաստատեց թէ Աչէ բառն երբայեցերէնի մէջ կը նշանակէ «լուռ կին»։ Շատ ազգերու մէջ այրիներն իրենց երիկներուն մահէն վերջ բաւական ատեն լուռ մնալու ստիպուած են։ — Ֆօնկօցիներուն համար այս ժամանակամիջոցն 3 ամիս է, 8 ամիս՝ Մատակարգիներուն համար. ասկէ զատ, այրի մը պարտաւոր է չի լուալու երեսն ու ձեռուընները։ Հիւս. Ամերիկայի Հնդիկները կը հարկագրեն այրիներուն՝ բացարձակապէս անշարժ մնալ, 4 օր ծունկերը կզակին փակած. 4 օրէն վերջ կրնան արունքնին շարժել, բայց ոչ թեւերնին։ Այս լուսթեան պատճառն այն վախն է որ եթէ որբեւայրին խօսքի կամ խօսի՝ չելլէ՛յ իր ամուսինին ուրուականն այցելէ իրեն։ — Նոր Գարու, այսինքն քաղաքակրթ ազգերու սովորութեանց գալով, մենք այնպէս համոզուած ենք թէ որբեւայրի կին մը ընդհակառակն խլրտելու, խօսելու երեւնալու և փերեւեւելու ստիպուած է, իր վրայ հրաւիրելու համար... Նոր էրիկ մը, եթէ մանաւանդ դեռատի է։

ԴՐՈՒԱԴ ՄԸ ՖԻԶԻՔ Է

Ինչո՞ւ է որ դեռաճի պէս բարակ ջրի ճռիկ մը որ բաւական բարձրերէն կը վազէ՝ ժամանակ մը չընդհատիր եւ ապա կաթիլներու կը փոխուի։

Այս երեւոյթին երկու գլխաւոր պատճառներ կան որոնք համաժամանակ կը գործեն եւ որոնց արդիւնքն իրարու հակասական են. յե-ղ-ք-ն-ը (ծանրութեան զօրութիւն, pesanteur) եւ հեղուկը կազմող մասնիկներուն յ-ը-յ-ո-ն զբ-ք-ն-ը։

Եթէ միայն կշռողութիւնը գործէր, հեղուկին մանրամասնիկներն ի սկզբանէ անտի պիտի ծգտէին իրարմէ բաժնուելու վասն զի մարմիններու անկման օրէնքին համեմատ ամէնքն ալ իրարմէ տարբեր արագութիւններ կ'առնեն, որ այդ մանրամասնիկներուն դուրս ելլելէն ի վեր անցած ժամանակին համեմատ կ'աւելնան։ Մէկ հինգերորդ մանրեկրորդէ ի վեր իյնալու վրայ եղող մանրամասնիկ մը՝ աւելի մեծ արագութիւն ունի քան թէ հիմակ իսկ դուրս ելլող մանրամասնիկ մը։

Բայց միւս կողմանէ հեղուկին մանրամասնիկներն իրենց յարակցական զօրութեամբ իրարու կապուած ըլլալով իրար կը բռնեն եւ չեն բաժնուիր

ժամանակ մը, Ջուրի երակին ամէն կէտերուն մէջ հաւասար եղող այդ յարակցական զօրութիւնը՝ շատ չանցած կը յաղթուի այն հետզհետէ աւելցող արագութենէն զոր մանրամասնիկներն իրենց իյնալու ատեն կ'ստանան, երբ այն արագութիւնը բաւական շատնայ՝ մանրամասնիկներն իրարմէ կը զատուին եւ կաթիլներ կը կազմեն։

Ջուրի դերձանին շուրջ օդին հանդարտութիւնն ալ բաւական կարեւոր ազդեցութիւն մը ունի։ Օդին մէջ յառաջ եկած Ջրթռուածներ, — օրինակի համար՝ երաժշտական գործիքի մը միջոցաւ —, պատճառ կ'ըլլան որ հեղուկ երակը յաջորդաբար ուռի եւ վտի, որով նաեւ կաթիլներու բաժանումը դիւրանայ։ Ընդհակառակն՝ եթէ օդոյորսն հանդարտ է բոլորովին՝ սահին մէջ ուր ծորումը տեղի կ'ունենայ, ջուրի Ջերն աւելի մեծ երկայնութեան մը վրայ անընդհատ պիտի մնայ։

Ա Ր Տ Ա Դ Ա Ղ Թ

1906 տարին՝ Եւրոպայէն Ամերիկա մեկնած են 1 միլիոն 100 հազար գաղթականներ՝ որոնցմէ 1 միլիոնէն աւելին Եւրոպայէն գացած են։ Հետագայ ցանկը կը ցուցնէ թէ ամէն ազգութենէ ո՛րչափ հոգի չուած են դէպ ի Միացեալ Նահանգներ։ — Հարաւ. Իտալացի 240,528. Հրեայ 153,748. Լեհ 95,835. Գերմանի 86,813. Սքանտինաւիացի 58,141. Հիւս. Իտալացի 46,286. Անգլիացի 45,079. Իրլանդացի 44,272. Մաճառ 44,261. Իռլանտացի 40,959. Սլօվաք 38,221. Ցոյն 23,127. Սկովտիացի 16,463. Ռութէն 16,257. Լիթուանացի 14,257. Ռաբոնցի 14,243. Ֆինլանտացի 14,136. Պոհեմիացի 12,958. Պուլկար 11,548. Ռումանիացի 11,425. Ֆրանսացի 10,349. Հոլանտացի 9735. Բորթուկալցի 8729. Սուրիացի 5824. Իուս 5814. Ռուսպացի 5591. Սպանիացի 5332. Թալմատիացի 4568. Ափրիկեցի (սեւ) 3786. Կալէսի երկիրէն 2367. Թուրք 2033. Հայ 1895. Սպանիական Ամերիկացի 1585. Զինացի 1485։

1905 ին մէկ միլիոն ժողովուրդ գնաց Միացեալ Նահանգ, 1906 ին՝ մէկ միլիոնէն աւելի, իսկ 1907 ի համար կը կարծուի թէ մէկ միլիոնը շատ ու շատ անցած է։ Եւրոպան կամաց կամաց կը փոխադրուի կոր Ասլանտեանի վրայէն. ասիկա ամէնէն ապշեցուցիչ արտագաղթ (exodus) ներէն մին է, համաշխարհային թատերախաղ մը որուն վերջաւորութիւնը կարելի չէ գուշակել. տարբեր խնդիր եթէ նոր զօրութիւններ միջամտութիւն մը ընեն, ապա թէ ոչ պիտի տեսնենք որ լատին ցեղերու կեդրոնն ակնյայտ կերպով պիտի փոխադրուի Ասլանտեանի վրայէն։

Յիշատակուած է թէ 1776 և 1820 տարիներուն՝ դէպ ի Միացեալ Նահանգներն եղած գաղթականութիւնը $1/4$ միլիոն էր միայն։ 1840էն մինչեւ 1906 այս գաղութը 24 միլիոնէն աւելի եղած է, ինչ որ այսօրուան Ամերի-

կայի բազմամարդութեան կէսէն աւելին է։ 1900 էն սկսիլ տարիներուն՝ ահագին համեմատութիւններու հասած է գաղթականներու թիւը։

Ահաւասիկ ճշդիւ ցուցակ մը. — 1900 *ին՝* 448,000. 1901 *ին՝* 487,000· 1902 *ին՝* 648,000. 1903 *ին՝* 857,000. 1904 *ին՝* 812,000, 1905 *ին՝* 1,026,000 1906 *ին՝* 1,100,000։

Թ Ո Ւ Զ

Պղտոն «Թուզ ուտող» կոչուած էր, չափազանց սիրելուն համար քնուքեան այս հաճեղ եւ ախորժելի պարգեւը։ Թուզը՝ Հունի մէջ՝ ըմբիշներու գլխաւոր սնունդն էր եւ կը պատմուի Թէ Ալբին կայսրը 500 Թուզ կ'ուտէր ճաշի առեն։ Աստուածաշունչի մէջ կը կարդանք Թէ Կարմեղացի Նաբաղի կինն՝ Աբիգեա, Դաւիթի զայրոյթն հանդարտելու համար, անոր խրկեց կարգ մը ուտելիքներու հետ 200 շարոց Թուզ։ — Այս պտուղը միշտ նկատուած է իբր դարման՝ նիհարութեան դէմ. կը կարծուի Թէ միայն Թուզով կարելի է բաւականաչափ սնուցանել մարմինն, առմաւին պէս։ Կատոն — հռչակաւոր հռոմայեցին — կը պատմէ Թէ Թուզի եղանակին՝ կը քիչցուներ իր գերիներուն հացին քանակը։ Նաեւ, անուանի բնապատում Լիննէ ստուգած էր որ Թուզի այգիները հսկելու պաշտօն ունեցող պահապաններ գէր, առոյգ եւ յաղթանդամ կ'ըլլային։ Արդարեւ չոր Թուզը 100 մաս տարբաղադրելով, կը գտնենք 0,92 բորակածին, 34 բնածուխ, 25 ջուր եւ պարարտ նիւթերու հետքեր, եւ 40 զանազան նիւթեր։ Իսկ Թարմ Թուզը՝ 0,41 բորակածին, 16 բնածուխ, 66 ջուր, 25 զանազան նիւթեր։ — Հին աշխարհի բոլոր երկիրներն (ուր արեւը կիզիչ տաքութիւն ունի) ինքնաբերաբար Թզենիներ կ'արտադրեն։ — Սպիտակ լաւագոյն Թուզերուն մէջ նշանաւոր են Սիւիրէնի Թուզը, Ամէնքինը, գունաւորներուն մէջ՝ Երուսաղէմինը։ [Տե՛ս Թուզերու եւ Թզենիներու այլազան տեսակները՝ Դրէ-դէ ի-լը-ենէրը խորագիրով բառգրքոյին մէջ, Տարեցոյցիս էջերում]։ — Շատ Թզենիներ տարին երկու հեղ պտուղ կուտան։ Երկրորդ հունձքն որ աշնան կ'ըլլայ՝ կարեւորագոյնն է։ — Անհնարին է ժխտել Թուզին կակղիչ ու մեղմիչ ազդեցութիւնը։ Ջուրի մէջ լուծուած Թուզին հեղուկը կը յարմարի բորբոքած հիւանդութիւններու, Թոքատապի, կողացաւի, ծաղիկի, խոյլի, եւայլն։ Թուզով ու կաթով պատրաստուած սոսորդաջուրը (կարկառ) կը գործածուի բերնի բորբոքումներու։ Մինչեւ գարուն պահուած չոր Թուզը կը խմորուի եւ համր բոլորովին կը փոխուի։ Տարիներով մնացած չոր Թուզերու համար է որ հին բժիշկներ ամբաստանած են այս հեշտահամ պտուղը Թէ ոջիլ յառաջ կը բերէ։ — Թզենիին կծու ու կաթոտ հիւթը կը գործածուի ոտքի կոշտերն անհետացունելու համար։

☛ *Ամէն Հայու տուն կ'արժէ՛ որ գտնուի 1909 տարուան «Հայուն պատի օրացոյցը»՝ հեղինակուած Թազուր Զրաքեանէ։*

ՔԱՆԻ՞ ՀԱՏ ԳՆԴԱՍԵՂ

Շօշափելիքներու միջոցաւ արտաքին իրերու վրայ շատ կարեւոր ծանօթութիւններ կ'առնուին։ Այդ բաներէն ատացուած պէս պէս տպաւորութիւններն երեք տարբեր զգայութիւններու ծնունդ կուտան. 1⁰. հպման զգայութիւն՝ որով կարելի է մարմիններու ձեւը ճանչնալ. 2⁰. ճնշման զգայութիւն որով մարթը կ'իմանայ մարմինի մը իրեն վրայ բանեցուցած բռնութիւնը կամ կոխումը։ — Պէտք չէ այս զգայութիւնը շփոթել ծանրութեան զգայութեան հետ որուն կայանը մկունքին մէջն է. 3⁰. կերմ-ոնութիւն (ջերմութեան ատիճանի) զգայութիւն։

Սա ալ ըսենք որ այս երեք զգայութիւնները յաւաջ բերող բոլոր տպաւորութիւններն երբ չափազանց ըլլան, միակ զգայութիւն մը կը ծնուցանեն, այն է ցաւ։ Շօշափելիքը շատ մը պատրանքներու ենթակայ է։

Բարեկամի մը դէմ կարելի է ելլալ պնդել թէ իր շօշափական զգայութիւնը շատ պակասաւոր է և եթէ բողոքէ — ինչ որ անշուշտ պիտի պատահի — առաջարկել որ պարզ փորձի մը ենթարկուի իր հպման զգայութիւնը։

Կապել անոր աչուըներն և ականջէն դէպ ի վար վիզին թեթեւ մը դպցնել երկու գնդասեղներու ծայրերն իրարմէ 2 հարիւրորդամէթր հեռուն։

Հարցունել այն ատեն քանի՞ գնդասեղներէ խոյթուած ըլլալը։ Աներկբայելի է որ պիտի պատասխանէ թէ մէկ հատ միայն կայ և ներկաներուն վկայութիւնը հարկաւոր պիտի ըլլայ հաւատացնելու համար իրեն թէ իր մարթին իրօք երկու գնդասեղներ դպած են։

Կարելի է երկրորդ փորձով մը զինքը բոլորովին ամօթահար ընել։ Աչուընները դարձեալ կապած ըլլալու պայմանաւ՝ աղաչել որ վեր առնէ գդեստին թեւն և բազուկին վրայ հեազհեազ դնել քառակուսի քանակ մը և գլանաձև փողակ մը։ Եթէ առաջինին մէկ կողմն և միւսին տրամաչափն 2 հարիւրորդամէթրէն աւելի չէ, չը պիտի կրնայ անոնց ձեւը գիտնալ։

Եթէ ձեր առերեսյթ գերազանցութիւնը պահել կ'ուզէք՝ մերժեցէք միեւնոյն փորձերուն ենթարկել ձեր անձը։ Վասն զի դուք ալ ձեր բարեկամին չափ նկարող պիտի ըլլայիք որոշել գնդասեղներու թիւն և իրերուն ձեւը։

Արդարև մարթին ամէն կողմերը չունին հաւասարապէս բաշխուած շօշափական մարմնիկներ (corpuscules tactiles, corpuscules de tact) միակ զգայուն տարերք։ Այդ մանր գործարաններն որոնք շատ առատ կը գտնուին մատուբներուն ծայրերը, նուազ են թիւով՝ այտերուն վրայ, ձեռքին եռեւի կողմին վրայ և շատ ցանցառ են վիզին, կուրծքին և կռնակին վրայ։ Առաջին անգամ ասոր ապացոյցը տուաւ վէպեր (Weber) բուժ ծայրերով կարկինի մը միջոցաւ, որ անոր անունովը կը կոչուի։ Ստուգեց որ 1 հազարորդամէթրէն աւելի բացութիւն պէտք էր կարկինին երկու ծայրերուն մէջտեղ՝ որպէս զի ատոնք զգացուին լեզուին ծոթին վրայ. 2 հազարորդամէթրէն քիչ մը աւելի մատուբներուն ծայրը. 7 հազարորդամէթր՝ քիթին ծայրը. 12՝ ափին մէջ. յետոյ 23՝ ճակատին համար. 30՝ բազուկներուն. 34՝ վիզին. 67 թիկնամէջին։

Այսպէս, կը տեսնուի որ մարմինին որ և է մէկ մասն որքան աւելի շարժուն ըլլայ, ընդհանրապէս հոն զգայութիւնն այնչափ աւելի զարգացած կ'ըլլայ։

Սա ալ ըսենք որ ուշակութեամբ, վարժութեամբ, ուշադրութեամբ՝ մարդս կը յաջողի իր մարմինին որ և է մէկ մասին վրայ կարկինին երկու ծայրերն ալ զգալ՝ նուազ բացութեամբ։

Շօշափական զգայութիւնն ընդունակ է նաև ուրիշ շատ մը վրիպումներու որոնք ոչ թէ մարմինին այս կամ այն մասին մակերեւոյթին վրայ ցիր և ցան գտնուած շօշափական մարմնիկներուն համրանքէն կախում ունին, այլ այդ մարմնիկներուն ստացած մանաւանդ կրթանքէն։ Ամենուն ծանօթ է Արիստոտելի փորձը՝ գնդակ (պիլեա) մը գարձուներու միջին մատին և ծագմատին (մատնեմատ) տակ որ մին միւսին վրայ խաչաձև բերուած պիտի ըլլան։ Եթէ մարդ աչուըները գոցած ըլլայ, այնպէս պիտի թուի թէ երկու գնդակներ կան ձեռս կը թաւալէ։

Ա Դ Ա Մ Ի Ն Թ Ո Ւ Զ Ը

Տարաշխարհիկ բոյսերու մէջէն հրաշալիք մըն է պարզապէս Պանանը [Banan, փչաթուզ կամ ադամսթուզ, մէզի ինճիրի, մզ], որ եթէ առասպելին հաւատանք, եդեմական «արգիլեալ պտուղ»ն է, այս պատճառով իր Ադամ-Խուզ անունը ստացած։ Ադամսթուզ պտուղը պէտք չէ շփոթել միւս ադամսթուզին հետ, ֆրնս. opontia, (պտուղը figue be Barbarie)։ Պանանենին կը պատկանի չքաւորներու (scitaminées) ընտանիքին և կը գտնուի տաք երկիրներ։ Իր բունն երբեք չը փայտանար, այլ խոտի պէս կանանչ կը մնայ։ Ծառի տեսք ունենալուն, կարգ մը նկարիչներ տեսակ մը արմաւենի կարծած են զայն և սխալ գծած։ Ինչպէս ճիւղ չունի, իր կակուղ, հիւթեղ բունը 20—30 ոտք կը բարձրանայ ու վերջնայ ինչպէս 10 ոտք երկայն՝ խոշոր, լայնշի տերեւներու փունջով մը, տեսքով շատ նկարչագեղ, իսկ շուքով՝ տակը գէշ խոտերու աճումին խափանարար։ Այս փունջին ծոցն է որ կը կատարուի ծաղկումը՝ քսակի մը մէջ, ուրկէ դուրս կ'ելլայ ողկոյզը։ Ծաղկային գործարաններն որձեւէգ են, բայց ի գործադրութիւնէրէն որոնք ամուլ կը մնան։ Երբ ողկոյզը հասունցնալ սկսի՝ քիթերը կ'առնեն։ Պտուղները կ'աճին խուրձ խուրձ, պզտիկ ու կոր վարունգներու պէս, որոնք նշոյով լի են։ Կանանչ եղած ատեն՝ ողկոյզը կը կտրեն ու մէջը կը կախեն. գանակի հարուածով մը կարելի է 100—200 պանան կրող ողկոյզներ մէկ անգամէն բաժնել ցողունէն։ Շաբաթ մը ետք կեղեւը կը դեղնի, տեղ տեղ կը սեւուտի, և, «նշոյ»ին շաքարի վերածուելովը՝ պանանը ճի՛շդ ուտուելիք կը դառնայ։ Թաւզէն աւելի դուրին կ'ուտուի և մէջտեղ կ'ելլայ իր ճերմակ, կոգեհանգոյն, մեղրիկ ու կակուղիկ միսն՝ որ հիանալի համ մը և բոյր մը ունի, արժանի՛ նախամտրդուն ըմբոշխնած միրգը համարուելու։ Զինացին կը ճաշակէ զայն քացախի մէջ պահածոյ ընելով։ Իրմէ կը հանեն աստիկ դինովցուցող

ըմպելի մը։ — Տերեւները կը ծառայեն արարողի պատրաստութեան, նաեւ իբր կեր՝ ձիու, իբր ծածք՝ տանիքի ու իբր պատատ՝ ծխախոտի, իսկ անոնց նեարդներէն կը քաղեն «Մանիլայի կանեփ» անուն դիմացկուն տարր մը։ — Կոթը կը պարունակէ շոշուած նիւթ մը՝ զոր եռացուցած կուտան խոզի եւ արջառի։ Ցօղունին հիւթը սեւ ներկ մըն է՝ ուրկէ անեղծ սեւ մելան կը շինուի։ — Պանանենին սերմ չունենալուն, զինքը կարելի է բազմացուցանել շաքիլներով, որոնց անկուելէն գրեթէ 6 ամիս վերջ պտղաւորումը կ'սկսի։ Գալով իր մշակութեան, բուսական աշխարհի մէջ ինքը թերեւս առաջինն է որ շատ քիչ խնամքի կը կարօտի։

Ս Ե Խ

Ա֊ն֊ւ֊ի֊, ֊ի֊ր֊ջ֊ո֊հ֊մ֊ — Լ֊ր֊ջ֊ո֊ւ֊ պ֊տ֊ո֊ղ մ֊ն է ֊ե֊ր֊, Իր բ֊ր֊ւ֊ — Խ֊ն֊ի֊ջ֊ա֊յ֊ հ֊ա֊ր֊ը ֊ո֊ւ֊յ֊ ֊ն֊ն֊ա֊ն֊ք֊ա֊ր֊ժ֊ա֊ւ֊ի֊ւ֊ն է ի֊ն֊ւ ի֊ն֊ւ հ֊ա֊տ֊ո֊ւ֊կ֊ա֊ն֊ի֊ւ֊ն֊ն֊ե֊ր֊ը֊։ Գ֊ո֊ւ֊լ֊ո֊վ իր հ֊ա֊մ֊ֆ֊ն֊, ֆ֊ի֊ր֊ջ֊ա֊ն֊ա֊գ֊ե֊ր֊ ի֊ր֊ք֊, ը֊ս֊ք֊ա֊ր֊ ե֊ հ֊ա֊մ֊ճ֊ա֊ւ֊ի֊ւ է ֆ֊ի֊ն֊ֆ֊ի֊ն֊։ Ա֊ն֊ջ֊ո֊ւ֊ի֊ւ ը֊ն֊ն֊ի֊ւ ի֊ր ի֊ր հ֊ա֊ր֊ը չի ի֊ր֊ա֊ւ֊ի֊ւ֊ն֊ ֆ֊ի֊ն֊՝ ջ֊ա֊ն֊ա֊ջ֊ա֊ն֊ե֊լ֊ը֊ հ֊ա֊մ֊ա֊ր հ֊ա֊ա֊ա֊ն ֊ե֊ւ֊ի֊ մ֊ը ի֊ա֊յ֊ի֊ւ մ֊ը։ Պ֊տ֊ո֊ղ֊ը ֆ֊ի֊ւ֊ ֊ա֊հ֊ա֊ն֊ջ֊ա֊ա֊ա֊ն֊ի֊ւ֊ն֊ը չ՛֊ա֊ց֊ա֊ց֊, ֊ն֊ա֊ա֊լ֊հ֊ա֊ա֊ ի֊ա֊յ֊ի֊ւ֊ն֊ի֊ւ֊ն֊ը ի֊ր֊ն֊ա֊յ չ֊ա֊ա ջ֊ա֊ր֊ք֊ա֊ց֊ա֊ծ ը֊ն֊ջ֊ա֊ջ֊ա֊ր֊ե֊լ֊, ֊ն֊ա֊ա֊ջ֊ա֊ր֊ե֊լ֊ ֊ն֊ա֊ր ֆ֊ե֊լ֊։ Ա֊ե֊ւ֊ց֊ա֊ն֊ն֊ե֊ր֊ի֊ւ֊ն֊ ի֊ւ֊ր ֊ե֊ի֊ի֊ր

ոմներէն չէկնուած «բեզլան»ն՝ ար ֆնաչէ՝ լ'ըլլայ. ընդհէր ուլուէ ոոոոչէ, ֆեզե՝ վէոլէլ և լուրուլ, ոո փէլոլը չէվ «Թօֆ ուռ» լուոոնը, բեզնոֆչ ոզրլ լեզեով. չոոչէ, չոֆուն ոոչէլ հը «Մէնկեն», լեզեը լնոլուրլ, ֆոլոչէ, ոզոոուրլերդ, փէլոլը՝ չէլուրլլոնուլ, «Ո՞զոն ֆեօբէր», երլոչ չոոչէ, ոզրլ լեզեով «Հոոն պէչ», բեզնոֆչ լեզեով. չոոչէ, նն.

ՍՆՈՒՆԴԻ ՀԱՐՑԸ

Օրուան ամենամեծ խնդիրներէն մին է նաեւ գտնել մասնաւոր անուռնդ մը կամ անուռնդներու շարք մը՝ որով անանողները կարենան պէտք եղած զօրութիւնը ստանալ։ Այս հարցը կենսական կարեւորութիւն ունի բոլոր աշխատաւորներու համար։ Մասնաւորապէս գործաւոր դասակարգին համար խիստ մեծ կարեւորութիւն ունի գիտնալը թէ՝ ի՞նչպէս ծախսէ անուռնդի չատկացուցած իր դրամը, նաեւ՝ այդ անուռնդներէն ո՞րն աւելի զօրութիւն պիտի կրնայ տալ իրեն։ — Ստորեւ պիտի գտնենք քանի մը իրապէս թանկագին թելադրութիւններ թէ շիլին մը ի՞նչպէս կրնանք անուռնդի համար ծախսել ամենալաւ կերպով։ Այս թելադրութիւնները ըրած է Մր. Ս. Հ. Տէվիըս Գօրք «Առողջապահական և Տնտեսական Բարենորոգումի Ընկերութեան» համար։ — Անուռնդի մը կարեւոր մասերն են պրոտին (protein), ճարպ, նշոյլ և շաքար։ Ասոնք ամէնքը կը ծառայեն մարմինը կենդանի պահելու, անոր տաքութիւնը պահպանելու և աշխատելու համար պէտք եղած ոյժը մեզի պարգեւելու։ Բայց այս բանը անոնք մեզի չեն կարող ընել տալ՝ եթէ քաւականաչափ պրոտին չստանանք՝ աշխատող մասերը վերանորոգելու համար։*

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՍՆՈՒՆԴՆԵՐ. — *Ձոր ոլոռը* (pea)՝ *պրոտին պարունակելու տեսակէտով՝ ցանկին գլուխը կրնայ մնալ։ Եթէ ոսպն ու ոլոռը լաւ եփուին և իրը ապուր հրամցուին, շատ յարգի անուռնդ մըն են։ Ոսպը, բակլան ու ոլոռը կը կոչուին «աղքատին միսը»։ Ասոնք թէև տեսակէտով մը քիչ մը դժուարամարս են, այսու հանդերձ հիանալի անուռնդ մը կը կազմեն աշխատող մարդուն համար։*

Ալիւր. — *Ամիկա մեր ստացած բոլոր անուռնդներէն ամէնէն յարգին կրնայ նկատուիլ։ «Երկրորդական» ալիւրը թէև տեսքով խեղճաւկ է, բայց պրոտինով ամէնէն հարուստն է։ Ձերմակ տեսակները հարուստ են նշոյով։ Հացի մը արժէքն իր ճերմակութենէն մի՛ դատէք. թխագոյնը կրնայ լաւագոյնն ըլլալ։ Համակ ալիւր* (wholemeal) *հացին մէջի թեփը մսրսելի չէ. և թուխ հացը ճերմակ հացին պէս լաւ անուռնդ մը չէ, եթէ այս վերջինն «երկրորդական» ալիւրէ շինուած ըլլայ։*

---

* **Պրոտիները** գոյացութիւն մըն է ածխամ, ածոտ, ջուրի, ալիոլի, երեքի եւ իսկական իւղերու մէջ չի գտնուր։ Թթուտներու հետ բաղադրուելով՝ ջուրի մէջ լուծուող նիւթեր կը կազմէ։ **Պրոտիները** գլխաւոր տարրն է ամէն պիտանի (albuminoïde) գոյացութիւններու։

Վարսակալիւր (oatmeal). — Ասիկա շատ հարուստ անուն մըն է. հարուստ է պրոթէնով, իւղով, նոյնպէս և նշոյլ. բայց պէտք է շատ լաւ խաշել զայն, որպէս զի նեարդները կակղանան և մարսելի ըլլան։ Անոր ապուրը (porridge) կաթով խառն՝ կատարեալ կերակուր մը կ'ըլլայ գրեթէ։

Դեղձախնձոր. — Մէկ չիլին արժողութեամբ գեղանախնձորը — թէեւ ծաւալով ատոնցմէ, — բայց մէկ չիլի՝ արժողութեամբ ալիւրի կամ վարսակ ալիւրի չափ անուն չունի, եթէ գեղանախնձորները ատկուին և այնպէս խաշուին՝ պրոթէնին կէսը կը կորնցունեն։ Շատ աւելի անդարար են՝ եթէ իրենց կեղեւներով եփուին կամ խաշուին։

Նապտամբ. — Իր ծանրութեան 9/10ը ջուր է. խեղճ անուն մըն է, եփուելով աւելի կը ջրոտի և իր անդրական արժէքեաւոր պարունակութեան մէկ երրորդը կը կորնցունէ։ Պէտք չէ ինչով կազդրին կամ որ և է կանանչեղէնի վերայ միայն՝ անանելու համար։ Միւս կողմէ կանանչեղէններն ու պտուղները պատուական ազգ կը պարունակեն որոնք արիւնը լաւ պայմաններու մէջ կը պահեն, որով՝ որ և է կերպով արհամարհելի չեն։ Սոխերը, բազուկները (beet, բանճար) և ատեպղինները կանանչեղէններէն աւելի անդարար են։

Ջաղցուեղի Jam). — Ջաղցուեղիներուն մէջ շաքարէն զատ շատ քիչ բան կայ զոր կարենանք անուն նկատել. եղածը պարզապէս շաքարն ախորժաբեր և մարսելի ընելու միջոց մըն է։ Մի՛ թողուք պզտիկներուն որ միշտ անուշով հաց ուտեն, փոխանակ կարագով հացի։ Շաքարը կատարեալ չի կրնար ճարպին տեղը բռնել, մանաւանդ տղոց համար։

Շաքար. — Անոր տեղը բռնող մը չի կայ։ Եթէ ուզենք թիւրակէ (treacle, չէքէր բէքմէզի) գործածել շաքարին տեղ, յիշենք որ թիւրակէին ծանրութեան մէկ քառորդը ջուր է. որով թէեւ շատ ախորժաբեր, սակայն իրօք շաքարին չափ ժան անուն մը չէ։ Այն անձերն որ իրենց մկաններըը շատ կը յոգնեցունեն, առատօրէն կրնան ուտել շաքարեաւ ուտելիքներ։

ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ՍՆՈՒՆԴՆԵՐ. — Մեր ամենօրեայ սննդառութեան առեն, երբ միմիայն բուսեղէններով կերակրուինք, բաւականաչափ պրոթէն ստանալու համար շատ ուտել և շատ ալ աշխատիլ հարկ է զայն մարսելու համար։ Բացօդեայ մարմնամարզներով կարելի է այս բանը. սակայն շատերու համար խառն սննդառութիւն մը լաւագոյնն է։ Միւս կողմէ մի միայն կենդանական սնունդներով ապրիլն ալ աղէտ կը նստի եւ ուրիշ շատ վնասներ ալ ունի։

Հարինգ (herring, բինկա). — Եղանակին թարմ հարինգն ժան եւ առատ աղբիւր մըն է պրոթէնի։ Հարինգներն — բլլան թարմ, աղած կամ ծխեալ (smoked, թիւթիւն), թէ՛ խնայողական են եւ թէ սննդարար։ Ամէն ձուկ գրեթէ հարինգի չափ պրոթէն կը պարունակէ. բայց իւղով հարուստ ձուկերն, — ինչպէս օձաձուկ, լոսգի (salmon)՝ հարինգ եւ թիւնիկ— շատ աւելի ոյժ տուող յատկութիւն ունին քան թէ իւղով աղքատ ձուկերը։ Ձուկին գինն իր անդրական արժէքին համեմատութեամբ չէ. երբեմն պարզապէս սուղ կը վճարենք իր համեղութեանը համար։

Պանիր. — Ասիկա ամէնէն ժամն եւ ամէնէն լաւագոյն տղբիւրներէն մին է դրոքէնի։ Ամերիկեան կամ Հոլանտական պանիր մը աւելի անդադար է քան թէ աւելի սուղ տեսակէն պանիր մը, (ինչպէս Stilton կամ Gorgonzola)։ Եթէ պանիրը դժուարամարս կը գտնէք, չանացէք զայն ծանր ծանր ուտել կամ փոշիացուցէք (բէնաէ) ձեր գեանախնձորին կամ կանանչեղէնին վրայ, եւ կամ դգմաճով կերէք։ Մէկ քաշ Ամերիկեան պանիրը՝ 6 բէնի արժողութեամբ՝ գրեթէ ա՛րքան անուանդ կը պարունակէ որքան երկու քաշ լաւագոյն դէֆրէ+, որուն մէկ քաշը մէկ շիլին կ'արժէ։

Նապ. — Ձափազանց թանկագին անուանդ մըն է ասիկա, 3 բէնի արժողութեամբ կաթն այնքան անդադար է որքան մէկ քաշ դէֆրեկը։ «Սեր»ին մէջի մանրիկ գնատակներու ձեւով գտնուած իւղը շատ դիւրամարս է, նոյնպէս եւ կաթին շաքարը, մինչ մակարդը հարուստ է դրոքէնով։ Սերը մէջէն հանուած կաթը դիւրին աղտիւր մըն է դրոքէնի. անկէ ընտիր ապուր եւ «բուտինկ» կը շինուի. բայց սերն առնելով՝ իր զօրացուցիչ յատկութիւնը կիսած կ'ըլլանք։ Վարակիչ ախտոպներէ զերծ ըլլալու համար, եռացուցնելու է կաթը. տարբեր խնդիր երբ գոյն հայթայթող կեդրոնին առողջութեանը վրայ բացարձակ վստահութիւն ունինք։

Սիւ. — Մխաերն այսքան կը տարբերին իրարմէ թէ՛ գինով և թէ տեսակով որ, մէկ երկու ընդհանուր դիտողութիւններ միայն կարելի է ընել։ Ի-ըր փ-ուբ-ը լ-ը ա-ո-ա-դ է, թէեւ վտիտ մխաերն իրենց ծանրաթեան մէկ քառորդէն աւելի դրոքէն կը պարունակեն։ Խոզին միսն աւելի դժուարամարս է քան կովուընը կամ ոչխարինը, վասն զի անոր մէջ շատ ճարպ խառնուած է։ Բազիրթը անդադար է և դիւրամարս. լեարդը հարուստ է դրոքէնով. բայց շատ լաւ ծամելու է զայն, որպէս զի դիւրամարս ըլլայ։ Շատ խորոված միսը դիւրաւ չի մարսուիր, որքան խաշածը։ Մեծ սխալ մըն է կարծելը թէ չենք կրնար զբաւար ըլլալ և ծանր աշխատութիւններու տակալ՝ առանց միս ուտելու։ Պզտիկ եկամուտ ունեցողներ շատ լաւ կ'ընեն, եթէ քիչ դրամ յատկացունեն միսի, և շա՛տ աւելի դրամ՝ պտուղի, ոլոռնի, բակլայի, հացի և ածան ձուկի։ — Երիկամնեքին ճարպը (suet) և խորխիկէն կաթած եղ, (dripping) պատուական աղբիւրներ են ճարպի։ Համահատասար կշիռով drippingը կարագէն աւելի ճարպ կը պարունակէ և անոր չափ ալ առողջարար և մարսողական է։ Կարագը քիչ մը սուղ անուանդ մըն է. բայց ի իր սխորժելի համեղութենէն՝ առաւելութիւն մը չունի մ-ր-ր-ր-էն, որ նոյնպէս առողջարար և ընտիր աննդեղէն մըն է, լաւ մ-ր-ր-ր-էնն ամէն պարագայի մէջ գերադասելի է զէշ կարագէն։

☞ Էջ 340. Առանց սակի երկլեզուեան անուններն, միայն ծախիկի պատկերը վերադրել 341րդ. էջին, ու վերադարձարար։

ԳՈՅՆԵՐՈՒ ՏԵՍԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

*Աւելլն կամ որ եւ է լոյսի աղբիւրէ ծագած լոյսի՝ անանկ մէկէն ի մէկ կարծուածին պէս դ-ըւ չէ։ Լոյսի խուրձ մը անցունենք սեպաձեւ ապակիի կտորի մը (պրիսմակ) մէջէն, անկէ դուրս ելած լուսնդէն խուրջը՝ զարտուղած, տարածուած ու վառ գոյներով երփնուած կ'ըլլայ։ Յուսած այդ լոյսը Մուղիի մը վրայ աւնենք, հոն պիտի նկատուի դիտածանի գոյներն ընծայող պատկեր մը՝ որ կը կոչուի է-----ը--, spectre. [եւ ոչ ալ «լուսապատկեր» կմ. «արեւապատկեր», ինչպէս տեսնուած է իրագիտութեան գիրքերու եւ հաւաքածոներու մէջ]։ — Եթէ աւելն լոյսն է որ պրիսմակին մէջտեղ տարբաղադրուած է, -ըէ-ւ-յէ (solaire) լուսատու մըն է, տեսնուածը։ — Լուսատուին գոյներն անընդհատ են եւ իրարու մէջ կը հալին. լեզուի դիւրութեան համար՝ սովորութիւն է այդ բազմաթիւ երանգները վերածել 7 գլխաւոր գոյներու. կարմիր, նարնջագոյն, դեղին, կանանչ, կապոյտ, լեզակագոյն, մոր։ — Ձէյմ-է լոյսը կարելի է նաեւ բաղկացուցել զիրար կազմող գոյները բարդելով իր վրայ։ Երբ այլեւայլ գոյներով փոշիներ համամասի իրար խառնենք՝ ճիշդ ճերմակ փոշի մը պիտի ստացուի։ — Էնն առաջ Նիւթըն, 1766ին, մարմիններու գոյնին մէկ բանաւոր բացատրութիւնը տուաւ. անիկա կ'ընդունի թէ մարմիններու երեսին վրայ իյնած լոյսը կը տարբաղադրուի. անոնց մակերեւոյթը կը խմէ (կ'ընկլուզանէ) լոյսին մէկ մասն ու միւս մասը ճապաղելով կ'անդրադարձնէ. այդ անդրադարձած լոյսը մեզի գունաւոր կ'երեւայ, վասն զի այլեւս բաղկացած չէ այնչափ պարզ ճառագայթներէ՝ որչափ որ կան մականկեալ (incidente) ճերմակ լոյսին մէջ։ —Ս— մարմիններն անոնք են որ բոլոր մականկեալ լոյսը կը խմեն. ճերմակ անոնք որ լոյսը բաղկացնող բոլոր պարզ ճառագայթները նոյն համեմատութեամբ կ'անդրադարձնեն. տարբեր գոյնով մարմիններն ալ անոնք են որ «լուսատու»ին երթալուն ճաճանչները կ'անդրադարձնեն։ Այսպէս, կարմիր մարմին մը՝ միայն կարմիր ճաճանչներ կ'անդրադարձնէ, դեղին մարմին մը՝ միայն դեղիններ, եւլն.։ Գոյնը նիւթին չի վերաբերիր, նիւթը ուրիշ բան չըներ. բայց եթէ իր վրայ հասած լոյսը տարբաղադրել, խմել բանի մը ճառագայթ՝ մ'կալներն ես դարձնելով։ Ասոր այնքան շշմարիտ է որ կարելի է մարմնի մը բնական երանգը փոխել՝ զանազան լուսաւոր աղբիւրներով զայն լուսաւորելով։ Օրինակի համար, ցորեկուան լոյսով կանանչ երեւցող մարմիններ լամպարի լոյսով կապոյտ կ'երեւան, որովհետեւ դեղին ճառագայթներ բոլոր լոյսին մէջ նուազ բազմաթիւ են քան թէ աւելին լոյսին մէջ. մարմինն անանկմէ բիչ ես կը գործածէ աչքին, եւ կանանչն —որ դեղինին հետ կապոյտին միանալու արդիւնքն է — կապոյտ կ'երեւայ։ Եթէ մարմինը ամփանծիկ է՝ անոր մէջէն անցնող ճառագայթներն անոնք են որ անդրադարձած չեն։ Թափանցիկ եւ անդրադարձ լոյսեր կրնան տարբեր գոյներ ընծայել. այսպէս, ոսկիի բաւական մեծ (վառագ) մը ճերմակ լոյս ընդունած ատեն՝ իր մէջէն կ'անցունէ կապոյտի գործող կանանչ ճաճանչներ, մինչ դեղիններն կ'անդրադարձունէ։ Մարմին մը ուուն մէջէն «լուսատուի»ին մէկ գոյն միայն կրնայ անցնիլ՝ ան գոյնը կ'ընծայէ։ Կարմիր ա-

պակիի բեկոր մը եթէ անփայլ սեւ չուխայի վրայ զետեղելով հարթ երեսովն ու ցորեկուան լոյսով նկատենք, մեր այբին կ'անդրադարձունէ ճերմակ լոյս. [ճիշդ ինչպէս որ պիտի պատահէր եթէ անոր տեղ ճերմակ ապակիի բեկոր մը դրած ըլլայինք]· բայց եթէ քիչ մը վեր առնենք՝ իր կարմիր գոյնը կը նշմարենք, և. դէպքին՝ ապակիին վերին երեսէն անդրադարձած լոյսը միայն կ'ընդունէինք, Բ. դէպքին՝ ապակիին մէջէն անցնող լոյսը, Ահդ՝ ապակին «լուսուրու»ին բոլոր գոյները կը խմէ, բաց ի կարմիրէն որ միայն կուգայ մեր այբին ցանցենիին վրայ բախիլ։— ճերմակ լոյսը բաղկացուցնող գոյներն անհաւասար կերպով կ'ընկլուզուին. շատերը զննուած մարմինին մէջէն կ'անցնին. ասոր հետևանքն՝ իր մէջէն անցնող պարզ գոյներուն խառնուդէն գոյացած գոյնն է միայն։ Այսպէս, դեղին ապակի մը ոչ միայն «լուսուրու»ին դեղին լոյսին անցք կուտայ, հապա կանանչին ու նարընջագոյնին մէկ մասն ալ իր մէջէն կ'անցունէ։

ԱՌՏՆԻՆ ԽՈՍՏՆԵՐ

Տախտակներու մէջ գոյացող ցեցերը ջնջելու համար՝ կը բաւէ ծակոտիքներուն տեղուանքը շփել մեղրամոմի ծեփով մը՝ որուն մէջ աւելցունելու էք «սիւլֆիւռ ֆր քաւսպօն»։ Այս հեղուկին շոգին կը ծախանցէ ցեցերուն որջիկներուն մէջ. մեղրամոմն ալ անոնց դուռները կը գոցէ, եւ մէջիններն շնչահեղձ ու բնաջինջ կ'ըլլան։

*** Մ. Ս---գէ---ն 1906ին հրատ է ֆրէնչ-ըրըն հ էէրթերը ֆօռմալ-վ -գ-նէրէլ- --հ-նէ-ալ էրէյէ հ ֆօռմալտեհէտ --ն-ն։ կ-ըր-լ -յ- «ֆօ-էլ»ին ֆ--ն, գ-րէշ-ղ-ղ- էվէր--ֆ։

*** *Լեմոններու պահպանութեան համար ամերիկ. հանդէս մը կը պատուիրէ դնել զոյնս ջուրի մէջ՝ զոր փոխել ամէն շաբթու։ Այս եղանակով, լեմոնները կը հասունանան և շատ հիւթեղ կ'ըլլան և ամիսներով կրնան անեղծ պահուիլ։ —Ուրիշներ ալ կը յանձնարարեն շատ չոր աւազի մէջ թաղել զանոնք։ —Զի փորձելը չարժեր։*

*** Ա-փ-նէ-ր վ---ղ ֆայէ-ն-ր-ն (Veilleuse). — Դեղագործէն կը գնէք շիշ մը վաճկայ (ouate) եւ զայն նուրբ եւ երկայն թելերու վերածելով կ'ոլորէք. յետոյ գաւաթ մը կամ սկահ մը լեցուցէք պարզ ազով եւ դերծան եղած վաճկան մէջը դրէք, վրան աւելցունելով քարիւղ՝ զոր պէտք է ծծէ ազէկ մը։ Երշդուրս մնացած պատրոյգը վառէք, պիտի ունենաք պզտիկ ճերմակ լոյս մը շատ փայլուն եւ առանց մուրի։ Ասիկա վաղեմի եղանակ մըն է՝ զոր Հերոդոտոս կուտայ՝ Հին Եգիպտացիներու իր պատմութեան մէջ։ Քարիւղը կիւրենական նահանգներու մէջ (Պէնկազի) առատօրէն կը գտնուէր եւ յոյներն ու հռոմայեցիները «կիզիչ աղբիւրներ» կը կոչէին անոր ակերը։ Ոչ'նչ նոր՝ արեւուն տակ։

*** Կ-ր-ֆէ ֆ-ր-ն (karité) ը-ն-յ-ն-ը-ր-- ն-ր-ֆ-ը ն-ը ֆ-ր-ֆ-ֆ-ր-ֆ ն-ւ-ր-ֆէ (ն-ր-ւէ ի-ւ հ-ւ-ե-ֆ-ր-ն-ն-ը-ւ-վ --ն-ր-ր-ֆ ֆ-ր-ֆ), ն-ր-ֆէ ւ --ր-ֆ-ւ ֆ-ր-ր-ֆ ֆ-ն-յ-ր-ն-ր-ն-ֆ (ն-ւ-ր-ֆ ն-ւ-ր-ն-ր-ր-) ն-ր-ֆ-ր-ն-ն հ-ն-ր ։

*** *Երկաթեայ վառարաններ սեւցնելու և փայլեցնելու համար հետագայ բաղադրութիւնն իրար խառնել և խոշնակով շփել. — մին տը ը-ր-մ 400 կր. էսանս տը Թէրէպանդին 125 կր. էսանս տը բուռ 125 կր. շաքար 25։ Առաջին խառ մը քսելու է՝ սեւցնելու, իսկ երկրորդ մը՝ առատնալու համար փափաքուած սև փայլուն ութիւնը։*

*** Պ-ն-ր-ն-ֆ-ն-ր-- (fromageries) ֆ-ւ-ր-ր-ր-ր-ն-ն-ր-ը ի-ֆ ը-ր-ր-ն-ր-ը-ր ը-ն-ր-ը ը-ւ-ր-ը ն-ւ-ր-ր Օ-ւ-ն-ր-ֆ Պ-ֆ-ր-ն 1906 ֆ-ր-ֆ-ն ն-յ-ն-ֆ-ր-ր-ն-ր ֆ-ր-ն --ը-ւ-ր-ի-ֆ ե ֆ-ն-ր ֆ-ը ն-ն-ֆ-ֆ ը-ն-ր (ֆ-ր-ֆ-ն-ը-ւ-ֆ-ֆ) ը-ն-ն ի-ր-ը-ր-ւ-վ ֆ-ր-ն-ն ֆ-ր-ը 100ին 5 հ-ն-ֆ-ֆ-ր-ն-ր-ն-ֆ պ-ի-ն-յ-ն ֆ-ն-ֆ-ր-ֆ (sulfate de cuivre, ի-ե-ւ ը-ւ-ը) ի-ր-ն-ն-ն-ֆ ը-ւ-ը-ն։

*** *Արժանաւոր ամաններ մաքրելու համար, ասի մը «պօռաքս», բիչ մըն ալ օճառ ծգել տաք ջուրով լեցուն ամանի մը մէջ, յետոյ մաքրուելիքները մէջը դնելով 3 — 4 ժամ թողուլ, վերջն ալ դանդակով ցօղուել պաղ ջուրով եւ չորցնել մաքուր ու կակուղ լաթով մը։*

*** Վ-ի-ր-ի-ր-- ն-ր հ-ն-ր-ֆ մը ի-ը-ֆ ե ֆ- պ-հ-ի-- հ-ֆ-ր.— Ա-ի-ր-ի-ր-ի-ր ֆ-ր-ն-ր-ն-ն ֆ-ր-ի-ի-ի ֆ-ր-ը՝ --ր-ց-ի-ը-ի-ն-ն ֆ-ր-ն. ն-ր-ի-ի մը ֆ-ր-ի ֆ-ն-ի ի-ր-ի-ր-ր-ֆ-ր-ր ի-ր-ի-ն-ն-ի-ր-ֆ վ-ն-ֆ պ-ր-ր-ի-ֆ մը ու ֆ-ն-ն-ֆ-ր-ի-ր ֆ-ր-ն ի-ի-ի-ն-ն-ֆ պ-ի-ֆ ը-ւ-ը-ն։ ե ֆ-ն-ն-ը ֆ-ն-ի-ն՝ Մ-ի-ը ֆ-ն-ի մը --ֆ-ն-ի-ր ի-ր-ի պ-հ-ի-- հ-ֆ-ր, ն-ն-ն-ն-ի-ր մ-ր-ի-ի-ի-ի-ն ե-ֆ-ը ի-ր-ի-ի ե-ի-ֆ-ի-ն ը-ի-ի-վ ֆ-ի ն-ն-ֆ-ի-ր ֆ-ը ֆ-ն-ի-ի-ի, ը-ֆ-ի-ն-ն-ի-վ --ի-ր-ի-ր-ը ի-ֆ-ր-ֆ-ի-ի, 24 ֆ-ի ե-ֆ ը-ի-ֆ-ն-ի-ր-ի-ր --ֆ-ի-ն ի-ի-ի-ի-վ ի-ի-ֆ-ի-ի-վ ը-ի-ֆ-ի-ն-ն-ի ը-ն (-ն-ր-ը ի-ի-ի-ի ն-ֆ-ր-ը ֆ-ե-ր-ի ի-ի ֆ-ի-ն-ն-ֆ-ֆ ե-ի-ր-ֆ-ֆ-ն հ-ի-ե-ն-ի-ի-վ ե --ի- պ-ի-ն-ի-ի-վ ե ն-ի-ե-ի-ի-վ)։

*** *Հաւասար չափով իրար խառնել ծծմբածաղիկ (fleur de soufre) և բորակ (borax), ցանել մրջիւններու պարտած տեղուանքը։ Մէկ օրէն մէ՛կ հատ մրջիւն չը պիտի տեսնէք մէջտեղ։*

*** Ա-ի-ֆ ֆ-ի-ֆ-ն ֆ-ի (Ֆ-ր-ն-ն 1906ին՝ Հ-ի-ֆ-ր-ր-ր-ր ի-ն-ն-ի-ի-ի-ֆ-ֆ-ն ֆ-ե-ֆ-ն-ի-ն-ն-ի-ր (Solanum Commersonii) ի-ի-ի-ի-ֆ-ն ֆ-ր-ն-ր ի-ֆ ի-ի-ի-ի-ի-ի-ֆ-ն ի-ի-ֆ-ն ե ի-ի-ֆ-ի-ֆ-ի-ի-ի-ի-ի

Թեփը (son) կ'եռացունէք բաւարարի մը չափ (մէկ լիտր ջուրի մէջ ափ մը Թեփի համեմատութեամբ) եւ անոր զտուած ջուրին մէջ Թրջոց կը դնէք «փուլառ»ները բաւական ատեն. ապա կը հանէք, ներմակ լաթով մը կը սրբէք եւ կախելէ ետք՝ իսնաւ իսնաւ կ'արդուիէք։

*** Ն-ՀՀ-ԼԻՆ Բ-Ա-ՂԸ Հ-Ա-Ր-Ե-Ե-Բ-Լ.— Կ-Ա-Ղ-Ա-Ն-Հ-Լ-Ի Բ-Ա-ՂՊԻՊՆԷՔ Հ-Ա-Ր-Ե-Բ-Լ, Ա-Ա-Ղ-Ա Հ-Ա-Ր-ՊԻՆԷՔ Խ-Ա-Ն-Ա-Յ-Ա-Յ-Ե-Ա Ա-Ա-Ն Հ Ը-Ն-Ը-Ր Բ-Ա-Ղ, Ա-Ա Ն-Հ-Լ-Ի Բ-Ա-Ղ-Ի-Պ-Ի-Ն Ա-Լ Ա-Ի-Ն Ա-Ն-Ա-Ա-Ն-Ե-Լ-Վ Ա-Ն-Ե-Ա-Հ Ա-Ա-Ա Ր-Ե-Ա Հ-Ա-Ր-Ե-Ե-Ա-Ա Բ-Ա-Ղ-Ի-Պ-Ի-Ն Ա-Ա-Ն-Ա-Ա-Ն-Ե-Լ Ա-Ա-Ի-Ն-Ե-Ր Ր-Ե-Ա Ե Բ-Ա-Հ Ա-Ա-Ն Հ Ը-Ն-Ը-Ա Ա-Ա-Ն Հ, Ա-Ն-Ե-Ա Ա-Ր Ա-Ա-Ն-Ա Հ-Ա-Ր-Ե-Ե-Ա-Ա, Ե Ա-Յ-Ա-Ղ-Ա Է-Ր-Ա-Ա-Ն-Ե-Ի-Ր-Ր։

*** Եթէ կ'ուզէք որ մեր նոր հագած գուլպաները նեղ կ'ի տան, շատ Թեթեւ գաղջ ջուրէ մը անցուցէք զանոնք, յետոյ Թրջոց դրէք 10 լիտր պաղ ջուրի մէջ, որուն վրայ կ'աւելցունէք գաւաթ մը քացախ եւ ափ մը աղ։

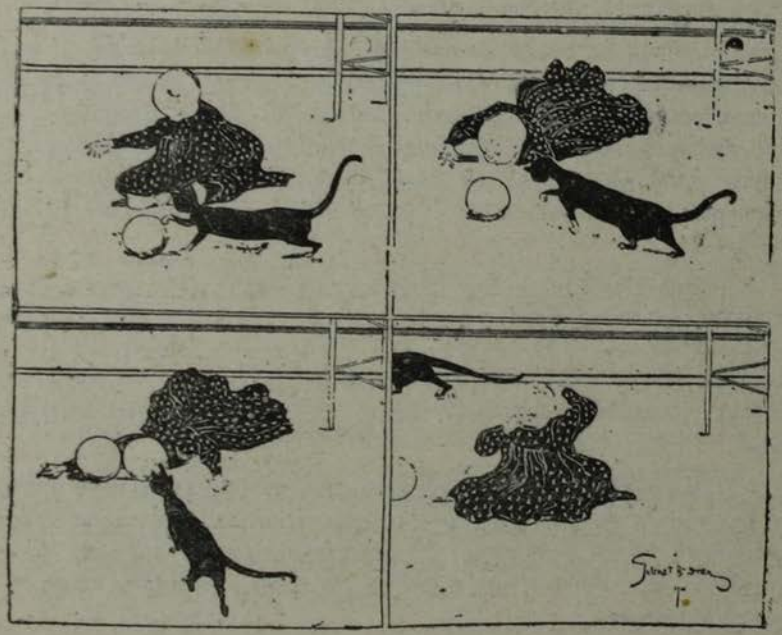
*** Շագանակի պահպանումը.— Շ-Ա-Ն-Ա-Կ-Ի Է Ա-Ղ-Ե՝ Ե-Ր-Ե-Ք Ի-Ա-Ր-Ե-Լ-Ա-Ե Հ-Ա-Ա-Ա-Ն-Ա-Ա Է Ա-Ն, Ա-Յ-Ն-Ա Ե-Ր-Ե Ն-Ա-Ն-Ի-Ր-Ի-Ն-Ը Է-Ա-Ա-Ե Ի-Ն-Ա-Յ, Ա-Ն-Ի-Ր-Ա Ի-Ր Ա-Ա-Ի-Ն-Ե-Ր Ե-Ր-Ե Ա-Ա-Ա-

* * * Առաւեակի խնաւ կտոր մը թաթխեցէք ադի մէջ և սեղանատան կամ խոհանոցի գանաիներնիդ կը շփէք անով։ Հիանալի կերպով կը մաքրուին ու կը փայլին։

* * * Խանդրած, վրան մաը ու լեզ կապած մարմարիոնը մաքրելու համար մէկ հատիկ է հետագան։ — 2 ունկի սովորական օշնանաղ (սոտա). 1 ունկի չեչաքար (սիւնկէր թաշը. pumice-stone) և 1 ունկի փոշիացած կաւիճ։ Առնք բոլորը մէկ ծեծելով մաղել և քիչ մը ջուրով խմոր մը կազմել՝ որով շփել մարմարիոնը. կարկուտներու պէս պիտի ճերմկի։

* * * Դարաններու մէջ և ուրիշ տեղուանք՝ ուր մրջիւններ կը վտանգ՝ կը գնէք բորբոսած լեմնի կտորներ որոնք «էթէռ սիւլֆիւռիք»ի նմանող բարկ հոտ մը կ'ունենան. երկու օր չանցած՝ բոլոր մրջիւնները պիտի ընկերկին իրենց արշաւանքէն։ Պէտք չէ լեմնը կտրել և անժիջապէս գարանները գնել. կը չորնայ և օգուտ մը չունենար. լեմնը նախապէս խնաւ տեղ մը պահելու է, մինչև որ հիւսուածունկեր (hyphomycètes) կամ բորբոսացուցող սունկեր գոյանան արտակեղեւին վրայ։

ԱՆԴԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մանկապարտէզի տղայոց համար

ԱՇԽԱՐՀ ՈՒ ԻՐ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

Երբ Լ–ն–ն–ի մեջ ես– օր ըլլա՞յ, ալե–ր–ման –յլ–ն–յլ մ–ս–ր–ն ժ–մ–յ ք–մ–ը ե–ն–ին կ՚ըլլա՞յ, ԵՒ ճելէ գելըրեին, — Երբ Լ–ն–ն–ի ե–ր–ի մ–ր–ր–ին ֆելե–ր–ին ին. գ–ն–ն՝ ճ–լ–ր–ն Երթ–լ–– հ–մ–ր, — ալե–ր–ման գ–– մ–ս–ր–ն ե–ր–ի մ–ր–ր–ին –լ գ՚ Ե–ն–յ –ր–ին ք–մ–ղ–ղ–ին հ–ն–ին Ե ն–յ–ին, ե–ր–ր–ի–ն ղ–ե–ր–ն մ՚ պ–ե ընդ–ն–ի–ն՝ «ժ–մ՚ե–ն՚ն ե» –– –ժ–ր–ի–ն հ–ր–ղ–ն ի–ր–ն –ժ–ղ–ը –ե–ն–ի–ն՝ — Ալ–ին ն–ե Ա՚–ն–ր–ե–ն, Ե պ–ր–ե ե–ն–ն–ի–ե ը 20 ժ–յ–ի–ն ե–ր–ի–ր–ն մ–ը ի–յ, ը–ժ–ն–ի–ե– Լ–ն–ն ին– օր (12) ի–ը –ե–ն՝ Ա՚–ն–ր–ե–ղ–ն, 12ը 20 –ղ–ը պ–ե ըլլա՞յ։ — Ր–ր–ի–ղ–ի–ը 12ը 10 –ղ–ը պ–ե ըլլա՞յ։ Ե –ղ–ղ–ե ը ՅԸ–ն– իզ՝ Գ–ն–ի ի–՛ Պ–ժ–ը–ը հ–ն–ի–ն, 10 ժ–յ–ի–ն պ–ե յ–ժ–ը–ղ–ը ե–ն–ի–ն ք–մ–ղ–ղ–ի–ն ։ —Ա–ղ–ն–ի–ժ–ի «ի–ի–ի–ի» է Ր։ գ–ը–ր–ի–ն–ի–ն, ե–ե–պ է Գ–ի–ր՚–ն–ի– ճ–մ–ը–ր–ե–պ–ը յ–ղ–ի–ր–ե ի–ը ե–ն–ե–ը ը–ր ի–ր Ր–ղ–ի–ի–ի–ն ին–ղ–ե–ն 1 ք–մ՚ ի–պ–ղ–––ե ե, Ե պ–ր–ե––ը ե — ––ղ–ղ –յլ–ն–յլ — –ղ–ղ–ի–ը– 12 ն–ն յ–ղ–ի–ր–ե 1 է ։ — Ա–ի–ը–ղ–ի–ն «ի–ի–ի–ի» ին– օր.–, Գ–ր՚–ղ–ը՝ Պ–ժ–ը–ի–ն գ–ը՝ 1 ն–ն 7 ճ–ղ–ե ի–ր պ–ե–ր–ը ի՚––ե–ե. Մ–ի––ի գ–ը՝ ին––ը ը–ղ––ղ–ե ե ը–ի, –ր–ի–ն–ե– 2 1/2 ն ե, — Լ–ն–ն–ի ին– օր ե–ե– –ե–ն, Պ–ի– 2 ն–ն 5 ի–յ, Ա–ն–ի–ե՝ 1։35 ե. Օ–ե––՝ 2ը 3 –ղ–ե, Ա–օ–ի–ի–ը 1։12, Հ––՚ 12,55, Վ–ի–ղ–ն– 1,05։ — Ր–յ–ղ ––ի–ի հ–––ղ–ի–ն Երթ–ը–ի, ը–ր–––ր–ի–ն–ը իզ ––––ի–ղ–յ, Նի– Ե–ր–ղ–ի, (գ՚–ը «ի–ի–ի» է ի–յ հ–յ––ն–ը–ի,) –ի–ե–ի–ը ք–ղ–ը– ի–յ ե, ՛–ղ–ե–ն–ը–ի –ը ե–ը–ը –ղ–ի–ր–ե–ն–ի–ը ե, ե–ղ–ի ը ք–մ–ղ–ղ–ի–ը 4 է–յ–ի–ն ––ը–ի՝ 7 ը–ր–ի–ե ե, ին– ե–ի–ը–ե–ի ի–ի–ի, Ա–յ–ե–, գ–ղ–ի ––ե–ի. ե–ր–ի ՛–ր–ը––ղ ե–ղ–ը ը–ի–ե––ր–ի–ղ–ն–ի–ը–ը ի–ե–ր–ե՝ ի–ը գ–ի–ր–ե հ–ղ–ե–ե–ը–ը ին ե–ր–ղ–ի. Նի– Ե–ր–ե–ի ը–ի– ը–ի Ե–ը–ե՝ Երբ–ի– –յ– բ–ղ–ը ին ը–ք––– բ–ղ–ը–ղ–ի ե–ր–ի–ը–ը՝ Նի– Ե–ր–ե–ի ին– օր–ի ին ե–ր–ղ–ի –ր ը–ր մ–ը հ–––ի–ը–ը Լ–ն–ե–ի. բ–յ–ղ Լ–ն–ե–ի՝ Նի– Ե–ր–ե ին– օր–ի՝ ի–ը գ–ը–ե–ղ–ե–ի–ի–ը–ը ին ե–ղ–ի, ե–ի–ե ը ք–մ–ը ճ՛–ը 5ն ե, Ե Երբ հ–––ե–ը–ը հ–––ե — ե–ի–ե 3 ք–մ–ը–ի, — –ի–ր ը–ը–ը ը–ե–ի–ղ ե–ղ–ը–ղ հ–––ե Ե ի–ը ը–ր––––ղ–ի–ե բ–ի–ի–ը–ր–ի–ը։ Ա–ը–ի–ի–ղ–ի– ––ի–յ– ճ՛ Ե–ի–յ–ի ––ի–ե ի–ի– ի՛ր ի–ի ի–ի–ը–ղ–ի–ի–ը–ր––ի հ–ե–, ը–ի–ե–ի–ը– Երբ Նի– Ե–ր–ե

ՀԵՐԱՅԻՆ ՎԵՐՋԱԳԻՐԵՐԸ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՒ ՏՈՂԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԾԳՈՒԱԾ ԼԱՅՆ ՄԻՋՈՑԸ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ԿՈՏԱՆ ԳՐՈՂԻՆ ՇՈՒԱՅԼ ԲՆՈՅԹԸ, ՄԱՆՐ ԳԻՐԵՐ ՈՒ ԿԱՐՃ ՎԵՐՋԱԳԻՐԵՐ, ԽԻՏ ԱՌ ԽԻՏ ՏՈՂԵՐ՝ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ ՍԱՒԱՆՑ ԼՈՒՍԱՆՑԻՒՐ, ԱՊԱՑՈՅՑ ԵՆ ԿԱԾԱԽՈՒԹԵԱՆ։ ԶԱՒԽԻՐ ԲԱՐՁՐԱՑՈՂ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ ՓԱՌԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ։ ՄԱՆՐԻԿ ԳԻՐԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱՑՈՂ ՕԾԱՍՏՈՅՆ ԳԻՐԵՐ ՆՇԱՆ ԵՆ ԽՈՌԱՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ։ ԱՆԿԻՒՆԱՒՈՐ ԳԻՐԵՐ ԿԸ ՑՈՒՑՈՒՆԵՆ ԿԻՐԸ ԵՒ ՅԱՄԱՌՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՆՉ ԳԻՐԵՐՈՒ ԿՈՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԲԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱԶՆՈՒՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿԱՆԻՇՆ Է։ ՄԷՋՏԵՂԱՒՈՒԱՆՔԸ ԳՈՅ, ՓԱԿԱԾ ԳԻՐԵՐ ԿԻՐ ՇԻՇԱՆ ԳՐՈՂԻՆ ԳԱՂՏՆԱՊԱՀ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ, ՄԻՆՉ ԲԱՑ ԳԻՐԵՐՆ —ԻՆՉՊԷՍ ՍՈՎՈՐԱԲԱՐ ԿԱՆԱՆՑԸ— ԲԱՐԱՑՈՅՑ ԵՆ ԹԷ ԱՆԿԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԹԷ ԱՆԳԱՂՏՆԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ։ ՏԱՊԱԳՐՈՒԱԾԻ ՍԷՋ ՇԻՆՈՒԱԾ ԳԻՐԵՐԸ ՆՇԱՆ ԵՆ ՍՈՒՐԵՏԱԿԱՆ ՃԱՇԱԿԻ ԵՒ ՅԱՐՄԱՐՈՒԹԵԱՆ։ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷ ՎԵՐՋ ՒՆԿԱԾ ԿԷՏ ՄԸ ԿԸ ՑՈՒՑՆԱՅ ԽՈՀԵՄՈՒԹԻՒՆ։

ԳԻՐՔ՝ ՀՈԳԻԻՆ ՀԱՅԵԼԻ

Երկայն վերջագիրերը, ինչպէս եւ տողերուն մէջ ծգուած լայն միջոցը ցոյց կու տան գրողին շուայլ բնոյթը։ Մանր գիրեր ու կարճ վերջագիրեր, խիտ առ խիտ տողեր՝ էջին վրայ սուանց լուսանցքի, ապացոյց են կծծութեան։ Զաւխիր բարձրացող ստորագրութիւն մը կը նշանակէ փառասիրութիւն։ Մանրիկ գիրերու ընկերացող օձապտոյտ գիրեր նշան են խորամանկութեան։ Անկիւնաւոր գիրեր կը ցուցունեն կիրք եւ յամառութիւն, մինչ գիրերու կլորութիւնը՝ բարութեան եւ ազնուութեան յատկանիշն է։ Մէջտեղուանքը գոց, փակած գիրեր կը շեշտեն գրողին գաղտնապահ նկարագիրը, մինչ բաց գիրերն —ինչպէս սովորաբար կանանցը— բարացոյց են թէ անկեղծութեան եւ թէ անգաղտնապահութեան։ Տապագրուածի պէս շինուած գիրերը նշան են ստուերատական ճաշակի եւ յարմարութեան։ Ստորագրութենէ վերջ ինկած կէտ մը կը ցուցունէ խոհեմութիւն։

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Ա Զ Ա Տ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Ազատութիւնը տէր ըլլալն է ինքզինքին։ **Օէյնալ**

Ազատութիւնը՝ դատող, խորհող և ընտրող իմացականութի՛ւնն է սոսկ։ **Ֆլուռանս**

Մեզի հաճոյ եղած բանն ընելը՝ բնական ազատութիւնն է. իսկ ուրիշներու ճաշակ չի հասկնալով մեր գործելը՝ քաղաքային ազատութիւնն է։

* * *

Ամէնէն աննշան և անտեսմ մարդն ալ կը սիրէ ազատութիւնը։ **Շարօպրիան**

Լե՛լ կուգայ մարդուս՝ սանձարձակ ազատութիւնը։ **Ֆրնս. Առաջ**

Ազատութիւնն ալ անմեղութեան և աւաքինութեան պէս է, որոնց արժէքը գիտէնք՝ որչափ ատեն որ վայելենք զանոնք, և որոնց ճաշակը կ'անհետի՝ զանոնք կո՛րնցուներնուս պէս։ **Ժ. Ժ. Ռուսօ**

Քաղաքական ազատութիւնն, — եթէ լաւ վերլուծենք, — պիտի տեսնենք որ ընկալեալ առասպել մըն է՝ զոր կառավարող քաղաքագէտները յերիւրած են՝ ողջերուս համար կառավարուողները։ **Նաբօլէօն**

Ազատութիւնը բարքերէ, արդարասիրութենէ և կարգապահութենէ կախում ունի միայն։

* * *

Երբ ազատութիւնն իր սահմանները պահպանել չը գիտնայ, կը դառնայ կ'ըլլայ ըմբոստութիւն՝ ի՛սկոյն ճշմարտութիւնը տագնապեցնող։

* * *

Ազատութեան աստիճանո՛վ է որ կը չափուի կառավարութեան մը հարստութիւնը։ **Վիլիէվմ**

Յաճախ ազատութիւնը կը պատրաստուի յեղափոխութեամբ. բայց անոր անմիջական արդիւնքը չէ երբեք։ **Ճէյմ**

Եթէ կայ նուիրական, մշտատեւ և անպարագիծ իրաւունք մը՝ զոր տարիներու երկար շարքը չէ կարող եղծել և զոր օրէնքներով կարելի չէ նախագրել, մեր ազատութեան անկապտելի իրաւունքն է ան։ **Վոլթէր**

Ո՛չ մեկ կիրքի հնազանդելուն մէջ կը կայանայ ճշմարիտ ազատութիւնը։ **Տասիէ**

Ազատութիւնը հոգիին կարողութիւնն է՝ բան մը գործադրելնիս կամ ոչ՝ որոշող, բան մը իր վախճանին և իր բնական վիճակին հասցուներ։ Առանց ընդդիմութեան՝ կամքին մարդկանք է ան, ընտրութիւնը հաստատող կամեցողութի՛ւնն է ան։ **Մեծն Ֆրէտէրիք**

Ազատութիւնը կամայական որոշողութիւնն է բարիին կամ չարին։

Լա Պռույէր

Ազատութիւնը հիւթեղ անուշդ մըն է, բայց դժուարամարս. ուսոի մարդիկ պէտք է երկար ատեն վարժուին ատոր՝ իրենց հրաշքուելէ առաջ։

Ժ. Ժ. Ռուսօ

Ամենուրեք՝ ազատութիւնն աւելի՛ շատ վախնալիք ունի իրեն ծառայողներուն կիրքերէն, քան թէ իր թշնամիներուն յարձակումներէն։

Սէկիւռ.

Ազատութիւնը՝ բան մը ընելու կամ չընելու կարողութիւնն է՝ կամքէն որուած որոշումին համեմատ։

Լօք

Բռնակալութեան բարեկամներուն սուրը մի՛շտ բթացած է Ազատութեան բարեկամներուն վահանին բազխուելով։

* * *

Ազատութիւնը միայն ազնուականներուն սեփականութիւնը չէ, որա՛ւ աշխարհքին կը պատկանի. երկնապարգեւ ժառանգութիւն մըն է ան՝ անխտիր ամէ՛ն անհատի բաշխուած, արեւին ճառագայթներուն պէս։

Անուէ Շենիէ

Երանի՛ թէ ազատութիւնն ու յաւէտ վերածնէր տապալած բռնակալներու արիւնլուայ խլեակներուն վրայ, որպէս զի մարդկային ազգը կարենար պահել իր աղեկ յատկութիւնները։

Նոյց

Օրէնքի հնազանդելո՛վ է որ մարդս ազատ կ'ըլլայ։

* * *

Աշխարհիս մէջ ամէնէն ազատ մարդն անիկա՛ է որ միմիայն Աստուծոյ և իր բանականութեանը կը հպատակի։

Ֆէնըլօն

Եթէ Հայը կ'ուզէ ապրիլ և շնչել, չի կրնար առողջ մթնոլորտ մը Ազատութեան սուրը օդէն զատ։

Հայ Յեղափոխականը

Ամէնէն ազատ մարդն անիկա՛ է որուն վրայ հարստութիւնն ամենեւին ազդեցութիւն մը չունի։

* * *

Ամէնէն քիչ ազատ մարդն անիկա՛ է որ ամէնէն շատ գերիներ ունի։

* * *

Ամէնէն ազատ ազգը գոհացուցիչ կերպով վստահութիւն չունի բնաւ իր ազատութեանը վրայ։

* * *

Ազատութիւնը հոգեառ հրեշտակն է Բռնապետութեան, . . . պայմանաւ որ այդ՛չ է։

Ես

ՁՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

- Ներկայ դարուս մէջ, մարդ չըպիտի կրնայ՝ առանց պատժուելու խոստովանիլ Ճշմարտութիւն մը։
- Անարժան ենք Ճշմարտութիւնը սիրելու, երբ ուրիշ բան մը անկէ՛ աւելի կրնանք սիրել։
- Ճշմարտութիւնը բնաւ պէտք չունի մնդորանքի։ Շուքերը բա՛ն մը չեն աւելցուներ լոյսին վրայ։
- Ճշմարտութիւնը նոյն իսկ եթէ ջրհորի մը խորը պահուած ըլլայ, պէտք է դուրս հանել զայն. . . առանց թրջելու։

Ա.յն ճշմարտութիւնները՝ զորս նուա՛զ տրամադիր ենք լսելու, երբեմն աւելի՛ կարևորներն են գիտցուելու համար։

Յաճախ ժամանա՛կն է որ ճշմարտութիւն մը երեւան կը հանէ։

Ամէն ճշմարտութիւն լաւ չէ ղուրցելը, բայց լա՛ւ է լսելը։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Ժողովուրդը ծովի պէս է, ամէն հովի ենթակայ։

Դիտեցէք թէ ի՞նչ է ժողովուրդը. մէ՛կ օրուան մէջ կարելի է փոխել զայն, ու երբ փոխուի՝ պարագային համեմատ գիտէ դիւրութեամբ շռայլել իր ատելութիւնը կամ սէրը։

Տարուկ ժողովուրդ մը սահմանադրութեան կը նայի ծառայութեան միտքով, իսկ անկախ ժողովուրդ մը՝ աղատութեան զգացումով։

Ժողովուրդներ կան ինչ ինչ թռչուններու պէս՝ որոնց ամարդի տեղերը կը փորեն անոնց աչքերը, մտաղբաղ չըլլալով երգել տալու համար անոնց։

Երբ ժողովուրդ մը շարժումի մէջ է, կարելի չէ գիտնալ թէ խաղաղութիւնն ու՞սկից կրնայ անոր մէջ մտնել։

Աղատ ժողովուրդ մը կառավարող ոսհմանադրական թագաւորի մը վիճակը ըսո՛ր վիճակներէն աւելի վեհաշուք է։

Որովհետեւ ժողովուրդներու առաջին միտումն է թագաւորներու նըմանիլ, թագաւորներուն ալ առաջին պարտականութիւնը պարտի ըլլալ բարի օրինակներ տալ անոնց։

Ժողովուրդներ չեն եղած՝ թագաւորներու համար, հապա թագաւորներ՝ ժողովուրդներու համար։

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առաքինութեանց առաջինն արդարութիւնն է։

Ամէն մարդուն՝ իրենը. ահա՛ արդարութիւնը։

Արդարութիւնը — շատ մարդոց համար — անարդարութեան մատնուելու վախն է։

Արդարութիւնը ժողովուրդին հացն է, ժողովուրդը մի՛շտ անօթին է անոր։

Արդարութիւնն անպատուած կ'ըլլանք, եթէ անոր չի լծորդենք քաղցրութիւն, ակնածանք ու զիջողութիւն։

Արդարութիւնն ի՛րապէս արժեցուցած կ'ըլլանք, երբոր զայն գործադրենք։

Արդարութիւնը ժողովուրդին առաջին պէտքն է և պաշտպանը՝ կառավարութեան։

Արդարութիւնը հանրային անդորրութեան և անհատական իրաւունքներու մայրն է։

Ⓜ Երբ թափուած արիւններու վրայ Մարդկութեան կը ծնայ լալ ողբալ, անդին՝ անդրդուելի Արդարութեան կը ծնայ վճռել անէացումը բոլոր եղեռնագործներուն։

Ⓜ Ծայրայեղ արդարութիւնը ծայրայեղ անիրաւութիւն ըսել է։

ԲՌՆԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ⓜ Եթէ ընտրել հարկ ըլլար, ապրելի պիտի տեսէի մէկ հոգիին բռնակալութիւնը, քան թէ շատերունը։

Ⓜ Յեղափոխութիւնն իրեն հետ կը բերէ ազատութեան իրաւունքն ու արարքի բռնակալութիւնը։

Ⓜ Մի՛այն կրօնամոլ և ապականած ժողովուրդներու վրայ կրնայ հաստատուիլ բռնակալութիւնը։

Ⓜ Բռնակալութեան կուռակիցները բանտարկեցէք, որպէս զի խենթի պէս սիրահարուին անոնք ազատութեան։

Ⓜ Բարեկամութիւնը բռնակալութիւն մը ըլլալու չէ երբեք։

Ⓜ Քաղաքական ու կրօնական բռնակալութեանց պետերը կարծես թէ միացուցած են իրենց միջոցները՝ ամէնքը հարստահարելու համար։

Ⓜ «Բոլոր բռնակալութիւններէն ամէնէ՛ն անհանդուրժելին՝ ծեր ամուսինին է» կը յայտարարէր տէրութեամբ դեռատի կին մը։

1909

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հայէ զուրկ Հայեր մոմի պէս հալին.
Գործ մ'է ԿԷՏԻՆ՝ օգնել սովեալին։

Աղքատը հոգալ՝ գործ ԲԱՐԵԳՈՐԾ,
Որուն ամէն միտք շուտով կը հաշտի։

ՄԱՐԴՈՒՅՆ գործ է հիւանդին տալ դեղ,
Ածուխ, կաթ ու միս, վառել իր կանթեղ.
Մանաւանդ ա'ն որ «աղքատ-հիւանդ» է
Ու գուցէ անդեղ՝ հոգին աւանդէ...։

***

Գրթացէ՛ք, ո՛վ դուք որ ցաւեր չունիք,
Եւ սեղանին շուրջ բազմած երջանիկ՝
Կաղանդ կը շինէք, գրթացէ՛ք հէգին.
— Աստուած Ծող օրհնէ ըզձեզ սրտագին։

ՋԷՆՓԵՐՈՒ ՇՈՒՐՋ

Հրացան (թիւֆէնկ, fusil)ը 3 գլխաւոր մասեր ունի։ Ա. **խող** (canon), երկաթէ խողովակ՝ որուն մէջը (ame) ուղիղ գլանաձեւ է և փորին տրամագիծը (calibre) հաւասար է ամբողջ երկայնութեանը. փողին 2 ծայրերէն մէկը թանձրագոյն է արտաքուստ և կը կոչուի գանձակ (tonnerre)՝ որ յետոյք (culasse) կոչուող պտուտակով մը կը գոցուի. յետոյքը փայտի մէջ հաստատուած պոչ (queue) մը ունի. փայտին ետին ու վրան կողմնակի ծակ է, ուրկէ կրակը ներս կը ձգուի՝ վառօդը բորբոքելու համար. այդ ծակին անունն է լուցկեղ (lumière)։ Նաքերը հնարուեցաւ հրացաններուն փողը շերտաւոր (rayé), փողին երկայնութեանը՝ զուգահեռ շերտեր շինուելով, գնտակն արձակուած ատեն՝ ինք իր վրայ դառնալու և շիտակ ու հեռու նետուելու համար։ Հրացանին Բ. մասը կը կոչուի **խոլոզ** (platine) որուն մէջ է կայծկալը (խօրօզ, chien)՝ գայլախառով ղինուած՝ որ զսպանակով մը կը զարնուի պողպատէ հրահան (batterie)ին ու կայծ կը հանէ, որով կը բռնկի նախ խանձ(amorce)ը, յետոյ պատիճը (capsule), ու կրակը վառօդին հաղորդուելով՝ գնդակը կը մեկնի՝ վառօդին սաստկութենէն։ Ասիկա **զայլախազանիգ հրացան** (չաքմաքլը, fusil à silex)ին համար է։ Գալով **մխոցաւոր հրացան** (fusil à piston)ին, կայծկալը յօրինուած է մուրճի ձեւով, որ կը բաղխի՝ անդիկի ջանթիակաթ (fulminate)ով լեցուն պղինձէ պատիճին։ Հրացանին Ր. մասը ֆիւն (fût)ն է փայտէ՝ որուն վրայ կը հաստատուի փողն ու փակաղակը։ Ներկայիս մէջ, հրացանները յետոյքէն լեցուելիք են, որով արձակումն աւելի արագ կ'ըլլայ. այս տեսակը կը կոչուի **հետանիգ հրացան ասեղնաւոր** (fusil à chassepot)։ Կայ նաեւ **օդալից հրացանը** (չավա թիւֆէնկի, fusil à vent) որուն մէջէն գնտակը յանկարծական ծաւալումով մը կ'արձակուի՝ օդէն ճնշուած, փողին ճոթը տանձաձեւ ընդունարան մը գոնուելով, ուր օդը մղիչ օդահան (pompe)ով կը ճնշուի և անկէ դուրս խոյանալով՝ գնտակները կը բաղխի ու կրնայ իրարու ետեւէ 25-50 գնտակ նետել։ Այս գործիքը հիմայ արգիլուած է՝ սաստիկ վտանգաւոր ու մահառիթ ըլլալուն։ Հրացանի տեսակներէն յիշենք դեռ **ասեղնահրացանը** (fusil à aiguille, ինէլի), **երկփող հրացանը** (fusil à double canons, չիֆթէ), **որսահրացանը** (fusil de chasse, ավ թիւֆէնկի), **միահար և երկահար հրացաններ** (fusil à 1 et 2 coups)։ **բաղահարը** (canardière)՝ որ վերջի բադի որսորդութեան կը յատկացուի և երկայն է։ **հրացօքը** (arquebuse) արդի հրացաններէն աւելի խոշոր ու ծանր զէնք մըն է՝ զոր ուսի վրայ կը կրէին առենօք։ — Խօսինք քիչ մըն ալ **ատրճանակին** (pistolet, բիչթօֆ, տապանճա) վրայ. այս զէնքն առաջին անգամ Իտալիոյ Բիստոյա քաղաքը հնարուած ըլլալուն՝ Եւրոպացիք նոյն քաղքին անունովը մկրտեցին զայն, նոյնպէս նաեւ Թուրքերը։ Դրպան պահելիք կարճուկ ու փոքրիկ հրանօթ մըն է՝ մէկ ձեռքով քաշուող, որ ժԶ. դարուն հնարուեցաւ և որուն ամէնօրեայ հայերէնն է **ճեպիչ**։ Կայ նաեւ **էլեկտրական ատրճանակը** (pistolet de volta) որուն մէջ կայ երկու կողմէն գնդածայր մետաղական թել

մը՝ որ գործիքէն առանձնացած է։ 1 մաս թթուածինէ և 2 մաս ջրածինէ բաղկացած՝ որոտացող կազով երբոր լեցուի այս ղէնքն ու բերանն ալ առնկով գոցուի, յետոյ գունտերէն մին երբոր ելեկտրական կայծ մը ընդունի, իսկոյն մէջի կազը բռնկելով՝ բերնին խիցը դուրս կը նետուի որոտաձայն։ Այս գործիքը փոխանակ փողաձեւի՝ շիշի ձեւով ալ կրնայ ըլլալ։ — Մուշտանք hrազէնը (carabine= քարապինա), որ Հրացանին կատարելագործուած մէկ տեսակն է, անկէ կարճ, և փողը չերտաւոր ըլլալուն՝ գնտակը շատ հեռու և շիտակ կ'արձակէ. աչքին մօտ եղող կիտանիշը (point de repère) շարժական ըլլալով, կրնայ բարձրանալ կամ ցածնալ՝ նպատակին աւելի կամ քիչ հեռաւորութեան համեմատ։ Ձիաւոր զօրքը պատերազմի ատեն սովոր է գործածել զայն։ Այս գործիքին անունը ֆրանսացին արաբերէնէ փոխ առած է, քանի որ +ب+ ա-ր-ա-պ լեզուի մէջ կը նշանակէ «զէնք»։ — Իսկ բազմահարուածեան ատենակը (revolver, րէվոլվէր) որ ամէնէն ընթացիկն է ներկայիս մէջ՝ անգլիական ծագում ունի. ասոր թմբուկին ինքն իր վրայ դառնալով շատ հարուած կուտայ իրարուետեւէ, առանց լեցուելու։ «Րիվոլվէր»ի տեսակներն են Պ—ա—ն—ի, Ֆ—լ, Մ—ր-Լ—ր—ն, Լ—մ—ի—ը, Պ—ը-Տ—յ և Ռ—բ—ր—ը, լաւ «րիվոլվէր» մը 40 քայլ հեռուէն ապակին ծակել անցնելու է, զայն առանց ցրեխ ցրեխ ընելու։ Նոյնպէս, 40 քայլ հեռուէն՝ ջուրով լեցուն քարիւղի թիթեղ ման մը ծակել անցնելու է։

ԱԶԳԵՐ ՈՒ ՊԱՀԵՐ

Պահեցողութիւնն որ եկեղեցական պատուէր մըն է և որ բարեպաշտներու հաւատքին մէկ մասը կը կազմէ, նախապէս հաստատուած է առողջապահական նպատակով։ Այսպէս եղած է Մեծ Պահքն՝ որ գարնան կը պատահի, այսինքն անանկ ատեն մը ուր մարդուս ախորժակը կը նուազի, արիւնը շարժումի մէջ է և տեսակ մը վերանորոգում կ'զգայ իր գործարանաւորութեան մէջ։ Հարկ է ձմեռուան —էյմը փոխել, արիւնուտ միսեր չուտել, համեմներէ և գրգռիչ բմպելիներէ ետ կենալ և կարելի եղածին չափ անանիկ կանանչեղէններով, հերմակ միսերով ու թեթեւ ուտելիքներով։ Ձուկն ալ ատոնց կարգէն է։ Այս պատճառներով է որ եկեղեցին, — հետեւելով կրօնքներու մեծ մասին, — ուտելիքներու համար արգելքներ դրած է, տարուան ինչ ինչ ատեններէ։ — Մենք թէև հիմայ կը ծիծաղինք այս արգելքներուն վրայ, բայց ժամանակին խստութեամբ կը յարգուէին անոնք, որովհետեւ անոնց անսաստողներն ո՛չ միայն երկինքի չանթերուն պատասխան ունէին իրենց գլխուն վերեւ, այլ նաև օրէնքին տրամադրած պատիժներուն հարուածին կ'ենթարկուէին։ Լուսամ կը պատմէ թէ ժե. դարուն՝ կը տանջէին այն անձն որ արգիլուած ատենին խոզ կ'ուտէր։ Տուգանքը, ցուցարանը (pilori), խարազանը նուազ ծանր պատիժներ էին Մեծ Պահքի միջոցին միս ծախողներուն և գնողներուն համար։ Սպասելի շատ նիւթերու մասին արգելքներ կային։ 1491ին Պըրթանեըցի Անտա թագուհին էր որ Պա-

պէն թոյլտուութիւն ստացաւ կարագ գործածելու, որովհետեւ իր տեղը ձէթ չի կար։ Դրէթէ բովանդակ Ֆրանսա անոր օրինակին հետեւեցաւ. ասկէ առաջ եկաւ «կարագի համար գանձանակ»ները լատին եկեղեցիներու մէջ. այս գանձանակները կարելի է դեռ տեսնել Ֆլանտրի ժամերուն մէջ։ Կարագին հատասար կանձն ալ արգիլուած էր։ Կարոլոս Ե. ատամբակ սասաիկ կը տառապէր և քիչ մնացած էր որ պիտի թուլնաւորուէր. իր բժիշկներուն և իր խոստովանահօր վկայութեանց հակառակ՝ շատ մեծ դժուարութեամբ կրցաւ Բրիգոր ԺԱ. Պապէն թոյլտուութիւնը ստանալ մեծ պահքի ատեն կաթ խմելու։ ԺԶ. դարուն էր որ Յուլիոս Գ. Պապը՝ կաթը, կարագն ու պանիրը պահքի ուտելիք նկատեց։ Բայց ինչ ինչ կրօնքներու խստութիւնը, —մանաւանդ Յունականինը,— շատ աւելի պահանջկոտ է։ Ա կը մերժէ այս տեսակ շնորհներ։ Այս արգելքներու ժամանակներուն պէտք է վերադառնալ՝ Զատկական հաւկիթին ծնունդը գտնելու համար։ Ցոյն հերձուածողները հաւկիթը ուտիք կը նկատէին. զատկական ճաշերու ատեն միայն կ'ուտէին անկէ։ Էքս-լա-Շաբէլի կրօնականներու ժողովէն առաջ՝ 817ին, պահք օրի ներելի էր ուտել հաւեղէն՝ զոր Աստուածաշունչը ձուկերու սերունդէն կը նկատէր։ Այդ ժողովը սակայն տարբեր որոշում տուաւ. վանականներուն արտօնուեցաւ անկէց ուտել տարին 2 անգամ միայն. 4 օր Զատկին, 4 օր Ծնունդին։ Ժողովին այս թոյլտուութիւնը չարգիլեց սակայն մեղանդները հաւեղէններն ու ձուկերը միևնոյն ընտանիքէն նկատելու. և Ագուինացի Ս. Թովմաս ԺԴ. դարուն կը պնդէր թէ թռչունները ջրային ծնունդէ էին, ուրկէց եկեղեցին ընդունից թէ մրտիմ (sarcelle)ները, ջրահաւերը, սևաթաղերը, ջրաղուէններն ու երկակենցաղ չորքոտանիները պահքի միս էին։ — Հիմայ անգրադառնանք այն խստութիւններուն որոնց կ'ենթարկուէին այս արգելքներուն չի հնազանդողները։ 1549ին հրատարակուած Հանրի Բ.ի մէկ հրովարտակը բացարձակապէս կ'արգիլէր պահքի օրեր միս ուտել. Ֆլէման Մառս ուրբաթ օր մը քիչ մը խոզենի կերած ըլլալուն համար բանտարկուեցաւ և քիչ մնաց որ ողջ ողջ այրուէր։ Պառնեօմ կը պատմէ թէ կին մը՝ որ թէեւ բարեպաշտներու դասակարգին կը պատկանէր, քանի որ բոպիկ ոտքով հետեւած էր Թափօրի մը վերադարձին կաթ մը դառնուկի միս և խոզապուխտ եփելուն համար, խոտովածին հոտէն խմբուած ամբոխը՝ հայհոյներով քաղքին փողոցներէն անցուց զայն՝ պատրաստած ճաշն ալ կռնակէն կախուած։ Կրօնական պատերազմներու ժամանակ այս խստութիւնները աւելի ասատկացան։ Հիւկնոներն իրենք իսկ ստիպուեցան Տպատակիլ Կարոլոս Թ. ի հրամաններուն. հիւանդանոցներու մէջ միայն կրնային միս ուտել, ուր իրենցմէ կը պահանջուէր ո՛չ միայն իրենց տունին հասցէն և բժիշկին ալ վկայական մը, այլ նաև թոյլտուութիւն մը խոստովանահօրմէն՝ որ որոշած պիտի ըլլար միսին տեսակը, քանի որ մանաւանդ խոզ, հաւեղէն և որսեղէն խստիւ արգիլուած էին։ Օթել-Տիէօ հիւանդանոցին 1660ի ծախքերէն կը հատատուի թէ մեծ պահքին, հիւանդներն աղած հարինգ կ'ուտէին։ Նոյն իսկ 1775ին, ատիկատնութիւնն իրաւունք ունէր, տարբեր այդ եղանակին, յանցաւորներէն գրաւ առնու միսը։ Մեկէն ի մէկ կը մնային կասկածելի անձերու տունը. դարակները,

պիւֆէները, մառաններըը կը փնառտըկեր, որսեզէնը կը գրաւէր, տուգանքի գատապարտութիւնը կամ բանան ալ զատ։ Ուշտի խորովածներու անուշ հոտը ջնջելու նպատակաւ, թարմ հարիւղներ կը խորովէին դուռներուն առջեւ։ — Մեր օրով, բոլոր քրիստոնեայ ժողովուրդներէն Իւսերն են միայն որ մեծ խստութեամբ կը բռնեն Մեծ պահքն ու որչափ օրերու ծոմապահութիւնը, բաւական ալ շատ ըլլալով հանգերձ ատոնց թիւը։ Բայց ի Մեծ Պահքէն՝ որուն տեւողութիւնը 48 օր է փոխանակ մեզի պէս 40 ըլլալու, Իւսերն ունին նաեւ ծոմապահութեան յատկացուած 3 ժամանակամիջոց. Մէկը ցունիսին՝ 19 օր, երկրորդը՝ Օգոստոսին, 14 օր, երրորդը Նոյեմբերին և Դեկտեմբերին 33 օր, զորս աւելցունելով միւսներուն վրայ, կ'ունենանք 117 օր, որուն միջոցին չեն գներ — չեն ալ ծախեր բնականաբար — ինչ որ սովորական սպառումի աղբիւր եղող բաներ են, Ամէն տեսակ միս, ձուկ, կաթ, կարագ, Տուկիի ուտելը խստիւ արգիլուած ըլլալուն, կը հետեւի որ այս ուտեստեղէններուն յատկացուած շուկաները փակ են տարւոյն գրեթէ 1/3 մասը։ Միայն Արաբներն են որոնք իրենց Բամազանի երեսնօրեայ խիստ ծոմապահութեամբ՝ կրնան մրցիլ Իւսերուն հետ՝ կրօնական ջերմեռանդութեան տեսակէտով։

ՖՐՆՍ. ՈՃԵՐ

Իր յիշողութիւնը ճախատեց գինը. *խօսքը մոռցաւ։* — **Ասիկա իմին տեւ ամասուցս է.** *բնաւ չը սիրած անձս է։* — **Պզտիկ երջանկութեան.** *ի՞նչ կ'ուզէ ըլլայ։* — **Ընկերութեան «բարի՛բիկուց» բսաւ.** *ոտքերը անկեր է, մեռեր է։* — **Նուզին մէջ տալ.** *խարուիլ։* — **Լաւ բերնին վրայ կը բնակիմ.** *բերնիս համը չեմ աւրեր։* — **Փորին դէմ արդոդիլ.** *բա՛ն չընտել։* — **Իր լաֆիներէնին ծայրն ըլլալ.** *անճարկիլ ձեալ։* — **Ուցար բոչուցը սանձել.** *տխմար մը խարել։* — **Գադաֆաւարութիւնն այրել.** *յանկարծ առնել քալել։* — **Պահացոյցին երջանն բնել.** 12 *ժամ քուն քաշել։* — **Մգներուն առջեւ դնել աւորը.** *գործ մը պռնձն բռնել։* — **Վարտիճները կրել.** *իշխել երկանը։* — **Ժամը 14ին կէս օր ինցուել.** *գժտաբութիւններ յարուցանել։* — **Ռաժակի ասպես.** *խման։* — **Իր խաբազանը ըսչեցուցնել.** *յոխորտալ։* — **Երկու ձեռներուն մէջ առնել իր սիրտը.** *արհամարհել։* — **Տապարը ծառին ոտը դնել.** *ձեռնարկի մը սկսիլ։* — **Բախտը արթագրել.** *խաղի մէջ գողնալ։* — **Երկիցիին դէմ բճնել.** *հայհոյել։* — **Աւերի ճախաճաճ մրն է աս.** *այդ կերպասը պիտի շատ նեռէ գոյնը։* — **Սատանան իր կինը ծեծէ կոր.** *թէ՛ անձրեւ կուգայ կոր և թէ՛ արեւ կայ։* — **Պատրաս կիրակի.** *բուն բարեկենդան։* — **Իր գինիին մէջ ջուր դնել.** *բարկութիւնն իջնալ։* — **Սանը փրփրամաղել.** *հպարտակութեամբ ապրիլ։* — **Ասպանդակը բռնել.** *օգնել ձեռնարկի մը մէջ։* — **Նէսը բուզ, կէսը խաղող.** *քիչ մը կատակ, քիչ մըն ալ իրաւ։* — **Ծիդմով ծածկել.** *խոյտառակել։* — **Թևլէճ ասեղ.** *խօսքէ*

խօսք ։— Կօշիկներուն մէջ խար դնել . *սառկի տեր ըլլալ* , *ուներևոյնալ* ։— Պատուհանի մէջ հարուած մը ունի . *խորժակը տեղն է* ։— Ձանգակ մը ձուլել . *գործի սկսիլ* ։— Ծնգապպիճնէ ճակատ մը . *կաշի երես* , *լիրբ մարդ* ։— Խաշերը ջահիլ . *փախչիլ* ։— Ձեռնոցը հագաւեր . *կռիւի կոչն ընդունիլ* ։—Կարկանդակին մէջէն բակլաւ գտնել . *լաւ բախտի հանդիպիլ* ։— Դէպ ի ձախ տալ . *սխալիլ* ։— Ծխնիներէն դուրս հանել . *սառակի բարկացնել* ։— Տաք կոկորդ մը ընել . *խընդալ* , *ուշպանել* ։— Իր բերէքը կը ճեռէ . *երիտասարդական խենթութիւններ կ'ընէ* ։— Ծեղեցկութեան հասիկ . *պիսակ* (*երեսի «պէնկ»*) ։— Թաթին ճարպ բան . *կաշառել* ։— Սանը կը բերէ կոր . *անյաջող է զարկած նետագը* ։— Թուլլը բերել . *խեղճ գրականութեամբ ապրիլ* ։— Ազատեղի վրայ կարկատ տեղալ . *իր դժբ ընչեր բաներու վրայ ցուցնել* ։— Դարեն ուտել . *պահեստի գումարը խորել* ։— Դորը ըլլալ . *կէս մը գինովնալ* ։— Խոշար Ծովհաննէս . *գեղջուկ* ։— Պիծակի բոյն մըն է այս գործը . *տակը խարէութիւն կայ* ։— Ո՞ր խոհին վրայէն բաներ է . *սրտնեղութեանը պատճառն ի՞նչ է* ։— Պահու ընել . *վճարել* (*փոխ՚ի դիր մը*) ։— Հարիզոնական . *պռունկ* ։— Դայլերուն հետ ոռնալու է . *Տարկ է գէմիններուն յարմարիլ* ։— Սուտիին վրայէն . *գիւրաւ* ։— Իր լեզուն շուներուն ճեռէ . *չի կրնալ գուշակել* , *պարտութիւնը խոստովանիլ* ։— Միուռ մանչ ըլլալ . *գինովնալ* ։

ԴԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՇԱԼԻՔ

Հազիւ Մէ Ռէօնիկէն 1895ի վերջերը + *խոհրդաւոր ճառագայթները գտած էր* , *շատ մը գիտուններ սկսան փորձեր կատարել այլ եւ այլ մարմիններու վրայ՝ այդ ճառագայթներուն նոր ազբիւրներ գտնելու յոյսով* ։ *Ֆրնս. գիտուն մը* —*Պէքրէլ*— *տեսաւ որ «ուրանիում» կոչուած մետաղն ու անոր աղերը տեսակ մը անտեսանելի ճառագայթներ կ'արձակէին որ սակայն* —*ինչպէս փորձերը ցոյց տուին*— *կը տարբերէին առաջիններէն* ։ *Նոր հորիզոն մը կը բացուէր գիտուններու առաջը* , *որոնցմէ շատեր հարցուցին իրենք իրենց* ։ «*Միթէ միայն ուրանիո՞մն է որ այդ տեսակ հիանալի ու տարօրինակ յատկութեամբ մը օժտուած է* ։ *Բ. Քիւրի ու իր կինը եռկարատեւ* , *համբերատար ու մեծածախս փորձերէ վերջ*, 1899ին *գտան ուրիշ նոր մետաղ մը* , *Ռ ա տ իո մը* , *որ Ուրանիոմէն անհունապէս աւելի սաստիկ ճառագայթում ունէր* ։ *Աղդարեւ բլորուկի վիճակի մէջ* 50 000 *անգամ աւելի զօրաւոր էր ան* , *քան ուրանիումը* ։ *Ուրիշ մէկ քանի մետաղներ ալ գտնուած են այդ յատկութիւնն ունեցող* , *բայց գլխաւոր շահեկանութիւնը Ռատիումին վրայ կը կեդրոնանայ* , *որ* , *մէէ մանուկ՝ ահռելի քանակութեամբ աշխատութեանց ծնունդ տուած է գիտ. աշխատանոցներու մէջ* ։ *Ռատիումն ու իր նմանները ճառագայթներ կ'արձակեն* , *ինչպէս բոցը կամ կրակը* ։ *միայն Մէ առաջիններուն արձակածները մեր աչքերուն անտեսանելի են* ։ *բսել է Մէ ճառագայթող գործունէութիւն մը ունին*,

այսինքն ճառագայթագործօն են (radioactif). անոնց այդ յատկութիւնն ալ կը կոչուի ճառագայթագործունէութիւն։ Պէքրէլ՝ բանկինին գրպանը 6 ժամ քանի մը տեսիկրամ ռատիումի աղ պարունակող խողովակ մը պահելով, քան մը չ'զգաց թէեւ, բայց տասն օր ետք մորթին վրայ կարմրութիւն մը նշմարեց. մորթը թափեցաւ եւ թարախոտ վէրք մը յառաջ եկաւ։ Ռատիումի գիւտն ընող Քիւրի ու կինն ալ յաճախ մատներնին այրած են այդ նիւթէն, պաղ վիճակի մէջ, որովհետեւ ռատիումը տաք չէ՝ որքան ալ ջերմութիւն կ'արտադրէ, եւ անոր ներգործելու կերպը դեռ հանելուկ մըն է։ Ռատիումի աղերուն ճառագայթող կարողութիւնը կը գնահատեն՝ բաղդատելով զայն մեծաղէ ուրանիումի ճառագայթող կարողութեան հետ, զոր իրեւ միութիւն կ'առնեն «ուրանիոն» անունով։ Ռատիումը երկո՛ւ միլիոն «ուրանիոն»ի համարժէք կ'ընդունուի։ Վաճառականութեան մէջ գտնուող Ռատիումի նմոյշներն — որոնց մէկ կրամը 500—1000 ֆր. կ'արժէ — միմայն 2—4000 «ուրանիոն» կը ճառագայթեն։ Հարիւր անգամ աւելի զօրաւոր մէկ սանթիկրամը Լոնտոնի մէջ 1000 ֆր. արժած էր։ Ռատիումէն յառաջ եկած մահացու պարագաներ տեղի ունեցած են աշխատանոցի անասուններու վրայ. մուկեր եւ հնդիկ խոզեր այդ ճառագայթներուն ենթարկուելէ վերջ մեռած են։ Նաեւ Քուխսի զրուած ծուկերու կճեպին վրայ կիրարկուած ռատիումի փոշին ծնունդ կուտայ հրէշաւոր վառեակներու։ — Սա չափն ըսենք որ միայն Ռատիումի մասին եղած հրատարակութիւններով կարելի է գրադարան մը կազմել, եւ ինք երկար ատեն պիտի խօսեցուն է իր վրայ, իր բնագիտական ու քիմիական հիանալի եւ ապշեցուցիչ յատկութիւններուն համար։ —Հէք Քիւրի 1906 ապրիլ 5/18ին կնքեց իր մահկանացուն՝ սայլի հասարակ արկածով մը (Բարիզ), որուն առթիւ սրամտութեան պզտիկ գլուխ-գործոց մը արտադրած ունի Յ. Ալփիար՝ նոյն ատեններն «Արեւ. Մամուլ»ի մէջ, Կ'արժէ՛ կարդալ զայն։

ԱՇՈՒՆԻ ՆՕԹԵՐ

Տերեւները Թափիլ սկսելէ առաջ՝ իրենց կանանչ գոյնը կորսնցունելով՝ զանազան գոյներ կ'ստանան։ Ինչ է այդ գունափոխութեան գիտական պատճառը։ Հետաքրքրակա՛ն հարց՝ որուն մասին անգլ. բուսաբան Ալպէրթ Վո՛ս ուսումնասիրութիւն մը մեզ կ'ընծայէ։

Մաղաշ սաղարթաւոր կանանչը պարզ գոյն մը չէ, այլ արդիւնք՝ բազմաթիւ գունաւորիչ նիւթերու բաղադրութեան, որ կանանչի երեւոյթը կ'առնէ։ Կարմիրը դեռաբոյս տերեւներու գունաւոր տարրերէն մին է եւ հեղուկ ծելի մէջ կը գտնուի տերեւին բջիջներուն պարունակած աւիշին մէջ։ Այդ գունաւոր տարրերէն է նաեւ դեղինն՝ որ է գոյնը մըն ալ բջիջի մէջ բաշխուած գունաւորիչ նիւթերու հասիկներուն։ Թուխն ալ՝ բջիջներու պատերուն գոյնն է։ Հետեւաբար, երբ աշնան՝ տերեւները կարմրին —ինչպէս ա՛նքան սասիկ կերպով կը տեսնուի վայրի որդաոսնկին վրայ, —պատճառն այն է որ տերեւներուն գունաւորիչ նիւթերը կ'ոչնչանան, կարմիր գունաւորիչ նիւթէն զատ

որ կը շարունակէ ապրիլ։ Թուխ գոյնը ցոյց կուտայ որ տերեւ մը մեռած է եւ անոր մէջ գոյն տուող բոլոր նիւթերը չքացած են, որով՝ բջիջներու պատերուն գոյնը՝ Քլ֊ֆիլը միայն կը տիրապետէ։ Յուրն է պատճառ գոյնի փոփոխմանց։ Թեթեւ սառնամներն — որոնք անբաւական են տերեւները մեռցուներու,— պատճառ կ'ըլլան տերեւներուն մէջ միշտ գտնուող քիմիական խմորի մը զարգանալուն։ Այդ խմորն է որ կը յարձակի բջիջներուն մէջի բաղադրեալ գոյներուն վրայ, օքսիտացնելով զանոնք։ Գոյներու օքսիտացումը ծնունդ կուտայ կարմիր, նարնջագոյն, շէկ եւլն. երանգներու։ Շաբաթ պարունակող տերեւներ (ինչպէս դղրիին) գեղատեսիլ կարմրութիւններ կ'զգենուն, որովհետեւ անոնց գունաւորող նիւթերը դիւրաւ կ'օքսիտանան։ Ադամ պարունակող տերեւներ (ինչպէս կաղնիինը) դժուարաւ կ'օքսիտանան։ Իսկ դիւրաթառամ տերեւներ երբեք ծնունդ չեն տար աշնանային երփնեփանգութեանց։

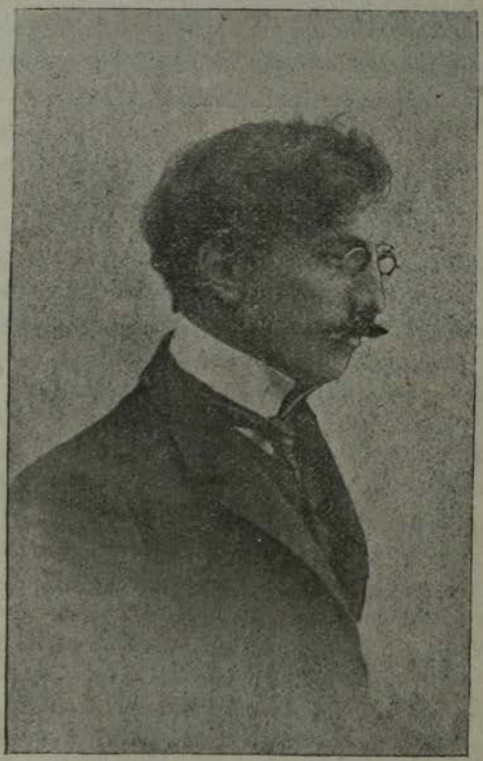
ԳԱԻԱՌԱՅԻ ՏՂՈՒ ԶԲՕՅ

Հրեշտակ-Սատանայ. — *Առդար-Մեղաւոր ալ կը կոչուի այս խաղը, և ամէնէն խորհրդաւոր խաղերէն մէկն է. խաղցողներէն երկու հոգի պետ կ'ընտրուին, մին Հրեշտակներու, միւսը Սատանաներու գլխակին. երրորդ մը՝ Անուն դրողը՝ գաղտնաբար խաղցողներուն ամէնին զա՛տ զատ կը դնէ իսկատիպ անուններ մը. օրինակ, Ոսկի օրոց, Ոսկի խաղամ, Ոսկի խնձոր, Արծաթ սանտր, Ոսկի վարդ, Պղնձէ խաղամ, Ոսկի լուսնակ, Հրեղէն ձի, Պղնձէ մատնի ևն. ևն.։ Անունները որոշուիլ լմնալէ և ամէն մէկին իր անունը միտք պահելը նորէն ու նորէն պատուիրելէ ետք՝ Անուն դրողը կուգայ կը նստի Հրեշտակին ու Սատանին մէջտեղը, որոնք կարգով իր — միջնորդին — դուռը կը ծեծեն ըսելով. — «Զը՛խը՛խկ»։ = «Ո՞վ է»։ — «Հրեշտա՛կն եմ»։ = «Ի՞նչ կ'ուզես»։ — «Կ'ուզե՛ե՛ե՛մ. . . Ոսկի լուսնա՛կ»։ Եւ այս անուն ունեցողը կուգայ կը նստի հրեշտակին ետեւը։ Ապա Սատանան է որ Միջնորդին (Անուն դրողին) դուռն ափ ասեր է. — «Զը՛խը՛խկ»։ = «Ո՞վ է»։ — «Սատանան եմ»։ = «Ի՞նչ կ'ուզես»։ — «Կ'ուզե՛ե՛ե՛մ. . . Ոսկի իպրի՛ղ»։ = «Չկա՛յ . . .»։ — «Կ'ուզե՛ե՛ե՛մ . . . Պըղընձէ քաղաք, Ոսկի աքլոր» և այս անուն ունեցողը Սատանային կռնակին կը փարի։ Այսպէս փոխնիփոխ Հրեշտակն ու Սատանան վերոյիշեալ բանաձեւերով իրենց դերերը խաղալէ և մինչեւ վերջին անուանակոչեալը՝ խաղցողներն իրենց վրայ բաժնելէ չեսայ, իւրաքանչիւրն իր կուսակիցներն ետեւէն Քաւակցած՝ և միջնորդին (Անուն դրողին) մէկ Քեւը հրեշտակը միւսն ալ սատանան բռնած՝ կը քաշքշեն զիրար հակընդդիմաբար. ո՛ր կողմն որ յաղթական ելլէ, այսինքն հակառակ կողմէն մարդ քաշէ իր կողմը, ան՝ տէր կ'ըլլայ շահուած կամ իր ձեռքն ինկած հոգիներուն։ Մանրամասնարար չէ՛ երկնային հրեղինաց և դժոխոց սև հոգիներուն դասակարգային պայքարին՝ մարդոց հոգիներուն տիրացման համար։*

Վան ՏԻԴՐ. ԶԻԹՈՒՆԻ

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Ծն. 1874, Սեբաստիա. բոլն անուամբ «Տիգրան Չուգասըզեանն» կեդրոնականի 1895 փայլուն Քուականի շրջանաւարտ։ Ատեն մը պօլսահայ Քերթերու մէջ գրական պատառիկներ հրատարակելէ վերջ, մեկնած է Եւրոպա, և ժրնեվ ու Բարիզ ստացած է իր բարձրագոյն կրթութիւնը։ Յետոյ Կովկաս անցած, և 1906ին, Թիֆլիզի մէջ հրատարակած է Եւրէ Չ–ին շաբաթաթերթը, պաշտպանելու հա-

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒԼՔՆ

մար Թուրք Բռնակալութեան տակ տանջուող բոլոր իրաւազուրկ ժողովուրդներու Ազատագրութեան դատը։ Այս պարբերականը Ռուս կառավարութեան կողմէ խափանուած է՝ Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն անմիջապէս յետոյ։ Տ. Չաւէն շունչն առած է Պօլիս, ուր ստանձնած է քանի մը ամիս՝ «Մուրհանդակ» այգաթերթի խմբագրապետութիւնը. Քունտ պայքար մը մղելով քաղաքական-ընկերային արմատացած նախապաշարումներու դէմ, 1908 Դեկտ. 5ին Աբէլեան-Արմէնեան Քատերախումբը՝ Բերա, վաուիէթէ Քատրոնը, Իպսէնի «Ժողովրդի Թշնամին» տուամբ ներկայացուցած գիշեր «քօնֆէրանս» մը կարդաց։

ՍԵՂՄԵՆՔ ՇԱՐՔԵՐԸ

Թուրքիայի իրաւազուրկ, ճնշուած բոլոր ժողովուրդներուն համար լաւագոյն օրերու արշալոյսը կը ծագի միայն այն ժամանակ, երբ անոնք կը գիտակցին. կը գիտակցին, թէ՛ միևնոյն ընդհանուր հայրենիքին զաւակներն են իրենք, թէ՛ անոնց ժողովրդական ու արդյունքը, բազդաւորութիւնն ու դժբաղդութիւնը անխզելիօրէն կապած է իրարու, թէ՛ անոնք ինչ ազգութեան և կրօնքի ալ պատկանին, ունին միակ անողոք թշնամի մը՝ միահեծան Բռնակալութիւնը։

Լոյսի պէս պարզ է, որ ամէն բռնակալութիւն, յաւերժացնելու համար իր անարդ գոյութիւնը, կը դիմէ աւանդական դաւին.

— Բաժնէ՛, որ տիրես!

Եւ վառելով հպատակ այլ և այլ ցեղերու միջև փոխադարձ ատելութեան, անչէջ թշնամութեան սիրտ խարոյկները, իրաւ դահիճ կը դարձնէ միևնոյն լուծին տակ արիւնող զոհերը, տառապանքի միևնոյն արդյունքը լայող եղբայրները։

Հետևաբար, զոհերուն սրբազան գործը պիտի ըլլայ, լուսցնելով իրենց ցեղական ու կրօնական ատելութիւնները, սեղմել իրենց շարքերը և ձեռք-ձեռքի տուած՝ բարեփոխելու քաղաքական ընդհանուր ազատութիւններուն չէնքը, բռնակալութեան ամբոցին փլատակներուն վրայ։

Ահա՛ ինչու՞ Թուրքիայի ոսոխկալած, գիտակից ուժերուն հրամայական պարտականութիւնը պէտք է ըլլայ՝ անդադար ու անվհատ հնչեցնել համագործակցութեան կոչը այս տանջուած, նահատակ երկրին բոլոր տարրերուն ականջին, որպէսզի անոնք իրրև կուռ ու գոռ բանակ մը, ամրապնդեն ու աւելի լայնցնեն, խորցնեն արդէն խլուած ազատութիւնները։

Կ. Պոլիս, 29 Նոյ. 1908

Ահմետ Զեքի

ԹԷՈԴԻԿ ճեռհակալութիւն յայտնելով իր ազնիւ աջհատակիցներուն, հետաքրքիւ կը խնդրէ անոնցմէ եւ իր բներեցողներէն, պատկերներու եւ յօդուածներու դասաւորութեան մէջ պատահած անկայուն խառնակութեան համար, որ յառաջ եկած է սոսկ խնդրուած յօդուածներու յապաղումէն։

Ազգի Կառքերուն Փափորը

Փրցուած Էջեր Հայուն Կեանքին Հատորէն

Էրմինի՛ ... ոտնացեր էր խուժանը: Ու բիրի հարուածը շե՛շտ իջեր էր անձնիւր Հայ անցորդի գլխուն:

Կեավո՛ւր... աղաղակեր էին խլոցներ: Եւ հրոսախումբը գիշերանց խուժեր էր խանութերէ ներս, մեր դարիպ աղբտանքին ոչ-խարի՛ պես անձինեղու:

Առնետներու որջ՝ առիւծներ, ահեղորութեան կայան՝ ձեմիշներ եւ սարդերու բոյն՝ սանդուղի յատակներ ապակեջախաներ էին նոյն գիշեր ամբողջ պանդուխտ Հայութիւն մը, — բեռնակիր, բանւոր, դռնապան, ուսանող, — ամբո՛ղջ կառուցան մը ընտանեզուրկ հայորդիներու:

Հոն առեր էր սակայն վոհմակը հայորսա՛կ գանփոներու, եւ խուզելով ամեն ծակուծուկ՝ շանսատա՛կ հաներ էր գանոնք:

Գիշերն 'ի բուն կողոպտութիւն գոչեր բառնացեր էին այդ մըրատուներ խորշերեն, գիշերն 'ի բուն հոնդիւնիներ լսուեր էին չորս դիեն, ու գիշերն 'ի բուն անգեն Հայորդիի գիւղուած Քուրդին առջեւ ծունկ չոխած՝ արունեն արցո՛ւնք եր բափեր:

Զարհուրելի՛ նուագախումբ՝ զոր Բարբարոսութիւնը սարքեր էր այդպես: Անոնցի՛ եղերերգ՝ զոր ներկայացուցեր էին հեթանոս ու հրեստնեայ դերասաններ, խաներու բաստարքեմեն, սարսափի ձայնեն ուղեղնալով իրենց յուշարար, եւ աստղերը՝ հանդիսատես ...:

Լուսը դեռ չի ճեղքուած՝ արիւնլուայ դիակներ վար էին ձգուեր պատահականներէ: Վերջին վարագոյրը ձգուած էր:

Թեւերնիդ սրբեցո՛ք մզկիթի ծորակներուն առջեւ, լուացուցո՛ք հիմայ, երջանի՛կ խլոցներ, ու գացէք հանգչիլ մեսի խանութներէր՝ նաեւ դիակիդնիդ բաշելու եւ շորցած սակներնիդ հատնելու:

Ամեն մեկ հեղո՛ւ է ձեզի. աղո՛ղ տատցաք, հիմակուէ կատարեցիք դերերնիդ...:

Վաղորդայնի է: Դիսաւոր պաշտօնի ունիւ աղբահաւաքներ:

Շարուներ են մեռելպահարները: Անցուդարձ չիկայ, հանգրուանք չիկայ: Ինչ որ կայ հիմայ Սբանկօյի կեդրոն պողոտային վրայ՝ բախօրի է անշուք, մահաշուք կառներուն:

Կը բաւային, կը բաւային իրարու ետեւէ, աղբակառքեր ամենին ալ:

Կը բաւային անհետացած փողոցներեն՝ ուր սոսկում եւ արհաւիրք միահնծան կը տիրեն:

Ո՛հ, անոնց բերը...: Խռովիմաղանիմ խռովում մը՝ ընդդիմադիր մտածիւններու: Անբիծութիւն, արիւնոտ...:

Լեցուն են, լե՛ր լեցուն են անոնք զոհերով, Հայերու դիակներով, Հա՛յ նահատակներով:

Հոս, երանուան մըն է որ անար է եղած ուրիշի մը գլխուն, հոն՝ արիւնի մը կուրծքն է բաւարծի որ դազաղի յատակ ձեւացած է պարտիւնի մը մտածիւնին հատար: Ոդոներ են սրտնք ամուկ մը նետած, արմունկներ են տրտնք անութներու տակ ծալուած: Սա որ՛ն ծունկն է որ բաց մնացած կզակի մըն է փակեր, խածնուելու երեւոյթով. եւ որ՛ն կրաքն է սա՝ որ բանձրացած արիւն մըն է փսխեր ոտքինի ձիեն ի վար:

Կը բաւային, կառներ կը բաւային անվերջ, եւ անոնց ընկերակիցներով՝ տխրահռիչ երեւոյթներ կ'ստանայ դիակներու դէզը:

Պեխոտած շուրթեր հանգոյր կ'առնեն անընդհատ ծակծկուած գլուխներէ, դանակոտուած ծոծրակներէ, փորերէ ու կուշտերէ:

Իրան իրանի վրայ, տախտապար, յորտայտ, տախտաւիակ ձուկերու պես, չորցուկ ոտքերու պես:

Ձիեր կը ցցուին երբեմն՝ կանգնացեղ կերոններու տեսքով, ու ջախջախուած գանկեր բօթլըտուքներ կ'ունենան՝ աղօթողի կերպարանքով:

Նայիս, բիերու սայրեր երկինքն է ի վեր կ'շփոթեն, ցանցուելու՝ սպասիսպաս անհատերի ընդվզումներն այդ ողորմուկ խղճակներուն:

Անհատ՛ր շեղջակոյտ զոր Հարստահարութեան վագերային բաբը կրցեր էր մե՛կ գիշերուան մէջ ձեւացուցել, ստուարացուցել:

Մարդեր որոնք դիտապա՛ստ եկեր էին, բուտապա՛ն գրաւեր էին իրենց կեանքն, որոնք ՀԱ՛Յ էին:

Պատանիք չունի՛ք դուք, հի՛ք մեռելներ, չացող չունի՛ք դուք վրանիդ:

Skrskr չի կայ, կոչնակ չի կայ, բուրվառ չի կայ, մոմ չի կայ, չի կա՛ն գիրքեր, շարականն:

Ա՛ս ո՛ր չափ շատ բազմութիւն, ո՛ր չափ խռուն յուղարկաւոր... փողոցի շուներու: Մխի՜ն ես առած խեղճերը:

Կը նողովին ու կը ձանչեն գեխոնս մեխոնս անիւներն անդադար, ողբագին երաժշտութիւն մը ձայնձրնեղով որ սիրտ կը պղոցի:

Անուկներուն ծերպերեն կը կաթկըթին արիւնիները, կեհիսուած բուխ գիծ մը բաշխով մայրերուն այտին: Կեղեքուած Հայուն պատմութի՛ւնը կը գրուի կոր՝ կարմիր մեղանով . . . :

Վերեն, աստղաղուն երկինքին, կը թեւածեն ագռաւները, շաղիղներու բոյրեն գինովցած՝ մանուանուագ կռինչներ պօռպռալով:

Անբոյչ կեանքերնին գրասակաւ շուծի տակ անցած ատ ձիերո՛ւն նայիցիք, յոգնած-դադրած, խռճած, կուշտերնին ներս փոխած, ապրելու ձանձարոյքն՝ այծերուն մէջ պղպղուն:

Նայեցի՛ք անգամ մը: Բուռ մանուկիւրը ծառացուցեր է պարանոցն ու դունչը մի՛ջն է բաբխեր իր առաջքն անուկին:

Գիտեն թէ պրաստ փուճեր չի կան հոն, ոչ ալ որբանոցի տեղւանք, ատնեցուով՝ խաբկանքն ծամծմուք մը առջեղու հատար իրենց ճօթի խառնուրդին:

Եւ սակայն այդ անուկներուն մէ՛ն ալ բոներ զրուխին, ու իրենց դէմքն երեսոյթն ունի հոսոսելու, երկիւղա՛ծորեն պագնելու գոհերուն բշուառ խղճակիները:

Իրեր թէ տառապած կենդանիին անկենդանիին վիճա՛կն երազեր, իրեր թէ անբանը հատո՛ւ եղած ըղջար գործուած եղեռներուն, իրեր թէ կարեկցութիւնը չարչարուած անասունի՛ն հասներ այսպէս:

Բի՛չ մըն ալ, ու կառներուն եղկելի կառապանը կանգ կ՛առնէ պատերու մը տակ: Պաղբիլքի Հողմարին է:

Կը պարպուին, իրենց տխուր բեռնեն անուկիները կը դարձկուին անընդհատ, ու դիակներ պատգարակով կը փոխադրուին դուռնեն ներս: Հետուն, գառնուած յսնենիներուն տակ, Հասարակաց Փոսը չայնօրեն բացեր է իր բերանը:

Օ՛ն անոր, բաժեցի՛ք զանոնք, չոյո՛վ ղեցուցէք սեւ անդունդը:

Դա՛ռն, անձն իմ, 'ի հանգիստ էն, զի Տէր կոչեաց զքեզ:

Ա.ևի՛ծ, մթթի Տէ՛րը կոչեց զանոնք: Կը սեւ՛ս կոր, skrskr ...: Հոգոցդ կարդա՛ հիմայ, աղօթքդ մի՛ տար կուլ, ու խաչդ խա՛ այդ մարտիրոսներուն:

Եւ դուք, դիւթաղներ, շարժեցո՛ք թիերնիդ, խոշորցուցէք, ուռեցուցէք, բարձրացուցո՛ք հողս-կոյտը, Բողոքի հսկայ բլո՛ւր մը ձեւացուցէք շուտով:

×

Փոխեցայ գեղին, ականջս փակցուցի ամենց հողին: Սիտա թէ կ'ելլէ լսեցի.— «Տաս՛ներկու տարի է, բոլոմներուն զաս ոչ ո՛ք խոսվեց մեր մասը: Տաս՛ներկու տարի է, ո՛չ մեկ Հայ եկաւ, ո՛չ մեկ skrskr՝ հողակոյտիս օրհնելու:

«Խաչաձեւ եղան առաջին ամպամած մեզի եկող, ապաշաւի արցունքներ ցօղելու մեր սէմած, մոռցուած հողակոյտին վրայ:

«Շիրիմ չ'ելլէ ոգեր մեծէ, վրաննիս բուսած խոտերը կը բաւեն:

«Մեր մեռելին սակը դպրոցի՛ տուէք, յոյսի եւ գիտութեան տաճարներո՛ւ ծախսեցէք, ուսումո՛վ մեծցուցէք Հայ մանկիկին:

«Պասկ չ'ելլէ ոգեր մեծէ. դաշինքները ողջերո՛ւն վայել են:

«Խնամասուրին, դիւցազնին եւ Հայութիւնը պանծացնող առաքեալի՛ն ճակատը ծռէք ձեր պատկին, ու պատկին հետ՝ ձեր հաւքոյրը:

«Ձիշեցո՛ք միայն զմեզ ու մեր մասին աղբատաւորներն, ամեն ամպամած որ հանդիսաւոր թափօր ունենաք եւ գնծութեան օրեր:

«Ինչո՞ւ չաք մեր վրայ: Ամենատաճի ցորենի հատիկն էիք մեծէ, անկեալ յերկիր մեռանիք, բազում արդիւնս առնելու համար:

«Ազատութեան հացաբոյսը մեծնի՛ ծղեցաւ, Հայոց երջանկութեան բարութեան՝ մեր փտութենի՛ն առձակուեցաւ: Մեր մանեցի՛ք զմեզ՝ Թուրքիոյ Ազատութիւնը բազմանալու համար:

«Թող ծիա՛յ ուրեմն Օսմանցիին յաղթապանծ Դրօշն, ու դուք Ամոր կարմիրին նայելով՝ Արիւնին Փա՛ռքը երգեցո՛ք. Ամոր մերմակին նայելով՝ ըմբոշխնեցո՛ք Ցոյսի Ազատին անուշ փողփոդումն, Եղբայրութեան չուսածիր Մանիկովը գրկուած ...»:

21 Օգոստոս 1908 ԹԷՕԴԻԿ

ԱԽԱՐՏ

Կ'արժէ՛ որ ամէն Հայ ունենայ հայ դիւցազներգակ բանաստեղծ Ատոմ Եարճանեան (Միամանթօ)ի

ՀԱՑՈՐԴՆԵՐԸ

որուն մէջ ամփոփուած են ազատասյունչ քերթուածներ, համա՛կ յուզում ու սարսուռ։

(Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դաշնակցութեան)

Գին 5 *Դրչ.*

Յ. Գ. ՄՐՄՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

	Դրչ.
Ա. Հուգոյի Փոսկոլեայ և Իպ. Պինդեմոնդի գերեզմանք, սպառած։	5
Բ. Կենցաղ կամ Դաստիարակութիւն Սբէնսըրի	10
Գ. Ալէլուիա, իննեակ իմաստասիրական սպռծ.	5
Դ. Հին օրեր ու այդ օրերու մեծատունք «	5
Ե. Ալէլուիա յերուսաղէմ. նկարագրական ուղեւորութ.	10
Զ. Հին օրեր և Պուէտ Խաչատուր Միսաքեան	7½
Է. 19րդ. դար և Յովհ. Պրուսացի Տէրոյենց	12½
Ը. Սառներք Հին Դէմքերու, տասնեակ.	5
Թ. Թուրքիոյ հին վաճառականութիւն և վճռկնք.	12½
Ժ. Պատմութիւն Թուրքահայոց 19րդ դարու՝ վարչական, վաճառական, արուեստական և փիլիսոփայական, 600 էջ (Ի բաժանորդագրութիւն)։	—
ԺԱ. Ալէլուիա, տասնեակ իմաստասիրական՝ յաւելեալ ու յարդարեալ (Բ. տպագրութիւն).	7½

Դիմել կամ գրել Յ. Գ. Մրմրեան հասցէին՝ Յովհ. Գըլըճեան, Պ. Պալենց և Յովհ. Սչճեան գրատուններն Ի Զաքմագճըլար Կ. Պոլիսի։ Հեղինակին ուղիղ հասցէն է Կ. Պոլիս Սկիւտար, Թօփհանէլի օղլու ճատէ թիւ 15։ 30 հատէ աւելի գընողներու (կանխիկ) կ'ըլլայ 30% զեղչ։

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Արշալոյսի ձայներ (*քերթուածներ, արձակ բանաստեղծ. ևն.*) *սպառած*

Թրթռումներ (*Բանաստեղծութիւններ*). . . . . »

Թուղթի Փառք (*Վիպակ*). . . . . »

Պետրոս Դուրեան (*կենսագրաքննադատական ուսումնասիրութիւն*) . . . . . »

Les massacres d'Arménie, préface de G. Clémenceau ֆր. 3,50

L'Arménie, son histoire, sa littérature, son rôle en Orient, avec une introduction par Anatole France . . . ֆր. 1,—

Նահապետ Քուչակի դիւանը (*Միրոյ երգեր, խրատական և այլաբանական երգեր, պանդուխտի երգեր*). . . . ֆր. 3,—

Եպիկուրի պարտէզը *Անաթոլ Ֆրանսի, (հատուածներ, Թարգմ. Հայ.)*. . . . . ֆր. 1,—

Ալբէրէս ըր Վիճիի բերդուածները (*Թարգմ Հայ*) . . . ֆր 1,—

Chants populaires arméniens, préface de Paul Adam, (ouvrage couronné par l'Académie fançaise) . . . ֆր. 3,50

Les Trouvères arméniens . . . . . « 3,50

Poèmes arméniens anciens et modernes, avec une étude de Gabriel Mourey, sur la Poésie et l'Art arméniens . . . . . ֆր. 2,—

Բերդուածներ (*Արշալոյս, Ժամերուն կարաւանը, Անմկութիւն, Տեսիլներ, Դիշերին մէջ, Բլուրին վրայ*) . . . . . ֆր. 5,—

Մկրտիչ Պէշիքթաշլեանի բերդուածներն ու ճառերը. (*Յանձնագրութիւններով հրատարակուած*) . . . . ֆր. 4,—

Մ. Պէշիքթաշլեանի կեանքն ու գործը . . . . . « 5,—

Poèmes (Aurore, la Caravan des heures, etc.). . . . . « 3,50

Գնել փափաքողները կրնան դիմել հեղինակին, (17, Rue La Bruyère, Paris) *կամ Պալենց* (*Զաքմաքճըլար, Կ. Պոլիս*). *և «Արծիւ» գրավաճառանոցներուն* (*Մարքուճճըլար, 22, Կ. Պոլիս*)։

ԱՆԱՀԻՏ.— *Հանդէս գրական, բանասիրական և գեղարուեստական. Կը հրատարակէ ուսումնասիրութիւններ Հայոց Պատմութեան, գրականութեան և արուեստի մասին։ Տարեկան բաժանորդագին, կանխիկ* . . . . . ֆր. 12,—

ԼՕՆԺԻՆ

ԼՕՆԺԻՆ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՄԻԱԿ ԱՄԷՆԱԸՆՏԻՐ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

ԴԱՐՈՒՍ ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՐԷՆ ՃԻՇՏ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐԵԱԼ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԱՄԷՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

ՈՍԿԻ, ԱՐԾԱԹ, ՄԵՏԱՂ, ԱՄԷՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՄԲ

Ամենաբարձր վարձատրութիւնը հետեւեալ Տիեզերական Առուեստիւանդէս-
ներու մէջ.

**5 Մեծագոյն Մրցանակ — Անվէրս, 1885 Բարիզ, 1889. Պրիւ-
սէլ, 1897. Բարիզ, 1900. Միլան, 1906:**

2 Առաջոյ Մրցման, Անդամ ժիւրիի — Ժընեվ, 1896. Թուն, 1899:

*16 այլ եւ այլ Շքադրամներ, Բարիզ, Վիէննա, Ֆիլատէլֆիա, Անվէրս, Ամ-
ստերտամ, Զիզակօ, եւն. եւն.*

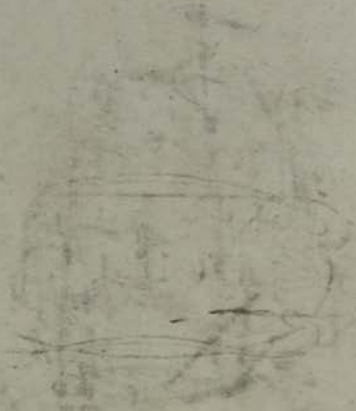
25 Առաջնակարգ Մրցանակներ Նուաճած Դիտարաններէն:

Ընդհանուր ներկայացուցիչ Թուրքիոյ համար

ՆԱՍԻՊ Խ. ՃԷՋՎԷՃԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

44-46, Մահմուդիէ Ճարշըսը, 44-46

Մեծ-Շուկայ, Կ. Պոլիս:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
FL0339395

ԴԿՀ
1989

ԳԻՆ 15 ՂՐՇ.

ԿՐ ԳՏՆՈՒԻ ԲՈԼՈՐ ԴՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒՆ ՀՈ

Գաւառէն եւ արտասահմանէն եղած յա
rարութեանց համար, 2 ղրշ. աւելի (թղթատարի ծ
մի՛միայն ԿԱՆԽԻԿ:

Մեծ ախորժակ յանձնարարութիւն ունեցողնե
նաեւ դիմել անձամբ կամ նամակաւ՝ Նպաստից
նաժողովին:

1910 տարուան «Ամէնուն Տարեցոյցը»ին հ
ամէն ձեռագիր, յօդուած, պատկեր, թելադրու
եւլն. կը խնդրուի ուղղել միայն հեղինակին՝ որ
ապագրաւիչ չընդունիր: